T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
KLASİK TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

URDU VE TÜRK EDEBİYATLARI MÜNASEBETLERİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Mustafa Sarper ALAP

Danışman
Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK

Haziran - 2020
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK danışmanlığında Mustafa Sarper ALAP tarafından hazırlanan "Urdu ve Türk Edebiyatları Münasebetleri" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

/ /2020

Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK (Başkan)
……

Prof. Dr. Aysun SUNGURHAN
……

Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ
…….

Dr. Öğretim Üyesi Işılay Pınar ÖZLÜK
…….

Doç. Dr. Şengül DEMİREL
……..……

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

/ /2020
Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ
Kırıkkale Üniversitesi SBE Müdürü

Kişisel Kabul Sayfası

Doktora Tezi olarak sunduğum “ Urdu ve Türk Edebiyatları Münasebetleri” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

Tarih

Adı-Soyadı
Mustafa Sarper ALAP

İmza

ÖNSÖZ

Klasik Türk edebiyatı çok zengin geçmişe sahip olan bir edebiyattır. Klasik Türk edebiyatı ile dünyanın birçok ülkesinde çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Klasik Türk edebiyatının başlangıç yıllarından itibaren günümüze kadar çok sayıda şair ve yazar binlerce eser yazmışlardır. Türk edebiyatı ile ilgili Pakistan'da nadir sayıda da olsa çeşitli eserler yazılmıştır. Kilometrelerce uzakta dost bir ülke olan Pakistan'da bu araştırmayı önceki yıllarda Urdu dili, Türk dili ve tarih araştırmacıları yapmıştır ancak konular sınırlı kalmıştır. Öncelikli olarak dil yapıları üzerinde bir çalışma yapılmıştır. Her iki dilde yer alan ortak sözcükler bazı akademisyenlerce ele alınmış ve bu konuda çeşitli makaleler kaleme alınmıştır. Urdu edebiyatı ve Türk edebiyatı arasında karşılaştırma çalışmaları genelde ortak sözcükler üzerine olmuş ve edebiyat konusunda ise özellikle Modern Edebiyat alanında çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Çalışmamızın amacı Urdu edebiyatı ve Klasik Türk edebiyatı münasebetleri bağlamında özellikle Klasik Türk Edebiyatı üzerinde Urdu edebiyatında yapılmış olan çalışmalar ile birlikte her iki dilde yer alan şiir türleri ve edebi sanatların bir karşılaştırmasını yapmaktır. Klasik Türk edebiyatı yanında Tanzimat Dönemi Türk Edebiyatı, Milli Edebiyat, Servet-i Fünun Edebiyatı ve Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı ile ilgili çeşitli bilgiler de yer almaktadır.

Çalışmamızı hazırlarken Urduca yazılan kaynaklara ulaşmak hiçte kolay olmadı. Pakistan'daki hatırı sayılır arkadaşlar vasıtasıyla birçok kaynağa ulaşma şansına sahip olduk. Pakistan'dan çok sayıda kaynak geldi, ancak konu Türkiye olunca edebiyat dışında özellikle şiir kitapları, Türk edebiyatı ile ilgili kitaplar, sefername ve çeşitli romanlar da kargo vasıtasıyla elimize ulaştı. Çalışmamız için gerekli olan kaynaklar elimize geçince ilk olarak bir tarama çalışması yaptık, yaptığımız taramalar sonucunda tez çalışmamıza uygun olan kitapları tasnif ederek Urdu dilinden Türkçeye tercüme çalışmalarına başladık, bunun yanında Urdu edebiyatı yazar ve şairlerinin faydalandığı İngilizce kitaplara da ulaştık ve ağırlıklı olarak Urduca ile birlikte İngilizceden de tercümeler yaptık. Urduca tercüme çalışmaları tamamlanınca, bu tercümelere paralel olan Türkçe kaynakları da temin edip, her iki dilde karşılıklı olarak bir çalışma yaptık.

Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu edebiyatı alanlarında karşılaştırma çalışması yapılan doktora çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Pakistan'ın 1947 yılında bağımsız

bir devlet olmadan önce topraklarında yer aldığı Hindistan'da özellikle Müslüman Türk Devletlerinin İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası faaliyetleri yer almaktadır. İslamiyet öncesinde Kuşan ve Akhun Devletleri kurulmuştur. İslamiyet sonrasında ise Gazneli, Gur, Delhi Türk Sultanlığı, Dekken ve Babürlüler, Müslüman Türk Devletleri olarak Hindistan'da İslamiyet'in yayılmasında etkili olmuşlardır. Bunun yanında bir çok edebi ve tarihi eserler bırakmışlardır.

Çalışmamızın birinci bölümündeUrdu şiiri, dönemler halinde aktarılmıştır, ayrıca bölüm dahilinde Türk ve Urdu dil ve edebiyatı arasındaki ilişkiler yer almaktadır. İlk olarak Urdu dilinin nasıl oluştuğu ve hangi yerel diller ve lehçeler vasıtasıyla bir dil oluştuğu konusu anlatılmıştır. Ayrıca çalışmamızda, Urdu dilinin Hindistan'da hakimiyet kuran Müslüman Türk Devletleri içerisinde nasıl bir gelişme gösterdiği konusunda da bilgiler yer almaktadır. Urdu dilinde birçok yabancı sözcük bulunmaktadır. Bu yabancı diller arasında Urdu dilinde çok sayıda Türkçe sözcük yer almaktadır. Her iki dilde ortak olan sözcükler konusunda da çalışmamızın ikinci bölümünde bir ortak sözcük tablosu bulunmaktadır. Türkçe ortak kullanılan sözcükler ile birlikte her iki dilin edebi şiirlerinde de ortak sözcükler yer almaktadır. Bu sözcükler ile ilgili bir tablo da çalışmamız dahilindedir.

Urdu edebiyatlarında Klasik Türk edebiyatı ağırlıklı olmak üzere Modern Edebiyat konusunda da bilgiler bulunmaktadır. Özellikle Klasik Türk Edebiyatı üzerine az sayıda çalışma yer almaktadır. Bu çalışmaları desteklemek amacıyla Urdu edebiyatçılarının fazlaca yararlandıkları ve Urducaya tercümeleri yapılmaya başlanan İngilizce çalışmalardan da faydalandık. Çalışmamızda Klasik Türk Edebiyatının dönem özellikleri ve şairleri hakkında bilgiler verilmiştir. Klasik Türk Edebiyatı çalışmalarının ardından Modern Türk Edebiyatı hakkında da bilgiler yer almaktadır. Modern Türk Edebiyatı çalışmalarında da dönemlerin özellikleri, şairleri ve şiirler hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümde ayrıca Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu edebiyatında sıkça kullanılan bazı sözcüklerle karşılaştırmalı bir sözlük çalışması yapılmıştır

Çalışmamızın ikinci bölümünde hem Klasik Türk Edebiyatı hem de Urdu edebiyatında şekil ve muhteva yönünden bir karşılaştırma çalışması yapılmıştır. Bu bölümde her iki edebiyatta mevcut olan nazım türleri, nazım şekilleri ve bunların özellikleri karşılaştırmalı bir şekilde verilmiştir. Bu çalışmada ilk olarak Klasik Türk Edebiyatındaki şiir türlerinin özellikleri verilmiştir. Klasik Türk Edebiyatı şiir türlerinden sonra ise, Urdu Edebiyatı şiir türlerinin özellikleri ve örnek şiirler anlatılmıştır. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatı şiir türleri

karşılıklı olarak verildikten sonra, her iki dilin şiirlerinde kullanılan edebi sanatların özellikleri ve bu sanatlarda yer alan örnek şiirler de çalışmamız dahilindedir. Ayrıca Klasik Türk edebiyatı ve Urdu edebiyatındaki Aruz ile ilgili terimler, özellikler ve Tasavvuf edebiyatı hakkında bilgiler de ikinci bölümde yer almaktadır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatını etkileyen Sebk-i Hindi akımı hakkında bilgiler verilmiştir. Sebk-i Hindi akımı, Hindistan'a giden Fars şairleri tarafından ortaya çıkarılmış ve hem Klasik Türk edebiyatı hem de Urdu edebiyat şairlerince ilgi görmüştür. Özellikle XVII. Yüzyılda Klasik Türk Edebiyatı şairleri bu akıma çok büyük ilgi göstermişlerdir. Bu bölümde Türk, Fars ve Urdu edebiyatlarında Sebk-i Hindi ve bu akımla ilgili şiirler yazan şairler hakkında da bilgiler yer almaktadır.

Ayrıca bu bölümde aslen Türk olan ve Farsça-Urduca şiirler yazan şairler Emir Hüsrev-i Dehlevî, Mirza Abdulkadir Bidîl, Mir Taki Mir, Mirza Rafi Sauda, Mir Hasan ve Mirza Esedullah Han Galib hakkında geniş bilgiler yer almaktadır, ayrıca adı geçen şairlerin seçme şiirleri de çalışmamız dahilindedir. Bu beş şairin arasından Mirza Abdulkadir Bidîl, İran ve Urdu edebiyatı şairidir. Diğer dört şair, Urdu edebiyatı şairidir.

Doktora tez çalışmamızın hazırlanmasında bana fikir veren, ne yapmam gerektiği konusunda yol gösteren, her fırsatta çalışmamızın gelişmesi için bana fikirler veren ve hiçbir zaman ricalarımı karşılıksız bırakmayan danışman hocam Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK'a şükranlarımı sunarım.

Doktora eğitimim boyunca yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Aysun SUNGURHAN'a; her zaman çalışmamda yardımcı olan kıymetli hocam Işılay Pınar ÖZLÜK'e; tez izleme komitesi için yaptığım görüşmelerde bizleri geri çevirmeyen ve her fırsatta bana yol gösterici olan kıymetli hocam Prof. Dr. Hicabi KIRLANGIÇ hocama ve çalışmamda bana desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Şengül DEMİREL hocama teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ve annem; Bana hem annelik hem de babalık yapan, doktora çalışmam boyunca bana hep ilham verip bu çalışmamı bitirmemi sağladığı için Anneme çok teşekkür ederim.

ÖZ

Alap, Mustafa Sarper , "Urdu ve Türk Edebiyatları Münasebetleri" Doktora Tezi, Kırıkkale, 2020.

Pakistan 1947 yılında bağımsızlığını kazanmış Müslüman bir ülkedir. Pakistan 1947 yılında kurulmadan önce Hindistan topraklarındaydı. Hindistan'da İslamiyet öncesi ve sonrasında kurulan Türk devletleri, bu ülkede iz bırakmışlar ve İngilizlerin Hindistan'daki hakimiyetlerine kadar yüzyıllarca ülkede söz sahibi olmuşladır.

Her ülkenin kendine has edebiyatları vardır. Bazı ülkelerin edebiyatları çok eskilere dayanmaktadır. Geçmişi eskiye dayanan edebiyatlardan Türk ve Urdu edebiyatlarının da kendilerine has özellikleri vardır. Aradaki tek fark, Türk edebiyatının Urdu edebiyatına göre daha eski olduğudur. Pakistan'ın resmi dili olan Urdu dilidir. Urdu dili Müslüman Türk devletleri döneminde ortaya çıkan ve günümüze kadar Türk devletlerinin de katkılarıyla bugünlere kadar gelmiştir. Urdu dilinin edebiyatında da Klasik Türk Edebiyatı konulu çalışmalar yapılmıştır ve bu çalışmalar yapılmaya devam etmektedir.

Günümüzde Modern Türk edebiyatı ile yapılan çalışmalar günümüzde artmıştır. Bunun yanında Hem Urduca hem de Türkçede fazla sayıda ortak sözcükler bulunmaktadır. Sözcüklerin bu derce birbirlerine ortak olması sonucunda son yıllarda her iki dilde yer alan sözcüklerin yer aldığı sözlükler de yayımlanmaktadır.

Urdu ve Türk edebiyatlarının ortak olduğu diğer bir edebi tarz olan Sebk-i Hindi tarzında, Türk, İranlı ve Pakistanlı şairler ilgi göstermişler ve Sebk-i Hindi tarzında şiirler yazmışlardır. Klasik Türk Edebiyatında da özellikle 17. Yüzyıl şairleri çok sayıda şiir yazmışlardır. Urdu edebiyatı şairleri de bu tarza yakın şiirler yazmışlardır.

Urdu ve Fars edebiyatı dahilinde Türk asıllı olan ve Farsça-Urduca şiirler yazan Mirza Abdulkadir Bidil, Mir Takir Mir, Mirza Rafi Sauda, Mir Hasan ve Mirza Esedullah Han Galib'in yaşam öyküleri, eserleri ve şiirleri hem Türk hem de Urdu edebiyatının önemli konularıdır.

Anahtar Kelimeler: Türk, Urdu, Edebiyat, Şiir

ABSTRACT

Alap, Mustafa Sarper, "Relations Between Urdu and Turkish Literatures" Phd Dissertation, Kırıkkale, 2020.

Muslim country Pakistan gained independence in 1947. Pakistan was in India before it was founded in 1947. The Turkish states established before and after Islam in India. They have left their impressing and have had a say in the country for centuries until the British rule in India. Turkish and Urdu literatures, which have a history dating back to past, also have their own characteristics. The only difference is that Turkish literature is older than Urdu literature. Classical Turkish literature has received great interest in many countries. Academic studies are being conducted about Classical Turkish Literature.

Urdu is the official language of Pakistan. The Urdu language formed during the Muslim Turkish states and has survived to present day with the contributions of Turkish states. Studies on Classical Turkish Literature have been conducted in Urdu literature and these studies will continue. Very few studies have been made in the Urdu literature in the past. Besides Turkish Classical Literature, Tanzimat Period, Modern Turkish Literature studies are carried out.

Nowadays, Modern Turkish Literature have increased. Besides, many common words in Urdu and Turkish. As a result of words are common to each other, dictionaries containing words in both languages have been published in recent years.

Another literary genre Sebk-i Hindi style, Turkish, Iranian and Pakistani poets interested and wrote this style poems. 17 th century poets have written many poems in Classical Turkish Literature. Poets of Urdu literature wrote poems similar to this. There are also poets who are originally Turkish, Persian and Urdu literature. These poets are Mirza Abdulkadir Bidil, Mir Takir Mir, Mirza Rafi Sauda, Mir Hasan and Mirza Esedullah Khan Galib. The life stories, works and poems of these important poets are very famous.

Keywords: Turk, Urdu, Literature, Poetry

TRANSKRİPSİYON

آ	: ā	چ	: ç	س	: s	گھ	: gh
ا	: a-ā	چھ	: çh	ش	: ṣ	ل	: l
ب	: b	ح	: ḥ	ص	: ṣ	لھ	: lh
بھ	: bh	خ	: ḫ	ض	: ż	م	: m
پ	: p	د	: d	ط	: t̲	مھ	: mh
پھ	: ph	دھ	: dh	ظ	: ẓ	ن	: n
ت	: t	ڈ	: ḍ	ع	: ʿ	نھ	: nh
تھ	: th	ڈھ	: ḍh	غ	: ḡ	ں	: Ň
ٹ	: ṭ	ر	: r	ف	: f	و	: v,
ٹھ	: ṭh	ڑ	: ṛ	ق	: ḳ	ہ	: H
ث	: s̲	ڑھ	: ṛh	ک	: k	ء	: ’
ج	: c	ز	: z	کھ	: kh	ی	: y,ī
جھ	: ch	ژ	: J	گ	: g	ے	Ē

KISALTMALAR

a. g. e. : Adı Geçen Eser

a. g. m. : Adı Geçen Makale

a. g. t. : Adı Geçen Tez

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

çev. : Çeviren

Doç. : Doçent

Dr. : Doktor

H. : Hicri

İng. : İngilizce'den

Km. : Kilometre

Ktp. : Kütüphane

L.T. : Literatür Tarama

M.Ö. : Milattan Önce

M.S. : Milattan Sonra

nşr. : Neşreden

ö. : Ölüm Tarihi

S. : Sayı

s. : Sayfa

SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü

TTK : Türk Tarih Kurumu

Ünv. : Üniversite

t.y. : Tarihi Yok

vs. : vesaire

vd. : ve diğerleri

yy. : yüzyıl

y.y. : yazarı yok

Yay. : Yayınevi

ÖN SÖZ i
ÖZ iv
ABSTRACT v
TRANSKRİPSİYON vi
KISALTMALAR vii
İÇİNDEKİLER viii
GİRİŞ. İSLAMİYET ÖNCESİ VE SONRASI HİNDİSTAN'DA MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ ve OSMANLI-HİNT İLİŞKİLERİ 1
G. 1. Hindistan 3
G. 2. İslamiyet Öncesi Hindistan'da Türk Devletleri 4
G. 2. 1. Kuşan ve Akhun Devletleri 4
G. 3. İslamiyet Sonrası Hindistan'da Türk Devletleri 8
G. 3. 1. Gazneliler Devleti 9
G. 3. 2. Gur Devleti 13
G. 3. 3. Delhi Türk Sultanlığı 14
G. 3. 4. Dekken Sultanlığı 18
G. 3. 5. Babürlüler 18
G. 4. Osmanlı İmparatorluğu ve Hint - Pakistan İlişkileri 23
I. BÖLÜM:URDU ŞİİRİ KLASİK DÖNEMİ ve TÜRK-URDU EDEBİYATLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER 30
1.1. Urdu Edebiyatında Şiir Dönemleri ve Özellikleri 31
1.1.1. Kuzey Hindistan'da Urdu Şiiri 32
1.1.2. Dekkan'da Urdu Şiiri 32
1.1.3. Güney Hindistan'da Urdu Şiiri 33
1.1.4. Delhi'de Urdu Şiiri 44
1.1.5. II. Bahadır Şah Dönemi Urdu Şiiri 59
1.1.6. Luknow'da Urdu Şiiri 63
1.2. Urdu Dili ve Özellikleri 67
1.2.1. Urdu Dili, Ortaya Çıkışı, Gelişmeleri 68
1. 2. 2. Urducanın İslamiyet ile Birlikte Gelişim Süreci 73
1. 2. 3. Müslüman Türk Devletlerinin Urducaya Katkıları 75
1.2.3.1. Gazneliler 76

1.2.3.2. Gur Devleti 77
1.2.3.3. Delhi Türk Sultanlığı 78
1.2.3.4. Dekken Sultanlığı 78
1.2.3.5. Babür Hükümdarlığı 79
1.2.4. Urdu İsminin Farklı İsimlerle Kullanılması 81
1.2.5. Urduca Türkçe Ortak Sözcükler 83
1.3. Pakistan'da Türk Edebiyatı Konulu Yapılmış Bazı Çalışmalar 91
1.3.1. Pakistan'da Urdu Dilinde Hazırlanmış Türk Edebiyatı Konulu Bazı Kitaplar 92
1. 4. Pakistan ve Hindistan'ın Bazı Kütüphanelerinde Yer alan Türkçe Eserler……....94
1. 5. Urduca – Türkçe Sözlükler 97
1.5.1. Türkiye'de Yayımlanmış Urduca – Türkçe Sözlükler 97
1.5.1.1. Urduca – Türkçe Sözlük 97
1.5.1.2. Urdu-Türkçe ve Türkçe-Urdu Sözlük 97
1.5.2. Pakistan'da Yayımlanmış Urduca – Türkçe Sözlükler 97
1.5.2.1. Türkçe Urduca Sözlük 97
1.5.2.2. Türkçe-Urduca Sözlük 98
1.5.2.3. Urdu Turki Dictionary 98
1.5.2.4. Urdu-Turki Lugat 98
1.6. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatı Şiirlerinde Sıkça Geçen Türkçe-Urduca Ortak Sözcükler ..... ……98
1. 7. Urdu Edebiyatında Klasik Türk Edebiyatı 116
1. 7. 1. Klasik Türk Edebiyatı İle İlgili Ön Bilgiler 117
1. 7. 2. Urduca ve Urduca Çeviri Eserlerde Türk Edebiyatı Dönemleri ve Şairleri ……119
1.7.2.1. XIII. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı 119
1.7.2.2. XIV. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı 121
1.7.2.3. XV. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı 128
1.7.2.4. XV. Yüzyılda Anadolu Sahasında Klasik Türk Edebiyatında Çağatayca Dönemi.. 132
1.7.2.5. XVI. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı 132
1.7.2.6. XVII. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı 139
1.7.2.7. XVIII. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı 148
1.8. Urdu Edebiyatı Eserlerinde Modern Türk Edebiyatı 149
1.8.1. Tanzimat Edebiyatı Dönemi 150
1.8.1.1. Tanzimat Dönemi Şairleri 151

1.8.2.Edebiyatı Cedide (Servet-i Fünun Edebiyatı) 159
1.8.3.Mutavassıtîn M. Akif Ersoy vd. 164
1.8.4.Millî Edebiyat 166
1.8.5.Cumhuriyet Edebiyatı 167
II. BÖLÜM: KLASİK TÜRK EDEBİYATI ve URDU EDEBİYATININ ŞEKİL VE MUHTEVA YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI 167
2.a.Şekil Yönünden 168
2.1.Klasik Türk ve Urdu Edebiyatı Nazım Türleri 168
2.1.1.Na't 168
2.1.2.Münacât 171
2.1.3.Sehr-Engiz 172
2.1.4.Mersiye 176
2.2.Nazım Şekilleri… …… ……193
2.2.1. Beyitlerle Kurulan Nazım Şekilleri 193
2.2.1.1. Gazel 193
2.2.1.2.Kaside 211
2.2.1.3.Mesnevi 228
2.2.1.4.Müstezâd 246
2.2.1.5.Kıt'a 247
2.2.2. Bentlerle Kurulan Nazım Biçimleri 251
2.2.2.1.Rubai 251
2.2.3. Çok Bentli Nazım Şekilleri 252
2.2.3.1.Şarkı 252
2.2.3.2.Musammat 253
2.2.4. Bendlerden Oluşan Diğer Nazım Şekilleri 255
2.2.4.1.Terkib-i Bend 255
2.2.4.2.Terci-i Bend 256
2.2.5. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatı Nazım Türlerinin Karşılaştırılması 257
2.b.Muhteva Yönünden 268
2. 3.Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında Edebi Sanatlar 268
2.3.1. Mecazlar 268
2.3.1.1.Mecaz 268
2.3.1.2.Mecaz-ı Mürsel 269

2.3.1.3. Teşbih (Benzetme) 270
2.3.1.4. İstiare 274
2.3.1.5. Kinaye 278
2.3.1.6.Tariz 280
2.3.2.Anlama İlgili Sanatlar 281
2.3.2.1. Tezat "Mutâkabat" 281
2.3.2.2.İham "Tevriye" 285
2.3.2.3.Mübalağa 287
2.3.2.4.Hüsn-i Talil 288
2.3.2.5.Tecahül-i Arif 291
2.3.2.6.Telmih 293
2.3.2.7.Leff ü Neşr 294
2.3.3. Sözle İlgili Sanatlar 297
2.3.3.1.Seci 297
2.3.3.2.İştikak 299
2.3.3.3.Akis 300
2.3.3.4.Tarsi 301
2.3.4. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatarında Edebi Sanatların Karşılaştırılması 302
2.4. Aruz 309
2.4.1. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında Aruz'un Karşılaştırılması 324
2.4.2. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında Ortak Bahirler 325
2.4.3. Urdu Edebiyatında Kullnaılan Bahirler 325
2.5. Tasavvuf ve Tasavvuf Edebiyatı 324
2.6. KlasikTürk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında Divan Şiirinde Kullanılan Bazı Mazmunlar 363
2.6.1.Mazmun 363
2.6.2. Divan Şiirinde Aşk Etrafındaki Bazı Mazmunlar 365
2.6.2.1.Gül-Bülbül 365
2.6.2.2.Hûr 367
2.6.2.3.Sâkî 368
2.6.2.4.Yusuf ile Züleyha 369
2.6.3. Divan Şiirinde Sevgilinin Uzuvları İçin Kullanılan Sıfatlar 370

2.6.3.1.Saç (Zülüf) 370
2.6.3.2.Göz 372
2.6.3.3.Kaş 374
2.6.3.4.Kirpik 377
2.6.3.5.Ben 380
2.6.3.6.Dudak 383
2.6.3.7.Boy 384
2.6.3.8.Yanak 389
2.6.3.9.Yüz 390
2.6.3.10. Hatt 391
2.6.3.11. Sine (Göğüs) 392
2.6.3.12. Diş 392

III. BÖLÜM: SEBK-İ HİNDİve URDUCA-FARSÇA ŞİİRLER YAZAN TÜRK ASILLI HİNTLİ ŞAİRLER 392
3.1. Sebk-i Hindi Akımı 392
3.1.2.Sebk-i Hindi Tanımı 392
3.1.3.Sebk-i Hindi Özellikleri 395
3.2.Urduca ve Farsça Şiirler Yazan Türk Asıllı HindistanlıŞairler.....……..……441
3.2.1.Emir Hüsrev Dehlevî 441
3.2.1.1. Emir Hüsrev Dehlevî'nin Hayatı 441
3.2.1.2. Emir Hüsrev Dehlevi'nin Şiir Anlayışı 444
3.2.1.3. Emir Hüsrev Dehlevî'nin Eserleri 445
3.2.1.4. Emir Hüsrev Dehlevî'den Seçme Şiirler 451
3.2.2.Mirza Abdulkadir Bidil 455
3.2.2.1. Mirza Abdulkadir Bidil'in Hayatı 456
3.2.2.2. Mirza Abdulkadir Bîdil'in Şiir Anlayışı 460
3.2.2.3. Mirza Abdulkadir Bîdil'in Eserleri 463
3.2.2.4. Mirza Abdulkadir Bîdil'den Seçme Şiirler 467
3.2.3.Mir Taki Mir 475
3.2.3.1. Mir Taki Mir'in Hayatı 475
3.2.3.2. Mir Taki Mir'in Şiir Anlayışı 480
3.2.3.3. Mir Taki Mir'in Eserleri 481

3.2.3.4. Mir Taki Mir'den Seçme Şiirler 483
3.2.4.Mirza Rafi Sauda 512
3.2.4.1. Mirza Rafi Sauda'nın Hayatı 512
3.2.4.2. Mirza Rafi Sauda'nın Şiir Anlayışı 516
3.2.4.3.Mirza Rafi Sauda'nın Eserleri 520
3.2.4.4.Mirza Rafi Sauda'nın Seçme Şiirleri 521
3.2.5.Mir (Ghulam) Hasan 536
3.2.5.1. Mir Hasan'ın Hayatı 536
3.2.5.2. Mir Hasan'ın Şiir Anlayışı 539
3.2.5.3. Mir Hasan'ın Eserleri 540
3.2.5.4. Mir Hasan'ın Seçme Şiirleri 544
3.2.6.Mirza Esedullah Han Galib 551
3.2.6.1. Mirza Esedullah Han Galib'in Hayatı 551
3.2.6.2. Mirza Esedullah Han Galib'in Şiir Anlayışı 555
3.2.6.3. Mirza Esedullah Han Galib'in Eserleri 558
3.2.6.4. Mirza Esedullah Han Galib'den Seçme Şiirler 561
SONUÇ 570
KAYNAKÇA 576

GİRİŞ

Klasik Türk Edebiyatı, VIII. Yüzyıldan XVIII. Yüzyıl Tanzimat Edebiyatı dönemine kadar gelişimini sürdürmüştür. Klasik Türk edebiyatı, çok zengin bir geçmişe sahiptir. Klasik Türk Edebiyatında çok sayıda şair, çok sayıda eser yazmıştır. Türk edebiyatı dünyanın bir çok ülkesinde ilgi görmekte olup birçok üniversitelerin kürsülerinde okutulmaktadır. Klasik Türk Edebiyatının her dönemi, farklı özellikler göstermektedir. Özellikle 17. Yüzyıl, Klasik Türk Edebiyatının zirvede olduğu bir dönemdir. Bu dönemde özellikle Sebk-i Hindi tarzında şiirler yazan İranlı şairler, Klasik Türk edebiyatı şairleri tarafından büyük ilgi görmüşlerdir. Klasik Türk Edebiyatı gibi zengin bir edebiyat olan ve geçmişi Hindistan'da; şimdi ise Pakistan topraklarında olan Urdu edebiyatında da meşhur şairler, önemli eserler yazmışlardır. Edebi eserlerin oluşmasında bilindiği gibi dil ön plandadır. Bir dilin de kendine özgü bir kültürü ve edebiyatı vardır. Pakistan'ın resmi dili olan Urdu dili, Müslüman Türk Devleti olan Gazneli Devleti döneminde doğmuş ve burada ilk olarak askeri kamp anlamına gelen "Ordu" ismiyle anılmış ve Gaznelilerin yıkılmasından sonra kurulan diğer Müslüman Türk Devletleri tarafından da geliştirililerek farklı isimler almış ve daha sonra şimdiki ismi "Urdu"yu almıştır.

Geçmişten bugüne Türkçe ve Urdu arasındaki ilişkiler Gazneliler döneminden başlayıp bugünlere kadar gelmiştir. Pakistan 1947 yılında bağımsızx bir devlet olmadan önce Hindistan'da birçok Müslüman Türk Devleti kurulmuş ve bu hakimiyet İngilizlerin Hindistan'a gelmeleriyle son bulmuştur. Bugünlere kalan sadece mimari eserler ve yazılmış binlerce edebi eserdir. Bu eserler arasında Klasik Türk Edebiyatı konulu az sayıda kaynakta yer almaktadır. 1947 yılında gelindiğinde ise Pakistan bağımsız bir ülke olunca Müslüman Hindistanlılar Pakistan'da yaşamışlarını sürdürmektedirler. Hindistan'da yer alan kütüphanelerde bir çok yazma eserde Urdu harfleriyle yazılmış çok sayıda kaynak mevcuttur.

Urduca kitaplarda Klasik Türkçe ile ilgili çalışmalar yer almaktadır. Bu kaynaklar çok eski zamanlarda yapılmış ve nadir sayıda yayınlandığı için günümüze çok kıt bir sayıda bulunmaktadır. Türk akademisyenler, Pakistan ve Hindistan'a yapmış oldukları yolculuklarda Hindistan ve Pakistan kütüphanelerinde çalışmalar yaparak kısıtlı imkanlarda çalışabilme olanağıyla birlikte, nadir sayıda yazma eserlere

ulaşmışlar ve bunları not ederek Türkiye'deki süreli yayınlanan dergilerde yayınlattırmışlardır. Her iki ülkenin edebiyatlarının yanı sıra Hindistan'da Müslüman Türk Devletleri zamanında ve Pakistan'da yapılan araştırmalarda Türk akdemisyenler birçok sözcüğün ortak olduğu kaynakları incelemişler ve bu konuda kitaplar ve eserler yayınlamışlardır. Müslüman Türk devleti yüzyıllarca Hindistan topraklarında egemenliklerini sürdürmüşlerdir ve daha sonra Pakistan'ın kurulmasıyla da Pakistan bütün değerlerine, şairlerine, kitaplarına ve tarihi eserlerine sahip çıkmıştır ve kendi kültürlerinin farklı yönlerini ortaya çıkarmışlardır.
Pakistan'da Klasik Türk edebiyatı alanında yaınlanan eserlerde Mevlâna Celaleddin-î Rûmî üzerine çeşitli Urduca kitaplar yayınlanmıştır.

Mevlana Celaleddin-i Rûmî'yi anlatan bazı kitaplar şunlardır. İkram Çuğhtayi'nin"Mawlana Rumi: "Bridge of And West", "Maulânâ Celaleddin-i Rûmî Hayât û Efkâr" ve "Rûmî in Light of Eastern Western Scholarship" Ahmet Umeet'in " Do Darwish: Shams and Rûmî"; Dr. Afzal İkbal'in "Reflections on Rumi";Dr. Khwacah Hameed Yazdani'nin "Zikr-i Resûl Mesnevî Rûmî Mein"; Dr. Hamid İrfani'nin "The Sayings of Rumi and Iqbal";Ejaz Rahim'in "Dear Maulana Sahib And Other Poems"; Muhammad Hamid Siraj'ın "Hamare Baba Ji Hazrat Maulana Khawaja Khan Muhammad"; Dr Masuma Ghulami'nin "Masnavi Maulana Room RA Urdu Tarajum Aur Sharooh Ka Mutalya"; Allame Şibli Numani'nin "Sawaneh Maulana Rum R.A.". Pakistanda yayınlanan tüm bu kitaplarda Klasik Türk edebiyatının en büyük tasavvuf şairlerinden olan Mevlânâ Celaleddin-î Rûmî anlatılmaktadır. Mevlânâ Celaleddin-î Rûmî'nin yanı sıra Klasik Türk edebiyatının en önemli tasavvuf şairlerinden olan Yunus Emre konulu kitaplarda yayınlanmaktadır. Bu kitaplardan birisi Talat Seyyid Halman'ın "Yunus Emre" isimli kitabı İhsan Ali Khan tarafından Urducaya tercüme edilip yayınlanmıştır.

Pakistan'da Nasreddin Hoca ile ilgili de kitaplar yayınlanmıştır. Bu kitaplar arasında Dr. Habib Siddiqui'nin "Anecdotes of Molla Nasreddin Hodja for Children of all Ages" isimli bir kitabı vardır.

Pakistan'da aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatını anlatan kitaplar da yayınlanmaktadır. Pakistan, dost bir ülke olarak son yıllarda Modern Türk edebiyatlarının seçkin eserlerini Urducaya tercüme

ederek Pakistan halkına Türkler hakkında daha fazla bilgi vermektedir.

Türkiye'de ise Urdu edebiyatı hakkında üniversitelerde okutulan bilgilerin dışında bugünlere kadar fazla bir ilgi yoktu, ancak Türk televizyonlarında gösterilen Hindistan-Pakistan dizilerinde Urduca ve Hintçe öğrenimi, insanlar tarafından yavaş yavaş ilgi görmeye başlamıştır. Pakistan bilindiği gibi 1947 yılında bağımıszı bir ülke olmadan önce Hindistan topraklarındaydı ve Hinditan topraklarında yaşayan şair ve edebiyatçılar çok sayıda manzum ve mensur eserler yazmışlardır. Türkiye'de, Urdu edebiyatının ve Pakistan'ın en önemli şairlerinden birisi olan vatan şairi Muhammed İkbal konusunda Türkiye'de birçok kitap yayınlanmıştır. Muhammed İkbal, ilk olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin Milli Mücadele yıllarında Pakistan'da kongreler düzenleyerek Türklere çok önemli yardımlarda bulunmuştur. Bu yönüyle çok tanınmıştır. Bunun yanında felsefi düşünceleri ve İslam dininin özelliklerini anlatan eserleri yazmasının yanı sıra Klasik Türk edebiyatının en önemli tasavvuf şairlerinden Mevlânâ Celaledddin-i Rûmî'ye olan bağlılığı ve sevgisi yönüyle de Türkiye'de çok tanınan bir şair olmuştur. İkbal'in MevlânâCelaleddin-î Rûmî'ye olan bu bağlılığı ve sevgisinden dolayı Konya'da Mevlânâ Celaleddin-î Rûmî külliyesi içerisinde Muhammed İkbal'e ait bir makam yaptırılmıştır.

Türkiye'de Urdu edebiyatı şairlerinden Asadullah Han Galîb'de bilinen bir yazardır. Sebk-i Hindi tarzında şairler yazan Galîb, atalarının Türk olması yönüyle de tanınmaktadır. Türkiye'de Asadullah Galîb hakkında çeşitli makaleler ve kitaplar yayınlanmıştır.

G. 1. Hindistan

Hindistan kelimesi Farsçada Hint ülkesi anlamına gelmektedir. bu kelime aynı zamanda yerleşim yeri olarak Ârîler'in Eskiçağ'da Kuzey Hindistan'da yerleştikleri alanı ifade etmek için de kullanılmıştır. Âriler bu bölgede büyük bir nehrin kenarında yaşamaktadırlar. Bu nehrin adı daSanskritçe'de "nehir, ırmak" anlamına gelen Sindhû sözcüğünden gelmektedir. Latince ve Grekçe gibi birçok Batı dilinde de görülen "Sindon"sözcüğü anlam olarak "Hind kumaşı, doğu menşeli kumaş" anlamına gelmektedir. İndus Nehrine kıyısı olan en doğudaki Pers İmparatorluğutoprakları da "Hinduş Satraplığı"adıyla anılmaktadır.

muhtemelen Persler'e uyan ilk Arap coğrafyacıları da"Hind" ve "Sind" isimlerini kullanarak Hindistan'ı ikiye ayırmışlardı. eskiden Sanskritçe'de de olduğu gibi günümüzde Hindistan bu ülke dillerinde "Bhârat Varsa"olarak da adlandırılmaktadır.[1]

Müslüman Türklerin Hindistan'a girmesinden önceki devirlerde Hint tarihinin kaynakları eksik ve oldukça azdır. Öyle ki bu ükede sanki eski dönemlerde hiç vakanüvis veya tarihçi olmamış gibidir. Hint acunu, efsanevî hikâyelere felsefî ve dinî nazariyelere ve bunların tartışmasına çok önem vermekle birlikte yaşanan tariji hadiseleri ve bunların tarihlerini not etme konusunda oldukça geri kalmıştır. Yukarıda ifade edilen eserler de daha çok yazıldıkları dönemin yaşayış tarzını, gelenek ve göreneklerini ortaya koymakla birlikte askeri veya siyasal anlamda çok bilgi içermektedirler.

Sint Medeniyeti (Hindistan'daki İlk Medeniyet)

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Hindistan'da yapılan çeşitli kazılar neticesinde 5-6 bin yıl öncesine ait Sint ve Pencap'ta var olmuş parlak bir medeniyetin kalıntılarına ulaşılmıştır. Bu kalıntılardan biri Pencap'ta, Mongomeri kasabası civarında bulunan "Harapa"i diğeri ise Larkana kasabası civarında Sint ırmağı yakınında bulunan "Mohenco – Daro"du.[2]

Sonraki dönemlerde ise Ariler, Vedalar, Brahmanalar ve Uphanişatlar; Maurya Devleti ve Saka Devleti; Hindistan topraklarında hüküm sürmüştür.

G. 2. İslamiyet Öncesi Hindistan'da Türk Devletleri

G. 2. 1. Kuşan ve Akhun Devletleri

Pakistan 1947 yılında bağımsız bir ülke olmadan önce Hindistan'a dahildi. Hindistan toprakları geçmişten bugünlere kadar birçok devlete ev sahipliğiği yapmıştır. Hindistan toprakları üzerinde çok savaşlar yapılmış ve bir çok hükümdar hakiyetlerini burada kurmuşlardır.

[1] Sayyid Maqbul Ahmad,"Hindistan" TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/hindistan#2-ortacag-musluman-cografyacilarina-gore-hindistan (19.04.2020).

[2]Hikmet Bayur, "Hindistan Tarihi 1. Cilt", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1946, s. 21

Türklerin Hindistan yarımadasına ilk girişleri, Milattan Önce 1. yıldan başlamakla beraber, etkili ve kalıcı olmaları Müslüman Türklerin girişiyle başlamıştır.[3] Hindistan'ın Türkistan ve Türklerle ilgisi M.Ö. 1. Binin başlarında hatta daha gerilere gitmektedir. Yalnız, Hindistan'da Türk varlığının başlangıcını tespit edebilecek çok yönlü araştırmalar henüz yapılmadığı için sadece tarih kaynaklarından hareketle bir çıkış noktası belirlenebilmektedir. Bir başka deyişle Türklerin bu ülkeyle ilgileri ilk defa Sakaların, Sind ve Makran taraflarına inmelerine dair kayıtlarla başlatılabilmektedir.[4]

Türk-Hint ilişkilerinin genel olarak M.Ö I. yüzyıldan itibaren başladığı ifade edilmektedir. Ancak fiili anlamda Hindistan'a yerleşen ilk Türk topluluğu Sakalar olmuştur. Batıda İskit ve Hindistan'da Şak adını taşıyan Saka Türkleri, Navriye hanedanının M.Ö III. yüzyılda çökmesi sonrasındabu bölgeye yerleşmişlerdir.[5] Türklerin bu bölgeye yerleşmeleri ancak uzun ve çetin savaşlar sonrasında Kuzey Hindistan'ı ele geçirmeleri sonrasında olmuştur.[6]

Türklerin Kuzey Hindistan'a gelmeleriyle birlikte, bu dönemde yavaş yavaş imparatorluklar kurulmaya başlamıştı. Bu imparatoluklardan en önemlileri Kuşanlar ve Akhunlar'dır.

Kuşhanlar, Akhunlar'dan önce imparatorluk kurmuşlar ve uzun bir süre Hindistan'da söz sahibiolmuşlardır.

Milattan önceki yüzyılda Yüeçiler, Hindu-Kuş'un kuzeyinde ve dağ bölgesindedirler; başkanlarına Yağbu denilen beş boya ayrılmaktadırlar. Birçokları Budist'tir. Milattan sonraki ilk yüzyılın ortalarına doğru bu boylardan biri olan Kuşan boyunun başı, beş koyun da egemen olur, yani ulus veya oymağı birleştirir ve adı Kuşan olan önemli bir devlet kurulmuş olur.[7]

---

[3] M. Hanefi Palabıyık, "Hindistan Tarihinde ve Hint Kültüründe Müslüman Türkler", ***Ekev Akademi Dergisi***, Yıl: 11, Sayı: 33, 2007, s. 93

[4]Neslihan Durak, **"**Hindistan'da Saka, Kuşan ve Akhunlar**",** Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri Kitabı, TTK.yay., Ankara,2008, s.139

[5] Selçuk Duman, "Atatürk Dönemi Türkiye Hindistan İlişkileri", ***Turkish Studies***, Sayı: 9/4,Ankara, s. 390

[6]Şengül Demirel, "Hindistan'da Türk İzleri", Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)Doğubilim Çalışmaları, Ankara, 2007, s. 95

[7] Bayur, s. 73

VI. yüzyılda yerlerini Akhunlar'a bırakan Kuşanlar, Hindistan'ın ilk ve en büyük imparatorluklarından birisidir. I. ve IV. Yüzyılları kapsayan Kuşan dönemi, Batı Türkistan kadar Hindistan medeniyeti için de bir altın çağ olmuştur.[8]

Mevcut araştırmalara göre İslam öncesi dönemde Kuzey Hindistan topraklarında hüküm sürmüş ilk Türk devleti olan Kuşanlar, üçüncü hükümdarları Vima Kadphises (Yen-kuanda) (ö. 78) zamanında Hindistan'a yönelmişlerdir. Kuşanlar, Hindistan ve Türkistan'a aynı anda sahip olmuş bir devlettir.[9]

Kuşanlar hem buklundukları dönemin hem de daha sonraki dönemlerin Hindistan'daki en büyükimparatorluklarından birini kurmuşlardır. Bu derece büyük bir imparatorluk kurmalarında etkili olan devlet yapısını Sakalardan öğrenmişlerdir. Bu teşkilat yapısı daha sonraki Hindistan siyasi hayatında da bir model olarak kullanılagelmiştir.[10]

Duman: "M.S. 500'lerde ise Akhunların Hindistan'a geçtikleri görülmektedir."[11]

Kuşan devletinden sonra Hindistan'da hakimiyet kuran ikinci devlet Akhunlardır. Akhun hükümdarı Toraman (484-515) döneminde Kuzey Hindistan tamamen ele geçirilmiştir.[12]

Akhunlar, daha sonraları Gazneliler, Gurlular ve Temürlülerin de tatbik ettiği bir şekilde, Afganistan'ın Hint bölgesine bağlanmasını sağlayan önemli kavşak yolları üzerinde yer alan Gazne kentinden hareket etmiş ve kendileri için müsait bir iklime sahip olan Pencap bölgesine ve Orta Asya gibi az yağmur yağan bölgelere akınlara başlamışlardır. Başlangıçta Bengal körfezinden Sind Irmağına kadar geniş bir alanda hakimiyeti olan Guptalar tarafından durdurulan bu akınlara karşılık 470'li yıllarakadar bir istilayı önleyebilecek tedbirlerde alınmıştı. Buna rağmen kısa bir süre sonra Akhunlar, Toraman başkanlığında bölgenin tamamını istila etmişler ve

[8]Salim Cöhce, "İlk Çağda Hindistan'da Türk Varlığı", ***Hindistan Türk Tarihi Araştırmaları***, Cilt:1, Sayı:1, Malatya, 2001 s. 19.
[9] Arzu Süren Çiftsüren, "93 Harbinden Sonra Hindistan-Pakistan Alt-Kıtası'nda Urduca ve Farsça Şiirde Türkiye ve Türkler", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013, s. 11
[10]Durak, a. g. m. s.142
[11]Duman, a. g. m., s. 390
[12] Süren Çiftsüren, a. g. t. s.12

halefleri olan Mihirakula döneminde Gupta devletinin tamamen dağılmasını sağlayarak "Kuzey Hindistan"ı bütünüyle ele geçirmişlerdir.[13]

Akhun devleti; Kuşan devleti gibi hem Türkistan'a hem de Kuzey Hindistan'ın önemli kısımlarına egemen olmuş ikinci devlettir.[14]

Akhun devleti, V. yüzyıldan itibaren yaklaşık iki asır boyunca Kuzey Hindistan'ın en güçlü siyasi varlığı olmuştur. Bu süreçte Akhun Devleti, Hint devletleriyle kültürel, siyasi ve askeri alanda çeşitli münasebetlerde bulunmuştur. Akhun devleti, bu siyasi münasebetlerle Hint halkının hafızasında uzun süre yer edecek izler bırakmıştır.[15]

Hintlilerin ilk kez Kuşan Devleti'nde gördükleri at ve at kültürü bu dönemde Hindistan'a iyice yerleşmiştir. 530 yılında Gavalyar yakınlarına dikilen anıtta Hint toplumu Türkleri "Eşsiz kahramanlığa sahip ve dünyaya hakim olan kimseler" olarak tarif etmiştir.[16]

Akhunlar, 557 yılında Batı Göktürk-Sasani ittifakı neticesinde Afganistan'daki hakim gücünü kaybetmiş ve kısa bir süre içerisinde yıkılma sürecine girmiştir. Akhunlar bu süreçte Hindu asıllı racalar tarafından VII. yüzyıl başlarında ortadan kaldırılmışlardır.[17]

Süren Çiftsüren: "Ancak bunlar arasından "Türk Şahi Hanedanı" adı verilen bir grup 870 yılına kadar Sindh ırmağı üzerinde Ohund bölgesinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Hicret öncesi dönemde Arap şairlerin Kabil Türkleri olarak andıkları ve Halife Osman ve Muaviye devrinde Sistan'ı işgal eden Müslüman Arapların yıllarca savaştıkları Türkler de bu Türk şahlarıdır."[18]

Akhun devleti Hindistan'a yerleştiği sırada işbu "Türk Şahı"onun egemenliği altına girmişler ve Akhun devleti dağıldıktan sonra yeniden bağımsız olmuşlardı.[19] Çinliler Türkistan'ın büyük kısmına egemen olunca, bu kez de Çin'e bağlandılar. Çinliler Türkistan'dan çıkınca yine bağımsız oldular.[20]

[13] Cöhce, "İlk Çağda Hindistan'da Türk Varlığı", s. 19
[14] Bayur, a. g. e., s. 87
[15] Salim Cöhce, "Gazneli Sultan Mahmud Döneminde Kadar Hindistan'da Türk Varlığı", ***Erdem***, Cilt:. 9, Sayı:. 27, 1997, s. 984 (www.akmb.gov.tr)
[16]Süren Çiftsüren,a. g. t., s. 12
[17]Cöhce, "İlk Çağda Hindistan'da Türk Varlığı", s. 20-21
[18] Süren Çiftsüren, a. g. t., s. 12
[19]Hikmet Bayur, "Hindistan Tarihi 1. Cilt", Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1946, s. 91
[20] Süren Çiftsüren,a. g. t., s. 12

Türkmen: "Kuşanlar (M.S. 3-176) ve Akhunlar (M.S. 496-567), Hindistan'da imparatorlular kurmuş olsalar da, bu devirlere ait yazılı metin bulunmadığından, o günkü dil ve edebiyatın bu Türk boylarından nasıl etkilendiğini tespit etmek mümkün olmamamıştır."[21]

G. 3. İslamiyet Sonrası Hindistan'da Türk Devletleri

İslamiyetin yayılmasından sonra Hindistan'da birçok Türk devleti kurulmuştur. Bu devletlerin en önemli katkıları hem Pakistan'ın kurulmasında zemin hazırlamış, hem de Urducanın ortaya çıkıp gelişmesine ve büyümesine katkıda bulunmuşlardır.

Tarihteki en önemli olaylardan bir tanesi İslamiyet'in kabulüdür. Bu, İslam tarihinde etkisini yavaş yavaş gösteren bir gelişme olmuş ve İslamiyet'in siyasal yapısı içine, özgür insanların ruhu ile dolu atılgan ve savaşçı bir milletin getirdiği yeni bir kan ve enerji karışmış bulunuyordu. Çünkü Türkleri fetheden Müslümanlar değil, İslamiyet olmuştu. Onlar, Müslüman mutasavvıfların misyonerlik faaliyeti dolayısıyla ortaya koydukları örneklerden etkilenerek, İslamiyet'i kendiliklerinden kabul etmişlerdi.[22]

Türkler, Afganistan ve İran üzerinden Hindistan'a ve Anadolu'ya doğru ilerlemiş ve bu uzun göç esnasında İslam dinini tanımış ve Müslüman olmuşlardır. Türkler, yaşam koşullarının oldukça acımasız ve sert olduğu Avrasya steplerinin basit fakat bir o kadar dayürekli insanlarıdır. Doğal olarak ele geçirdikleri krallıkların sahip oldukları kültür ve medeniyet birikimlerini benimsemişlerdir. Öyle ki fethettikleri bölgelerin dilleri olan Arapça ve Farsça da buna dahildir.[23]

Demirel: "Türklerin bıraktıkları ölümsüz mimari eserlerden bakıldığında Türklerin bu toprakları 'yurt' edinmek istediklerini anlamak hiç te zor değildir. Hindistan topraklarını yakıp yıkmak ve talan etmek gibi bir düşünceleri yoktur. Aksine bu yeni yurtlarını daha yaşanır hale getirmek için çaba harcamışlardır."[24]

"Türklerin kültür ve din üzerindeki tesirleri de son derece önemli idi. Günde beş kere ezan okunarak, mevki veya renk arsında hiçbir ayrıcalık gözetilmeksizin herkesin camiye girebildiğini çevreye gösteren Türkler, İslamiyet'in Brahmanizm'den farklı olduğunu göstermişlerdir. Hindistan'da Kast sistemi gibi sert bir sistem varken İslamiyet'te özgürlük ve kardeşlik bağları gibi devrimci bir sistem vardır Kast sisteminin en alt tabakasında bulunan Hindular, kitleler halinde İslamiyet'i kabul

[21] Erkan Türkmen, "Türkçe İle Urduca Arasındaki İlişkiler", ***Türk Dili,*** Sayı: 39, 1985, s. 27
[22] S. A. H. Haqqı, S., ***Hindistan'daki Türk Tesiri İlk Dönem: 1206-1414,*** Çev: Yuluğ Tekin Kuratt, Odtü Asya-Afrika Araştırmaları Yayını No:30, Ankara, 1984, s. 22
[23] http://doczz.biz.tr/doc/56052/yaz%C4%B1lar-20---i%CC%87smail-hakk%C4%B1-altunta%C5%9F (E.T. 01.12.2018)
[24] Şengül Demirel, "Hindistan'da Türk İzleri", Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi)Doğubilim Çalışmaları, Ankara, 2007, s. 96

ettiler. Hintliler, İslamiyet'e geçişlerle birlikte tasavvufu savunanlar, evliyalar ve türbelere büyük saygı gösterilmiştir. Müslümanlığı kabul bireysel ve hatta aile düzeyinin de üstünde, aile toplulukları veya kast sisteminin en altındaki sınıflar şeklinde olduğundan bazı Hindu adetlerinin Hindistan'daki İslamiyet'e de geçmesine yol açtı.Bunlar arasında evliyalara tapınma, evliyaların ölüm yıldönümleri, türbeleri ziyaret gibi aktiviteler yer alıyordu."[25]

Demirel: "Hindistan'a gelen Türklerin, Müslüman olmaları nedeniyle Hint kültürünü etkileyen unsurların, temelde İslam kültürünün etkisi gibi görünmesine neden olmuştur."[26]

Hindistan-Pakistan bölgesi ile Müslümanlar arasındakiilk siyasi ilişkileri Hz. Muhammed döneminde Müslümanların Malabar sahillerine kadar gelmeleriyle başlamıştır. İslam orduları 636-37 yıllarında Halife Ömer döneminde Bombay yakınlarında bulunan"Thane Körfezi"ne kadar gelmiştir. Hz. Osman ise bu topraklara yönelik bir rapor hazırlatmıştır.[27]

Süren Çiftsüren: "İslamiyet'in yayılması, Gazneliler Döneminden itibaren Babürler Dönemine kadar yaklaşık yedi asır Müslüman Türklerin aracılığıyla olmuştur."[28]

G. 3. 1. Gazneliler Devleti

Müslüman Türklerin Hindistan ile ilişkileri Gazneliler döneminde başlar. Samanoğulları sultanlığının Türk kölesi Alptekin, maiyetindeki Türklere, H. 324'te müstakil bir hükümetin temelini atar. Alptekin ölünce yerini oğlu alırsa da başa Sebükteğin adlı bir komutan geçer. Sebükteğin, yaptığı seferlerle Pencap'tan Peşaver'e kadar olan bölgeleri ele geçirir ve Müslümanlar fethedilen bölgelerde yerleşmeye başlarlar.[29]

Sultan Mahmud Sebükteğin komutasındaki Türk orduları, XI. yüzyıl başlarında Lahor bölgesine gelerek burayı kendilerine üs yapmışlardır. Buraya yerleşen Türklerin yerel halk ile kaynaşmaları ve evlilikler neticesinde bölgede zaman içerisinde yoğun bir Türkleşme yaşamıştır. aradaki bu iliikiler din birliğinin sağlanması sonrasında daha da kuvvetlenmiştir. Bu ilişkiler ve birliktelikler sayesinde bölge 1877 yılında resmi olarak İngiliz hakşmiyetine girene kadar Türk

[25] Haqqı, a. g. e., s. 38 özetle
[26] Demirel, a.g.m, s. 97
[27] Süren Çiftsüren, a. g. t., s. 12-13
[28] Süren Çiftsüren, a. g. t. s. 13
[29] Nuriye Bilik, "Urdu Dilinin Tarihçesi ve Türklerin Bu Dile Katkıları", ***Dil Dergisi***, Sayı: 80,1999, Ankara, s. 43

asıllı sülalelerce yönetilmiştir. Bu uzun zaman diliminde İslamlaşma ve Türkleşme yoğun olarak yaşanmaya devam etmiştir.[30]

Sebükteğin'den sonra yerine geçen büyük oğlu Mahmud (Gazneli) (H. 392-418 / M.Ö. 1001-1027) iktidarı süresince Hindistan'a on yedi sefer yaparak Peşaver, Multan, Kanuç, Mathara ve Gucerat'ı alır.[31]

Peşaver Racası Jaipal, Gazneli Mahmud'un (998-1030) ordusu, Pencap'asaldırdığında karşı duramamış ve mağlup olmuştur. Sultan Mahmud, bu tarihten 1026'ya kadar Hindistan içerisindekiilerleyişini sürdürmüştür. Hindistan'daki tapınakları da imha eden Sultan Mahmud, buralardan ciddi anlamda servetler elde etmiş ve ülke içerisinde yaptığı her seferden bu anlamda büyük ganimetler elde ederek dönmüştür. Bu dönemde aynı zamanda Hindistan'da medreseler de açılmış ve bu sayede İslam dini de bölgede yayılmıştır.[32]

Sultanın Hindistan seferlerinin en önemlisi 1025-1026 tarihindeki Somrat seferiydi. Somrat adeta Hinduların merkeziydi. Somnat'taki Şiva'ya ait put, Hindistan'daki diğer putların başı sayılıyordu. Burada kazandığı ve on beş kaldığı söylenilen Somnat'taki zaferin yankıları süratle bütün İslam dünyasına yayıldı ve Mahmud'un İslam aleminin önde gelen kahramanlarından birisi ve "Hint Fatihi" olmasını sağladı.[33]

Sultan Mahmud, Kathiyavar'dan (Somnat) Gang'a (Kanovca) kadar Kuzey Hindistan'ın geniş topraklarında büyük çaplı savaşlar yapmış ve bölgedeki iktidarını Pencap'ı ele geçirerek sağlayabilmiştir.[34] Gazne Türk Devleti 1001 yılından itibaren, Hindistan'atam 17 sefer düzenlemiştir. 963-1187 arası varlığını sürdüren Gazneliler, Hindistan içlerine kadar Sultan Mahmut ve Sebüktegin dönemlerinde

[30] Neşet Çağatay, "Türk-Pakistan İlişkileri Tarihine Kısa Bir Bakış", ***Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,*** Cilt: 23, Sayı: 1, 1979, s. 51
[31] Bilik, "Urdu Dilinin Tarihçesi ve Türklerin Bu Dile Katkıları", s. 43
[32] Bota Bokuleva, vd. "Türk Kültürünün Hindistan Uygarlığına Etkisi", ***Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi***, Cilt: 12 Sayı: 1, Ocak 2012, s. 444-443
[33] Mübarek Galip, vd., **Hindistan'da Türkler**, Berikan Yay., Ankara, 2013, s. 29
[34] Bota Bokuleva, vd., a.g .m., s.443

ilerleyebilmişlerdir.[35] Emevi ve Abbasi fetihleri ile bölgede İslamiyet yayılmış ancak Gaznelilerle birlikte bölge Türk hakimiyetine girmiştir.[36]

Hindistan'a düzenlediği seferlerde Gazne ordusuna çok sayıda Orta Asya Türk'ünün yanı sıra köken itibariyle Türk asıllı olan ve Afganistan'da yerleşmiş bulunan Halaçlar ile İranlı ve Afganlılar da katılmış ve böylelikle Sultan Mahmud döneminde Hindistan ile Maveraünnehir arasında bir göç köprüsü oluşmuştur. Bu dönemdebirçok Türk savaşçı ve alim Hindistan'a yerleşmek üzere Türkistan'ı terk etmiştir. Bölgeye yerleşen bu insanlar yerleştikleri yerlerde halkın büyük ilgisin mazhar olmuşlardır.[37]

Sultan Mahmud'un kardeşleri ve oğulları iyi bir tahsil görmüşler, alimlere ilgi göstermişler, çok sayıda tekke, ribat, medrese ve mescit yaptırmışlardır.[38]

Sultan Mahmud'un 1028 yılından itibaren sağlığı bozuldu ve 1030 tarihinde son nefesini verdi.[39] O sıralar oğulları arasında Mesud'un zaferi ile sonuçlanan bir savaş başladı.[40]

Sultan Mahmud ölmeden önce saltanatı Muhammed isimli oğluna bıraktı ise de Mesud kardeşinin sultanlığını tanımamış, ona karşı isyan etmiş ve kardeşini tahttan uzaklaştırmıştı.[41]

Karahanlı ve Selçuklu devletleri tehdidi karşısında Mesud, Hindistan'da babasının başarılarını devam ettirememiş, Selçuklar ile 1040 yılında yapılan Dandanakan Savaşı ile yenilgiye uğrayarak ailesi ve hazineleri ile birlikte Hindistan'a çekilmek istemiş, ancak çıkan bir ayaklanma sonucu hayatını kaybederek yerine kardeşi Muhammed 1041 yılında tahta oturmuştur.[42]

---

[35] Selçuk Duman, "Atatürk Dönemi Türkiye Hindistan İlişkileri", Turkish Studies, Sayı: 9/4,Ankara, s. 390
[36] İsmail Katgı, "S. Haluk Kortel Delhi Türk Sultanlı'nda Tekilat (1206-1414) Kitap Tanıtımı" ***Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi***,2 / 9 ,2009 s. 555
[37] Erkan Türkmen, ***Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti,*** Atatürk Kültür Merkezi Yayını,Ankara, 1988, s. IX
[38] Hanefi Palabıyık, Hindistan Tarihinde ve Hint Kültüründe Müslüman Türkler, Ekev Akademi Dergisi, Sayı: 33, 2007, s. 82
[39] Galip vd., a. g. e.,s. 30
[40] Hanefi Palabıyık, "Gazneliler'de İlmi Faaliyetler", ***Hindistan Türk Tarihi Araştırmaları***, Sayı: 1, Malatya, 2001, s. 64
[41] Galip, vd.,a. g. e., s. 30
[42] Arzu Süren Çiftsüren, a. g. t., s. 15

Mesut büyük bir askerdi, ancak şiddet yanlı olması ve içkiye düşkünlüğü sebebiyle babası kadar başarılı olamamıştır.[43] Mesud'dan sonra da Gazneli devleti bir daha toparlanamamıştır.[44]

Merçil: "Gazneliler devri, siyasi kudretin yanında kültür bakımından da parlak geçmiştir. Sultan Mahmud ve oğlu Mesud, ananevi İslam kültürü ile yetişmişlerdi. Her iki sultan da kendi saraylarında devrin en büyük kabiliyetlerini toplamaya çalışmışlar, şairlere hürmet ve sevgi göstermişlerdir. Ayrıca komşu ülkelerin şairlerini de kendi ülkelerine çağırmışlardı. Bu şairler arasında Türk asıllı Ferruhi Sistani ve Menuçehri Damgani'yi de sayabiliriz."[45]

Devletşah tarafından Sultan Mahmud'un sarayında dört yüz şairin bulunduğu yönündekirivayetabartılı kabul edilse de Gaznelilerin edebiyata vermiş olduğu değeri göstermesi açısından önemlidir. Sarayda yaşayan şairler arasında en önde gelenleri Şehname yazarı meşhur Firdevsi ile Razi, Gazaivi ve Escedi'dir. Bu şairlerin başında da sürekli olarak diğer saray mensuplarını ve özellikle efendisini övmekle meşhur ve meşgul olan "Meliku's Şu-ara" olarak da bilinen "Unsuri"yer alıyordu. Mahmud ve Sebuktegin devrinin büyük edip, mektup ve vesikaları kaleme alma sanatında usta şahsiyetlerinden birisi de Ebu'l Feth Busti idi. Sultan Mahmud ve Mesud hizmetinde görev yapanlardan birisi de Türkleri öven "Tafzil el-etrak Ala Şair el-Ecnad" adlı eserin yazarı Ebül Ala Muhammed b.Hassûl idi.[46]

Gazneliler döneminde Abdullah Mustafa'nın Pehlevice'den Arapçaya çevirdiği "Kelile Dimne", Behramşah'ın emriyle Farsçaya tercüme edilmiş ve adı geçen kitabın İran ve Hindistan'da genel saygınlığını elde etmesi, o günden itibaren başlamıştır. Biruni'nin bazı kitaplarını kendisine ithaf etmesi, Sultan Mesud'un ilmi sevdiğinin ve alimleri koruduğunun en büyük delillerinden biridir. Çok sayıda medresenin açılması ve bu yolla hem ilme hem de dine hizmet edilmiş olması, Gazneliler devrinde görülen yoğun ilim faaliyetlerinden birkaçıdır.[47]

Aynı zamanda Gazneli Mahmud zamanında en büyük olaylardan birisi de Urdu dilinin bu dönem içerisinde ortaya çıkmasıdır. Gazneli Mahmud'un ordusunda yer alan askerlerin, pazarda yörenin insanlarıyla yapmış oldukları konuşmalarındaki lehçeler birbirleriyle kaynaşarak Urdu dilinin oluşmasını sağlamışlardır.

---

[43] Galip vd.,a. g. e., s. 30
[44] Galip vd., a. g. e., s. 31
[45] Erdoğan Merçil, ***Müslüman Türk Devletleri Tarihi,*** TTK Basımevi, Ankara, 1991, s.40
[46] Erdoğan Merçil, ***Gazneliler Devleti Tarihi***, TTK Basımevi, Ankara, 1989, s. 92
[47] Palabıyık, "Hindistan Tarihinde ve Hint Kültüründe Müslüman Türkler", s. 82

G. 3. 2. Gur Devleti

Hindistan'ın Pencap ve Sind bölgelerinde asırlardan beri süren Türk göçleri ve hakimiyeti bu havaliye bir Türk ruhu vermişti. Daha sonra Afganlıların da etkili bir surette Türk emirleriyle birlikte Hindistan'ın geleceğiyle ilgilenmeleri Gurluların saltanatına rastlar. Gur adı Herat'ın doğu ve güneydoğusunda Gürcistan ve Cüzcan'ın güneyindeki dağlık bölgenin adıdır. Buralarda daha çok Hazarların yaşadığı yerler olup "Hazara Yurdu" diye anılır ve bu Gur hanedanının İran/Tacik menşeli olduğuna dair görüşlerin yanında Türklükleri hususunda iddiaları vardır. [48]

Hazara Yurdu aynu zamanda Gurlular olarak da bilinen Şensebânîlerin de yurdudur. Şensebânî, Gaznelilerin hâkim olduğu dönemde küçük bir kabile reisi iken, ilk olarak Gur toprakları üzerinde siyasî hâkimiyet kurmuşlardır. Zamanla nüfuz ettkleri alanları genişleten Gurlular, XII. yüzyıla gelindiğinde oldukça büyük bir güç sahibi olmuşlardır.[49]

Hindistan tarihinin gerçek dönüm noktası, aradan 150 yıl geçtikten sonra gelen ikinci bir Türk dalgası olan Gur Sultanı Muhammed'dir. Sultan Muhammed, Hindistan'da Türk İslam yönetiminin temelini atmıştı. Muhammed 1192'de Kuzey Hindistan'ın başta gelen en güçlü hakimi olan Pritvi Raj'ı mağlup ederek, başkent Ajner'i ele geçirmiş, ancak burasını onun oğluna bırakmış, o da buna karşılık Sultan'ın vassalı olmuştu. Ancak ne var ki Sultan Muhammed'de gerçek anlamda bir fatih sayılmazdı, çünkü o da Gazneli Mahmud gibi orta Asya ve İslamiyet'in ün salmış olduğu topraklarla ilgileniyordu.[50]

Gazneliler ve Büyük Selçukluların XII. Yüzyılın ortalarından itibaren Afganistan ve Horasan'da kudretlerinin zayıflaması üzerine adı geçen bölgeler Gurluların (yaklaşık ol. 1000-1215) hakimiyeti altına girmişti. Bu hanedandan Alaeddin Hüseyin'in (1149-1161) batıda izlediği genişleme politikası Büyük Selçuklu Sultanı Sencer tarafından durduruldu, fakat Horasan'da Büyük Selçuklu hakimiyetinin çökmesinden sonra Gurlular hemen hemen hazar Denizi'nden Hindistan'ın kuzeyine kadar bir devlet kurmaya imkan buldular. Hindistan'da ise, Gazneliler'in cihad gelenekleri Gurlular tarafından sürdürüldü, Gurlu hanedanının yükselişinin mimarları olan iki

[48] Galip vd., a. g. e., s. 33
[49] https://islamansiklopedisi.org.tr/gurlular (Erişim: 30.06.2019).
[50] Haqqi, a. g. e., s. 24

kardeş Giyaseddin Muhammed (1163-1203) ve Muizzeddin (Şihabeddin) Muhammed (1203-1206) idiler. Gıyaseddin Muhammed Horasan iş leriyle ilgileniyor ve Muizeddin Muhammed ise, Hindistan'da seferler yapıyordu. Bamiyan ve yukarı Ceyhun boyunca uzanan topraklar da, Gurlu ailesinden başka bir kol tarafından yönetiliyordu. Gıyaseddin Muhammed'in 1203'Ie ölümü üzerine tahta oturan Muizeddin Muhammed, Horasan hakimiyeti için Harizmşahlar ve Kara-Hıtaylar ile mücadele etti, tırsat buldukça da Hindistan'a seferler yaptı.[51]

Sultan Muizzeddin'in sadece bir kız evladı vardı. Muizzeddin'in en büyük merakı Türkistan'daki Türk çocukları getirtip onları yetiştirmekti. Kışın Hindistan'da bir ayaklanmaya giden Muizzeddin, dönüşünde bir gece çadırında öldürülmüştür (1206).[52]

Muizzeddin'in ölümünden hemen sonra Gur devletinin zayıflayıp taht kavgaları içine düştüğü dönemde, hakim oldukları bölgelerde tamamıyla bağımsız hareket etmeye başlayan bu kumandanlar Gurluların "Hindistan veliahdı" ve Delhi Sultanlığının kurucusu Lahor ve Delhi'de hüküm süren Kutbeddin Aybek (1206-1210), Multan ve Uça Hakimi Nasıreddin Kabaçe (1206-1228) ve Gazne Hakimi Taceddin Yıldız (1206-1216)'dır.[53]

Kutbeddin Aybek, Mirat ve Delhi'yi fethederek Delhi'yi kendisine başkent yapmıştır. Aybek, Muizzeddin'in 1206 yılında ölümünden kısa bir süre önce ise veliahdı Hindistan tayin edilerek, Delhi Türk Sultanlığının ilk hükümdarı ve kurucusu olmuştur.[54]

G. 3. 3. Delhi Türk Sultanlığı

Gaznelilerden daha fazla Hindistan'ı etkileyen, orada Türk hakimiyetini XIX. asra kadar sökülemez bir şekilde kuran ve bölgede önemli sosyal, ekonomik ve siyasal değişikliklere yol açmış olan bu devlet, Delhi Sultanlığı (Hindistan Türk Memlükleri) dir. Delhi Sultanlığı, "bugünkü bütün Pakistan ile Hindistan'ın şu eyaletlerini barındırmaktadır. Güney Pencap, Racastan, Gucerat, Delhi, Agra, Ud,

[51] S. Haluk Kortel, "Gur Devletinde Bir Türk Kumandan: Taceddin Yıldız", ***İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi***, 2004, s. 37 (bkz. aves.akdeniz.edu.tr/hkortel/yayinlar)
[52] Bayur, a. g. e., s. 262
[53] Kortel, "Gur Devletinde Bir Türk Kumandan: Taceddin Yıldız", s. 38
[54] Süren Çiftsüren, a.g. t. s. 16

Allahabad, Bihar, Bengal, Assam, Malva," Bu topraklar 2.840.000 km^{2}'nin üzerindedir ve 1981'de üzerinde yaklaşık 595.000.000 nüfus yaşamaktaydı.[55]

Guri sultanı "Muizzeddin Muhammed b. Sam" tarafından XII. yüzyılın başlarında kurulan "Delhi Türk Sultanlığı" 1206 yılında Muizzeddin'i öldüren tahta geçen Türk kumandan Kutbeddin Aybek'in tahta geçmesi sonrasında bağımsız bir devlet haline gelmiştir.[56]

Kutbeddin Aybek, Türkistan'dan getirilerek Kadı Fahreddin Abdulaziz Kuli'ye satılan bir köle ve Halaç boyundan olduğu söylenir.[57]

1175'te Gurlu Muhammed tarafından başlatılan Hindistan seferi sonrasında Delhi Kalesi Aybek tarafından 1192'de yılında alınmıştır. 1206'da Kuzey Batı Hindistan'da Delhi Türk Sultanlığını kuran Aybek ile birlikte Hindistan'da Türk idaresi başlamıştır. Bu dönemde başlayan siyasi yapı, aralıklarla 1526 yılına kadar varlığını sürdürmüştür.[58]

Kutbeddin Aybek, Güney ve Güney-batıdaki raca ve mahracalara boyun eğdirdiği gibi onları haraca bağladı. Kudretli bir şahsiyet olan Kutbeddin Aybek, milli birlik yolunda çok tecrübeli Türk komutanlarını destekledi.[59]

Sultan Şemseddin İltutmuş, (öl. M.1236) Türkistan'dan gelen Türklere çok müsamaha göstermiş ve Lahor ile özellikle Delhi'de Türk mahallelerini meydana getirmişlerdir. İleride Urdu adını alacak olan Hindi'ye en çok Türkler vasıtasıyla Farsça, Arapça ve Türkçe kelimeler girmeye başlamıştır. Bu karışıma, askeri kamplarda, halkın bir araya geldiği yer olan çarşı ve pazarlarda ve orta Asya'dan Hindistan'a İslam dinini yaymaya gelen din bilginlerinin yazdığı tasavvuf şiirlerde daha çok açık olarak göze çarpmaktadır.[60]

---

[55]Palabıyık, "Hindistan Tarihinde ve Hint Kültüründe Müslüman Türkler", s,71
[56]https://islamansiklopedisi.org.tr/delhi-sultanligi (30.06.2019).
[57]Mübarek Galip, vd., Hindistan'da Türkler, Berikan Yay., Ankara, 2013, s.
[58] Duman, a. g. m., s. 390-391
[59] Enver Konukçu, "XIII-XVI.Yüzyıllarda Hindistan'da Türk Kurucular ve Hanedanlar", ***Erdem Dergisi,*** Cilt: 9, Sayı: 27, 1996,s. 1179
[60] Türkmen, ***Türkçe İle Urduca Arasındaki İlişkiler***, s. 29

İltutmuş, 1236'da vefat etmiştir. İltutmış'ın vefatından sonra devlette yaklaşık 30 yıl süren bir karışıklık ve siyasi karmaşa yaşanmıştır. Bu süreçte ardı ardına beş Delhi Sultanı tahttan indirilmiş veya öldürülmüştür. Gıyaseddin Balaban'ın 1266'da tahta geçmesiyle Sultanlık istikrara kavuşabilmiştir. Balaban isyancılara karşı sert tutumu ve akıllı yönetimi sayesinde kısa bir sürede ülkede düzeni sağlamıştır.

Balaban'ın vefatı sonrasındatahta 1287 yılında torunu Keykubat geçmiştir.Fakat Keykubat dedesi kadar başarılı olamamış, sağlığının da bozulmasının etkisiyle iktidarı daha da zayıflamış ve sonunda "Emir Celaleddin Firuzşah Halaci" bir darbe ile iktidarı ele geçirmiştir. Delhi Sultanlığı'nda böylelikle Halaci Hanedanlığı dönemi başlamıştır.[61] Hindistan'da 1290 yılından sonra iktidar yine değişmiş ve yine bir Türk boyu olan Halaçların hakimiyeti başlamıştır. Halaçların bölgedeki etkileri Babür Şah'a kadar sürmüştür.[62]

Halaçlar Türkler arasında Kalaç diye anılmaktadır. Bu topluluk tarihçilerinin ve İslâm coğrafyacılarının eserlerinde IX. yüzyıldan itibaren "Halaciyye" (Hılciyye الخلجية) ve "Halac" (Hılc الخلج) şeklinde yer almıştır.[63]

Sultan Firuz Şah'ı öldürerek 1296 yılında yerine geçen yeğeni Sultan Alaeddin Muhammed Şah Halaci, hırslı yapısıyla kısa bir süre içerisinde bütün Hindistan'a hakim olarak Hindistan topraklarının tamamen fethedilmesini ve Türk-İslam hakimiyetine girmesini sağlamıştır.[64]

Sultan Alaeddin 1136'da vefat etmiştir. Alâeddin'in vefatından sonra kısa bir süre karşaşa yşanırken, dönemin tanınmış kumandanlarından Melik Kâfûr iktidara sahip olmuştur. Alâeddin'in büyük oğullarını hapseden Kâfur, Alâeddin'in daha çocuk yaşta olan en küçük oğlu Şehâbeddin'i tahta oturtmuştur. Fakat iktidar mücadelesi bitmemiş, Alâeddin'in üçüncü oğlu olan Mübârek Halacî'nin adamlarını Melik Kâfur'u öldürerek Mübârek Halacî'nin sultanlığını ilân etmişlerdir (1316-1320). Babasının sert idare tarzını değiştiren Mübârek ülkede istikrarı sağlamış ve "Halîfetullah" unvanını almıştır. Mübârek, Delhi sultanları içerisinde halîfetullah unvanını alan ve kullanan tek hükümdardır. Ancak Mübârek de benzer sondan kurtulamamış ve bir saray darbesi ile öldürülmüştür. Onun ölümüne sebep olanlar

[61] https://islamansiklopedisi.org.tr/delhi-sultanligi (24.06.2019).
[62] Duman, a. g. m., s. 391
[63] https://islamansiklopedisi.org.tr/halac (30.06.2019).
[64] Süren Çiftsüren,a. g. t., s. 18

arasında yer alan eski Hindu mühtedi "Hüsrev Han", "Nâsırüddin Hüsrev Şah" unvanını almış ve tahta geçmiştir. FakatHüsrev Han'ın Hindu asıllı olması ve eski sultana karşı tutumu ülkedehuzursuzluklara neden olmuştur. Bu huzursuzluk ortamında Türk kumandanlardan Melik Gazi Tuğluk, Hüsrev Han'a karşı ayaklanmıştır. Hüsrev'i öldüren Melik Gazi, "Gıyâseddin Tuğluk" unvanını alarak ülkenin yeni sultanı olmuştur (1320-1325). Melik Gazi Tuğluk'un tahta geçişi ile birlikte ülkede Tuğluklular dönemi başlamıştır.[65]

Tuğluklar döneminden sonra Delhi Sultanlığında Seyyidler hanedanı ve Lûdiler hanedanı hüküm sürmüştür.

Devletin resmi dili Delhi sultanlığında Farsçadır. Bu dille yerlilerin dili Hintçenin karışımından zamanla Urdu dili de denilen Urduca ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kültür ve ilme de oldukça önem verilmiştir. öyle ki bu zaman diliminde Moğolların yapmış olduğu zulümden kaçan birçok alimin Hindistan'a yerleştiği görülmektedir. bu alimler arasında Şeyh Feriduddin Mesud, Hoca Kutbiddin Bahtiyar, Nizameddin Evliya ve Muizziddin Çişti en tanınmış olanlarıdır. Böylelikle Delhi, XIII. ve XIV. yüzyılın en büyük ilim ve kültürmerkezi haline gelmiştir. Doğunun en büyük şairi sayılan Emir Hüsrev-i Dehlevî'yi de bu arada kaydetmek gerekir.[66]

Hintlilerin devlet işlerindeki müdahalesini gören ve hatta bir aralık bunları Delhi'den uzaklaştırmayı düşünen Kutbeddin Mübarek'in oğlu" Kafir-i Nimet" unvanını da taşıdığı söylenen Nasıreddin Hüsrev Han'ın 1321 yılında babasından miras aldığı tac ve tahtı eline geçirmek hevesinde bulunduğunu anlayan emirler, artık kukla olmak istemediklerinden saltanatı Hintlilerin nüfuzundan kurtarmak için doğrudan müdahale zamanının geldiğine karar verdiler. İçlerinden bir Türk kabilesi beyi olan Emir Giyasettin Tuğluk, ordusuyla Multan'dan yola çıkarak Delhi üzerine yürüdü. Kısa bir mukavemetten sonra payitahtı ele geçirdi. Hint emirleriyle taburlarını yenip payihatahtı daima yabancı gördükleri Hindulardan temizledikten sonra 1321 yılında Delhi tahtına oturdu. Emir Tuğluk, sülalenin birinci hükümdarı olup, Tuğluklar hanedanı 1413 yılına kadar Delhi'de hüküm sürdü.[67]

[65] https://islamansiklopedisi.org.tr/delhi-sultanligi (24.06.2019).
[66] https://islamansiklopedisi.org.tr/delhi-sultanligi (24.06.2019).
[67] Galip vd., a. g. e., s. 85

G. 3. 4. Dekken Sultanlığı

Dekken kelimesi köken itibariyle "Güney Ülkesi" anlamına gelen Sanskritçe "Dakşinâpatha" kelimesinden gelmektedir. Bu kelime Arapça kaynaklarda "Decnî" şeklinde yer almaktadır.[68]

Çiftsüren: "Delhi Sultanlığı sonrası Dekken Devleti dönemi başladı. Dekken devletleri kendilerini Kalaç ve Tuğluk hanedanlarının mirasçısı olarak egemenlik iddiasında bulunmuşlardır. Dekkan'a dışarıdan akınlar yapılmıştır. Kuzeyden gelen ve çoğunluğu türk olan yabancılarla, yerlileşmiş Türkler ve habeş Zenciler arasında karışıklık meydana gelmiştir. İran'dan gelenlerin pek çoğunun Şii ve Dekkenlilerin Sünni olması da karışıklığa sebep olan unsurlardan biridir. 1482 yılından Babürlülerin kurulduğu döneme kadar olan süreçte Dekken Devletleri, Nizamşahiler, Adilşahiler, İmadşahiler, Bedirşahiler ve Kutubşahiler olmak üzere hanedan altında toplanmışlardır."[69]

G. 3. 5. Babürlüler

Delhi Türk sultanlığından sonra, Hindistan'da en çok etkili olan Türk devleti Babürlülerdir.[70]Hindistan'a gelen ilk Müslümanlar coğrafya, din, dil, ırk, renk ve medeniyet bakımından tamamen değişik bir dünyadan gelmişlerdir. Hindistan'ın iklimi, kültürü ve medeniyetindeki esrarı ve buranın insanlarının sade ve mütevazi hayatı, kendilerine çok garip gelmişti. Onlarn, Hindistan ile Hindular hakkında neler düşündükleri, Timuroğulları imparatorluğu'nun kurucusu Zahiruddin Babür'ün şu sözleriyle ortaya çıkmaktadır: "Garip bir memlekettir şu Hindistan. Bizim vilayetlere nisbetle başka bir alemdir. Dağ ve suyu, orman ve ovası, toprağı ve vilayeti, hayvan ve nebatları, ahalisi ve dili, yağmuru ve rüzgarı, hepsi tamamen başkadır… Hindistan, letafeti az olan bir yerdir. Halkında güzellik, iyi muamele ve terbiye, aralarında münasebet, zevk ve idrak, edeb, kerem ve mürüvvet, hüner ve işlerinde usül ve intizam, pazarlarında iyi ekmek, hamam, medrese, mum, meşale ve şamdan, bunların hiçbirisi yoktur."[71]

Hint yarımadasının Rönesans ve uyanış devri diye nitelenen ve yanlış olarak "Hindistan Moğol İmparatorluğu" diye adlandırılan "Türk Babürlüler İmparatorluğu"

[68] https://islamansiklopedisi.org.tr/dekken (30.06.2019).
[69] Süren Çiftsüren, a.g.t., s. 19
[70] Palabıyık, "Hindistan Tarihinde ve Hint Kültüründe Müslüman Türkler", s. 72
[71] Türkiye-Pakistan Kültür Derneği, Bugünkü Pakistan ve Türkiye-Pakistan Kültür İlişkileri, Türkiye-Pakistan Kültür Derneği Yayını, Ankara, 1988, s. 12

(1526-1858), Türk ve Pakistan halklarını birbirine yaklaştıran ve kaderlerini birleştiren devirler olmuştur.[72]

Türk ulusu dünyanın değişik coğrafyalarında tarihin farklı dönemlerinde birçok devlet ve imparatorluklar kurmuştur. Bu imparatorluklardan biri de Hindistan'da kurulan Hint Türk İmparatorluğu'dur. Tarihi kaynaklarda imparatorluk kıstaslarına uyması sebebiyle Hint Türk İmparatorluğu veya Hindistan Timuroğullları, Moğol Devleti, Gürkanlı ve Babürlü gibi farklı isimlerle anılan bu devlet, 1526 tarihinde Babür'ün (salt. 932-937/1526-1530) bölgedeki hakim güç olan Ludhiler (00-932/1451-1526) ile yapmış olduğu "Panipat Muharebesi"ni kazanması sonrasında kurulmuştur.[73] Emir Timur'un torunlarından Şeyh Ömer Mirza'nın oğlu olan Babür Şah, 1483 yılında doğmuştur. Şah kendi Hatırat'ında Fergana'da on iki yaşında padişah olduğunu söylerken 1515 yılında otuz iki yaşındayken kaderin cilvesini tattı.[74]Çağatay Türklerinden olan Bâbür, bu hanedanlığın kurucusu ve aynı zamanda ilk hükümdarıdır. 1526 yılında yapılan "Pânîpet Meydan Savaşı"nı kazanan Bâbür Şah Lûdî Sultanlığı'nı ortadan kaldırmış ve "Bâbürlü Hânedanlığı"nı kurmuştur. Kânvâ'da, Mart 1527'de Hindistan'da savaşçılıkları iletanınmış Racpûtlar'ı mağlûp etmiştir. Rânâ Sangâ emrinde yer alan Hindular Bu savaşta ağır kayıplar vermişlerdir. Bu savaş sonrası Hindistan'daki Bâbürlüler hâkimiyeti daha da sağlamlaşmıştır.[75]

Babür, 1516'dan 1534 senesine kadar Kabil ve Gazne bölgelerinde oturan kabilelerin teskiniyle uğraşarak, buralara huzur ve düzeni getirdikten sonra ansızın üç-dört bin kişilik bir güçle 1519 yılında Hindistan'a girmiştir.[76]

Babür'ün Hindistan seferi 1519 yılında başlamıştır. Yaptığı fetihler sonrasında Hindistan'da 1526 yılından itibaren "Babür Hint Türk İmparatorluğu" dönemi başlamıştır.Bu dönem Hindistan siyasi tarihi açısında son derece önemli bir dönemdir.[77]

---

[72] Neşet Çağatay, "Türk-Pakistan İlişkileri Tarihine Kısa Bir Bakış", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 23, Sayı: 1, 1979, s. 52
[73] Halil Toker, "Hint Türk İmparatorluğu'nun Son Temsilcisi Bahadur Şah Zafer (1189-1279/1775-1862)", ***Nüsha Dergisi,*** Yıl: IV, Sayı: 12, 2004, s. 60
[74] Galip vd., a. g. e., s. 103
[75] https://islamansiklopedisi.org.tr/baburluler (E.T.:30.06.2019).
[76] Mübarek Galip, vd., **Hindistan'da Türkler**, Berikan Yay., Ankara, 2013, s. 104
[77] Selçuk Duman, a. g. m., s. 391

1530'a doğru Bâbür'ün sağlık durumu bozulmaya başladı.[78]Babürşah, Hindistan'da büyük bir devlet kurduktan sonra 1530 yılının 26 Aralık günü gözlerini edebiyen dünyaya yumdu. Babür'ün vasiyeti üzerine gençliğinde pek çok sevdiği Kabil'deki bir bahçeye gömülmek istemiş ve bu isteği derhal yerine getirilmiştir.[79]

Babür'ün ölümünden sonra Türk ve Afganlar bir kez daha Delhi'ye sahip olmuşlarda da bu durum geçicidir.[80]

15. asırla 16. asır arasında yaşayan Babür Şah, Türk-Moğol ailesinden olan Timurlenk torunlarından olduğu söylenirse de ahlak ve necabeti onda kat kat üstün ve yerine göre çok merhametli bir insandı.[81]

Hindistan'da Zahiruddin Babür tarafından yeni bir Türk sülalesinin tesisiyle 'ki bunaHintliler tarafından yanlış olarak Moğol Hanedanı denir' Hindistan'da Türk kültürü yeniden gelişmiştir. Babür ve Delhi tahtına oturan muakkipleri Arap ve İran kültürünün tesiri altında olduklarını ve bir dereceye kadar da Hintlileşmelerine rağmen, esas kültürleri Türk'tü ve bu kültürün hususiyetlerini muhafaza etmişlerdir.[82] Bu devir, Hindistan'da Türk dilinin yeniden yaygınlaşmasının altın çağı sayılabilir.[83]

Bâbür sağlık durumunun bozulmaya başlaması üzerine dönemin ileri gelen kişilerini yanına çağırmış ve yeni hükümdar olarak oğlu Hümâyun'u kabul etmelerini sağlamıştır. Agra'da 26 Aralık 1530 tarihinde vefat eden Babürşah'tan sonra tahta oğlu Humayun (1530-1540) çıkmıştır.[84]

Babür öldüğünde 22 yaşlarında olan uysal tabiatlı Hümayun, 1530-1540 yılları arasında hüküm sürmüş, babasının zamanındaki savaşlarda her ne kadar yararlık göstermişe de ondan kendisine sadece siyasal yetenek, azim ve sabır intikal etmemiştir.[85]

[78] https://islamansiklopedisi.org.tr/baburluler (E.T.:30.06.2019).
[79] Selahaddin Savcı, ***Pakistan Dil ve Edebiyatı***, Fatih Matbaası, İstanbul, 1979, 32
[80] Galip vd., a. g. e., s. 109
[81] Savcı, a. g. e., s. 29
[82] Akmal Ayubi, "Hint Kültürü Üzerinde Müslüman Türk Tesirleri", ***İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi***, Cilt: III, Sayı: 3-4, 1959-1960,http://dergipark.org.tr/iuislamtd/issue/1191/13994,s. 207
[83] Erkan Türkmen,"Türkçe ile Urduca Arasındaki İlişkiler", s. 30
[84]https://islamansiklopedisi.org.tr/baburluler (E.T.:30.06.2019).
[85]Mübarek Galip, vd., **Hindistan'da Türkler**, Berikan Yay., Ankara, 2013, s. 112

Babür'ün ölümüyle tahta geçen Hümayun(salt. 1530-1539) Lûdi Afgan emirleri ve yerli racalar karşısında babası gibi başarı gösterememiş ve bir süre Hindistan'dan Kabil'e çekilerek burada yaşamıştır.[86]

1555 yılında Hindistan'a geri dönen Hümayun, Sûrîlerden İskender'i yenerek ve Delhi'yi zaptetmiştir. Böylelikle Babürler adına ikinci kez Hint hakimiyeti sağlanmıştır.

Bu sırada Delhi'ye gelmiş olan "Mirat-ul Memalik"'inmüeelifi"Seydi Ali Reis" Hümayun'la görüşmüştür. Getirdiği bir kaza sonucu yaralanan Hümayun, 28 Ocak 1556 tarhinde ölmüştür. Seydi Ali Reis'in tavsiyesi üzerine Hümayun'un ölümü gizli tutulmuştur. Atalığı Bayram Han'ın yardımıyla Hümayun'un oğlu Ekber Şah, henüz 14 yaşındayken "Celaleddin" unvanıyla tahta geçmiştir. Herhangi bir karışıklık çıkmaması adına gereken tedbirler alınmış ve kısa sürede ülkede iç huzur sağlanmıştır.[87]

Ekber Şah 50 seneyi aşkın süren saltanatının sonunda büyük bir imparatorluk bıraktı. Bu bakımdan Hindistan Babürlü Devleti'nin gerçek anlamda kurucusu Ekber Şah kabul edilmektedir. Ekber'in vefatından sonra sırasıyla "Cihangir", "Şah Cihan" ve son olarak da"Evrengzib Han"Babürlü tahtına geçmişlerdir.[88]

Ekber Şah hükümdar olduğu süre içerisinde birtakım sosyal ve idari değişiklikler yapmıştır. Özbekler, Safeviler ve Osmanlılarla iyi münasebetler kurmuş, isteği doğrultusunda Gucerat, Portekiz ve Bengal meselelerini halletmiştir. Bu yaptıkları ile Celaleddin Ekber Hindistan Türk tarihinde büyük akisler bırakmıştır. Ekbet Şah'ın 1605'te vefatından sonra yerine küçük oğlu Cihangir geçmiştir. Cihangir, Ekber Şah'tan sonra Babürlülerin Ekber'den en güçlü hükümdarıdır.[89]

1605 yılı Ekim ayında kuvvetli bir ishale tutularak ölen Babür'ün diğer oğlu Cihangir (1605-1627), adil bir hükümdar olmakla birlikte kin gütmeyen, zevke ve eğlenceye düşkün birisiydi.[90]

---

[86] Süren Çiftsüren, a. g. t., s. 21
[87]https://islamansiklopedisi.org.tr/baburluler (E.T.:30.06.2019).
[88] Azmi Özcan, "Müslüman Toplumlarda Birlikte Yaşama Tecrübeleri Babürlü-Hint Modeli", ***İslam ve Demokrasi Kutlu Doğum Sempozyumu***, Yayına Hazırlayan: Ömer Turan, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlan, Ankara, 1998,s. 97
[89]https://islamansiklopedisi.org.tr/baburluler (E.T.:30.06.2019).
[90]Mübarek Galip, vd., Hindistan'da Türkler, Berikan Yay., Ankara, 2013, s. 116

Ekber'den sonra tahta geçen Cihangir(1605-1627), devlet işlerinde babası kadar başarılı olamamış, İngilizlerin bölgeye gelerek Doğu Hindistan Şirketi'ni kurmaları, onun dönemine denk gelmiştir. İngilizlere Hindistan'da serbest ticaret hakkı da bu dönemde verilmiştir.[91]

Keşmir'den Lahor'a giderken 7 Kasım 1627 tarihinde ölen Cihangir, Şah Dara denilen Ravi nehri kıyısında bir yere gömülmüştür.[92]

Cihangir ölmeden evvel tahta aday iki oğlu vardır. Birisi Şah Cihan, diğeri de Şehriyar. Fakat Şehriyar, kardeşiyle mücadele edebilecek dirayette değildi ve başarılı olamayınca gözleri oyularak ortadan kaldırıldı. Cihangir'in ölümünden sonra Ağra'da 1628 tarihinde tahta geçen Şah Cihan, (Hürrem) ülkenin selameti için ailenin bütün erkeklerini ortadan kaldırdı.[93]

Şah Cihan'ın oğlu Evrengzib hem gençliğindeki ordu komutanlıklarında hem de kardeşleriyle yaptığı mücadeleleri kazanarak1658'de yerine tahta oturdu.[94]

Sonunda sultanlık 1723'te Delhi ve Haydarabad olmak üzere ikiye ayrıldı. Bu vaziyetten istifade eden Nadir Şah, 1739 yılında Hindistan'ı ve Delhi'yi ele geçirdi. Bu suretle neredeyse 2000 yıl kadar Hindistan'ın kuzeyinde varlığını sürdüren Türk hakimiyeti sona erdi.[95]

Cihangir'den sonra yerine güçlü ve başarılı bir devlet adamı olan oğlu Şah Cihan (salt. 1628-1666) tahta geçmiştir. Osmanlı-Safevi savaşlarının yaşandığı dönemde, Sünni olan Osmanlı'dan yana bir tutum sergilemiştir. Tac Mahal onun döneminde yapılmış, Osmanlı'dan talebi doğrultusunda Mimar Sinan'ın talebelerinden Mehmet İsa Efendi ve Mehmet İsmail Efendi, Tac-Mahal'in yapımı için İstanbul'dan Hindistan'a gönderilmiştir. Şah Cihan'dan sonra başa geçen Alemgir (salt. 1658-1707) Babür Devleti'nin son hükümdarı olmuştur.Babürlüler 1707 yılına, hükümdar Alemgir'in vefatına kadar 181 yıl günümüz Afganistan, Pakistan, Hindistan ve

[91] Süren Çiftsüren, a. g. t., s. 22
[92]https://islamansiklopedisi.org.tr/baburluler (E.T.:30.06.2019).
[93] Galip, a. g. e., s. 116
[94] Galip, a. g. e., s. 117
[95]Mübarek Galip, vd., Hindistan'da Türkler, Berikan Yay., Ankara, 2013, s. 118

Bangladeş'in içinde bulunduğu geniş topraklarda hüküm sürdükten sonra gerileme sürecine girmişlerdir.[96]

Avrupalıların 1707 yılında Evrengzib'in vefatı sonrasında Babürlü Devleti'nde uzun süreli bir kaos ortamına girilmiştir. Taht kavgalarının yanı sıra Afgan Nadir Şah'ın baskıları ve sömürge arayışları sonucunda hızla dağılma sürecine giren devlet 1857'de yıkıldı ve Hindistan'ın hakimiyeti ingilizler'e geçti.[97]

İngiliz kaynaklarında "Büyük Sipahi Savaşı", Hint kaynaklarında "bağımsızlık Savaşı" olarak anılan 1857 yılı mücadeleleri sonucu ortadan kaldırılmış ve yönetim İngilizlerin eline geçmiştir. Daha önce 1724 yılında Babür Devleti'ne bağlı olarak Dekken'de Cem Kılıç Han tarafından Haydarabad nizamlığı Alt-kıtada hüküm sürmüş son Türk devletidir. 1858 yılına kadar Babürlülerin hakimiyetinde olan bu devlet, bu tarihten sonra İngiltere'ye tabii olmuş, 1956 yılında ise tamamen ortadan kaldırılmıştır. Böylece ilk asırlardan bu yana Hindistan topraklarında farklı dönemlerde hüküm süren Türklerin bu bölgedeki hakimiyetleri tamamen sona ermiştir.[98]

G. 4. Osmanlı İmparatorluğu ve Hint - Pakistan İlişkileri

İnsanlık tarihine bakıldığında Türkiye ve Pakistan arasında yaşanan dostluk ve duygusal bağların bir örneğine çok nadir rastlanacaktır. Türkler ile eski dönemde "Hint Müslümanları" olarakifade edilen, günümüzde ise "Pakistan İslam Cumhuriyeti"nin temsil ettiği Müslüman topluluk arasında yaşanan bu dostça ve içli ilişkilerin geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Sind vadisini ele geçiren ve 711'de Multan'a kadar ilerlemeyi başaran Araplar haricinde, Hint-Pakistan bölgesine girebilenMüslüman ordularının tamamı Türk'tü.[99]

Türklerin Hindistan'a yönelmeleri, bu coğrafyada yeni bir tarihsel sayfa açtığı gibi Türk-Hint ilişkilerini de oldukça uzun bir geçmişe dayandırmıştır. İslam öncesinde Saka, Kuşan, Akhun ve Türk Şahiler bu coğrafyada varlık göstermişlerdi. İslam sonrasında 1000-1027 yılları arasında Hindistan'a 17 sefer düzenleyen Gazneli

[96]Süren Çiftsüren, a. g. t., s. 22
[97]Azmi Özcan, "Müslüman Toplumlarda Birlikte Yaşama Tecrübeleri Babürlü-Hint Modeli", İslam ve Demokrasi Kutlu Doğum Sempozyumu, Yayına Hazırlayan: Ömer Turan, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlan, Ankara, 1998,s. 97-98
[98] Süren Çiftsüren a. g. t., s. 22
[99] Neşet Çağatay, "Türk-Pakistan İlişkileri Tarihine Kısa Bir Bakış", ***Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,*** Cilt: 23, Sayı: 1, 1979, s. 51

Mahmut ve onun Hindistan'a gelişi, Hinduların zihninde derin izler bırakmıştı. Hindistan tarihindeki gerçek dönüm noktası ise Gaznelilerin seferlerinden yaklaşık 150 yıl sonra ikinci bir Türk dalgasıyla; Gur Sultanı Muhammet'in Türk-İslam yönetiminin temelini atmasıyla ortaya çıkmıştı.[100]

Türk-Hint ilişkileri M.Ö. II. yüzyılda Saka Türkleri ile başlamıştır. Bu ilişkiler bölgede Türk asıllı yöneticilerin göstermiş olduğu faaliyetler ve kurulan Tük devletleri ile birlikte her iki toplum arasında çok yönlü bir şekilde ilerlemiştir. Bu ilişkiler Osmanlı Devleti ile birlikte 16. yüzyıldan itibaren Türkiye-Hindistan ilişkilerine dönüştüğü görüşmektedir.[101]

18. yüzyıl sonuna kadar Osmanlıların Güney Hindistan'da bulunan Müslüman sultanlıklarla da ilişkiler içerisinde olduğu görülmektedir. Ancak Hint kıtasında 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başlarından itibaren Avrupalılar daha etkili olmaya başlamış ve Hindistan 18. yüzyıldan itibarenİngilizler tarafından sömürgeleştirilmişti.[102]

Hindistan'ın dini, siyasal ve sosyal hayatına Türklerin kurmuş olduğu devletlerin birçok katkısı olmuştur. Özellikle hükümet sisteminin ve idari yapının oluşumunda Türklerin ciddi etkileri olmuştur. Türkler tarafındanbir taraftan Hindistan'a entelektüel bir birikim getirilirken, diğer taraftan Türkçenin bölgede kullanılmaya başlaması ile birlikte "Ordu" adı verilen yeni bir dil ortaya çıkmıştır.[103] Osmanlı padişahlarının ilk olarak Dekken'de yaşayan "Behmenî ailesi" ile daha sonra da Müslüman olan ama aslen Hintli devletlerle dostluklar kurmuşlardır.[104]

Hindistan'da kurulmuş olan Müslüman devletlerle Osmanlılar Devleti'nin ilk olarak XV. yüzyılda ilişki kurduğu görülmektedir. Behmenî hanedanından Sultan III. Muhammed Şah'ın (1463-1482) bu noktada ilk adımı attığı görülmektedir. İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed'e bir mektup yazan Muhammed Şah, onu tebrik etmiş ve iki ülke arasında iyi ilişkiler kurmak istediğini ifade etmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Salim Bey isimli birini Hindistan'a elçi olarak

[100] Eminalp Malkoç, "20. Yüzyilin İkinci Yarisinda Türkiye ile Hindistan'in Siyasi İlişkileri". ***Avrasya İncelemeleri Dergisi,*** Cilt: 5,Sayı:1, 2017, s. 110
[101] Duman, "Atatürk Dönemi Türkiye Hindistan İlişkileri", ***Turkish Studies***, Sayı: 9/4,Ankara, s. 389
[102] Malkoç, a. g. m., s. 112
[103] Duman, a. g. m., s. 391
[104] H. Hilal Çağlayan, "Osmanlı-Hint İlişkilerine Genel Bakış (XV-XVIII. Yüzyıl)'" ***Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi***, Cilt:2, Sayı:6, 2015, s. 66

gönderdiği görülmektedir. 1517 yılında Mısır ve Hicaz'ın alınması ile Hilafet Osmanlı padişahlarına geçmiştir. Bu olaydan sonra Osmanlı-Hindistan ilişkileri daha canlı hale gelmiştir. Zira Hindistan'da önemli bir nüfus Müslümandır ve halifeye bağlıdır. İki ülke arasındaki siyasi ilişkiler Yavuz Sultan Selim ile Gucerat Hükümdarı ll. Muzaffer Şah arasında XVI. yüzyılda başlayan karşılıklı mektuplaşmalar sonrasındabaşlamıştır. Eylül 1518'de göndermiş olduğu mektupta Muzaffer Şah, kazandığı zaferler nedeniyle Yavuz Sultan Selim'i kutlamıştır. Yavuz Sultan Selim'e mektup gönderen bir diğer Muzefferî Sultanlığı büyüğü de vezirlerden Diu Valisi Melik Ayaz'dır. Ayaz yazmış olduğu mektupta Yavuz'a halife olarak hitap etmiştir.

Ayrıca Hint Okyanusu'nda yaşadıkları Portekiz tehdidi nedeniyle Yavuz'dan yardım talebinde bulunmuştur. Bu yardım talebi sonrasında 1531'de Hoca Sefer ile Yemen valisi Emir Mustafa b. Behram'ın yönetimindeki Türk donanması Diu'ya giderek Portekizlilere karşı bölgeyi savunmuştur. Artan Portekiz baskısı üzerine kısa bir süre sonra1536'da Gucerat hakimi "Bahadır Şah Guceratî" de Osmanlıdan yardım talebinde bulunmuştur. Bu talep üzerine Haziran 1538'te "Hadım Süleyman Paşa"yönetimindeki Osmanlı donanması, Süveyş'ten Duî'ya doğru hareket etmiş ve burada bulunan Portekiz üslerine top ateşinde bulunmuş ve tekrar dönmüştür. Bu sefer kısmen Hint Müslümanlarını rahatlatmıştır. Babür Şah Dönemi'nde Hindistan-Osmanlı ilişkileri konusunda yeterli derecede bilgi yoktur. Sanatçı ve bilim adamı göçleri konusunda bazı bilgiler bulunmaktadır. Babür Şah 1530'da ölmüştür. Onun yerine geçen Hümayun Şah zamanında karşılıklı iyi ilişkiler gelişmiştir.[105]

İki toplum arasındaki ilk önemli irtibat Basra'da 1555 yılında mahsur kalan Osmanlı donanmasına yardım amacıyla Hint kaptanlığına tayin edilen Seydi Ali Reis aracılığıyla gerçekleşmiştir. Portekiz donanmasıyla yapılan savaşta şiddetli fırtınanın etkisi ile Osmanlı donanması Hindistan sularına sürüklenmiştir. Seydi Ali Reis burada karaya çıkarak Hümayun Şah ile görüşmüştür. Bu Hint-Osmanlı arasındaki kayda değer ilk irtibattır. Buy görüşmede kaptan bir Osmanlı elçisi olarak kabul edilmiş ve gerekli ihtimam gösterilmiştir.[106]

[105] Necati Demir, "Türk-Hint İlişkilerine Kısa Bir Bakış", ***Mahatma Gandhi 1. Uluslararası Asya Multidisipliner Çalışmalar Kongresi***, New Delhi India, s. 33-34
[106] Çağlayan, a. g. m.,s. 68

İki ülke arasındaki ilişkiler Evrengzip Şah (1658-1707) zamanında biraz zayıflamıştır. Evrengzip Şah vefat ettikten sonra Hindistan'da siyasi anlamda ciddi karışıklıklar yaşanmış, bu karışıklıklardan yararlanan İngilizler hakimiyeti ele geçirmiştir.Halk, İngiliz sömürgesine karşı ayakta ve güçlü bir vaziyette duranOsmanlı'ya bir kurtarıcı olarak bakmış ve büyük yakınlık duymuştur.[107]

Babürlüler Babür'den sonra Osmanlı Devleti ise I. Selim'den sonragenel olarak barış yanlısı bir politika sergilemişlerdir. İmparatorluklar arası yaşanan rekabet ve mücadeleler yayılma gayesinden öte ekonomik ve stratejik açıdan önemlidir. Fakat bu yaklaşımlar siyasal, dinsel ve kültürel noktalardan farklı özellikler taşıyan belli tampon bölgelerin oluşmasına sebep olmuştur.[108]

İki toplum arasında yaşanan rekabet, genel olarak diğer tarafın kontrolüne geçmesini önlemek veya bu bölgeler üzerinde kontrolü sağlamak amacıyla yapılmıştır.

İmparatorluklar diplomatik manevralarını daha çok o sırada rekabet halinde bulunduğu imparatorluğa karşı diğerinin tarafsızlığını sağlamak veya desteğini almak ya dabarış ortamının devamını sağlamak için yapmışlardır. Hint ve Osmanlı imparatorlukları arasındaki münasebetler de genel olarak bu çerçevede gerçekleştirilmiştir. İki toplum arasındaki kültürel alışveriş ve ortaklıklar 16 ve 17.yüzyıllarda daha da ağırlık kazanmıştır.

16.yüzyılda Osmanlının şark siyaseti ticari, entelektüel ve kültürel hareketliliğin arttığı, buna karşın siyasi hareketliliğin nispeten azaldığı ve askerî ve siyasi bölgesel sınırların oluştuğu bir dönem olmuştur. Hint ve Osmanlı sultanları arasında gelişen sıcak ilişkiler diplomatik, kültürel ve siyasi bağları artırırken, bu olumlu ilişkiler ilerleyen yüzyıllarda da aralıklı da olsa sürdürülmüştür.[109]

17. yüzyılda Hint Osmanlı ilişkileri bir hayli canlanmıştır. Böylece kültürel etkileşim de ortaya çıkmıştır. Klasik Türk edebiyatında önemli bir yenileşme hareketi sayılan Sebk-i Hindi akımı, çağın Osmanlı şairleri tarafından benimsenmiş ve Türk şiirinde icra edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılın ortalarında Bombay ve Kalküta'da konsolosluk açması, iki ülke ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir. Böylece

[107] Demir, "Türk-Hint İlişkilerine Kısa Bir Bakış", s. 34
[108] H. Hilal Çağlayan, "Osmanlı-Hint İlişkilerine Genel Bakış (XV-XVIII. Yüzyıl)'" ***Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi***, Cilt:2, Sayı:6, 2015, s. 73
[109] H. Hilal Çağlayan, "Osmanlı-Hint İlişkilerine Genel Bakış (XV-XVIII. Yüzyıl)'" ***Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi***, Cilt:2, Sayı:6, 2015, s. 74

Müslüman halk, Osmanlı Devleti'ni yakından tanıma fırsatı bulmuştur. 1853'te Kırım Savaşı sırasında Hindistan'ın bazı şehirlerinde Osmanlı Devleti için yardım toplanmıştır. 1857 yılında Müslümanlar ve Hinduların sömrügeci devletlerine karşı tutumu ve mücadelesi, İngiltere tarafından kanlı bir şekilde bastırılmış ve takiben Hindistan İngiltere tarafından işgal edilmiştir28. 1857'de Hindistan'a bu mücadeleler sırasında ölenlere yardım olsun diye Osmanlı Padişahı 1000 İngiliz Sterlini bağışlamıştır.[110]

İngiltere tarafından Hindu ve Müslümanların ülkelerindeki bu faaliyetlere karşı 1857 yılında başlattıkları ayaklanma kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Daha sonra ise İngiltere, Hindistan'ı işgal etmiştir. Osmanlı Devleti'nin 1897 yılında Yunanistan'ı yenmesi Bombay'da halk tarafındanbüyük bir coşkuyla karşılanmış ve şehrin bütün camileri aydınlatılmıştır.[111]

Doğu Asya'da Fransız, Hollanda ve İngilizlerin yayılmacı siyaseti ve Rus nüfuzunun Orta Asya'da giderek artması üzerine Hint Müslümanları yüzlerini 19. yüzyılın ikinci yarısında da Osmanlıya çevirmişlerdir. Osmanlı Devleti ile Hint Müslümanları arasındaki ilişkilerin halife sıfatını vurgulamaya özen gösteren ve özellikle İslamcılık politikası çerçevesinde iç gerekse dış politikada bu düşünceyi önemli bir unsur olarak kullanan II. Abdülhamit döneminde oldukça geliştiği görülmektedir. Hint Müslümanları, Osmanlıları halifenin şahsında sembolleştirmiş ve Osmanlıların kaderi ile kendi geleceklerini bir görmüşlerdir.[112]

Hindistanlı Müslümanlar, Hicaz demiryolunun inşası ile 1897 Yunan Savaşı esnasında Osmanlıya büyük miktarlarda yardım göndermişlerdir.[113]Hint Müslümanlarınca meşrutiyet yönetiminin Osmanlı Devleti'nde 1908 yılında yeniden ilanı büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Bu Jön Türk devrimini Hindistan'da yaşayan Müslümanlara ait en büyük iki örgüt olan Şii Konferansı (All-India Shia Conference) ve Müslüman Birliği de desteklemiştir. Ancak Hint Müslümanlarının Jön Türklere olan bu olumlu bakışı, meşrutiyetin ilanından kısa bir süre sonra gerçekleşen 31 Mart hadisesi ve devamında II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ile değişmiştir.

---

[110] Demir, Türk-Hint İlişkilerine Kısa Bir Bakış, s. 34
[111] Duman, a. g. m., s. 391
[112] Hasan Taner Kerimoğlu, "Trablusgarb ve Balkan Savaşlarında Hint Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ne Yaptıkları Yardımlar". ***Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi***, 12 (2), 2012, s. 163
[113] Demir, "Türk-Hint İlişkilerine Kısa Bir Bakış", s. 37

Hint Müslümanlarıile Osmanlılar arasındaki ilişkiler, Hintli Müslümanlar tarafındançok sevilen II. Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ve yerine V. Mehmet'in geçirilmesi sonrasında zayıflamıştır. Ancak bu durum İngilizler tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

Bu süreçte İslam dünyasından destek sağlayabilmek ve daha da önemlisi Osmanlı İmparatorluğu'nun birliği için halifelik makamının önemini anlayan İttihatçılar, başta Hindistan olmak üzere Müslüman ülkelerde propaganda faaliyetlerine başlamışlardır. Böylelikle Hint Müslümanları ile Osmanlılar arasında tekrardan bir yakınlaşma dönemi başlamıştır.[114]

1904'te Hindistan'da deprem olmuş, Osmanlı Padişahı Hindistan'a yardım göndermiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde yer alan bir belgeden anlaşıldığına göre 24 Ocak 1908'de Hindistan ile Osmanlı Devleti arasında düzenli posta hizmetleri başlamıştır.[115]

Balkan Savaşları sırasında yaralıları tedavi için Hindistan Kızılay'ı 24 kişilik bir ekip göndermiştir. Bu ekip Osmanlı Devleti yöneticileri ile yakın ilişki kumuş, Osmanlı-Hindistan ilişkilerini güçlendirmiştir. 27 Nisan 1914 tarihli bir yazıdan anlaşıldığına göre bu ekipte çalışan doktorlardan Mehmed Nazarül-Hak Lağan'a Mecidi Nişanı verilmesi kararlaştırılmıştır. Balkan Savaşları sırasında Hindistan Müslümanları Osmanlı Devleti'ne göndermek için önemli yardım kampanyalar düzenlemişlerdir.[116]

Hindistan Müslümanları, Birinci Dünya savaşı sonrasındaTürk topraklarının işgal edilmesi ve Türkiye'ye yapılan haksızlıklar üzerine koşulsuz şartsız Türk devletinin yanında olduklarını yüksek sesle tüm ulusal ve uluslararası toplantılarda ifade etmişlerdir.[117] Bu süreçte Anadolu'da verilen milli mücadele de Hindistan Müslümanları tarafından gerek maddi gerekse manevi olarak desteklenmiştir. Hindistan Büyükelçiliği verilerine göre Kurtuluş Savaşı yıllarında ve sonrasında Hint Müslümanları Türkiye'ye 106.400 İngiliz Sterlini tutarında para yardımında bulunmuştur.[118]

[114] Kerimoğlu, a. g. m., s. 165
[115] Demir, "Türk-Hint İlişkilerine Kısa Bir Bakış", s. 37
[116] Demir, "Türk-Hint İlişkilerine Kısa Bir Bakış, s. 37-38
[117] Duman, a. g. m., s. 392
[118] Demir, "Türk-Hint İlişkilerine Kısa Bir Bakış", s. 39

23 Nisan 1920 yılında Osmanlı İmparatorluğu sona ermiş ve Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'ni Gazi Mustafa Kemal Atatürk kurmuştur.

Muhammed İkbal 30 Ağustos 1922 tarihinde, "Başkomutanlık Meydan Muharebesi"nedeniyle yazmış olduğu bir şiirde bu zaferi coşkuyla karşılamıştır. Hintl, Müslümanların milli mücadeleye destekleri yalnızca manevi anlamda olmamış maddi anlamda da destek sağlamışlardır. İlgili kayıtlarda milli mücadeleye Hindistanlı Müslümanların yaklaşık 750 bin lira yardım yaptıkları yer almaktadır. Ayrıca farklı zaman dilimlerinde yardım için Hindistan'a giden Türk kuruluşları da ciddi yardımlarla dönmüşlerdir. Türkiye'de yapılan mübadele için bölgeye gönderilen Kızılay heyetinde 27 Şubat 1923 tarihli kararda görüleceği üzere Lütfi Simavi ve Kemal Ömer yer almıştır.[119]

Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra Hindistan Türkiye Cumhuriyeti arasında ticari ilişki kurulmuştur. 12 Ekim 1924 tarihinde Hindistan'dan Türkiye'ye pamuk almak için bir heyet Adana'ya gelmiştir. Bu heyette İngiltere'nin Sömürgeler ve Hindistan eski bakanı da yer almıştır. Heyet Türkiye'den oldukça memnun ayrılmıştır. Kurtuluş Savaşında şehit olanların dul ve yetimlerine dağıtılmak üzere 1927 ve 1929 yıllarında Hindistan Madras'ta Türkiye Dul ve Yetimlerine yardım toplanmıştır. Bu yardım Komite Başkanı Cemal Mehmet Sahip Efendi tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın adına Türkiye'ye gönderilmiştir. Bu yardımlar Türkiye'de 8 ilde dağıtılmıştır. Hindistan halkı, Türk milletinin bağımsızlık mücadelesini ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşunu yakından takip etmiştir. Hindistan halkı, Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulan modern laik devlet felsefesini uygun bulmuşlardır. Türk milletinin bağımsızlık mücadelesini ve Mustafa Kemal Atatürk'ün dinamik şahsiyeti, Hint Müslümanlarının özgürlük hareketine örnek olmuştur.[120]

Bundan sonraki dönemde ise Hindistan Müslümanları özellikle Muhammed Ali Cinnah ve Muhammed İkbal önderliğinde bağımsız bir devlet kurma hareketini başlatmışlar ve 1947 yılında Pakistan isminde bağımsız bir Müslüman devleti kurmuşlardır. Urdu dili de Pakistan'ın resmi dili olmuştur.Artık iki ülke arasındaki

[119] Duman, a. g. m.,s. 392
[120] Demir, Türk-Hint İlişkilerine Kısa Bir Bakış, s. 39

ilişkiler Türkiye Cumhuriyeti ve Pakistan İslam Cumhuriyeti arasında devam etmektedir.

İki ülke ilişkileri arasında en önemli faaliyet eğitim-öğretim alanında yaşanan falliyetlerdir. Türkiye'de ilk olarak iki ülke ilişkilerine katkı sağlayacak olan bir gelişme Ankara Üniversitesi'nde Urdu Dili ve Pakistan Araştırmaları isimli bir kürsü açılmasıdır. Daha sonra bölümün ismi Urdu Dili ve Edebiyatı olarak değiştirilmiştir. Ankara Üniversitesi'nden sonra İstanbul Üniversitesi'nde de Urdu Dili ve Edebiyatı kürsüsü açılmıştır. Ankara ve İstanbul Üniversitesi'nden sonra Konya Selçuk Üniversitesi'nde Urdu Dili ve Edebiyatı kürsüsü açılmıştır.

Türkiye'de Urdu Dili ve Edebiyatı bölümlerinde Pakistan'dan Öğretim Üyeleri derss vermişlerdir. Bunun yanında Urdu Dili ve Edebiyatı mezunu olan öğrenciler de Pakistan'da Yürksek Lisans ve Doktora eğitimi görmüşlerdir.

I. BÖLÜM: URDU ŞİİRİ KLASİK DÖNEMİ ve TÜRK-URDU EDEBİYATLARI MÜNASEBETLERİ

Urdu edebiyatı, zengin bir edebi özelliklere sahiptir. Urdu edebiyatında şiir, Kuzey Hindistan'da başlamıştır, sonraki dönemde ise Güney Hindistan'da önemli imparatorlukların kurulmasıyla başta şair hükümdarlar olmak üzere bir çok şair çeşitli eserler vermişlerdir. Urdu şiirinde Emir Hüsrev Dehlevî ismi ön plandadır. Delhevi'den sonar Güney Hindistan'da Kutub Şahi sultanlğı ve Kutub Şahi devletinin şair hükümdarı Muhammed Kuli Kutub Şah döneminde bir çok şair ve u şairlerin eserleri önemlidir, ayrıca bu dönemde Dekkani dili ve şiiri dikkat çekmektedir.

Daha sonraki dönemlerde özellikle Veli Dekkanî'nin Delhi'ye gelmesi ile Delhi Ekolü başlamş oldu. Delhi ekolü içerisinde özellikle Farsça şiiri ön plandaydı. Ayrıca delhi ekolü içerisinde "İham" isimli şiir sanatı ortaya çıktı. Birçok şair "İham" sanatı ile şiirler yazdılar, özellikle Siraceddin Ali Han Arzu, Şah Mübarek Ebru ve diğer şairler "İham" sanatını kullanan şairler olarak bilinmektedir. Ancak daha sonraki dönemlerde özellikle Mirza Mazhar Can Canan, "İham" türüne karşı çıktı. Sonraki dönemlerde ise Urdu dili ile şiirler yazılmaya başlandı ve Urduca, Farsçanın önüne geçti. Delhi'de Mir Taki Mir ve Mirza Rafi Sauda ile birlikte Delhi şiiri altın devrini

yaşadı. Bu dönemde Delhi'de gazel nazım şekliyle şiirler de önem kazandı.

Mir Taki Mir ve Mirza Rafi Sauda Delhi'de sarayların nevablarının himayesinde çalışmaktaydılar, ancak Delhi'de yaşanan olaylar sebebiyle çoğu şair Delhi'den Laknov'a gittiler. Delhi'de yaşanana saldırılardan dolayı şehir bir harabe haline geldi ve şairler tarafından Şehr-Aşun şiir sanatı doğdu. Urdu şiiri II. Bahadır Şahdöneminde de gelişimini sürdürmüştür. Sonraki dönem ise Mirza Esedullah Han Galib ve Zauk döneminde Delhi şiirinde yeniden bir canlanma yaşamıştır. Bunun yanında "Muşaira" adı verilen çeşitli şiir etkinlikleri yapılmıştır.

Son olarak ise Delhi şairleri Lakhnov'a göç etmişler ve Laknov'da nevabların memuru haline gelmişlerdir. Bu dönemde bazı şairler eser verdikleri nazım şekilleri ile ünlenmişlerdir. Mirza Anis ve Ali Dabir, Kerbela Olaylarını ele alarak mersiye nazım şeklinde eserler yazmışlardır.

Bu dönemden onra da Modern Urdu şiiri dönemine geçilmiştir.

1.1. Urdu Edebiyatında Şiir Dönemleri ve Özellikleri

Urdu dilinin menşei konusunda olduğu gibi Urduca şiirin başlangıcı ve bu dille şiir yazan ilk şairin kim olduğu hususunda da kesin veriler mevcut olmayıp sadece bazı tezkire ve eski kaynaklardaki çeşitli bilgilere dayanılarak bazı sonuçlar çıkarılmaya çalışılmaktadır.

Kesin olmamakla birlikte Urdu dilinde şiir söyleyen ilk şairin, 'Avfî (ö. 630/1232-33'ten sonra)'nin *Lubâbu'l-Albâb* ve Emir Hüsrev (ö. 725/1325)'in "*Gurretû'l-kemâl"* adlı eserlerinde Hindî (Urduca) bir divanı bulunduğu zikredilen Mes'ûd-i Sa'd-i Selmân (ö. 515/1121) olduğu belirtilmektedir. Ancak onun bu divanından günümüze kadar hiçbir parça ulaşamamıştır. Urduca bir divanı bulunduğu zikredilen Mes'ûd-i Sa'd-i Salmân'dan sonra yaklaşık 150 yıllık uzun bir süre Urdu dili ile şiir kaleme alan herhangi bir şairin adı geçmemektedir. Bu zaman zarfında saraydan veya devlet adamlarından himaye görmeyen, fakat halk arasında tebliğ hareketlerini sürdüren ve halka ancak onların dilleriyle tesir edebileceklerini bilen Müslüman mutasavvıf ve Hindu din önderlerinin vasıtasıyla gelişimini sürdüren Urduca ile şiirle kaleme almaya başlayan şairler yine mutasavvıflar ve Hindu din adamlarından

çıkmıştır.[121]

1.1.1. Kuzey Hindistan'da Urdu Şiiri

Urdu şiirinin Dekan'da başlamasının yakın zamana kadar Veli Aurangabadi ile olduğu, Kuzey Hindistan'a ulaşmasının ise Aurangabadi'nin Delhi'ye gitmesi ile olduğu kabul ediliyordu. Fakat konuyla ilgili yapılan araştırmalar, Urdu Şiiri'nin Kuzey Hindistan'da 13. yy'de başladığını ve ilk Urdu şairinin de Emir Hüsrev olduğunu ortaya koymuştur.

Emir Hüsrev Dehlevî (d.1255-ö.1325) Türk asıllıdır. Agra yakınlarındaki Patyali köyünde doğan Dehlevî, Sultan Balaban döneminden başlamak üzere Sultan Tuğluk'a kadar 11 Delhi padişahıgörmüştür. Özellikle Farsça şiirleriyle ün yapan Dehlevî, bu 11 padişahtan yedisinin hizmetinde bulunmuştur. "Hint Papağanı" (Tôtî Hind) olarak tanınan Dehlevî, Farsça şiirlerinde dahi Urduca kelimelere yer verdiği için ilk Urdu şairi olarak kabul edilmektedir. İlk Urduca gazel de yine Emir Hüsrev tarafından yazılmıştır. Yazılan bu gazelin ilk mısrası Farsça iken ikinci mısrası Urduca olarak yazılmıştır. Bu tür şiirler Urducada "Rihta" adıyla anılırken, Dehlevî bu şiir türünün kurucusu olarak bilkinmektedir.[122]Rihta, Urduca'nın en eski formudur ve yerel Hint lehçeleri, dilleri, yabancı kültürlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkmıştır.[123]

1.1.2.**Dekkan'da Urdu Şiiri**

Kuzeyde fazla bilinmeyen Urduca, (Dakkani veya Hintçe olarak bilinir), bir buçuk yüzyıl boyunca gelişen bir edebi dönem olarak güneyden gelmiştir (1590 -1730).[124]

Urduca, Kuzey Hindistan'da sufiler sayesinde gelişmeye ve yayılmaya başladıktan sonra, edebî sahada gerçek anlamda revaç bulduğu Dekkan'e gelmiştir. Urduca'nın Dekkan'e gelmesi ve yayılmasında iki önemli olay büyük rol oynamıştır.

a) Âlau'd-dîn Halecî'nin Dekkan'e seferleri.

b) I. Muhammed Tuğluk'un devletinin başkentini Delhi'den Dekkan'daki Devletâbâd'a nakletmesi (727/1327).

Bu iki olaydan sonra askerlerle birlikte sanatkâr, âlim, şair her sınıftan insan Dekkan'a gelerek yerleşmiş ve böylece yeni gelenlerle yerli halk arasındaki sosyal,

[121] Halil Toker, Urdu Şiirine Genel Bir Bakış, Şarkiyat Mecmuası, S. 8, 2011, s. 286-287
[122] Selma Benli, İlk Dönem. Urdu Edebiyatına Genel Bir Bakış, Nüsha Dergisi, C. IV, S. 13, Ankara, 2004, s. 94
[123]Abida Samiuddin, Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II, Global Vision Publishing, India, 2007, s. 484
[124] Muhammad Sadıq, A History of Urdu Literature, Oxford University Press, 1964, s. 42

kültürel ve lisanî ilişkiler artmış ve Urdu dili yeni bir değişim sürecine girerek Urducanın "Dekanî" biçimi ortaya çıkmıştır." [125]

1.1.3. Güney Hindistan'da Urdu Şiiri

Urduca Kuzey Hindistan'da doğduğu halde şiir dili olarak Güney Hindistan'da yayılmıştır. Bunun birkaç sebebi vardır:

1. Güney Hindistan'daki Türk devletleri, Kuzey'deki Türk Delhi Sultanlığından tamamıyla kopuk, müstakil bir devlet olarak yaşamak istiyordu.

2. Güney Devletleri siyasi bağımsızlıklarını sürdürmek maksadıyla yeni gelişmekte olan dili ve Şiiliği kabul etmişlerdir.

3. Babürlülerin sürekli olarak Güney Devletlerini ortadan kaldırıp sultanlıklarına katmak istemeleridir.

Bu gelişmeler doğrultusunda Güney Hindistan'da geleceğe ışık tutacak bazı devletler kurulmuştur.

a. Behmeniler (1350-1525)

b.Adilşahiler Devleti (1490 -1635)

c. Kutub Şahiler (1510-1686)[126]

a. Behmeni Devleti

Delhi'deki siyasî iktidarın zayıflamasından sonra 'Alau'd-dîn Hasan Behmenşah (salt. 748-759/1347-1358), bağımsızlığını ilân ederek başkenti Gulberge olmak üzere Behmenî Devletini kurmuştur.[127]

Güneydeki ilk bağımsız Müslüman devleti olan Behmani İmparatorluğu (1347-1526), yaklaşık iki yüzyıl boyunca hüküm sürdü; ama Dekkani edebiyatına katkısı azdır.[128]

Behmenî hükümdarları, hükümdarlıklarını sağlamlaştırmak için, kuzeydeki Fars etkisi karşısında yerel kimliği öne çıkarmaya çaba göstermişler ve Urduca'yı resmî kayıtlarında kullanmışlardır. Bu dönemde Urduca'ya Farsçadan ziyade Marathî, Tamil ve Telugu gibi Dekken dillerinden kelime girişine izin verilmiştir. Bu şiirlerde Fars edebiyatından öğrenilen aruz vezni yerine ağırlıklı olarak Hint şiirine özgü

[125] Halil Toker, "Klasikten Moderne Urduca Şiir", İslami Edebiyat Dergisi, 2006, ss. 14-15
[126]Erkan Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, Atlas Basımevi, Konya, 1992, s. 8-9
[127]Toker, Urdu Şiirine Genel Bir Bakış, s. 288
[128]Sadıq, A History of Urdu Literature, s. 44

vezinlerle râgnî, râg, gît ve doha gibi türler kullanılmıştır. Mesnevi türü daha çok uzun manzumeler için tercih edilirken, konu olarak daha çok yerel konu ve unsurlarayer verilmiştir. [129]

Hint şiirine ait vezinler, Fars vezinlerine göre oldukça farklıdır. Hint aruz şekline "Pangul" ismi verilmekteydi. Pangul aruz şekli fiil köküne konuşan bazı eklerle yapılmaktaydı. Fars aruz sistemi ise günümüzde Klasik Türk edebiyatında kullanılan vezindir.

Farsça ve Arapçanın Dekken Urducası üzerindeki etkisi Behmenî dönemi sonunda ağırlık kazanmış ve mesnevi dışındagazel, kaside vb. edebî türlerde şiirler yazılmaya başlanmıştır. Behmenî saltanatının yıkılışı, aynı bölgede yeni devletler ortaya çıkmasına sebep olmuş, Behmenî saltanatının zayıflamasından yararlanan Behmenî emirleri, vali olarak bulundukları eyaletlerde hükümdarlıklarını ilân etmişlerdi.Bu hükümdarlıkların en mühimleri ise Âdilşahî ve Kutubşahî devletleriydi.[130]

Behmeni Dönemi Urdu Şairleri

1. Hz. Bandah Navaz Seyyid Muhammed Gesu Daraz

Bu dönemdeki yazarların önemli bir bölümü sufi kökenli olduğundan ortaya konulan nesir türündeki eserler genellikle dini tasavvufi konularda yazılmıştır. "Mi'rac-ul-Aşikin" isimli eserin yazarı "Hz. Bandah Navaz Seyyid Muhammed Gesu Daraz" bu dönemin ilk önemli ismidir(1320-1422).

Gesu Daraz tarafından yazılan "Mi'rac-ul-Aşikin", Dekkan'da yazılmış ilk nesir kitabıdır ve eser tasavvufla ilgilidir. Bandah Navaz'a ait diğer eserler arasında "Mi'racnamah" ve "Shah Barah" da bulunmaktadır. Ayrıca Bandah Navaz'a ait şiirler de vardır.[131]

Banda Navaz, dini eserler de kaleme aldı. Şair, Urduca düzyazı ustalarından biri sayılır. Şairin yazdığı eserlerinden birinin on dokuz sayfası günümüze kadar ulaşmıştır.[132]

[129]Toker, Urdu Şiirine Genel Bir Bakış, s. 288
[130]Toker, Klasikten Moderne Urduca Şiir, s. 15
[131]Benli, İlk Dönem Urdu Edebiyatına Genel Bir Bakış, s. 95
[132] T. Grahame Bailey, A History Of Urdu Literature, Oxford University Press, Pakistan, 2008, s. 12

2. Nizami

Behmani Sultanlığı döneminde mahlası Nizami olan başka bir şair daha vardır. Nizami,"Kadam Ra'o Padam Ra'o" adlı bir mesnevi yazmıştır.[133]

3.Rustumi

Kemal Khan Rustumi ismiyle diye bilinir. O, Bijapur kraliyet sarayının sekreteri Khattat Khan'ın oğludur. Rustumi, 1649'da "Khavar Nama" ismiyle bilinen "The Ring and the Book" (Yüzük ve Kitap) isimli eserden daha uzun bir romantik eser yazdı.[134]"Khavar Nama" orijinal bir eser değildi. 1470 yılında İbn-i-Hüsam tarafından oluşturulan aynı adı taşıyan bir İran şiirinin özgün bir yorumudur.[135]Bu eserde her kesimden öyküler anlatılır ve dönemin edebiyat dünyasında büyük önem taşıyan bu eser Prenses Khadija'nın isteği üzerine yazılmıştır.Khadija, Abdullah Kutb Şah'ın kız kardeşi ve Bijapur Kralı Muhammed Adil Şah'ın karısıdır (1626-56). Rustumi'nin edebi çalışmaları önemli bir değere sahipti, çünkü Urduca ilk destan ve Kuzey Hindistan'da kadınlar hakkında yazılan destanlar dışında Urduca destani şiiri yoktu.Farsça eserin bir versiyonu olan şiirde basit ve akıcı bir dil kullanmıştır. Rustumi ayrıca iyi bir de nesir yazarıydı.[136]

b.Âdil Şahî Devleti (1490-1686)

Bicapur, Âdil Şahî Sultanlığı'nın merkezidir. Bicapur'da bu sultanlık kurulmadan önce zaten Urduca (Dekkani) hemen her yöne yayılmış durumda idi. Behmani Sultanları devletin resmi dili olarak Urducayı kabul ettiklerinden halk da bu dili konuşmaya başlamıştı. Fakat Farsça, "Âdil Şahî Sultanlığı"nın ilk iki hükümdarı olan Yusuf Adil Şah ile oğlu İsmail Adil Şah döneminde tekrar resmi dil yapılmıştır. Devletin resmi işleri bu dönemden II. İbrahim Adil Şah (1580-1626) dönemine kadar Urduca ve Farsça birlikte yürütülmüştür. Bu dönemden yıkılıncaya kadar Urduca Âdil Şahî Sultanlığı'nın resmi dili olarak kullanılmıştır.[137]

1686'da Bîcâpûr'un son padişahı Skender Âdil Şah (salt. 1672-1686)'ın Evrengzîb Âlemgîr (salt. 1068-1118/1658-1707)'e teslim olmak zorunda kalmasıyla Âdilşahî

[133]Benli, İlk Dönem Urdu Edebiyatına Genel Bir Bakış, s. 95
[134]Bailey, a. g. e., s. 25
[135]Sadıq, A History of Urdu Literature, s. 47
[136]Bailey, a. g. e., s. 25
[137]Benli, İlk Dönem Urdu Edebiyatına Genel Bir Bakış, s. 95

Devleti ortadan kalkmıştır. Âdilşahî Devleti döneminde Urduca, Dekkeni şekliyle gelişmeye devam etmiş ve bu dille kıymetli eserler vücuda getirilmiş; Farsçanın ve Fars şiirinin Urduca üzerindeki etkisi artarak devam etmiştir. Devrin en mühim edebî türü mesnevi olup ahlâkî, tasavvufî, tarihî, dastanî ve aşkla ilgili mesneviler yazılmıştır. Bu dönemin sonlarında ise gazel türü öne çıkmaya başlamıştır. [138]

Âdil Şahi Devleti Şairleri

1. II. İbrahim Âdil Şah

II. İbrahim Âdil Şah edebiyata oldukça meraklıydı, ayrıca kendisi de bir şairdi.[139]1599'da başkent yakınında bir bahçe kurdu ve bahçeye Nauraspur adını verdi. Burası büyük bir dini ve edebi merkez olarak düşünülmüştü.Kısa bir süre sonra kral, Farsça yazar Zuhuri'nin de bir önsöz yazdığı "Nauras Nama" adlı müzikal bir şiir yazdı. Bu şiir Dakhni'de yazıldı ve bu şiirde Hintçe vezinler şiirin tamamında kullanıldı. II. İbrahim Âdil Şahhükümdarlığında Gujrat'tan birçok şair ve bilgin Bijapur'a gelmiştir.[140]

2. Nusrati

Bu dönemin önemli şairleri arasında "Alinamah", "Gulşan-e 'Işk" ve"Guldastah-e 'Işk " adlı mesnevileriyle ünlü Nusrati isimli şair yer almaktadır.[141]

Nusrati Bijapur'da doğdu. Zamanının geleneksel stilinde eğitildi ve bu doğrultuda büyüdü. Çocukluğu hakkında çok şey bilmiyoruz, ancak genç yaşta şiir yazmaya başladı. Ünü kısa süre sonra Bijapur'dan Ali Âdil Şah'ın sarayına ulaştı (1656-73), Ali Âdil Şah onu sarayına davet etti ve onu himayesi altına aldı.[142]

Nusrati, Ali Âdil Şah döneminde şairlik ödülünü kazandı. Aslen Kamatak'ta ikamet etti, oradan Bijapur'a geldi ve burada yüksek bir mevkiye erişti, aynı zamanda yavaş yavaş kralın en sevdiği arkadaşı haline geldi.[143] Nusrati, Bijapur'da hayatını sürdürdü ve burada vefat etti.[144]

[138]Toker, Urdu Şiirine Genel Bir Bakış, s. 290
[139]Benli, İlk Dönem Urdu Edebiyatına Genel Bir Bakış, s. 95
[140]Bailey, a. g. e., s. 24
[141]Benli, İlk Dönem Urdu Edebiyatına Genel Bir Bakış, s. 95
[142]Samiuddin,"***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol:II***" s. 464
[143]Sadıq, A History of Urdu Literature, s. 47
[144]Samiuddin,"***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol:II***" s. 464

Nusrati, Gazelleri ve kasideleri dışında "Gulshan-e-'Ishq", "Ali Nama" ve "Tarikh-e-Sikandari" isimli eserleri yazdı. "Gulshan-e-Ishq", geleneksel usulde yazılmış romantik bir hikayedir. Hikayede, Kanak Nagarlı Raja, bir münzevi rehberliğinde bir oğulla kutsanmıştır. On dört yaşındayken Prens (Manohar) bazı periler tarafından Maharas Nagar'ın sarayına Raja'nın yanına taşınır ve burada Raja'nın kızı Madh-malti'ye aşık olur. Ertesi sabah sarayda kendini yalnız bularak (periler onu kendi sarayına geri getirmişler) Prenses'i bulmak için yola koyulurlar. Yolculuk sırasında, iblisin elinde olan sevgilisini, iblisin tuzağından Champavati adında bir prenses kurtarır ve onu ailesine geri getirir ve hikaye mutlu sonla biter.[145]

Nusrati'nin diğer eseri "Ali Nama", Babürler ve Maratalar ile Ali Âdil Şah'ın savaşlarıyla ilgili uzun bir tarihi bir şiirdir. Şiir tarihsel olsa da, anlatı canlı, güçlü ve hayal gücü ile doludur.[146] Şair, Bijapur'da eser yazan diğer tüm şiirlerden üstündür. Ali Âdil Şah'ın saltanatının tarihini on yılı bu eserde anlatılmaktadır (1656-66) veeser ilk Dekkani dilinde yazımış olan biyografidir.[147]

Nusrati'nin önemli eseri,"Tarikh-e-Sikandari", Bijapur'un askeri hakimiyetini kaybettiğinde ve şiir büyük ölçüde küçük bir anahtar olduğunda, Ali Âdil Şah'ın halefi ile ilgili nispeten kısa bir çalışmadır.[148]

3. Rasmi:

Âdil Şahî Devleti'nde "Havarnamah" adlı Farsça mesneviyi Dekani Dili'ne çeviren Rasmi isimli şair de vardır.[149]

4. Diğer Şairler ve Eserleri

Âdilşahiler döneminin önde gelen şairleri ve eserleri ise şunlardır: Âdilşah'ı anlatan ve onu medheden İbrâhim-nâme mesnevisinin yazarı 'Abdu'l, Şah Ebû'l-Hasan'ın "*Tuhfetu'l-nasâyih"* adlı Farsça eserini Urducaya tercüme eden *Kutb-i Râzî*, "*Feth-nâme-i Bikhrî"* adlı mesnevinin müellifi Mirzâ Muhamed Mukîm (ö. 1079/1669), "*Çandar Badan û Mâh Yâr"* adlı mesnevinin yazarı Mukîmî, *Sukh Ancân*'ın müellifi Şah Ebu'l-Hasan (ö. 1044/1635), *Leylâ û Mecnûn* ve *Yûsuf û Zuleyhâ* adlı mesnevilerin müellifi Muhammed b. Ahmed 'Âciz, *Behrâm û Husn-bânû* adlı

[145]Sadıq, A History of Urdu Literature, s. 47
[146]Sadıq, A History of Urdu Literature, s. 48
[147]Bailey, a. g. e., s. 25
[148]Sadıq, A History of Urdu Literature, s. 48
[149]Benli, İlk Dönem Urdu Edebiyatına Genel Bir Bakış, s. 95

mesnevinin müellifi Emîn, *Kıssa-i Bî-nazîr* adlı mesnevinin müellifi Şah İbrâhim San'atî (ö. 1055/1645), "*Yûsûf û Zuleyhâ"* ile "*Heşt Bihişt"*'i Urduca'ya tercüme eden ve kaside, gazel ve mersiyeleri bulunan Mâlik Hoşnûd, İbn Hisâm'ın *Hâvar-nâme*'sinin tercümesi yanında, Farsça kaside ve Urduca gazelleri bulunan Kemâl Han Rustemî, "*Mesnevî-yi Feth-nâme-i Nizâm Şah"* ve "*Mesnevî-yi Mîzbânî-nâme-i Âdil Şah"*'ın müellifi Hasan Şevki, bu dönemin en yetenekli şairi olan ve saraya gererek meliku'ş-şuerâlığa kadar yükselen, "*Gulşen-nâme"*, "*Ali-nâme"*, "*Târîh-i Sikenderî"* ve "*Divân-ı Nusratî"* adlı eserlerin sahibi Muhammed Nusratî (ö. 1085/1674), "*Ahsenu'l-kıssa"* mesnevisinin müellifi ve Rihtî türünde divan sahibi ilk şair olarak kabul edilen Seyyid Mîrân Meyân Han Hâşimî (ö. 1108/1697) ile kaside, gazel ve mesnevinin yaygın olduğu bir dönemde naat, menkıbe ve mersiye türünde şiirler kaleme alan Mirzâ Bîcâpûrî'dir.[150]

c.Kutb Şahi Devleti (1510-1687)

Golkundah şehri Kutb Şahiler'in merkezi konumundadır. Bu dönemdeki sultanlar edebiyata ve ilme oldukça önem veren kişilerdir. Öyle ki dönemin ikinci sultanı olan "Muhammed Kuli Kutb Şah" (1580-1611) aynı zamanda iyi bir şairdir. Kutb Şah Farsça, Talangi ve Dekani dilinde yazılmış 1800 sayfalık büyük bir külliyata da sahiptir. Sultan, Dekkani Dili'ndeki şiirlerini Mu'afi; Farsça şiirlerini ise doğrudan Kutub Şah mahlasıyla yazmıştır.[151]

Kutb Şahiler ilme çok değer vermiş ve hemen her padişahı şiir yazmıştır. Bu padişahlardan ilk Urduca Divanını meydana getiren ise V. Sultan Kuli Kutub Şah'tır. Onun devrinde Güney Hindistan'da en çok gazel ve mesnevi türü revaç görmüştür. Doğal olarak Farsçanın etkisi de vardır. Zaten Selçuklularda olduğu gibi Farsça resmi dildir. Orta Çağ İngiliz edebiyatı gibi dilleri bugünkü Urducadan biraz farklı olup ayrıca öğrenilmesi gerekir.[152]

Kutb Şahi Devleti Şairleri

a. Muhammed Kuli Kutb Şah

b. Vechi

[150]Toker, Klasikten Moderne Urduca Şiir, s. 15-16
[151]Benli, İlk Dönem Urdu Edebiyatına Genel Bir Bakış, s. 95
[152]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 9

c. Gavvasi

ç. Haşmi'dir.[153]

1. Muhammed Kuli Kutb Şah:

İbrahim Kuli'nin oğlu olup Kutb Şahlardan beşincisidir. 1565'de doğmuş ve 15 yaşında babasının vefatı üzerine tahta oturmuştur.[154]1580'den 1611'e dek Golkunda'da hüküm sürmüştür. Dokuz yıl sonra tahta oturdu ve Haydarabad şehrini kurdu ve burayı başkent yaptı.[155]

Savaşı sevmeyen bu padişahın halkı çok sakin bir hayat sürdürmüştür. Kuli Kutb Şah, memleketin refahı için ömrünü vakfedip Haydarabad şehrini imar etmiştir. Edebiyata meraklı olan Kutb Şah; Urdu dili ve edebiyatının gelişmesine katkıda bulunarak bu dilin ilk divanını meydana getirmiştir. Şair olarak on yediye yakın mahlas kullanmış olup en çok kullandığı mahlaslar ise Kutb, Kutbşah ve Türkmen'dir. Gazellerinde ünlü İran şairi Hafız'ın etkisi fazladır.[156]

Muhammed Kuli Kutb Şah bazı açılardan Urduca şiir tarihinde bir mihenk taşıdır, çünkü şimdiye kadar esas olarak dini olan bir şiire dünyevi bir saygınlık getiren ilk kişidir. Şair, kendisini Tanrı ve Peygamber'in övgüsüyle sınırlamaz, ancak doğası, sevgisi ve gününün sosyal hayatı hakkında yazar: şiirlerinin çoğu çiçek, meyve, sebze, bahçe veya popüler geleneklerle ilgili ve zamanın festivalleri yer alır. Edebi değerleri yüksek değil; fakat burada, İran şiirinde temsil edilmeyen temalar tanıtarak şiir alanını genişletmeye çalışan bir şair vardır.[157]

Kuli Kutb Şah,hem Farsça hem de Dakni dilinde başarılı bir şairdir. Ölümünde kısa süre sonra eserleri yeğenleri ve eğittiği kişiler tarafından bir araya getirilmiştir. Eserleri günümüze kadar ulaşmıştır. Eserleri bir kraliyet mensubu tarafından verilen ilk Urduca eserlerdir. Daha önce bu amaçla edebi çalışmalar yapılmış, ama bunlar sönük kalmıştır. Kuli Kutb Şah, birçok konuda eser yazmıştır. Aslında zihin ve konu genişliği başlıca karakteristik özelliğidir.Urduca kaside ve mesnevi yazan ilk yazardır. Dini şiirleri mükemmeldir, aşk şiirleri ise Hintçedir. Eserlerinde Hint ve Müslüman evliliklerini, festivallerini, kutlamalarını, doğum günlerini

[153]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 9
[154]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 9
[155]Bailey, a. g. e., s. 12
[156]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 9
[157]Sadıq, A History of Urdu Literature, s. 49

betimlemektedir, sarayındaki olaylara da yer vermiştir, hatta meyve, sebze, kuş ve çiçekler de onun eserlerinde yer almıştır. Bu açıdan eserleri sadece Sauda ve Nazir'in eserleriyle kıyaslanabilir.Sauda, Hint yaşam tarzına pek yer vermemişkenMuhammed Kuli'de tersi bir durum söz konudur. Şaşırtıcı olan ise ilk şiirinin bile teknik açıdan güçlü olmasıdır.[158]

Kutb Şah'ın şiirlerinde en büyük konu aşktır. Aşk çok sade bir dille ifade edilmiştir. Hindistan'da doğan her şair doğaya karşı ilgisiz kalamaz. Çeşitli bitkiler, kuşlar ve hayvanlar, aşkı terennüm eden şaire bir ilham kaynağıdır. Kuli Kutb Şah'ın şiirlerinde bu tür ilham eksik değildir. Bayramlar ve Hint kutsal günleri de konu edilmektedir. Peygamber efendimiz ile Hazret-i Ali'ye ait şiirler de vardır.[159]

Kuli Kutb Şah'tanSeçme Şiirler

Küçük Kara Kız

Gözlerim küçük kızın kara yüzünde görüldü

Ve diğer herşey unutulmuş oldu

Senin servi boyun dışardan çok işveli göründü

Ve ışıklar bana ay ışığı gibi gözüktü

Ellerin bir rüzgar gibi beline dolandı

Bedenin güneş gibi ay gibi parladı

Onun görkemi beni fethetti

Dünyanın ve cennetin ışıkları

Kimse bilmiyor mu bunu

Yokluğun beni korkuttu

Evinin benim kalbimde olduğunu bu kız nasıl bilebilir.[160]

Doğum Günüm

Peygamberin duasıyla şimdi doğum günüme ulaşmıştım

[158]Bailey, a. g. e., s. 16
[159]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 10
[160]Bailey, a. g. e., s. 17

Bu iyi haber davul sesleriyle kutlandı

Muhammed'in ellerinden tatlı bir şerbet içtim

Tanrı bu yüzden beni kralların efendisi kıldı

Kutup yıldızı, adım yıldız, hepsinden daha asil

Renklerim gökyüzüne yayıldı

Gökyüzünün arenaya dönmesiyle ay ve güneş çarpıştı

Venüs zafer şarkıları söylerken Jüpiter doğumumun şerefine dans etti

Bu yüzden bahçem çiçeklerle bezendi

Ve günün her saati meyvelerle donatıldı

Düşmanlarımın hepsi tanrı tarafından bir yerde toplandı

Ve ateşe atıldılar

Aman tanrım tüm ümitlerim karşılandı

Dünyaya barış hakim kılındı

Tanrı doğum günüme şans kattı

Onun sayesinde buralara ulaştım ben

Krallığımın azizleri ciddi bir şekilde ayaktayken

Tanrı içmem için bana hayat suyu verdi[161]

Bir Aşk İçinde Hayat

Aşksız şarap içilemez

Onsuz bir an olsun hayat yaşanamaz

Onlar, aşkın olmadan sabrını göster derler

Söylenebilir ama yapılamaz

Aşkın merhametsiz olduğunu bilmeyen bir adam

Asal onun lafını edemez

Ben kendimden geçmişim

Asla ban ötekiler gibi akıl verme[162]

[161]Bailey, a. g. e., s. 17

2. Vechi

17. asır Güney Hindistan şairi olan Vechi, aslen Horasan Türkmenlerindendir. Asıl adı Asadullah olup mahlası "Vechi"dir. Kutb Şah' ın saray şairi olduğu için onun ve Hintli sevgilisi Bhag Mati arasında gecen aşk üzerine bir mesnevi yazmasıyla ünlüdür. Bu mesnevinin adı "Kutub Muştari"dir.[163] Hint resmi kaynaklarında bu eserin anonim olduğu yazılıdır. Kral Golkunda'dan sonra yerine geçen prensin hikayesi anlatılır. Hikayede prens, bilinmeyen bir prensese aşık olmuş ve onun için yollara düşmüştür. Sonunda onu bulmuş ve onunla evlenmiştir, bu Hint coğrafyasında meşhur bir şiirdir. Urduca doğal, güzel ve dikkat çekicidir. Yazarın düşünceleri ve dili orijinaldir.[164]

Burada Vechi, rakipleriyle olumlu bir şekilde karşılaştırır. Anlatma becerisi vardır; onun şiiri pürüzsüz ve akıcı ve stili tazedir.[165]

Urducanın en müthiş yazarlarından biri olarak kabul edilen Vechi, 1634'te "Sab Ras" adında çok önemli dini bir nesir kaleme aldı.Eser ritmik ve akıcıdır, bir ihtimal Vechi tarafında Farsçadan çevrilmiş olabilir, dar biçimde sufi eğitimi sunulmuştur, bu dildeki ilk edebi nesirdir, güzellik, aşk, kalp, sadakat olarak isimlendirilen karakterlerin tümü alegoriktir. Vechi, Kutb Şah dönemi boyunca şairlik yaptı, ve çağdaşlarını özellikle Gavvasi olmak üzere eleştirdi, ama 30 yıl sonra "Sab Ras"ı yazdığında değişmişti, o zaman Abdullah Kutb Şah kraldı ve Gavvasi dönemin en popüler yazarıydı.[166]

3. Gavvasi

Muhammed Kuli Kutb Şah ve Vechi'nin çağdaşıydı. Ancak yaş itibariyle onlardan küçüktü. Muhammed Kuli Kutb Şah'ın döneminde Gavvasi, Vechi'ye rakip olarak şairlarin arasında yer aldı , ancak Vechi'nin karşısında şairlik ateşini yakamadı.

---

[162]Bailey, a. g. e., s. 18
[163]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 11
[164]Bailey, a. g.e., s. 18
[165]Sadıq, A History of Urdu Literature, s. 50
[166] Bailey, a. g. e., s. 18-19

Gavvasi, Muhammed Kuli Kutb Şah'ın halefi Muhammed Kutb Şah döneminde önemli bir şair oldu.[167]

Gavvasi, iki mükemmel şiirin yazarıdır: "Kıssa-e-Saif-ul-Muluk-o-Badi'-ul-Jamal" ve "Tuti Name".

"Kıssa-e-Saif-ul- Muluk-o-Badi'-ul Jamal" 14.000 satır uzunluğundadır veMısır Prensi Saif-ul-Muluk'un Çinli bir prensese olan aşkını anlatmaktadır. "Arabian Nights" isimli eser de bu esere benzemektedir.

Ziya-ud-Din'in aynı isimli Farsça eserinin şiirsel bir temsili olan ve Sanskrit orijinalinden türetilen "Tuti Name" (Bir Papağan Masalları) 1639'da oluşturuldu.[168]

4. Haşmi

Adı Seyyid Mirza ve mahlası Haşmi'dir. O, II. Adil Şah Dönemi şairidir. O da şarkı ve kelimelerin üstadıydı. Haşmi, mersiye ve mesnevilerin yanında Rehti şeklinde bir divan derledi (1070-1669). Haşmi, (1099-1687) "Yusuf Züleyha" mesnevisini Urducaya manzum tercüme etti. Mesnevideki şiirlerin sayısı 5.100'dür.[169]

5.İbn-i Neşati

İbn-i-Neşati, 1655'te 3.500 satır uzunluğunda bir romantizm olan 'Phul Ban' isimli şiiri yazdı. Bu metin, 14. yüzyılın başlarında Muhammed Tuğluk döneminde Ahmed Zubairi tarafından yazılan Farsça bir eserin Basatin tercümesidir.[170]

6. Tab'i

Bahsetmeyi hak eden bir diğer yazar ise, "Qissa-e-Bahram-o-Gul Andam" (1670) adlı romantizm eser Nizami'nin Haft Paikar isimli eserinden türetilen Tab'i'dir.[171]

[167] Hvacah Muhammed Zakariya, Tarih-e Adabiat Musalman-e Pakistan u Hind Cild. I, Punjab University, Lahor, Pakistan, 2009. s. 252
[168]Sadıq, A History of Urdu Literature, s. 51
[169]Zakariya, a. g. e., s. 297-298
[170]Sadıq, A History of Urdu Literature, s. 51
[171]Sadıq, A History of Urdu Literature, s. 51

1.1.4. Delhi'de Urdu Şiiri

"Delhi Şiirinin İlk Dönemi"

Urduca'nın Erken Dekan dönemi yaklaşık olarak Delhi dönemi başladığında sona erer (1735 ve 1740).[172]

Delhi, yüzyıllardır Hindistan'ın edebî, ilmî ve siyasî merkezi olmuştur. Öyle ki bu uzun süreçte şehirde çok sayıda şair, edip ve âlim yetişmiştir. Delhi'nin aynı zamanda siyasi merkez konumunda oluşu, aralarında Müslüman topluluklardan şair, âlim ve askerler başta olmak üzere Hindistan içinden ve dışından birçok insanın bu şehre yönelmesini sağlamıştır. Şehre yerleşen farklı insanlarla yerel halkın kültürlerinin karışımı sonrasında Hindistan'ın diğer şehirlerinden farklı olarak Delhi'de, homojen bir kültür, edebiyat ve dil yapısı oluşmuştur. Zamanla bu şehirde yetişen şairler arasında "Delhililik (Dahlaviyat)" veya "Delhi Ekolü" de denilen kendilerine özgübir dil ve edebî zevk ile düşünce yapısı meydana gelmiştir.[173]

Ayrıca bu dönem, Babürlülerin son karmaşık ve inhitat zamanına rastlayıp İngiliz istilâsına kadar uzanır. Urdu şiiri gerçek anlamda bu dönemde gelişmiştir. Talihsizlik olarak Babür Şah'ın soyu artık son günlerini yaşamakta ve şehzadeler arasındaki taht kavgası felâketler getirmekteydi. 1719'da kabiliyetsiz padişah Feruh Sevr katledildi ve aynı yıl oğlu Muhammed Sah padişah oldu. Otuz yıl Delhi'den tüm Hindistan'ı idare etti. Kendisi şair ruhlu bir insandı. Dedelerindeki cengâverlik kanı onda yoktu. Afgan asıllı Nadir Şah 1739'da Delhi'ye girdi ve sallantıda olan Babürlüler devletini darmadağın etti. Bunun üzerine yerli isyancıların (Marhataların) da eline fırsat geçti ve devlet idaresinde rol oynar oldular. İşte İngilizler bu sekilde zayıf düşmüş bir anda türlü entrikalarla Delhi Türk Sultanlığını ele geçirmeye koyuldular. Delhi'deki siyasî durum şiir sanatına da yansımıştır. Şiirlerde küskünlük, çaresizlik, gam ve hüzün hakimdir. Bu devirde Farsça kelimeler ve hatta deyimler aynen Urducaya geçmekte ve dilin zenginliği artmaktaydı.[174]

[172]Bailey, a. g. e.,31
[173]Toker, Urdu Şiirine Genel Bir Bakış, s. 291
[174]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 14-15

Veli Dekkanî

Zahiruddin Muhammed Babür'le (1526-1530) başlamış olan Hindistan hakimiyeti kısa zamandabütün Hindistan'a yayılmıştır. Veli Dekkani (1668-1744) Aurangabad'da bu dönemdeki padişahlardan "Aurangzeb Alamgir" (1658-1707) döneminde dünyaya gelmiştir. Hayatı boyunca birçok yer gezip gören Veli Dekkani, daha çok bu gezdiği yerleri anlattığı mesneviler kaleme almıştır.Gucrat, Suret, Dilli (Delhi) ve Sitara gibi birçok şehri öven mesneviler yazmıştır.[175]

Benli: "Veli, Emir Hüsrev'in Urduca şiirleri bulununcaya kadar ilk Urdu şairi ve Muhammed Kuli Kutb Şah'ın Urduca divanı bulununcaya kadar ilk Urduca divan sahibi olarak kabul edilirdi. Ancak araştırmalar bu görüşün doğru olmadığını ortaya çıkarmıştır."[176] (Benli 96)

Veli, 'Dekkan Çağı'nın (Dekkani dönemi) tüm özelliklerine ve aynı zamanda Fars ve Arap etkisinden doğan gerçek gazel geleneğini ifade etme arzusuna sahiptir. Veli aslında inananlar ve empresyonist ozan arasında bir köprüdür.[177]

"Deh Meclis" adlı Kerbelâ şehitlerini anlatan mesnevi Veli'ye aittir. Daha sonra Fazli tarafından nesre dönüştürülen bu mesnevi nesir haliyle daha fazla kabul görmüştür. Kendisinden sonraki birçok şaire örnek olan Velî, aynı zamanda birçok şair tarafından da taklit edilmiştir. Onun Urdu şiirinin sağlam bir temele oturmasında çok büyük etkisi vardır.[178]

Veli Dekkanî'nin Delhi'ye Gelmesi İle Birlikte Delhi Şiirinde Yaşanan Gelişmeler

Hint-Türk İmparatorlarının Farsça şiir ve edebiyata olan ilgileri ve Delhi'de resmi dil olarak Farsçayı kullanmaları nedeniyle Velî Dekkanî Delhi'ye gelene kadar Urduca şiir bu şehirde fazla rağbet görmemiştir. Bu dönemde yetişmiş olan şairler duygu ve düşüncelerini tam olarak yansıtamayacağını düşündüklerinden şiirlerini Urduca yerine Farsça olarak kaleme almayı tercih etmişlerdir. Ancak az da olsa eğlence veya deneme amaçlı olarak Urduca (Rîhte) yazılmış birkaç beyit ya da gazel de söylemişlerdir. Dikkate değer fazla şairini yetişmediği bu dönemde, şiirde kullanılan dil, herhangi bir kaideye bağlanmamış olup şairler Hintçe ve Farsça kelimeler ile

[175]Benli, a. g. m., s. 96
[176]Benli, a. g. m., s. 96
[177]Samiuddin,"***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol:II***" s. 482
[178]Benli, a. g. m., s. 96

terkipleri istedikleri gibi serbest bir biçimde kullanmaktaydılar. Hezel ve hicvin şiirlerde çokça işlendiği Velî Dekkanî öncesi dönemde yetişen en büyük hezel şairi, son derece cesur ve alaycı bir insan olan ve hatalı gördüğü her şeyi çekinmeden eleştiren Câfe Zattulî (ö. 1125-1713?) idi. Zattulî dışında Mirzâ Mu'iz Fıtrat Musevî Han (ö. 1100/1689), Mirzâ Bîdil (ö. 1133/1721) ve Hâce Atâullah Atâ (ö. 1135-1723) gibi Farsça şairleri de bu dönemde Urduca şiirler kaleme almaktaydılar. Velî Dekkanî'nin divanının ve ardından da kendinin Delhi'ye gelmesi, Kuzey Hindistan'da Urduca şiirin yaygınlaşması açısından büyük bir önem taşımaktadır.[179]

Veli'nin Delhi ziyareti, Kuzey Hindistan'ın şiirinde bir devrim yarattı. Erken Dakni şiirinin zenginliğinin bilinmediği günlerde, Urduca'nın babası "Baba e Rehta" unvanını aldı ve Delhi ile ilişkisi söz konusu olduğunda, neredeyse tüm övgüleri hak etmişti.[180]

Dili ıslah etme çalışmaları edebi olarak Veli döneminde başlamıştır. Bu süreçte Hintçe kelimelerin yerine Arapça ve Farsça kelime ve terkiplere yer verilmiştir.Urduca şiirlerde Farsça şiir kalıpları çok başarı bir şekilde kullanılırken, bu şiirleri dinleyenler beğendiklerini ifade etmişlerdir. Bu dönemde yetişen şairlerin ifade güçleri ve yaratıcılıkları oldukça gelişmiş durumdadır. İham sanatı da denilen imalı şiir sanatına bu dönemde geniş yer verildiği görülmektedir. Naci, Yakrang, Abru ve Hatem gibi dönemin önemli şairleri büyük bir ustalıkla bu sanatı kullanmışlardır. Rihta'yı en iyi kullanan şairler arasında yine bu şairler vardır.[181]

Delhi'de İham Sanatı

Bir dönem Delhi'de çeşitli şairler tarafından kullanılan bir edebi sanattır. İham sanatında bir sözcüğün yakın ve uzak anlamları vardır, ancak iham sanatında uzak olan anlam ele alınır.

Diğer bir deyişle, İham türü şiirde iki anlam vardır; biri yüzeysel diğeri kelimeler ve tabirlerin ardında saklanan mecazî anlamdır.[182]Zor bir lafzî sanat olan "İham"ın ilk örneklerine Velî'nin divanında rastlanmakla birlikte, Urdu şiirinde ilk olarak nasıl kullanılmaya başladığı noktasında bir kesinlik yoktur. İham sanatının Hintçedeki Dohalar vasıtasıyla Urducada ya da dönemin Farsça şairleri arasında yaygın bir

[179]Toker, Klasikten Moderne Urduca Şiir, s. 17
[180]Bailey, a. g. e., s. 30
[181]Benli, a. g. m., s. 98
[182]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 15

biçimde kullanılması nedeniyle kullanılmaya başlandığı iddia edilmektedir. İhâm sanatını kullanmak bu dönemde yeteneğin ve şairliğin göstergesi haline gelirken, daha çok Fars şairi olup daha sonra Urduca yazmaya başlayan şairler arasında yayılmıştır. Bu dönemde yetişen şairler, Urdu şiirini ve Urducayı belirli kaidelere bağlama adına gayret sarf etmişlerdir.[183] Tekellüfe fazla değer vermeyen şairler, gördüklerini doğrudan aktarmaya çalışmışlardır. Bu nedenle yazmış oldukları şiirlerakıcı ve kolay anlaşılırdır. His ve hayallerin ifadesinde ve mazmunların kullanımında bütünüyle Fars dili takip edilmiştir. Konu olarak daha çok aşk, rindane unsurlar, hamriyât, ahlâk ve tasavvufgibi konular ele alınmıştır. Kelime noktasında Dekkenî ve Hintçeden alınma kelimeler yoğun olarak kullanılırken, Arapça ve Farsça kelimelerin fazlalaştığı da gözlenmektedir. Mazmunların gerektiği gibi işlenmesi Îhâm sanatının yoğun kullanımı nedeniyle zayıf kalmaktadır.

Bazı şairler Hint bahirlerini de kullanırken genel olarak kafiye kullanımına ve aruz kalıplarının sıhhatine dikkat edilmemiştir.

Dönemin îhâmcı şairleri arasında; Kızılbaş Han Ummid (ö. 1159/1746), Encâm (ö. 1159/1746), Siracu'd-dîn Ali Han Arzu (ö. 1756), Şâh Hâtim (ö. 1111/1700), Şâh Mubârek Âbrû (ö. 1146/1733), Muhammed Şâkir Nâcî (ö. 1160/1747), Şerefu'd-dîn Mazmûn (ö. 1147/1734-35), Mîr Muhammed Seccâd (ö. 1188-1196/1775-1782 arası), Abdulvehhâb Yekrû (ö. 1165/1752'den önce), Mustafa Han Yekreng, Ahsenullâh, Şah Veliyullâh İştiyâk (ö. 1176/1763), Pâkbâz (ö. 1192/1799), Peyâm (ö. 1157/1745), Bîreng (Hemreng) (ö. 1165/1752?), Muhammed Ali Haşmet (ö. 1161/1748), Mîr Haydaru'd-dîn Han Kâmil (ö. 1164/1751), İnsân (ö. 1158/1745-6), Keremullâh Han Derd (ö. 1173/1760), Ca'fer Ali Han Zekî gibi şairler bulunmaktadır.[184]

İham türünde şiir yazan yukarıdaki şairlerin bazıları,Urdu edebiyatlarında şiir yazan şairlerin de ilgisini çekmiş olan "Sebk-i Hindi tarzına benzer da şiirler yazmışlardır.

[183]Toker, Urdu Şiirine Genel Bir Bakış, s. 293
[184]Toker, Klasikten Moderne Urduca Şiir, s. 18

İham Sanatı İle Şiir Yazan Önemli Şairler

a. Şah Hatem

Dönemin en ünlü şairi olarak kabul edilen Şah Hatem, aynı zamanda"Delhi tarzı" şiirin de kurucusu olarak kabul edilmektedir. İki divanı vardır. Biri eski usulle yazılmış olan ve iham sanatını sıkça kullandığı iki divanı bulunmaktadır.[185]

Şah Hatim'in adı Zahuriddin olup mahlası Hatim'dir. Bu dönemin en ünlü şairidir. Delhi tarzının yaratıcısı olarak görülür. Delhi'de dünyaya gelmiştir. Mesleği askerlik olan Şah Hateim, bir süre Navvab Emir Han'ın yanında yaşamıştır.[186]

Hatim, şairlerin en büyüğüydü,ama Sauda ve Mir'den önce gelen Delhi şairlerinden biriydi.[187]Şah Hatim olarak da bilinen Şeyh Zahur-ud-Din, Şahcihanabad Şeyh Fateh-ud-Din'in oğludur. Ataları hakkında kesin bir şey bilinmese de, Hayatından ve eserlerinden açıkça görüleceği üzere, erdemli, saygı duyulan varlıklı bir ailedendir.[188]

Tatlı dilli, kültürlü Hatim, artıkyaşlı bir adamdı vetüm yoksulluğuna ragmen , akıllı, hümanist, zeki ve iyi esprili olmayı hala başarabiliyordu.[189]Bir çok kişinin öğretmeni olarak ün kazandı, "Divanzade" isimli eserinin önsözünde kırk beş öğrencisi olduğunu ifade etmiştir.İlginçtir ki bunlardan birisi de Sauda'dan başkası değildir.[190] Hatim'in diğer öğrencileri arasında Sa'adat Yar Khan Rangin, Mian Muhammed, Aman Nisar, Lala Mukand Rai Faragh, Akbar Ali Akbar, Tabaan, Baqa, Asar, Bedar gibi bilginler vardı. Şiirsel kariyerinin ilk aşamasında Arzu, "Ramz" ı takma adı olarak kabul etmişti, ancak daha sonra takma adını "Hatim" olarak değiştirdi. Urdu şiirine yaptığı katkı muazzamdı.Küliyat'ında yer alan (tüm çalışmaları) gazel, kaside, rubai, mesnevi dönemin bilinen tüm türlerini içeriyordu.[191]Veli'nin güçlü etkisiyle Urduca kendisini çok başarılı olduğu Urduca

[185]Benli, İlk Dönem Urdu Edebiyatına Genel Bir Bakış, s. 98
[186]Hava Yılmaz, Klasik Urdu Şiiri (Gâlib ve Zouk Dönemi), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 48
[187] Bailey, a. g. e., s. 42
[188] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 272
[189] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I,*** s. 273
[190] Bailey, a. g. e., s. 42
[191] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 273

şiirini yazmaya zorladı. Şiirlerinde açık, doğal ve güzel bir tarza sahipti.[192]

Hatim, Ramzan ayı sırasında 96 yaşında vefat etti ve "Dilli Darwaza" (Delhi Kapısı) dışında defnedildi. Bununla birlikte, Mushafi, Fars Tezkiresinde(1751-1824), 1196 yani 1776 yılını Hatim'in 83 yaşında ölüm yılı olarak kaydetti.[193]

Hatim'in iki divanı vardır. Biri, eski tarzda yazılmış iham sanatıyla süslenmişti.[194]Divan'ının ilk cildi geniş ama eski tarzdaydı ve cinaslı sözlerle doluydu.Sonra başka bir kitap yazdı ve bu kitapta ilkinden seçtiği şiirlerden eklemeler yaptı ve bu divana "divanın oğlu" yani "Divanzade" adını verdi. Konusu, ilk Urduca yazarlarının çoğunda bulunan müstehcen ve tasavvuf duygusunun karışımıdır.[195]

Farsça bir Divanı da var; ancak nispeten çok küçüktür.Bizzat Hatim tarafındanyazılmış olan bu eserde 90 sayfa gazel ve 6 sayfa da rubaisi vardır.[196]

b. Şah Mubarek Abru (ö.1750)

İham sanatını en iyi kullanan şairlerden biri olarak kabul edilen Abru'nun ayaklanma sırasında kaybolmuş bir divanı vardır.[197]

c. Siracuddin Ali Han Arzu (1689-1756),

Asıl adı Sarac al-Din Ali Han Arzu olup 1687'de Akbarabad'da doğmuştur. Nadir Şah'in Delhi istilasını şahsen görmüştü. 1756'da Delhi'de vefat etmiştir.[198]Emir Hüsrev'den sonra Hindistan'ın en büyük Farsça şairi olarak kabul edilen Arzu'nun Urduca bir divanı bulunmamaktadır.Fakat yazmış olduğu şiirler Urducanın ilk örnekleri olduğundan dikkat çekicidir.[199]

[192] Bailey, a. g. e., s. 42
[193] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 273
[194] Yılmaz, a. g. t. , s. 48
[195] Bailey, a. g. e., s. 42
[196] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I,*** s. 273
[197]Benli, a. g. m., s. 98
[198]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 16
[199]Benli, a. g. m., s. 99

Arzu, birçok yerli lehçeyi bilirdi. Urduca kelimelerin Farsça olarak anlamlarını anlatan "Navadurul-Elfaz" adlı bir eseri de vardır. Bazı tezkirelerde şiirlerinden bir kaçına rastlamak mümkündür. Farsça olarak yirmi üç'e yakın eseri vardır. Arzu'nun diğer bir üstünlüğü ise Urducanın linguistik araştırmasına öncelik yapmasıdır.[200]

İhâm sanatına karşı dönemin sonlarında başını "Mahzar Cân-ı Cânân"ın (ö. 1195/1781) çektiği bir karşı hareket başlamıştır. Bu karşı hareket esnasında îhâm sanatı yoğun olarak eleştirilmiştir. Öyle ki dönemin en büyük îhâm şairi olan Şah Hâtim dahi bu tarzı bırakmak ve divanında yer alan bu tarz şiirleri çıkarmak durumunda kalmıştır.[201]

Delhi Şiirine Altın Çağını Yaşatan Dört Şair: Mirza Mazhar Can Canan, Mir Taki Mir, Mirza Rafi Sauda ve Mir Dard

Delhi'de şiirin altın devrini yaşadığı bu dönem çeşitli özellikleriyle dikkat çekmektedir. Mirza Mazhar Can Canan, İham sanatına karşı çıkmıştır. Mir Taki Mir ve Mirza Sauda İsimlerinden çok söz ettirmişlerdir. Mir Dard ise diğer şairlerden farklı bir özelliğiyle bilinmektedir.

Bu dönemde dil yeni bir güce kavuştu - altın gibi işlendi, fidan gibi sağlam bir ağaç oldu ve çocuk gibi büyüyüp bir erkek oldu. Tasavvuf etkisi güçlü olmaya devam etti.[202]

Ayrıca Urdu Şiiri'nin en parlak dönemi de bu dönemdir. Bu dönem aynı zamanda Klâsik Urdu Şiirinin başladığı dönemdir. Bu dönemde yetişmiş ünlü şairler arasında Hidayet, Yakin, Kaim, Soz, Mir Hasan, Mir Taki Mir, Mir Derd ve Sauda sayılabilir. Burada ismi geçen şairlerin hepsi Urdu şiirinin yanı sıra Farsça şiire de ciddi düzeyde hakim şairlerdir. Farsçanın etkisi altında olduklarından şiirlerinde Hintçe kelimeler yerine daha çok Farsça kelimeleri tercih etmişlerdir. Böylelikle Urdu diline binlerce Farsça kökenli kelime girmiştir. Urdu şiirinde ele alınan konularda da farklılıklar olmuş, Fars şairlerin kullandıkları özellikle kumru, bülbül ve gül gibi temalar Urdu şiirinde de ele alınmaya başlamıştır. yaşanan siyasi çöküş şiirlerde ele alınan konuları da etkilemiş ve bu dönemde şerhin perişan halini anlatan "şehr-aşub" adı verilen şiirler yazılmaya başlamıştır. Bu dönemde ayrıca muhammas, murabba, müselles, müsenna, hiciv, mersiye vb. yeni şiir türleri de kaleme alınmaya başlamıştır. Bu

[200]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 16
[201]Toker, Urdu Şiirine Genel Bir Bakış, s. 294
[202] Bailey, a. g. e., s. 38

dönemde gazel ve kaside o güne kadar ki zirvesini yaşarken, şiirlerde bütün edebi sanatlar yoğun olarak kullanılır olmuştur. Eski dönem şairleri arasında oldukça popüler olan "ilham" sanatı, bu dönemde azalmakla birlikte, dönemin ünlü şairlerinden "Sauda" bu sanatı ısrarla kullanmaya devam etmiştir.[203]

Yine bu dönemde Farsça'nın etkisi yüzünden Delhi'de bu döneme kadar sarayın ve devlet adamlarının himayesini göremeyen Urduca şiirin bu himayeyi görmesi ve şairlerin Urduca şiir söylemeyi kendileri için bir meslek ve geçim vasıtası olarak seçmeye başlamalarıdır. Mirzâ Sevdâ, Mîr Takî Mîr, Mîr Sûz, İnşâ gibi şairler başlangıçta çeşitli devlet adamlarının himayesini görmüşler, fakat daha sonra Delhi'de meydana gelen karışıklıklar neticesinde bu şehri terk ederek Oudh devletine gitmişlerdir. Bu şairler daha sonra Lakhnov'da şiir ve edebiyatın yayılmasına ve Lakhnov ekolünün doğmasına vesile olmuşlardır. Ancak dönemin bir diğer şairi Mirzâ Derd, derviş meşrep bir şahsiyete sahip bulunması yüzünden her hangi bir devlet adamının himayesine girmeye çalışmamış ve sıkıntılara katlanarak Delhi'den ayrılmayan birkaç üstattan biri olmuştur.[204]

Delhi döneminde şiirde yeni türler doğmuştur. Saraya bağlı şairler artık maddî sıkıntıya düşmüşlerdi. Padişahların bütçesi İngilizlerce idare edildiği için şairlere fazla ödenek ayrılamıyordu. Kaside yerine hüzünlü gazeller revacı başlamış oluyordu. Kaside şairi olarak en ünlü sair Zavk, Galib, Mushafi ve İnşa'yı sayabiliriz. Fakat bu şairler Cihangir veya Ekber zamanındaki şairler gibi zengin değildirler. Şair, bir yandan devletin dolayısıyla insanın çaresizliğini dile getirirken, öte yandan köle haline gelmeye başlayan zümreye moral vermek için aşk şiirlerini sunuyordu.[205]

a. Mirza Mazhar Can Canan

Mazhar, mahlasını kullanan Mirza Mazhar Can Canan'ın babası, Alemgir sarayında görev yapan Mirza Can idi. "Saf, mistik, temiz ve eşsiz bir şairdi.[206]

Mirza Can Canan Mazhar (1699-1781) Sauda ve Mir'den önce Delhi şairlerinin en büyüğüydü. Otuz yaşına kadar kutsal insanların türbelerinin yer aldığı

[203]Benli, a. g. m., s. 99
[204]Toker, Klasikten Moderne Urduca Şiir, s. 19-20
[205]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 15
[206]Hava Yılmaz, Klasik Urdu Şiiri (Gâlib ve Zouk Dönemi), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 50

yerlerde yaşadı. Bu süre zarfında Tasavvuf etkisi altına girdi. Aceleci ve öfkeli bir adamdı, ama çok samimi ve neşeli idi; oldukça soluk ve çok bağımsız; çileci olduktan sonra tüm ödülleri reddetti ve büyük miktarlarda parayı bile reddetti.Derviş olarak yaşadığında şiir öğrettiği öğrencileri ve ondan manevi eğitim alan dindar öğrencileri de vardı.[207]

Canan'ın şiirinde metanet ve etkileyicilik vardı. Kamil ve olgun olan Mazhar, çoğu Hindu ve Müslümanlardan büyük saygı ve sevgi gördü. Mir Taki Mir de onu fikrine, zikrine ve edebiyatına hayran kalmıştır. Onun büyük, yüce, temiz, aziz, ilim sahibi, ilmiyle meşhur, benzersiz, muazzam, saygıya değer, kemal sahibi bir şahsiyet olarak nitelendirirdi. Onun tarzı, şiir ve nesir türünde son derece saf, sade, temiz ve anlaşılır olmuştur. Tabii bunun yanında eserlerinde tasavvufi düşünceler de mevcuttur.[208]

b. Mir Taki Mir

Gazel sairi olarak şöhret kazanmıştır. Galip dahi onun gazellerini beğenmiştir. Babası Mir Ali de alim bir adam idi. Mir Taki 1722'de Akbarabad'da dünyaya geldi. Babasının erken vefat etmesi Üzerine yetim kaldı ve dayısı Han Arzu'nın yanına yerleşti. Dayısından da eşitim gören Mir ondan ayrıldı. Delhii'yi terk edip Luknov'a gitti. Urduca ve Farsça şiir yazmıştır. Yazmış olduğu tezkire (Nukatul-Şu'ara) ile de üne kavuşmuştur. Tezkire yazarı olduğu için şairleri iyi tanımaktadır ve kendi şiirlerinde de ayrı ayrı temalar işlemiştir. Mir dünyada dert ve hüzün hiçbir zaman eksik olamayacağını anladığı için bu temaya geniş yer vermiştir.[209]

Urdu şiirine müselles ve murabbanın girmesini sağlayan Mir Taki Mir, aynı zamanda Urdu şiirinin en iyi şairlerinden biri kabul edilmektedir. Dilinin sadeliği Mir'in şiirlerinin en belirgin özelliğidir. Pek çok şiirinde günlük konuşma, deyim ve atasözlerini kullanmıştır.

Mir, Urduca ve Farsça divanının yanı sıra, "Şu'lah-e 'Işk", "Acgarnamah ya da Ajdarnamah" ve "Darya-ye 'Işk" isimli meşhur mesnevilerin de sahibidir. "Nikat-uş-Şu'ara (1752)" isimli Farsça bir tezkire de yazan Mir'in bu eseri Urdu şairleri

[207]Bailey, a. g. e., s. 43
[208] Yılmaz, a. g. t., s. 50-51
[209]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 22-23

hakkında bilgilerin yer aldığı ilk tezkire konumundadır. Bu açıdan Urdu edebiyatıtarihinin önemli eserleri arasındadır.[210]

c. Mirza Rafi Sauda

Aslen Buharalı olan bu şairin babasının adı Mirza Muhammed Rafi' idi. Sauda, Delhi'de doğmuş ve aynı şehirde eğitim görmüştür. Zamanın diğer ünlü şairi Sah Hatim (1699-1791)' in öğrencisi idi. Sauda, kaside üstadı kabul edildiğinden, Urduca şiirinin Hakanı ve Anvarisi sayılır. Gazellerinde akıcılık olmasına rağmen tasavvufi yön ve hüzün pek baskın değildir. Şiirlerinin Delhi'de yayılmasından sonra Luknov'a kadar uzanması üzerine oranın Nevabi (hükümdarı) Suca'ud-Daula kendisini sarayına davet ettiyse de Sauda Delhi'yi tercih etmiştir. Ancak bir kaç yıl sonra Delhi'de huzur bulamayan şair, Luknov 'a göç etmiştir.[211]

Hiciv, mersiye, gazel ve kasideustası olan Sauda, aynı zamanda Urdu dilinde sadeliğin de en önemli temsilcisi sayılmaktadır. Sauda bir taraftan Urdu şiirine yeni konuların girmesini sağlarken, diğer taraftan dönemin kültürel, sosyal ve siyasal olaylarına da yer vermiştir. Bu yaklaşım o dönem Urdu şiiri için önemli bir yeniliktir. Farsça eserleri dışında bir de Urduca divanı olan Sauda, şiirlerinde tasavvufa fazla yer vermemiştir.[212]

ç. Hvacah Mir Dard

Urducayı Farsçanın himayesinden kurtarıp müstakil bir dil haline getirmek isteyenler arasında Mir Derd'in unutulmaz bir yeri vardır. Onun da babası Nesir Andelip, Buhara'dan Hindistan'a göç etmiştir. Mir Derd, eski Delhi'de 1721 yılında dünvavageldi. Sauda'danfarklıolarako tasavvufa düşkündür. Yirmi dokuz yaşında iken fakirane bir hayata başladı. Malını mülkünü terk etti. Urdu divanı dışında 11'e yakın eseri Farsçadır. Şiirlerinde ilahi aşk ve didaktik unsurlar hakimdir.[213]

Tasavvuf konusunu en iyi işleyen şair olarak kabul edilen Dard'ın tasavvufla ilgili pek çok Farsça eserinin yanı sıra Farsça ve Urduca yazılmış birer de divanı vardır. İçerisinde yalnızca terci-i bend, rubai ve gazellerin yer aldığı Urduca divanı oldukça kısadır. Müzik konusunda da oldukça yetenekli olan Mir Dard, her ayın iki ve yirmi

[210]Benli, a. g. m., s. 99
[211]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 17
[212]Benli, a. g. m., s. 99
[213]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 20

dördüncü günleri Sema toplantıları düzenlemiştir. Dard'ın "Hurmat-e Gina" adlı şarkının yasaklığından ve caizliğinden bahseden bir de kitabıvardır.[214]

Delhi'de İnşâ ve Mushafî'nin Dönemi

Önceki dönemlerde de şiir yazmakla birlikte, bu dönemde olgunluğa ulaşan şairler, konu ve dil noktasında şiire bazı yenilikler getirmişlerdir. Daha önceki dönemlerde kullanılan birçok eski kelime metruk kabul edilmiş ve yerlerine yeni terkip ve kelimelerkullanılmaya çalışılmıştır. Mushafî eski tarzı devam ettirirken, İnşâ dili geliştirme konusunda oldukça gayret göstermiştir.[215]

Bu dönemde şairler Delhi'nin altın çağını yaşadığı dönemde olduğu gibi yerli kelimeleri Urdu dilinden çıkarmaya devam etmişlerdir. Bu dönemde yeni şiir türlerinin de ortay çıktığı görülmektedir. Bu yeni türlerden biri de "rihti"dir. Rihta'dan türetilen bu kelime, terim olarak şarap meclislerinde gönülleri eğlendirme adına söylenen müstehcen şiirler için kullanılmıştır. Ancak bu tarz şiirler dönemin şiir kalitesinde bozulmalara neden olmuştur.Rihti türü şiirlerin ilk örnekleri eski dönem şairlerinde bulunurken, son dönemlerde tamamen terk edilen bir şiir türüdür. Bu dönemde bu tür şiirleri yayanlar ve canlandıranlar dönemin ünlü şairleri Rangin ve İnşâ başı çekmektedir.[216]

Bu dönemin önemli özelliklerinden biri de Laknov'a Delhili şairlerin göçlerinin devam etmesidir. Lakhnov'a giden meşhur şairler arasında Rengîn, Şeyh Amân Bahş Cur'et (ö. 1225/1810), Mushafî ve İnşâ sayılabilir. Delhi'de ise Saudâ, Mîr Takî Mîr ve Derd'in talebelerinde olan Mîr Eser (ö. 1209/1794-5), Hekîm Senâullâh, Firâk, Şah Kudretullâh Han Kudret (ö. 1205/1791), Şah Hidâyet (ö. 1215/1800), Mîr Kameru'd-dîn Minnet (ö. 1208/1794), Şeyh Veliyullâh Muhib (ö. 1206/1792) gibi şairler kalmıştır.[217]

Bu dönemde gerçek bir ilerleme olmadı; eski konular yeniden düzenlendi ve çok daha fazla mizah vardı. Üzücü olan şey rekhti'nin tanıtımıdır.[218]

Ayrıca bu dönemde Laknov'un da etkisiyle ahlaka ve edebe aykırı unsurlar artmış,

[214]Benli, a. g. m., s. 99
[215]Toker, Urdu Şiirine Genel Bir Bakış, s. 296
[216]Benli, a. g. m., s. 100
[217]Toker, Klasikten Moderne Urduca Şiir, s. 20
[218]Bailey, a. g. e., s. 39

şairlerin hayallerinde yer alan güzellik, incelik ve yücelik azalmıştır. Öyle ki Mushafî gibi büyük bir şair dahi bu olumsuzluktan etkilenmiştir. İnsanın derunî duygularını şiirde yansıtma anlamını taşıyan ve Delhi ekolünün temel özelliği olarak görülen "dahiliyet" yönünü bu dönemin Delhi şairlerinden yalnızca bir gurup verebilirken,

bir diğer grup ise "dahiliyet"in yanı sıra haricî mazmun ve konularada şiirlerde yer verilmiştir.[219]

Yine bu dönemde Delhi'de başlamış olan saray etkisi Laknov'a gelen şairler arasında daha da fazlalaşmıştır. Saraydan sürekli maaş alan memur konumuna düşen şairlerin temel amacı kendilerini koruyanları memnun etmek olmuştur. Daha önceki dönemde de varolmakla beraber, rekabet ve zıtlaşmalar bu dönem şairleri arasında daha da fazlalaşmış, şiir toplantıları şekil değiştirmiş ve bir anlamda kavga ve mücadele toplantılarına dönüşmüştür. İnşâ ve Mushafî arasında yaşanan mücadele bu dönemin en önemli hadiselerinden biridir. Bu mücadelede işi ahlâksızlık ve hakaret derecesine kadar götüren İnşâ, bu yönüyle kötü bir ün kazanmıştır.[220]

a. İnşa' Ullah Han İnşa

Adı Seyyid İnşa' Ullah Han, mahlası ise "İnşa" dır. Babası Necef'ten göç ederek Delhi'ye gelmiş ve şair Murşidabad'da doğmuştur. Daha genç iken Delhi'den babasıyla birlikte Luknov'a gelmiştir. Babası Mir Maşaallah Han da şair ve alim olduğu için oğlunu bu konuda eğitmiştir. Mushafi ile arası açıldığı için Güney Hindistan (Dekkan)'a gitmek zorunda kaldıysa da bir müddet sonra Luknov'a geri dönmüş ve aynı şehirde 1817'de vefat etmiştir.[221]

Urdu Dili'ne son derece hakim olan İnşa**,** ayrıcaTürkçe (Çağatayca), Peştuca, Pencapça, Urduca ve Farsça dillerini de iyi biliyordu. Urduca ve Farsça birer divanı olan İnşa'nın "Darya-ye Latafet (1802)" adlı bir de Urduca gramer kitabı vardır.

"Rani Kitki ki Kahani" adlı hikâyesiniArapça ve Farsça bir tek kelime ve tamlama kullanmadan yazmıştır. "Silk-e Gauhar" adlı başka bir hikâyesini de aynı şekilde tek bir noktalı harf kullanmadan yazmıştır. Bu iki eser İnşâ'nın dile hakimiyetini göstermektedir.[222]

[219]Toker, Urdu Şiirine Genel Bir Bakış, s. 297
[220]Toker, Klasikten Moderne Urduca Şiir, s. 20
[221]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 31
[222]Benli, a. g. m., s. 100

b. Gulam Hamdani Mushafi

Şeyh Veli Muhammed'in oğlu olup 1751'de Amroha şehrinde doğdu ve daha sonra vatanını terkederek Delhi'ye geldi. Burada eğitim gördü. Ünlü bir şair olduktan sonra 1771'de Delhi'den de göç ederek Luknov'a geldi. Kısa zamanda oranın hükümdarının dikkatini çekmeye muvaffak oldu (yani Şehzade Mirza Malik'in emrine girdi). Farsça şiir de yazdı fakat kendisini en çok şöhret yapan yazdığı tezkire ve beş Urduca divanıdır. Mushafi konuşur gibi şiir yazmıştır. Bir şaire hocalık yapmıştır. İnşa Ullah Han ile rakip olmuşsa da onu geçememiştir. Son günlerini parasız pulsuz olarak sürdürmüş olan şair Luknov'da vefat etmiştir. Sözlerinde yumuşaklık hissedilir. Dili sade ve akıcıdır. Şiirleri tasvir bakımından çok zengindir. Üslûp itibarıyla hem Denli hem de Luknov mektebinin izleri mevcuttur. Bazı uzun redifleri tercih eder.[223]

Eserleri ise sekiz tane Urduca divanından başka Farsça divanları da vardır. Urdu Edebiyatı için Farsça "Tazkirah-e Şu'ara-ye Urdu (1794)" adlı yaklaşık 350 Urdu şairi hakkında bilgilerin yer aldığı eseri son derece önemli bir kaynak konumundadır (Benli 100).Akıcı ve sade bir dili olan Mushafi'nin şiirleri tasvir yönünden de oldukça zengin konumdadır. Şiirleri üslup açısından Laknov ve Delhi ekollerinin tüm özelliklerini yansıtmaktadır. İnşa ile uzun süren bir rekabet yaşasa da onu geçmeyi başaramamıştır.[224]

c. Nazir Akbarabadi

Sauda ve Mir diğer Urdu şairlerinin çağdaşı olan Nazir Akbarabadi, uzun ömründe İnşa'nın, Cur'at'ın ve Nasih'in yaşadığı dönemleri de görmüştür.[225] Benli Babasının adı Muhammed Faruk idi. Nazir'in asıl adı Şeyh Veli Muhammed olup Delhi'de 1746 yılında doğdu. Delhi, viran olunca Agra'ya gitti ve Agra, Akbarabad adıyla yeniden kurulduğu için mahlası da Akbarabadi olmnuştur. Arapça ve Farsça öğrendikten sonra Farsça öğretmeni olarak uzun zaman görev yaptı.[226]

[223]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 29
[224]Benli, a. g. m., s. 100
[225]Benli, a. g. m., s. 100
[226]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 24

Akbarabadi, şiirlerinde şiirin genel kalıplarından çıkıp, yöresel bir tarz geliştirmiştir.[227]Onun şiirin şiir özellikleri ise dili çok sadedir, doğal ve otantik bir şairdir ve ayrıca insan karakterini çizme konusunda Shakespeare'a benzetenler de vardır.[228]Fakat tarz yönünden bu şairlerden birçok farklı özellikleri vardır. Kısaca Akbarabadi ne Laknov ne de Delhi ekolüne girmemektedir. Saray geleneklerinden uzak daha çok halka yönelik konularda şiirler yazan Akbarabadi, klasik şiir kalıplarından kurtularak insanoğlunun günlük hayattaki doğal durumunu konu etmiştir. Fars edebiyatının etkisinden kurtulmuş ve Urduca ve kendine özgü bir biçimde şiirler yazmıştır. Edebiyat tarihçileri bu özellikleri nedeniyle Nazir Akbarabadi'yi ayrı bir dönem olarak değerlendirmektedirler.[229] Doğa ve insan sevgisiyle dolu olan Akbarabadi kültürlü, cahil, fakir, zengin herhangi bir ayrım yapmadan kişileri sadece insan olarak değerlendirmiştir. Oldukça ünlü olan "Adminamah" adlı eserinde tamamen bu konu üzerinde durmuştur. Canlı cansız fark etmeden dünya üzerinde var olan her şey hakkında şiirler kaleme almıştır. Örneğin, "Hiran ka Baççah (Ceylanın Yavrusu)", "Bulbulon ki Larai (Bülbüllerin Savaşı)", "Patangbazi (Uçurtma Uçurma)", "Tarbuz (Karpuz)" vb. birçok şiiri bulunmaktadır. Bununla birlikte Hindistan'ın özel günleri, gelenek ve görenekleri ile ilgili yazmış olduğu şiirlerin dışında şehr-aşub türünde ve dini konularda da birçok şiir yazmıştır. O da tıpkı Emir Hüsrev gibi şiirlerinde dönemin tarihi olaylarına sıkça değinmiştir.[230]

Bu devirde bir kaç şair Babürlülerin önem verdiği Doğu Türkçesi geleneğine uymak istemişlerdir. İnşa, Rengin ve Katil'in adları böyle sairler arasında yer alır. Farsçanın yerini İngilizce almaya başlayınca bu şairlerin çabalarına rağmen Türkçe yok olup gitmiştir.[231]

ç. Saadet Yarhan Rengin

Delhi dönemi şairlerinden birisi de Rengin'dir. Rengin'in babası TuhmasBeg, aslen Türkistanlıdır. Rengin 1756 yılında Serhend şehrinde doğdu. Daha on beş yaşında iken şiir söylemeye başlayan Rengin, Luknov'da bulunduğu gibi bütün Hindistan'ı

[227]Benli, a. g. m., s. 101
[228]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 25-26
[229]Benli, a. g. m., s. 101
[230]Benli, a. g. m., s. 101
[231]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 34

baştan bassa dolaşmıştır. On yedi dil bilen Rengin Türkçeye de vakıftı. Manzum Türkçe-Farsça bir de lügat yazmıştır. Yirmi sekize yakın eser vermiştir. Eserlerin çoğu Farsçadır. Gazellerde kendine özgü bir teması yoktur. Rengin'in "Rehti"leri meşhurdur. Rehti şarap meclislerinde gönül eğlendirmek için kadın ağzından (dişil olarak) söylenen şiirlerdir. Hayatının son günlerinde Mevlâna'ya kargı büyük sevgi beslemeye "başladığını görüyoruz. 1835 yılında vefat etmiştir.[232]

Delhi Şiirinin Son Dönemi

Delhi döneminde yer alan birçok şair, Delhi'nin istila edilmesinden dolayı başka şehirlere göç etmek zorunda kalmışlar ve yaşamlarını yeni şehirlerde sürdürmeye başlamışlardır.

İnşa, Mushafi, Sauda, Mir ve çağdaşları olan diğer şairler Delhi'den ayrıldıktan sonra şehirde Mir Dard dışında önemli bir şair kalmamıştır. Ancak Delhi ekolünün tam olarak kaybolduğunu söylemek de yanlış olacaktır.

Lakhnov'da Atiş ve Nasih'in dönemi sürerken, Delhi şiiri Mirza Asadullah Han Galib, Şeyh Mh. İbrahim Zauk ve çağdaşları sayesinde tekrardan canlanmaya başlamıştır.[233]

Bu Delhi'de bu dönem şairlerin önemli bir bölümü, II. Bahadır Şah Zafer döneminde şairliğe başlamış olmakla birlikte, sahip oldukları asıl şöhretlerini ileriki dönemlerde elde etmişlerdir.

1857 Ayaklanmasının hezimetle sonuçlanması neticesinde Delhi'deki saltanatın ortadan kalkması, saray ve boyluların çevresinde kümelenmiş bulunan ve bu çevrelerin himayesini gören şairlerin, gördükleri desteği kaybetmelerine ve dolayısıyla şehirden ayrılmalarına sebep olmuştur. Dönemin en büyük şairi olan Dâğ Dahlavî (ö. 1322/1905), geçimini sağlıyabilmek için önce Râmpûr, müteakiben de Haydarâbâd sarayına gitmiş; yine Mirzâ Gâlib ve İbrâhim Zavk'in Zâhiru'd-dîn Zâhir (ö. 1329/1911), Mirzâ Kurbân Ali Beg Han Sâlik (ö. 1291/1874), Mîr Mahdî Macrûh (ö. 1321/1902-3), Mavlânâ Huseyn Âzâd (ö. 1326/1908) ve diğer talebelerinin hemen hemen hepsi, Dâğ Dahlavî ile aynı sebeplerden dolayı şehri terk etmişlerdir.[234]

[232]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 34
[233] Benli, a. g. m., s. 102
[234]Toker, Urdu Şiirine Genel Bir Bakış, s. 300

1.1.5. II. Bahadır Şah Zafer Dönemi Urdu Şiiri

Hindistan hakimiyeti Zahiruddin Muhammed Babür'le (1526-1530) başlamış olan kısa zamanda bütün Hindistan'a yayılmıştır. Veli Dekkani (1668-1744) Aurangabad'da bu dönemdeki padişahlardan "Aurangzeb Alamgir" (1658-1707) döneminde dünyaya gelmiştir. Hayatı boyunca birçok yer gezip gören Veli Dekkani, daha çok bu gezdiği yerleri anlattığı mesneviler kaleme almıştır. Gucrat, Suret, Dilli (Delhi) ve Sitara gibi birçok şehri öven mesneviler yazmıştır.[235]

Veli, daha önce de ifade edildiği üzere "Muhammed Kuli Kutb Şah"ın Urduca divanı tespit edilinceye kadar ilk Urduca divan sahibi, Emir Hüsrev'in Urduca şiirleri tespit edilinceye kadar da ilk Urdu şairi olarak kabul edilmiştir. Fakat yapılan araştırmalar sonrasında elde edilen bulgular bunun doğru olmadığını göstermiştir. "Deh Meclis" adlı Kerbelâ şehitlerini anlatan mesnevi Veli'ye aittir. Daha sonra Fazli tarafından nesre dönüştürülen bu mesnevi nesir haliyle daha fazla kabul görmüştür. Kendisinden sonraki birçok şaire örnek olan Velî, aynı zamanda birçok şair tarafından da taklit edilmiştir. Onun Urdu şiirinin sağlam bir temele oturmasında çok büyük etkisi vardır.[236]

Urdu edebiyatı için çok önemli olan bu dönemde Delhi'de Mirzâ Esedullah Han Gâlib (ö. 1285/1869), Mumin Han Mumin (ö. 1267/1851), Şeyh Muhammed İbrâhim Zevk (ö. 1271/1854) ve II.Bahadır Şah Zafer (salt. 1253-1273/1837-1857) gibi şairler eserler vermişlerdir.[237]

a. II. Bahadur Şah Zafer (1775- 1862)

BaburŞah'in Hindistan'da kurduğu büyük Türk Dehli Sultanlığının son hatırası olan Bahadur Sah, ataları gibi hem kendisi şair idi hem de bu sanata düşkündü. SarayındaZavk ve Galib gibi nice şairi barındırmıştır.Talihsiz sultan İngilizlerle mücadeleye girdiği zaman yavaş yavaş iktidarını kaybedince ona bağlı olan şairler de (mesela Galib) başka bir iş yapamadıkları için sefil bir hayat sürmek zorunda kalmışlardır. Zafer ise hapsedilmiş ve hapiste geçirdiği günlerde çok hüzünlü şiirler yazmıştır. Şah, dedeleri gibi kıvrak ve siyasi zekaya sahip daha çok şiire ve güzel sanatlara meraklı idi. Küçük yaşta tüm gücünü sanat ve ilme vermişti. Büyük bir devletin kurucusu Babur Şah'ın soyu artık eski canlılığını kaybedip İngiliz

[235]Benli, a. g. m., s. 96
[236]Benli, a. g. m., s. 96
[237] Toker, Klasikten Moderne Urduca Şiir, s. 20

emperyalist baskısına boyun eğmek zorunda kalmış her şiirinde çaresizliği konu etmiştir.[238]

Bahâdur Şah, Urduca ve Farsça gibi çeşitli dillerde şiirler kaleme alan ve şiire ve edebiyata büyük ilgi duyan II.Şah Âlem gibi bir dedenin yanında yetişmiştir. Bu nedenle küçük yaşlardan itibaren şiire ilgi duymuştur. Şah'ın edebiyata ve şiire ilgi duymaya başladığı yıllar, aynı zamanda Delhi'de ekonominin kötü gittiği ve siyasi karışıklıkların olduğu yıllardır. Bu olumsuz ortam nedeniyle Mir Hasan, Sevda ve Mîr gibi Delhi'de yaşayan birçok büyük şair şehri terk etmiş ve Lakhnov'a gitmiştir. Böylelikle Lakhnov yeni bir şiir ekolünün merkezi haline gelmiştir.

Delhi'de de şiir meclisleri kentin 1803 yılında İngilizlerin eline geçmesi sonrasında yeniden canlılık kazanmıştır. Özellikle şiire ayrı bir ilgi duyan Bahâdur Şah'ın tahta oturması sonrasında önceki dönemlerde sarayda yapılan şiir meclisleri yeniden canlanmıştır. Bu meclisler her şiir ekolünden ve her tabakadan şairi bir araya getirirken, Zevk, Gâlib, Mümin ve Nasîr gibi ünlü şairler de bu meclislere iştirak etmişlerdir.

Yaşadığı döneminin büyük şairlerinden dersler alan ve yoğun bir biçimde tarzlarından etkilenen Bahâdur Şah, böylesi bir ortamda şiir söylemeye başlamıştır. "Şah Nasîru'd-dîn Nasîr Mir Kallû" Bahâdur Şah'ın şiirdeki ilk üstadıdır. İlk dönem şiirlerinde ilk hocası olması nedeniyle Şah Nasîr gibi şiirlerin anlaşılması zor ve girift konuları işlemiştir.[239]

b. Şeyh Muhammed İbrahim Zauk (1789-1854)

1789'da Dehli'de dünyaya geldi,Babası Şeyh Muhammed Ramazan asker idi. Zavk daha küçük yaşta şiir söylemeye başladı.Şöhreti iyice artınca saray şairi oldu. Babür Şah'ın soyundan olan son padişah Bahadur şah Zafer şiirde onun öğrencisi olmuştur.Zavk hem musiki üstadı hem de astroloji uzmanı idi. Saray şairi olduğu için kaside yazmıştır. Urduca şiirini klâsik kalıplardan kurtarıp bir biçim vermeye çalışmış ise de Galib kadar başarılı değildir. Şöhreti saray şairi olmasından kaynaklanıyor.[240]

---

[238]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 50

[239] Halil Toker, Hint Türk İmparatorluğu'nun Son Temsilcisi Bahadur Şah Zafer (1189-1279/1775-1862), Nüsha Dergisi, Yıl: IV, Sayı: 12, 2004, s. 70

[240]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 36

Muhammad İbrahim Zauq (1789-1854) Delhi'de edebiyatın yeniden canlanmasından sonra ilk önemli şairdi.[241] Gazel ve kaside üstadı olan Zauk, farklı şiir türlerinde de eserler ortaya koymuş olmakla birlikte, bu eserlerinin önemli bir bölümü günümüze ulaşmamıştır. Dile olan hakimiyeti Zauk'un en önemli özelliğidir. Atasözleri ve deyimleri büyük bir ustalıkla kullanan şair, Urdu şiirini klasik kalıplarından kurtararak yeni biçim vermek için uğraşmış ancak bu konuda Galib kadar başarı sağlayamamıştır.[242]

Zauq, her biri ortalama 250 dize uzunluğunda on beş adet kaside bıraktı. Ayrıca çok sayıda şarkı yazdı, ancak aynı başarıyı gösteremedi.[243]Birçok öğrencisi vardı; en ünlüsü hafızasını büyük bir sevgiyle takdir eden ve hayatının bir hesabını yazan ve şiirlerini yayınlayan Azad'dı.Öğrencilerinden bir diğeri 2.Bahadır Şah ona şiirlerini düzelttirirdi.[244]

c.Mumin Han Mumin

HakimGulam Nabi Han'ın oğlu olup 1800'de Dehli'de doğmuştur. Tam adı Muharamed Mumin Han'dı. Daha sonra mahlası "Mumin" ile ün kazandı. Gelenek olarak, çocuk iken medresede Farsça ve Arapça öğrendi. Gençlisinde baba mesleği olan tıbba yöneldi ve ayrıca astroloji de öğrendi. Bazı olayları önceden sezinlemede üstat kabul edilen Mumin, hayatının son günlerinde tasavvufa yönelmiştir. Her iki dilde Farsça ve Urducada şiir yazmıştır.[245]

Mumin, II.Bahadır Şah zamanında üç önemli Delhi şairinden biriydi. O, astroloji ve tıbbın yanı sıra şiire düşkündü.[246]

Mumin, şiirlerinde aşkı bütün gerçekleriyle dile getirmiştir. Daha önceki şiirlerinde görülen mübalâğa onun eserlerinde azalmış olmasına rağmen Galib'te gördüğümüz insan felsefesi ile fikir derinliği Mumin'in şiirlerinde mevcut değildir. Mumin Urducada ilk naatlar yazan sair olarak da ün kazanmıştır.[247]

[241] Bailey, a. g. e., s. 68
[242] Benli, a. g. m., s. 102-103
[243] Bailey, a. g. e., s. 68
[244] Bailey, a. g. e., s. 69
[245] Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 48
[246] Bailey, a. g. e., s. 70
[247] Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 48

d.Mirzâ Esedullah Han Gâlib

"Mirza Asadullah Han Galib" (1796–1869), Delhi döneminin en önemli şahsiyetidir. Galip, yazar ve şair kişiliğiyle Urdu Edebiyatı'nın en seçkin şairleri arasındadır.[248] 27 Aralık 1797'de Agra'da doğan Galip'in asıl ismi "Esedullah Beg Han"dır. Galip'in kendisinden küçük Hanum adında bir kız kardeşi ve iki yaş küçük Mirza Yusuf Ali Han adında bir de erkek kardeşi vardır.[249]

Galib, ataları ve kendinden bahsettiği yaşam öyküsünde 27 Aralık 1797'de Akbarabad (Agra)'da doğduğunu belirtir. Bu sırada Galib'in babası Abdullah Beg Han Alvar'da Raca Buhtaver Singh'in hizmetinde çalışmaktaydı. Ancak 1802'de Rac Garh'daki bir savaşta öldüğünde galib, henüz beş yaşındaydı. Galib'in bakım ve eğitimini öz amcası Mirza Nasrullah Beg Han üstlendi.[250]

Galib medrese usulü eğitimini Agra'nın ünlü hocası Halife Muhammed Muazzam ile tamamlamıştır. Tabii olarak Farsça ve Arapça sarf u nahv derslerine ağırlık verilmiştir. Farsçayı tam olarak öğrenmesi, İran asıllı bir hoca(Molla Abdui Samed) ile bir süre beraber kalmasıyla mümkün olmuştur. Galib, Muhammed İkbal gibi yüksek öğrenim görmüş ve batı alemi ile temas etmiş bir kişi değildir. Hayatının büyük bir kısmı Delhi ve Kuzey Hindistan'da seyahat etmekle geçmiştir.[251]

II. Bahadır Şah Döneminde Edebiyat

Bu dönem dil yönünden ele alındığında, bu dönemde dili sadeleştirmek ve geliştirmek için daha önceki dönemlerden daha fazla ve bilinçli değişiklikler (özellikle Lakhnov'da) yapılmış, bu döneme kadar gelmiş bulunan eski ve artık kulağa hoş gelmeyen kelimeler terk edilerek, Farsça kelime ve terkipler Delhi'nin diliyle öylesine karışmıştır ki; bu Farsça unsurlar, Urduca'nın tabiî bir parçası haline gelmiş ve dile zarafet ve akıcılık getirmişti.[252]

Özetle bu dönemde klasik Urdu şiirinin son büyük üstatları bir araya gelmiştir. Daha eski dönemlere ait olan "dahiliyet" anlayışı bu dönemde "Lakhnov Ekolü"nün etkisi

[248] Benli, a. g. m, s.102
[249] Gülseren Halıcı, Mirza Galib: Türk Asıllı Urdu Şairi, Ades 1. Asya Dilleri ve Edebiyatları Sempozyumu Bildiri Kitabı, Kayseri, s. 610
[250] Celal Soydan, Urdu Dilinin Türk Asıllı Efsane Şairi Mirza Esedullah Han Galib, Nüsha Yayınları, Ankara, 2004, s. 13
[251] Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 39
[252] Toker, Urdu Şiirine Genel Bir Bakış, s. 299

altına girmiştir. Ancak Delhili şairler bu etki altındayken Lakhnov'u aynen taklit etmemiş, kendileri de bu ekole yeni bir şeyler katmışlardır. Örneğin Lakhnov Ekolü'nde olduğu gibi aşk, maşuk ve ona duyulan istek ve arzu konusunda ahlaki sınırların dışına çıkmamışlardır. Bu dönemde İngiliz kültür ve bilimsel yaklaşımı Delhi'de de tıpkı Hindistan'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi etkisini göstermiş ve böylelikle uzun yıllar devam eden klasik Fars ve İslâm kültürünün etkisi azalmaya başlamıştır. Bu dönemde aynı zamanda tasavvufa ve gerçek aşka yönelişte de nispeten azalma görülmüştür.[253]

1.1.6. Luknow'da Urdu Şiiri

Delhi'deki merkezi hükümetin zayıflaması ve sonunda dağılmasında Aurangzeb'in ölümü sonrasında baş gösteren taht kavgaları, yerli ayaklanmaları ve Nadir Şah'ın saldırılarının büyük etkisi olmuştur.[254] Bu dönemde şairlerin gidebilecekleri en uygun yer ise Delhi'nin doğusunda kalan Oudh ve başkenti Luknow idi.[255]Delhi'den göç etmeye mecbur kalan şairler bu yöreye geldiler.[256]

Mîr Takî Mîr, Mirzâ Sevdâ, Mîr Gulâm Hasan (ö. 1201/1787), İnşâ, Mushafî gibi Delhi'nin önde gelen şairleri Delhi'yi terk ederek o dönemde zenginliğinin ve ihtişamının doruğunda olan Luknow sarayında şanslarını denemeye karar verdiler ve mezkur şehrin navab ve soylularının hüsnükabulünü gördüler.[257]"Navab"lar beyliklerin hükümdarıydılar.[258]

Birçok şair Delhi'ye giderken burada sadece Mir Dard kalmıştır. BöylelikleLakhnov şiiri Delhi'den göç edenbu şairler sayesinde canlanmaya başlamıştır. Bu nedenleriLuknow şairlerinin ilkleri olarak Delhi şairlerini kabul etmek doğru olacaktır.[259]

Luknow Ekolü'nün başlangıç döneminde Luknow'a gelen ve belirttiğimiz gibi Luknowlu olan Delhililer arasında; Ahsen (ö. 1160/1747), Efsûs, Bekâ, Tenhâ, Cur'et, Hayrân, Hâce Hasan, Hakikât, Hâlik, Rengîn (ö. 1835), Sûz, Sikender, Tepiş,

[253]Toker, Klasikten Moderne Urduca Şiir, s. 21
[254]Benli, a. g. m., s. 101
[255]Toker, Klasikten Moderne Urduca Şiir, s. 22
[256]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 29
[257]Toker, Urdu Şiirine Genel Bir Bakış, s. 302
[258]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 29
[259]Benli, a. g. m., s. 101

Ayyâş, Figân (ö.1186) Meczûb ve Mushafî gibi şairler bulunmaktadır.[260]

Atiş ve Nasih Dönemi

Luknow, Urduca şiirinin merkezi haline geldiğinde, iki önemli şair 1838'de Nasih'in ölümüne kadar edebi çevrelere hükmetmek için ortaya çıktı, ardından Atiş yazmayı bıraktı. Atiş doğal şairdi, Nasih ise kelimelerin ustasıydı. Atiş, günlük konuşma dili olan basit, konuşma dili kullandı; onun şiir kaleminden çok doğal olarak akar ve insanın kendisini karakterize eden lüks saray hayatının hoşlanmamasını yansıtır.İyi bir kılıç ustasıydı, güçlü fiziğe sahip bir adamdı ve şiirlerinin çoğu erkeksi tondaydı; ancak birçok yerde yaygın tarzın kurbanı olmuştur.Düşmanları, dil saflığını ve deyimin doğruluğunu kabul etti, ancak şiirinin sadece hayal gücü veya şiirsel gücü olmayan kelimeler olduğunu söyledi.Öte yandan arkadaşları Nasih'in süslü ve karışık olduğunu, büyük ölçüde Farsça kaynaklardan intihal ettiği şiirinin ses ve öfke dolu olduğunu, ancak şiirden yoksun olduğunu iddia ettiler.[261]

a. Şayh İmâm Bahş Nâsih (ö.1254 / 1838-39), Urduca'yı ıslah hareketine girişen ve Luknow Ekolü'nde yeni bir tarz ortaya koyan büyük bir şâirdir. Nâsih, Urducanın geleceği için bu dilde yer alan Sanskritçe kökenli kelimeleri atma hareketi başlatmış ve talebelerini de buna zorlamıştır. Atılan bu kelimeler yerine ise Farsça kelimeler tercih edilmiştir. Talebelerinde bu şekilde daranmaları üzrine hareket yaygınlık kazanmıştır.

Tekellüf ve tasannuyu şiirlerinde baskın olarak kullanan Nâsih, gazellerini bilinçli bir şekilde Laknov ekolünün bir aynası haline getirmiştir. O özellikle güzelliğin dış unsurlarına önem verdiğinden güzelliğin ruhsal boyutu onun şiirlerinde eksik kalmıştır.[262]

Urdu dilinde kullanılan birçok eski kelime ve tamlamayı bütünüyle terk eden Nasih'in şiirleri edebi sanat yönünden oldukça zengindir. Şiire önemli yenilikler getiren Nasih'ten önce gazel ve Urdu diline "rihta" denilmekteydi. Nasih gazle ve dilin ayrı ayrı "Gazel" ve "Urduca" isimleri ile kullanılmasını sağlamıştır.[263]

[260]Toker, Klasikten Moderne Urduca Şiir, s. 22
[261] Bailey, a. g. e., s. 61
[262] Toker, Urdu Şiirine Genel Bir Bakış, s. 302
[263] Benli, a. g. m., s. 102

Nasih, Atish gibi neredeyse kendini şarkı sözleriyle sınırladı; üç cilt şiir bıraktı; birincisi, Daftar i Pareshan olarak adlandırılan, 18.000 satır ve ikincisi yaklaşık 30.000 satır içeriyor.Üçüncüsü az sayılır. Ayrıca Muhammed'in doğumunun bir tanımını ve Hadis i Mufassal'ın çevirisi olan bir romantic eser yazdı.Güçlü ve değişik hayal gücü, belirsiz dili ve mübalağalı üslubu ile nitelendirilir.[264]

b. Hvâca Haydar Âtiş (ölm.1262 / 1846), Luknow'un tanınmış şairlerinden biri olan Haydar Âtiş'in tarzı ağırlıklı olarak cinsî konuların ele alındığı Laknov'un aksine daha çok Delhililerin tarzına benzemekteydi. Bu açıdan Haydar Âtiş'in Delhi ve Laknov ekollerini kendine özgü üslubu ile meczettiği söylenebilir. Kişilik olarak Sufî meşrep bir yapıya sahip olan Haydar Âtiş, bu nedenle herhangi bir soylunun himayesine girmemiş ve kimseye medhler dolu şiirler yazmamıştır.[265] Laknov Ekolü uzun süre bu iki şairin taraftarları arasındaki mücadelelere sahne olmuştur.[266] Nasih'e kıyasla Atiş'in tarzı çok daha farklıdır. Üslubu etkileyici, çok zevkli ve dili de son derece sadedir.[267]Atiş, Urduca gazel yazarlarının en iyilerinden biridir.Çalışmaları, gerçek duygu, basit düşünceler ve doğru dil ile dikkatçekicidir.[268]

Hvacah Haydar Ali Atiş (ö.1842) ve Şeyh İmam Bahş Nasih (ö.1838) Luknow'da, Delhi şairlerinden sonra yeni bir dönem başlatmışlardır. Abdusselam Nadvi, tarzları birbirinden farklı olan bu iki şair ile ilgili şunları söylemektedir: "Delhi ve Luknow tarzı arasındaki farklılığın yanı sıra, Nasih ve Atiş de ayrı ayrı tarzlar seçmişlerdir. Bu yüzden Luknow'daiki farklı şiir ekolü kurulmuştur."[269]

Laknov'da yaşayan navablar Şii mezhebindendiler. Savaş yanlısı olmayan bu hükümdarlar bu nedenle huzurlu bir yaşam sürdürüyorlardı. Dolayısıyla "sür sanatı"na daha fazla zaman ayırabilecek durumda idiler. Huzurlu bir ortam olmakla birlikte göçmen şairlerin şiirlerinde çaresizlik ve hüzün net olarak hissediliyordu. Hükümdarlara yönelik kadın, şarap ve aşk konulu gazeller yazılıyordu. Şiilik inancı sanata karıştığından mersiyeler revaçta idi.[270]

Bu dönemle ilgili belli başlı özellikleri şu şekilde ifade etmek mümkündür:

[264] Bailey, a. g. e., s. 61
[265] Toker, Urdu Şiirine Genel Bir Bakış, s. 302
[266] Toker, Klasikten Moderne Urduca Şiir, s. 22
[267] Benli, a. g. m., s. 102
[268] Bailey, a. g. e., s. 61
[269]Benli, a. g. m., s. 102
[270]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 29

1- Basit düşüncelerle birlikte ulvi düşüncelerin de yer alması
2- Ağır kelimelerle birlikteanlaşılır, güzel ve güçlü sözcüklere de yer verilmesi.
3- Duygusallığın özellikle gazellerde gereğinden fazla artması.
4- Dilin kullanımında az çok bir birliğin sağlanması.

Urduca şiir koleksiyonlarının yazılmaya başlanması, bu dönemle ilgili özelliklerden bir diğeridir. Bu tür kitaplar daha çok tezkire adıyla bilinmekle birlikte, bazıları dönemin tüm şairlerini yansıtırken bazıları da sadece belirli bir şehir veya bölgeye ait şairleri yansıtmıştır. Bu dönemde yazılan tezkireler içerisinde en meşhurlar Mir Hasan'ın "Tazkirat-uş-Şuara" adlı eseri ile Mir Taki Mir'in "Nikat-uş-Şuara" (1752)isimli eseridir. Hindistan edebiyat tarihine yönelik ilk kaynak kitaplar olan bu eserlerde şairlerin kısa özgeçmişlerinin yanı sıra şiirlerinden örnekler de yer almaktadır.

Az ve öz kelimelerle her şairin beğenilen ve beğenilmeyen yönleri de ifade edilmiştir. Bu açıdan eserler aynı zamanda edebi tenkidin de ilk basamağını oluşturmaktadırlar. Tezkire türü eserlerin sayılarının zamanla arttığı görülmektedir.[271]

Mersiye türünde görülen gelişmedir Laknov şiirinin bir başka özelliğidir. Mersiye olgunluk dönemini **Mirza Salasat Ali Dabir (1803-1875) ve Mirza Babar Ali Anis (1802-1874)** ile yaşamıştır. Avadh navablarının Şii olmaları, bu dönemde mersiyenin bu kadar gelişmesinin en büyük nedenidir. Ölen kişiler ardından yazılan mersiyeler daha çok Kerbela şehitleri için yazılan şiirlerdir.

Bilindiği gibi mersiye ölen birinin arkasından, özellikle Kerbelâ şehitleri için söylenen şiir türüdür. Bu türe **Dabirve Anis** döneminde ahlaki ve duygusal temalar, doğa manzaraları, savaş sahneleri vb. konular da dahşil edilmiştir. Böylelikle mersiye ayrı bir tür olarak Urdu şiirinde varlığını sürdürmüştür. 1856 yılında Avadh Devleti'nin İngilizler tarafından tarih sahnesinden silinmesinden sonra Laknov'da yaşayan şairler farklı şehirlere göç etmişlerdir. Fakat"Luknow Ekolü", Atiş ve Nasih'in öğrencileri tarafından 20.yy.'a kadar ulaştırılmıştır.[272]

Bu şairler haricinde Sabâ (ö. 1271/1855), Halîl (ö. 1278/1862), Rind (ö. 1273/1857), Munîr (ö. 1298/1881), Mihr (ö. 1296/1879), Reşk (ö. 1284/1867), Vezîr (ö.

[271]Benli, a. g. m., s. 101-102
[272]Benli, a. g. m., s. 102

1271/1854), Bahr (ö. 1300/1882), Berk (ö. 1273/1857) ve Âbâd (ö. 1266/1850) da bu ekolün önemli temsilcileri arasındadır.Ayrıca, Oudh Navab-Vezirlerinin kendileri de şiirler kaleme almıştı. Navab Âsafu'd-devle "Âsaf", Navab Gâziu'd-dîn Haydar (salt. 1229-1243), Nâsiru'd-dîn Haydar "Ali Haydar-Ali" (salt. 1243-1253/1827-1837) ve Vâcid Ali Şah da bu sülaleye mensup şairlerdendir.[273]

Bu dönemden sonra Urdu edebiyatında Klasik Urdu Şiiri döneminden Modern Urdu Şiiri dönemine geçilmiştir.

1.2. Urdu Dili ve Özellikleri

Müslümanlığın yayılması ile birlikte bir çok Türk devleti Hindistan'da hakimiyet kurmuşlardır. Özellikle Gazneliler döneminde hükümdar Mahmud zamanında askerlerin kendi aralarında konuştukları dille ulundukları bölgede yerel halk ile biraraya gelerek bir konuşma türü ortaya çıkmış ve askeri kap adı da verilen "Ordu", şimdiki adıyla "Urdu" dili ortaya çıkmıştır. Urdu dili daha sonra Gazneli devletinden sonra gelen devletler tarafından da geliştirilmiştir.

Urdu dili pek çok isim almıştır, Urdu'nun almış olduğu isimler çalışmamızın bu bölümünde yer almaktadır. Urdu dili içerisinde bir çok farklı lehçeler de bulunmaktadır. Urdu dili edebiyatın dahilinde yer alan bir çok eser 1947 yılında Pakistan adını alan ülkeden önceki faaliyetler olduğu için Hindistan edebiyatı arasında yer almaktadır. Müslüman şair ve edebiyatçılar eski yüzyıllarda yazmış olduğu eserler Hindistan topraklarında yapıldığı için bir çok eser ve özellikle yazma eserler Hindistan milli kütüphaneleri ve Hindistan'da yer alan üniversitelerin kütüphanelerinde bulunmaktadır. Hindistan'da Türk devleti dahilinde eser üreten şair ve yazarlar Müslüman şair ve yazarlar olmalarından dolayı Urdu Edebiyatı yazarları olarak kabul edilirler. Hint ve Urdu edebiyatları şair ve yazarlarının karıştırılmaması adına bu bilgi çalışmamızda yer alan Urdu dili ve edebiyatının özelliklerini yansıtmaktadır.

[273]Toker, Klasikten Moderne Urduca Şiir, s. 23

1.2.1. Urdu Dili, Ortaya Çıkışı ve Gelişmeleri

Türk-Hint-Pakistan ilişkileri çok eskilere dayanmaktadır. Kuşanlar (M.S. 3-176) ve Akhunlar (M.S. 496-567), Hindistan'da imparatorluklar kurmuşlarsa da, bu devirlere ait yazılı bir metin bulunmadığından, o günkü dil ve edebiyatın bu Türk boylarından nasıl etkilendiğini tespit etmek mümkün olmamıştır.[274]

Urdu dili Devanaghariyazısıyla yazılan ve Hindistan'ın resmi dili olan Hindiye yakın olmakla birlikte Hindi sözcüklerinin çok sayıda Arap ve Fars kelimeleriyle karışmasından oluşuyordu. Urdu dili, Arap alfabesiyle yazılıyor; konuşma ve ticaret dili olarak yaygın bir biçimde kullanılıyordu.[275] Günümüzde de Urdu dili ve edebiyatında kullanılan dil Arap harfleri ile yazılan Urdu alfabesidir.

Urdu dili, Hint Avrupa dil ailesinin Hint-Ari koluna bağlıdır.[276] Ordu dilinin sarf, nahiv, gramer ve sentax bakımından ilk temeli Hintçe, İndoca yani İndo Arice'dir.[277]M.Ö. yaklaşık 1500'lü yıllarda Hindistan'a giren Ari kavimlerinin konuştukları farz edilen ortak dil, M.Ö. 1500-500 arasında Hindilerin ilk dini metinleri Rigvedaların yazıldığı Vedik dili ve standart edebiyat ve din dili Sanskrit aşamasına girerek iki dala ayrılmıştır.[278]

Savcı: "Eski Hint(Urduca) lisanı, Arilerin dört bin yıl önceki dili Sanskrit idi. Sanskrit dili, mukaddes ve Hint milli dil sayıldığından Hindistan'da ancak en üstün ve hakim bir sınıf olan Brahmanlar tarafından konuşulurdu. Ariler ve Brahmanlar dışında kalan diğer kavim ve milletler için de bu dilin konuşulması yasaktı. Bununla birlikte Sanskrit dilinden birçok kelimeler zamanla Hindistan'daki Brahmanlar dışında kalan diğer Arilerin ve kavimlerin diline geçmiş ve yerleşmiştir. Böylece bozuk bir Sanskrit meydana gelmiştir ki bu bozuk yeni Hintçe "Prakrit" adını almıştır. İşte bugünkü Urdu dilini doğuran Hintçe; Prakirtin değişik bir şeklidir."[279]

Hindistan'ın Ari olmayan diğer kavimlerinin dilleriyle, bilhassa Vedik dili kolunun karışımı ile de zamanla "Prakrit" denilen yeni diller teşekkül etmiştir.[280]

İslamiyet'in ortaya çıktığı miladi VI. yüzyılda Hindistan'da yirmiden fazla Prakrit konuşulmaktaydı. Bunlar arasında 5 tanesi yaygındır.

---

[274] Erkan Türkmen, "Türkçe İle Urduca Arasındaki İlişkiler", Türk Dili, Sayı: 39, 1985, s. 25
[275] Haqqı, S. A. H., Hindistan'daki Türk Tesiri İlk Dönem: 1206-1414, Çev: Yuluğ Tekin Kuratt, Odtü Asya-Afrika Araştırmaları Yayını No:30, Ankara, 1984, s. 37
[276] https://islamansiklopedisi.org.tr/urduca#1 (E.T.:25.06.2019).
[277] Selahaddin Savcı, Pakistan Dil ve Edebiyatı, Fatih Matbaası, İstanbul, 1979, s. 18
[278]https://islamansiklopedisi.org.tr/urduca#1 (E.T.:25.06.2019).
[279] Savcı, a. g. e., s.18
[280]https://islamansiklopedisi.org.tr/urduca#1 (E.T.:25.06.2019).

1) Pali (پالی): Bu dil Magadha'da konuşulmuştur. Budhizm dini ve edebi olarak Burma, Siyam ve Seylon'da yayılmıştır.

2) Cayna Prakirt: (جیناپراکرت): Bu dil, iki kola ayrılmıştır. Birisiyle Caynizm kitapları, diğeriyle de bu kitapların tefsirleri yazılmıştır. Bu dilin bir diğer adı da Cayna Marathi (جینامریٹی)'ydi.

3) Maharaşti (مہاراشٹری): Maharaşta'da konuşulan bu dil, Aryan ve Parthian dillerinin karışmasıyla meydana gelmiştir.

4) Suraseni Prakirt (سورا سینیپراکرت): Barc bölgesinde konuşulan dildir.

5) Magadhi Prakirt(ماگدھیپراکرت): Pali'den farklı olan bu dilde Magahda'da konuşuluyordu. Aryan kabilelerinin dilleri olan Prakritler, Sanskrit'in değişmesiyle meydana gelmişlerdir.[281]

Hint yarımadasına dışarıdan gelen kavimlerin birçoğu doğal olarak kullandıkları dilleri de beraberlerinde getirmişlerdir. Sonradan gelen bu diller, yerel halkın kullandığı "Prakiritçe"ye etki etmiştir. hint yarımadasına ilk gelen topluluk olan Ariler, Hint-Avrupa dili ola Sanskritçeyi de getirmişlerdir. İlahların dili olarak kabul edilen bu dil başlangıçta yerel dille bir bağlantı sağlayamamış olsa da Budha tarafından yapılan tebliğ çalışmaları ile iki dil arasında bir kaynaşma ortamı oluşturulmuştur.[282]

Ayrıca güneyde Krişna Irmağı'nın aşağısında yaşayan Dravir kavimleri çeşitli diller konuşmuşlardır. Sadece Prakirt'ten değil; Sanskritçe'den de eski olan bu diller Telengi, Kenri, Tamil ve Mayalamolrak adlandırılmakta idiler ve Turani (Ural-Altay) dilleri ile bağlantılıdırlar.[283]

Prakirtçe, Budizm'in geniş tebliği doğrultusunda Sanskritçenin yanı sıra Beluçistan, Afganistan, İran ve diğer birçok ülke dilleri ile karışmıştır. İlk dönemlerdeki bu geniş çaplı bağlantı Urducanın hazırlık dönemi olarak ifade edilebilir. Çünkü ilk

[281] Nuriye Bilik, Urdu Dilinin Tarihçesi ve Türklerin Bu Dile Katkıları, A.Ü. Tömer Dil Dergisi, Sayı: 80, 1999, Ankara, s.42-43
[282] Durmuş Bulgur ,"Urdu Dili'nin Menşei Meselesi ve Tarihi Gelişim Süreci", ***Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi***, Sayı: 13, 1999, s. 382
[283] Bilik, "Urdu Dilinin Tarihçesi ve Türklerin Bu Dile Katkıları", s. 43

dönemlerdeki bu irtibatlar sayesinde yerel dil olan Prakirtçeye başka dillere ait sözcükler de girmeye başlamıştır.[284]

Arilerden sonra Hint yarımadasına akın eden ikinci topluluk Kandahar ve Herat arasındaki bir bölgede yerleşik olan Abher kavmidir. M. 6. yüzyıla kadar bu kavmin kullandıkları dil olan Apbharanş, bölgenin yerli dilleri, Prakirtçe ve Sanskritçenin seviyesine gelmiştir. [285]

600-1000 arası dönem de bölgede Apbharanş yani bozuk diller görülürken, bu tarihten itibaren dil konusunda yeni bir evreye girilmiş ve mevcut dillerin karışımından yeni ari diller ortaya çıkmıştır.[286]

Apbharanş; Sanskritçe, Prakirtçe ve diğer bölgesel dillere özgü kelimeleri önemsediğinden M.S 2. ve 4. yüzyıla kadar yaygın dil olarak kullanılmıştır. Fakat bu dil farklı bölgelerde farklı isimlerle anılmıştır. Apbharanşlar arasında kavimler arası ari dil yönüyle Saraşini Apbharanş kullanılmaya başlanmıştır. Bu da farklı bölgelere ait dillerin birbirlerine yakınlaşmalarını sağlamıştır. Bu bağlamda yarımadanın tamamında konuşulan SeraşiniApbharanş, Nepal'den Maharaştra'a ve Bengal'den başlayarakGucrat, Keşmir, Sindh, Pencap ve Racputana'ya kadar Kuzey Hindistan'a yayılmıştır. Yerli dillerle birleşenApbharanş, her bölgede birbirinden farklı yeniari dilleroluşturmuştur. Hindi, Pencabi, Avadhi, Braj Bhasha, vb. Seraşini Apbharanş'ın kollarıdır.[287]

Urduca hakkındaki diğer teorilere göre de dil; Multan, Sind, Haryani veya Brac Braşa lehçelerinin izlerini taşımaktadır. Önde gelen birçok Müslümanların yarı Türkçe yarı Urdu dilinde veya yarı Acemce yarı Urduca şiirler yazdıkları söylenmektedir. Hatta ilk Moğol İmparatoru olan Zahuriddin Babür zamanında, ikinci bir dil olarak dörtte bir oranda Türkçe, dörtte üç oranında da Urduca şiirler yazılmıştır. [288]"Ab-ı Hayat" isimli eserinde ilk Urdu edebiyat tarihçileri arasında yer

[284] Bulgur, "Urdu Dili'nin Menşei Meselesi ve Tarihi Gelişim Süreci", s. 382
[285] Bulgur, "Urdu Dili'nin Menşei Meselesi ve Tarihi Gelişim Süreci", s. 383
[286]https://islamansiklopedisi.org.tr/urduca#1 (E.T.:25.06.2019).
[287] Durmuş Bulgur, "Urdu Dili'nin Menşei Meselesi ve Tarihi Gelişim Süreci", s. 383
[288] N. Ahmad Asrar, "Pakistan ile Türkiye Arasındaki Dil ve Edebiyat İlişkileri", ***Türk Dil ve Edebiyat Dergisi,*** Cilt: LXXXVI, Sayı: 622, 2003,s.464

alan “Muhammed Hüseyin Azad”, Urducanın Brac Bhaşa’dan doğduğunu iddia etmiştir.[289]

Khari Boli’den farklı bir diyalektikle yazılan Hint literatürü ile ilgili erken döneme ait eserler, 17. yy sonundan itibarenpopüler ve standart bir hale dönüşmüştür. Yalnızca 19. Yüzyıldan itibaren edebiyat dili haline gelebilmiştir. 19. yüzyılın sonuna kadar Brac Bhaşa, bir şiir aracı olarak kullanımaya devam etmiştir.[290]

Khari Boli ile aynı dil grubuna bağlı olan Brac Bhaşa ile ilgili benzer nitelikli bir dil olmasına karşın kısa sürede karşı teoriler ortaya atılmıştır.

Ancak bu yaklaşıma dil uzmanı ve edebiyat tarihçisi olanHafız Mahmud Şirani karşı çıkmıştır. Ona göre Urduca Pencap’taki eski Pencabi’den türemiş ve oradan Delhi’ye intikal etmiştir. Ayrıca ayrı ayrı gelişmekle birlikte Brac Bhaşa ile Urdu dili akraba dillerdir.[291]

Sentez, ürünlerini giyimde, kuşamda, törenlerde ve ordugâh lisanı olarak bilinen “Urdu” dilinin gelişmesiyle gösterdi. Bu Khari Boli olarak bilinen ve Delhi yörelerinde konuşulan bir dilin daha gelişmiş bir düzeye çıkmasıyla oluşan bir dil oluyordu.[292]

Khari Boli, Batı Hint dilleri grubuna dahil olan bir dildir ve günümüzde de en yaygın kanuşıulan diller arasındadır. Ancak Urdu dilinin teşekkülünde etkin olan İslam ordularının Haryanevi ile Khari Boli dillerinin yoğun konuşulduğu yerlere gelmelerine kadar geçen süreçte, bu dilin nasıl bir seyir izlediği henüz kesin olarak belirlenebilmiş değildir. Bu nedenle dilbilimcileri arasında daha sonraki süreçte Khari Boli’ye etki ederek Urducanın teşekkülüne hangi dil veya dillerin öncülük ettiği noktasında kesin bir görüş birliği bulunmamaktadır. Öyle ki konu ile ilgili birçok farklı teori ortaya atılmıştır.[293]

Toker: “Urducanın Pencap bölgesinde Pencap dilinden Sindh bölgesinde Sindh dillerinden Delhi ve çevresinde konuşulan Khari Boli, Braj Bhasha, Hariyani gibi dillerden ve hatta çağdaş Hint dillerinden bir çoğuna kaynaklık etmiş bulunan Suraşeni Prakrit dilinden türediğini ileri sürenler

[289]Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I,*** s. 171
[290] İsmail Hakkı, Türki Diller: Hindustani’nin Gelişimine katkıları, (Erişim 01.12.2018) https://docplayer.biz.tr/8268597-Yazilar-20-ihramcizade-haci-ismail-hakki-altuntas.html
[291]https://islamansiklopedisi.org.tr/urduca#1 (E.T.:25.06.2019).
[292]Haqqi, a. g. e., s. 37
[293]https://islamansiklopedisi.org.tr/urduca#1 (E.T.:25.06.2019).

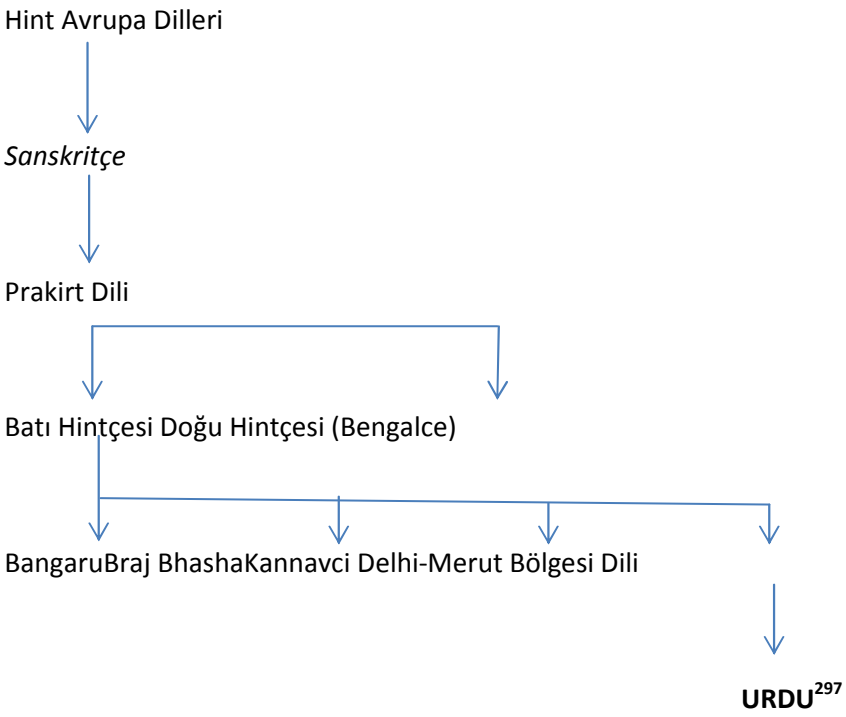
olmuş, fakat bu fikirleri ileri sürenlerin hiçbiri bir diğerinin görüşünü kabul etmediğinden Urducaya kaynaklık eden dil konusu şimdiye kadar havada asılı kalmıştır."[294]

Prakritlerin önem kazandığı dönemde Apbharanşlar'dan yeni Hint-Aryan dilleri ortaya çıkmıştır. Hindistan'a gelen Türkler bu lehçelere "Hindi" veya "Hindvi" adını verdiler. Türklerin "Hindi" veya "Hindvi" dedikleri lehçelerin bölgelere göre isimleri vardı. Mesela Pencap'ta konuşulan Prakirt lehçesine "Pencabi", Dekken'de konuşulan Prakirt lehçesine "Dekani" adı verilmişti. Bölgeye gelen Türkler buradaki yerli halk ile temas etmek suretiyle Urdu dilinin ilk temelini atmış oldu.[295]

Bilik: "Delhi Bhaşa ile Pencap Bhaşa; Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerle karışarak Dehlevi Urducasını başlatırlar. Bu ana kadar Pencap, Gucerat ve diğer yerlerde Müslümanların üstün gelmeleriyle birlikte Urducada yayılmaya devam eder."[296]

Braj Bhaşa, Khari Boli lehçeleri ile Prakirt dili Urdu dilinin temelleridir. Urdu dili, bu yapılar üzerine kurulmuştur. Urdu dili içerisinde birçok dilden sözcük bulunmaktadır. Bu diller arasında Türkçe, Arapça, Farsça, Hintçe ve İngilizcedir. Urdu gramer yapısı içerisindeki özellikler ise Prakirt, Khari Boli ve Braj Bhaşa'dan etkilenmişlerdir.

Urdu dilinin gelişimi şu şekildedir,

[297]

[294] Halil Toker, "Urdu Dili: Türk Kültürünün Gözardı Edilen Mirası",***İlmi Araştırmalar***, 2001, s. 117
[295] Bilik, "Urdu Dilinin Tarihçesi ve Türklerin Bu Dile Katkıları", s. 43
[296] Bilik, "Urdu Dilinin Tarihçesi ve Türklerin Bu Dile Katkıları", s. 44

1. 2. 2. Urducanın İslamiyet ile Birlikte Gelişim Süreci

On birinci asırda Hint Türkleri (Gazneliler) zamanında Prakirt dili üzerine kurulan ve Kuzey Hint'in Merut ve Delhi şehirleri civarında konuşulan Batı Hintçesi, 13. asırdan 15. Asra kadar Dekan'da (Cenubi Hindistan) Dakhni; Kuzey Hindistan bölgesinde Rihte ve 17. asırda Emir Timur'un torunlarından olup kendi eşi Mümtaz Begüm adına yad etmek için Agra şehrinde Tac Mahal adlı çok güzel bir türbe yaptıran Şah Cihan zamanında "Urdu" (Ordu) ismini alan bu dil, bütün Pakistan-Hint Yarımadası milletlerinin müşterek dili olup, halihazırda Bengali ile beraber Pakistan'ın milli dilidir. Bazı kimselerin zannettiği gibi Orduca veya Urdu dili, Farsçanın kolu olmayıp Hint-Avrupa dil grubuna bağlıdır ve gramer-nahiv itibariyle Hintçeye benzer.[298]

Urduca içerisinde Arapça ve Farsça sadece sözcükler bağlamında birbirlerine ortaktır. Urduca, Hintçe ve Arapça sözcüklerin eril ve dişil özellikleri bakımından birbirleriyle ortaktır, ancak gramer yapısı itibariyle fiil çekimleri ve tamlama yapıları bakımından Arapça ve Farsça ile farklıdır. Fiil çekimleri ve tamlama yapıları itibariyle Urduca ve Hintçe ortaktır. Burada görülen bir fark ise Urduca'da yer alan bazı Arapça sözcükler yerine Sanskrit sözcükler Hintçede yer almaktadır.

Urdu dilinde Sanskritçe, Farsça, Arapça, Türkçe ve İngilizce kelimeler çok fazla miktarda mevcuttur. Urdu dili, İngilizce gibi %80 yabancı kelimelerden oluşur.[299]

Urdu dilinin tarihsel gelişimi süreci, İslam ordularını Hindistan'a gelişiyle başlamaktadır. Müslüman dilleri ile Hindistan'daki yerli dillerin ilk teması, İslamiyet öncesi süreçte ticari faaliyetler çerçevesinde Hindistan'a gelen Arapların sayesinde olmuştur.[300]

Ordu karargahlarında hatta Müslüman olmayan Hindularda askerlik için görev alınca yeni bir sisteme doğru gidilmiştir. Türkçe ve Farsça ile anlaşabilen Müslüman ve aydın ordu mensupları arasında çeşitli dillerle konuşan meram anlatma işinde, hem

---

[297] Muhammed Sabir,Urdu Dilinin Menşei ve Mahiyeti", ***Türk Kültürü Dergisi***, Sayı: 26, 1964, Ankara, s. 100
[298]Sabir, a. g. m., s. 100
[299] Sabir, a. g. m., s. 100
[300] Selma Benli,"İlk Dönem Urdu Edebiyatına Genel Bir Bakış", ***Nüsha,*** Cilt: IV, Sayı: 13, Ankara, 2004, s. 92

bazı güçlükler belirmiş, hem de yeni durumlar doğuvermiştir. Böylece askeri çevrelerde Urdu dili denilen ve Arapça, Farsça ve Türkçeden birçok kelime ve deyim alanı dil şekillenmiştir.[301]

İslami fetihler Muhammed Bin Kasım ile başlamış ve Gazneli Mahmud ile devam etmiştir (998-1030). Müslüman Türkler, Hint yarımadasındaki hakimiyetlerini son Hint-Türk hükümdarı olan"Bahadır Şah Zafer"e kadar (1030-1857) sürdürmüşlerdir. Urducanın oluşum ve gelişiminde Müslümanların yarımadanın hakimiyetini ellerinde bulundurdukları bu uzun sürede ortaya çıkan idari ve kültürel durumun ciddi etkileri olmuştur.[302]

Hind-Pakistan yarımadasındaki halkın müşterek dilinin, bir Türkçe kelime olan (Urdu) diye adlandırılmış bulunması vakıası, Türklerin bu dil üzerindeki tesirinin ne kadar büyük olduğunu gösterir. Türklerin etkisi, 11.ci asrın ilk yıllarında Gaznelî Mahmud'un istilâsı ile başlamıştır. Onun halefleri, Pencab eyaletinde hüküm sürerdi. Gaznevilerin Türkçe ve Farsça konuşan askerleri, tamamı ile ayrı bir dil konuşan Hintlilerle temasa geldikleri zaman, bütün bu dillerin bazı unsurlarından mürekkeb yeni bir muhabere ve mükâleme vasıtasının meydana çıkması doğaldı.[303]

Multan ve Sindh'ten Pencap ve Delhi'ye kadar 200 yıl boyunca süren Gaznelihakimiyeti,Malvah, Dakan ve Gucerat'ı fethedenAlaeddin Hilci'nin (1296-1316) buralara Türkleri yerleştirmesi ve sonraki hükümdar olan Muhammed Bin Tuğluk'un Hilci'nin yapmış olduğu idari düzenlemelerle oluşturduğu yeni yönetim sistemini (1325-1351) aynı şekilde devam ettirmesi neticesindeetki alanı genişleyen Urduca, böylelikle bu bölgelerde uluslararası bir dil niteliği kazanmıştır. Kuzeyin kültür ve dil etkilerini özellikle Muhammed Bin Tuğluk'un Devletabad'ı Delhi yerine başkentedönüştürmesi ve Delhi'de yaşayan halkın tamamını buraya göç ettirmesi (1327) daha da hızlandırmıştır.[304]

Türkmen: "Hindistan Yarımadası'nda Türklerin varlığını düşününce ilk olarak Gazneli Mahmud'un adı akla gelir. Bu sultanın Hindistan'a girmesiyle Türk Hint ilişkilerinin yeniden canlandığını biliyoruz, Mahmud'un ordusunda Türk, Afgan, Hintli, İranlı ve Arapların bulunması ortak kültür ve dillerin birbiriyle kaynaşmasına sebep olmuştur. Bu kaynaşmada en büyük rolü oynayan diller, Türkçe ve Farsçadır. Birbiriyle iyice kenetlenerek kelime alış verişinde bulundular (Türkçeden

---

[301] Abdulkadir Karahan, ***Dr. Muhammed İkbal ve Eserlerinden Seçmeler***, Gençlik Bas., İstanbul, 1974, s. 7

[302] Bulgur, "Urdu Dili'nin Menşei Meselesi ve Tarihi Gelişim Süreci",s. 395-396

[303] Şeriful Hasan, Urdu Lisanında Türkler,***La Turquie Moderne Dergisi***, Sayı: 192, İstanbul, 1962s. 18

[304] Bulgur, "Urdu Dili'nin Menşei Meselesi ve Tarihi Gelişim Süreci", s. 396

Farsçaya geçen kelimeler Deorfer Gerhard tarafından "Türkische und Mongolische Elemente îm Neupersischen" adlı 3 ciltlik eserinde tespit edilmiştir). Gazneli Mahmud zamanında halk arasında Türkçenin var olduğunu, Şems-i Tebrizi'nin Makâlatı'ndan alınan şu hikâyeden anlıyoruz:

Bir gün Gazneli Mahmud askerlerinden uzakta kalır. Karnı çok acıkmıştır. Cimri bir değirmenciye varıp yiyecek bir şeyler ister. Değirmenci Mahmud'u tanımadığı için ona önce 'Bayat ekmek var, sana vereyim.' Sonra ondan da vazgeçip una bulanmış deri parçasını Sultanın yüzüne fırlatır. Mahmud oradan uzaklaşır. Giderken yolda bir Türk gencine rastlar ve ona bağırarak sorar 'Yiyecek bir şey var mı?' Türk genci, 'Var ama önce selâm ver ve konuk gerek (konuk eder misin) diye bir sor' dedi. Sultan bu sözü doğru bularak atıyla geri gider ve tekrar yaklaşarak selâm verir ve 'Konuk gerek" diye sorar. Türk genci Sultana Tuş" der (yani attan in) ve ona gömeç, yoğurt, süt ve peynir ikram eder."[305]

Gazneli Mahmud'un sarayında en az 4000'e yakın Türk askerî vardı. Henüz Türk Delhi Sultanlığı kurulmadığı İçin bunlar Lahor'a yerleşmişlerdi. Yani Pencab yöresinde Türkçe daha önce gelmiş bulunuyordu. Sonuç olarak Pencabi'de de Türkçenin izlerine rastlamak mümkündür: Meselâ 'Sayın baba': saygıdeğer ihtiyar; baci, abey (ağabey) v. s.[306]

Gazneliler ve sonra gelen Türk hanedanları zamanında saray dili Türkçe; resmi dil Farsça, dini dil Arapça ve gayri Müslim olan halkın dili de Hintçeydi. Birkaç asrın karışması ve Hindu Müslümanların sıkı münasebetlerinden güzel ve şirin bir kız doğdu, bütün Hindistan bunu sevdi ve türlü türlü isimlerle anmaya başladıysa da 17. asırda Türk İmparatoru Şah Cihan bunu "Urdu-yı Mualla" diye isimlendirdi ve böylece Urdu denmeye başlandı.[307]

Ünlü yazar T. Graham Bailey, Şirani'nin görüşüne yakın biçimde Urdu dilinin gelişimini şu şekilde özetlemektedir. *"1027 yılı Urdu dilinin doğum tarihi olarak kabul edilebilir. Çünkü bu tarihte Gazneli Mahmut'un Pencap'ı ele geçirmesiyle Müslüman askerler bölgeye gelip Lahor'a yerleştiler Resmi dilleri Farsça olan bu askerler Pencabi konuşan yerli halkla irtibat kurarak onların dilini öğrendiler. Fakat bu dili konuşurken birçok Farsça ve Arapça kelimeyi de Pencap diline soktular, böylece Urdu dilinin ilk şeklini meydana getirdiler."*[308]

1. 2. 3. Hindistan'da Müslüman Türk Devletlerinin Urducaya Katkıları

Urdu dili ilk ortaya çıktığı zamandan bu zamana kadar birçok devletin dili olarak kullanılmıştır. Urdu dili, Müslüman Türk devletleri ile gelişip büyüdü ve her devlet

[305] Erkan Türkmen, "Urducada Türkçe'nin İzleri", ***Lefke Edebiyat Buluşması, Uluslararası Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi Sempozyumu***, 29-30 Nisan 2004,s. 93
[306] Türkmen "Urducada Türkçe'nin İzleri", s. 94
[307] Sabir, a. g. m., s. 101
[308] https://islamansiklopedisi.org.tr/urduca#1 (E.T.:25.06.2019).

Urdu diline katkı sağladı. Bu süreçte Urdu dili çeşitli isimler alıp günümüze de gelişimlerini sürdürmeye devam etmektedir.

1. 2. 3. 1.Gazneliler

Hindistan'ın yerli dilleri Gazneli Mahmud'un (998-1030) Hindistan seferleri neticesindeİran edebiyatı ve Farsça ile tanışmışlardır. Edebiyat Gazneliler döneminde gerektiği ölçüde değer verilen bir sanat olmuştur. Geleneksel İslam kültürü ile yetişen Gazneli Mahmud ve oğlu Mesud, şairlere sevgi ve hürmet göstermenin yanı sıra saraylarında dönemin en büyük sanatçılarını toplamaya çalışmışlardır. Böylelikle Arapça ile birlikte Fars dili de Gazneli Mahmud döneminden itibaren yerli dilleri etkilemiştir. Ancak bu etki tek taraflı değildir. Öyle ki yerli dillerdeki sözcükleri tercih eden Fars şairlerine karşılık Hintli şairlerde Farsça ve Arapça kelimeleri tercih etmişlerdir. Urdu dili, gelişimini asırlar boyunca yalnızca konuşma dili olarak sürdürürken, ilmi ve edebi anlamda herhangi özelliğe sahip değildi. Bunda Müslümanların edebi dil olarak Farsçayı, bilim ve din konusunda da Arapçayı tercih etmelerini büyük etkisi olmuştur.[309]

Gaznelilerin resmi dili Farsçaydı. Ordu dili üzerindeki en büyük tesir orta Asya'daki Farsçadır. Bugünkü İranlıların kullandığı Farsça ise tam manasıyla o zamanki Farsçadan başkalaşmıştır. Orta Asya'daki Farsça iptilası ve benimsenişiyle Gazneliler tarafından hem Farsça hem de resmiyet dışında da halkla yapılan konuşmalarda Türkçe, Urdu dilini döşedi ve örülmüş oldu.[310]

Sultan Mahmud'un kendisinin, Hükümet merkezi olan (ve şimdi Afganistan'da buluşan) Gazne'de müteşekkil büyük bir ordusu vardı. Bugün Urdu diye bilinen dilin, en eski köklerinin Gazne'de olduğunu farz etmek yanlış değildir. Daha sonra, Lahor şehri Gaznevilerin başkenti olmuş ve Urdu dilinin bu rejim esnasında şekil almıştır. Gaznevîlerden sonra, gerçekte Türk oldukları halde kendilerine Moğol denilen imparatorların zamanına kadar Gori, Hilci, Tuğluk hanedanının hükümdarları gelmiştir, İslam hâkimiyeti, hemen hemen, bütün Hind - Pakistan Yarımadası üzerinde yayılmıştır. Moğol hanedanı 1857 ye kadar devam etmiştir.[311]

[309] Benli, a. g. m., s. 93
[310] Savcı, a. g. e., s. 21
[311] Hasan, a. g. m.,s. 18

Başlangıçta Urdu dili bir süre doğrudan muhatap olduğu Farsça ile birlikte yaamını devam ettirmek durumunda kalmıştır. Emekleme dönemi olarak ifade edilebilecek bu dönemde Urdu dili duyguları dile getirme, hayal etme ve düşünmede Farsçayı taklit etmiştir. Çünkü Farsça o güne kadar ciddi birikimleri olan zengin bir dile ve ileri düzeyde bir manzum edebiyata sahip idi. Urduca emekleme döneminde kurtulup halkın duygu ve düşüncelerini yansıtabilen bir yapıya gelinceye kadar Fars edebiyatının tüm özelliklerini ve yaşanan gelişmeleri bünyesinde toplamış ve Farsçayı taklit etmekten geri durmamıştır. Urducanın böyle bir yolu seçmesinde o dönemdeki Hindistan yerli dillerinin geri kalmış olmalarının da önemli bir etkisi vardır. İlk edebi özelliklerine Urdu dilinin Delhi sultanlarından Balaban (1266/1287) döneminde kavuştuğu görülmektedir.[312]

1. 2. 3. 2.Gur Devleti

1192'de Kutbeddin Aybek'in Delhi'de Türk Sultanlığını kurmasıyla bu yörede konuşulan Prakrit, Türkçe ve Farsça ile kaynaşarak Urducanın temeli atılmış ve bu kaynaşma İngiliz istilâsına (1857) kadar sürmüştür. Yani 665 yıl. Delhi'den çok uzaktan kalan Güney Hindistan'da ise Behmeniler (1518-1525), Adilşahlar (1490-1695) ve Karakoyunlu Kuli Kutup Şah (1518-1686) Türk Devletleri kurulmuştu. Yani kuzey ve güney Hindistan'ın tamamı Türklerin eline geçmiş fakat, ne yazık ki, resmi dil Farsçadır. Buna bir kaç sebep gösterilebilir:

- Türklerin her dil, din ve kültüre saygı göstermeleri,
- Asya'dan göç eden Türk boylarının değişik lehçelere sahip olmaları,
- Nüfus bakımından Hindistan'da Hintlilerin çok fazla olmaları,
- Türkçenin daha ziyade sahip olarak kullanılması,
- Farsçanın aruz veznine daha yatkın olması,
- Türk Dilbilgisinin Hint Avrupa Dillerinden (Farsça ve Hintçeden) farklı olması.[313]

Urdu dilinin gelişimi, kelime alışverişi şeklinde devam ederken, Müslümanlar Hindistan'daki fetihlerine devam etmişlerdir. Muhammed Guri'nin (1175-1192)

[312] Benli, a. g. m.,s. 93
[313] Türkmen "Urducada Türkçe'nin İzleri", s. 94

hükümdarlığı dönemindeDelhi ve Gucerat'a kadar gidilmiştir. Kutbeddin Aybek'in Gur hanedanlığı döneminde, Delhi'ye komutan tayin edilmesi sonrasında 1206 yılında Delhi Sultanlığı'nın temeli atılmıştır.[314]

Kutbeddin Aybek, Lahor'da yerli halk ile karışan ve Urducanın ilk şeklini konuşan Müslüman askerleri de yanına alıp 1193'te Delhi'yi ele geçirdi ve 1206'da Delhi Sultanlığı'nı kurdu. Kutbeddin Aybek'in Delhi'ye getirip yerleştirdiği bu askerlerin diline, Delhi halkının konuştuğu Khari Boli'nin de eklenmesiyle bugünkü Urdu ortaya çıktı."[315]

1. 2. 3. 3. Delhi Türk Sultanlığı

Delhi Sultanlığında devletin dili Farsça idi. Farsça aynı zamanda dil özelliğinin yanında edebiyattada çok çeşitli şiirlerin yazılmasına öncülük etmiştir. Daha sonra ise Urdu dili 'nin ortaya çıkmasıyla bu dil her yerde konuşulmaya başlanmıştır.

1. 2. 3. 4. Dekan Sultanlığı

Sultan Şemseddin İltutmuş'un iktidarı döneminde Delhi'ye gelen Türklerin sayısının artması sonucu şehirde Türk mahallelerikurulmuştur ve buna bağlı olarak Urdu dilinde buna bağlı bu andan itibaren Arapça, Türkçe ve Farsça kelimeler yer almaya başlamıştır.[316]

H. 696'da (d. 1297) Alaeddin Hilci (Halaçlar) Gucerat'ı fetheder. Halaçlar ve Tuğlukların iktidarları döneminde, burası Delhi Sultanlığının eyaleti olarak kalmıştır. Firuz Tuğluk Şah'tan sonra Zafer Han Alemgir'in evlatları yaklaşık olarak H. 950 (M. 1573)'e kadar burada hüküm sürmüşlerdir.[317]

Urduca da bu uzun süreçte yavaşta olsa dil olma özelliği göstermeye başlamıştır. Fakat Urdu dilinin ilerleyişine özellikle resmi dilin Farsça olması önemli bir engel teşkil ediyordu. Urdu diline bu dönemde ilk olarak Evliyalar gereken hassasiyeti göstermişlerdir. Evliyaların bu dili seçmelerindeki, temel etken halkla daha rahat

[314] Benli, a. g. m., s. 93
[315] https://islamansiklopedisi.org.tr/urduca#1 (E.T.:25.06.2019).
[316] Bilik, "Urdu Dilinin Tarihçesi ve Türklerin Bu Dile Katkıları", s. 44
[317] Bilik, "Urdu Dilinin Tarihçesi ve Türklerin Bu Dile Katkıları", s. 45

iletişim kurabilmektir. Bu bağlamda bu tür bir yaklaşım Urdu dilinin gelişimine önemli katkılar sunmuştur.[318]

Delhi Padişahı Alaeddin Halaç'ın kök komutanı Serdar Melik Kafur'un H. 706 (M. 1306)'da Dekken'e başlattığı seferler altı yıl sürer ve bu zaman içerisinde Maharaştra bölgesi (Mulk-e Dekken) Delhi Sultanlığına katılır. Delhi'den Dekkan'a gelen ve Urdu dilini konuşan bu İslami ordu bu bölgeye Urduca öğretir. M.Ö. 1325 te Muhammed Tuğluk'un Haydarabad'ı fethinden sonra burada kurulan Türk devletleri zamanında Türkçeye önem verilmiş değerli eserler yazılmış ve Türk kültürü birçok bakımdan Hindistan'da izler bırakmıştır.[319]

Pakistanlı "Seyyid Süleyman Nedvi"nin ortaya attığı yeni bir teoriye göre Urdu dili Sind eyaletinde oluşmaya başlamıştır.Nedvi'ye göre"Muhammed bin Kasım es-Sehafi" komutasındaki Emevi orduları 93'te Sind'i ele geçirmeleri ve bölgenin 259'da tımar olarak Saffari Emiri "Ya'kub bin Leys"e verilmesi sonrasında Sind'de konuşulan mahalli dile, Müslümanlar tarafından konuşulan Farsça ve Arapçadan kelime ve gramer kaideleri girmiş böylelikle Urdu dilinin temelleri atılmıştır. Urducanın Dekken bölgesinde ortaya çıktığı düşüncesi ise bu konuda ileri sürülen bir diğer teoridir. Pakistanlı dilbilimci "Nasıruddin Haşimi"nin ortaya atığı bu teoriye göre Müslüman Araplar Sind'i hâkimiyetlerine almadan çok daha önce Asr-ı Saadet dönemindeHindistan'ın güneyine yerleşmişler ve bu süreçte mahalli diller ile Arapçanın kaynaşması sonrasında yeni bir dil oluşmaya başlamıştır. İlerleyen yıllarda ise bu dile Kuzey Hindistan'dan gelen Müslümanların edebi dili olan Farsçanın da eklenmesiyle"Dekani Urducası" ortaya çıkmıştır.[320]

1. 2. 3. 5. Babür Hükümdarlığı

Türkçe ve Farsça şairi olan Babur Şah'ın devri Urducanın altın çağı sayılır. Babür Şah Hindistan'da Türk Dili ve kültürünü yaymak için çok uğraştı fakat onun evlâtları Farsçayı tercih ettiler. Delhi kalesinde yerleşen Türk komutanları ile Hint ve İranlıların birleşmesiyle yeni bir dilin doğmaya başladığını görmekteyiz. Bu karma dil (Rehta) Sultanın bulunduğu "Urdu-yu Mualla"dan meydana geldiği için Ordu Dili

[318] Benli, a. g. m., s. 93
[319] Bilik, "Urdu Dilinin Tarihçesi ve Türklerin Bu Dile Katkıları", s. 45
[320]https://islamansiklopedisi.org.tr/urduca#1 (E.T.:01.07.2019).

olarak adlandırılmıştır. Babur'un şu ünlü mülemma ise bu dilin gelişmesine sebep olarak gösterilmektedir:

(مج کا نہ ھوا کچ ھوس مانک و موتی فقر اھلنہ بس بلغوسیدر پانی و روتیماگدھی پراکرتسورا سینی پراکرت)

"Ben hiçbir zaman incilerin veya yakutların hevesine kapılmadım, zaten fakr ehline su ve ekmek yeter."

Bu şiirden cesaret alan diğer şairler de Türkçe, Parsça ve Hintçeden oluşan mülemmalar yazmaya başladılar. Babur'un sarayında Bahram Sakka Buhari ve Bayram Han gibi büyük Türk şairler de vardı. Daha sonra İnşa Ullah İnşa ve Saadet Han Rengin gibi Urduca şairler Türkçe şiir yazmışlar ve mülemmalar düzenlemişlerdir. Neticede Urducaya Türkçe, Farsça ve hatta Arapça kelimeler Türk sultanları vasıtasıyla girmiş oldu ve bu kelimelerin telaffuzu aynen Türkçe veya Osmanlıcadaki gibidir. Urducada kıyma, elçi, aybek, beg gibi öz Türkçe kelimeler de vardır. Bunları ayrı bir makalemizde ele almış bulunmaktayız.[321]

Babûr'ün fetihlerinden sonra askerî kamplar ve padişahın karargahı içinOrdu kelimesi kullanılmıştı. Bu açıdan bakıldığında Urducanın sözcük anlamı Ordunun dili veya askerin dili olmaktadır. Bu dile farklı açılardan yaklaşılarak da Urdu(ca) denilmiştir.[322]

Hindistan ve Pakistan ilmî çevrelerinde Türkçe kökenli olduğu kabul edilen Urdu kelimesinin Hindistan'da ilk defa Bâbür'ün (1526-1530) Vekāyiʿinde yer aldığı kaydedilmektedir. Fakat Vekāyiʿde bu özel bir dilin adı olarak değil "ordugâh" anlamında kullanılmıştır. [323]

Hindistan'daki son Türk devleti 1526'da Baburşah tarafından kurulan Babür imparatorluğudur ve 1857 İngiliz istilasına kadar devam etmiştir. Bu dönem Urdu dili açısından çok önemlidir. Çünkü şiir ve edebiyata meraklı olan Babürşah'ın Farsçaya nazaran Türkçeye gereken değeri vermesi, ondan sonraki hükümdarların sarayda Türkçe konuşma yeteneğini sürdürmeleri tabiatıyla doğru Türkçesinden pek çok kelime, ifade ve gramer kuralının Urducaya geçmesine zemin hazırlanmıştır. Bu dönem şairleri, Babür gibi Türkçe ve Hintçeyi karıştırarak şiirler yazmaya yöneltmişlerdir. Müslüman şair ve mutasavvıfların yanı sıra Hinduların dini

[321]Erkan Türkmen , Urducada Türkçe'nin İzleri, s. 96
[322] Bulgur ,"Urdu Dili'nin Menşei Meselesi ve Tarihi Gelişim Süreci, s. 385
[323]https://islamansiklopedisi.org.tr/urduca#1 (E.T.:25.06.2019).

önderlerinden Kebir Das (1440-1518) ve Guru Nanak (1469-1538) Farsça-Urduca kelimeleri kullanmışlardır.[324]

Babür'ün oğlu Hümayun devrinde, çok sayıdaki bilginin Türkistan'dan Hindistan'a gelmeleri, eserlerinde mevdut dillere ait kelime ve deyimlerikullanmaları, Urduca açısından önemli bir gelişmeye neden olmuştur.[325]

Ekber'in torunu Hürrem (1628-1659) Şah Cihan adı ile hükümdar olmuştur. Urdu dilinin gelişmesi için çarşı ve Pazar yerlerinde kullanılan kelimelerin tespit edilmesi onun zamanındadır. Türk sultanlarının Urdu diline gösterdikleri özen sonucu, Farsça bir tarafa bırakılmış ve Urduca her yerde halk tarafından tercih edilip konuşulmaya başlanmıştır.[326]

1. 2. 4. Urdu Dilinin Farklı İsimlerde Kullanılması

Urdu dili, birçok yabancı dildeki sözcükleri barındıran bir dildir. İçinde çok karışık yerli lehçeler de olan "Urdu" ismi, bu ismi alana kadar birçok farklı isim almıştır. Bunun yanında Urdu ismi, kendisiyle birlkte kullanılan başka sözcüklerle de kullanılmıştır. Urdu isminden önce bu dilin gelişim süreci şu şekilde anlatılmaktadır.

Hindistan'a gelip hakimiyet kurmuş olan Türkler, Farsça ve hatta Arapçayı iyi biliyorlardı, fakat kendi konuşma dilleri, gelişmiş şekilleriyle, üslubunun kuvvetiyle ve güzelliği ile Türkçe idi. Bu dil, yalnız Hindistan dilleri üzerinde derin bir tesir bırakmakla kalmadı, fakat aynı zamanda sonradan "Ordu" adı verilen yeni bir dil yarattı.[327]

Ordu dili teşekkülde Türkçe – Hintçe olarak başlarken, bir taraftan o zamanki Türk devletinin de resmi diliaynı Fars ülkelerinde bulunmak zaruretinden doğarak resmi dili Farsça olduğundan bir taraftan Farsçanın karışması, diğer taraftan Müslümanlık dolayısıyla İslam dilinin ilk esaslı dili olarak Arapçanın bu yeni teşekkül eden dile karışıp kaynaştığı görülmektedir. Böylece Urdu dilinin unsur muhtevasını gözden

[324]Bilik, Urdu Dilinin Tarihçesi ve Türklerin Bu Dile Katkıları, s. 45
[325] Bilik, Urdu Dilinin Tarihçesi ve Türklerin Bu Dile Katkıları, s. 45-46
[326] Bilik, "Urdu Dilinin Tarihçesi ve Türklerin Bu Dile Katkıları", s. 44
[327] N. Akmal Ayubi,"Hindistan Türklere Neler Borçludur", Çev. Nejat Kaymaz, ***AÜ-DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*** Cilt. 2, Sayı: 2, Ankara, 1964, s. 281

geçirmek tekrarlanacak olursa Türkçe+ Hintçe+ Farsça+ Arapça= Ordu dilini meydana getirmiş olduğu görülür.[328]

Urduca, gelişim tarihi boyunca değişik pek çok adla anılmıştır. Başlangıçta Urducaya "Hindi" yada " Hindvi" adı verilmiştir. Bu ad ilk kez Emir Hüsrev Dehlevi tarafından Urduca şiirlerine "Kalam-e Hindvi" adı verilmesiyle ortaya atılmış, daha sonraki dönemlerde de yaygın olarak kullanılmıştır.Bunların yanı sıra Urdu dili, Müslüman fetihleri sayesinde ulaştığı her bölgede değişik bir adla anılmıştır. Dekan'da "Dakani", Gucerat'ta "Gucri", Pencap'ta "Panjabi" gibi bu adlargünümüzde de kullanılmaktadır, ancak aralarında bir takım farklılıklar bulunmaktadır. 18. yüzyılın başlarında Urdu dili için "Lingua Industanica" adı kullanılmaya başlandı. Bu ad, Avrupalılar tarafından konulmuştu. Avrupalılar Urducaya daha önceleri de "Moors" adını vermişlerdi. 18. yüzyılın sonlarında (1787'de) ise "Hindustani" adı benimsendi. Urducanın bir diğer adı da "Rihtah" dır.[329] Bu karma dil "Rehta", sultanın bulunduğu "Ordu-yi Mualla" dan meydana geldiği için Ordu dili olarak adlandırılmıştır.[330] Sözcük olarak "karışık, birçok unsurdan yapılmış" anlamına gelen "Rihtah" Emir Hüsrev Dehlevi'den Mirza Gâlib'e kadar kullanılmıştır. Ancak daha sonraları bu ad, şiirde bir tarzın adı olarak kalmıştır.[331]

Ancak, bu isim dilin ortaya çıkmasından çok sonra verilmiştir. Çünkü bu dile Hindi, Rihtah, Urdu-yı Mualla, Urdu-yı Şahcihani, Hindustani, de denilmekteydi. Her halükarda bu kelime, ordunun dili anlamında ilk olarak 18.yüzyılın ortalarında kullanılmıştır.[332] Zamanla "Zeban-i Urdu" yerine sadece "Urdu" kelimesi söylenir olmuştur. Her halükarda, bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere ordu veya pazara nispetle bu dilin adı Urdu(ca) olmuştur.[333]

Toker: "Önceleri Şah Cihan döneminin saray ve çevresinin fasih dilini halk dilinden ayırmak için kullanılan bu terkipten zamanla imparatorluğun başkenti Delhi ile çevresinde konuşulan dili belirtmekte istifade edilmiştir.Daha sonraki dönemlerde ise terkibin"Mu'allâ" kısmı düşerek 'Urdu' kısmı bahsettiğimiz dile ad olmuştur."[334]

---

[328] Savcı, a. g. e., s. 15-16
[329] Benli, a. g. m., s. 92
[330] Palabıyık, "Hindistan Tarihinde ve Hint Kültüründe Müslüman Türkler, s. 77
[331]Benli, a. g. m., s. 92
[332] Bulgur ,"Urdu Dili'nin Menşei Meselesi ve Tarihi Gelişim Süreci, s. 385-386
[333] Bulgur ,"Urdu Dili'nin Menşei Meselesi ve Tarihi Gelişim Süreci, s. 385
[334] Halil Toker, Urdu Dili ve Edebiyatında "Turk" ve "Turki" Kelimelerinin Kullanımına Dair, ***İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası,*** Cilt: 9, 2006, s. 72

Urdu kelimesi, kök itibariyle Türkçe bir kelimeden olup "Ordu" manasına gelir. Ancak Paistan-Hint Yarımadasında Urdu, daima bir dili ifade eder. Bu dile, evvela Arapça ve Farsça bilmeyen Türkistan'dan Hindistan'a gelen Türk askerleri tarafından kullanıldığı için "Urdu" denilmiştir. Evvelden bu karmakarışık dil, Türk ordugahında konuşulmaya başladı. Bu dilin çekirdekleri esas itibariyle Gazne'den gelen Türklerin Hindistan'ı fethettikleri zaman saçılmıştır. Hindu ve Müslümanların günden güne artan siyasi ve kültürel münasebetleri bu dili çabuk gelişmesine yardım etmiştir. Türk askerleri pazara çıktığı zaman biraz Türkçe, biraz Farsça ve biraz da yerli kelimeleri (Batı Hintçesi) kullanırlardı ve bu şekilde kendi durumlarını anlatırlardı." Bu durum birkaç yüz sene devam etmiştir. Türk padişahları ve beyleri, saraylarında hep Türkçe konuşurdu ve resmi dil de Farsça idi. Böylece Urdu evvela askerler ve sonradan padişah ve Farsça yazarlar tarafından rağbet gördü ve yavaş yavaş gelişmeye başladı.[335]

1. 2. 5. Urduca Türkçe Ortak Sözcükler

Pakistanlıların resmi dili Urducada geçmişten bugüne kadar geçen süreçte dil içerisinde birçok Türkçe sözcük yer almaktadır. Türkçe sözcüklerin bir kısmı Türkçedeki, şekli ile kullanılmakta iken; diğer yandan bazı Türkçe sözcüklerde ise harf farklılıkları dikkat çekmektedir. Urdu dili içerisinde yer alan Türkçe sözcükler her alanda kullanılan sözcüklerdir.

Türklerin yarımada üzerindeki tesirine, birçok Hint dillerinde Türk 'kelimesinin hâlâ Müslüman kelimesi yerine kullanılmış olması vakıasından da hükmedilebilir. Bu itibarla, Müslüman ve Hîndu dillerinin bir karışımı olan Urdu dilinde mühim miktarda Türkçe kelimeler bulunmasına hayret edilmemelidir. Bu kelimelerin hâlen kullanılmakta- olan büyük sayısı, Türk kültürel etkilerinin beliğ şahitleridir.[336]

Müslümanlar, geçen 857 yıl zarfında yarımadanın siyasi, iktisadî, ictimai, ilmi, edebi ve mimari kısaca hayatın her alanında derin izler bırakmışlardır. Bu izleri, bugün de görmek mümkündür. Hint-Avrupa dilleri içerisinde yer alan Urducada genelde

[335] Sabir, a. g. m., s. 101
[336] Hasan, a, g, m., s. 18

günlük konuşma dilinde, özelde ise edebiyat sahasında Türkçeye ait birçok kelime bulmak mümkündür.[337]

İşte Türklerin bıraktığı bu derin izler neticesindendir ki Hint yarımadasındaki Müslümanlar, batılı kavimlerin (Portekizliler, Fransızlar ve İngilizler türlü hileleriyle siyasi iktidarını kaybettikleri 19.yüzyıl ve sonrasında Anadolu'daki bağımsız tek Türk yurdu(Osmanlı) halifesi ve onun Müslüman tebaasına daima sevgi ile bağlı kalmışlardır. Bu sevginin doğal bir tezahürü olarak edebi ve tarihi kitaplarda hilafetin Türklere geçişinden alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen Türk padişahlar ve İslam alemi için yaptıkları övgü dolu sözlerle anlatılagelmiştir.[338]

Moğollar ve Türkçe konuşan diğer halklar, Rajputlarla oldukça kolay ilişki kurabiliyorlardı. Bazı Türkçe kelimelerin Rajasthan, Gujara ve Orta Hindistan'da konuşulan dillere entegre edilmiş olması da oldukça kuvvetli bir olasılıktır. Türkçe "kara" kelimesi, Batı Hindistan'da aynı renk için kullanılırken, ülkenin geri kalanında "kala" olarak telaffuz edilmektedir. Türkçe "bacı" olarak kullanılan sözcük te "baji" olarak kullanılıp, bugün halen aynı anlamı (kız kardeş veya yaşlı hanım) ifade etmektedir.[339]

Pakistan'da Sind bölgesi, kültür ve dil alanlarında direkt olarak Türklerden etkilenmişlerdir. Bölgede yüz yıla yakın bir süre hüküm süren Argun ve Tarkanlar, Orta Asya'daki Türk kabilelerden Türkmenistan savaşçılarının Hindistan'a Babür'le gelen ecdadından olup, Sind'de medeniyetlerini kurmuşlardır. Bölgeye, diğer birçok Türk kabileleri de yerleşmişler ve Sind dilinde birçok Türkçe sözcük kullanılmıştır.[340]

Hint Pakistan alt kıtasının diğer bölgelerinde Türkçe, saray dili; Acemce de resmi dil olarak kullanılmıştır. Urduca ve diğer Hint dillerine, Türk, İran ve Afgan kültürünün etkisinde kaldıkları için kaç tane kelime girmiş olabileceğini tahmin etmek çok zordur, ancak bu dillere birçok Türkçe sözcük girmiş olduğu bir gerçektir. Yalnızca

---

[337] Durmuş Bulgur ,"Urdu Dili'nin Menşei Meselesi ve Tarihi Gelişim Süreci, s. 396Bulgur, Durmuş,"Urdu Dili'nin Menşei Meselesi ve Tarihi Gelişim Süreci", ***Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi***, Sayı: 13, 1999, s. 396

[338] Bulgur ,"Urdu Dili'nin Menşei Meselesi ve Tarihi Gelişim Süreci, s. 396-397

[339] İsmail Hakkı Altuntaş, https://docplayer.biz.tr/8268597-Yazilar-20-ihramcizade-haci-ismail-hakki-altuntas.html

[340] N. Ahmad Asrar, "Pakistan ile Türkiye Arasındaki Dil ve Edebiyat İlişkileri", ***Türk Dil ve Edebiyat Dergisi***, Cilt: LXXXVI, Sayı: 622, 2003,s.464

sözcükler değil, birçok deyişler, deyimler dil bilgisi kuralları da Türkçeden alınmıştır.[341]

Ordu dilinde bulunan Türkçenin dışında bugün Türkçemizde kullandığımız binlerce kelime, aynı zamanda Urducada da kullanılmaktadır. Ordu dilinde biri eski Gazneliler zamanındaki özbeöz Türkçe ile ikincisi Osmanlıca da yerleşmiş ve hemşerilermiş Türkçeleşmiş Arapça ve Farsça kelimeler Moğol ve Çağatay Türkçesinden alınanlar Ordu dilinin temelini ve esasını teşkil etmektedir. Ordu dilinde yer alan Türkçe yemek isimleri şunlardır: *Kıyma, kavurma, dolma, pilav, çilav, kebap ve peynir.*[342]

Hint Pakistan Alt kıtasında çeşitli yemekler için kullanılan sözcükler örneğin *pilav, kebap, şiş kebap, çorba, çay, kahve ve şeker*; mutfak eşya adları *kaşık, çömçe ve tava*; giysiler: *pantolon, ceket, pabuç, serpuş, cep ve paça*; günlük yaşamda kullanılan nesneler ve ifadeler: *kitap, kalem, sürahi, sabun, perde, kağıt, cumhuriyet, cesaret, hesap, daire, bakkal, kasap, hamam, hazır, mümkün, tamam, beyaz, siyah, gül, meyve, misafir, ziyaret, emanet, hitabet, kıymet, makale, metin, tercüme, maksat, hikaye, meşhur, şöhret, adliye, hakim, mevzu* vb. ve diğer birçok kelime Urdu dili içerisinde yer almaktadır.Bu sözcükler ışığında Hint-Pakistan Müslümanlarının Türk dil ve kültüründen ne kadar büyük çapta etkilendiği görülmektedir. Türk kültürünün geniş etkisini, Pakistanlıların kültürünü, hayata bakış açısı, hayat tarzı, gelenek ve görenek, kederli ve sevinçli günlerinde ve bayramlarda kolayca görülür.[343]

Bugün Türkçe, günün şartlarına göre değişmiş ve yeni bir şekil almış olmasına rağmen Türkçe ve Urduca arasında Osmanlı döneminden bu yana devam eden ilişkiler yukarıda örnek olarak verdiğimiz sözcükler şeklinde devam etmektedir.[344]

Mutfak kültürüne ait sözcükler her iki toplumun mutfaklarında aynı yemeklerin bulunduğunu ve aynı yiyecek ve içeceklerden zevk aldıklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Doğan Aksan'a göre, "*Bir dili konuşan toplumun yiyecek-içeceğiyle, mutfağıyla ilgili sözcükler o toplumun beslenme düzenini gösterdiği gibi, bu düzendeki yabancı etkilere de ışık tutar. Türkçe ve Urducadaki kebap, pilav, helva, Şerbet gibi bazı yemek ve içecek sözcüklerinin aktif olarak kullanılması, iki*

[341] Asrar, a. g. m., s. 464-465
[342] Savcı, a. g. e., s. 21
[343]Asrar, a. g. m., s. 464
[344]Asrar, a. g. m., s. 466

toplumun beslenme ve mutfak kültürü hakkında önemli bilgiler verebilmekte, ortak özellikler taşıdıklarını göstermektedir."[345]

Gıda Sözcükleri:

Urdu dilinde	Türkçede	Orijinal yazılışı
Kabaab	Kebap	كباب Ar.
pulao, pulav, pilaf	Pilav	پلاو Fars.
Panir	Peynir	پنیر Fars.
sabzi	Sebze	سبزی Fars.
halwa	Helva	حلوا Ar.
sharbat	Şerbet	شربت Ar.

[346]

Yiyecekler: pilâv, zerda, kebab, yahni, çorba v. s.[347]

Hasan: "Bu hususta bası misaller zikri faydalı ve ilgi çekici olacaktır. Yalnız yemek pişirme alanında, aşağıdaki kelimeler kullanılmakta berdevamıdır: Kavurma, kıyma, çorba, dolma, köfte, kebap, peynir, pilâv, cilav v.s. diğer çeşitli misaller de şunlardır: Elçi, topçu, damga, düğme, tabanca, bohça, kamçı,çakmak v.s. v.s. Tabiî, bu kelimelerin Urdu dilindeki telâffuzları biraz değişiktir. Zira bu kelimeler bize Orta Asya'dan gelmiş ve telâffuzları asırlar boyunca değişmiştir. Türk dilinin tesiri yalnız orduya ve saraya münhasır."[348]

Öz Türkçe olduğu gibi bugün aynen kullandığımız üzere Buğça, çakmak (hastalık adı olarak) çiçek, makas yerine eski Türkçede kayççi; aşçı yerine baverçi; kahya yerine daroğa (Moğol-Mongolcada söylendiği gibi) elçi, topçi gibi kelimeler bu dilin esasını teşkil etmektedir.[349]

Tahmini olarak Türkçe ile Hindustani'nin binlerce ortak kelimesi vardır. Bu kelimelerin önemli bir bölümü ise Arapça ve Farsça kökenli kelimlerdir. Yapılan bazı tahminlere göre bu sayı üç ila dört bin arasında değişmektedir. Türkçe kökenli kelime sayısı ise ancak beş ile altı yüz arasındadır. Ancak bu mukayese temelde Oğuz alfabesine bağlı yeni Türkiye Türkçesiyle yapılmaktadır. Öyle ki bu yeni Türkçeden 1930'lu yıllardan itibaren birçok Farsça ve Arapça kelime çıkartılmıştır. Hindistani ve Türkçe arasındaki ortak kelime sayısı belki de Doğu da (Çağatay ve Uygur kelime aileleri ve Özbekistan) konuşulduğu şekliyle çok daha fazladır. Hindustani'deki Türkçe kelimelerden bazıları: *naukar, kenchi, koka, daroga, katural, karma, kulcha, kıyma, kanat, coolie, bakshi (Bekçi), khazanchi, bavarchi, surma,*

[345]Meryem Salim vd., "Diller arası Etkileşim Bağlamında Türkçe ve Urduca-Hintçedeki Ortak Alıntılara Dair", Trakya Üniversitesi Uluslararası Söz Sanat Sağlık Sempozyumu, 21-23 Ekim 2015, Edirne, 2016, s. 24
[346]Salim, vd.,"Diller arası Etkileşim Bağlamında Türkçe ve Urduca-Hintçedeki Ortak Alıntılara Dair", s. 24
[347] Türkmen "Urducada Türkçe'nin İzleri", s. 96
[348] Hasan, a. g. m., s. 18
[349] Savcı, a. g. e., s. 21

dağ, chechek, chamcha, chikin (nakış), chakachak, chhatri, chadar, bulak, begüm, bahadur, chaku, nishan, barood, tamancha, top….[350]

Altuntaş: "Açıkça görülüyor ki, Hindustani'de Türkçe sözcüklerin sayısı Farsça ve Arapça kadar fazla olabilir, çünkü beriki Kur'an dilidir ve bu durum tüm inananlar üzerinde etki doğurmaktadır. Öteki ise yönetim ve aristokrasi dilidir."[351]

Babür'ün sarayında Bahram Sakka Buhari ve Bayram Han gibi büyük Türk şairleri de vardı. Daha sonra İnşaullah İnşa ve Saadet Han Rengin gibi Urduca yazan şairler, Türkçe şiirler yazmışlardır ve mülemmalar düzenlemişlerdir. Neticede Urducaya Türkçe, Farsça ve hatta Arapça kelimeler Türk sultanları vasıtasıyla girmiş oldu. Bu kelimelerin telaffuzu aynen Türkçedeki gibidir. Urducada "kıyma", "elçi", "aybek", "beg" gibi öz Türkçe kelimeler de vardır. Bazı kelimeler aynı olduğu halde değişik anlamlara gelebilir. Örneğin "Hasta" Türkçede "sıhhatini yitirmiş kişi" demek, oysa ki Urducada "gevrek" (Nan-ı Hasta: gevrek ekmek) Farsçada ise "yorgun/argın" demektir. Aynı şekilde "zor" Türkçede "kolay olmayan" veya "güç" anlamında olup, Urducada sadece "baskı" anlamındadır.[352]

Bokuleva: "Hintçedeki Türkçe ögeler, Türk ve Hint kültür ve dil ilişkilerinin sonucudur. Yabancı kelimeler ise yüzyıllık tarihi içeren tarihi ve kültürel bağlantıların yeni bir görünüşüdür. Yapı bakımından çok değişik olan Türk lehçeleriyle Hintçe kelime unsurlarının birbirleriyle alışverişi olayına coğrafik, kültürel, tarihi ve sosyal etkenlerin neden olduğu söylenebilir."[353]

Türkmen: "Ferhengi Asfiye'ye göre Urducada Arapça ve Arapçalaşmış kelimeler yaklaşık olarak 7884, Farsça kelimeler 6041, Sanskritçe kelimeler 554, İngilizce kelimeler 500, Türkçe kelimeler ise 105 adettir. Türkçe kelimelerin azlığı, Türkçeden Urducaya geçen kelimelerin Farsça olarak gösterilmiş olmasından ileri gelmektedir."[354]

Türkmen: "Urdu dili ve edebiyatı üzerinde yazılmış olan gerek edebi türdeki eserlerde gerek sözlüklerde Farsça, Arapça ve Hintçe ile çok ilgilenilmiş, fakat Türkçenin etkileri ihmal edilmiştir. Biz bir nebze de olsa bu ihtimali gidermek amacıyla yapmış olduğumuz çalışmalarımızda Urducaya girmiş olan sayısız ortak Arapça ve Farsça kelimeleri bir tarafa bırakarak Türkçe kökenli kelimeleri aldık. Bu kelimelerin Urducadaki ve etkilendiği Doğu Türkçesindeki anlamları birlikte verdikten sonra bugünkü Türkçe anlamlarını da vermeye çalıştık."

Türkmen: "Türkçeden Urducaya geçen kelimeleri üç grupta incelemek mümkündür:

1) Aslı Türkçe olup Urduca sözlüklerde Farsça olarak gösterilen kelimeler: Kıymak (Kıymak fiilinden), sürme (sürmek fiilinden) gibi.

2) Türkçe kökenli olan, fakat esas teşkilini kaybetmiş olan kelimeler: Kuç (küçük'ten), begüm (bey'den), Kuli (kul han) gibi.

---

[350] https://docplayer.biz.tr/8268597-Yazilar-20-ihramcizade-haci-ismail-hakki-altuntas.html(E.T. 01.12.2018)

[351] https://docplayer.biz.tr/8268597-Yazilar-20-ihramcizade-haci-ismail-hakki-altuntas.html(E.T. 01.12.2018)

[352] Palabıyık, "Hindistan Tarihinde ve Hint Kültüründe Müslüman Türkler, s. 77

[353] Bokuleva, vd., a.g .m., s.445

[354] Türkmen,"Türkçe ile Urduca Arasındaki İlişkiler", s. 26

3) Türkçe olup ta kök yapılarını aynen muhafaza eden kelimeler: kavurma (korma), dokuma, bacı, kamçı gibi."[355]

Urdu dilnde birçok Türkçe kelime vardır. Apa (abla), Çaku (çakı), Tamga (damga), Bacı, Kıma (kıyma), Elçi, Tuğra (tuğra), Korma (kavurma), Yagma (yağma), Yaşamak, Armağan, Dolma, Han, Hanam (hanım), Beg (bey), Begem (beyim, hanım), Hatun, Hakan, Kayçı (makas, Anadolu'da Sındı da derler) Topçı (topçu), Saçak (saçı), Kuç (göç), Kamçı, Kaşık, Bibi (temiz hanım), Kaz, Ayag (kadeh), Bahadur (bahadır, batır), Koçak (küçük), Çeçak (çiçek), Tabança (tabanca).[356]

Bazı kelimeler şekil değiştirdikleri için zor fark ediliyor. Mesela (kuç) küçükten türetilmiştir. Kimi kelimeler doğu Türkçesinden alındıkları için tanınmayabilir: korniş yani "eğilerek selam vermek". Bu kelime "görnüş"tan alınmış olabilir. Türkçe ve Urduca arasındaki Farsça ve Arapça ortak kelimelerinin listesi ise bir sözlük kadardır. Burada ancak birkaç örnek verebiliriz: Askeri tabirler: topçu, tüfek, tamança v. s.[357]

Giysiler: şalvar, şal, pijama, çorap (corab)

Diğerleri: cevap, sual, mazlum, malum, mahkûm, adalet, garip, nasip, perişan, vefakâr, cefakâr, aşk (ışk), servet, nefret, hayret ve daha buna benzer nice kelimeler...

Aitlik (genetif) takılarında da Doğu Türkçesinin etkisi görülmektedir, Örneğin: Özbekçede "Âllahga şükür" ifadesi yaygındır. Urducada ise "Allah ka şükür" şeklindedir. Ayrıca "Onga aytım (Ona dedim) ifadesi Urducada ise "Unko kaha"dır,

Bazı kelimeler aynı olduğu halde değişik anlamlara gelebilir. Örneğin: "Hasta" Türkçede sıhhatini yitirmiş kişi demek oysaki Urducada gevrek (nan-ı hasta: gevrek ekmek) ve Farsçada ise "Yorgun, argın" demektir. Aynı şekilde 'Zor' Türkçede kolay olmayan veya güç anlamında olup Urducada sadece 'baskı' anlamındadır.

Farsça ve Arapça ortak kelimelerin mevcudiyeti Urduca şiir ile Osmanlıca şiir arasında benzerlikler oluşturmaktadır.[358]

Toplumlar arası ilişkilerin boyutu hakkında değerlendirme yapmaya imkan sağlayabilecek diğer bir ortak sözvarlığı tasnifi de eğitim-öğrenim grubu için

[355] Türkmen,"Türkçe ile Urduca Arasındaki İlişkiler", s. 26
[356] Sabir, a. g. m., s. 101
[357] Türkmen "Urducada Türkçe'nin İzleri", s. 96
[358]Türkmen "Urducada Türkçe'nin İzleri", s. 97

geçerlidir. Bu gruba giren sözcüklerin iki dil içerisinde aynı anlamda işlev bulması, o sözcüklerin uzun süreli kullanım sonrası dile yerleştiği şeklinde yorumlanabilir.

Örnekler:

Urdu dilinde	Türkçede	Orijinal yazılışı
madrasa(h)	medrese	مدرسة Ar.
Maktab	mekteb (mektep)	مكتب Ar.
Taarikh	Tarih	تأريخ Ar.
Kitaab	kitab (kitap)	كتاب Ar.
Qalam	Kalem	قلم Ar.

Okul anlamı taşıyan mektep sözcüğü aslında Arapça ktb kökünden gelen maktab (مكتب)yazma yeri, yazıhane anlamlı sözcükten alıntıdır. Görüldüğü gibi bu sözcük Urducada Arapçada olduğu gibi korunmuş, Türkçede ince ünlü ile kullanıma girmiştir. Tarih sözcüğü Arapça tarih (تاريخ) 1. Günün tarihini yani hilalin kaçıncı günü olduğunu belirleme, 2. Olayları tarih sırasına göre yazıya dökme, kronik‖ anlamlı sözcüğü, her iki dilde aynı anlam ve söyleyiş biçimiyle kullanılmaktadır. Arapça ktb kökünden gelen kitāb (كتاب)yazılı şey, belge, kitap anlamlı sözcükten gelmektedir. Arapça klm kökünden gelen alam (قلم) kamıştan yapılmış yazı aracı, kalem‖ sözcüğünden alıntıdır.[359]

Ortak dil dünyasının önemli göstergelerinden biri de kuşkusuz insan vücudu ile ilgili sözcüklerdir. Örnekler:

Urdu dilinde	Türkçede	Orijinal yazılışı
Badan	beden	بدن Ar.
Jism	cism (cisim)	جسم Ar.
Chehra	Çehre	چہرہ /U. چهره T. F.
Jild	cild (cilt)	جلد Ar.
Dimaagh	dimağ	دماغ Ar.

[360]

Beden sözcüğü Arapça kökenli “badan” (بدن)1. İnsan gövdesi, torso, 2. Kolsuz kısa gömlek veya zırh sözcüğünden alıntıdır. Türkçe ve Urducada aynı anlamda kullanılmaktadır. Urducada jism‘, Türkçede cisim sözcüğü Arapçadan gelen cism (جسم)insan bedeni, fiziksel varlık anlamlı alıntıdır. Türkçede maddenin biçim almış durumu anlamını taşımaktadır. Arapça kökenli cild (جلد) deri sözcüğünden Türkçede ve Urducada Arapçadan alıntıdır. Çehre sözcüğü Farsça çihre(چهره) insan yüzü

[359] Salim vd., a. g. m., s. 25
[360] Meryem Salim vd., a. g. m., s. 24

anlamında olup iki dilde de bu anlamda kullanılan ortak bir alıntıdır. Dimağ sözcüğü Arapçadan gelen dimāġ (دماغ) beyin, kafa‖ anlamlı sözcüktür.[361]

Aşağıdaki kelimeler herhangi bir imla lüzum olmadan Türkçe ve Urdu Dilleri arasındaki yakınlığı bariz bir şekilde ortaya koymaktadır.

URDUCA	***TÜRKÇE***
Afyon	Afyon
Dükkân	Dükkân
Halva	Helva
Bazar	Pazar
Anar	Nar
Sabun	Sabun
Sadaf	Sedef
Karanfil	Karanfil
Hammal	Hamal
Çaşma	Çeşme
Barakat	Bereket
Papoç	Pabuç
Mujda	Müjde
Hayvan	Hayvan
Kafas	Kafes
Barud	Barut
Taza	Taze
Sanduk	Sandık
Kalib	Kalıp
Dilbar	Dilber
Zulm	Zulüm
San'at	Sanat
Halka	Halka
Sardar	Serdar
Adad	Adet
Ceb	Cep
Işk	Işık
Kaif	Keyif
Dakika	Dakika
Musafir	Misafir
Talib	Talip
Namaz	Namaz
Azan	Ezan
Gobar	Gübre
Lagan	Leğen
Kalam	Kalem
Kitab	Kitap
Katib	Katip

[361] Meryem Salim vd., a. g. m., s. 25

Badışah	Padişah
Sultan	Sultan
Kahva	Kahve
Şakar	Şeker
Insan	İnsan
Badam	Badem
Numaiş	Numayiş
Kofta	Köfte
Bağca	Bahçe
Fakat	Fakat[362]

1. 3. Pakistan'da Türk Edebiyatı Konulu Yapılmış Bazı Çalışmalar

Türk dili ve Urdu dili münasebetleri olarak geçmişte nadir miktarda eser yazılmıştır. Pakistan ve Hindistan üniversitelerinde Osmanlıca yazma eserlerin yanı sıra Türkçe kitaplarda yer almaktadır. Ayrıca Türkçe ile ilgili de nadir sayıda makaleler de yazılmıştır. Türkiye'de Urduca ile ilgili yazılmış olan makaleler, kitaplar ve sözlükler yer almaktadır.

Türkiye'de üç üniversitede Urdu dili ve Edebiyatı kürsüleri yer almaktadır. Bu üniversitelerde çalışan eski ve yeni akademisyenler tarafından yazılmış olan bir çok eserde Urduca, farklı özellikleriyle ele alınmıştır. Urduca – Türkçe bağlamında ise ilk olarak 2010 yılında Dr. Furkan Hamit tarafından Urduca- Türkçe; Türkçe Urduca bir sözlük hazırlanmıştır. Aslında bu sözlük çalışmasından önce 1961 yılında Türkiye'de akademisyenlik yapmış olan Dr. Muhammed Sabir büyük bir Türkçe Urduca bir sözlük hazırlamıştır. Bu sözlük Pakistan'da yayımlanmıştır. 1989 yılında ise Pakistanlı akademisyen Zafer Hasan Aybek'te Türkçe – Urduca bir sözlük hazırlamıştır. Bu sözlük te Pakistan'da yayımlanmıştır. Aynı zamanda u sözlük türk üniversiteleri dahilinde yer alan Urdu dili ve edebiyatı kürsülerinde ders materyali olarak ta kullanılmıştır. 2010 yılında Türkiye'de ilk defa bir sözlük yayınlanmıştı, ancak bu ilk yayınlanan sözlüğün öncesinde 1995 yılında Ankara Üniversitesi Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Şevket Bulu tarafından kapsamlı bir sözlük hazırlanmıştı, hatta sözlüğün A harfi le başlayan sözcükler cildinin yayınlanmasına rağmen diğerharflerde de tamamlanan sözlük çalışması, 1995 yılında bir hafta sonu Ankara Sıhhiye'de meydana gelen bir olayın Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne sıçraması ile birlikte fakültedeki öğretim üyeleri odaları harap edildiği sırada bu sözlük çalışması da bütünüyle zarar görmüş ve sözlük yapılamamıştır.

[362] Pakistan Sefareti Basın Ataşeliği, Pakistan, Alişan Dora Matbaası, İstanbul, 1950, s. 39

2012 yılına gelindiğinde ise Ankara Üniversitesi ve Türk Dil Kurumu işbirliğiyle bir sözlük projesi yapılmış ve bölüm hocaları Prof. Dr. Ahmed Bahtiyar Aşraf ile Prof. Dr. Celal Soydan Urduca – Türkçe sözlüğü hazırlayıp bilime kazandırmışlardır.

2013 yılında ise İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Durmuş Bulgur da Pakistan'da yayımlanan bir Urduca – Türkçe kapsamlı bir sözlük hazırlamıştır.

Çalışmamızda ağırlıklı olarak Türk ve Urdu dil ve edebiyat münasebetleri bağlamındaTürkiye'de yapılan çalışmalar ve Pakistan'da araştırmalarımız sonucu bulabildiğimiz eserlerin kısa tanıtımlarını yapacağız.

1. 3. 1. Pakistan'da Urdu Dilinde Hazırlanmış Türk Edebiyatı Konulu Bazı Kitaplar

a. Erkân-ı Salasah: Bu kitap, aynı dönemlerde yaşayan Türk edebiyatçılarını konu almıştır. Kitap içerisinde yer alan Türk edebiyatçılar Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa'dır. Bu üç Türk edebiyatçısı hakkında Urduca yazılan eserin Türkçeye tercümesinin yazıya aktarılması çalışmasının bir sonraki ara rapor döneminde tamamlanması planlanmaktadır.

b. Turki Lok Kahânîân: Bu kitap içerisinde Türk edebiyatına dair öyküler, Urduca olarak yazılmıştır ve bu kitap Pakistan'da yayınlanmıştır. Kitabın içerisinde yer alan Türk Edebiyatı öyküleri şunlardır: Ömer ve Selvi, Ferhad ve Şirin, Hurşid ve Mehmeri, Sürmeli Bey ve Telli Sanem, Arzu ve Kanber.

c. Se Mâhi Adbiyât: Dünyanın çeşitli ülkelerinin öykülerinin yer aldığı bu kitapta, Türk edebiyatçılarının hazırlamış olduğu öyküler yer almaktadır.

ç. Turkî Aur Turk: Urduca yazılmış olan ve Türkiye'de geçmişten bugüne yaşanan gelişmeleri ele alan bu kitapta "Türk Edebiyatı" başlığı altında Türk edebiyatının başlangıcı, klasik dönem ve daha sonraki Türk edebiyatı dönemleri konu alınmıştır. Bu kitapta yer alan bilgilerin Urducadan Türkçeye çevirisi ve analizleri üçüncü ara rapor döneminde tamamlanması planlanmaktadır.

Bu kitabın Türk Edebiyatı ana başlığı içerisinde yer alan alt başlıklar şunlardır:

Turki Adab Ka Ağaz (Türk Edebiyatının Başlangıcı)
Klasiki Adab Ka Ahad Zarin (Klasik Edebiyatın Altın Çağı)
Sattra Sâdî Ka Adab (17. Yüzyıl Edebiyatı)
Klasiki Adab Ka Zaval (klasik Edebiyatın Sonu)
Ahad Tanzimat Ka Adab (Tanzimat Dönemi Edebyatı Dönemi)
Jaded Devr Ka Adab (Yeni Dönemin Edebiyatı)
Turki Afsana Aur Novel (Türk Öykü ve Romancılığı)
Zeki Velidi ToğanKi Serguzaşt (Zeki Velidid Toğan'ın Serüvenleri)
Mehmed Fuad Köprülü
Halide Edip Hanım
Turki Mein Kitaboon Ki Naşr u İnşaat (Kitaplardaki Nesrin İnşaası)
Ebul Ziya Tevfik
Kiyam Jumhoriyet Ke Bad (Cumhuriyet'in KurulmasıDönemi)
İkbal Ke Turki Zaban Mein Tarjuma (İkbal'in Türkçeden Tercümeleri)

d. Jaded Turki: Kurtuluş Savaşından 20. Yüzyıla kadar Türkiye'de yaşanan gelişmeleri konu alan bu kitapta yer alan "Edebiyat ve Kültür" ana başlığı içerisinde yer alan bölümde Türk edebiyatının önemli isimlerinden olan Namık Kemal, Ziya Gökalp, Mehmed Akif Ersoy, Zeki Velidi Toğan, Mehmed Fuat Köprülü ve Halide Edip Adıvar hakkında bilgiler verilmektedir.

e. Kam-o- Sukhun Yusuf: Kitap, Türk edebiyatının meşhur yazarlarından Sebahattin Ali tarafından hazırlanmış **"**Kuyucaklı Yusuf" isimli romanın Urducaya tercüme edilmiş versiyonudur. Bu kitap Pakistanlı yazar Farrukh Sohail Goiindi öncülüğünde oluşturulmuştur. Kitabın Türkçeden Urducaya tercümesi Abide Hanif tarafından yapılmıştır. Kitap, 2014 yılında Jumhuri Publications tarafından Pakistan'da yayımlanmıştır.

f.Beyrek 72 Key Qaydi: Bu kitap, Türk edebiyatının en meşhur öykü yazarlarından Orhan Kemal'in "72. Koğuş" isimli öyküsünün Urducaya tercüme edilmiş versiyonudur. Kitap Pakistanlı yazar Farukh Suhail Goindi tarafından oluşturulmuştur. Kitap, 2011 yılında Jumhuri Publications tarafından Pakistan'da yayımlanmıştır.

g. Eik Turki Kahânîân: Bu kitap, Türk edebiyatının seçkin yazarlarından İrfan Orga'nın'in "Bir Türk Ailesinin Öyküsü" isimli öykü kitabının Urducaya tercüme edilmiş şeklidir. Kitap Pakistanlı yazar Farukh Suhail Goindi tarafından oluşturulmuştur. Eseri Türkçeden Urducaya Vesim Bet tercüme etmiştir. Kitap, 2011 yılında Jumhuri Publications tarafından Pakistan'da yayımlanmıştır.

ğ. **Namoos:** Urducaya tercüme edilmiş kitaplardan birisi de Türk edebiyatının en önemli romanşarından olan ve Türk edebiyatının önemli yazarlarından Elif Şafak tarafından hazırlanan "İskender" isimli eserdir. Bu eser Huma Anwar tarafından "Namoos" ismiyle Urducaya tercüme edilmiş ve Faruk Sohail Goindi tarafından 2014 yılında hazırlanmıştır.

h.Anjam-a Bahara: Türk edebiyatının meşhur şairlerinden Adalet Ağaoğlu tarafından yazılmış olan "Yazsonu" isimli kitap, Faruk Sohail Goindi tarafından Urduca olarak hazırlanmıştır. "Yazsonu" isimli kitabın Urduca ismi "Anjam-o Baharan"dır ve kitabıntürkçeden Urducaya tercümesi Huma Anwar tarafından yapılmıştır ve kitap 2013 yılında hazırlanmıştır.

ı. Kaneez: Türk edebiyatı roman yazarlarından Gül İrepoğlu'nun "Cariye" isimli romanı Urducaya "Kaneez" ismiyle tercüme edilmiştir. Ktabın tüekçeden Urducaya tercümesi Aftab Ahmed tarafından yapılmıştır. Kita 2013 yılında Faruk Sohail Goindi tarafından hazırlanmıştır.

1.4. Hindistan ve Pakistan Kütüphanelerinde Türkçe Eserler

Pakistan devleti 1947 yılında bağımsız bir ülke olmadan önce Hindistan'ın içinde yer almaktaydı ve genellikle klasik Türk Edebiyatından çok nadir sayıda eser Hindistan kütüphanelerinde bulunmaktaydı. Bunun yanında Pakistan'da da bazı kütüphanelerde nadir klasik Türk Edebiyatı eserleri yer almaktadır. Türkiye'nin Urdu ve Fars dili alanında çalışan akademisyenleri hem Hindistan hem de Pakistan'da Klasik Türk edebiyatı eserlerinin yer aldığı kütüphanelerinde araştırmalar yapmışlar ve oradaki eserler hakkında bilgi vermişlerdir. Yapılan bu çalışmalar şu başlıklar altında makale olarak yayınlanmıştır. Urduca olarak bir de kitap yayımlanmıştır. Bu bilimsel eserler şu şekildedir:

1. "Turki" Pak u Hind Ki Tahriron Mein

Turki isimli kitap, Hekim Muhammed Sa'eed tarafından kaleme alınmıştır. Kitabın önsözünde Türkiye ve Türklerle olan dostluklar ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Kitapta birçok Klasik Türk Edebiyatı, Modern Türk Edebiyatı,Osmanlı İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu Padişahları, Mustafa Kemal Atatürk ile ilgili eserler bir biblografya halinde sunulmuştur.[363]

2. **Hindistan'ın Rampur Raza Kütüphanesi'ndeki Edebiyatla İlgili Türkçe El Yazmaları Üzerine Notlar**

Hindistan'da Klasik Türk Edebiyatı ile ilgili bazı şehirlerde yer alan kütüphanelerde Türkçe yazma eserler yer almaktadır. Eserler hakkında inceleme yapan Yrd. Doç. Dr. Turgut Koçoğlu Rampur şehri Raza kütüphanesinde 36 adet Türkçe yazma tespit etmiş ve bu eserlerin isimleri ve açıklamaları hakkında bilgiler vermiştir. Ayrıca kütüphanede yer alan Türkçe yazma eserlerin fotoğrafları da bilimsel çalışma içerisinde bulunmaktadır.[364]

3. Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler

Prof. Dr. Erkan Türkmen 1996 yılında Hindistan'da beş ay süreyle bir araştırma çalışması yapmıştır. Araştırma için Hindistan'ın Aligarh, Delhi, Haydarabad ve Patna kütüphanelerinde çalışmalar yapılmıştır. Çalışmada tespit edilen eserler bir araya getirilerek düzenlemiş ve çalışma üç bölüm olarak hazırlanmıştır. Birinci bölümde "Manzum ve Mensur Lügatler", ikinci bölümde " Edebi Eserler" ve üçüncü bölümde " Tercümeler" yer almaktadır.[365]

4. **Pakistan ve Hindustan Kütüphanelerinde Bulunan Türkiye ve Türkler Hakkındaki Matbu Kitapların Tasvif ve Tanzimi**

Bu çalışma, 1996 yılında Doç. Dr. Durmuş Bulgur'un Pakistan ve Hindustan seyahatlerinde yapmış olduğu bir araştırma çalışmasıdır. Doç Dr. Bulgur,yapmış olduğu araştırma çalışması dahilinde kitap tarama çalışmalarında çok sayıda Türkçe

[363] Hekim Muhammed Sa'eed, "Turki" Pak u Hind Ki Tahriron Mein, Hamdard University Press, Karaçi, Pakistan, 1987

[364]Bkz. Turgut Koçoğlu,"Hindistan'ın Rampur Raza Kütüphanesi'ndeki Edebiyatla İlgili Türkçe El Yazmaları Üzerine Notlar", Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 5 Yıl: 2014, s. 109-121

[365]Bkz. Erkan Türkmen, "Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler", Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi, Cilt 23, 1985, s. 479-499

eser tespit etmiştir. Doç. Dr. Durmuş Bulgur daha sonra tespit ettiği eserlerin bir fihristini hazırlamıştır.[366]

5. Raza Kütüphanesi Türkçe El Yazma Eserler Kataloğu

Önceki bir çalışmada Hindistan Raza Kütüphanesi'nde Yrd. Doç. Dr. Turgut Koçoğlu incelemelerde bulunmuştu. Raza Kütüphanesi'nde Araş. Gör. Sedat Kardaş'ta Türkçe yazma eserler hakkında incelemelerde bulunmuş ve bu çalışmasını bir katalog haline getirmiştir. Katalogda, 47 adet Türkçe yazma eser ismi yer almaktadır.[367]

6. Hindistan Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe El Yazmaları

Hindistan'da bir süre Misafir Öğretim üyesi olarak görev yapan Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan, Hindistan'da bulunduğu süre içinde Bombay'da Milli Firuz Kütüphanesi, Osmania Üniversitesi Kütüphanesi, Aligarh Müslim Üniversitesi Kütüphanesi, Tonk Mevlana Azad Üniversitesi ve Kalküta Asiatic Society Kütüphanesi'nde araştırmalarda bulunmuştur. Bilkan, araştırmaları sonucunda birçok Türkçe Yazma eserin tasnifini yapıp liste haline getirmiştir. [368]

7. Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe Divanlar

Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan, Hindistan kütüphanelerinde yapmış olduğu araştırmalarla ilgili "Hindistan Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe El Yazmaları" isimli bir makale yayımlamıştı. Hindistan'daki kütüphaneler ile ilgili"Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe Divanlar" isimli bir makale de kaleme almıştır. Diğer makaleden farklı olarak bu çalışmada Bilkan, araştırma yaptığı 24 kütüphanenin ismini vermiştir, ayrıca bu çalışmada Türkçe divanların isimler, kitapların bulundukları yerler ve kitapların bulunduğu kütüphaneler bu çalışmada yer almaktadır. Bilkan, yapmış olduğu bu çalışmayı "Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı" isimli kitabında da yer vermiştir.[369]

---

[366]Bkz. Durmuş Bulgur, "Pakistan ve Hindustan Kütüphanelerinde Bulunan Türkiye ve Türkler Hakkındaki Matbu Kitapların Tasvif ve Tanzimi",Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, Sayı: 12, Yıl: 1998, s. 45-69

[367]Bkz. Sedat Kardaş, Raza Kütüphanesi Türkçe El Yazma Eserler Kataloğu, Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 6, S. 28, Y. 2013, 200-209

[368] Bkz. Ali Fuat Bilkan, "Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe El Yazmaları ve Hindistan'da Türkçe", Tarihte Türh-Hint İlişkileri Sempozyumu, Türk Tarih Kurumu yayınları, 2006, Ankara, s. 351-369

[369] Bkz. Ali Fuat Bilkan, "Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe Divanlar", Journal of Turkish, Türklük Bilgisi Araştırmaları (TUBA) (Hasibe Mazıoğlu Armağanı II), Harvard University, 22, Yıl: 1998 s. 33–48.

1.5. Urduca – Türkçe Sözlükler

1.5.1. Türkiye'de Yayımlanmış Urduca – Türkçe Sözlükler

1.5.1.1. Urduca –Türkçe Sözlük "Dr. Furkan Hamit"

Türkiye'de Urduca-Türkçe, Türkçe-Urduca olarak hazırlanan ilk sözlüktür. Sözlük içerisinde Urduca sözcüklerin Türkçe karşılıkları ile birlikte Türkçe sözcüklerin Urduca karşılıkları yer almaktadır. Urduca Türkçe Sözlük, Dr. Furkan Hamit tarafından 2009 yılında Emre Ofset yayınevinde hazırlanmıştır. Sözlükte yer alan Urduca sözcüklerin tamamı Urducaya özgü yazı fontu olarak bilinen Nastalik font şeklinde hazırlanmıştır. Sözlük içerisinde Türkiye ve Pakistan devlet büyüklerinin Dr. Furkan Hamit'e yazmış oldukları teşekkür ve tebrik mektupları da bulunmaktadır.

1.5.1.2. Urdu-Türkçe ve Türkçe-Urdu Sözlük "A. Bahtiyar Eşref ve Celal Soydan"

Bu sözlük Pakistanlı Prof. Dr. A. Bahtiyar Eşref ve Prof. Dr. Celal Soydan tarafından hazırlanmıştır. Sözlük 2013 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanmıştır. Çok kapsamlı bir sözlük olumakla birlikte gerekli olabilecek birçok sözcük bu sözlükte yer almaktadır. Sözlük iki bölümdür. İlk bölümde Urduca-Türkçe; ikinci bölümde ise Türkçe-Urduca şeklindedir.

1.5.2. Pakistan'da Yayımlanmış Urduca – Türkçe Sözlükler

Pakistan'da yayınlanmış Türkçe sözcükler şunlardır.

1.5.2.1. Türkçe - Urduca Sözlük "Muhammed Sabir"

Türkçe Urduca sözlük çalışması çok uzun zaman önce Türklerin dostu olan ve Türkiye'de yaşayan Muhammed Sabir tarafından 1963 yılında hazırlanmıştır. Türkçe Urduca hazırlanan bu sözlükte sadece Türkçe sözcüklerin Urduca karşılıkları verilmiştir. Çok sayıda Türkçe sözcük ve fiillerin Urduca karşılıkları yer almaktadır.

1.5.2.2. Türkçe - Urduca Sözlük "Zafer Hasan Aybek"

Pakistan'da Muhammed Sabir tarafından hazırlanan sözlükten uzun yıllar sonra 1990 yılında Zafer Hasan Aybek tarafından da bir Türkçe-Urduca sözcük hazırlanmıştır. Sözlükte sadece Türkçe sözcüklerin Urduca karşılıkları verilmiştir. Bu sözlüğündiğer hazırlanmış Türkçe sözlükten farkı, Türkçe bir sözcüğün fazla sayıda Urduca karşılığı verilmiştir.

1.5.2.3. Urdu - Turki Dictionary "Durmuş Bulgur"

Pakistan'da 1963 yılında Pakistanlı Muhammed Sabir ve 1999 yılında Pakistanlı Zafer Hasan Aybek dışında Türk olarak Doç. Dr. Durmuş Bulgur tarafından 2013 yılında Punjab Üniversitesi Yayını olan ve Pakistan'ın Lahor şehrinde hazırlanan ve sadece Pakistan'da yayımlanan Urdu Turki Dictionary isimli sözlük çalışmasında Urduca sözcüklerin Türkçe karşılıkları yer almaktadır. Sözlükte Urduca sözcükler hem Nastalik fontla hem de transkripsiyon harfleriyle birlikte verilmiştir.

1.5.2.4. Urdu Turkî Lughat "Abide Hanif"

Urdu dili içerisinde çok sayıda Türkçe sözcük bulunmaktadır. Pakistanlı Öğretim Üyesi Abide Hanif tarafından Urduca ve Türkçe ortak sözcüklerin yer aldığı bir sözlük çalışması hazırlanmıştır. Ortak sözcükleri barındıran bu sözlük, Muqtedra Qavmi Zaban Kurumu tarafından 2004 yılında yayımlanmıştır. Bu sözlük çalışmasında sözcükler birebir karşılıkları ile birlikte verilmiştir. Bu sözlük Urduca-Türkçe ve Türkçe-Urduca bölümünden oluşmaktadır.

1.6. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatı Şiirlerinde Sıkça Geçen Türkçe-Urduca Ortak Sözcükler

Urdu edebiyatı ve Türk edebiyatında yer alan manzum şiirlerde Türkçe- Osmanlıca ve Urduca ortak sözcükler yer almaktadır. Bu sözcüklerden en sık kullanılanlar şu şekilde listelenmiştir.

a. Asmani

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
آسمانی	Göğe mensup, gökle ilgili[370]	Semavi, semaya dair, göksel, gökle ilgili, göğe dair[371]

Klasik Türk Şiiri

Âsümânî ton giyüb dün gördüm ol gün yüzli yâr

Sâye veş pâyine düşmek istedim etdi firâr

"Dün o güneş yüzlü sevgiliyi gök mavisi bir elbiseyle gördüm. Gölge gibi 'o güneş yüzlünün' ayağına kapanmak istedi, fakat benden uzaklaştı."[372]

(Lami-î)

Urdu Şiiri

Sûraj yûn hai rang âsmânî mene Ke Khelâ kanval phûl Anî mene	سورج یوں ہے رنگ آسمانی منے کہ کھلیا کنول پھول انی منے

Güneş gökte öyle renkler saçmıştır ki, sanki su üzerinde nilüfer açılmıştır.[373]

[370]Ahmet Doğan, Osmanlıca Türkçe Sözlük, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s. 42
[371]Durmuş, Bulgur, Urdu Turki Dictionary, Oriental College Punjab University Press, Lahore, Pakistan, 2013, s. 10
[372]Menderes Coşkun, vd. Gazel Şerhleri, Kriter Yayınları, İstanbul, 2009, s. 140
[373]Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 11

b. ‘Aşk

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
عشق	Sevgi[374]	Aşk,sınırsız sevgi, tutku[375]

Klasik Türk Şiiri

“Hevâ vü mihr ü‘ışk u derdüñe düşdi vü vasfuñda

Düzer üş Ahmedî hoş nazm u nesr ü defter ü inşâ”[376]

Ahmedi: (senin) hevesine, sevgine, ***aşkına*** ve derdine düştü de

İşte (senin) vasfında, (ne) hoş şiir, nesir, defter ve inşâ düzenliyor.[377]

(Ahmedî)

Urdu Şiiri

Dovr Baithâ Goubâr Mir is se ‘Aşk ban yah adab nahîn Âtâ	دور بیٹھا غبار میر اس سے عشق بن یہ ادب نہیں آتا

Mir’in toprağı ondan uzağa çöktü,

Aşk olmadan bu saygı insana gelmez.[378]

[374] Mehtap Erdoğan, Osmanlı Türkçesinde Benzer Yazılışlı Kelimeler Sözlüğü, Pelikan Yay. Ankara, 2009, s. 272
[375] A. Bahtiyar Eşref, Celal Soydan, Urdu Türkçe-Türkçe Urdu Sözlük, TDK Yay., 2012,Ankara, s. 215
[376] https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyasarakdoganpdf.pdf?0 (E.T. 23.05.2020)
[377] Menderes Coşkun, vd. Gazel Şerhleri, Kriter Yayınları, İstanbul, 2009, s. 35
[378] Yılmaz, a. g. t., s. 64

c. Bağ

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
باغ	Bağ, büyük bahçe,bostan[379]	Bahçe, park[380]

Klasik Türk Şiiri

"Hevâdâr olma ol serv-i revâna bâğ-ı 'âlemde

Gönül vėr gayri sevdâya Vusûlî bu hevâdan geç"

"Ey Vusuli! Dünya bahçesinde yürüyen serviye (uzun boylu sevgiliye) heves etme; başka sevdaya gönül ver, bu hevesten vazgeç."[381]

(Vusûlî)

Urdu Şiiri

Bâz Hindî Baccah kasd dilem dehertî hai Kuçah nahîn ja nevâzeen hastah ki karti hai Chasm u turfe gazâliat ke derbâğ jahan Hamah daihân û gul û sunbul tar cherti hai	باز ھندی بچّہ قصد دلم دھرتی ہے کوچہ نہیں جانوازیں حستہ کی کرتی ہے چشم اوطرفہ غزالیست کہ در باغ جھان ھمہ دیحان وگل وسنبل ترچرتی ہے

Hindu çocuğu tekrar kalbime kastetmiştir, beni hasta edince sokakları bilmez hale gelirim, gözü öyle bir ceylan gibidir ki, cihan ***bahçesinde*** taze bir reyhan, gül ve sümbül otlar (avlar)[382]

[379]Doğan, a. g. e., s. 54
[380]Aşraf, a. g. e., s. 49
[381] https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10660,vusuli-divanipdf.pdf?0 (E.T. 23.05.2020)
[382] Erkan Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, Atlas Basımevi, Konya, 1992, s. 6

ç. Bülbül

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
بلبل	Güzel öten bir kuş[383]	Bülbül[384]

Klasik Türk Şiiri

Billâhi ey bahâr nice didür bu kim

Bülbül hep ağlamakla geçer gonca hep güler[385]

"Ey bahar, bu nasıl adalettir Allah aşkına? Bülbülün vakti hep ağlamakla geçer, gonca hep güler."[386]

(Necâtî)

Urdu Şiiri

Vafâ na gul mein, na chasm muruvat ba 'abân mein hai Nikal bulbul ke hai is bâğ se kabah kafas bihtar	وفانے گل میں، نے چشم مروت باعباں میں ھے نکل بلبل کہ ھے اس باغ سے کہ قفس بہتر

"Ne gülde vefa vardır, ne de bahçıvanın gözünde mürüvvetten eser vardır;

bu bahçeden çık ey bülbül ki bundan kafesin bir köşesi bile daha iyidir."[387]

[383]Doğan, a. g. e., s. 88
[384]Aşraf, a. g. e., s. 59
[385]Mehmet Çavuşoğlu, Necati Bey Divanı, Kervan Kitapçılık, (t.y.), İstanbul, s. 136
[386]Çavuşoğlu, Necati Bey Divanı, Kervan Kitapçılık, (t.y.), İstanbul, s. 137
[387] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 18

d. Cilve

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
جلوه	1. Kırıtma 2. Ecelli etme, görünme[388]	1. Görünme , ortaya çıkma 2. Görünüş[389]

Klasik Türk Şiiri

"Ol serv-i gül-fürûş-ı tecelli-i ***cilveden***

Her nahl-i âb bir şecer-i Tur'dur bana"[390]

"O cilve gösteren gül satıcı selvi boylu güzel için çektiğim her fidana benzeyen ah benim için şecer-i Tûr'dur"[391]

(Şeyh Galib)

Urdu Şiiri

Hai jilvaghâh terâ kyâ 'aib kyâ shahâdat Yân hai shehûd terâ vân hai huzûr terâ	ہے جلوہ گاہ تیرا کیا غیب کیا شہادت یاں ہے شہود تیرا واں ہے حضور تیرا

Her yerde senin cilven vardı, ister gaip alem olsun ister zahiri alem olsun, burada senin görüntün, orada ise senin huzurun (varlığın) vardır.[392]

[388]Doğan, a. g. e., s. 106
[389]Bulgur, Urdu Turki Dictionary, s. 138
[390] https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10654,metinpdf.pdf?0 (E.T. 23.05.2020)
[391]Haluk İpekten, Şeyh Gâlib, Hayatı-Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s. 45
[392]Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 21

e. Çeşm

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
چشم	Göz[393]	Göz, bakış, ümit[394]

Klasik Türk Şiiri

Dâne-i hâl-i siyâhun aksi **çeşmümde** şehâ

Hoş vatan dutmış veli bünyâdı âb üstindedür[395]

"Ey pâdîşah, siyah beninin dânesinin aksi gözümdene güzel vatan tutmuştur ama temeli su üstündedir."[396]

Urdu Şiiri

Qiâmat hi yahân chasm-i dil se rehi	قیامت ہی یہاں چشم دول سے رہی
Chalay bas tô dehân câ ke kare qiâm	چلے بس تو دھاں جا کے کرے قیام
Na dekhe jahân ko'i Ankhôn ki aur	نہ دیکھے جہاں کوئی آنکھوں کی اور
Na laiay ko'i jas jagah dil kâ nâm	نہ لیوے کوئی جس جگہ دل کا نام

Adamın gözleri ve kalbi adeta bir felakete sürükledi onu. Keşke gidip evim diyebilseydi. Kimsenin birbirinin gözünün içine bakmadığı yere, hâlâ "kalp" demekle neyin kastedildiği bilinmiyor![397]

[393]Doğan, a. g. e., s. 115
[394]Aşraf, a. g. e. s. 122
[395]Çavuşoğlu, Necati Bey Divanı, Kervan Kitapçılık, (t.y.), İstanbul, s. 150
[396]Çavuşoğlu, Necati Bey Divanı, Kervan Kitapçılık, (t.y.), İstanbul, s. 151
[397] Ralph Russell, vd., The Mughal Poets Mir, Sauda, Mir Hasan, Harvard University Press, 1968, s. 100

f. Çerâğ

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
چراغ	Fitil, mum[398]	Lamba, ışık, çıra[399]

Klasik Türk Şiiri

"Ham-ı zülfî ki ***çerağ-ı*** sühana ola fetîl

Çeşm-i ejderden olur revgan bâdâm bana"[400]

"Benim şiirimin kandilinin badem yağı yılanın gözünden çıkarılmıştır. Saçının kıvrımı da bu kandilin fitili olsun"[401]

(Şeyh Gâlib)

Urdu Şiiri

Dil jaltey kujh nahîn Atî hâl gabarte jâte hain Jaisay charâg-i âkhrî shab ham lôg nabartey jâte hain	دل جلتے کچھ بن نہیں آتی حال گبڑتے جاتے ہیں جیسے چراغِ آخری شب ہم لوگ نبڑتے جاتے ہیں

Cılız bir alev yüreğimi yakar kül eder, biçare can çekişerek gittikçe batarız, gecenin kandili şafak vaktine kadar, yağının son damlasına kadar içer ve veda eder.[402]

g. Dil

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
دل	Gönül, kalp, yürek[403]	Kalp, yürek, gönül[404]

[398]Doğan, a. g. e., s. 115
[399]Bulgur, Urdu Turki Dictionary, s. 144
[400] https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10654,metinpdf.pdf?0 (E.T. 23.05.2020)
[401]İpekten, Şeyh Galib Hayatı-Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları, s. 80
[402] Russell, vd., a. g. e., s. 122
[403]Doğan, a. g. e., s. 129

Klasik Türk Şiiri

"Bu ***dil***-i şûrîdenün tahtında sultân olmağa

Bir senüň gibi yüzi gül-berg-i handân isterem"[405]

"Bu perişan gönlün tahtında sultan olmaya, senin gibi yüzü gül yaprağı (gibi) bir (güzel) isterim"[406]

(Mihrî)

Urdu Şiiri

Masâeb aur the par dil kâ jânâ 'Ajeeb ek sânha ho gia he	مصائب اور تھے پر دل کا جانا عجب اک سانحہ سا ہو گیا ہے

Kaygısızca sabrettim pek çok musibete, ancak birine gönül vermek elem bir felaket.[407]

ğ. Divane

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
دیوانه	Deli, alık, budala[408]	Deli, divane, mecnun, çılgın[409]

[404]Bulgur, Urdu Turki Dictionary, s. 168
[405] https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58679,mihri-hatun-divanipdf.pdf?0 (E.T. 25.05.2020)
[406]Coşkun, a. g. e., s. 91
[407] Ali Jawad Zaidi, A History of Urdu Literature, İng. Çev: M. Sarper Alap, Sahitya Akademi, 1993, New Delhi, s. 107
[408]Doğan, a. g. e., s. 131
[409]Bulgur, Urdu Turki Dictionary, s. 172

Klasik Türk Şiiri

"Çeşm-i câdûsına ***dîvâne*** olam ol şuhun

Deşt-i endişede âhû-yı füsun oldı bana"

"O şûh güzelin cadı gözüne divane olayım. Bana düşünce çölünde büyülenmiş bir ahu oldu"[410]

(Şeyh Gâlib)

Urdu Şiiri

Kis parî rôusay ho'i shab kô meri shem duchar Ke mein dîvânah uthâ khâb se sôte sôte	کس پری روسے ہوئی شب کو مری شم دوچار کہ میں دیوانہ اٹھا خواب سے سوتے سوتے

Hangi peri yüzlüye gözüm ilişti ki, ben uykudandivane olup uyandım.[411]

h. Halk

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
خلق	1. Yaratma, yaratılma2. İcat, keşif 3. İnsanlar[412]	Halk, insan, mahluk; Yaratma, yaratılan[413]

Klasik Türk Şiiri

Gam-ı zülfüñle ey perî-peyker

Halk-ı 'âlem kamu perîşândur

"A peri yüzlü, zülfünün derdiyle bütün dünya halkı perişandır"[414]

(Hecrî)

[410] İpekten, Şeyh Galib Hayatı-Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları, s. 93
[411] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 16
[412] Doğan, a. g. e., s. 202
[413] Aşraf, a. g. e. s. 140
[414] https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10618,hecripdf.pdf?0 (E.T. 23.05.2020)

Urdu Şiiri

Bajâ ke kahey jaisay ‘alim usey bajâ samajh Zaban-ı khalk kô nekârah-i Khudâ samajh	بجا کے کہے جسے عالم اُسے بجا سمجھ زبانِ خلق کو نقارۂ خدا سمجھ

Alem kimi doğru kabul ederse, onu doğru bil, halkın dilini Tanrı davulu (sözü) kabul et[415]

ı. Gam

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
غم	Kader, dert, üzüntü, kaygı[416]	Gam, acı, üzüntü, keder, elem, dert, hüzün[417]

Klasik Türk Şiiri

“Benüm bir serv-kadd ü lâle-had gonca-dehânum var

Gamından gül gibi gönlümde bir dağ-ı nihânum var”

“Benim servi boylu, lale yanaklı, bir gonca ağızlım var; onun derdinden gönlümde gül gibi gizli yanık yaram var.”[418]

(Vusûlî)

Urdu Şiiri

Chaltâ hûn shab û rôz tere gam mein ey sâjan Ye sôz terâ mesh’âl sevâzân sûn kahûn gâ	چلتا ہوں شب و روز ترے غم میں اے ساجن یہ سوز تیرا مشعل سوازان سوں کہوں گا

Ey sevgilim senin gamınla gece gündüz yanarım ben, bu yakıcılığın yanan meşaleye şikayet edeceğim ben.[419]

[415]Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 36
[416] Doğan, a. g. e., s. 180
[417]Durmuş Bulgur, Urdu Turki Dictionary, s. 227
[418] https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10660,vusuli-divanipdf.pdf?0 (E.T. 15.03.2020)

i. La'l

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
لعل	1. Kırmızı, al 2. Kırmızı renkte değerli birsüs taşı 3 Dudak[420]	Lal, yakut, parlak kırmızı renkli, şeffaf kıymetli bir taş[421]

Klasik Türk Şiiri

"Hayât ümmîdin etmem gazme-i cellâddan amân

Fedâ olmak o ***lal***-i nâba cân ister mi ister yâ"

"Sevgilinin cellada benzeyen yanbakışından kurtulup yaşamak umudum yoktur ama, **c**anım o kıpkırmızı dudağa kendini feda etmek istemez mi? Tabii ister."[422]

(Şeyh Gâlib)

Urdu Şiiri

Va'da the sab derûğ jô is lab se ham sûne Kiâ lâ'l qıymatî deykhô jhônthâ nikal gyâ	وعدہ تھے سب دروغ جو اس لب سے ہم سنے کیا لعل قیمتی دیکھو جھونٹھا نکل گیا

Onun dudaklarından çıkan ve duyduğumuz tüm vaatler yalan çıktı, bakın kıymetli kırmızı taş dahi sahte çıktı."[423]

[419] Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 13
[420] Doğan, a. g. e., s. 331
[421] Bulgur, Urdu Turki Dictionary, s. 260
[422] İpekten, Şeyh Galib Hayatı-Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları, s. 75
[423] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 16-17

j. Mescid

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
مسجد	Secde edilecek yer, namaz kılınacak yer, küçük cami[424]	Mescit, cami[425]

Klasik Türk Şiiri

cemâl-i ‘âlem-ârâsı bugün ol çâr-ebrûnuñ

‘aceb mescid degül midür ki vardur iki mihrâbı[426]

(Hecrî)

Urdu Şiiri

Na masjeed mein na buthanah mein deykhâ jô jaltah dil ke shamâne mein deykhâ	نہ مسجد میں نہ بت حانہ میں دیکھا جو جلطہ دل کے شمانے میں دیکھا

Gönül evinde gördüğüm cilveyi ne camide, ne de puthanede görmedim.[427]

k. Müslüman

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
مسلمان	İslam dininden olan[428]	Müslüman, mü’min[429]

[424]Doğan, a. g. e., s. 393
[425]Bulgur, Urdu Turki Dictionary, s. 273
[426] https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10618,hecripdf.pdf?0 (E.T. 23.05.2020)
[427] Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 34
[428]Doğan, a. g. e., s. 481
[429]Bulgur, Urdu Turki Dictionary, s. 274

Klasik Türk Şiiri

Zülfin gidermiş ol sanem kâfirliğin komaz henüz

Zünnârını kesmiş velî dahı ***Müselmân*** olmamış[430]

"O güzel, zülfünü kesmiş; (ama) henüz kafirliğini bırakmamış. (Nitekim) ünnarını kesmiş; ama henüz Müslüman olmamış."[431]

(Ahmed Paşa)

Urdu Şiiri

Hind vahin but parast Muselmân Khudâ parast Pô jûn mein is kisi kô jô hô Âshnâ parast	ھندوہیں بت پرست مسلمان خدا پرست پوجوں میں اس کسی کو جو ہو آشنا پرست

"Hindular puta taparlar, Müslümanlar ise Tanrı'ya. Eğer bir aşinaya tapanı bulsam, ben de ona taparım (yani Tanrı'yı bilerek) tapana." [432]

l. Nazar

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
نظر	Bakma, bakış, göz atma[433]	Bakma, bakış, göz; görme[434]

Klasik Türk Şiiri

"Tîğ-ı cevrüŋe boyun vėrmez mi sanurduŋ beni

Hancer-i gamzeŋ nazar kılmasa kat'â kimseye"

[430]Ali Nihat Tarlan, Ahmet Paşa Divanı, MEB Yayınları, İstanbul, 2005, s. 255
[431]Coşkun, a. g. e., s. 60
[432] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 17
[433]Doğan, a. g. e., s. 534
[434]Aşraf, a. g. e. s. 307

“Hançer (gibi keskin) bakışın asla kimseye nazar etmese beni eziyet kılıcına boyun eğmez mi sanırdın?”[435]

(Vusûlî)

Urdu Şiiri

Jag mein â kar idhar udhar dekhâ Tû hi âyâ nazar jidhar dekha	جگ میں آ کر اِدھر اُدھر دیکھا تُو ہی آیا نظر جدھر دیکھا

Dünyaya gelip oraya buraya göz gezdirdik, fakat nereye baktıysak seni gördük.[436]

m. Peri

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	**Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı**	**Sözcüğün Urduca Anlamı**
پری	Cinlerin çok güzel olarak farzedilen dişilerine verilen ad[437]	Melek, pere, sevgili; gönül çekici[438]

Klasik Türk Şiiri

Sundılar bir cür’a kim bin yıl yaşar içen tamâm

Bu perî-rûlar Necâti bizi âdem sandılar[439]

“Bir yudum sundular ki içenler tam bin yıl yaşar; ey Necâti, o peri yüzlü güzeller bizi adam sandılar”[440]

(Necâtî)

[435] https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10660,vusuli-divanipdf.pdf?0 (E.t. 23.05.2020)
[436] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 21
[437] Doğan, a. g. e., s. 559
[438] Aşraf, a. g. e. s. 76
[439] Çavuşoğlu, Necati Bey Divanı, Kervan Kitapçılık, (t.y.), İstanbul, s. 126
[440] Çavuşoğlu, Necati Bey Divanı, Kervan Kitapçılık, (t.y.), İstanbul, s. 127

Urdu Şiiri

Na khôsh khôte agar is parî kî bâtôn par Tô âp hi âp ye bâteen ki âna karte ham	نہ ہوش کھوتے اگر اس پری کی باتوں پر تو آپ ہی آپ یہ باتیں کی انہ کرتے ہم

Eğer o **peri** yüzlünün sözlerine bayılmasaydık, kendi kendimizle konuşur olmazdık."[441]

n. Sâkî

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
ساقی	1. Su dağıtan su veren 2. İçki sunan[442]	1. Şarap sunan, sâki[443]

Klasik Türk Şiiri

"Hemân ey sâkî bir sâgar tutuur dest-i dildâra

Gazabla bezme geldi şem'-i meclis-veş yanar âteş"

"Saki, hemen sevgilinin eline bir kadeh tutuştur. Toplantının mumu gibi kor halinde yanar ateş olarak öfkeyle toplantıya geldi."[444]

(Şeyh Gâlib)

Urdu Şiiri

Khudâ ne kis shahar andar haman kû lâ'ey dâlâ hai Na dilbar hai na sâkî he na şîşah na pîâlâ hai	خدا نے کس شہر اندر ھمن کو لائے ڈالا ہے نہ دلبر ہے نہ **ساقی** ہے نہ شیشہ نہ پیالا ہے

Tanrı bizi ne biçim bir şehre getirip attı ki, ne bir sevgili var, ne bir saki var. ne bir sürahi var, ne de bir kadeh[445]

[441] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 48
[442] Doğan, a. g. e., s. 589
[443] Aşraf, a. g. e. s. 178
[444] İpekten, Şeyh Galib Hayatı-Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları, s. 109
[445] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 7

o. Sünbül

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
سنبل	Sümbül, güzellerin saçı[446]	Sümbül[447]

Klasik Türk Şiiri

Bâd-ı ṣabâ er ṣubḥ-dem bustâna seyr it iste bul

Ol yaňağı gül ḳandadur ol zülfi ***sünbül*** nicedür[448]

"Sabah rüzgarı! Her sabah vakti bahçeye git seyr et. (Bak bakalım) o yanağı gül nerede; o zülfü sümbül nasıldır?"[449]

(Şeyhî)

Urdu Şiiri

Bâz Hind û kasd dilem dehertî hai Kûcah nahîn jâno ezin hastah kî ratî hai Chaşm û tarfah gazâlist ke darbâğ jahân Hamah raihan û gul û sunbul ter chart hai	باز ہند و قصد دلم دھرتی ہے کوچہ نہیں جانواز یں خستہ کی رتی ہے چشم او طرفہ غزالیست کہ در باغ جہاں ہمہ ریحان و گل و سنبل ترچرت ہے

Hindu çocuğu tekrar kalbime kastetmiştir, beni hasta edince sokakları bilmez hale gelirim. Gözü öyle bir ceylan gibidir ki, cihan bahçesinde hep taze reyhan, gül ve sümbül otlar (avlar)[450]

[446]Doğan, a. g. e., s. 614
[447]Aşraf, a. g. e. s. 186
[448]https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/61044,seyhi-divanipdf.pdf?0, s. 128
[449]Coşkun, a. g. e., s. 49
[450]Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 6

ö. Şem'i

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
شمع	1. Balmumu 2. Mum[451]	1. Mum 2. Kandil[452]

Klasik Türk Şiiri

Anup çerâğ-ı ḥüsnüñi pervâne gönlüm ***şem'***-vâr

Meclis mi var kim germ olup sûzân u giryân olmamış[453]

"Pervane gönlüm (senin) güzellik fitilini (bir) mum gibi düşünerek yanıp yakılmadığı ağlayıp sızlamadığı bir (tek) meclis mi vardır?"[454]

(Ahmed Paşa)

Urdu Şiiri

Na apne aur beygâna mein dekhâ Jô rishtah sham'i u parvâna mein dekhâ	نہ اپنے اور بیگانے میں دیکھا جو ریشتہ شمع و پروانے میں دیکھا

Mum ile pervane arasındaki ilişkiyi, ne tanıdılarımda ne de yabancılarda gördüm.[455]

p. Zülf

Osmanlı Türkçesi ve Urducada Kullanılan Ortak Sözcük	Sözcüğün Osmanlı TürkçesindekiAnlamı	Sözcüğün Urduca Anlamı
زلف	1. Yüzün iki tarafından sarkan saç lülesi 2. Sevgilinin saçı[456]	Zülüf, büklüm, bukle, lüle, kakül[457]

[451]Doğan, a. g. e., s. 623
[452]Bulgur, Urdu Turki Dictionary, s. 208
[453]Ali Nihat Tarlan, Ahmet Paşa Divanı, MEB Yayınları, İstanbul, 2005, s. 255
[454]Coşkun, a. g. e., s.62
[455] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 35
[456]Doğan, a. g. e., s. 736

Klasik Türk Şiiri

"Zülf-i dilber var-iken nâfe-i çîn-i hoteni

verdük ey hv âce saña yürü tüyince kadem et"

"Ey tüccar, sevgilinin saçı varken, Hoten Çin'inin nâfesini sana verdik; yürü git, tüyü kadar hayrını gör!"[458]

(Hecrî)

Urdu Şiiri

Jâl zulf siâh ne mârâ Teyr kâfeer nigah ne mârâ	جال زلف سیاہ نے مارا تیر کافر نگاہ نے مارا

Siyah zülfün ağı beni öldürdü, zalim bakışlarının oku beni öldürdü.[459]

1.7. Urdu Edebiyatında Klasik Türk Edebiyatı

Pakistan'da Urdu dilinde yazılan Türkiye konulu kitap ve makalelerde genellikle seyahatname tarzında olan kitaplar yer almaktadır. Bu kitapların yanında edebiyat ile ilgili nadir sayıda eser yayınlanmıştır. Urduca ile yazılmış eserlerden birisi olan ve Pakistanlı yazar Sarvat Sulet tarafından yazılmış olan "Turk aur Turki" – (Türkiye ve Türkçe) isimli kitapta Türk edebiyatı ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Bunun yanı sıra "Zeytin ke Sa'ey" – (Zeytinin Gölgesinde) isimli kitapta da Türkiye ve Türk edebiyatı ile ilgili kısa bir bölüm bulunmaktadır.

Türk edebiyatı ile ilgili bir diğer çalışma ise Stanley Poole tarafından yazılmış olan "Turkey" isimli kitaptır. Bu kitapta Türk edebiyatı, "Ottoman Literature" başlığı altında yer almaktadır. Bu kitap İngilizce bir kitaptır ve bu kitap Urdu diline Nasib Ahtar isimli Pakistanlı yazar tarafından "Salatin-i Turkiyya" isimi ile tercüme edilmiştir. Ayrıca bu kitaptaki bilgileri destekleyen bir kaynak olan E. J. W. Gibb'in "Ottoman Literature" isimli eserinde de alınan bilgiler de çalışmamızda yer almaktadır.

---

[457]Bulgur, Urdu Turki Dictionary, s. 190
[458]https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10618,hecripdf.pdf?0 (E.T. 23.05.2020)
[459]Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 56

İlk Türk Devletleri Dönemi'nde Hint, Hinî, Hindû ve Hindistan Türkler, Sakalar Dönemi'nde ve Hunlar Dönemi'nde cihan devleti kurmuşlardır. Saka ve Hun dönemlerinde yazılı kaynak olmadığı için Türk-Hint ilişkileri bilinememektedir**. VI-VII.** yüzyıllar arasında başka bir cihan devleti ise yine Türklerin kurduğu Köktürk Devleti'dir. Köktürk Devleti'nin sınırları batıda Bizans, güneyde İran ve Hindistan, doğuda ise Çin'e dayanmıştı. Fakat Köktürk Yazıtları'nda Hint, Hindî, Hindû ve Hindistan'a ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır. Uygur Dönemi'nde Hint, Hinî, Hindû ve Hindistan Uygur kültürünün Çin, Hint, Tohar ve İran kültüründen etkilendiği açıktır.Uygurlar Dönemi'nde Türkçede kullanılan Brahmi yazısı, Hint alfabesi esas alınarak düzenlenmiştir. Tercüme veya telif bu alfabe ile yazılmış dini, tıp ve diğer alanlarla ilgili yaklaşık yüz parça metin günümüze ulaşabilmiştir.[460]

1. 7. 1. Klasik Türk Edebiyatı İle İlgili Ön Bilgiler

Gazneli Mahmut'tan başlayarak Bahadır Şah Zafer'e kadar birçok yıl ülkeyi yöneten emirler ve nevablar yerel Türklerdi. Türkçe onların ana dilleriydi, ancak Türk dili saraylar, akademisyenlerde ve ülkenin festivallerinde yer almadı. Türkçe, yabancı bir dil olmasına rağmen Pakistan'da saygı duyulan bir dildir. Bu saygı ve sevgi ilk bakışta pek görülmeyebilir, çünkü bu sevgi insanın kalbindedir. Urdu edebiyatında bu saygı ve sevgi Seccad Haydar Yıldırım tarafından ifade edilmiştir.[461]

Poole: "Osmanlı edebiyatı, Selçuklar aracılığıyla İran'dan almıştır ve doğal olarak İranlı ustalar ile kendi eserleri arasında benzerlik bulabiliriz.Her iki tarafında edebiyatın da aynı tonlama ve düşünceyi, aynı konuşma tarzını ve aynı kıta yapısını görürsek de şaşırtıcı olmaz. Her iki edebiyat da şiir konusunda mensur da üstün. Fars ve Osmanlı şiirleri, çıtanın üstünde oldukların da, müthiş bir zarafet ve harika bir bitiş, harika bir diksiyon ve genellikle güzel bir ahenk ile göze çarparlar."[462]

İstanbul'un fethinden önce edebiyat alanında fazla bir çalışma yapılmamıştır. Yazarlar bu devirde kendilerini ön plana çıkarmak istiyorlardı ve kendilerini dünyadan kapalı tutuyorlardı.[463]

Türk halkı ve dili eskidir, ancak Türk edebiyatı dilden eski değildir. Moğollardan ve Hunlardan elde edilen yazılara göre Türk edebiyatının eski yapıtları 1300 yıl kadar

[460] Necati Demir, "Türk Düşünce Dünyasında Hint ve Hindistan", Mahatma Gandhi 1. Uluslararası Asya Multidisipliner Çalışmalar Kongresi, New Delhi, India, s. 23
[461] Sarvat Solet, ***Turk Aur Turki***, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 342
[462] Stanley Lane Poole, ***Turkey***, Publishers United, Anarkali Lahore, (t.y.), s. 204
[463] C. A. Sâdîki***, Zeytun Ke Sa'ey***, Zahid Publishers, Lahore, 1990, s. 33

eskidir.. Türk edebiyatı aslında Fars edebiyatı gibi İslami dönemde doğdu. Yani Türk dilinde yapıtlar ve eserlerin çıkış başlangıcı bu zamandır.[464]

Klasik Türk edebiyatında kültür ve medeniyette Farsça etkili olmuştur. Sadece Farsça değil, Arapça sözcüklerde sıkça kullanılmıştır.[465] Arapça, Türk dilinin yazı dili olarak kullanılmıştır. İslam, tıpkı İranlılar ve Araplar gibi Türk halkında da düşüncelerini genişletme ve akıl verme konusunda yardımcı olmuştur. İlk yüzyılda Asya kıtasındaki Türkler arasında İslam dini yayılmaya başladı. Dördüncü yüzyıl sonunda Türk halkının büyük bir kısmı İslam'ı din olarak kabul etti. Beşinci yüzyılda Türk hükümdarlar, dünyanın bir çok yerini fethetmişlerdi. Gazneliler ve Selçuklular bu fethedilen uluslarda önemli bir yere sahiptiler, ancak yine de iktidarda olan Türk liderleri Farsça ve Arapça dillerine önem verdiler.[466]

Klasik Türk edebiyatında ilk çalışmaların asıl başlangıcı 13. yüzyıldır. O dönemlerde değişen coğrafik yapı ile birlikte birçok beylikler kurulmuştur. Osmanlılar da bu beylikler arasında yer alıyordu.[467]

1277 yılında Karamanoğlu Mehmed Bey, Konya'da Türkçeyi ulusal bir dil olarak ilan etmişti. Bununla birlikte birçok beylik ona bu kararından dolayı şükranlarını sundular ve bu dönem içerisinde Anadolu'nun kuzeybatısında Osmanlı İmparatorluğu kuruldu. İki yüz yıl içerisinde birçok beylik Anadolu toprakları içerisinde birleşerek Osmanlı İmparatorluğu'nu kurdu. Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulmasıyla birlikte Türk dilinin de yayılma alanı genişlemiş ve Türkçe her yerde konuşulur duruma gelmiştir. Türk dilinin böylece yayılma alanı genişlemiştir. Türkçe konuşan insanların sayısında artış görülmüştür. Bu zamanda Osmanlı İmparatorluğu bilim ve sanatta Delhi'nin gerisinde kalmamış ve onunla eşit olmuştur. Sultan 2. Murad'dan başlayıp Kanuni Sultan Süleyman'a kadar edebiyat, şairler ve sanat zirvedeydi. Artık vezirler ve valilerde edebiyata ilgi duymuşlardır.Bu dönemde İstanbul, Türk edebiyatının en büyük merkezi oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nun etkisiyle de Türk dili, İslam dünyasında Arapça ve Farsçadan sonra İslam dünyasında üçüncü büyük konuşma dili olmuştur. Türk edebiyatında yapıtların başlangıcı öykü, hikaye, masal, destan ve cengnameler ile oldu. Nazım ve nesir ikisi oluştu. Bundan

[464] Solet, a. g. e., s. 343
[465] Sâdîki, a. g. e.,, s. 33
[466]Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 343
[467] Solet, a. g. e., s. 344

sonra Arapça ve Farsçanın nazım ve nesir kitaplarının tercümeleri yapılmaya başladı ve iki yüzyıl sürede yani 1400'den 1600' e kadar Arapça, Farsçanın özel güzel kitaplar Türk diline aktarıldı.[468]

Bu iki yüz yıllık dönemde tercüme edilen kitaplar şunlardır:

"Kabusname",

"Kimya-e Saadet",

Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin eseri "Mesnevi",

İbn-i Keşir'in "Tefsir" isimli eseri,

Avfi'nin "Cami-ul Hikayat" isimli eseri;

Ayrıca Kazdini, Batalyemus, Abulfada ve Ashatri isimli yazar ve şairlerin yapıtları ile birlikte sayısız kitap, tefsir, tarih, biyografi, coğrafya ve edebiyat ile ilgili çoğu kitap Arapça ve Farsçadan tercüme edildi.[469]

1. 7. 2. Urduca ve UrducaÇeviri Eserlerde Klasik Türk Edebiyatı, Dönemleri ve Şairleri

Urdu edebiyatında yer alan, Urducaya tercüme edilmiş kitaplar ve bu kitapları destekleyen kitaplarda, Türk edebiyatı şairleri ve bu şairlerin önemli şiirleri de yer almaktadır. Çalışmamız dahilinde şairlerin kısa biyografileri ve şiirleri de yer almaktadır.

1. 7. 2. 1. XIII. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı

a. Gazi Fazıl Bey

Osmanlı şairlerinin en eskilerinden birisi Gazi Fazıl'dır, Osmanlı'nın Avrupa'ya ilk ayak bastığı gecede Şehzade Süleyman ile Çanakkale Boğazı'nı salda aşan bir Türk soylusudur.

[468]Solet, a. g. e., s. 344
[469]Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 344

Sâdîki: "Aşağıdaki satırlar, besbelli ki Bizanslar ile yapılan birkaç başarılı savaş sonrasında yazılmış, savaşçı şairin kendi ırkı için yeni bir imparatorluk kazanmasına yardım ettiği bu sefere gönderme yapmış olabilir."[470]

Aşağıdaki satırlar. Bizans ile yapılan başarılı bir savaşın sonunda yazılmıştır:

"Kafirlerle tekrar savaşıyoruz, Allah'ım bize rahmet verdi;

Oklarımız düşmanların yüzünde birer diken oldu.

Gökteki ruhlar bize güç vermeye geldi,

Şehitler bize katılmak için yerden yükseldi.

Allah'tan yardım istiyoruz kutsal savaşımızda,

Sunuyoruz canlarımızı ve bedenimizi O'nun yolunda"[471]

Gazi Fazıl'ınsonra, Kermiyan Şeyhi, Farsça çok önemli bir eser olan 'Şirin' maceraları hakkında uzun bir hikâye şiiri yazdı ve sonra yine Yazıcıoğlu, 'Muhammediyye'isimli eserinde Hz. Muhammed'inşiirleştirilmiş tarihini yazmıştır.[472]

13. yüzyılda yazılmış olan bir diğer Osmanlı edebiyatı eseri "Kırk Vezir'in Tarihi" isimli eserdir.

Kırk Vezir'in Tarihi

13. yüzyıl döneminin dönemin en ilgi çekici nesir eseri eski meşhur masalların bir derlemesi olan, 'Kırk Vezirin Tarihi' olarak da bilinir. K kendisini Şehzade ya da Şeyhin oğlu olarak tabir eden ve şahsi ismi muhtemelen Ahmet olan, on beşinci yüz yılın ilk yarısında yaşamış bir yazar tarafından derlenmiştir.[473]

Özeti şöyledir: "Kral bir gün avdan dönerken yolda bir derviş görür, Derviş ona: Bir öğüdüm olacak; bana bin pul veren her kim ise, ona vereceğim der, Kral da dervişe bin pul verir. Derviş kral'a şöyle der: "Ey kral, sana öğüdüm şudur: bir yiğitlik yapacağın zaman, o yiğitliğin sonunu düşün öyle yap".Dervişin o sözüne oradakiler bu sözü herkes bilir deyip güldüler ama Kral dervişi ödüllendirdi. Kral bu sözü her

[470] C. A. Sâdîki, Zeytun Ke Sa'ey, Zahid Publishers, Lahore, 1990, s. 33
[471] Sâdîki, a. g. e., s. 33
[472]Stanley Lane Poole, Turkey, Publishers United, Anarkali Lahore, (t.y.), s. 206
[473] Poole, a. g. e., s. 206

yere yazdırıp astırdı. Bu arada kralın bir düşmanı vardı. Kralın hekimi ile 10 bin pul para ve kral hastalanınca onun vücudunu hacamat ederken zehirlemesi için bir hançer verdi. Açgözlü hekim bu teklifi kabul etti. Bir gün kral hastalandı. Hacamat için göbek taşına yattı ve o sırada hekim duvarda bir yazı gördü:'Ne zaman bir yiğitlik yapacaksan, o yiğitliğin sonunu düşün, Kralı öldürürse kendisinin de öldürüleceğini düşündü. Hemen zehirli hançeri bırakıp ikinci bir hançer aldı. Bunu gören kral, kendisine neden ilk hançerle hacamat etmediğini sordu. O da hançerin ucunda toz olduğu için değiştirdiğini söyleyince kral hançerin kraliyet hançeri olmadığını söyleyip hekimi doğruyu söylemezse onu öldüreceğini söyledi. Hekimde her şeyi itiraf etti. Bunun üzerine kral, hekimi ödüllendirdi. Kral verdiği pulları da geri almadı. Sonra kral dedi ki, 'Dervişin öğüdü değil bin, yüz binlerce pula değermiş."[474]

1.7.2.2. XIV. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı

14. yüzyılda Osmanlı Edebiyatında üç şair, eserleri ile kendilerinden sonra gelen şairleri de etkilemişlerdir.Bu şairler Yunus Emre (1320), Nesimî (1418) ve Ahmedî (1334-1413)dir. Yunus Emre ve Nesimî sufi şairlerdi.[475]

a. Nesimî

Nesimî, üst seviyede bir sufi şairdi. Onun sözcükleri burada mezhebi duygular yansıtmaktadır.[476]

b. Yunus Emre:

13. yüzyılda İslami mistisizm, özellikle de Rûmî'nin tasavvuf felsefesi, Türklerin yeni anavatanının birçok yerinde yaygınlaşmıştır ve büyük ölçüde etkili olmuştur. Anadolu'da birkaç yüzyıl kargaşadan sonra Bizans-Selçuk savaşlarının yıkımıyla, Moğol istilaları, çeşitli Anadolu evreleri ve beylikleri arasında çekişmeler ve sık sık görülen ayrılıkçı ayaklanmalar,görünürde ya da devam ederken, insanın içsel değerinin takdirine bağlı olarak barış için bir özlem vardı.

Tanrı benzeri nitelikleri insanlığa bağlayan mistisizm, barışın elçisi ve insanın değerinin baş savunucusu oldu.

[474] Poole, a. g. e., s. 207-208 (özetle)
[475]Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 345
[476]Solet, a. g. e., s. 345

Türk mistikleri, yalnızca tek bir kabul edilebilir mücadelenin gerçekleştirilebileceği fikrini dile getirmiştir: insanın bencilliğe, hırsızlığa ve inançsızlığa sahip "iç düşmanına" karşı. Savaş ve anlaşmazlıkları ahlaki açıdan savunmasız ve etik olarak yanlış olarak kınadılar.[477]

13. yüzyıl sonlarında Anadolu'nun hümanist mistismi, barış, kardeşlik, insanın içsel önemi ve insancıllığa olan ilgisiyle, Türklerin Asya'dan getirdikleri yeni insancıllığın en iyisi, daha da mükemmel olanıydı.

Türk hümanizm geleneği en iyi Yunus Emre tarafından temsil edilmektedir (yaklaşık 1320).

Şiirleri, Türk Anadolu-İslam hümanizminin özünü yansıtır ve daha sonraki yüzyıllarda Türklerin entelektüel yaşamında, açık ya da dolaylı olarak işte olan hümanist kavramların bir kaynağı olarak hizmet etmiştir.

Yunus Emre, İslam'ın öğretilerini özümsemek ve İslam'ın ilkel değerleri ile mistik halk şiirinin bir sentezini oluşturmak için Türk Anadolu'nun en önemli edebi figürüydü. Şiirleri, insanın değerinin önemini vurguladı ve İslam'ı katı formüller açısından değil, özlü ve temel kültürün özgürlüğü açısından ele aldı.[478] Yunus Emre, 1310 – 1250 yılları arasında bir tarihte vefat etmiştir.[479]

Seçme Şiirleri

Yunus Emre'nin şiirleri Urduca bir çeviri eserde şu şekilde yer almıştır.

Mein avval, mein âhir Mein roi hoon kî ruh az azal tâ abad hûn Mein un ke liey dast-e shakal, rahanmâ hûn Jô bahkey hû'ey hen, jô bahatkay hû'ey hen **	میں اوّل، میں آخر میں رُوحوں کی روح ازازل تاابد ہوں میں اُن کے لئے دستِ شکل، رہنما ہوں جو بہکے ہوئے ہیں، جو بھٹکے ہوئے ہیں **

[477] Talat Seyyid Halman, ***Yunus Emre***, Çev: İhsan Ali Khan, Alaka-i Sakafat- ı İdare, Hurşid Printers, İslamabad, 1976, s. 23
[478]Halman, ***Yunus Emre***, a. g. e.,s. 23
[479]Halman, ***Yunus Emre*** , a. g. e., s. 37

Bachâyâ he mein ne hî ye farsh-i khâki Pahar is par ke'î kuh-i istâda mein ne Binâ'ey hain mein ney shakuf-i felek bhî Mere dest-i qudrat mein her chîz hai	بچھایا ہے میں نے ہی یہ فرشِ خاکی پھر اس پر کئے کوہِ استادہ میں نے بنائے ہیں میں نے سقوفِ فلک بھی مرے دستِ قدرت میں ہر چیز ہے[480] **

***

Hazârôn hî 'ashâk ke vâstai Yekîn aur imân kâ rahbar hûn mein Kabhî dil mein lôgôn ke imân-ı fâsad Kabhî din-i hak, nûr İslâm hûn ** Mein hûn 'ashk-i amin dahhût kâ nâsır Ke'ey hen rakm mein ney safha ke sahfa Likhey mein ney çârôn muqaddas sahifa Jô 'âhad hain mein un kâ Qur'ân hûn ** Ye Younes kî gaftâr hargiz nahîn Haqiqat hai hûd goftegu'e haqiqat Gamân jô karey saht kâfer chahey vo Mein avval, mein âheer yah kahtâ hûn mein	ہزاروں ہی عشاق کے واسطے یقین اور ایمان کا رہبر ہوں میں کبھی دل میں لوگوں کے ایمانِ فاسد کبھی دینِ حق، نورِ اسلام ہوں ** میں ہوں عشقِ امنِ احوت کا ناشر کئے ہیں رقم میں نے صفحے کے صفحے لکھے میں نے چاروں مقدّس صحیفے جو عابد ہیں میں اُن کا قرآن ہوں ** یہ یونس کی گفتار ہر گز نہیں حقیقت ہے خود گفتگوئے حقیقت گماں جو کرے سخت کافر ہے وہ میں اوّل، میں آخر' یہ کہتا ہوں میں[481]

[480]Halman, ***Yunus Emre*** , a. g. e., s. 64
[481]Halman, ***Yunus Emre*** , a. g. e., s. 65

“Evvel benem âhir benem
Canlara can olan benem

Azup yolda kalmışlara

Hâzır meded iren benem

**

Düş döşedüm bu yerleri

Çöksü urdum bu dağları

Sayvân eyledüm gökleri

Girü dutup duran benem

**

Dahı acep âşıkları

Ikrâr u din iman oldum

Halkın gönlinde küfrile

İslâmıl iman benem

**

Halk içinde dirlik düzen

Bu üstine kara dizen

Dört kitabı togru yazan

Ol yazılan Kur’an benem

**

Yunus degül bunı diyen

Kendüliğidir söyleyen

Kâfir olur inanmayan

Evvel âhir heman benem”[482]

Vo ‘alam hai jô samchey ‘ilm ke ma’nî	وہ عالم ہے جو سمجھے علم کے معنی
Ke ma’nî ‘ilm ke hain ma’rifat apnî	کہ معنی علم کے ہیں معرفت اپنی
Agar pahar bhî Khudâ kô tô ‘ap apne se	اگر پھر بھی خدا کو تُو آپ اپنے سے
Tô aisa ‘ilm kâ hâseel nahîn kô’î	تو ایسے علم کا حاصل نہیں کوئی
**	**
Tere ‘ilm kitâbî kâ hai fasad kiâ	ترے علمِ کتابی کا ہے قصد کیا
Yehî ke qâdar-e mutabaq kô pehçâna	یہی کہ قادرِ مطابق کو پہچانے
Agar pheer bhî Khudâ kô tô nahîn semjhâ	اگر پھر بھی خدا کو تو، نہیں سمجھا
Tô sârî kôshashîn hen raegân terî	تو ساری کوششیں ہیں رایگاں تیری
**	**
Na hô mağrûr apne ‘ilm par nâdân	نہ ہو مغرور اپنے علم پر ناداں
Na hô mağrur tô zahad û ‘ibâdat par	نہ ہو مغرور تُو زہد و عبادت پر
Agar insân kô ‘aks-e haq nahîn semjhâ	اگر انسان کو عکسِ حق نہیں سمجھا
Tô he baikâr terî ilmiyyat sârî	تو ہے بیکار تیری الیّت ساری[483]

“İlim ilim bilmektir

İlim kendini bilmektir

Sen kendini bilmezsin

Ya nice okumaktır

Okumaktan mânâ ne

Kişi Hakk’ı bilmektir.

Çün okudun bilmezsin

[482] Talat Sait Halman, ***Yunus Emre Selected Poems***, T.C. Kültür Bakanlığı, 1993, Ankara, s. 48
[483]Halman, ***Yunus Emre*** , a. g. e., s. 69-70

Ha bir kuru emektir

***

Okudum bildim deme

Çok tâat kıldım deme

Eri Hak bilmez isen

Abes yere yelmektir

* * *

Dört kitabın mânâsı

Bellidir bir elifde

Sen elifi bilmezsin

Bu nice okumaktır

* * *

Yunus Emre der hoca

Gerekse var bin hacca

Hepisinden eyice

Bir gönüle girmektir."[484]

c. Ahmedî

14. yüzyıl Osmanlı Edebiyatı şairlerden Ahmedî, diğer şairlere göre en ünlü ve büyük bir şair olarak bilinmektedir. O'nun "İskendername" isimli eseri Farsça mesnevilerin en iyi örneği sayılır ve bu eser Türk şiirinde seçkin bir yere sahiptir, aynı zamanda bu eser 16. Yüzyıla kadar Azerbaycan ve Maveraünnehir'e kadar zevkle okunmaktadır.[485]

Ahmedî, 1412 yılında Sivas'ta doğdu ve Murad I. ve Bayezid I. Döneminde yetişti.biyografi yazarının anlattığı olaya göre Ahmedî, "İskendername" isimli eserini

[484] Halman, ***Yunus Emre Selected Poems***, s. 50
[485]Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 345

hocasından aldı, Padişah Beyazid'ın oğlu devrin emiri Süleyman ile sıradan bir yerde bir araya geldi. Emir Süleyman'a güzel bir kaside yazdığını söyledi, ancak Emir bu eseri beğenmedi, Ahmedî, eserini hocası Şeyhî'ye götürdü. Şeyhî, Ahmedî adına bütün bir gece bir kaside yazıp ona verdi. Ahmedî eseri götürüp Emir Süleyman'a gönderdi ama o, kasidei Şeyhî'nin yazdığını anlayarak şöyle dedi "Eğer bu kaside seninse, o zaman oradaki kitap değil. Ve eğer kitap sizin ise, o zaman şuradaki kaside değildir." diyerek tebessüm etti.

Ahmedî'nin yaşadığı bir diğer olay ise şöyledir:

Osmanlı Döneminde zalim olduğu bilinen ve çok korkulan Timur, Anadolu'ya bir sefer düzenlediğinde Amasya'ya geldi, Ahmedî ile tanıştı, çünkü o, mektup adamları topluluğundan hoşlanıyordu. Ahmedî'nin "İskender-name" isimli eserinin başarıları, kahramanlıkları, Tatar fethi için uygun konulardı.

Bir gün, hamamda, Timur ile Ahmedî arasında ilginç bir muhabbet oldu,

Timur: "Buradaki adamların değeri ne kadar eder?"

Ahmedî bazılarına altın ve gümüş ile değer verdi, bazılarına da Mısır değer ölçüsünde inci ve mücevher değer biçti.

Timur: "Peki, bana ne değer biçiyorsun?"

Şair: "Seksen Akçe" dedi.

Timur: "Sadece benim havlum 80 akçe eder." dedi.

Ahmedî, cesurca şunu dedi " Ben sana değil havluya o değeri verdim. Sen çeyrek akçe etmezsin" dedi.

Kızgın olmak yerine Timur, bu cevabı memnun etti ve şairi ödüllendirdi."[486]

Ahmedî, "İskender-Name"'nin yanında, gazel, kaside ve divanlarının dışında, "Cemşit ve Hurşit" adlı romantik bir şiir de yazdı. Kardeşi de 24 ciltlik Hz.

[486] E. J.W. Gibb, ***Ottoman Literature***, Walter Dunne Publish, Washington-London, 1901, s. 200

Muhammed'in amcasının oğlu Hz. Hamza hakkında romantik tarihini yazdı. Bu eser, yazara Hemzavi soyadını kazandırdı. Bugüne kadar muhteşem masallar ve şiirlerle birlikte meddahlar ve halk hikayecileri kahvelelerde insanları eğlendirmek için buna Hamza-nâme adı verilmiştir."[487]

Timur ile Ahmedî arasında geçen bu muhabbetin, başka isimlerle de yapıldığı görülmüştür. Genellikle bu muhabbet, Timur ile Nasreddin Hoca arasında geçmiştir.

Yunus Emre, Nesimi ve Ahmedî'den sonra Türk şiirinin klasik devri başlar ki bu dönem 1840'a kadar devam eder.[488]

1. 7. 2. 3. XV. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı

15. yüzyılda şiirlerde bireysellik ön plana çıktı. Bu zamanda Türk şiirleri Arapça ve Farsça şiirlerin önüne geçmişti, artık insanlar Türk şiirlerinden Arapça ve Farsçaya göre daha da zevk alıyorlardı. Bu dönemde Türkçeye çok sayıda Arapça ve Farsça sözcük girdi. Bu durum Türk dili için yeni bir akış ve güzellik kazandırdı. Ancak şimdi de Türkçe yazılmış şiirlerin anlaşılması zorlaştı. Bu devirde Şeyhî, Bursalı Ahmed Paşa ve Necâtî, en seçkin şairlerdir."[489] Bu dönemin ünlü edebiyatçılarında birisi de Yazıcıoğlu Mehmed'dir.

a. Yazıcıoğlu

Yazıcıoğlu, ilk olarak Arapça ismi "İbn-i Katip" olarak bilinen ve Türkçe ismi "Yazıcıoğlu" olan şair, Gelibolu'da kendisi gibi mistik bir şair olan kardeşi Bijan ile birlikte yaşıyordu. O, ilk eğitimini Bayrami dergahının kurucusu Hacı Bayram Veli'den aldı.Arapça teolojik(dini)olan "Magaribu-z Zeman Fi Gara'ibi-l – Eshya fi-l Ayn ve-l- Ayan" isimli eseri yazdı. Kardeşi, bu eseri "Envarul-l Ashiqin"(Aşıkların Işığı)ismiyle çevirdi. Her iki kardeş de daha sonra Magarib'i yeni eserler için malzeme olarak almışlardır. Bijan, bundan Durr-i Mekân'ı (Gizli İnci), diğeri ise Muhammediye'nin büyük şiiri olan Yazıcıoğlu olarak derledi. "Muhammediye" isimli eser 9.109 beyitten oluşur ve İslam'ın bütün öğretilerini ve Peygamber'in

[487] Gibb, a. g. e., s. 201
[488] Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 345
[489]Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 345

tarihini içerir. Bu eser, İstanbul'un fethedilmesinden dört yıl önce 853'te (1449) yılında tamamlandı."[490]

b. Şeyhî

Şeyhî, Nizâmî'nin mesnevisi "Hüsrev-ü Şirin" i manzum tercüme etmiştir ve "Harname" adıyla bir nazım yazmıştır. Bu eser çok şahaser bir mizah eseridir.[491]

c. Bursalı Ahmed Paşa

Bursalı Ahmed Paşa, Klasik Türk şiirinde aruz tekniğini çok güzel uyguladı.[492]

ç. Sinan Pâşâ

Fatih'in Vezirlerinden birisi olan Sinân Pâşâ, süslü nesirde başarılı olan ilk kişiydi; "Tazarruat" isimli dini eseri yazdı."[493]

d. Necâtî

Asıl ismi İsa'dır. Kınalızade'ye göre Edirne'de doğdu, ancak Kastamonu'da yetişmiştir. Şiirsel yeteneği II. Mehmeddöneminin sonlarına doğru kendini göstermeye başlamıştır."[494] Necâtî, gazel ve mersiyeyi yeni şekliyle yazdı ve sonraki şairleri etkiledi. Aynı zamandaNecâtî, klasik Osmanlı şiirinin kurucularındandır ve Türk şiirinin ilk gazel şarkıcısıdır.[495]

Necâtî, Fatih Sultan Mehmed için gazel yazdı. O, sultan ile satranç oynardı, bu oyunların birinde Sultan, Nejati'nin sarığında bir kağıt gördü, o kağıdı istedi vekağıtta yazılanları okuduktan sonra ona hayran kaldı ve onu divanının sekreteri yaptı. Nejâtî, daha sonra Fatih için Kış ve Bahar Kasidesini yazdı. Sultan Mehmed'in vefatı üzerine onu öven bir şiir yazdı. Nejâtî, Bayezid'in oğlu Prens Abdullah'a Karaman'da eşlik etti, Abdullah oraya Vali olarak atandı. Abdullah orada öldüğünde ona da bir şiir yazdı:[496]

"***Dîla cerîde-ü ülfetden adun eyle tırâş***

[490] E. J.W. Gibb, Ottoman Literature, Walter Dunne Publish, Washington-London, 1901, s. 203
[491] Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 345
[492]Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 345
[493] Poole, a. g. e., s. 208
[494] E. J.W. Gibb, Ottoman Literature, Walter Dunne Publish, Washington-London, 1901, s. 211
[495] Solet, a. g. e., s. 345
[496] Gibb, a. g. e., s. 212,

Kalender ol kî müceddderler ideler sâpâş

**

Alur gözi ile bakma cihana kim güneşün

Yüzine doğru bakanun gözinden akar yaş'"[497]

O heart! From out Love's register thy name erase;

Go, be a qalender, those like thee hermits praise;

Look thou no more upon the World, for from the eyes of him

Tears roll, who would straight at the sun's bright visage gaze[498]

"Ey gönül! Aşkın sicilinden ismini sildir;

Git, Allah'a hamd eden kalender ol;

**

Dünya'dan elini eteğini çek ki gözlerin

Parlak Güneş'e bakıp yaşlarla dolsun."

e. Zeyneb

Latifi'ye göre Zeyneb Kastamonu'da doğdu, Ancak Aşık Çelebi'ye göre O babasının kadı olarak görev yaptığı Amasya'da doğmuştur. Babası, Zeyneb'in şiirdeki başarısını görerek ona Arapça kaside ve Farsça divanları öğretti.Zeyneb, Sultan II. Mehmed'e ithaf ettiği Türkçe Divan ve Farsça şiirler yazdı."[499]

Poole: "II. Mehmed zamanı en ünlü yazarların arasından şair Zeynep ve şair Mihri'de söz edilmeyi hak ediyor."[500]

f. Mihrî

Mihrî Amasyalı kadın şairdir. Onun gazelleri nefes nefese bir ateşli sevgiyi, onun kalem adını haklı çıkarır. Ayrıca bunun anlamları "Aşkın takipçisi" veya "Güneşin Takipçisi" anlamlarına da gelir. O, Sinan Paşa'nın yakışıklı oğlu İskender Çelebi'ye

[497]Mehmed Çavuşoğlu, Necati Bey Divanı, Kervan Kitapçılık, (t.y.), s. 94
[498] Gibb, a. g. e., s. 212,
[499]E. J.W. Gibb, Ottoman Literature, Walter Dunne Publish, Washington-London, 1901, s. 207
[500]Stanley Lane Poole, Turkey, Publishers United, Anarkali Lahore, (t.y.), s. 209

deliler gibi aşıktı.Bazen şiirlerinde onun adını ima ediyordu. Biyografi yazarları, ölüm yılını bilmemektedirler."[501]

g. Mesîhî

I. Selim'in döneminde yaşamıştır. 11 ciltten oluşan "Bahar Mevsimi" eseri ile Avrupa'da da tanınmaktadır.[502] I. Selim'in akranı olan Mesîhî başlıca, yazarına Avrupai bir ün kazandıran harika güzelliğin bir şiiri ile bilinmektedir."[503]

Fa'ilâtün Fa'ilâtün Fa'ilâtün Fa'ilün

"Diňle bülbül kışşasın kim geldi eyyâm-ı bahâr

Ḳurdı her bir bâğda hengâme hengâm-ı bahâr

Oldı sîm-efşân aňa ezhâr-ı bâdâm-ı bahâr

'Ayş u nûş it kimgeçer ḳalmaz bu eyyâm-ı bahâr"[504]

Mesîhî'ye ait olan aşağıda yer alan Murabba şiir, bahar mevsimine bir övgüdür:

"Hark, the bulbul's blithsom carol: 'Now are come the days of spring!'
Merry bands and shows are spread in every mead, a maze of spring;
"There the almond-tree bescatters, silvern showers, sprays o' spring.
Drink be gay; for soon will vanish, biding not, the days o' spring!"[505]

"Dinle bülbülün neşeli şarkısını: 'Şimdi bahar vaktidir!'
Baharın labirenti şen insanlar ve gösteriler çayıra yayılmışlar;
Badem ağacları baharın serpintileri gümüşlerini saçmışlar.
İç, keyiflen; yakında bahar günleri bitecek, bekleme!

[501] Gibb, a. g. e., s. 215-216
[502] C. A. Sâdîki, a. g. e., s. 36
[503] Poole, a. g. e., s. 211
[504] Mine Mengi, Mesihî Dîvânı, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1995, s. 158
[505] Poole, a. g. e., s. 211,

1.7.2.4. XV. Yüzyıl Anadolu Sahasında Klasik Türk Edebiyatında Çağatayca Dönemi

Bu dönemde Anadolu'dan orta Asya'ya kadar büyük şairler ortaya çıktı.Bunlar Osmanlı Türkçesi yerine Çağatay Türkçesiyle yazdılar. Bunlar Mir Ali Şîr Nevâî ve Babür'dür.[506]Her iki şairde Türk edebiyat tarihinde her zaman iz bırakmışlardır. Ayrıca Nevâî,Türkçenin en büyük şairlerindendir.[507]

a. Ali Şîr Nevâî

Ali Şîr Nevâî, çok büyük bir Türk şairdir. O, Nizâmî'nin usulünde Türk dilinde beş mesnevi yazdı ve bu mesneviler sanatlı sözcüklerle doludur. Nevâî, şairliğinin yanında aynı zamanda bir nesir yazarıdır.[508]

Poole: "Birçok şair Nevâî'nin eserlerinin çevirilerinden azıcık farklı olmaları dışında özgünlük barındırmamalarına rağmen onun şiirleri, Osmanlı edebi tarihinin simgeleri arasındadır. Ortaya çıkmalarının üzerinden fazla geçmemişti ki, şiir sanatı devamlı olarak işlenmeye başladı ve dili yerine oturtma, tasfiye etmek gibi önemli hizmetler etmeye başladı."[509]

1.7.2.5. XVI. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı

16. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş dönemidir, ancak bu yüzyılda Osmanlılar'ınsadece yükseliş dönemi değil; Klasik Türk edebiyatının da altın çağını yaşadığı bir yüzyıldır. Bu yüzyılda çok sayıda nazım ve nesir kitapları yazılmıştır.[510]Türk edebiyat tarihinde 16. Yüzyıl, yeni bir dönemin başlangıcıdır..[511]

16. yüzyılda Türk dilinin seçkinliği gibi Hindistan'ın Farsçanın seçkinlikleri az değildir. Bu dönemin şairleri de Zâtî, Hayâlî, Bâkî, Fuzûlî en büyük örneklerindendir.[512]

a. Zâtî

1. Selim ve 2. Beyazıd'ın hükümdarlığı döneminde şiirsel ışıklardan birisi de Zâtî'dir. Zâtî, Karesi eyaletinde doğdu, babası bir ayakkabıcı tamircisiydi.[513] Babasının ticaretinden memnun kalmayan genç şair, birçok mücadeleden sonra para kazanmak

[506] Solet, a. g. e., s. 345
[507] Solet, a. g. e., s. 345-346
[508] Solet, a. g. e., s. 346
[509]Poole, a. g. e., s. 208
[510] Solet, a. g. e., s. 346
[511]C. A. Sâdîki, Zeytun Ke Sa'ey, Zahid Publishers, Lahore, 1990, s. 37
[512]Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 346
[513]E. J.W. Gibb, Ottoman Literature, Walter Dunne Publish, Washington-London, 1901, s. 223

için İstanbul'a yerleşti. Başkentteki yaşamının ilk dönemlerinde, günlük ekmeğini elde etmek için şiirlerini satmaya başladı ve geçimlerini daha da artırmak için toprak falı bakmaya başladı veya Kumda izlenen şekillerle falcılık yaptı. Yazdıklarından bazıları Sultan Bayezid'in ve bakanlarının eline geçti. Zâtî'nin yetenekleri keşfedildi. Sultan Bayezid tarafından kendisine bazı tımarlar verildi, yaşadığı gelirler üzerine; ancak Süleyman'ın hükümdarlığının başlarında, askerlik hizmeti görmeyenlerin hepsinin mülkiyetinden vazgeçmesini isteyen bir kararname çıkmıştı; bu yüzden yaşlılığında Zâtî bir kez daha çaresiz bırakıldı. Yine toprak falcılığına döndü, ancak birkaç ay içinde öldü ve Adrianople Kapısı tarafına gömüldü, gerisinde bir çok şiir bıraktı.[514]

Zâtî 'nin uzun şiirlerinden bahsedecek olursak:'Shem-u Perwana', 'Tapir ve Güve', 'Ferrukh Nama', (Ferruk Kitabı), 'Ashiq u Mashuq', 'Sevgili ve Sevilen' ve 'Gul u Nev-Ruz' (Gül ve Yeni Yıl) isimli şiirlerdir."[515] Zâtî, " Şem'i Pervana" eserinin yaratcısıdır. Zâtî, şiirlerinde yeni fikirler dahil etmiştir, ki bunlar onun popüler olmasının sebeplerindendir.[516]

b. Hayâlî

Hayâlî hakkında denilebilir ki, terimsel yönden Zâtî'den üsttedir. Ona Rumi'nin hafızı da denilebilir.[517]

Poole: "İki büyük şair, Fuzuli ve Baki, birbirlerine yakın zamanlarda ortaya çıkmışlardır; genişledikçe genişleyen imparatorlukta, birisi doğuda, diğeri batıda yer almışlardır. Eski dört büyük Türk şairlerinden birisi olan Bağdatlı Fuzuli, Osmanlı topraklarından çıkıp büyük şöhrete kavuşan ilk yazardır."[518]

c. Fuzûlî

Fuzûlî, Klasik Türkçenin en büyük şairlerindendir. O, kuşkusuz Türk dilinin en büyük gazel şairidir. Onda sufilik de vardır, sözlerinde gösterişte yoktur ki bu zamanın Farsça şiirinin etkisi az Türkçede yaygındır.Denilebilir ki, Nesimi ve

[514] Gibb, a. g. e., s. 224
[515] Gibb, a. g. e., s. 224
[516] Solet, a. g. e., s. 346
[517] Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 346-347
[518] Poole, a. g. e., s. 211

Nevai'nin yanında hiçbir Türk şairi Fuzûlî kadar şöhrete ulaşamadı.[519] Fuzûlî'nin başlıca karakteristik özelliği yoğun ve tutkulu samimiyettir." [520]

Poole: "En çok bilinen eserleri, Divan eseri veyahut gazel derlemeleri ve Leyla ile Mecnun'un aşkını anlatan bir şiirden oluşmaktadır, yanı sıra nazım eserlerine nazaran geride kalan bazı nesir eserleri de bulunmaktadır. Eserleri taşralı lehçesinde yazılmıştır ki bu da Konstantinapol Türkçesiyle arasında baya bir fark yaratıyor, belki de bu yüzden eğitim almamış şairler onun ayak izlerini takip etmişlerdir. Aşağıdaki iki gazel, Fuzuli'nin tarzına dair bir fikir oluşturacaktır.":

"Dôstum âlem senünçün ger olur düşmen sana
Gam degül zîrâ yetersen dôst ancak sen mana
Işka saldum men meni pend almayub bir dosttan
Hîç düşmen eylemez anı ki etdüm bir dosttan
Can ü ten oldukça menden derd ü dâğ eksük degül
Çıksa cân hâk olsa ten nî cân gerek nî ten mana
Vasl kadrin bilmedüm ürkat belâsın çekmeden
Zulmet-i hecr etdi çok târik işi rûşen mana
Dûd ü ahkerdür mana serv ile gül ey bâğ-bân
Neylerem men gülşen sana külhan man
Gamze tîğin çekdi ol mâh olma gâfiley gönül
Kim mukadderdür bugün olmak sana şiven mana
Ey Fuzûlî çıksa cân çıkmam tarik-i ışkdan
Reh-güzâr-ıehl-i ışk içre kılun medfen mana" [521]

"O my loved one, though the world because of thee my foe should be,
Twere no sorrow, for thyself alone were friend enow for me.
Scorning every comrade's rede, I cast me wildly midst of love;
Ne'er shall foe do me the anguish I have made myself to dree.
Dule and pain shall never fail me, long as life and frame aby;
Life may vanish, frame turn ashes: what is life or frame to me!
Ah, I knew not union's value, parting's pang I ne'er had borne;
Now the gloom of absence lets me many a dim thing clearly see.

[519] Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 347
[520] Poole, a. g. e., s. 212
[521] Ali Nihat Tarlan, Fuzuli Divanı, Akçağ Yay., 1981, s. 45-47

Yonder Moon'hath bared her glance's glaive; be not unheeding, heart;
For decreed this day are bitter wail to me, and death to thee.
O Fuzuli, though that life should pass, from Love's way pass not I;
By the path where lovers wander make my grave, I pray do ye.
Whensoe'er I call to mind the feast of union 'twixt us twain,
Like the flute, I wail so long as my waste frame doth breath retain.
'Tis the parting day; rejoice thee, O thou bird, my soul, for now
I at length shall surely free thee from this cage of pine and pain.
Lest that any, fondly hoping, cast his love on yonder Moon,
Seeking justice 'gainst her rigour, unto all I meet I plain.
Grieve not I whate'er injustice rivals may to me display;
Needs must I my heart accustom Love's injustice to sustain.
Well I know I ne'er shall win to union with thee, still do I
Cheer at times my cheerless spirit with the hope as fond as vain.
I have washed the name of Mejnun off the page of earth with tears ;
O Fuzuli, I shall likewise fame on earth through dolour gain."[522]

"Dostum, bu dünya senin yüzünden bana düşman olacaksa,

Kedere kapılmam, bana sadece senin dostluğun yeter.

Arkadaşımın lafına aldırmayıp, aşkın ortasında buldum kendimi;

Bu kendime ettiğimi hiçbir cani düşman yapamaz bana,

Ölünceye dek gam keder beni terketmez;

Ölüm gelse, can bedenden çıksa farketmez artık bana!

Beraber olmanın değerini ayrılıktan önce bilemedim;

Bütün bu karanlığımı aydınlattı.

Ay Yüzlü çek kılıcını, kalbimi düşünme;

Gün senin ölme, benim yas tutma günüdür.

Ey Fuzûlî, aşkın yolundan ayrılmam bu ömürüm bitse de;

Beni öyle bir yere gömün ki, aşıkların geçtiği yol olayım."

[522] Poole, a. g. e.,s. 212-213

ç. Bâkî

Bâkî, Fuzuli'nin rakibiydi. Onun kasideleri, mersiyeleri ve gazelleri son derece eksiksiz ve tamdı. Onun kusursuz şiiri, ona klasik şiirin üstadı unvanı verilmesine sebep oldu. Fuat Köprülü'ye göre, Bâkî, duyguların açıklanmasında Fuzûlî'den geridedir, ancak sözcüklerindeki şiirler Fuzûlî'den daha çoktur.[523]

Poole: "Konstantinapollü Bâkî, akranı Fuzûlî'den geri de kalsa, kendi ceddinde tıpkı bir Fuzûlî gibiydi. Birinci Sultan Süleyman'a yakılan bir ağıt olan en çok ünlenen eseri, kendi tarzında eşsizdir. Her biri kafiyeli beyitle biten, birkaç monoritmik kıtalardan oluşmaktadır; örnek olması açısından ilk iki kıtayı aşağıda alıntıladım. Okuyucu başlangıç satırlarında ele alınmıştır."

"Ey pây-bend-i dâmgeh-i kayd-ı nâm u neng

Tâ key hevâ-yı meşgale-i dehr-i bî-direng

Añ ol güni ki âhir olup nev-bahâr-ı 'ömr

Berg-i hazâne dönse gerek rûy-ı lâle-reng

Âhir mekânuñ olsa gerek cür'a gibi hâk

Devrân elinden irse gerek câm-ı 'ayşa seng

İnsân odur ki âyîneveş kalbi sâf ola

Sîneñde n'eyler âdem iseñ kîne-i peleng

'İbret gözinde niceye dek gaflet uyhusı

Yitmez mi saña vâkı'a-i Şâh-ı şîr-ceng

Ol şeh-süvâr-ı mülk-i sa'âdet ki rahşına

Cevlân deminde 'arsa-i âlem gelürdi teng

Baş egdi âb-ı tîgina küffâr-ı Üngürûs

Şemşîri gevherini pesend eyledi Freng

Yüz yire kodı lutf ile gül-berg-i ter gibi

Sandûka saldı hâzin-i devrân güher gibi

Hakkâ ki zîb ü zînet-i ikbâl ü câh idi

Şâh-ı Sikender-efser ü Dârâ-sipâh idi

Gerdûn ayagı tozına eylerdi ser-fürû

Dünyâya hâk-i bârgehi secdegâh idi

Kemter gedâyı az 'atâsı kılurdı bay

[523] Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 347

Bir lutfı çok mürüvveti çok pâdişâh idi

Hâk-i cenâb-ı hazreti dergâh-ı devleti

Fazl u belâgat ehline ümmîdgâh idi

Hükm-i kazâya virdi rızâyı egerçi kim

Şâh-ı kazâ-tevân u kader-destgâh idi

Gerdûn-ı dûna zâr u zebûn oldı sanmañuz

Maksûdı terk-i câh ile kurb-i İlâh idi

Cân u cihânı gözlerümüz görmese n'ola

Rûşen cemâli 'âleme hûrşîd ü mâh idi

Hûrşîde baksa gözleri halkuñ tola gelür

Zîrâ görince hâtıra ol meh-likâ gelür"[524]

"O thou, foot-tangled in the mesh of fame and glory's snare!
How long shall last the lust of earthly honour falsely fair?
Aye hold in mind that day when life's sweet spring shall pass away;
Alas! the tulip-tinted cheek to autumn leaf must wear!
And thy last resting-place must be, e'en like the dregs', the dust;
And mid the bowl of cheer must fall the stone Time's hand doth bear.
He is a man in sooth whose heart is as the mirror clear;
Man art thou?—why then doth thy breast the tiger's fierceness share?
In understanding's eye how long shall heedless slumber bide?
Will not war's Lion-monarch's lot suffice to make thee ware?
He, Prince of Fortune's cavaliers, he, to whose gallant Rakhsh,
What time he caracoled and pranced, cramped was earth's tourney-square
He, to the lustre of whose sword the Hunnish paynim bowed
He,whosedread sabre's flash hath wrought the wildered Frank's despair!
Like tender rose-leaf, gently laid he in the dust his face;
And earth, the guardian, placed him like a jewel in his case.
In truth he was the radiance of rank high and glory great,
A king, Iskender-diademed, of Dara's armied state.
Before the ground beneath his feet the Sphere bent low its head;
Earth's shrine of adoration was the dust before his gate.

[524]Sabahattin Küçük, Bâkî Dîvânı'ndan Seçmeler, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., 1981 s. 38-40

The smallest of his gifts the meanest beggar made a prince;
Exceeding boon, exceeding bounteous a Potentate!
The court of glory of his kingly majesty most high
Was aye the centre where would hope of sage and poet wait.
Although he yielded to eternal Destiny's command,
A king was he in might as Doom, and masterful as Fate!
Weary and worn by yon vile, fickle Sphere deem not thou him; Near God to be, did he his earthly gloxy abdicate.
What wonder if our eyes no more life and the world behold,
His beauty sheen as sun and moon did earth irradiate!
If folk upon the sun do gaze, their eyes are filled with tears;
For whiletheylook yon moon-bright face before their mind appears!"[525]

"Ey sen, ayağı şöhretin ağına ve şanın kapanına takılan
Ne kadar sürer bu fani şöhret, bu sahte arzular?
Aklında tut, yaşamın tatlı baharı sona erdiğinde;
Eyvah! Lale yüzün sonbaharda yapraklar gibi solar.
Senin ebedi dinlenme yerin topraktır;
İçki kadehlerine düştüğünde taş zamanın elinden,
Hakikatin adamıdır ki kalbi ayna kadar temizdir;
Adamsın değil misin ki kaplanla ortaksın?
Aklın gözü daha ne kadar böyle pervasızca uyuyacak?
Aslan padişahın başına gelen seni uyandırmaya yetmez mi?
Onlar ki, Servet Prensi'nin süvarileri, o ki küheylan Yıldırım,
Atıyla savaş meydanındayken tüm dünya ona dardı,
O ki, Macar kâfirler kılıcının parıltısına boyun eğdi,
O ki, korku kılıcı Frenkleri şaşkına çevirdi!
Narin bir gül yaprağı gibi koydu yüzünü toprağa;
Toprak onu mücevher gibi bastı bağrına.
Gerçekten de makamı ve zaferleri görkemliydi,
İskender'in tacına, Dara'nın ordularına sahipti.
Altındaki toprak üzerindeki gökyüzü diz çöktü önünde;
Dünya'nın tapınakları, kapısında birer toz tanesiydi.

[525] Stanley Lane Poole, Turkey, Publishers United, Anarkali Lahore, (t.y.), s. 213-214.

Hediyelerinin en küçüğü dilenciyi zengin yapardı;
İyilik sahibi, cömertliği çok Hükümdar!
Hükümdarlığının zaferleri çok fazlaydı
Bilge ve şairlerin umutlarının merkeziydi.
İlahi adaletin buyruğuna boyun eğmiş olsa da,
Kıyamet kadar kudretli, Kader kadar ustaydı!
Kötülükten bitap kalleş gökyüzü onu kabul etmedi;
Allah'ın yanıydı fani hükümdarlığının sonu.
Gözlerimiz hayat ve dünyayı görmezse şaşmamalı
Çünkü güzelliği güneş ve ay gibi parlardı!
Eğer insanlar güneşe bakarsa gözleri dolar;
Çünkü onda hükümdarın ay yüzünü görürler!"

1.7.2.6. XVII. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı

17. Yüzyıl, Osmanlı saltanatının yükselişinin son dönemidir, bu yüzden Klasik Türk edebiyatının yükselişi için de son yüzyıldır. Bu devrin en önde gelen meşhur şairleri Nef'î, Nâili ve Nâbî idi. Tüm bu şairler şahsi özelliklerine rağmen Hindistanlı ve İranlı şairlerden etkilendiler.[526] Osmanlı şairi Nef'î'nin İranlı Sebk-i Hindi şairi Örfî'yi; Osmanlı şairi Nâbî'nin de İranlı Sebk-i Hindi şairi Sâib'den etkilendikleri görülmektedir.[527]

a. Nef'î

I. Ahmet'in saltanatı(1603-1607) sırasında, eski Türk şiirinin ikinci seçkin şairi Erzurumlu Nef'î idi.[528] Nef'î'nin hayal gücü kuvvetlidir, dilden dile geçişte Türkçenin en iyi kasidecisidir.Nef'î, bu zamanda hayal ve dilde geçişin oluşmasıyla Türk edebiyatının en iyi kaside şairlerinden etkilenmiştir ve Türk edebiyatının en büyük hiciv şairidir. Şiirin kontrolüne tamamıyla hakimdir.[529]

Erzurumlu Nef'î (1045-1635) IV. Murad devrinin en büyük şairidir.Onun en önemli başlıca eseri hiciv şiirlerinin koleksiyonun yer aldığı "Silham-ı Kaza" (Kader Okları)

[526] Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 348
[527] Solet, a. g. e., s. 349
[528] Stanley Lane Poole, Turkey, Publishers United, Anarkali Lahore, (t.y.), s. 214
[529] Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 348

isimli bir derlemedir.Bir gün IV. Murad bu kitabı okuduğu sırada bir şimşek çakmıştır. Bunun Cennette bir hoşnutsuzluk olacağını işaret ettiğinde Sultan kitabı parçaladı ve şairi İstanbul'dan Edirne'ye sürgün gönderdi. Nef'î kısa bir süre sonra geri çağrıldı, şiddet dolu hicivlerinden dolayı kendisine Vezir Bayram Paşa tarafından idam cezası verildi. İdam sarayın odunluğunda gerçekleştirildi, cellat kaba bir şekilde Nef'î'ye seslendi:

Cellat: "Gel Nef'î, senin iğnelerini kesebileceğimiz bir yere gidiyoruz!"

Nef'i: "Şaşkın Türk, işini yap hicvi buna karıştırma!"

Cellat o anda şairin boğazını kementle boğdu ve şairin bedeni denize atıldı."[530]

Nef'î, Fuzûlî'nin gazellerinin güzelliğini kendi gazellerine uyarladı.[531]

Poole: "Fuzûlî'nin gazellerindeki sevecenliği için saygın olduğu kadar,Nef'î'de kasidelerindeki ya da meddahlarındaki görkemliliği için o kadar saygındı. Tıpkı onun gibi kendisine has bir tarz benimsemiştir."[532]

Onun berrak tarzını şairler taklit etti, ancak Sabrî isimli hiciv şairi onu taklitte daha başarılıydı. Sabri'nin yazmış olduğu kaidelerde çok başarılıdır.[533]

Aşağıdakiler Nef'î'nin en ünlü kasidesinin giriş kıtalarıdır.[534] Sarayda kaldığı süre boyunca daha da geliştirdiği söylenilen bu kaside, IV. Sultan Murad'ı öven bir kaside, bu kasidenin dildeki en sanatsal ve en özgün şiirlerden birisi olduğunu hesaba katarsak biraz şüpheli bir hikâye gibi görünüyor. Türk içki âlemi türünden güzel bir örnek veren ve Osmanlı şairlerinin bayıldığı tema olan bahar mevsimi büyüleyiciliğinin karakteristik tarzlarına değinen bir şiir:[535]

"Esti nesîm-i nevbahâr açıldı güller subh dem

Açsın bizim de gönlümüz sâkî meded sun câm-ı Cem

Erdi yine ürd-i behişt oldu hevâ anber sirişt

Âlem behişt ender behişt her kûşe bir bâğ-ı İrem

Gül devri ayş eyyâmıdır zevk u safâ hengâmıdır

[530] E. J.W. Gibb, Ottoman Literature, Walter Dunne Publish, Washington-London, 1901, s. 236
[531] C. A. Sâdîki, Zeytun Ke Sa'ey, Zahid Publishers, Lahore, 1990, s. 37
[532] Poole, a. g. e., s. 214
[533] C. A. Sâdîki, a. g. e., s. 38
[534] Poole, a. g. e., s. 214
[535] Poole, a. g. e., s. 215

Âşıkların bayramıdır bu mevsim-i ferhunde dem

Dönsün yine peymâneler olsun tehî humhâneler

Raks eylesin mestâneler mutrıblar ettikçe nagam

Bu demde ki şâm u seher meyhâne bağa reşk eder

Mest olsa dilber sevse ger mazûrdur şeyhulharem

Yâ neylesin bîçâreler âlüfteler âvâreler

Sâgar sunar mehpâreler nûş etmemek olur sitem

Yâr ola câm-ı Cem ola böyle dem-i hurrem ola

Ârif odur bu dem ola ayş u tarabla mugtenem

Zevkı o rind eyler tamâm ki tuta mest ü şâdkâm

Bir elde câm-ı lâle-fâm bir elde zülf-i hambeham

Lutf eyle sâkî nâzı ko mey sun ki kalmaz böyle bu

Dolsun sürâhî vü sebû boş durmasın peymâne hem

Her nev resîde şâh-ı gül aldı eline câm-ı mül

Lutf et açıl sen dahi gül ey serv-i kadd-i gonca-fem

Bu dürd ü bu sâfî deme dönsün piyâle gam yeme

Kânûn-ı devr-i dâime uy sen de mey sun dembedem

Meydir mihekk-i âşıkân âşûb-ı dilârâm-ı cân

Sermâye-i pîr-i mugân pîrâye-i bezm-i sanem

Mey âkili irşâd eder âşıkları dil şâd eder

Seyle verir berbâd eder dillerde koymaz gerd-i gem

Mey âteş-i seyyâledir mînâ kadehle lâledir

Yâ gonca-i pür jâledir açmış nesîm-i subh-ı dem

Sâkî meded mey sun bize câm-ı Cem ü key sun bize

Rıtl-ı peyâpey sun bize gitsin gönüllerden elem

Biz âşık-ı âzâdeyiz ammâ esîr-i bâdeyiz

Âlüfteyiz dildâdeyiz bizden dirîg etme kerem

Bir câm sun Allah için bir kâse de ol mâh için

Tâ medh-i şâhenşâh için alam ele levh u kalem

Ol âfitâb-ı saltanat ol şehsüvâr-ı memleket

Cem bezm ü Hâtem-mekremet memdûh-ı esnâf-ı ümen

Ablaksüvâr-ı rûzgâr âşûb-ı Rûm u Zengbâr

Leşker-şikâr-ı kâmkâr Behrâm-ı Âferîdûn alem

Pîrâye-i mülk ü milel sermâye-i dîn ü düvel

Ki olmuş nasîbi tâ ezel tâc-ı Ferîdûn taht-ı Cem

Hâkân-ı Osmânî-neseb ki münderic zâtında hep

İslâm-ı Fârûk-ı Arab ikbâl-i Pervîz-i Acem

Sultân Murâd-ı kâmrân-efsürde vü kişversitân

Hem pâdişeh hem Kahramân sâhibkırân-ı Cem haşem

Şâhenşeh-i ferhunde baht ârâyiş-i dîhîm ü taht

Bahtı kavî ikbâli saht İskender-i Yûsuf şiyem

Şâh-ı cihânârâ mıdır mâh-ı zemînpîrâ mıdır

Behrâm-ı bîpervâ mıdır yâ âfitâb-ı pür kerem

Şâhâne meşreb Cem gibi sâhibkırân Rüstem gibi

Hem Îsâ-yı Meryem gibi ehl-i dil ü ferhunde dem

Dünyâ ve mâfîhâ nedir cennet olursa yâ nedir

Lutf eylemek zîrâ nedir yanında bir nakd u selem

Cümle hünerden Bânasîb sırr-ı acep sun-ı garîb

Meclisde şûh u dilfirîb cenk edecek şîr-i ücem

Gâhî ki ol şîr-i yele hışm ile tîg alır ele

Olur cihân pür zelzele basdıkça meydâna kedem

Ol dem ki kasd-ı cenk eder sahrâları gül renk eder

Dünyâyı hasma teng eder olursa Sâm u Güstehem

Sürdükçe hasma yektene bakmaz silâh u cevşene

Yer kalmaz aslâ düşmana illâ beyâbân-ı adem

Ey Husrev-i âlî nijâd vey dâver-i pâk itikâd

Ey şâh-ı sâhib adl ü dâd ey pâdişâh-ı muhterem

Sen bir şeh-i zîşânsın şâhenşeh-i devrânsın

Yanî ki sen hâkânsın devrinde ben Hâkânî'yim

Ben gerçi bir bîhâsılım şâkird-i ders-i müşkülim

Hem mekteb-i ehl-i dilim halk olmadan levh ü kalem

Sözde nazîr olmaz bana ger olsa âlem bir yana

Pürtumturâk u hoş edâ ne Hâfızım ne Muhteşem

Hâkânî'yim ben Muhteşem yanımda serheng-i haşem

Hâfız olur lebbeste dem dâmem edince zîr ü bem

Nefî yeter davâyı ko dünyâ ile kavgâyı ko

Eflâke istiğnâyı ko hâke yüzün sür lâcerem

Kaldır elin eyle duâ buldu kasîden intihâ

Şimdi duâ etmek sana hem müstehabdır hem ehem

Nice kasîde bir kitâb mecmûa-i pür intihâb

Her nüktesi Faslulhitâb her beyti bir genc-i hikem

Tâ ki cihân mamûr ola geh emn ü geh pür şûr ola

İkbâl ile mesrûr ola ol Husrev-i vâlâ himem"[536]

"The early springtide breezes blow, the roses bloom at dawn of day;
Oh! Let our heartsrejoice; cup-bearer, fetch the bowl of Jem, Ipray.
The gladsome time of May is here, the sweetly scented air is clear,
The earth doth Eden-like appear, each nook doth Irem's bower display.
'Tis e'en the rose's stound o' glee, the season of hilarity,
The feast of lovers fair and free, this joyous epoch bright and gay.
So let the goblet circle fair, be all the taverns emptied bare,
To dance let ne'er a toper spare, what while the minstrels chant the lay.
A season this when day and night the tavern eyes the garth wi' spite;
Though drunk, he loved a winsome wight, excused were Mekka'sguardian gray.
Oh ! what shall now the hapless do, the lovelorn, the bewilderedcrew?
Let beauties fetch the bowl anew, to spare the which were shame today.
Be bowl and lovesome charmer near, and so the hour will shine withcheer;
And he indeed will wise appear who maketh most of mirth and play.
That toper's joy in truth were whole who, drunken and elate of soul,
With one hand grasped the tulip bowl, with one the curling locks didfray.
Cup-bearer, lay those airs aside, give wine, the season will not bide,
Fill up the jar and hanap wide, nor let the beakers empty stay.
Each tender branchlet fresh and fine hath hent in hand its cup ofwine.
Comeforth, O cypress-shape and shine; O rosebud-lips, make gladthe way.
Of this say not 'tis joy or pain; grieve not, but pass the bowl again;
Submit to Fate's eternal reign; and hand the wine without delay.
For wine of lovers is the test, of hearts the bane, of souls the rest,
The Magian elder's treasure blest, th' adorn o' th' idol's festal tray.
'Tis wine that guides the wise in mind, that leadeth lovers joy tofind;
It blowsand caststo every wind, nor lets griefs dustthe heartdismay.
A molten fire, the wine doth flow; in crystal cup, a tulip glow:

[536]Metin Akkuş, Nef'î Dîvânı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2018, s. 16

Elsewise a fragrant rosebud blow, new-oped and sprent with dewyspray.
So give us wine, cup-bearer, now, the bowl of Jem and Kay-Khusrau;
Fill up a brimming measure thou, let all distress from hearts away.
Yea, we are lovers fair and free, for all that thralls of wine we be,
Lovelorn and stricken sore are we, be kind to us nor say us nay.
For Allah's sake a goblet spare, for yonder moon's that shineth fair,
That I with reed and page prepare the Monarch's praises to assay.
ThatSun of empire and command, that Champion-horseman of theland,
As blithe as Jem, as Hatim bland, whom all the folk extol alway,
That Dread of Rûm and Zanzibar, who rides Time's dappled steed inwar.
Who hunts the foeman's hordes afar, Behrâm, Ferîdûn-fair in fray,
That Monarch of the Osmân race, whose noble heart and soul embrace
Arabian Omar's saintly grace and Persian Pervîz' glorious sway.
Sultân Murâd, of fortune bright, who crowns doth give and kingdomssmite;
Both emperor and hero hight, the Age's Lord with Jem's display."[537]

"Eser meltem yelleri erken bahar ayında, şafak vaktinde açar güller,

Kalplerimiz yeniden coşkuyla dolsun, yalvarıyorum saki Cem'in kadehini getir.

Mayıs'ın neşesi sardı dört bir yanı, amber kokuları sardı etrafı,

Yeryüzü Cennet bahçelerine büründü, her kuytu İrem bahçesi,

Gül devri yeme içme, zevk ve sefa zamanıdır,

Bu coşkulu dönem, aşıkların bayramıdır.

Kadehler dolup boşalsın, mahzenleri baştan aşağı boşaltın,

Ozanlar türkü tutturdukça, mest olanlar dans etsin.

Bu dönemin gecesi de gündüzü de zevk ve sefa içindir,

Mekke muhafızı bile sarhoş olduğu halde şirin görünür.

Ah kadersiz, aşk acısı çeken afallamış insan güruhu şimdi ne yapacak?

Güzeller kadeh sunuyor, bugünde reddetmek utanç olur.

[537] Poole, a. g. e., s. 215-217

Sevimli ve çekici güzelin getirdiği kadeh meşke getirir bizleri;

Oynayan ve neşelendirenin bilge görüntüsü olacak

Bu mest olanların, ruhları coşturan ve sarhoşların hepsinin gerçek neşesidir,

Bir elinde lale kadehi, diğerinde kıvrım kıvrım saçları tutar.

Saki bırak çalımı koy şarapları bu devir sabredemez buna.

Sürahi ve testileri sonuna kadar doldur, kadehi de boş bırakma.

Her yeni yetişen eline bir kadeh şarap alır.

Yaklaş, selvi boylu, gül goncası dudaklı zevklendir bizi.

Bu acımış, bu tortulu deme kadehi tekrar uzat ;

Kaderin sonsuz hükmüne boyun eğ, geciktirme uzat şarabı

Şarap aşıkların sınavıdır kalpte kötülük komaz, ruhu ferahlatır;

Eski bir kutsal hazinedir şarabı sunan, onun şen tepsisine tapar zevk düşkünleri.

Akılları açan bir rehberdir şarap aşıkları zevke ulaştırır.

Kalpte ne gam ne de keder bırakır, siler süpürür.

Akan bir ateş gibi lale kızılı şarap kristal bardağa konulur:

Sabah yağan çiy hoş kokulu bir gül goncasıdır.

Saki durma Cem ile Keyhüsrev'in kadehinden şarabımızı getir;

Ağzına kadar doldur ki kalpteki bütün üzüntüleri alıp götürsün.

Öyle ya biz şaraba kul köle yine de hür, zevk ve sefa aşıklarıyız,

Aşk acısı çeken ve ıstırapla kavrulan bizlere karşı nazik ol hayır deme.

Şurada parıldayan sarı ay için, bir de Allah aşkına kadehleri doldur,

Hükümdarın erdemlerini yazmak için kalemimi ve parşömenimi alayım.

Diyarın en iyi süvarisi, güneşin imparatoru ve hükümdarı,

Cem gibi tasasız, Hatim gibi nazik, halkı tarafından daima yüceltilen,

Rum'dan Zengibar'a tüm dünyanın korktuğu, savaşlarında heybetli küheylanlarını süren

Uzaklardaki Behram, Feridun düşmanlarına kadar korku salan ordular avlayan,

Asil yürekli ve herkesi bağrına basan Osmanlı soyunun hükümdarı

Arap Ömer'in mübarek nezaketi ve Acem Perviz'in ihtişamlı hükümdarlığı onda toplanmış.

Hükümdarlığını süren ve ülkeleri alan, taçlar veren yüce talihli;

Cem gibi ulu, Çağ'ın Hükümdarı hem imparator hem de kahraman Sultan Murad."

b. Nâilî

Nâili için, İstanbullu olduğu, gerçek isminin Yeni Zada Mustafa Efendi olduğu ve hükümette önemli bir pozisyonda bulunduğu için çok az şey biliniyor.[538] Nâilî'ye sözcüklerin şairi denir. O, şefkatli sözcükleri sever ve ayrıca Nâilî'nin bir kitabı da Urdu dilinde tercüme edilmiştir.[539]

c. Nâbî

Nâbî, Roha'da doğmuş veIV. Mehmed döneminde İstanbul'a gelmiştir. Üstadının ölümü üzerine Nâbî, Mekke'ye hac yolculuğu yaptıve Kutsal Kent'ten döndükten sonra,Halep'e yerleşti. Baltacı Muhammed Paşa, ilk Büyük Veziratından sonra o şehrin valisi olarak atandı."[540]

Poole: "Anmaya değer bir diğer şair ise, Sultan İbrahim(1640-1648) ve Sultan IV.(1648-1687) Mehmed zamanında yaşamış olan Nâbî'dir."[541]

Nâbî'nin şiiri için denilir ki gerçek sözcükler ve gerçek düşünceler bir şiir biçimi olarak yazılmıştır. Nâbî, duygulardan çok akla önem verir."[542] Öldüğünde seksen

[538]E. J.W. Gibb, Ottoman Literature, Walter Dunne Publish, Washington-London, 1901, s. 239
[539]Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 348
[540]E. J.W. Gibb, Ottoman Literature, Walter Dunne Publish, Washington-London, 1901, s. 239
[541]Stanley Lane Poole, Turkey, Publishers United, Anarkali Lahore, (t.y.), s. 217

yaşını aşmış olan Nâbî,kısmen masalda ve kısmen ayette; muazzam sayıda eser bıraktı,mektubun çoğu, kendisiyle dost olan çeşitli bakanlara övgü dolu olarak kasidedir.[543]Saymakla bitmeyen eserlerinin büyük bir bölümü didaktik türdedir ve bazıları Farsça modeline o kadar yakındır ki Türkçe için yazılıp yazılmadıklarını ayırt etmek çok zordur. Bir sürü takipçisi vardı, bu takipçilerin arasında Ragıp Paşa ve Sami muhtemelen değinilmeyi en çok hak edenlerdir."[544]

Divanında dokuz bin beyit vardır. "Khayriyya" ve "Khayr-Abad",oğlu için iki uzun ahlaki şiir,başyapıtları sayılmaktadır.[545]

1.7.2.7. XVIII. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı

18. yüzyılda klasik edebiyat şiirleri düşüşe geçti, ancak yine de burada da üç önemli şair ve edebiyatçı yer almaktadır. Bu şairler: Nedim, Şeyh Gâlib ve Mustafa Naim'dir.[546]

18. Yüzyılda Nâbî ve Nedim şiir türünde isim yapmışlardır. Nedim, son derece güzel, berrak, açık ve gerçekçi kasideler yazmıştır.[547]

a. Nedîm

Nedîm, klasik dönemin en büyük beş şairi arasında yer almaktadır. O, halis, sade ve güzel dilinden dolayı o bugün de çok sevilmektedir. Nedîm kendi kısa şiirlerinde hayal zenginliği ve uyumlu sözcükleri vasıtasıyla kendinden önceki çağdaşlarından ders almıştır.[548]

III. Ahmed'in saltanatı(1703-1730) sırasında, eski Osmanlı şairlerinin en iyisi olan Nedîm'in yıldızı parladı. Nedim'in tamamen kendine has bir tarzı vardı. Türk ya da Fars, bütünüyle öncülerinin hiçbiriyle alakası yoktu, tarzını ve bu tarzı taklit etmeye kimse yeltenmedi. Hakikat ahenginin sözlerinde en mükemmel zarafet ile yazılmış

---

[542] Solet, a. g. e., s. 348
[543] Gibb, a. g. e., s. 240
[544] Poole, a. g. e., s. 217
[545] Gibb, a. g. e., s. 240
[546]Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 349
[547]C. A. Sâdîki, Zeytun Ke Sa'ey, Zahid Publishers, Lahore, 1990, s. 38
[548] Solet, a. g. e., s. 349

gazellerinde, ulusunun başka hiçbir şairinde bulunamayacak, hayat dolu sevincin ve neşeli vurdumduymazlığın bir tonu çalıyordu. [549]

Bu dönemde Sadrazam İbrahim Paşa, Nedimi çok sevdiğinden dolayı ona kütüphanesinin emanet etmiştir.[550]

b. Şeyh Gâlib

Şeyh Gâlib, "Gâlib Dede" ismiyle tanınmıştır, o 18. Yüzyılın ortalarının sonunda bağıntılıdır. O, klasik dönemin son döneminin büyük şairi olarak bilinir. Baki, Fuzûlîli, Nef'î ve Nedîm'e katılıp onların sayısı klasik dönemin en büyük beş şairinden biridir[551]

Eski dört büyük Türk şairlerinden sonuncusu Şeyh Gâlib, III. Selim zamanında(1789-1807) yaşamıştır ve yazmıştır. Kinayeli bir romantik şiir olan "Hüsn-ü Aşk", Osmanlı şiir dehasının en iyi çalışmalarından birisidir.[552]

Edebiyat bu dönemde bitmek üzereyken yazmış olduğu "Hüsn-ü Işk" kitabı onun popülaritesini arttırmıştır. Mesnevi türündeki şiir koleksiyonu olan bu eseri 26 yaşındayken yazmıştı. Bu dönemde hiçbir kitap bu kitapla rekabet edemedi.[553] Fuzûlî, Nef'î ve Nedîm gibi Şeyh Gâlib de başarılı bir şekilde önceki yazarlardan farklı, kendine has bir tarz oluşturmuştur.[554]

18. yüzyıl Klasik Türk edebiyatından sonra 19.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu döneminde yeni edebiyat akımları ortaya çıkmış, daha sonra ise Yeni Türk edebiyatı dönemine geçiş başlamıştır.

1. 8. Urdu Edebiyatında Modern Türk Edebiyatı

Urdu edebiyatında Türkçenin Tanzimat, Modern ve Cumhuriyet dönemine dair çalışmaların yer aldığı kaynaklar klasik Türk edebiyatına göre daha fazladır. Çalışmamızda Türk ve Pakistanlı yazarlar tarafından yazılmış Urdu edebiyatı

[549] Poole, a. g. e., s. 217
[550] C. A. Sâdîki, a. g. e., s. 38
[551] Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 349
[552] Stanley Lane Poole, Turkey, Publishers United, Anarkali Lahore, (t.y.), s. 206
[553] Solet, a. g. e., s. 349
[554]Poole, a. g. e., s. 220

dahilindeki eserlerde Türk edebiyatının özellikleri ve şairler hakkındaki bilgiler Urducadan Türkçeden tercüme edilmiştir.

Yeni Türk Edebiyatının başlangıcında Türk edebiyatında batı etkileri belirginleşmeye başladı. Ayrıca Osmanlı Devletinin de düşüşü ile birlikte gençlerin zihinlerinde bir inkılap düşüncesi yerleşti. Bu gençler Avrupa'nın düşünceleri ve fikirlerinden çok etkilendiler. Onlara gençelrin çabalarıyla Tanzimat oluştu. Bu dönemin meşhur şairleri Şinasi, Namık Kemal, Abdulhak Hamid ve Ziya Paşa'dır.[555]

Toker: "1899 yılında Osmanlı İmparatorluğu, Tanzimat ismiyle hükümet tarafından siyasi alanda yenilikler yapılmaya başladı. Devletin amacı ülkeyi Orta Çağ devrin gibi eski yaşam şeklinden çıkartıp zamanın gelişimine ayak uydurmak için bilim ve teknolojiden yararlanıp yeni gelişmeleri ülkeye kazandırmaktır."[556]

1. 8. 1. Tanzimat Edebiyatı Dönemi

Tanzimat döneminde Avrupa ülkeleri özellikle Fransa'da gelişen edebiyat ve şiirden esinlenmiş yeni yapıtlar kabul görmüştür."[557] 19. yüzyılın ortalarında birçok şair ve yazar nazım ve nesir eserleri yazdılar. Bu dönemde Islahat sesleri yükselmeye başladı.[558]

1822'de İstanbul'da Bab-ı Ali'de bir tercüme ofisi kuruldu. Bu ofise "Tercüme Ofisi" denildi. Bu ofise o kadar büyük bir önem verildi ki, burada Türk gençleri, ülkede inkılabın gelişmesini sağladı. 1861'de "Cemiyet İlmiye Osmani" kurulmasında bunun kurucusu meşhur mütercim yazar Münif Paşa idi. Bu idarenin başında birkaç kitap Türk diline tercüme edildi. Türkiye'de diğer dillerde çeviriler tarihi Osmanlı döneminde başladı.[559]

1865'te Eğitim Bakanlığı'nın gözetiminde bir tercüme komitesi kuruldu. Buranın başkanlığını Münif Paşa yaptı. Burada bilim ve ticaret konularında bazı kitaplar

[555] Sâdîki, a. g. e., s. 39
[556] Halil Toker, ***Jadeed Urdu Şa'ari***, Sanjh Publications, 2009, Lahore, s. 19
[557] Toker, Jadeed Urdu Şa'ari, 19
[558] Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 350
[559] Halid Mebin,"Turki Mein Tercumey Ki Rivayat Aur Teracim Nazm u Nesir İkbal", ***Journey of Urdu Language and Literature in Turkey (From the Perspective of Turkey-South Asian Muslims Relations),*** Editörler: Halil Toker, Ali Moeen, Eds., Urdu Garh-Bahawalpur, Pakistan, 2015, s. 92

tercüme edildi.[560] Burada ayrıca Türk edebiyatında devrimci değişiklikler yapılmaya başlandı.[561]

19. yüzyılda Türk edebiyatında yapılan inkılaplardan dolayı bu döneme Tanzimat dendi. Bu dönemde Avrupa kitaplarının yanında sayısız Arapça ve Farsça kitap tercüme edildi. Bu dönemin şair ve yazarları İbrahim Şinasi (1821-1871), Namık Kemal (1840-1888), Abdul Hak Hamid (1852-1937) ve Tevfik Fikret (1867-1915)'tir. Bu şair ve yazarlar Urdu edebiyatı şairleri Sir Seyid Ahmed Han, Nezir Ahmed, Eltaf Hüseyin Hali ve Muhammed Hüseyin Azad isimleriyle aynı değere sahiptirler.[562]

Urdu diliyle yazılmış olan kitaplarda Türk edebiyatı dönem, şair ve yazarları hakkında bilgiler şu şekilde verilmiştir.

1.8.1.1. Tanzimat Dönemi Şairleri

a. İbrahim Şinâsî

İbrahim Şinasi, modern edebiyatın kurucusuydu.[563]İbrahim Şinasi, 1826 yılında doğdu, babası askeriyede memurluk yapıyordu. Şinasi, Reşid Paşa'dan Fransızca öğrendi. Şinasi, yüksek öğrenimi için 1849 yılında Paris'e gönderildi. 1853 yılına kadar burada kaldı. Bu yıllarda Şinasi, folklor-iktisat ve Fransız edebiyatının eğitimlerini aldı.[564] Şinasi, ülkesinde döndükten sonra 1859'da şiirlerinin yer aldığı dergi "Divan-ı Şinasi" yayımlandı. Şinasi'nin şiirleri de Klasik Türkçe şairlerinin deyimleri ve terkipleri ile beraber klasik üslupta yazıldığı belirgindir.[565]

1860 yılında Şinasi, arkadaşı Ağa Efendi ile bir araya gelip Türk dilinin hususi resmi gazetesi "Tercüman-ı Ahval" i yayımladı. Daha sonraki dönemlerde Şinasi, altı ay sonra kensi gazetesi "Tasvir-i Efkar"ı çıkardı.[566]

Bu dönemde Namık Kemal ismi de yeni edebiyatta büyük önem taşımaktadır. Namık Kemal'in "Celaleddin Harzemşah" öyküsü, Urdu edebiyatının meşhur öykü yazarı Seccad Haydar Yıldırım tarafından Urdu diline tercüme edilmiştir.[567]

---

[560] Mebin, a. g. m., s. 92-93
[561]Sarvat Solet, Turk Aur Turki, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 350
[562]Sarvat Solet, ***Turk Aur Turki***, Islamic Publishers, Lahore, 1989, sa. 350
[563] Solet, a. g. e., s. 350
[564] Ziya-ul Hasan Faruki, ***Erkan-i Salasa***, Mektebah Cam'ia el Metid Cami'a-e Nigar Yay., New Delhi, 1974, s. 25
[565] Faruki, ***Erkan-i Salasa***, s. 26
[566] Akmal Ayubi, ***Turki***, İdare-i İlm İslamiyah Muslim University Aligarh, Delhi, 1963 s. 293

b. Namık Kemal

Namık Kemal (Kemal Muhammed Namık) 21 Aralık 1840'da Tekirdağ'da doğdu.Babasının adı Müneccim Haşmi Mustafa Asım Bey idi. Annesi Abdüllatif Paşa'nın Sacazdi idi. Namık Kemal çocuk yaştayken annesini kaybetti.[568]Namık Kemal, 1845'ten 1848'e kadar iki buçuk yıl nenesi ile beraber bir Anadolu ili Afyonkarahisar'da yaşadı.[569]Namık Kemal, Arapça ve Farsçanın eğitimini evde aldı. Böylece Fransızcanın temel eğitimini de Afyonkarahisar'da aldı.[570]

1862 yılında yeni Türk edebiyatının kurucularından şair ve düşünür Şinasi ile tanıştı ve Namık Kemal, Şinasi'nin gazetesi "Tasvir-i Efkar" da yazılar yazmaya başladı. 1865 yılında Şinasi'nin Paris'e gitmesiyle Namık Kemal "Tasvir-i Efkar"ın idareciliğini yaptı. Namık Kemal genelde doğu meseleri üzerinde yazılar kaleme aldı.[571] Namık Kemal 29 Haziran 1868'de "Hürriyet" isminde bir gazete çıkardı.[572]

Namık Kemal'in üçüncü gazetecilik dönemi İstanbul'da oldu ve burada 13 Haziran 1872'de "İbret" gazetesini çıkardı.Namık Kemal'in kendine özgü şiirleri büyük iz bıraktı, bu da Osmanlı Devleti'nde bu gazeteyi en önemli gazete yaptı. Ancak hükümet, Namık Kemal'in dikenli eleştirilerine dayanamadı ve gazeteyi dört aylığına kapattı ve Namık Kemal 26 Eylül 1872'de Gelibolu'ya Vali olarak gönderildi.[573] Namık Kemal 1873'te "Hub-e Vatan" vatan sevgisi konulu "Vatan" isimli bir drama yazdı.[574] Namık Kemal 2 Aralık 1888'de Sakız Adası'nda vefat etti.[575]Namık Kemal, Türk tarihinde özgürlük ve vatanseverliğin en önemli savunucusuydu ve her zaman bununla yaşadı.[576]

Urdu edebiyatı konulu "Jadeed Urdu" kitabında Namık Kemal'in Murabba isimli şiirden kısa bir bölüm yer almaktadır.

---

[567] Solet, a. g. e., s. 350
[568] Toker, ***Jadeed Urdu Şa'ari***, s. 41
[569] Nigar Seccad Zahir, ***Jadeed*** **Turki – Jang A'zim Avval Se Bisvin Sâdî Ke Ihtimam Tak Turki Ki Siyasi Tarih**, Kurtas Salsala-i Matbuat, Karachi, 2001, s. 255
[570]Zahir, ***a. g. e.***, s. 256
[571] Toker, Jadeed Urdu Şa'ari, s. 41
[572]Zahir, a. g. e., s. 258
[573] Zahir, a. g. e., s. 259
[574] Faruki, ***Erkan-i Salasa***, s. 46
[575] Toker, Jadeed Urdu Şa'ari, s. 43
[576] Toker, Jadeed Urdu Şa'ari, s. 43

مربع

Terk kar deen har ek tamannâ vü arzô sadâqat se Tôr deen ye jismi panjara agar kâvet hô gâ ‘azeem ke sâmnay Har nafees âh faryâd kar ke vatan ke gam û alam mein ‘Âin bachâô ke lie kahti he sanvayah Rabb ki âvâz hai	ترک کردیں ہر اک تمنا وارزو سداقت سے توڑدیں یہ جسمی پنجرہ اگر رکاوٹ ہوگا عزم کے سامنے ہر نفس آہ فریاد کر کے وطن کے غم والم میں آئیں بچاؤ کے لیے کہتی ہے سنو یہ ربّ کی آواز ہے [577]

“Sıdk ile terkedelim her emeli, her hevesikıralım hâil ise azmimize ten kafesi, inledikçe eleminden vatanın her nefesi,gelin imdada diyor bak budur Allah sesi”[578]

Hameen hamat zaib deyti he rahmat û marhamat Âllah ki Mustaqbal kî mulkiyat hai na amr na gareeb kî Kân deher fariâd par jô ke tarjumân he afsûs kî Dekh har sâns û vatan kâ karate hu’ey kyâ kahtâ hai	ہمیں ہمت زیب دیتی ہے رحمت و مرحمت اللہ کی مستقبل کی ملکیت ہے نہ امیر نہ غریب کی کان دھر فریاد پر جو کہ ترجمان ہے افسوس کی دیکھ ہر سانس وطن کا، کراتے ہوئے کیا کہتا ہے [579]

“Bize gayret yakışır, merhamet Allah’ındır, hükm-i âti ne gakîrin ne şehinşâhındır, dinle feryâdını kim terceme-i âhındır,inledikçe ne diyor bak vatanın her nefesi.”[580]

*Bu dönemin önemli şairlerinden birisi de Ziya Paşa’dır.

c. Ziya Paşa

1825 yılında İstanbul’da dünyaya gelmiştir. Babası Gümrük dairesinde bir memurdu. Okul çağı geldiği vakit eğitim için mektebe gönderildi. Mektepte Kur’an-ı Kerim dersleri öğrendi. Buradan İrfan mektebine geçti. Başbakan Reşid Paşa, İstanbul’da okullar kurdu. Bu okullar “Mekteb-i Muarif Adliye” ve “Mekteb-i İrfan” idi.[581]Ziya Paşa, bu okullarda Arapça ve Farsça öğrenmesinin yanında şairlik ve şiire de ilgi duydu.[582]

[577] Toker, Jadeed Urdu Şa’ari, s. 46
[578] Hikmet Dizdaroğlu, Namık Kemal, Hayatı-Sanatı-Eserleri, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1965, s. 40
[579] Toker, Jadeed Urdu Şa’ari, s. 46
[580]Dizdaroğlu, a. g. e., s. 40
[581] Zahir, a, g, e., s. 71
[582] Toker, Jadeed Urdu Şa’ari, s. 29

Ziya Paşa'nın şairliği ve edebi yaşamı, siyasi etkinliklerinin gölgesinde oldu, ancak sonradan o şiir ve edebiyatta kendi tarzını gösterdi ve siyasi eleştirilerle dolu güzel şiirler yazdı. Ziya Paşa 7 Mayıs 1880'de vefat etmiştir.[583]

Ziya Paşa'nın en önemli eserlerinden olan Terkib-î Bend'den kısa bir parça Urduca olarak şu şekildedir:

Terkib-î Bend

Shâkîlâ de dôbarah jô saman-e jân hai	ساقیالادے دوبراہ وہ جو سامانِ جان ہے
Mulâqat zada lôgôn kî 'akl ke lie ârâm kî kân hai	ملاقت زدہ لوگوں کی عقل کے لیے آرام کی کان ہے
Mai jô he shakil ehl-i kamâl ke dil kî	مے جو ہے صقیل اہلِ کمال کے دل کی
Voh nâcaahta lôgôn ki 'aql ke liey ziân hai	وہ ناپختہ لوگوں کی عقل کے لیے زیاں ہے
Jâm dey kar bulâ kô! Kyûn ke dil-i vîrân	جام دے کر بلا دل کو! کیوں کہ دلِ ویران
Kâf'î 'arsa hûa jô kharabât se joodâ hai	کافی عرصہ ہوا جو خرابات سے جدا ہے
Shakhâ zendân-ı Khûda ke 'ışq ke lie sharâb pî leen	ساقیا رندانِ خدا کے عشق کے لیے شراب پی لیں
Kyûn ka zendaan-ı Khûda asrâr-ı nihân se âkıf hain	کیوں کہ رندانِ خدا اسرارِ نہاں سے واقف ہیں
Sakiâ pî leen harîees sôfî sey zed kar ke	ساقیا پی لیں حریص صوفی سے ضد کر کے
Ka us kâ maqsad sharâb-ı kausar aur ârzû hurîân hain	کہ اُس کا مقصد شرابِ کوثر اور آرزو حوریاں ہیں
Ta'jeeb is 'ışq par jô mei kâ pâlâ hûâ valî	تعجب اِس عشق پر جو مے کا پالا ہوا ولی
Ka jis kâ bâda sad sâlah aur sâkî javân hai	کہ جس کا بادہ صد سالہ اور ساقی جوان ہے
İs amr par hai agar kujh shak tû pôch pîr-i muğân se	اِس امر پر ہے اگر کچھ شک تو پوچھ پیرِ مغاں سے
Vâ 'azûn kî dastân sarâsar hazayân hai	واعظوں کی داستان سراسر ہذیان ہے
Merey nazdeek charh se marad ye charh-i galat raftâr	میرے نزدیک چرخ سے مراد یہ چرخِ غلط رفتار[584]

[583] Toker, Jadeed Urdu Şa'ari, s. 31
[584] Toker, Jadeed Urdu Şa'ari, s. 32

“Sâkî getûr ol badeyi kim mâye-i cândır

Ârâm-dih-i akl-ı melâmet-zede-gândır

Ol mey ki olur saykal-i dil ehl-i kemâle

Nâ-puhtelerin aklına bâdî-yi ziyandır

Bir câm ile yap hâtınrı zîrâ dil-i viran

Mehcûr-i harâbât olalı hayli zemândır

Sâkî içelim aşkma rindân-ı Hüdâ'nın

Rindân-ı Hüdâ vâkıf-ı esrâr-ı nihandır

Sâkî içelim rağmına söfî-yi harîsin

Kim maksadı Kevser emeli hûr-i cinândır

Aşk olsun o pîr-i mey-i perverde-i aşka

Kim badesi sad sâle vü sâkîsi civandır

Pîr-i mey’e sor mes'elede var ise şübhen

Vâ'izlerin efsâneleri hep hezeyândır

Ben anladığım çerh ise bu çerh-i çep-endâz

Yahşi görünür sûreti ammâ ki yamândır.”[585]

ç. Ahmed Mithat

Ahmed Mithat (1844-1912)’ın ismi de bu dönemin üst sırasındadır. Mithat, muhtemelen 150 kitap yazmıştır ve bunların 100’den fazlası sadece romanlardır.[586]

[585]Önder Göçgün, ***Ziyâ Paşa***, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 50
[586] Solet, a. g. e., s. 353

d. Recaizade Mahmud Ekrem

Recaizade Mahmud Ekrem, 14 Mart 1847'de İstanbul'da doğdu. Babası Recai Efendi zamanın önemli alimi ve edebiyatçısı idi. Ekrem, ilk eğitimini Bayezid Rüşdiyesi Okulunda ve İrfaniye Mektebi'nde yaptıktan sonra 1858 yılında Harbiye İdadi Mektebi'ne girdi. Ekrem, 1870 yılında ilk olarak "Afife Anjelik" isminde bir öykü kaleme aldı. 1871 yılında onun ilk dergisi Nağme-i Seher" ismiyle yayımlandı.[587]

Recaizade Mahmut Ekrem, Namık Kemal gibi güzel anlatımı olmamasına rağmen Hamid'in şairane düşüncelerini örnek almazdı.[588] Sezai ve Recaizade Mahmud Ekrem (1847-1914) yeni dönemin kurucusuydu. Ekrem, batılı düşüncelerde Türk şiiri ve nesir eserleri yazmıştır. Sezai, Türkiye'nin Alfonse Daudet'i olarak anılmaktadır. Ekrem, Fransız edebiyatındaki önemli eserlerden etkilenip öyküler yazmıştır.[589]

Ancak şunda şüphe yoktur ki, o sıkı dil ve üslup açıklamasını basit sözcüklerle yapma ayrıcalığına sahiptir.[590] Ekrem'in şiirlerinin konusu aşktır. Aynı zamanda şiirlerinde yaşamın karanlık yönlerine de yer verir. Ayrıca Fransız edebiyatının çok etkisinde kalmasıyla da o, genel olarak Türk şiiri için yeni yeni konular seçmiştir. [591]Recaizade Mahmud Ekrem, 31 Şubat 1914'de İstanbul'da vefat etti.[592]

Recazizade Mahmut Ekrem'in en meşhur şiirlerinden birisi "Makber" dir.

Kabir	**قبر**
Ey za'ir-i i'tibâr parvar	اے زائرِ اعتبار پرور
Dekh le, kitnâ koob surat nezârah hai yah qabeer!	دیکھ لے، کتنا خوب صورت نظارہ ہے یہ قبر!
Tanhâ'î us kî khûsh numa hai na!	تنہائی یاس کی خوش نما ہے نا!
Apnî sadgî mein lagtâ hai vo dilbar	اپنی سادگی میں لگتا ہے وہ دِلبر

[587] Toker, "Jadeed Urdu Şa'ari", s. 49
[588] Ayubi, "Turki", s. 297
[589] Solet, a. g. e., s. 353
[590] Ayubi, "Turki", s. 297
[591] Ayubi, "Turki", s. 298
[592] Toker," Jadeed Urdu Şa'ari", s. 49

	بہت محزون اِس خاکِ سیاہ پر
Bahut mahzoon is khâk-e siâh par	
Zainab detâ hai kyâ hai yah sang-a marmar?	زینب دیتا ہے کیا یہ سنگِ مرمر؟
	تیری ناف سے جنم لیا نہالِ گل ریز
Teerî nâf sey janam lyâ nihâl-i gul zeyr	
Dekh, dekh tû, kis qadar lateef yah manzar!	دیکھ، دیکھ تو، کس قدر لطیف یہ منظر!
Nazar rebây û jadân hai nâ	
	نظر ربائے وجداں ہے نا
Tere âs pâs movc zen yah chaman-i ter?	تیرے آس پاس موج زن یہ چمنِ تر؟
Ek aur latâfat bahashtâ hai use	
Tere Agey kahrâ ye sard-i sâyah gastar,	ایک اور لطافت بخشتا ہے اُسے
Lâ javâb andâz mein yakjâ hû'ey hain	
	تیرے آگے کھڑا یہ سردِ سایہ گستر،
	لاجواب انداز میں یکجا ہوئے ہیں
	ایک سائے کے ساتھ یہ ضیائے مہر انور،[593]
Ek sâ'ey ke sâth ye ziyâe meher en'ir	
	دیکھی نہیں تو اک بار وہ جگہ دیکھ لے
Deykhî nahîn tû ak bâr vo jagah deykh le	
Jis mein ham ser hain dukh aur masarrat is pahar,	جس میں ہم سَر ہیں دُکھ اور مسرت اِس پہر،
	بتا! بے حد خوبصورت ہے نا
Betâ bey khoob surat hai nâ	
Ye serd-i nihâl û qabr ke sâth ek sar?	یہ سردِ نہال و قبر کے ساتھ ایک سر؟
Lakin in sab se ziyada sunhari afsus	
He zeyr-i hâk mafdoon merî dohtar!	لکین اِن سب سے زیادہ سنہری افسوس
	ہے زیرِ خاک مدفون میری دختر![594]

**

Makber

"Ey zâir-i i'tibâr-perver,
Seyr et ne güzel durur şu makber!
Yalnızlığı hoş-nümâ değil mi
Yâ sadeliği değil mi dil-ber?

[593] Toker, "Jadeed Urdu Şa'ari", s. 51
[594] Toker, "Jadeed Urdu Şa'ari", s. 52

Gayetle hazîn iken o toprak
Üstünde yakışmamış mı mermer?
Nâfında biten nihâl-i gül-bîz
Bak bak ne kadar lâtîf-manzar!
Olmaz mı nazar-rübâ-yı vicdan,
Nezdinde o mevc uran çemenler?
Vermiş ana başka bir letafet
Pîşindekî serv-i sâye-güster.
Düşse bu kadar düşer muvafık
Bir zille ziyâ-yı mihr-i enver.
Seyr et bunu görmedinse şâyed
Mahzunluk içinde şâd bir yer.
Söyle hele pek güzel değil mî
Şu serv ü nihâl ü kabr yek-ser?
Hepsinden anın güzeldi eyvah
Altında yatan zavallı duhter!"[595]

e. Abdul Hak Hamid Tarhan

Abdulhak Hamid 5 Şubat 1852'de İstanbul'da Bebek semtinde doğdu. Babası Tanzimat döneminde bilgin ve siyasetçi Hayrullah Efendi idi. O, ilk eğitimini Mahalle Mektebi ve Rumeli Hisarı Rüşdiye Mektebi'nde yaptı.[596]

Abdulhak Hamid, Türk şiirinde yeni düşüncelerin tercümanı oldu ve açık-sade üslupta gerçekçi yazar olarak çalıştı. Hamid, çok kısa sürede kendini gösterdi.Hamid, zulüm ve insafsızlığa şiddetle karşıydı. Avrupa ve Asya'nın çeşitli ülkelerinde elçilik yaptı. Hamid'de Abdulhamid'in istibdat dönemini şiddetle eleştirmiştir.[597] Abdulhak Hamid Tarhan 14 Nisan 1937'de İstanbul'da vefat etti.[598]

Tanzimat Edebiyatı'nda Hindistan ile en fazla ilgilenen yazar ve şair Abdülhak Hamid'dir. Zira o bir süre Hindistan'da dış işleri görevlisi olarak kalmış, Hindistan'ı konu edinen pek çok eser kaleme almıştır. Abdülhak Hamid Duhter-i Hindû (1876)'da Hintli kız Surucuyi ile İngiliz Binbaşı Tomson arasındaki aşkı anlatmıştır.

[595] http://www.osmanlimedeniyeti.com/Bilgi/Recai-zade%20Mahmud%20Ekrem (E.T. 02.01.2018)
[596] Toker, "Jadeed Urdu Şa'ari", s. 67
[597] Ayubi, "Turki", s. 298
[598] Toker, "Jadeed Urdu Şa'ari", s. 68

Eşber (1880)'de Hindistan'ı almak isteyen İskender ile Eşber arasındaki mücadele dile getirilmiştir. Bunlar odur (1885)'da Hindistan coğrafyasında bulunan unsurlar kaleme alınmıştır. Finten (1887) adlı eserde Hintli Nâhuda Sahip ile bir İngiliz hanımı arasındaki aşk anlatılmıştır. Cünûn-ı Aşk (1925)'ta Hint mihracesi (Maharaca) ile İngiliz kızı Florans Henniger arasındaki aşk dile getirilmiştir. Aslında Abdülhak Hamid İngilizlerin Hindistanlılara yaptıkları zulüm işlemiş, böylece onların uyanmalarını istemiştir.[599]

Abdulhak Hamid'in önemli eserlerinden birisi olan "İlham-ı Nusret" in ilk dört mısraı şu şekildedir.

Elhâm-ı Nusret	الہام نصرت
Subq hâseel kiâ âc tû ne ey dushmân-ı magroor? Ey dushmân-ı hairat zadah, ey dushmân-ı maqhûr	سبق حاصل کیا آج تُو نے اے دشمنِ مغرور؟ اے دشمنِ حیرتزدہ، اے دشمنِ مقہور
Dekhâ tû ney lashkar-i Turk châhey to zaleelûn kô	دیکھا تُو نے لشکرِ ترک چاہے تو ذلیلوں کو
Zillat sar jahkâne par kartâ hai majboor	ذلّت سے سر جھکانے پر کرتا ہے مجبور

Elham-ı Nusret

"Bildin mi bugün haddini ey düşmen-i mağrur
Ey düşmen-i hayretzede, ey düşmen-i makhûr
Gördün mü ki Türk ordusu isterse edermiş
Alçakları bir kat daha alçalmaya mecbur?" [600]

1.8.2. Edebiyatı Cedide (Servet-i Fünun Edebiyatı)

Tanzimat edebiyatında oluşan vatanperverlik, yeni siyasi düşünceleri, şair ve yazarlar vasıtasıyla halkın bilinçlenmesi amacıyla tüm yurt sınırlarına yayma dönemidir.[601]Bu

[599] Necati Demir, "Türk Düşünce Dünyasında Hint ve Hindistan", ***Mahatma Gandhi 1. Uluslararası Asya Multidisipliner Çalışmalar Kongresi***, New Delhi, India, s. 29
[600] Ömer Çakır, "Çanakkale Muharebelerinin Türk Şiirindeki Yeri ve Önemi" Üzerine Bir Tasnif Denemesi, s. 335-336. http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-34/canakkale-muharebelerinin-turk-siirindeki-yeri-ve-onemi-uzerine-bir-tasnif-denemesi)(E.T. 22.06.2019)
[601] Toker, "***Jadeed Urdu Şa'ari***", s. 21

dönem, hükümetin istibdat döneminden ziyade yeniliklere karşı çıkılan bir dönem olarak ta bilinmektedir.[602]

Bu dönemde amaç rahat ortamda çalışabilmek yanında şiir ve edebiyatta mümkün olduğunca ortak anlayış oluşturmaya çabası gösteriliyordu, ayrıca halkın geneline siyasi şuurun geliştirip mutlak padişahlığın temellerinin sallayabilmekte amaçlanmıştır. Ancak II. Abdulhamid uzun süren saltanatı hürriyet ve özgürlük düşüncelerini uygun bulmadı. Bazı kişiler hapse atıldı, bazı kişiler sürgün edildi. Abdulhamid döneminde "Sanat için özgür düşünce" nin karşısında yer aldı, o dönemin aydınları da işte bu yüzden edebiyat-ı cedide yani diğer adıyla Servet-i Fünun dönemini başlattılar. Ana düşünce "Sanat için Sanat"tır.[603] Bu dönem, hükümetin istibdat döneminden ziyade, gelişmelere karşı çıkıldığından dolayı kötü anılmıştır.[604] Bu dönemin en meşhur şairlerinden birisi Tevfik Fikret'tir.[605]

a. Tevfik Fikret:

Tevfik Fikret, 24 Aralık 1827'de İstanbul'da doğdu. Babası Sofya Hakimi Hüseyin Efendi idi. Tevfik Fikret, temel eğitimini İstanbul Aksaray'da Mahmudiye Valide Rüşdiyesinde yaptı, ancak daha sonra Galata Sultanisi okuluna girdi.[606]1894 yılında "Malumat" ve 1897 yılında zamanın meşhur risalesi "Servet-i Fünun" da editörlük görevi yaptı.[607]

Tevfik Fikret'in açık alegorikti. O, şiirlerinde istibdat dönemini protesto etti. Haftalık gazete "Servet-i Fünun"u çıkardı. Bu gazetenin müdürü oldu, şiirlerini "Rubab-ı Şikeste" isminde bir risalede yayımladı ve çok başarılı oldu.[608] Tevfik Fikret, 19 Ağustos 1918'de vefat etti ve şu anda Eyüp'te Şehitler kabristanında meftundur.[609]

Tevfik Fikret'in "Hân-ı Yağmâ" isimli şiirinden Urducaya tercüme edilmiş kısa bir bölüm şu şekildedir:

[602] Ayubi, "**Turki",** s.300
[603] Toker, ***Jadeed Urdu Şa'ari***, s.20
[604] Ayubi, ***Turki***, s. 300
[605] Toker, ***Jadeed Urdu Şa'ari***, s. 21
[606] Toker, ***Jadeed Urdu Şa'ari***, s. 91
[607] Toker, ***Jadeed Urdu Şa'ari***, s. 92
[608] Ayubi, ***Turki***, s. 300
[609] Toker, ***Jadeed Urdu Şa'ari***, s. 93

Hân-ı Yağmâ	خوانِ یغما
Yah chootâ sadastar khevân sâhbô, nagle jâne kô jô taiâr he	یہ چھوتا سا دستر خوان صاحبو، نگلے جانے کو جو تیار ہے
İs millat kî zindagî hai jo, âp ke sâmney kânp rehâ hai	اس ملت کی زندگی ہے وہ، آپ کے سامنے کانپ رہا ہے
Jân hachkachâ'in kabhi mat khaeen, negleen hapar hapar is liey…	جاں ہچکچائیں کبھی مت کھائیں، نگلیں ہپڑ ہپڑ اِس لیے…
Ye khevan-ı ıshtehâ âp kâ he khâ'een sâhbû khâ'in ise	یہ خوانِ اشتہا آپ کا ہے کھائیں صاحبو، کھائیں اِسے
Seyr hôney tak, lokmah ankney tak, phit jâney tak khâ'een	سیر ہونے تک، لقمہ انکنے تک، پھٹ جانے تک کھائیں!
Û sâhbô bahut bhûkey hen âp, he zâheer ye âp ke chehrôn se	او صاحبو بہت بھوکے ہیں آپ، ہے ظاہر یہ آپ کے چہروں سے
Khâ'een âj na khâyâ tû kal ke liey bachey gâ ye? Khudâ Janey!	کھائیں، آج نہ کھایا تو کل کے لیے بچے گا یہ؟ خدا جانے!
İn ni'metôn ke liey bulaneay vâlâ âp kî âmed pe fajar kartâ hai deykhîn!	ان نعمتوں کے لیے بلانے والا آپ کی آمد پہ فخر کرتا ہے دیکھیں!
Ye haq he âp gazvey kâ, hân, hâseel karde hak hi hai!	یہ حق ہے آپ کے غزوے کا، ہاں، حاصل کردہ حق ہی ہے!
Ye khevân-ı zî safâ âp kâ hai khâ'een sâhbô, khâ'een usey	یہ خوانِ ذی صفا آپ کا ہے کھائیں صاحبو، کھائیں اسے
Seyr hôney tak, loqmah unkney tak, phit jâney tak khâ'een!	سیر ہونے تک، لقمہ اٹکنے تک، پھٹ جانے تک کھائیں![610]

"Han-ı Yağma" isimli Urduca şiirin Türkçe tercümesi şu şekildedir.

"Bu sofracık, efendiler - ki iltikaama muntazır
Huzurunuzda titriyor - bu milletin hayatıdır;
Bu milletin ki mustarip, bu milletin ki muhtazır!
Fakat sakın çekinmeyin, yiyin, yutun hapır hapır...

Yiyin efendiler yiyin, bu han-ı iştiha sizin,
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!

[610] Toker, Jadeed Urdu Şa'ari, s. 95

Efendiler pek açsınız, bu çehrenizde bellidir
Yiyin, yemezseniz bugün, yarın kalır mı kim bilir?
Bu nadi-i niam, bakın kudumunuzla müftehir!
Bu hakkıdır gazanızın, evet, o hak da elde bir...

Yiyin efendiler yiyin, bu han-ı iştiha sizin,
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!"[611]

Servet-i Fünun edebiyatında bizzat Tevfik Fikret ıle birlikte yer alan büyük şair ve nesir yazarı Cenab Şehabettin idi.

b. Cenab Şahabettin

Türk dilinin meşhur şairi ve siyaset adamı Cenab Şehabettin, 1870 yılında Makedonya Manastır'da doğdu. 6 yaşındayken babası şehid oldu. Babasının vefatı sonrası ailesi ile birlikte İstanbul'a geldi.İstanbul Askeri Rüşdiye'den mezun oldu. 15 yaşında Muallim Naci'nin gözetiminde şiir ve şairliği öğrendi ve ilk şiirleri "Saadet" isimli gazetede yayımlandı.[612]

O, şiirde bir çok yönden hoş ve mütevazi bir mizah yazarıydı. Ancak o nesir yazmada daha yüksek seviyedeydi. Şahabettin'in yapıtları ilk aşamada İngilizce ve Fransızca yapıtlarla mukayesesinde başarılı olmuştur. O, seyahat ve seferleriyle ilgili makaleler yazdı, eserlerinde çeşitli ülkelerin canlı hayatından kesitler yer almaktadır. O, Fransız dilinden sayısız kitaplar yazdı.[613] Cenab Şahabettin13 Şubat 1937 yılında vefat etti.[614]

Cenab Şahabettin'in "Elhan-i Şıta" isimli şiirinden Urducaya tercüme edilmiş kısa bir bölüm şu şekildedir:

Elhân-ı Şitâ	**الحانِ شتا**
Kô'î safeed larzah, kô'î eher Âlûd urân Apney jôrey se judâ parende kî manend baraf ân Gozashtah nô behâr ke donôn kî hôtî hai jô yân	کوئی سفی دلرزہ، کوئی لہرآلود اُران اپنے جوڑے سے جدا پرندے کی مانند برف آن

[611] http://ahmetsaltik.net/arsiv/2012/06/Han-i_Yagma_Tevfik_Fikret1.pdf (E.T. 15.07. 2019)
[612] Toker, Jadeed Urdu Şa'ari, s. 101
[613] Ayubi, Turki, s. 302
[614] Toker, Jadeed Urdu Şa'ari, s. 102

Ey dilôn ke sarvad-i ‘aâshqana Ey kabôterôn kâ lateef nağmah Yah hai us behâr kâ fardâ Gahrey sukut ke sath zemîn per châ kar Khâmûshî ke ‘âlem mein baraf rôtî hai bâr bâr, Ey urtey vakt gir kar mar câney vâlî tatlî Kô’î farishte ke safeed par kî tarah baraf âh! Tujhe mar jahka’ey bâğôn mein dhûndtî hai hâmehvâh Phûlôn ke aupar jab khîltî thi tû Phûlôn kî tasvîr vâlî pankhî sî tû Lakîn ey murda! Terî naâsh per baraf Pervâz karney lagî saf der saf Âsmân sey girte hû’e gariân hai jô	گزشتہ نو بہار کے دنوں کی ہوتی ہے جو یان اے دلوں کے سرودِ عاشقانہ اے کبوتروں کا لطیف نغمہ یہ ہے اُس بہار کا فردا گہرے سکوت کے ساتھ زمین پر چھا کر خاموشی کے عالم میں برف روتی ہے باربار، اے اُڑتے وقت گرکر مر جانے والی تتلی کوئی فرشتے کے سفید پر کی طرح برف آہ! تجھے مرجھائے ہوئے باغوں میں ڈھونڈتی ہے خوامخواہ پھولوں کے اوپر جب کھیلتی تھی تو پھولوں کی تصویروالی پنکھی سی تو لکین اے مردہ! تیری نعش پر برف پرواز کرنے لگی صف در صف آسمان سے گرتے ہوئے گریاں ہے جو[615]

Elhân-ı Şitâ

“Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş;
Eşini gaib eyleyen bir kuş gibi kar
Geçen eyyâm-ı nevbahârı arar...
Ey kulûbün sürûd-i şeydâsı,
Ey kebûterlerin neşîdeleri,
O bahârın bu işte ferdâsı:
Kapladı bir derin sükûta yeri karlar
Ki hamûşâne dem-be-dem ağlar

[615]Toker, ***Jadeed Urdu Şa’ari***, s. 103

**

Ey uçarken düşüp ölen kelebek,
Bir beyâz rîşe-i cenâh-ı melek gibi kar
Seni solgun hadîkalarda arar;
Sen açarken çiçekler üstünde
Ufacık bir çiçekli yelpâze,
Nâ'şın üstünde şimdi ey mürde
Başladı parça parça pervâze karlar
Ki semâdan düşer düşer ağlar!"[616]

1.8.3. Mutavassıtîn M. Akif Ersoy vd.

a. Mehmed Akif Ersoy

Türk edebiyatınınen ünlü şairlerinden birisi de Mehmed Akif Ersoy'dur. Çünkü O, Türkiye Cumhuriyeti'nin milli marşı olan "İstiklal Marşı"nın yazarıdır.

Mehmed Akif Ersoy, İstanbul'da Sarıgüzel mahallesinde doğdu. Ersoy, Arapça ve Farsça eğitimini babasından aldı, babası o 14 yaşındayken vefat etti.[617] Ersoy, ilk eğitimini Fatih'te Emir Buhari Mahalle Mektebi'nde başladı. Ortaokul ve lise eğitimini İstanbul Fatih'te yaptı. Türkçe, Arapça Farsça ve Fransızca onun özel konularıydı.[618]

Mehmed Akif Ersoy, aruz ilminin ustasıydı. O, kendi zamanında büyük mutluluklarını vaazlarla açıklardı. Sosyolojik bazı kitaplarının yazarı ve İslam mezhebini kalp ve ruhunun savunucusudur. O, batılı şairlerden tam etkilenmemiştir. Ancak sade ve duru dilde o halkın genelinin yaşamını gerçek yönleriyle tasvir etmiştir.Ersoy, günlük Türk dilinde derin mezhebi duygular ile birlikte milli hareketlerin karşısında da şiirler yazdı.[619]

[616] İnci Enginün, ***Cenab Şahabettin***,Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 46
[617] Zahir, a, g, e., s. 269
[618] Toker, Jadeed Urdu Şa'ari, s. 110
[619] Ayubi, Turki, s. 310

Mehmed Akif Ersoy, Türkiye Cumhuriyeti'nin özgürlük marşı yaratıcısı ve Türk dilinin islami şairidir. 20. Yüzyılın ilk yarısında İslam dünyasında (Şimdiki Pakistan) Hindistan'da Allame Muhammed İkbal (1877-1938), Mısır'da Ahmed Şevki (1868-1932), Türkiye'de Mehmed Akif Ersoy'un isimleri ilk sıradadır. Bu üç çağdaş şair temel olarak aynı düşüncededirler ve birbirleri ile uyum halindedirler.[620] Ersoy, 12 Mart 1921'de Türk Milli Marşı " İstiklal Marşı" nı yazdı. 27 Eylül 1936'da hastalığı sebebiyle vefat etti ve Edirnekapı şehitliğinde defnedildi.[621]

Mehmed Akif Ersoy'un yazdığı Türkiye'nin gururu olan "İstiklâl Marşı" dır.

Turkî Kâ Kavmî Terâne **İstiklâl Mârşî**	ترکی کا قومی ترانہ استقلال مارشی
Dar kesâ! Yah shafik rang fazâ'ôn mein tir ne	ڈرکیسا! یہ شفق رنگ فضاؤں میں تیرنے
Chamakkney aur lehrâ ney vâlâ surh parcham is vaqt tak leher âtâr hai ga	چمکنے اور لہرانے والا سرخ پرچم اس وقت تکلسر اتار ہےگا
jab tak hamârey vatan ke sab se âkhrî khandân kâ cherağ-ı hiât	جب تک ہمارے وطن کے سب سے آخری خاندان کاچراغِ حیات
Na gul hô jâ'ey	نہ گل ہو جائے
Ye hamâre millet ki qısmqat kâ târâ hai	یہ ہماری ملت کی قسمت کا تارا ہے،
jô rôsh he aur rôshen rahe gâ	جو روش ہے اور روش نرہے گا
yah hamârâ aur sarf hamârâ hai	یہ ہمارا اور صرف ہمارا ہے
ey pîâre hilâl tere qurbân jâ'ôn	اے پیارے ہلال تیرے قربان جاؤں
tere chahray pe ranj û gam kesâ	تیرے چہرے پہ رنج وغم کیسا،
Gıssah aur jalâl kî yah shiddat kesî!	غصہ اور جلال کی یہ شدّت کیسی!
	تو ہماری بہادر قوم کو دیکھ کرایک بار مسکرا دے، ورنہ
	ہم نے جو خون بہایا ہے وہ ہلال کی شکلا ختیار نہ کر سکے گا
	استقلال اور آزادی خدائے برحق کو پوجنے والی اس ملت کا حق ہے[622]

[620] Zahir, a, g, e., s. 269
[621] Toker, Jadeed Urdu Şa'ari, s. 113
[622] Zahir, a, g, e., s. 257

Tû hamârî behâdur qovm kô dekh kar ek bâr muskrâ de rana Ham ney jô hûn behâyâ he vo hilâl kî shakel hatiâr na kar sakey gâ İstiklâl aur âzâdi Khudâ'ey bar hak kô phunbey vâlî is millat kâ hak he.	

1.8.4.Millî Edebiyat

Pantürkizm veya Türk vatanseverliğinin etkisi altında doğan bu akımın ana noktası milletin kurtuluşu idi. Bu tamamıyla milli değerlere bağlıydı. Halka bu akımı yaymak için edebiyat ve şiir çok önemli bir hale gelmişti. 1899'da M. Emin Yurdakul'un dergisi "Türkçe Şiirler" ile bu hareketi takip etmeye başladı ve Türk milliyetçilik fikrinin kurucusu Ziya Gökalp'in aracılığıyla güçlü temelleri de kuruldu.[623]

a. Ziya Gökalp

Ziya Gökalp 'Turan' akımın öncüsüydü ve milli dilin savunucusuydu. Ziya Gökalp, şiirlerinde daha önceden Orta Asya Türk kabilelerinde kullanılan eski Türk sözcüklerini kullandı.[624]

Ziya Gökalp'in şu beyti çok dikkat çekicidir.

Vatan na Turki hain na hi Turkistân hai Turkôn lie Vatan ek 'azim aur adbi mulk hai jis kâ "Turân" hai.	وطن نہ ترکی ہے نہ ہی ترکستان ہے ترکوں لیے وطن ایک عظیم اور ادبی ملک ہے جس کا نام <توران> ہے[625]

"Türkler için vatan ne Türk ne de Türkistan'dır."

"Vatan büyük ve edebi mülktür ki, onun adı "Turan" dır."

[623]Toker, ***Jadeed Urdu Şa'ari***, s. 22
[624] Ayubi, ***Turki***, s. 305
[625] Toker, ***Jadeed Urdu Şa'ari***, s. 23

1.8.5.Cumhuriyet Edebiyatı

Bu dönem takriben 1923'de Yeni Türk Cumhuriyeti kurulmasından sonra başladı ve bugüne kadar devam etmektedir. Bu dönemde Türkçe hece vezinleri Cumhuriyet dönemi edebiyat ile başladı.[626]

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nda da Hindistan ile ilgilenen Türk yazarlar vardır. Halide Edip Adıvar 1935'te Hindistan'a gitmiş burada bir Müslüman Üniversitesi kurma çalışmaları yapmıştır. Dönüşünde 1937'de İngiltere'de "Inside India" başlıklı kitabı yayımlamıştır. O eserinde doğu batı sentezi üzerinde durmuştur.[627] Bu dönemde ileri roman yazarlığı ve öykü yazarlığında Halide Edip Adıvar'ınismi ilk sıradadır. Adıvar, aşk ve sevgi konularına trajedi de katarak "Yeni Turan" ve "Ateşten Gömlek" isimli eserleriyle ün kazanmıştır.[628]

Cumhuriyet döneminden sonra Türk Edebiyatında bir çok şair ve yazar çok meşhur eserler yazmışlardır. Urdu edebiyatı dahilinde Pakistan'da yayımlanan makale ve kitaplarda ağırlıklı olarak Cumhuriyet Dönemi yazar ve şairlerinin eserleri Urducaya tercüme edilmiştir. Son yıllarda da 2000'li yıllarda oluşturulmuş şiir, roman ve hikayeler üzerine de Pakistan'da Türkçe üzerine ihtisas yapmış yazar ve eğitimciler bir çok eseri Türkçeden Urducaya aktararak Türk edebiyatının tanıtımında kılavuz rolü üstlenmişlerdir.

II. BÖLÜM: KLASİK TÜRK EDEBİYATI VE URDU EDEBİYATININ ŞEKİL VE MUHTEVA YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI

Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu edebiyatı dahilinde yazılmış olan şiirlerde çeşitli nazım şekilleri ve nazım türleri kullanılmaktadır. Her iki farklı ülkenin edebiyatlarında yer alan şiir türlerinde birbirine benzer özellikler bulunmaktadır. Her

[626] Toker, Jadeed Urdu Şa'ari, s. 23
[627] Demir, a. g. m., 29
[628] Ayubi, Turki, s. 314

iki edebiyatta yer alan nazım şekilleri ve nazım türleri şekil yönünden incelenmektedir.

2.a. Şekil Yönünden

2.1.Nazım Türleri

2.1.1. Na't

Na'tt, Arapça bir şeyi vasfetmek, övmek anlamındadır. Terim olarak, Hz. Muhammed'i bütün yönleriyle konu edinen türün adıdır. Na't dört halife, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Hz. Hamza, dört imam….vb. gibi din büyükleri için de yazılmıştır.[629]

Türk Edebiyatında Na't

Eski Türk Edebiyatı şairleri, şefâate vesile olcağı inancıyla na't yazmaya önem vermişlerdir.[630]

Divan şiirinde Na't yazan şairler şu isimlerdir:

14. yy: Âşık Paşa, Şeyyâd Hamza, Hoca Mesûd, Şeyhoğlu Mustafa, Erzurumlu Mustafa Darir…

15. yy: Ahmedî, Nesîmî, Ahmed-i Daî, Süleyman Çeledi, Şeyhî, Karamanlı Nizâmî, Cem Sultan, Tâcizade Cafer Çelebi, Ahmed Paşa, Hamdullah Hamdî, Necâtî…

16. yy: Yavuz Sultan Selîm, Lâmi-î, Kemâlpaşa-zâde, Zâtî, Sehi Bey, Hayâlî, Taşlıcalı Yahyâ Bey, Nev'î, Rûhî, Hakanî,,,

17. yy: Bahtî (Sultan 1. Ahmed), Ganizâde Nâdirî, Nef'î, Atâyî, Şeyhülislâm Yahyâ, Fehîm-i Kadîm, Neşâtî, Nâbî ve Sâbit.

18. yy: En çok na't bu dönemde yazılmıştır. Nazîm Nahîfî, Na'tî, Arpaeminizâde Sâmî, Enîs Dede, Necîb (Sultan III. Ahmed), Şeyhülislâm Es'ad, Mehmed Emin

[629] Ahmet Mermer, vd. ***Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü***, Akçağ Yay., Ankara, 2011, s. 82
[630] Ahmet Mermer, vd. ***Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü***, s. 82

Belîğ, Çelebizâde Âsım, Hâzık, Fıtnayt Hanım, Kânî, Esrâr Dede, Neş'et Süleyman, İlhamî (Sultan III. Selim) ve Surûrî.[631]

Şeyh Gâlib'in Na't'inden:

…

"Bî çaredir ümmetlerin isyânına bakma

Dest-i red urup hasret ile dûzaha bakma

Rahmeyle aman âteş-i hicranına yakma

Ezcümle kulun Gâlib-i pür-cürmü bırakma

Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin efendim

Hak'dan bize sultân-ı müeyyedsin efendim."[632]

(Şeyh Gâlib)

Urdu Edebiyatında Na't

Aslen Arapça olan "na't" sözcüğünün asıl manası vasıf veya sıfattır. Na't, "naate" fiilinin mastarı olup vasıflandırmak anlamında kullanılır. Urdu dilinde naatın lügat manası Arapça ve Farsça manalarına uygun olarak bir kimseyi övme, methetme, bir kimsedeki vasıflarıdile getirme anlamına gelir. Urdu edebiyatında edebi bir terim olarak na't; Hz. Peygamber'in özellikleri üzerine söylenen O'nu övmek maksadıyla kaleme alınan şiirlere verilen isimdir.[633]

Urdu edebiyatında Na't nazım türünde şiir yazan şairler arasında Emir Minâ'î, Muhsin Kakordî, Mevlânâ Zafer Ali Han ve Allame İkbâl isimleri yer almaktadır.[634]

Örnek Şiir:

"Küfür sabit olduğunda o Müslümanlık Damgası

Şeyhle kopmadı Süleymanlık tespihinin ipi" (Sauda)[635]

[631]Ahmet Mermer, vd., ***Üniversiteler İçinEski Türk Edebiyatına Giriş***, Akçağ Yay., Ankara, 2016, s. 281s. 304
[632] Rasih Erkul, *Eski Türk Edebiyatı*, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2004 s. 86
[633] Recep Durgun, *Urdu Şiirinde Naat*, Palet Yayınları, Konya, 2017, s.9
[634]Abulijaz Hafiz Sâdîqi, Asnaf-e Adab, Sangat Publishers, Lahore, 2016, s. 82

**

"Dinde Muhammed'in önderliğini kabul et, din budur. O'nun arştaki nurlu gözlerini takip et. Melekler topraktan Adem'e secde etmezlerdi. Alnında Ahmed'in nurunun emanetini taşımasıydı. Adem ve Havva'nın yaratılışında ne doğdu, kelimelerle anlamı vardı Kur'an ayetlerinin."Sauda"[636]

**

"Allah'ın hamddan sonra emsalsiz

Seyyidü'l Müseliyn'in naatını söyleyin

O'nun himmet terazisinde

İki cihan hardal tanesidir

O'nun meclisine gelip divan durulur

Son sıradaki ilk cevherdir O

Gökteki parlak güneş

O arşa gittiğinde mum misali olmuştur

O'nun celu Azimeti karşısında

Padişahlar bile şaşkındırlar

Eğer denize agzap nazarıyla baksaydı

Balıklar bir anda yanıp küle dönerdi."[637]

(Veli Dekkâni)

**

"Mekke'nin şahı dünyanın nuruydu, aleme nur yaydı

Dinin tacıydı müminleri İslam'a aldı

İsmi Muhammed'di dünyadaki yüz sultana bedel

Kullar Nebi'ye saygı gösterin, gerçek sultan O'dur

Ay, güneş parlaklık buldu O'nun nuruyla

[635] Durgun, a. g.e., s.38
[636]Durgun, a. g.e., s.38
[637]Durgun, a. g.e., s.34

Ab-ı kevser'in şerefi O'na verildi."[638]

(Kuli Kutb Şah)

2.1.2. Münâcât

Allah'a yalvarmak, dua etmek için yazılan manzumelerdir. Mensur olarak yazılmış münâcât örnekleri de vardır daha çok kaside şeklinde bu manzumeler, diğer şekillerde de yazılabilir.[639] Divân şairleri daha çok günahlarının affedilmesi talebinde bulunarak, kendi güçsüzlüklerini anlatır ve yardım dileyerek Allah'ın sonsuz lütuf ve kereminden münâcâtda bahsederler.[640]

Türk Edebiyatında Münâcât

Eski Türk edebiyatında Adlî (II. Beyazid), Ahmed-i Dâi, Usûlî, Şeyhî, Fuzûlî, Zaifî, Bahtî, Muhibbî, Nazîm, Sünbü-zâde Vehbi, Nef'î, Enderunlu Vâsıf ve Nevres münâcât yazan şairler arasında sayılabilir.[641]

Örnek:

"Yâ Rab kerem et bendene ihsân eyle

Düşvâr olan ahvâlimi âsân eyle."

(Nef'î)

"Ey Allah'ım bu kuluna kerem eyle, ihsan eyle; güç olan hallerimi kolay eyle."[642]

Urdu Edebiyatında Münâcât

Urdu edebiyatının nazım türü olan Münâcât, Allah'ın huzurunda O'na yalvarmak ve O'na dua etmek anlamındadır. Bir diğer ifadeyle Münâcât bir duadır. [643]Urdu edebiyatında Eltaf Hüseyin Hali'nin Münâcât nazım türü üzerine şiirleri vardır.

---

[638] Durgun, a. g.e., s.35
[639] Erkul, a. g. e., s. s. 86
[640] Ahmet Mermer, vd. Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, s. 86
[641]Ahmet Mermer, vd., ***Üniversiteler İçinEski Türk Edebiyatına Giriş***, s. 281
[642] Vedat Ali Tok, "Dua'nın Şiiri Münâcât", Somuncu Baba Dergisi , Y. 24, S. 207, Ocak 2018, s. 64
[643] Sâdîqi, Asnaf-e Adab, s. 81

Örnek Şiir

İlâhî terâ karam vas'i Terî 'inâyat shâmil Terâ faiz 'a'em Terâ hâth kashadah Terâ mulk bey zavâl Terâ hezâney bey hasâb Ter'i ni'meteen sarmadi Tujh se kyâ kyâ mange'ey?	الہٰی تیرا کرم وسیع تیری عنایت شامل تیرا فیض عام تیرا ہاٹھ کشادہ تیرا ملک بے زوال تیرا خزانے بے حساب تیری نعمتیں سرمدی تجھ سے کیا کیا مانگئے؟[644]

"İlahi kutsamalar senin üzerindedir, senin iyiliğinde dahil, feyzin herkese, elin açık, göklerin sahibisin, sayısız hazinelerin var, bereketlerin cömert, senden neler neler isteriz, nereye kadar isteriz?" (Eltâf Hüseyin Hâlî)

2.1.3. Şehr-Engiz

Divan edebiyatının yerli türlerinden biri olan "şehrengiz"in sözlük anlamı "şehir karıştıran"dır.Edebi bir terim olarakise bir şehrin güzellerini ve güzelliklerini anlatabilmek maksadıyla yazılan şiirleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Şehirde doğup gelişen divan edebiyatı, doğal olarak şehir hayatının merkezi sayılacak çarşıya yönelik anlatımlar içinde olacaktı.[645]

Türk Edebiyatında Şehr-Engiz

Türk edebiyatına has bir nazım türü olan şehrengiz, bir şehir ve o şehrin güzellikleri hakkında yazılan manzumelerdir. Bunlarda, sözü edilen şehrin insanları, mimari güzellikleri tasvir edilir. Daha çok klasik mesnevi tarzında yazılan ve yarı ciddi, yarı şaka özellikleriyle rağbet gören şehrengizlerde dini, tasavvufi özelliklere rastlanmaz. Sosyal hayatın bir aynası durumundaki bu manzumeler, sanat kaygısından çok, şairin

[644]Sâdîqi, Asnaf-e Adab, Urs. 81
[645] Mustafa İsen, vd., Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, s. 310

duygularını sergileyen, klasik edebiyatın estetik, fikir yapısı zevk anlayışını ortaya koyan eserlerdir.[646]

Edebi tür terimi olarak, bir şehirdeki meslek erbabını anlatmak amacıyla yazılan mesnevilere de verilen addır. Fars edebiyatındaki karşılığı "Şehr-aşub"dur. Şehrengizlerde çarşı ve çarşının çalışanları anlatıldığı için kahramanlar erkektir. Bu kişilerin adları veya uğraşları etrafında yapılan çeşitli cinas sanatları yapılır. Şehrengizler genellikle mesnevi nazım şekli ile yazılır.[647] Çarşı söz konusu olduğu için anlatılan kişiler erkek kahramanlardır. Divan edebiyatında kadının dile getirildiği tek örnek Azizi'nin İstanbul şehrengizidir. İşte şehr-engiz türü divan şiirinde çarşının yansımasıdır.[648]

İlk şehr-engizi (Edirne) 16. Yüzyıl şairi Mesîhî yazmıştır. Yahya Bey'in Edirne Şehrengiz'inden bir bölüm aşağıya alınmıştır.

"Memi Şah dirler bir gül-i hamradur

Memidir birisi Şerbetçizade / Ol afet tatlı dillidir ziyade…

Bıçakçızdade dirler yalın yüzlü dil-güşadır

Bıçakçızade bir ziba sanemdir/Cefa kılıcı yar-i pürsitemdir…

Hallaclarda bir simadır

Biri hallaclarda adı Osman / Hayadan görse derler ebr-i nisan…"

(Yahya Bey)[649]

Türk edebiyatında XVI.-XVIII. yüzyıl arasındayaklaşık 40 tane şehrengiz yazılmıştır. İshak Çelebi ve Lâmiî'nin "Bursa"; Hayretî'nin "Belgrad" ile "Yenice"; Azîzî ve Yahya'nın "İstanbul"; Belîğ, Zâtî, Mesîhî, Kerîmî ve Neşâtî'nin "Edirne"; Ulvî'nin "Manisa" ve Usûlî'nin "Yenice" isimli eserleri Şehr-engiz türünnün tanınmış örneklerindendir.[650]

[646] Erkul, a. g. e., s. 91
[647] Mermer, vd., ***Eski Edebiyat Terimleri Sözlüğü***,s. 94
[648] İsen, vd., a. g. e., s. 310
[649] Mermer, vd., ***Eski Edebiyat Terimleri Sözlüğü***, s. 94
[650] İsen, vd., a. g. e., s. 311

Urdu Edebiyatında Şehr-Âşûb

Şehr-Âşûb, Urdu edebiyatının nazım türleri arasındadır. Şehr-Âşûb'un sözlük anlamı, şehir için fitne ve kargaşa anlamındadır ve şehirde gerçekleşen toplu katliamlar veya şehirde fitneden alınan yerleri ifade eden konular bu nazım türünde yer alır. Ayrıca bu nazım türünde çeşitli meslekler ve bölümlerden de bahsedilir.[651]

Şehr-Âşûb aynı zamanda herhangi bir bölgede; ülke veya şehirde yaşanan ekonomik ve siyasi çöküşünü de konu alır. Bu nazım türünde hiciv, mizah veya şaka türleri de yer alır. Şehr-Âşûb nazım türünde amaç siyasi, toplumsal çöküş, gerileme ve siyasi bir fitnenin yol açtığı olumsuzluklar sebebiyle bu olumsuzlukların şehre olan etkilerinin şiir haline getirilip açıklanmasıdır.[652]

Şehr-i Âşûb'un iki anlamı vardır:

1. Bir şehrin viran olması veya yağmalanmasından sonra ona ait yazılan ağıt biçimindeki bir manzumedir.

2. Erişilmesi güç bir aşk, güzelliği ile bir i,nsanı veya toplumu karıştıran güzel.[653]

Şehr-i Aşub'un Önemli Konuları Şunlardır:

a. Çocukların güzelliği ve bunların karşılıklı kurgulanmasıb. Ehir yada ülkenin durumunun vahameti

c. İşçiler ve önemli kişilerin işsizliği

ç. Şehrin iktisâdî kötü durumu

d. Siyasi karışıklık ve anarşi[654]

Bir iddiaya göre bu sanat Türkçeden Farsçaya ve oradan da Urducaya geçmiştir.[655]

Eski Türkçe ve Fars edebiyatında Şehr-Âşûb'un hakkında bir hayli örnek vardır. Muhammed Şah'ın döneminde siyasi ve ülkesel karışıklıklar ve anarşi sonucunda

[651] Refieddin Haşmi, Asnaf-e Adab, Sang-e Meel Publishers, Lahore, 1991, s. 57
[652] Tanvir Hussain, Istelahat-i Edebi, İlmi Kitabhane, Pakistan, 2016, s. 107
[653] Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 27
[654]Haşmi, a. g. e., s. 58
[655] Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 27

Urducada büyük çoğunlukta şair, Şehr-Âşûb konulu şiirler yazmışlardır. Bunların başlıcaları: Şakir Naci, Kamterin Hatim ve Kaim'dir.[656]

Şehr-Âşûb nazım türünde şiir yazan Urdu edebiyatı şairleri arasında şu isimler de bulunmaktadır: Şakir Naci, Sauda, Mir, Nazir, Dağ, Taşne, Salik, Kamil, Ma'in, Zahir, Aiş ve Muhsin'dir. Ayrıca bu şairlerin Şehr- Aşub nazım türünde yazmış olduğu şiirleri çok meşhurdur.[657]

Şehr-Âşûb Şiirleri

Bey vâd sî se Âgra aisâ hôâ tabâh Hôî heviliân hain tû tûtî shahar pinâh Hôtâ hai bâgbân se her ek bâğ kâ nabâh Vo bâğ kis tarah na lete aur na ujray âh jis kâ na bâğbân hô na mâleek na khâr band	بے وادی سے آگرہ ایسا ہوا تباہ پھوٹی حویلیاں ہیں تو ٹوٹی شہر پناہ ہوتا ہے باغبان سے ہر اک باغ کا نباہ وہ باغ کس طرح نہ لٹے اور نہ اجڑے آہ جس کا نہ باغبان ہو نہ مالک نہ خار بند (Naziri)[658]

"Varislerin yokluğundan dolayı Agra viran oldu, köşkler yıkıldı ve şehir surları parçalandı gitti. Bahçe bahçıvan ile düzene girer, nizam bulur, öyle ise bu bağ neden viran olmasın, neden yıkılmasın ah, zira bu bağın ne bir bahçıvanı, ne bir sahibi var."[659]

Diğer bir şiir:

Hen bâğ jitney yân ke savâ se parey hain Gancha na pehel na pehel na sabza har ebehrâ Âvâz kumriyûn kî na bulbul kî hai sadâ Ne hûz mein hai âb na pânî hai nehir kâ	ہیں باغ جتنے یاں کے سوا ایسے پڑے ہیں غنچہ نہ پھل نہ پھل نہ سبز اہر ابھرا آواز قمریوں کی نہ بلبل کی ہے صدا نے حوض میں ہے آب نہ پانی ہے نہر کا

[656] Haşmi, a. g. e., s. 57-58
[657] Tanvir Hussain, s. 107
[658] Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 27
[659] Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 28

Châdur parî he khusk tû bashâr band	چادر پڑی ہے خشک تو بشار بند

"Ne kadar bağ varsa öylece duruyor, ne gonca, ne meyva ne de çiçek ne de yeşillikler var; ne kumruların sesi ne de bülbüllerin ötüşleri var; ne bir havuzda ne de bir nehirde su var. Bu olukları da kupkuru, ne de şelalelerde su var."[660] Nazir Akbarabadi

2.1.4. Mersiye

Sevilen bir insanın vefatı üzerine duyulan acı ve üzüntüyü ifade etme adına söylenen ve genel olarak ölen kişiyi över tarzda yazılan şiirlerdir. Sadece Divan şiirine özgü olmayan ölüm kmonulu şiirler İslamiyet öncesi Türk edebiyatında "sagu", halk edebiyatında ise "ağıt" olarak adlandırılmıştır. Ölüm törenlerinde ve dini günlerde ölen kişinin ardından mersiye okuyanlaraise "mersiye-han" denmiştir.[661]

Türk Edebiyatında Mersiye

Mersiye, Eski Türk Edebiyatındaki bir nazım türüdür. Ölen birini ardından duyulan üzüntüyü ifade etmek şeklindeki şiir geleneği edebiyatımıza İslamiyet ile birlikte girmemiştir. İslamiyet öncesi Türk edebiyatında da "sagu" adıyla benzer şiirlere rastlanmaktadır. İslamiyetin etkisi altında olşan halk edebiyatında ise benzer şiirler "ağıt" olarak adlandırılmıştır.[662]

Mersiyeler genel olarak kasidelerde olduğu gibi devrin ileri gelenleri ile daha çok din ve devlet büyüklerinin ölümü üzerine bu kişilerle ilgili abartılı bir dille yazılmıştır. En çok yazılan mersiyeler arasında dinî-tasavvufi edebiyat çerçevesinde yazılan Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilişini ve ehl-i beyt sevgisini dile getiren mersiyelerdir.[663]

Fars, Arap ve Türk edebiyatında özellikle kaybedilen değerlerin ya da ölen bir kişinin arkasındankaybının üzüntüsünü terennüm eden ve onu öven mersiyelerin ilk

[660]Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 26
[661] İskender Pala, Divan Edebiyatı, Kapı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 116
[662]Cevat Yerdelen, "Azmizade Haletî'den Bir Mersiye", ***Atatürk Ünv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi***, Sayı: 12, Erzurum 1999, s. 133
[663]Yakup Karasoy, "Vasfî'nin Bilinmeyen Bir Mersiyesi", ***Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,*** Sayı: 24, Konya, 2008, s. 2

örneklerine Arap toplumunun cahiliye dönemlerinde rastlanmaktadır. Bu türün en eski örneği Hansâ isimli bir şair tarafından verilmiştir. Mersiye Fars edebiyatına Arap edebiyatından geçmiştir. Bu edebiyattaki ilk örneği ise Rûdegî tarafından verilmiştir. Mersiye yazmış önemli şairler arasında Sâdî, Enverî, Ferruhî, Ebû Mansûr Ammâre-i Mervezî ve Ebu'l-Abbâs Rebincenî-yi Buhârî sayılabilir.

Mersiyeler içerisinde çocuklar için yazılanlar özellikle dikkat çekicidir. Bu noktada oğullarının ölümü üzerine Feyzî, Molla Câmi, Hâfız, Mes'ud-i Sa'd, Hâkânî ve Firdevsî'nin yazmış oldukları mersiyeler önemlidir. Mersiyeler içerisinde özellikle ilk dönemlerde yazılanlar sade ve yalın bir dil ve üslupla kaleme alınmıştır.[664]

Mersiyeler, kaside, gazel, müseddes, muhammes, kıt'a, terkib-i bend, terci-i bend gibi nazım şekilleriyle yazılabilirse de en çok kullanılan terkib-i bend şeklidir. "Bazı mersiyelerde ölenin vefat tarihi ebcet hesabıyla belirtildiği gibi, hayatının önemli safhalarına da işaret edildiği olur."- "Dinî-tasavvufî edebiyatta ehli beyt sevgisini dile getiren ve Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilişini anlatan mersiyeler hayli çoktur." Şekil bakımından Arap ve İran etkisinde kalan mersiye türü, içerikte Türk ruhunu yansıtır.[665]

Divan edebiyatında "mesnevi, kaside, terci-i bend ve kıt'a" biçimleri ile de yazılan mersiyelerin büyük çoğunluğu "terkib-i bend" tarzındakaleme alınmıştır.[666]

Mersiyelerde belli başlı bölümler bulunur. "Dünya ve felekten yakınma, övgü, dua" öncelikle, ölüm gibi gerçek var iken dünyaya bağlanmanın yanlışlığı üzerinde durulur. Geçici olan dünyaya itibar edenler büyük bir gaflet içerisindedir. Karamsar bir havanın hakim olduğu bu bölümde dünyanın kötülüğünden şikâyet edilir."Müslümanlığın hakim olduğu toplumlarda hadiselerin oluşum ve gelişiminde olağandışı güçlerin etkili olduğuna inanılır. İstenmeyen olayların ancak görülmeyen gizli güçlerce hazırlandığını düşünmek olağan görülmektedir." Bu sebeple feleğin kötülüğünden yakınılır. Mersiyelerin, "feleğe kafa tutan şiirler" olduğu da söylenebilir. Şiirin daha sonraki bölümünde ise ölen işiniin arkasından duyulan derşn üzüntüden bahsedilir. Şairin ölüm karşısında hissettiği duygulardan biri de

[664] Bahir Selçuk, "Nergisî'nin Kâfzâde Fâizî Mersiyesi", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 1, Sayfa: 9-22, Elazığ-2015, s. 10
[665] Zeliha Stebler, Türk Edebiyatında Mersiyeler, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 38, Erzurum 2008, s. 133
[666] Yerdelen, a. g. m., s. 133

şaşkınlıktır. Öyle ki şair sevdiği kişinin ölümünü bir türlü kabullenmek istemez ve bu hadiseye inanmakta zorluk yaşar. Bu bölümde, akla gelen bir gerçeğin de dile getirildiği olur. Şair,sevdii kişinin ölümü karşısında kendisinin de bir gün öleceği aklıa gelir ve ölüm gerçeğini hatırlar.

Şiirin bu bölümünde daha çok, ölen kişinin sahip olduğu iyi özellikler anlatılır. Burada, ölen kişinin iyi yönleri, mübalağa sanatı kullanılarak gereğinden fazla ön plana çıkartılır. Mersiyenin son bölümü kasidelerin son bölümü olan dua bölümüne benzemektedir. İki bölüm arasındaki tek fark ise kasidelerde kişiniin ömrünün uzun olması için dua edilirken, mersiye yazılan kişinin ölmüş olmasıdır. Bu açıdan onun için ancak cennete girmasi için dua edilir.[667]

XIV. yüzyıl şairlerinden Ahmedî'nin Germiyan beyi Süleyman Şah'ın ölümü üzerine yazmış olduğu şiir,Türk edebiyatının Anadolu sahasındaki ilk mersiye örneğidir. Bu şiir aynı zamanda daha yazılacak olan mersaiye türü şiirlere de örnek teşkil etmiştir.[668] Ahmedî dışında Necâtî, Aynî, Mesîhî, Firdevsî, Kıvâmî, Cafer Çelebi, Cem Sultan, Ahmet Paşa ve Kemal Ümmî gibi şairler de mersiyeler yazmıştır.[669]

Mersiye açısından XVI. yüzyılTürk edebiyatının zirve dönemlerinden biridir. Öyle ki bu dönemde Rûhî, Rahmî, Ulvî, Nev'î, Ubeydî, Fevrî, Mânî, Bâkî, Zihnî, Hayalî, Fazlî, Nazmî, Aşkî, Hayretî, Lâmi'î, Kemâl Paşazâde, Mahremî, Usûlî, Türâbî ve Revânî gibi şairlerin birçoğu mersiyeler yazmışlardır.XVII. yüzyılda ise Fasîh, Fâzıl, Kelîm, Neşâtî, Nâilî, Riyâzî, Râmî, Feyzî, Fevzî, Nakşî, Atâyî, Hâletî, Bahtî ve Nâdirî gibi şairler mersiye yazarkenXVIII. yüzyılda Şeyh Gâlib, Kânî ve Hâmî; XIX. yüzyılda ise Yenişehirli Avnî, Şeref Hanım ve Leylâ Hanım mersiye yazan önemli şairler arasındadır.

Mersiye başlangıçta yani XVI. yüzyılda daha çok, şehzade, padişah ve devlet ricaline yazılan şiirler iken zamanla aile fertleri ve dostların ölümü üzerine deyazılmaya başlamıştır. Hakkında en fazla mersiye yazılan kişi şehzade Mustafa'dır.[670]

XVII. yüzyılda mersiyeler gelişmeye devam eder. Ancak bu yüzyılda devlet yapısında görülen duraklama nedeniyle mersiyelerin sayısında olmasa da

[667] Stebler, a. g. m., s. 133
[668] Selçuk, a. g. m., s. 10
[669]Stebler, a. g. m., s. 135
[670] Selçuk, a. g. m., s. 10

niteliklerinde değişiklikler görülür. Artık devlet ileri gelenlerine değil, aile fertlerine ve dostlara yazılan mersiyeler çoğunluktadır. Şehzadelerin hiçbirine mersiye yazılmadığı bu yüzyılda, padişahlardan da ancak sıra dışı şekilde ölenlerine mersiye yazılır. XVIII. yüzyılda mersiye yazanların sayısı, bir önceki yüzyıla oranla iyice azalır. Bu yüzyılda mersiye yazan şairler Hâmî, Kânî ve Şeyh Gâlib'dir. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise mersiye yazan şairler olarak yalnızca Leylâ Hanım, Şeref Hanım, Senih ve Yenişehirli Avnî'den söz edilir.[671]

Türk edebiyatındaki en ünlü mersiyeler; "*Kutadgu Bilig*"de karşımıza çıkan"Alp Er Tunga Sagusu" ile Kanunî'nin oğlu Şehzade Mustafa için 16. yüzyıl şairlerinden Müdamî, Nisayî, Fazlî, Ramî, Fünunî, Samî ve Yahya Bey'in yazmış olduğu mersiyeler, Bâkî tarafından Kanunî'nin ölümü üzerine yazılan mersiye veKâzım Paşa'nın Hz. Hüseyin için Şeyh Galib'in de Esrar Dede için yazmış oldukları mersiyelerdir.[672]

Mersiye Örneği,

Terkib-i Bend

"Mersiye-i Hazret-i Süleymân Hân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân"

(Birinci bend)

"Ey pây-bend-i dâm-geh-i kayd-ı nâm ü neng
Tâ key hevâ/yi meşgale-i dehr-i bî-direng

An ol günü ki âhir olub nev-bahâr-ı ömr
Berg-i hazana dönse gerek ruy-ı lale-reng

Âhir mekânının olsa gerek cür'a gibi hâk
Devrân elinde irse gerek câm-ı ayşa seng

İnsân odur ki âyine veş kalbi sâf ola

[671] Stebler, a. g. m., s. 136
[672] Pala, ***Divan Edebiyatı***, s. 116

Sînende n'eyler âdem isen kîne-i peleng

İbret gözünde niceye dek gaflet uyhusu

Yetmez mi sana vâkıa-i şâh-ı şîr-çeng

Ol şeh-süvâr-ı mülk-i saâdet ki rahşına

Cevlân deminde arsa-i âlem gelürdi teng

Baş eğdi âb-ı tîğına küffâr-ı Engerüs

Şemşîri gevherini pesend eyledi Freng

Yüz yire kodu lûtf ile gül-berg-i ter gibi

Sanduka saldı hâzin-i devrân güher gibi"[673]

(Bâkî)

**

Mersiye

"Kan ağlasın bu dîde-i bârım ağlasın

Ansın benim o yâr-ı vefâ-sârım ağlasın

Çeşm ü dehân u ârız u ruhsârım ağlasın

Başdan başa bu cism-i siyeh-kârım ağlasın

Ağyârım ağlasın bana hem yârım ağlasın

Nâ-îde bir Güher telef etdim dirîg u âh

Hâk içre defnedip gerü gitdim dirîg u âh

Zât-ı şerifi âleme bir yâdigar idi

Fakr u fenâ vü aşk u hüner ber-karâr idi

[673] Faruk K. Timurtaş, Bâkî Divanı'ndan Seçmeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1981, s. 38

Her şeb misâl-i şem' benim ile yanar idi

Sâye gibi yanımda enîs-i nehâr idi

Hakkâ tamâm âşık idi yâr-ı gâr idi

Birkaç zaman muammer olaydı ne var idi

Allâh verdi aldı yine kurb-i Hazrete

Biz kaldık ile intizâr-ı rûz-i kıyâmete

Âhir nefesde sohbeti oldu muhabbet âh

Bir yâre urdu bağrıma âh derd-i firkat âh

Gelmezdi hîç kalb-i fakire bu suret âh

Ey kâş etmemeydim o âşıklasohbet âh

Yakmazdı belki cânımıbu nâr-ı hasret âh

Telh etdi kâmımı o zehr-nâk şerbet âh

Eyvah elden o gül-i handânım aldı mevt

Esrar'ım aldı cümle dil ü cânım aldı mevt

**

Meydan-ı Mevledîde nişân âşikâr edip

Pervâz ederdi şevk ile Ankâ şikâr edip

Eylerdi nây u defle semâ âh u zâr edip

Bulmuşdu kân-ı matlabı Hak'da karâr edip

Almışdı müjde kuyuna yârın güzâr edip

Gitdi ne çâre Gâlib'i hasretli yâr edip

Olsun visâl-ı Hazret-i pîrânla kâm-yâb

Kıldı karin-i kabri Fasîh-i felek cenâb"

(Şeyh Galib)[674]

[674]Pala, ***Divan Edebiyatı***, s. 116-117

Urdu Edebiyatında Mersiye

Mersiye, Arapça "r-s-a" sözcüklerinden türetimiştir ve ölenlerin arkasından ağlamak anlamına gelen nazım şeklidir.[675] Mersiye de ölen bir kimsenin yiğitliği, cömertliği, yaptığı iyilikleri, almış olduğu övgüler ile birlikte ölümünden duyulan acıyı dile getiren için yazılan şiir türüdür.[676] Urdu edebiyatında mersiyeler genellikle Terkîb-i Bend ve Terci-i Bend biçimiyle yazılmaktaydı ve şair, bir kimsenin ölümünden dolayı duyduğu acı ve üzüntü hislerini, etkili bir şekilde burada aktarırdı.[677]

Mersiye de aşk ve ölüm duyguları vardır. Bu duygularla birlikte ölen bir kişiye yakınlık, bağlılık ve inanç olayları burada daha fazla görülür. Mersiye de Hz. İmam Hüseyin ve onun şehit olan arkadaşları ile Kerbela olayı, duygusal bir şekilde anlatılır. Bazı eleştirmenlere göre mersiye yalnızca ağlama ve ağlatma türü olarak sayılmaktadır. Ancak şu gerçeği göz ardı etmişlerdir ki Hz. İmam Hüseyin'in yaşadığı zorluklar kalplere hüzün verir, akan gözyaşları duyguları hareketlendirir ve bu da kalbin pasını ortadan kaldırır.[678]

İlk mersiye, bilindiği gibi, M.S. 681 yılında Yezid R.J.'nin tutsaklığından serbest bırakıldıktan sonra Kerbela'ya dönen Hüseyin'in kız kardeşi Zainab tarafından kardeşinin mezarı üzerinde Arapça yapılmıştı.[679]

Mersiye türünün başlangıcı, kasidenin methiye ve rezmiyeh unsurları ile mesnevinin şiir düşünceleriyle ilişkilendirilebilir. Mersiyenin geçmişinde kurbanlık ve fedakârlıktan oluşan bir örnek ve gerçek bir olay bulunmaktadır. Şairler bu olayı halkın kalbine girmek için duygusal bir tarzla kullanmışlardır.[680]

Urdu edebiyatında Mersiye, ilk önce Dekan'de ortaya çıkmış, Dekan'in inkırazından

[675] Abida Samiuddin, Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II, Global Vision Publishing, India, 2007, s. 396
[676]Hava Yılmaz, Klasik Urdu Şiiri (Gâlib ve Zouk Dönemi), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s.10
[677]Halil Toker, Hindistan'da Farsça ve Urduca Şiir ve II. Bahadır Şah Devri Şairleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s. 106
[678]Yılmaz, a. g. t., s. 10
[679]Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 397
[680]Hava Yılmaz, a. g. t., s. 10

sonra ise Delhi'de revaç bulamayıp asıl rağbeti Luknov'da görmüştür.[681]Mersiye yazıları, Dekan'da Kutub Şah döneminden Abul Hasan Tana Şah'a kadar Urdu şiirinde belirgin bir yer tutmuştur. Mersiye yazarlığı, Muhammed Şah (1719-1748) döneminde Delhi'de gelişmiştir.[682]Muhammed Şah döneminde mersiye yazımı ve mersiye söyleme (marsiya-hânî)nin çok yaygınlaştığı söylenmekteyse de, Savda ve Mir gibi büyük şâirler bu türe teveccüh göstermemişti. Bu büyük üstatların ve genelde Delhi halkının bu türe rağbet göstermemelerinin belli başlı nedenleri arasında, çoğunluğu sünnî olan Delhi halkının sosyal ve dinî görüşlerinin bu türü kabul için uygun olmaması; Delhili şâirlerin mersiyeyi sadece ağlama ve ağlatma vasıtası olarak görmesi; çöküş içerisindeki Delhi'de mersiye şâirlerini himaye edecek bir gücün bulunmaması gibi sebepler bulunmaktadır. [683]

Urdu edebiyatında mersiye türüne bakıldığında şöyle söylenebilir. "Adil Şahi hükümdarlarının bir kısmı Şii idi. Muharrem aylarında toplantılar yapıldığında mersiyeler de okunurdu. Ḳulî Ḳuṭb Şāh ve Abdullah Ḳuṭb Şāh önemli mersiye yazarı olma sıfatına sahiplerdi. Mirzā Becāpurî o dönemin seçkin mersiye yazarıydı.[684]

Şekil ve konu itibariyle Fars edebiyatını takip eden Urduca mersiye, özellikle Kerbela vakıası ve Hz.Hüseyin'in şehadeti ile ilgili olanları Şia mezhebine mensup bulunan Luknov'da en sevilen tür olmuştur.Mir Muzaffar Husayn Zamir, Urduca mersiye türüne çeşitli yenilikler getirerek mersiyeyi Temhîd (Kerbelâ'ya gitmek için Medine'de hazırlıklar yapılmasının anlatılması), Serapa (Hz. AIi'nin çeşitli uzuv ve vasıflarının medhi) , Medine'den ayrılış, Kerbela'ya geliş, Muharebe, Recez (Hz.Husayn ve yanındakilerin savaş sırasındaki kahramanlıklarının anlatılması), Şehadet ve dua kalıbına sokmuş ve bu kalıp ondan sonra gelen bir çok mersiyeci tarafından mersiyelerinde tatbik edilmiştir.[685]

[681]Toker, a. g. t., s. 197
[682]Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 397
[683]Toker, a. g. t., s. 97
[684]Yılmaz, a. g. t., s. 10
[685]Halil Toker, a. g. t., s.106-107

Şiî olan Luknov, bu türün yayılması için her türlü imkâna sahipti. Özellikle dinî duyguların ağır bastığı ve Kerbelâ hadisesinin işlendiği mersiyeler Navablar kadar halk tarafından da çok rağbet görmekteydi.[686]

Lukhnov halkının çoğunluğu Şiiler olduğundan dolayı Muharrem'in on günü yoğun coşkun duygularla yapıldığı gözlenmiştir.Etkileyici uzun mersiyeler, 'Meclis' olarak bilinen dini meclislerde okunurdu.[687]

Luknov'da mersiye yazan ilk şâirin Meyin Sikandar olduğu söylenmektedir. Pencâblı olmakla birlikte, vatanından ayrılarak Laknov'a gelen Sikandar, aynı zamanda mersiye için müseddes biçimini seçen ilk şâir olarak kaydedilmektedir.[688]Sikandar, mersiyelerinde olgun, tatlı ve çekici bir tarz kullanarak bu türü yeni bir yön vermiştir. Mersiye türünün Önde gelen şairlerinden biri de önceleri Hindu olup daha sonra Müslümanlığı seçen Mirza Dilgîr'dir. Başlangıçta gazel kaleme alırken sonraları mersiye yazmaya başlayan Dilgır, kelimelerin kullanımında manaları göz ardı etmemiş ve güzel mersiyeler söylemiştir.[689]

Mersiye, dini toplantılarında oldukça önemli bir sanatsal türdür. Allama İkbal'e göre Urdu edebiyatının yüceliği Luknov'un mersiyeciliğiyle olmuştur. Mersiye kalbin durumunu çok iyi anlatır. Örneğin Mümin'in sevgilisi ve Gâlib'in Zeyn-ul-Abidin Arif'in ölümü üzerine ağıtları bu türün örnekleri arasında gösterilebilir.[690]

Bu geleneksel yas tutma türüne yenilikler ve deneyimlerini sunmakta sorumlu olanlar Miskeen, Hazeen, Mir Taki Mir, Sauda, Sikandar, Gada, vs. idi.[691]

Delhi'nin 1761 yılında (3. Panipat Savaşından Sonra) yıkılışından sonra çoğu yazar Faizabad ve Luknow'a göç etti.Luknow'un o zamanın Nevabları, özellikle Shuja-ud-Daula ve Asaf-ud-Daula, bu yazarları karşıladılar.Bu yazarlar arasında Sauda, Mir, Zameer, Sikandar Panjabi ve Gada vardı.Mersiye geleneğine giderek daha fazla yazar katıldı, bunlar: Chhanu Mai Dilgeer, Fasih, Mir Khaliq, Dabeer, Mir Anees ve kardeşleri Monis ve Uns gibi. Bunların arasında baskın olan Mir Enis ve Mirza Dabir,

[686]Toker, a. g. t., s. 97
[687]Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 398
[688]Halil Toker, Hindistan'da Farsça ve Urduca Şiir ve II. Bahadır Şah Devri Şairleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s. 97
[689]Toker, a. g. t., s. 98
[690]Yılmaz, a. g. t., s. 11
[691]Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 397

hem biçim hem de içeriği mükemmelleştirdiler. Ayrıca bu şairler güzel açıklamalar ve narin dil nüansları ile, savaş sahnelerinin ve kadınların ve çocukların çektiği görüntülerin dramatizasyonuyla duygusal bir güç kazandırarak derinlik ve duygu kattılar.[692]

Hindistan'da da Saudā bu türde meşhur oldu ve mersiyeye müseddesin denilen yeni bir form verdi ve onu Mîr Ḥasan, Mushafi ve Ḳāim Çānd Purî gibi şairler de taklit ettiler. Sonrasında bu türe gelişmiş şeklini Mîr Anîs ve Mirzā Dabîr verdi.[693]

Meşhur mersiye şâirlerinden olan Mir Müstahsin Halik (ölm. 1260 / 1844), Mir Hasan Dihlavi'nin oğlu ve Mir Anîs'in babasıdır. Bu iki büyük şâir yanında onun şöhreti sönük kalmış ve mersiyelerinin oğlununkilerle çok benzemesi sebebiyle bazen bunları birbirinden ayırmak mümkün olmamaktadır. Babasından aldığı dil yeteneğini ve tatlılığını, güzel bir şekilde kullanmış ve Kerbelâ hadiselerini sade bir biçimde beyan etmiştir.[694]Halik'in dili zarif ve sadedir, Mir Zamir. Mersiye üzerinde değişiklikler yaparak onlara çok ilginç türler oluşturmuştur.[695]

Mir Muzaffar Husayn Zamir (ölm. 1272 / 1856) ise, mersiye yazımında gerçekleştirdiği yeniliklerle bu türü yeni bir mecraya sokmuş ve mersiyeyi Temhîd(Kerbelâ'ya gitmek için Medine'de yapılan yol hazırlıklarının anlatıldığı kısım), Serapa (Hz.Ali'nin uzuvları ve çeşitli hususiyetlerinin medhi), Medine'den ayrılış, Kerbelâ'ya geliş, Muharebe, Recez (Hz.Husayn ve yanındakilerin kahramanlıklarının medhi), Şehâdet ve Dua şeklinde bir sistem oluşturmuş ve yeni mazmunları ustalıkla işlemiştir. Dönemin bir diğer mersiyecisi ise Mirza Ca'far 'Ali Fasih dir. Fasih, Delhi'nin önde gelen ailelerinden birine mensup olup babası ile birlikte Suca'al-Davla zamanında Lukhnov'a gelerek yerleşmiştir. Bu şehirde yetişen Fasih, Mir Zamîr'in şöhretinden etkilenerek mersiye yazmaya başlamış ve mersiyede tasavvufî meselelere yer vermemiş; ancak rezm ve bezm konularını sade bir biçimde ifade etmeye çalışmıştır.[696]

[692]Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 398
[693]Yılmaz, a. g. t., s. 11
[694]Toker, a. g. t., s. 98
[695]Haşmi, a. g. e., s. 54
[696]Toker, a. g. t., s. 98

Urdu edebiyatının tüm büyük mersiye yazarları, müseddes biçiminde mersiye yazmışlardır.[697] Ayrıca Mersiye türünün gelişmesinde dinsel unsurlar ve şehit sevgisi gibi unsurlar da fazlaca bulunmaktaydı.[698]

Mersiye türünün önde gelen temsilcilerinden olan Mir Babar Ali Anis (ölm.1291/1874), Halîk ve Zamîr'in geliştirdiği mersiye türünü en yüksek seviyesine çıkararak Urdu dilinde mersiyenin en güzel örneklerini vermiştir. Babası Mir Halik gibi yetenekli bir şâirden eğitim almış, gazel türüyle şairliğe başlamış ancak, babasının tavsiyeleriyle mersiyeye yönelmiştir. O, Mir Zamir'in vaaz ettiği sistemi kabul etmeyerek kendi tabiatına uygun değişiklikler yapmıştır. Ayrıca bir mazmunu yüz değişik biçimde kullanmasıyla da meşhurdur. Mir Anis, kendi tahayyül gücünden de faydalanarak Kerbelâ hadiselerini çok canlı biçimde nazmetmiştir.[699]
Klasik Türk edebiyatında da Kerbela olayları konu edilmiştir.

Mir Anis, mersiyeyi iyi bir sanat seviyesine yükseltti.Onun doğa açıklamaları eşsizdir, ayrıca duyguların ve görüşlerinin tasvirine gelince, çok az şair ona eşittir. Anis'in Mersiyeleri en yüksek etik ve ahlaki değerler ile doludur ve insanlık onurunu da desteklemektedir.Onun yaratıcı ancak basit kullanımı, neredeyse epik boyutlara sahip olan mersiyeye sahipti.[700]

Mersiye sahasının diğer büyük üstadı ise Mir Anis'in muasırı Mirza Salâmat Ali Dabir(ö.l292/1875)dir. İran asıllı olmakla birlikte Delhi'de dünyaya gelmiş ve küçük yaşta babasıyla birlikte Lukhnov'a hicret etmiştir. Mersiyede Mir Zamîr'in talebesi olup kelimeleri güzel ve yerinde kullanması ile öne çıkmıştır. Edebî sanatlar ve kelimelerle mersiyeyi murassa bir eser gibi süslemiş, matem ve ağıtın dar kalıplan içerisinden çıkararak ilmî ve edebî güzelliklerin beyan edilebileceği bir edebî tür haline getirmiştin. Onun taraftarları ile Ânîs'in taraftarları arasındaki mücadele öylesine derinleşmiştir ki bu iki şâirin taraftarları "Ânisiya" ve "Dabiriya" olarak anılmaya başlanmıştır. Ancak taraftadarının Dabîr'i Anîs'in rakibi olarak göstermek istemelerine rağmen, o, hayatı boyunca Anis'e saygı göstermiş ve Anis'in ölümünden fazlasıyla etkilenerek bir müddet sonra vefat etmiştir. Mîr Anis ve Mirza Dabir'in

[697]Haşmi, a. g. e., s. 51
[698]Yılmaz, a. g. t., s. 10
[699]Toker, a. g. t., s. 99
[700]Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 398

elinde en yüksek seviyesine ulaşan mersiye türü, daha sonra gelen şâirler tarafından da takip edilmiştir.[701]

Mir Anis'in mersiyesi mersiye yazarlığının şaheseridir. Onun dili basit, sade ve etkileyicidir. Dabir'in dili de görkemli ve Farsça-Arapça karışımıdır. Khalik, Zamir ile Anis ve Dabir'in karşılıklı rekabetleriyle mersiye çift taraflı olarak çok gelişmiştir.[702]Anîs ve Dabîr'in takipçileri arasında Nafis (ölm.1318 / 1901), Mirza Ta'aşşuk (ölm.1308 / 1891), Mirza Ca'far Üc, Piyare Şâhib Raşid (ölm.1334 / 1916) Şad 'Azim-abadi (ölm.1345 / 1927) veArif Lukhnovi (ölm.1334/ 1916)gibi şâirler bulunmaktadır.[703]

Anis ve Dabi isimli iki büyük şairden sonra, mersiye türü zevale uğramaya başlamış ve bu türde yenilik yapacak herhangi bir şair ortaya çıkmamıştır.[704]Oudh'daki Nevabların gözden düşmelerinden sonra, 19. yüzyılın sonlarından kalan yazarlar yeterince etkili olmuş ve mersiyesi okuması sadece bir ayin haline gelmiştir. Mir Waheed, Mir Ishq, Taşşe Mir Nafees, Doolha-Saheb 'Urooj', Pyare Sahan 'Rasheed' mersiye yazmaya devam etmelerine rağmen bu konuda yeni katkılar yapılmadı. 20. yüzyılda Urdu şiirinde yeni bir biçim olan 'nazm' ın yükseldiği görüldü ve Coş Malihabadi ile birlikte, Mersiye yeni bir şekil ve ahenk verilerek yenilendi. Çoş, ilk müseddesi olan"Hasan Air Ingulaib" i yazdı, Bu, Karbala temasının modernize edilmiş biçimiydi. Bu yeni yazı tarzdan etkilenen yazarlar Safdar Hüseyin, Rais Amrohvi, Ale Raza ve Ummid Fazlı'dır, bu yazarların hepsi Pakistanlıdır. 'Gölgeli', 'Muhazzab' ve Askari 'Jadeed'in ortadan kalkmasıyla Luknov'daki geleneksel mersiye yazımı neredeyse sona erdi. Haydarabad'da, Shaheed Yar Jung'un ölümünden sonra, Baqar Amanat Khani bu türün en son temsilcisidir.[705]

Mersiye yazarlığı, Luknov'un İngilizler tarafından ilhakından sonra da iyice yaygınlığını yitirmişti.[706]Waheed Akhtar (b.1936), mersiye yazarlığı geleneğini canlı tutmaya katkıda bulundu.[707]

[701]Toker, a. g. t., s. 99
[702]Haşmi, a. g. e., s. 55
[703]Toker, a. g. t., s. 99
[704]Toker, a. g. t., s. 99
[705]Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 398
[706]Toker, a. g. t., s. 99
[707]Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 399

Hân ‘anâz yû, ye deen hai jadâl û qatâlî kâ Yân khûn bahey gâ âaj Muhammed kî âl kâ Jahhra khôşî sey surh hai zahrâ ke la’l kâ Gozree şab-i firâq deen âyâ vasâl kâ Ham voh hain gam karîn ge mulk jeen ke vâste Râteen terep ke kâtî hain is deen ke vâste	ہاں عنازیو، یہ دن ہے جدال و قتالی کا یاں خوں بہے گا آج محمّد کی آل کا چہرہ خوشی سے سرخ ہے زہرا کے لال کا گزری شبِ فراق دن آیا وصال کا ہم وہ ہیں غم کریں گے ملک جن کے واسطے راتیں تڑپ کے کاٹی ہیں اس دن کے واسطے[708]

“Gerçekten de, cesur savaşçılar, bu, günahkârlık ve katliam günüdür. Burada Muhammed ailesinin kanı akacak. Zehra'nın sevgilisinin yüzü sevinçle kırmızıdır. Ayrılma gecesi geçti, birlik günü geldi. Bizler, meleğin yas tutacağı kişiyiz. Gecelerimizi bu günü beklerken acı içinde geçirdik.”[709] Mir Anis

**

Diğer bir mersiye örneği:

Ye subuh hai subh-e mubârak hai jis kî shâm Yân se hûâ jô kûch tû hai khaled mein maqâm Kausar pe âbrû se pahônc jâ’en taşnah kâm Likhey Khudâ nemâz guzarôn mein sab ke nâm Sab hain û Hayd asr yah gul châr sô uthey Duniâ se jô shaheed uthey ser herû uthey	یہ صبح ہے صبحِ مبارک ہے جس کی شام یاں سے ہُواجو کوچ تو ہے خلد میں مقام کوثر پہ آبرو سے پہونچ جائیں تشنہ کام لکّھے خدا نماز گزاروں میں سب کے نام سب ہیں و حیدعصریہ غُل چار سو اُٹھے دنیا سے جو شہید اُٹھے سر خرو اُٹھے[710]

[708]Saliha Abid Husein, ***Anis Ke Marsiyah***, Encumen Terakki Urdu, India, 1980, s. 16
[709] Anis, Marsiya, Traslation Notes, s. 1
http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00urdu/anis/trans_001_026.pdf (E.T. 22.06.2019)
[710]Husein, ***Anis Ke Marsiyah***, s. 16

“Bu sabah akşamı kutsanmış olan sabah. Buradan ayrılanlar cennette bir yer bulacaklar. Susuzluktan ölecek olan kişi Kausar'a şerefle ulaşsın, Tanrı, tüm isimleri inançlıların listesine yazsın. Hepsi eşsiz olan bu ses her taraftan çıkarsa, şehit zafer içinde Dünya'dan yükselebilir.”[711] Mir Anis

Âaj pur hûn kafan terâ Asğar	آج پُرخوُں کفن ترا اصغر
Âaj sô khâ dehen terâ Asğar	آج سُوکھا دہن ترا اصغر
Lâ’l he gulbadan terâ Asğar	لال ہے گُلبدن ترا اصغر
Hayf yû pâlen terâ Asğar	حیف یو پالپ نترا اصغر
Kyûn hain zulfân ke bâl târôn târ	کیوں ہیں زُلفاں کے بال تاروں تار
Kyûn galey seys lû hû ke jâree dehâr	کیوں گلے سیں لوُہو کے جاری دھار
Tujh kôn sôtey kabhû na lagtee bâr	تُجھ کوں سوتے کبھونہ لگتی بار
Hayf yû pâlpan terâ Asğar	حیف یو پالپن ترا اصغر
Uth galey lû hû dehû la’ôn mein	اُوٹھ گلے کا لوہُود ھولاؤن میں
Nînd âtî tujhe sûâlôn mein	نیند آتی تُجھے سولاؤں میں
Chal tirâ pâlnâ chôlâ’ôn mein	چل تِرا پالنا جھولاؤں میں
Hayf yu pâlpîn terâ Asğar	حیف یو پالپین ترا اصغر[712]
Kyûn judâ mujh sateen ke tuch kôn	کیوں جُدا مُجھ ستیں کے تجھ کوں
Peher mein gardee le peherôn keskôn	پھر میں گردی لے پھروں کسکوں
Kyûn na lâgî bulâ terî mujh kôn	کیوں نہ لاگی بلا تری مُجھ کوں
Hayf yû pâlpîn terâ Asğar	حیف یو پالپن ترا اصغر
Allah Allah kyâ tujh pâlâ	اللہ اللہ کیا تجھے پالا
Men mein yûp thâ kerûr nagî Bismillah	من میں یُوپ تھا کرور نگی بسم اللہ
Hâ’ey terâ gyâ jeeyâ bâlâ	ہائے تیرا گیا جِیا بالا
Hayf yû pâlpen tera Asğar	حیف یوپالپن ترا اصغر
Kis kâ âb pâlnâ chôlâ’ôn gî	
Lûlî de ke kise sûâl’ôn gee	
Kis kôn châtî stîn legâ’ôn gee	
Hayf yû pâlpen tera Asğar.	

[711] Anis, Marsiya, Traslation Notes, s. 1
http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00urdu/anis/trans_001_026.pdf (E.T. 22.06.2019)
[712] Muhammad Sadıq, ***A History of Urdu Literature***, Oxford University Press, 1964, s. 146

کس کا اب پالنا جھولاؤں گی لولی دے کے کِسے سوالاؤں گی کس کوں چھاتی ستیں لگاؤں گی حیف یوپالپ نترا اصغر [713]	

“Kederim bu kefenedir, seni saran ve kaplanmış olan, senin kanınla, Ey Aşgar!
Senin boğazın içindir, susuzluktan kurumuş! Güzel bedenin kanla kaplanmış! Çocukluğunun bu feci sonu, Ey Aşgar! Neden o güzel lülelerin, uğursuz bir karmaşada bugün? Neden kan ırmağı, akıyor boğazından? Daha önce hiç dalmamıştın uykuya, bu kadar uzun. Çocukluğunun bu feci sonu, Ey Aşgar!
Dinle tatlım; uyan şimdi. Boğazından ben temizlerim kanı. Sonra, yine yorgun hissedersen, seni tekrar uyuturum ben! Gel, beşiğini sallayayım. Çocukluğunun bu feci sonu, Ey Aşgar! Neden bu zalim insanlar. Kopardılar seni benden, sevgi dolu ellerimden! Şimdi kimi taşıyayım, bu yaslı, bahtsız kollarımda! Ah bu acılı ölüm belası, neden senin yerine beni bulmadı? Çocukluğunun bu feci sonu, Ey Aşgar! Bebeklik günlerindeki sevgi dolu umutlar. Sana beslediğim!Sevgi dolu umutlar. Hevesle beklediğim ‘Bismillah!’tan başlayarak, sana okumayı öğrettiğim.
Çocukluğunun bu feci sonu, Ey Aşgar! Şimdi kimin beşiğini sallayayım?
Kimi uyutayım güzel ninnilerle? Kimin basayım bağrıma sevgi dolu kollarımla?
Çocukluğunun bu feci sonu, Ey Aşgar!” Hashim Ali [714]

**

Saih chôoley mein benâtî thî Bâley Asgar kôn tab chûlâtî thî jab dôlârâ vo nind beher thî Dûr pîney kôn mein jangâtî thî Ehû phâîs sadkey sab us ke jâtîân thîân Châ’û sol jab use ao châtî thî	سیخ جھولے میں بناتی تھی بالے اصغر کوں تب جھولاتی تھی جب دولارا وُہ نیند بھر تھی دُور پینے کوں میں جگاتی تھی

[713] Sadıq, a. g. e.,s. 147
[714]Sadıq, a. g. e.,s. 147-148

Mein jab Asgar kôn gôd mein leytî	پھُوپھایں صدقے سب اُس کے جاتیاں تھیاں
Phûley naiieen âhang mein samâtî thî	چاؤ سول جب اُسے او چاتی تھی
Pânî bin khushk hô gyâ he shirr	میں جب اصغر کوں گود میں لیتی
Deykh Asgar kôn telmelâtî thî	پھولے نیّن آنگ میں ساتی تھی
Aj bâlîk merâ nahîn distâ	پانی بِن خُشک ہوگیا ہے شیر
Bâs us kî mujhe bhî âtî thî	دیکھ اصغر کوں تلملاتی تھی[715]
Zâlmân sang dilôn ne mârâ tîr	آج بالک مرا نہیں دِستا
	باس اُس کی مجھے بھی آتی تھی
	ظالماں سنگ دِلوں نے مارا تیر
Saht feulâd avan kî châtî thî	سخت فولا داون کی چھاتی تھی
Tîr gazâr gale sôn Asgar ke	تیر گزار گلے سوں اصغر کے
Hâ'ey dukh sôn jân âtî thî	ہائے دُکھ سوں جان اتی تھی
Shah pahar kar le a'e Asgar kôn	شاہ پھر کرلے آئے اصغر کوں
Bôley yû kar ati hiâtî thî	بولے یو کر' ایتی حیاتی تھی
Âj jangeel mein yûn akelâ hai	آج جنگل میں توں اکیلا ہے
Rât deen min terî sangâtî thî	رات دِن میں تری سنگاتی تھی
Âj kahah kiâ pô karvan kahah mujh kôn	آج کہہ کیا پوکاروں کہہ مجھ کوں
Tab mein Asgar kî mân kahlâtî thî	تب میں اصغر کی ماں کہلاتی تھی
Shahar bânû ke shâr kî âvâz	شہربانو کے شور کی آواز
Ey sharaf lâ makân kô châtî thî	اے شرف لا مکاں کو جاتی تھی[716]

[715]Sadıq, a. g. e.,s. 148
[716]Sadıq, a. g. e.,s. 148

“Çiçeklerle süslemiştim
Küçük Aşgarım’ın beşikteki yerini;
Sonra yavaşça sallardım onu:
Sonra benim değerli birtanem
İyice uykusunu alınca,
Yavaşça uyandırırdım onu,
Emzirmek için sütümle.
Teyzeleri de orada olur,
Severlerdi onu,
Alırlardı onu kollarına
Birbiri ardına.
Sonra da ben
Sevdiğimde onu kucağımda,
Kendimi zor kontrol ederdim,
Benim olan bu zevkten!
Şimdi susuz,
Kurudu göğsümdeki süt:
Acıların en büyüğünü yaşadım
Aşgar’ı bu halde görünce.
Şimdi çocuğumu
Hiçbir yerde göremiyorum
Oysa hep hissederdim varlığını
Yakında bir yerde olduğunda.
O taş kalpli canavarlar,
Onu bir okla vurdular:
O ok doğruca geldi
Aşgar’ın boğazına,
Öldürdü onu en acı şekilde.
Sonra Şah
Taşıdı yaralı Aşgar’ı

Savaş alanından buraya,
Dedi nazikçe ve boynu eğik:
'Ömrü sadece ve sadece
Bu kadarmış, daha fazla değil!'
Ah ah! Şimdi sen yaban ellerde
Bir başınasın, Ey Aşgar!
Geceni ve gündüzünü
Süslerdim eskiden
Öylesine itinayla!
Şimdi söyle bana
Adım ne olsun;
Sen hayattayken,
Benim adım 'Aşgar'ın Annesi'ydi." Hashim Ali[717]

2.2. Nazım Şekilleri

2.2.1.Beyitlerle Kurulan Nazım Şekilleri

2.2.1.1.Gazel

Divan edebiyatının en yaygın nazım türlerinden biridir. Kelime anlamı "kadınlar için söylenen güzel ve aşk dolu söz"dür.[718]Gazel, Türk ve İran edebiyatlarında en çok sevilen ve buna bağlı olarak en çok yazılan şiir türüdür. Gazel aslında "tegazzül" adıyla kasidenin bir bölümü olarakArap edebiyatında eskiden var olan türdür. Ancak bu bölüm sonradan ayrı bir şiir türü olarak yazılmaya başlamış ve zamanla büyük bir gelişme göstermiştir.[719]

Aşk, güzellik ve içki konusunda yazılmış belirli biçimdeki nazım şeklidir.[720]Gazellerde en çok aşk konusu işlenmiştir. Bu konunun ardından sırasıyla sevgili, tasavvuf, rindlik ve şarap zevki, kişi tavsifi ve hikmet konuları gelmektedir. Gazele divan şiirinde büyük bir önem verilmektedir. Öyle ki çekici şekli, derli toplu

[717] Sadıq, a. g. e.,s. 149-150
[718]İsen, vd., ***a. g. e.***, s. 255
[719] Pala, Divan Edebiyatı,s. 58
[720] Cem Dilçin, ***Örneklerle Türk Şiir Bilgisi***, Ankara: TDK. Yay. Ankara, 2000, s. 104

yapısı ve lirik konusu ile her divan şairi tarafından özenle yazılan bir şiir türüdür.[721] Bu şiir türünde en sık anlatılan konu aşk ve kadındır. Ayrıca maşukunçekiciliği, güzelliği, yaptığı kötü davranışların ıstırabı ve ona duyulan özlem de anlatılmaktadır. Bu konular dışında aşkın mutluluk ve sıkıntısı, talihin iyi ve kötü cilveleri, baharın verdiği neşe, şarabın zevki, içki âlemleri, dünya ve ahiret hayatı, yaşam, tasavvuf ve din vb. konular da sık işlenenler arasındadır. İşlenen bu konulara göre gazellerde üslup farklılıkları oluşmakta, bu nedenle de farklı isimlerle adlandırılmaktadırlar.[722] Örneğin veciz söyleyişli, öğretici ve hayat dersi veren gazellere "hakimane gazel"; ten zevklerinin ve kadının ağır bastığı bir aşkı anlatan gazellere "şûhâne gazel"; yaşamaktan zevk alma, dünya ve hayata aldırış etmeme, içki vb. konularda yazılan gazellere ise "rindâne gazel" denmektedir.[723]

Kasidenin baş tarafında yer alan ve kadın ve aşk konusunun ele alındığı bölüm "***nesîb",*** geniş tabiat tasvirlerinin yapıldığı veya şairin sevgilisiyle olan macerasının ve sevgilinin bulunduğu yerin anlatıldığıbölüm de teşbîb adıyla anılıyordu. Böyle şiirler söylemeye de tegazzül deniyordu. Arap edebiyatı kaynaklarında nesîb, teşbih ve tegazzül terimlerinin gazel ile aynı anlamda kullanıldığı bildirilmektedir.[724]

Gazelde beyit sayısı 5–12 arasında değişmektedir.[725] Ayrıca beyit sayısı 5–15 arasında da değişir. Daha az veya daha çok beyitli gazeller de vardır. Dört beyitli gazellere nadir olarak rastlanır. Gazeller çoğunlukla 5, 7, 9 gibi tek rakamlı beyitler halinde yazılır. Diğer bir adı penç beyt (beş beyit) olan gazel, en fazla beş beyit olarak yazılır.[726]

Gazeller içerisinde 12 beyitten fazla olanlara"mutauuel" (uzatılmış) ya da "müzeyyel gazel" denmektedir. Genellikle 5-7 beyit hâlinde yazılan gazellerin ilk beyitleri kendi arasında kafiyelidir (musarra). Daha sonraki beyitlerin ilk dizesi

[721] İsen vd., a. g. e., s. 255
[722] Dilçin, a. g. e., s. 109
[723] İsen, vd., a. g. e., s. 255
[724] Mermer, vd., Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş, s. 87
[725] Pala, Divan Edebiyatı, s. 58
[726] Mermer, vd., Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş, s. 90

serbest, ikinci dizeler ilk beyit ile kafiyelidir. Kafiyelenişi "aa, xa, xa, xa, xa, xa, xa" şeklindedir.[727]

Gazelin iki mısraı birbiri ile kafiyeli olan ilk beytine "matla", bu beyitten hemen sonra gelen ikinci beyte"hüsn-i matla" denilirken; son beytine "makta", bundan bir önceki beyte ise "hüsn-i makta"denilmektedir. Bu beyitler içerisinde matlaya göre hüsn-i matlanın, maktaya göre de hüsn-i maktanın daha güzel olması için gayret gösterilir.[728]

İran Edebiyatında Gazel

Gazel aslen Arap edebiyatında kasidenin bir bölümü iken, İran edebiyatında ayrı bir nazım şekli olarak kullanılmaya başlamıştır. Türk edebiyatına ise İran edebiyatındaki hali ile geçmiştir.[729] Türk edebiyatındaki birçok şair, İranlı şairlerinden etkilenmiştir.

Gazel, klasik şeklini tam anlamıyla İran edebiyatında kazanmıştır. Abbasîler döneminde Araplardan ziyade İranlı unsurların hâkim duruma geçmesi, İran edebiyatının oluşmasına zemin hazırladığı gibi, şiirde de İran zevkinin hâkim olmasını doğurmuştur. Arap kavminin zevkini yansıtan Cahiliye kasidelerinden hoşlanmayan Farslar kasidenin aşk, şarap ve kadından bahseden bölümlerini geliştirerek aşk ve şarap konularının terennüm edildiği, açık ve serbest bir nazım şekli olan gazel tarzını ortaya koymuşlar ve bu tarzda şiir söylemeye başlamışlardır.[730]

İran edebiyatında gazelin ilk örneklerini ***Şehîd-i Belhî*** ve muasırı ***Rûdekî*** vermiştir. Ancak bu gazellerin bağımsız bir nazım biçimi olmayıp kasidelerden kopmuş nesîb veya teşbîb olduğu sanılmaktadır. Rûdekî'den sonra Gazneliler döneminde *Ferruhî* ve *Unsurî* gazelleriyle tanınmışlardır. Büyük Selçuklular döneminde *Hakim Senayı* ve *Hakanî-î Şirvânî* tasavvufi gazeller, *Feridüâdîn Attâr* arifane ve sofiyane gazeller yazmışlardır. Gazel, bağımsız bir nazım biçimi olarak ilk defa *Enveri'nin* şiirleri arasında görülmüştür. *Kemâlüdâin Isfahanı* gazelleriyle Sa'dî'nin çığırını hazırlamış ve gazel, *Sa'dî-i Şirâzi* ile kesin ve olgun biçimini almıştır. Sa'dî'den sonra İran edebiyatında şairler gazel yazmaya daha çok Önem vermişlerdir. *Hâcû-yı Kirmanî, Emir Hüsrev-i Dehlevî, Seîmân-ı Sâvecî, Hâftz-ı*

[727] Pala, Divan Edebiyatı, s. 58
[728] İsen, vd., a. g. e., s. 255
[729] İsen, vd., a. g. e., s. 256
[730]İsen, vd., s. 257

Şirâzı, Kemâl Hucendî, Kâtibi ve Câmî meşhur gazel şairleridir. XVI ve XVII. yüzyıllarda *Feyzî-i Hindi, Örfî-i Şirâzî, Baba Figânı, Sâib-i Tebrizi, Kelîm-i Hemedânî, Şevket-i Buharî* ve *Muhteşem-i Kasanı* "Sebk-i Hindî" tarzı gazelleriyle divan şairleri üzerinde de etkili olmuş gazel şairleridir.[731]Bu şairler arasında yer alan Baba Figâni; diğer şairlerin hocasıdır.

İran edebiyatında Gazel üstatları olarak bilinen Sadî ve Hafız (0.1388) 'dan başka Hâkânî (ö.1198), Selman-ı Savecî (ö.1376), Emir Hüsrev Dehlevî (ö.1325), Hacû-yı Kirmanî (ö.1335), Camî (ö.1492), Baba Figânî (ö.1519), Örfî-i Şirazî (ö.1590), Kelim-i Kaşanî (ö.1651), Sâib-i Tebrizî (ö.1670), Şevket-i Buharî (ö.1699) vb. meşhur gazel şairleridir.[732]

Türk Edebiyatında Gazel

Türk edebiyatında divan şiriinde gazele çok önem verilmiştir. Gazelin konuları arasında yer alan aşk ve şarap konulu gazeller, Türk divan şairleri için benzersiz konulşardı ve bu konular üzerine şairler birçok divan şiirleri yazmışlardır.

Gazeller ele aldığı konuya ve buna bağlı ortaya çıkan üsluba göre farklı isimlerle anılmaktadırlar. Aşka dair her türlü yakarış, sevgi, mutluluk, sıkıntı, acı vb. içli duyguların anlatıldığı gazeller"*âşıkane gazel"* olarak adlandırılmaktadır. Âşıkane gazelFuzûli'nin çokça kullandığı bir gazel çeşididir.

Diğer bir gazel ise genelde Bakî tarafından kullanılan "*rindane gazel"*dir. Bu gazel çeşidinde yaşamaktan zevk alma, dünya ve hayata aldırış etmeme, içki vb. konularişlenmektedir.Ten zevklerinin ve kadının ağır bastığı bir aşkı anlatan gazellere "şûhâne gazel" denilirken, Nedîm'in yazmış olduğu gazellerin büyük bir bölümü bu şekildedir. Son olarak Nâbî'nin şiirlerinde kullandığı veciz söyleyişli, öğretici ve hayat dersi veren gazeller ise "hakimane gazel" olarak adlandırılmıştır.[733]

Türk edebiyatında ilk Türkçe gazel örnekleri XII. ve XIII. yüzyılda verilmiştir. XIII. yüzyıl Anadolu'da tasavvuf akımının hızla yayıldığı ve birçok tarikatın ortaya

[731]Mermer, vd., ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, s. 88
[732]İsen, vd., a. g. e., s. 257-258
[733]Pala, Divan Edebiyatı, s. 59

çıktığı bir dönemdir. Bu dinî ve tasavvufu akım tabii olarak edebiyata da yansımıştır. Bu sebeple gazel nazım şeklinin Türk edebiyatındaki ilk örnekleri de dinî-tasavvufî mahiyette olmuştur. Ahmed-i Yesevî'nin hikmetlerinin bazıları aruz ve hece vezniyle gazel biçiminde yazılmıştır. Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî şiirlerini Farsça yazmakla birlikte gazel türünün Türk edebiyatında gelişip yayılmasında büyük etkisi olan bir şairdir.[734]

XIII. yüzyılın ikinci yarısında yazılan ve Anadolu'da yazılan ilk menakıbname olan "Menâkıb-ı Evhaduddin-i Kirmânî" adlı eserde kayıtlı gazel, Batı Türkçesiyle yazılmış bilinen ilk gazeldir. Mevlânâ (ö.1273)'ya ait bu gazel bir "mülemma gazel"dir. Şiirleri Farsça yazmasına karşın Mevlânâ, Anadolu sahasında gazelin yaygınlaşmasında oldukça etkili olmuştur.[735]

Bütünüyle Türkçe şiiri olmasa da birkaç mülemma gazeli vardır. Sultan Veled'de yazdığı Türkçe gazelleri ve mülemmâsıyla bu nazım şeklinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu yüzyılda dinî-tasavvufi mahiyette gazel yazan bir diğer şair de Seyyâd Hamza'dır. Mutasavvıf şair Yunus Emre'nin divanında da aruzla söylenmiş gazeller bulunmaktadır.[736]

Gerçek manada ilk lirik *gazeller* Hoca Dehhanî tarafından yazılmıştır. Dehhanî bu güne kadarXIII. yüzyıl şairi olarak kabul edilmesine rağmen son araştırmalarXIV. yüzyıl şairi olduğunu göstermektedir.XIII. yüzyıl sonu ile XIV. yüzyıl başında yaşayan Yunus Emre (ö.1320-21)'nin divanında dörtlükler şeklindeki ilâhî ve nefesleri yanında aruzla söylenmiş gazelleri de vardır. XIV.asırda Kadı Burhaneddin (ö.1398) ve Seyyid Nesimî (ö.1404) ile gazel nazım şekli gelişimini sürdürür. Âşık Paşa (ö.1332) ve Ahmedî (ö.1412) de bu yüzyılın önde gelen gazel şairlerindedir.[737]

XIV. yüzyılda gazel, Kadı Burhaneddin ve Seyyid Nesîmi ile gelişmesini sürdürmüştür. Garibnâme şairi Âşık Paşanın da Yunus Emre tarzında söylediği gazelleri vardır.[738]

---

[734] Mermer, vd., ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***,s. 88
[735] İsen, vd., ***Eski Türk Edebiyatı El Kitabı***, s. 258
[736]Mermer, vd., ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, s. 88
[737] İsen, vd. a. g. e., s. 258
[738] Mermer, vd., Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş, s. 88

Gazel XV. yüzyılda diğer nazım biçimlerindeki gelişmelere paralel olarak daha da gelişmiş ve Türk edebiyatına tamamen yerleşmiştir.[739]

XV.Yüzyılın gazel türünde en önde gelen şairleri Şeyhî, Ahmed Paşa ve Necati'dir. Şeyhî ve Ahmed Paşa bu yüzyılda divan mirinin kurucu şairleri olarak kabul edilirler. Gazelleriyle gazel şeklinin dil, anlatım ve zevk bakımından gelişmesine etki etmişlerdir. Bu üstat şairler içinde Necati, Türkçeye ve Türk zevkine bağlılığı ile şiirlerinde atasözü ve deyimlere yer vermesiyle tanınmıştır.[740]

Şeyhî mesnevide, Ahmed Paşa kasidede başarılı örnekler vermekle birlikte yazdıkları gazellerle bu şeklin gelişmesinde etkileri olmuştur. XV. yüzyılda özellikle Necati Bey (ö. 1508-1509) gazelleri ile ün yapmıştır. Bu yüzyılda Çağatay sahası Türk edebiyatının da oldukça ileri bir seviyede olduğu görülür. Özellikle Ali Şir Nevâyî (ö.1501) hem yaşadığı çağda hem sonrasında asırlarca devam edecek bir üne sahip olmuştur. Anadolu sahasında Osmanlı Türkçesi ile şiirler yazan şairler de Nevâyî'nin gazellerine yüzyıllar boyu nazireler yazmışlardır. Aynı asırda Avnî mahlasıyla şiirler yazan Fatih Sultan Mehmed (ö.1481), Cem Sultan (ö.1495) türün başarılı örneklerini vermişlerdir.[741]

Priştineli Mesîhî, Melîhî, Ahmed-i Dai, Atayi, Zeynep Hatun, Mihrî Hatun, Hamdullah Hamdî, Karamanlı Aynî, Karamanlı Nizamî, Aydınlı Visali, Cafer Çelebi, mutasavvıf şairlerden Eşrefoğlu Rûmî, Kemâl-i Ümmı, Rûşenî, dönemin gazel tarzında şiir yazan diğer şairleridir.[742]

XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nin tüm alanlarda olduğu gibi edebiyatta da en güzel ürünlerini verdiği klasik dönemini yaşadığı birdevir olmuştur.[743]XVI. yüzyılda divan edebiyatı tamamen klâsik bir edebiyat hüviyeti kazanmıştır. Bu yüzyılda gazel nazım şekli de en parlak dönemini yaşamıştır.[744]

---

[739] İsen, vd. a g e., s. 258
[740] Mermer, vd., Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş, s. 89
[741] İsen, vd., Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, s. 258
[742] Mermer, vd. ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, s. 89
[743]İsen, vd., ***Eski Türk Edebiyatı El Kitabı***, s. 258
[744] Mermer, vd. ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş,*** s. 89

Asrın başında "Tacizade Cafer Çelebi" (ö.1514) tarafından yazılan güzel gazellererastlanmaktadır. Hatayî mahlası ile şiirler yazan ve Azerî edebiyatının tanınmış şairlerinden olan"Şah İsmail Safavî"(ö.1524) de Nesimî'nin etkisinde kalarak daha çok tasavvufi gazeller kaleme almıştır. Bu yüzyıldaki bir diğer başarılı şair deHayreti'dir (ö.1535). Onun yazdığı gazellerin çoğu dinî içeriklidir.[745]

Devrinde Pir diye anılan Zatî yaşadığı devirde bütün genç şairlerin hocası ve üstadı olmuştur. Şiirlerini Azerî Türkçesiyle yazan Fuzûlî, divan edebiyatının en büyük lirik şairidir. O Türkçe ve Farsça divanlarının ön sözlerinde aşk duygularını anlatmaya en uygun biçim olan gazele verdiği değeri özellikle belirtmiştir: Divan şiirinin ortak malzemesini kendi sanatıyla yoğurarak yazdığı aşıkane gazelleri ile bu tarzın ulaşılamayan örneklerini veren Fuzûlî, divan erleri arasında ünü en yaygın, etkisi en geniş ve sürekli olan bir şairdir.[746] Fuzulî gazelin en büyük şairi olarak değerlendirilmiştir. Onun sehl-i mümteni kabilinden söyleyişleri ve aşkı ifade etmedeki başarısı tartışma götürmez.[747]

Anadolu sahasında Hayalî (ö.1557) ve Bakî (ö.1600), kendi devirlerinden başlamak üzere hemen bütün Türk şairlerini derinden etkilemişlerdir. Hayalî Beğ taze hayallerle dolu tasavvufun sembollerinden faydalanarak güzel gazeller söylemiştir. Şiirlerindeki hayal zenginliği ile tanınan Hayalî Bey, asrın Bakî değerinde diğer bir büyük şairidir.[748]Bakî pürüzsüz İstanbul Türkçesiyle, devrinin şaşalı yaşantısını aksettirdiği şiirleriyle bu sahanın en iyilerinden olduğunu göstermiştir.[749]Bakî daha hayatta iken sultanü'ş-şuarâ (şairlerin sultanı) olarak yüceltilmiştir. Rindane bir üslupla yazdığı gazellerine İstanbul Türkçesinin inceliklerini ve akıcılığını yansıtmıştır.[750]

Bu şairler dışında Edirneli Nazmî (ö.1555'den sonra), Muhibbi mahlaslı Kanunî Sultan Süleyman (ö.1566), Nev'î (6.1599), Taşlıcalı Yahya Beğ (ö.1582)ve Bağdatlı Ruhî (ö. 1605) yüzyılın gazel nazım şeklinde önde gelen isimleridir. Bu şairler içinde sırasıyla Edirneli Nazmî, Muhibbî ve Zatî Türk edebiyatının en çok gazel söyleyen

[745]İsen, vd. a g e., s. 259
[746]Mermer, ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, a. g. e., s. 89
[747]İsen, vd. a g e., s. 259
[748]Mermer, vd., ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, s. 90
[749]İsen, vd., ***a. g. e.***, s. 259
[750]Mermer, vd., ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, s. 89

şairleridir.[751]

XVII. yüzyıl edebiyatın her alanında yükselişi sürdüğü bir devir oldu.[752] Bu yüzyılda şiir, bir yandan geleneksel Türk şiirinin düşünce dünyası ve ifade kalıpları bir yandan mahallîleşme akımı diğer yandan da Sebk-i Hindî'nin özelliklerini taşır.[753]Bu yüzyılda Sebk-i Hindî tarzı ile hikemî üslûp Türk şiirini derinden etkilemiştir.[754] Özellikle Sebk-i Hindî'nin etkisiyle yazılan şiirlerde gazel nazım şekli, bir önceki yüzyıla göre somuttan soyuta doğru bir gelişim göstermiştir.[755]

Dönemin Sebk-i Hindî tarzı ile gazel yazan önde gelen şairleri Nâ'îlî-i Kadîm, İsmetî ve Necatî'dir. Hikemî üslûbun temsilcisi Nâbî ise, diğer büyük bir gazel şairidir. Bu iki üslûp divan şiirinde daha sonraki asırlarda da etkili olmuştur. Bu anlayışların dışında kalan Şeyhülislam Yahyâ Efendi asrın en büyük gazel şairi olarak kabul edilir. Şerif Sabrî, Nef'î, Şeyhülislam Bahâyı, Fehîm-i Kadîm ve Vecdî asrın gazel yazan diğer şairleridir.[756]

Şeyhülislâm Yahya (ö.1643), Şerif Sabrî (ö.1645), Şeyhülislâm Bahayî (ö.1653), Fehîm-i Kadîm (ö.1648), Cevrî (ö.1654), Vecdî (ö.1661), İsmetî (ö.1665), Nailî (ö.1666), Neşatî (ö.1674) devrin tanınmış gazel şairleridir. Kaside şairi olarak tanınmasına rağmen Nef'î (ö.1635) de bu vadide başarılı örnekler kaleme almıştır.[757]

Bu yüzyıl divan şiirinde birçok edebî akımın bir arada görüldüğü devir olmuştur. Asrın başında Râsîh ve ardından mahallileşme akımının son temsilcisi Nedîm, gazel nazım şeklinin en güzel örneklerini vermişlerdir. Nedim'in üslûbunu benimseyen şairlerce Nedîm mektebi oluşturulmuştur. XVII. asırda Nâbî ile başlayan hikemî üslûp bu yüzyılda Koca Râgıb Paşa ve Haşmet ile sürdürülmüştür. Şeyh Gâlib gerek mesnevide gerekse gazelde divan edebiyatının en büyük şairlerinden biri olarak kabul edilir.[758]

---

[751]İsen, vd. a g e., s. 259
[752]Mermer, vd., ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, s. 90
[753]İsen, vd. a g e., s. 259
[754]Mermer, vd., ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, s. 90
[755]İsen, vd. a g e., s. 259
[756]Mermer, vd., ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, s. 90
[757]İsen, vd. a g e., s. 259
[758]Mermer, vd., ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, s. 90

XVIII. yüzyıl Osmanlı şiirinin son klasik devri olarak kabul edilir. Osmanlı şiiri, bu yüzyılın başında Nedim (ö.1730), sonunda ise Şeyh Gâlib (ö. 1798) gibi iki büyük şair yetiştirerek klasik dönemini kapatır. Bu devirde Nedîm ve onu takip edenler devrin bir yansıması olarak neşeli, ahenkli gazeller yazarlar. Nedîm ekolünün karşısında yer alan Nabî (ö.1712) ekolünde ise fikir ve hikemî söyleyiş ön plandadır. Şeyh Gâlib ince, duygulu ve tasavvufî gazeller söylemiştir.[759] Aynı zamanda bu yüzyılda Lale Devri yaşanmıştır. Lalenin bir zenginlik ve statü göstergesi haline gelmesi, sosyal yaşamınSa'dâbâd'la ve yeni yapılan mesire yerleriyle biraz daha canlanması, dönemin kıyafetlerinerenk ve ihtişam katarken bu değişim dönemin şiirlerine de yansımıştır. Yılda yalnızca 15 gün açabilen bir çiçeğe gösterile bu hassasiyet, güzele ve estetiğe verilen değerin de bir göstergesi konumundadır.[760]

XVIII. yüzyıldan sonra divan şiiri dahilinde kaleme alınmış şiirle] eskiyi tekrarlamaktan öteye gidemez. Her ne kadar XIX. asırda Enderun'da yetişen iki şairin, Enderunlu Fâzıl (ö.1810) ve Enderunlu Vâsıf (Ö.1824)'ın başarılı sayılabilecek gazelleri olsa da gazel nazım şekli artık eski önem ve güzelliğini kaybetmiştir. Gazel Tanzimat devrinde de bir süre kullanılmaya devam etmiş ancak Servet-i Fünun edebiyatında hiç kullanılmamıştır.[761]

XIX. yüzyılda Enderunlu Fâzıl ve Enderimin Vâsıf ile sürdürülen gazel eski önemini ve güzelliğini artık kaybetmiştir. Tanzimat'tan sonra Encümen-i Şu'arâ şairleri; Leskofçalı Gâlib, Hersekli Arif Hikmet vd. ile Yenişehirli Avnî gazel yazmışlarsa da eski başarıya ulaşamamışlardır. Gazel Servet-i Fünun edebiyatında hiç kullanılmamıştır. XX. yüzyılda gazel nazım şeklinin en güzel örneklerini Yahya Kemal Beyatlı vermiştir.[762]

[759] İsen, vd. a g e., s. 259
[760] Işılay Pınar Özlük, ***Lale Devri'nde Kadın Giyimi***, 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 1 , Sayı 1 , Oca 2012 , s. 148
[761] İsen, vd. a g e., s. 260
[762] Mermer, vd., ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş,*** s. 90

Klasik Türk Edebiyatı Gazel Örnekleri

Seherden yine nûş itmişşarâb-ı ergavân gonca

Giyüp aşına la'lîn efser olmış ser-girân gonca

"Gonca, yine sabahleyin erguvan (renkli) şarap içmiş; başında (da) la'l renkli (bir) taç giyip körkütük sarhoş olmuş."

(Mesîhî)[763]

**

"Bir dil mi kalmışdur bu tîr-i gamzeden kan olmamış

Bir cân mı vardur ol kemân-ebrûya kurbân olmamış"

"Bu gamze okundan kan olmamış bir gönül mü kalmıştır? O keman kaşa kurban olmamış bir can mı vardır?"

(Ahmed Paşa)[764]

**

"Sihri der reftârda serv-i hırâmânun senün

Kıl yarar güftârda la'l-i dür-efşânun senün"

"Servi (gibi) salınan (boy)un yürüyüşte (âdetâ) büyü yapar." İnci saçan la'l (e benzeyen dudağın) da söze kıl yarar."

(Necatî)[765]

**

"Efkat îmândan ise ey bî-güneh kan idici

Kâfirem ger var ise bir zerre imânun senün"

[763] Menderes Coşkun, vd., ***Gazel Şerhleri,*** Kriter Yayınları, İstanbul, 2009, s. 85
[764] Coşkun, vd., a. g. e.,s. 58
[765] Coşkun, vd., a. g. e., s. 67

“Ey boş yere kan edici? Mâdemki şefkat imandadır, eğer senin bir zerre imanın varsa kâfir olayım.”

(Necatî)[766]

**

“Düşmişem derdüne cânâ derde dermân isterem

Dôstum derdünyeter derdüme dermân isterem”

“Ey sevgili! Derdine düşmüşüm derdime derman isterim. Dostum! Yeter (artık) derdime derman isterim.”

(Mihrî Hatun)[767]

**

1. “Bahâr geldi yine deste câm alınmaz mı

Bu goncadan bu hevâlarda kâm alınmaz mı

2. Kalur gider mi bize itdüği bu cevr ü sitem

Sipihrden acaba intikâm alınmaz mı

3. İder mi gûş aceb deheninden kelâm alınmaz mı

O goncanun deheninden kelâm alınmaz mı

4. Gurûr-ı hüsn letâfet hitâba mâni’ ise

Ya rehgüzâra da varsak selâm alınmaz mı

[766] Coşkun, vd., a. g. e., s. 71
[767] Coşkun, vd., a. g. e., s. 90

5. Nakîsadur sana şeb-gerdelük disem Nâbi

Aceb bu sözden o mâh-ı tamâm alınmaz mı''.”

(Nâbî)[768]

Nesre Aktarımı

1. “Bahar geldi, yine ele kadeh alınmaz mı? Bu havalarda, bu goncadan murat alınmaz mı?

2. Bize ettiği bu eziyet ve zulüm acaba yanına kâr kalır mı? Felekten acaba intikam alınmaz mı?

3. O. Acaba bülbülün feryadını işitir mi? O goncanın ağzından laf alınmaz mı?

4. Güzellik ve latiflik gururu konuşmaya engel ise, yolu üstüne çıksak da selam alınmaz mı?

5. Nâbî, “Böyle geceleri dolaşmak senin için bir eksikliktir, kusurdur” desem, acaba bu sözden dolunaya benzeyen sevgili alınmaz mı?”[769]

Urdu Edebiyatında Gazel

Gazel, Urdu şiirinin özel bir türüdür.[770] Gazel, Arapça bir sözcük olmakla birlikte bu nazım şekli İranlıların bir icadıdır.[771] Klasik Türk Edebiyatında verildiği gibi, Gazel kelimesi, “kadınlarla konuşmak veya kadınlar hakkında da konuşmak” anlamınagelir.[772]Gazelindiğer bir anlamı da, çaresiz bir geyiğin yabani bir hayvan tarafından avlandığı anki çıkarmış olduğu acı ve hüzünlü sestir.[773] Bu nazım şekli aslında tüm bu türlerin baş tacı ya da şiirlerin kalbidir. Gazel şiirdeki en önemli merkezdir.[774]

[768] Cemal Kurnaz, ***Eski Türk Edebiyatı***, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011, s. 95
[769] Kurnaz, a. g. e., s. 96
[770]Şakir Usmanialig, Urdu Mazmun Navisi u Afsana Nigari, Fared Publishers, Karaçi, 1991 s. 336
[771] Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 164
[772] Abida Samiuddin, “***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***”, Global Vision Publishing, India, 2007, s. 237
[773]Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 164
[774] Usmanialig, a. g. e., s. 336

Gazelin kökeni Abbasi sarayının ünlü şairi Ebu Nevas (813)'a uzanıyor olmasına rağmen gazeli ilk oluşturan Farsça şairi Rudegî'dir. Rudegî, gazeli kasidenin ilk bölümü olan teşbib modeli üzerine kurmuştur, fakat burada güzellik ve aşk ön plandadır.[775]

Gazel, Rudegî ile başlayıp Nasır'ın zamanına kadar bin yıl uzun sürede mazmunlardan dolayı çok geniş alana yayılmış bir nazım şeklidir.[776] Ayrıca Rudegi dışında gazelin Farsça diğer büyük ustalarından bazıları, Emir Hüsrev-i Dehlevî (1253-1325), Sa'di (1291), Câmî (1414-1492), Fughani (1519) ve Urfî (1550-1590)'dir.[777]

Gazel son derece esnek bir nazım şeklidir ve her türden konuyu kendi içerisinde bulundurma özelliğine sahiptir. Aşk, gazelin önemli konularından biridir ve aşk konusu itibariyle olayı her yöne çeker.[778] Gazel, temel olarak aşk şiiri üzerine kurulmuştur.[779]Aşk, gazelin en başlıca konusu olmakla birlikte genelde gazellerde güzellik ve aşkın çeşitli durumları (üzüntü, keder, şiirde tutku stili, konuşma ve ayrılık, sevgilinin zulmü ve sitemi, vefasızlığı ve nazı) da ye alır.[780] Gazelin konusu içerisinde aşk ve sevgi, fikir ve felsefe, din ve ahlak, irfan ve tasavvuf, siyaset, toplumsal sorunlar, kainatın genişliği gibi konular da vardır.[781] Gazel geniş, rengârenk ve çeşitlidir. Gazelde dini, siyasal, toplumsal, kültürel, ahlaki, felsefi, filozof ve aşk konuları ve meseleleri açıklama düşüncesindedir.[782] Ancak şimdi gazelin teması genişledi ve gazelde şimdi yaşamın yaklaşık tüm sorunları açıklanmaktadır.[783]Gazel saf renkte, âşıkane ve sufiyane olur. [784]

Gazelin **üslubu** güzeldir, göze çarpıcıdır ve çekicidir. Gazel insani davranışları tecrübeleri güzel bir şekilde ortaya koyar. Gazelin terimleri İranî (Farsi) olsa da ortamına göre yeni anlamlar kazanmıştır. Gazel, düşünceleri özet bir şekilde sunar ve insani tecrübelerin sunulmasına vesile olur. Buradan da anlaşılıyor ki gazelde işlenen düşünceler şairin kişisel düşünceleri değil aksine toplumun düşünceleri olur.

[775] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 237
[776]Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 164
[777] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 237
[778] Yılmaz, a. g. t., s. 7
[779] Sâdîqi, Asnaf-e Adab, s. 164
[780]Haşmi, a. g. e., s. 32
[781]Sâdîqi, Asnaf-e Adab, s. 164
[782] Haşmi, a. g. e., s. 32
[783] Usmanialig, a. g. e., s. 336
[784] Usmanialig, a. g. e., s. 337

Yazıldığı ortama göre de uyum sağlar. İfadelerin en yüksek seviyeye ulaşması, müziksel bir şekil alması, uygun konu ve ifadelerin de ortaya konmasıyla gazel ortaya çıkmıştır. Gazel, düşünceleri özet bir şekilde sunar ve insani tecrübelere oval ve normal bir şekil vermiş olur. Gazeldeki tasavvuf konusu Yaradan ile kul arasındaki köprüyü kaldırır ve kulunu Rab'bine yakınlaştırır. Urdu gazellerinde tasavvufi konulara oldukça sık yer verilmiştir.[785]

Gazel için herhangi bir **özel vezne** bağlı kalınmasa da, şair veznin seçiminde serbesttir.[786] Form açısından gazelde her şiir, özel bir bahir, redif ve kafiye kuralına uygun olarak yazılır. Bunların yapımına matla, makta, redif, kafiye ve bahir de dâhildir. Bunlarla beraber gazelde manevi bir ruh da mevcuttur.[787] Yapısal olarak gazel, değiştirilemeyen çok yönlü bir sisteme sahip, benzersiz ince ve oldukça karmaşık bir türdür.[788]

Standart bir gazel bir dizeden oluşur.[789] Gazel şiirlerinin sayısı 5'ten başlayıp, 10-12 sayısına kadar çıkar.[790] Gazelin maksimum beyit sayısı değişebilir, ancak normalde bir gazelde 11-21 veya tek beyit dahi bulunabilir.[791] Eski zamanlarda yazılan gazellerde bir gazelin sayısı genelde 5'ten 17'ye kadar olurdu.[792]

Gazelin her beyti şiirsel anlamın bağımsız bir birimidir. Sabit bir şiir ve ritim düzeni olan iki yarım mısraya bölünmüştür.[793] Standart gazel aynı kafiye, aynı redifte olur. Geriye kalan şiirlerin sadece diğer mısraları kafiye olur.[794] Gazelde vezin-dize, redif ve kafiyenin tüm özellikleri yer alır.[795] Gazelin dili, diğer şiir türleriyle karşılaştırıldığında genelde sade, basit ve saf olur.[796]Gazelin ilk beytine "Matla" denir.[797] Gazelin son beytinde yazar takma adını kullanır, bu bölüme de "Makta" adı verilir. Her gazel belli, bir ölçüde yazılır ve bu ölçüler gazel boyunca değişmez.[798]

---

[785]Yılmaz, "Klasik Urdu Şiiri (Gâlib ve Zouk Dönemi)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 7
[786]Sâdîqi, Asnaf-e Adab, s. 170
[787] Yılmaz, a. g. t., s. 7
[788] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 237
[789]Haşmi, a. g. e., s. 31
[790] Usmanialig, a. g. e., s. 336
[791]Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 237
[792] Haşmi, a. g. e., s. 32
[793] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 237
[794] Haşmi, a. g. e., s. 31
[795] Usmanialig, a. g. e., s. 337
[796] Haşmi, a. g. e., s. 33
[797] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 237
[798] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 238

Urdu Edebiyatında Gazel Şairleri

Urdu şiirinin en çok ilgi gösterdiği nazım şekli olan gazel, yaklaşık 400 yıllık kesintisiz bir geleneğe sahiptir.[799] Gazel, Urdu şiirinin en önemli türüdür. Zira Urdu şiirini de en güzel açıklayan türdür. Gazel, İran'da büyüyüp gelişmiş ve sonra Urdu Dili'ni de etkilemeye başlamıştır.[800]

Gazel'in çeşitli gelişme evrelerine geçerken Urducanın aslının Kuzey'de ortaya çıkmış olmasına rağmen gazel şiir türü ilk olarak 16. ve 17. Yüzyıl arasında güneyde gelişmiştir. **Adilşahi ve Kutbşahi** sultanları sadece sanat ve edebiyatın savunucuları değil aynı zamanda bu sultanların birçoğu önemli bir şairdi. 16. Yüzyıl şairi **Golkundalı Muhammmed Kuli Kutb Şah** (1565-1613), 1940'da yayımlanan "Külliyat Kolleksiyonları"ndan olan "Sahib-e Divan" ın ilk şairi olma ayrıcalığına sahiptir. Gazel nazım şekli, genel olarak 17. Yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar yazılmıştır. Gazel, Farsça teknikler ile desteklendi, sözcük dağarcığı Marathi ve telugu gibi yerel lehçelere hâkimdi, ayrıca bu nazım şekli Hint (şarkı) edebi türüne daha yakındı. Bu şairler şiirlerini "Dakni" olarak nitelendirirler.[801]

Dakni, Urducanın ilk başarılı gazel şiiridir. Buna Urducada gazelin "Bad Adem" i de denilebilir. Gazel nazım şekli, Mir, Saudâ ve Hali tarafından geliştirilmiştir. Luknov gazel şairleri İnşa, Cür'at, Rangin ve Nasih'dir. Bu şairler gazel nazım şeklinde konu olarak güzellik, aşk, dış ve fiziksel özelliklerini ele aldılar.[802]

Dakni geleneğinin iki büyük şairi olan Vali Dakhni(1635-1707) ve Siraj Dakhni (1714-1764) gazellerinde Farsça diksiyon ve kelimelerin etkisi çoktur. Urdu edebiyatında gazelin zengin ve büyük geleneği Vali tarafından kurulmuştur. Urduca gazel, 18. Yüzyıl şairleri Sauda (1713-1781), Dard (1721-1785) ve Mir Taki Mir(1722-1810) ile Urdu edebiyatında ortaya çıktı. Ayrıca bu şairlerin çağdaşları Mazhar Can-ı Canan (1702-1781), Mir Söz (1721-1798), Kaim Çandpuri (1722-1793) ve Yakin (1727-1755) dir.[803]

[799]Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 237
[800]Yılmaz, a. g. t., s. 7
[801] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 238
[802] Haşmi, a. g. e., s. 34
[803] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 238

Mir, Dard, Zafer, Şifte ve Hali isimli ünlü şairler, Delhi okulunun belirgin gazel şairleridirler ve bu şairler içsel olaylari, kalbi hisleri; sadelik ve tutkulu sözcüklerle ifade etmişlerdir.[804]

Gazel nazım şeklinin en meşhur şairleri Mir Taki Mir, Mir Dard, Mumin, Gâlib, Zauk ve Dağ'dır. Gazel türünde şiir yazan eski Urdu edebiyatı Gâlib ve Zauk'da çok meşhurdur. Bu türde şiirler yazan Modern Urdu edebiyatı şairleri ise Hali, Fani, İkbal, Sağar, Coş, Ciğer, Riyaz Hayrabadi, Hasret Muhani, Simab Akbarabadi'de maşhur şairlerdir.[805]

18. yüzyıl Luknov gazel şairleri şunlardır: Mir Hasan (1727-1786), Cur'at (1745-1810), Mushafi (1751-1824), İnşa (1756-1818), Rangin (1757-1835), Ateş (1764-1847), Şah Nasır (1765-1838), Nasih (1787-1838) ve Rind (1797-1850) dir.[806]

Modern gazelin kurucusu Hali'dir. O, abartmadan kaçınır ve gerçekçi şiirler yazar.[807] Hali (1837-1914) Urdu şairlerini geleneksel birleştirmeye çalıştığında urdu gazelinde yeni bir dönem başladı. 1857'den sonra değişen koşullar altında sosyo-politik içerikleri benimsedi. 20. yüzyıl başlarında İkbal (1877-1938) gazeli, felsefi düşüncelerinin ve tutkulu dini özlemlerinin bir aracı olarak başarıyla kullandı. [808]

İkbal'den sonra gazelde iki şair gözdedir. Yagana (1884-1956) ve Firaq (1896-1982) yeni ritmik ve metaforik kalıplar, anlam oyunları, sosyal içerik uyumu onları Urdu şiirinin en büyük ustaları haline getirdi.[809]

Urdu edebiyatında gazel türünde şiir yazan şairler şu isimlerden oluşmaktadır:

Cevher, Yegane, Aziz, Safi, Fani, Hasret Muhani, Asgar Gandevi, Ciğer Murad Abadi, Mahir- ul Kadri, Hafız Huşyar Puri, İhsan Daneş, Firak Gorakpuri, Abid Ali Abid Feyz, Naim Sâdîki Ada Caferi, Ahmed Nedim Kasımi, Şavkat Kazemi, Şakib Jalali, Nasır Kazmi, Baki Sâdîki, Ahmet Firaz, Şehzad Ahmed, Sajad Bakir Rızvi, Vezir Ağa, Salim Ahmed, Zafer İkbal, Munir Niyazi, Hurşid Rizvi, Cemil Yusuf, Cemil Malik, Seraceddin Zafer, Himayet Ali Şair, Rafat Sultan, Muhammed Aluni, Riyaz Macid, İnjam Rumani, Nazır Sadıki, Gevher Hoşyar Puri, Şir Afzaql Caferi,

[804] Haşmi, a. g. e., s. 34
[805] Usmanialig, a. g. e., s. 337
[806] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 239
[807] Haşmi, a. g. e., s. 35
[808] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 239
[809] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 240

Murtaza Barlas, Amjad İslam Amjad, Enver Masud, Pervin Şakir, Celil Ali, Halid Ahmed, İkbal Sacid Gulam Muhammed Kaşur, Ali Ekber Abbas, Muzaffar Darsi, Perviz Nazri, Nasır Zeydi, Farid Cavid, Ataulhak Kasmi, Tahsin Firaki, Servet Hasin, Bani, Muhammed İzhar-ul Hak, Selim Kausar, Cemal Ahsan, Şabir Şahid ve Anwar Mahmud Halid.[810]

Dolayısıyla Mir, Soauda, Gâlib, Mūmin Ḫān Mūmin (Mumin Han Mumin) ve Navvab Muṣṯafa Ḫān Şîfta (Navvab Mustafa Han Şifta)'nın gazellerinde döneme ait kargaşa belirgindir.[811] Fakat İḳbāl (İkbal)'in gazelleriyle birlikte şiirde yeni tür ve düşünceler başarılı bir şekilde sunulur hale gelmiştir. Bu değişikliklerle bu sanatsal türün yapısının başlangıcı da düzenlenmiş olur ve Urdu edebiyatını derinden etkileyen bir tür olarak kabul edilir. Raşîd Aḥmad Ṣıddıḳî (Sıddıki) de şöyle yazmıştır: "Bizim uygarlığımız gazeldedir ve gazel bizim uygarlığımız içine girmiştir… Ben gazeli Urdu şiirinin bir şerefi olarak kabul ediyorum."[812]

Modern dönem Urdu edebiyatı gazel şairleri ise Hali, Fani, İkbal, Askar, Coş, Ciğer, Riyaz haydarabadi, Hasret Muhani, Simvab Ekber Abadi çok meşhurdur.[813]

Seçme Gazeller

Taqat nahîn dovrî kî ab yûn beyg âmal rehâ thâ	طاقت نہیں دوری کی اب توں بیگ آمل رہے پیا
Taj ban munhajay jayûnâ phôt hônâ je mushkeel rehâ pîâ	تج بن منجے جیونا بھوت ھوتا ھے مشکل رہے پیا

"Uzak kalma gücü yok bende artık, çabucak geliver sevgilim; Sensiz yaşamak bana çok zor geliyor sevgilim." Kutb Mustari[814]

**

Mat gıssah ke shu'lai sôn jalte kô julâ'î jâ	مت غصے کے شعلے سوں جلتے کو جلائی جا
Tag mahar ke pânî sôn ye âg bajhâtî jâ	ٹک مہر کے پانی سوں یہ آگ بجھاتی جا
Tujh 'ışhq mein jal jal sab ten kô kyâ kâ jal	تجھ عشق میں جل جل سب تن کو کیا کا جل

[810] Haşmi, a. g. e., s. 35
[811] Yılmaz, "Klasik Urdu Şiiri (Gâlib ve Zouk Dönemi)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 7
[812] Yılmaz, a. g. t., s. 7-8
[813] Usmanialig, a. g. e., s. 337
[814] Erkan Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s.12

Ye rovşenî afzâ hai ânkheen kô nagâtî jâ	یہ روشنی افزا ہے آنکھیں کو نگاتی جا

"Öfke alevi ile yanan beni daha da yakma, birazcık olsun merhamet suyla bu ateşi söndür. Senin aşkın beni yakıp küle döndürdü, sürme oldum, bu sürme nur artırıcıdır, gözlerine sürüver." Vali Dakkani [815]

**

Jaltâ hûn shab û rûz tere sham ey sâjen Yah sôz terâ mash'al sôzôn sûr kahôn gâ	جلتا ہوں شب و روز ترے شم میں اے ساجن یہ سوز تیرا مشعل سوزوں سور کہوں گا

"Ey sevgilim senin gamınla gece gündüz yanarım ben; Bu yakıcılığını yanan meşaleye şikâyet edeceğim ben." Vali Dakkani[816]

Sharâb şauq sôn ser shâr hain ham Kabhô ney khûd kabhô hoshiâr hem ham Senem tere neen kî arzu mein Kabhô sâleem kabhô bimâr hen ham Veli vasl û judâ'î sôn senem kî Kabhî sahrâ kabhô gulzâr hin ham	شراب شوق سوں سرشار ہیں ہم کبھو نے خود کبھو ہشیار ہیں ہم صنم تیرے نین کی آرزو میں کبھو سالم کبھو بیمار ہیں ہم ولی وصل و جدائی سوں صنم کی کبھی صحرا کبھو گلزار ہیں ہم

"Şevk şarabıyla mest olmuşuz biz; Bazen kendimizden geçiyoruz, bazen kendimizde miyiz biz; Sevgilim senin gözlerinden arzusunda, bazen sıhhatliyiz, bazen de hastayız. Ey Veli, sevgilinin vaslı ve ayrılığından dolayı, kâh çöl, kâh da gül bahçesi gibiyiz biz." Vali Dakkani[817]

[815] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 13
[816] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 13
[817] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 13

2.2.1.2.Kaside

Divan şiirindeki nazım şekillerinden bir diğeri de kasidedir. Kaside nazım şekli ile şairler mersiye, hicviye, fahriye, medhiye, na't, münacaat, tevhid vb. türlerde şiirler yazmışlardır.[818] Arap edebiyatında başlangıcından beri yer alan bir nazım şekli olan kaside,[819]genel olarak din ve devlet büyüklerini övmek maksadıylayazılmıştır.[820]

Dilçin: "Bir söylentiye göre, ilk kasideyi, Arap şairlerinden Müdelhil (Göçten 5 yüzyıl önce) söylemiştir. Bu dönemde sairler, her yıl Kabe'de toplanırlar ve kasidelerini okurlarmış. İçlerinden en güzeli Kabe duvarına asılırmış. Bunlara muallaka denir. En ünlü 7 kasideye Muallakât-t Seb'a ya da Seb'a-i Muallaka (Yedi Askı) denir. Bu 7 kasidenin içinde en güzeli lmrü'1-Kays'ındır. Kaside, beyitlerle yazılan bir nazım biçimidir. Uyak düzeni, gazelin uyak düzeninin aynıdır. Yalnız ondan çok uzundur. Kasidenin ilik beytine matla' denir. Şair kaside içinde her hangi bir yerde matla'yı yenileyebilir."[821]

Kaside kaleme alan şairlere"kaside-perdaz", "kaside-serâ (kaside yazan)" ya da "kaside-gû (kaside söyleyen)" denilmektedir.[822] Beyitler halinde yazılan kasidenin ilk beyti kendi arasında kafile iken sonraki beyitlerin ikinci mısraları ilk beyitin ikinci mısrası ile kafiyelidir. Buna göre kafiyelenişi "aa, ba, ca, da …." şeklindedir. Daha az veya daha çok beyit sayısına sahip kasideler de bulunmakla birlikte genel olarak beyit sayısı 31 ila 99 arasında değişmektedir.[823]

Beyit sayısı ile ilgili bir sınır çizmek doğru olmamakla birlikte kasidelerin geneli ortalama olarak 30-45 beyit arasında değişmektedir. Kasidenin türleri içerisinde tevhid ve münacaat konulu olanların genel olarak 15 beytin altında olduğu görülmektedir. Buna karşın mersiye, medhiye ve na't türündeki kasidelerin beyit sayıları genel ortalamaya uygundur. Kasidede aruzun hemen her kalıbı kullanılmakla birlikte ilk beyitte hangi aruz kalıbı kullanılmış ise bütününde aynı kalıp üzerinden beyitler yazılmaktadır. Kasîdenin ilk beytine "matla'", son beytine "makta'", en güzel beytine "şah beyt" ya da "beytül-kasîd" denmektedir. Şair kasidenin sonunda genel olarak du'a bölümünde, du'aya girizgahda veya fahriye bölümünde mahlasını söylemektedir.[824]

---

[818]Yaşar Aydemir, "Türk Edebiyatında Kaside", ***Bilig***, Sayı:24, 2003, s.142
[819] Dilçin, a. g. e., s. 122
[820] Pala, Divan Edebiyatı, s. 53
[821] Dilçin, a. g. e., s. 122
[822] Pala, Divan Edebiyatı, s. 53
[823] Pala, Divan Edebiyatı, s.54
[824]Aydemir, a. g. m., s.142

Yaygın olarak kullanılan bir nazım şekli olduğundan çeşitli konulara yer verilebilmektedir. Kasidede ele alınan konular aynı zamanda konusuna göre divan şiiri türlerini oluşturmaktadır.[825]

Aydemir: "Kasideler ya nesîblerinde işlenilen konuya göre; baharı anlatıyorsa bahariyye, kışı anlatıyorsa şitâiyye, atlardan söz ediyorsa rahşiyye veya esbiyye, düğünden bahsediyorsa sûriyye gibi, ya rediflerine göre; su kasidesi, sünbül kasidesi, sözüm kasidesi gibi, ya da kafiyelerinin son harflerine; râiyye, mîmiyye, nüniyye vs. göre isim alırlar. Bunların dışında Allah'ın birliğini anlatan kasidelere Tevhid, günahların bağışlanması İçin yazılanlara Münacat, Hz. Peygamber ve dört halife için yazılanlara Na't, padişah, vezir vs. Övüyorsa Medhiye, padişahın tahta çıkışını kutlamak için yazılanlara Cülûsiyye, birini kötülemek için yazılanlara Hicviye, övdükleri bir kişinin yaptırdığı bir yapıya tarih de düşerse Tarih kasidesi adını alır."[826]

Kaside"nesib-teşbib, medhiye, tegazzül, fahriye ve dua" olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır. Fakat bu bölümler her kasidede bütünüyle yer almamaktadır. Hepsinin yer aldığı kasideler yalnızca birini övme maksadıyla yazılan "medhiye"türündeki kasidelerde görülmektedir. Örneğin münacât, na't ve tevhit gibi dini konuların ele alındığı kasideler sadece "medhiye" (asıl bölüm) ve "dua" şeklinde iki bölümden oluşmaktadır ve bu bir kural haline gelmiştir.[827] Kasidenin bölümlerden oluşması onu diğer nazım şekillerinden ayıran en önemli unsurdur.[828]

a. Nesib veya Teşbîb:

Şiir yönünün en ağır bastığı bölüm olan nesib veya teşbib aynı zamanda kasidenin giriş bölümüdür ve beyit sayısı genel olarak 15-20 arasında değişmektedir. Bu bbölümde şair değişik tasvirler yapar ve yapılan bu tasvirlere göre de nesib veya teşbib adını almaktadır. Şayet şair bu bölümde bayram, tabiat, bahar gibi afakî konuları işlenmişse "teşbib", âşıkane duygulara değinmiş ise"nesib" adını almaktadır. Fakat genel olarak bu konular birbirine karıştırıldığından herhangi bir ayrıma gidilmeden bu bölüme doğrudan "nesib veya teşbib" denmiştir.[829]

[825] Pala, Divan Edebiyatı, s.55
[826] Aydemir, a. g. m., s. 143
[827] İsen, vd. a g e., s. 246
[828] İsen, vd. a g e., s. 247
[829] İsen, vd. a g e., s. 247

Kasidenin başında aşktan, sevgiliden ve ya değişik konulardan (bahar, kış, yaz, Ramazan, bayram vs. tasvirleri) söz eder. Bu bölüme, âşıkane duygular anlatılıyorsa nesib, başka konular anlatılıyorsa teşbib adı verilir.[830]

Pala: "Eğer bu bölümde âşıkane duygular anlatılıyorsa nesib; afakî konular (bahar, tabiat, bayramlar vs.) işlenmişse teşbib diye adlandırılır."[831]

Kasidelerin isimlendirilmesi genel olarak nesib bölümünde ele alınan konuya göre olmaktadır. Bazen de redifine veya redifi yoksa kafiyesine göre adlandırıldığı da görülmektedir. Fakat şair doğrudan doğruya övgüye başlamaz. Şair bu bölümde genel olarak bir tasvir yaparak şiire başlamaktadır. Nesibde ele alınan konular oldukça çeşitlidir. Buna karşın genel olarak bir güzel, bir savaş alanı, gece, kış, bahar vb. betimlemelerle şiire başlanmaktadır. Yapılan bu betimlemeler gerçekçilikten uzak daha çok soyut konumdaki doğa tasvirleridir.[832] Nadir de olsa bazı kasidelerde şairin nesib bölümünü yazmadan doğrudan methiye bölümüne geçtiği de olmaktadır. Nef'î'nin (ö.l635) yaptığı gibi bazı şairler de kendilerini öven bir fahriye ile kasidelerine başlamakta daha sonra asıl öveceği kişiye geçmektedir.[833]

b. Girîzgâh – Giriz

"Girizgah" veya "giriz" (güriz) kasidenin ikinci bölümüdür ve genellikle tek beyitten oluşmaktadır. Şair bu tek beyitle methiye bölümüne geçeceğini bildirmektedir. Girizgâh, ele alınan konuya uygun, başarılı ve nükteli bir dille söylenmelidir.[834]

c. Medhiye

Üçüncü bölüm medhiye (övgü)dir. Asıl konunun anlatıldığı bölümdür. Kasidenin sunulacağı kişinin övgüsüne ayrılmıştır. Beyit sayısı konuya ve şaire göre değişen bu bölüm, kasidenin en sanatlı beyitlerini içerir.[835]

Kasidenin yazıldığı Allah, Peygamber, din veya devlet büyüğünü çeşitli yönleriyle öven bölüme medhiye denir.[836] Övülen kimsenin kişisel yetenekleri hiç dikkate alınmadan, çok abartmalı olarak kalıplaşmış mazmun ve benzetmelerle yapılan bir

[830] Mermer, vd.,***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, s. 81
[831] Pala, Divan Edebiyatı, s. 54
[832] Dilçin, a. g. e., s. 152
[833] İsen, vd. a g e., s. 247
[834] Pala, Divan Edebiyatı, s. 54
[835] Pala, Divan Edebiyatı, s. 54
[836] Kurnaz, a. g. e., s. 108

övgüdür. Bu da lütfu, cömertliği, adaleti, kuvveti, haşmetiyle tanınmış tarihi ve efsanevi kahramanlarla karşılaştırılarak yapılır. Bu bölümün şiir yönü de zayıftır. Dil, öbür bölümlere oranla daha ağırdır.[837]

Diğer bölümler medhiyeye göre dizilmekte, onu hazırlayıcı ve tamamlayıcı bir fonksiyon üstlenmekte ve ona göre şekil almaktadır. Medhiyenin karakteristik özellikleri ise gerçeğe uygun olmaması ve abartılı bir anlatımla efsanevî kahramanlara gönderme yapılmasıdır. Kasidele-rin türüne göre medhiye ve maksûd bölümü diye ayırıma gitmek özellikle XIX.asır kasidelerinde zaruri bir hâl almıştır. Aksi takdirde medhiye bölümünün olmadığı bir kaside düşünülemez.[838]

Tegazzül, kaside içerisinde şairin şiirine bir çeşni katmak ya da sanat gücünü sergilemek için söylediği gazeldir. Tegazzül bazen kasidenin başında veya sonunda da buluNâbîlir. Her kasidede bu bölüm olmayabilir. Şair bir yolunu bulup girizgâhla tegazzül yapacağım önceden söyler. 5-12 beyit arasında değişir.[839]

d. Fahriye

Kelime anlamıyla "övünme, büyüklenme, böbürlenme, şöhret, fazilet, erdem" gibi anlamlara gelen fahriye, edebiyat terimi olarak şairin kendini övdüğü, felekden yakındığı, arz-ı hal ettiği, yardım dilediği, kimi zaman da yardım dilerken memduhunu övdüğü bölümün adıdır. Genellikle bir önceki bölümden bir girizgahla fahriyeye geçilir.[840]

Fahriye, içerik yönünden medhiyeye benzer. Beyit sayısı değişebilir. Şair kendisini överken daha ziyade şiirdeki kudreti, tab'ı, nazmı, inşası, kalemi, sözde kendisine nazir olamayacağı gibi hususiyetle-ri dile getirir ve kimisinde de belli şahsiyetleri hedef alarak yerer. Bu vesileyle şair bu bölümde birtakım isimler zikreder. Bu isimler şairin genellikle kendini kıyaslamak ve çoğu zaman onlardan üstün görmek, kimi zaman onlarla eşit saymak, kimi zaman da onları yermek vesilesiyle anılmıştır.[841]

[837] Dilçin, a. g. e., s. 153
[838] İsen, vd. a g e., s. 247
[839] İsen, vd. a g e., s. 247-248
[840] Aydemir, a. g. e., s. 155
[841] İsen, vd. a g e., s. 248

Kaside fahriyelerinde en çok başarı göstermiş şair, Ne'i'dir. Nef'i, kendisiyle birlikte şiir ve şairliği de yüce ve saygıdeğer bir sanat olarak övmüştür.[842]

e. Tegazzül: Şairin, kasidedeki tekdüzeliği gidermek için öylediği gazele tegazzül adı verilir.[843]Tegazzül, "gazel söyleme, gazel tarzında şiir yazma" anlamına gelir. Kasidelerin içinde, genellikle medhiye bölümünden sonra bir fırsatını düşürüp aynı ölçü ve uyakta bir gazel söylemektir. Şair, duruma uygun bir beyitle gazel söyleneceğini önceden haber verir.[844] Tegazzül bazen kasidenin başında veya sonunda da bulunabilir. Kaside içinde gazel söylemektir. Her kasidede bu bölüm bulunmayabilir.[845] Tegazzül5-12 beyit arasında değişir.[846]

f. Du'â:

Kasidenin en son bölümüdür. Birkaç beyit olur.[847] Genellikle şair bu bölüme geçtiğini bir girizgahla haber verir. Kasidenin bütünlüğüne de dikkat edilerek; memduhun ömrünün uzun olması, sadaretinin devamı, talihinin iyi gitmesi gibi dileklere yer verilen bölümdür. Özellikle tevhid ve na'tda zaman zaman şair kendisine de du'a eder. Kasidelerin % 90'a yakınında du'a bir bölüm olarak yer alır. Beyit sayısı olarak da yoğunluk 1-4 beyit arasındadır.[848]

Türk Edebiyatında Kaside

Türk edebiyatında kasidenin başlangıcı oldukça eskidir. XIII. Yüzyılda Mevlana'nın Divan-ı Kebir'inde 300 kadar kasidesi vardır. Bunlar şairin gerçek sevgilisi için söylediği tevhid ve münacatlardır. Kasideler Farsça oldukları halde, Mevlana Türk şairlerince çok okunduğu için etkileri büyük olmuştur.[849]

Türk şiirinde kaside 15. yüzyılda kendini gösterir. Şeyhî ve Ahmed Paşa'nın ünlü kasideleri vardır. 16. yüzyılda Hayalî, Fuzûlî, Nevî, Bakî ve Ruhî gibi şairlerin kalemiyle gelişen Türk kasideciliği 17. yüzyılda en büyük ustasını yetiştirir: Nef'î!.. Nef'î, Türk şiirinin bütün zamanlarındaki en büyük kaside şairidir.[850]

---

[842] Dilçin, a. g. e., s. 157
[843] Kurnaz, a. g. e., s. 107
[844] Dilçin, a. g. e., s. 154
[845] Pala, Divan Edebiyatı, s. 54
[846] Pala, Divan Edebiyatı, s.55
[847] Dilçin, a. g. e., s. 162
[848]Aydemir, a. g. m., s. 156
[849] Haluk İpekten, ***Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz***, Dergah Yay., İstanbul, 2003, s. 43
[850]Pala, Divan Edebiyatı., s. 54

Kurnaz: "Kasidede 'fahriye'yi vazgeçilmez bir bölüm haline getiren Nef'i'dir. Onun kasidelerinde, mübalağalı ve orijinal hayaller ile mağrur ve pervasız bir söyleyiş görülür. Dili oldukça ağırdır. Arapça, Farsça kelimeve terkiplere çokça yer verir. Ancak sağlam mısra yapısı ve sesleri kullanmadaki başarısı ile etkili bir ahenk elde etmesinibilir."[851]

Kaside Örnekleri:

Mef'ûlü mefâîlü mefâîlü feûlün

1. "Bu şehr-i Sitanbûl ki bî-misl ü behâdur

Bir sengine yek-pâre Acem mülki fedâdur

2. Bir gevher-i yek-pare iki bahr arasında

Hurşîd-i cihân-tâb ile tartılsa sezâdur

3. Atında mı üstinde midür cennet-i a'lâ

Elhak bu ne hâlet bu ne hoş âb u hevâdur

4. Her bâğçesi bir çemenistân-ı letâfet

Her kûşesibir meclis-i pür-feyz ü safâdur

5. İnsâf değüldür anı dünyaya değişmek

Gülzârların cennete teşbih hatâdur

6. Herkes irişür anda muradına anun'çün

Dergâhları melce'-i erbâb-ı recâdur[852]

7. Kâlâ-yı maârif satılur sûklarında

Bâzâr-ı hüner ma'den-i ilm ü ulemâdur

8. Hep halkınun etvârı pesendîde vü makbul

Dirler ki biraz dilberi bî-mihr ü vefâdur

9. Şimdi yapılan âlem-i nev-resm-i safânun

[851] Kurnaz, a. g. e., s. 111
[852] Kurnaz, a. g. e., s. 103

Evsâfı hele başka kitâb olsa sezâdur

10. İstanbul'un evsâfını mümkün i beyân hiç

Maksûd hemân sadr-ı keremkâra senâdur

11. Devşirmededür saçduğı ihsânı şeb ü rûz

Pîr-i feleğün anun içün kaddi dü-tâdur

12. Ey Sadr-ı keremkâr ki dergâh-ı refi-ün

Erbâb-ı dile kıble-i ümmîd ü recâdur

13. Sadrunda seni eyleye Hak dâim ü sâbit

Hep âlemün itdükleri şimdi bu duâdur

14. Ez-cümle Nedîmâ kulun ey Âsaf'ı devran

Müstağrak-ı lütf u kerem ü cûd u"

(Nedîm)[853]

Nesre Aktarımı

1. Bu İstanbul şehri, eşsiz ve paha biçilemez bir yerdir. Bir taşına bütün İran ülkesi fedadır.

2. O, iki deniz arasında tek parça, iri bir mücevherdir; dünyayı aydınlatan güneşle tartılsa lâyıktır.

3. Cennet-i a'lâ altında mı, yoksa üstünde midir? Doğrusu bu ne hoş hâl, bu ne hoş su ve havadır.[854]

4. Her bahçesi bir güzellik çimenliği, her köşesi feyiz ve zevk dolu bir meclistir.

5. Onu dünyaya değişmek insafsızlık olur. Gül bahçelerini de cennete benzetmek yanlıştır.

[853] Kurnaz, a. g. e., s. 103
[854] Kurnaz, a. g. e., s. 104

6. Orada herkes muradına erişir. Onun için dergâhları, dilek ve ihtiyaç sahiplerinin sığınağıdır.

7. Çarşılarında bilgi kumaşı satılır; hüner pazarı, bilim ve bilginler ocağıdır.

8. Bütün halkının hareketleri beğenilir ve güzeldir. Ama, güzelleri biraz sevgisiz ve vefasızdır derler.

9. Hele şimdi yapılan yeni tarz zevk ve safâ âlemlerinin (yeni moda eğlencelerin) anlatılması, ayrı bir kitap olsa yeridir.

10. İstanbul'un özelliklerini anlatabilmek hiç mümkün mü? Amaç, bu yolla kerem sahibi sadrazamı övmektir.

11. Gece gündüz onun saçtığı ihsanı toplamadadır; bu yüzden ihtiyar felerğin beli iki bükülmüştür.

12. Ey kerem sahibi sadrazam! Yüce dergâhın, gönül ehlineümit ve rica kıblesidir.

13. Allah, seni sadrazamlık makmında devamlı eylesin. Şimdi bütün insanların ettiği dua budur.

14. Ey zamanın sadrazamı! Bu gönül sahiplerinden özellikle Nedim kulun, senin o lütfuna,

iyiliği,ne, cömertliğine ve ihsanına boğulmuştur.[855]

**

Fâilâtün Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

1. "Edrine şehri mi bu yâ gülşen-i me'vâ mıdur

Anda kasr-ı pâdişâhî cennet-i a'lâ mıdur

2. Beyt-i ma'mûr-ı felek mi ol fezâda ol sarây

Yâ zemîni cennet olmış Kabe-i ulyâ mıdur

3. Cûylar mı devr eden tarf-ı çemenzârun yahud

[855] Kurnaz, a. g. e., s. 105

Mâî pervâz ile nat' olmış yeşil hârâ mıdur

4. Habbezâ cây-ı neşâat-efzâ ki Rıdvan görse ger

Hayretinden dirdi bu cennet midür dünyâ mıdur

5. Dâima böyle müferrih mi bu cây-ı dil-güşâ

Her zaman âb u hevâsı böyle rûh-efzâ mıdur

6. Yohsa şimdi eyleyen âb u hevâsın terbiyet

Âftâb-ı devlet-i şâh-ı cihân-ârâ mıdur

7. Ya'ni Sultân Ahmet-i âdil ki ferş-i dergehi

Arşdan a'lâ degülse çarhdan ednâ mıdur[856]

8.Şâh-ı dîn-perver ki teşrîf-i kudûmiyle zemân

Arşa nâz eylerse istiğnası istiğnâ mıdur

9.Mâh-ı mülk-ârâ-yı devlet kim fürûğından felek

Mihrini fark eylemez pinhân mıdur peydâ mıdur

10. Bunca demdür da'vî-i sâhib-kırânî eylerin

Bir mübâriz yok mu meydân-ı sühan tenhâ mıdur

11. Dürr-i nazmum çarha mengûş olsa bilmez rüzgâr

Şi'r-i Nefî midür ol yâ kevkeb-i şi'râ mıdur

12.Söz dükendi nice bir da'vâ-yı şi'r ü şâirî

Lâf-ı da'vâ ber-taraf şimdi dua hengâmıdur…"

(***Nef'î)***

(Kısaltılmıştır.)

[856] Kurnaz, a. g. e., s. 111

Nesre Çevirisi

1. Bu, Edirne şehri mi, yoksa Me'vâ cennetinin gül bahçesi midir? Orada padişahın sarayı cennet-i a'lâ mıdır?

2. O uzayda o saray, feleğin Beyt-i Ma'mur'u mu; yoksa, zemini cennet olmuş yüce Kabe midir?

3. Çemenliğin etrafında dönüp dolaşan ırmaklar mıdır; yoksa, mavi pervaz ile kat'olunmuş yeşil dalgalı kumaş mıdır?

4. Cenneti görmüş bir adam varsa gelsin söylesin; onun da, çiçek ekilecek yerleri böyle gönül çekici ve güzel midir?

5. Bu ne zevk ve safa artıran yerdir ki, eğer bunu cennet kapıcısı Rıdvan görse, hayretinden "Bu cennet midir, yoksa dünya mıdır?" derdi.

6. Bu gönül açıcı yer, daima böyle ferahlık verici midir? Onun suyu ve havası, her zaman böyle cana can katıcı mıdır?

7. Yoksa, şimdi havasını ve suyunu besleyip geliştiren, dünyanın süsü olan padişahın devletinin güneşi midir?

8. Yani, adaletli Sultan Ahmet'in dergâhının döşemesi, Arş'tan daha yüce değilse, gökyüzünden de aşağı mıdır?[857]

9. Dini gözeten padişah ki, Edirne'yi gelip şereflendirmesiyle yer, Arş'a nazlansa, bu nazlanması nazlanma olur mu?

10. Ey padişah, bu şiir sanatında gururlanırsam, sözüme bak, şiirlerim mânâsız sözler midir? Veya ben bir kuru dâva peşinde miyim?

11. Bunca zamandır sahip-kıranlık (şiirde en güçlü olmak) iddiası gütmekteyim; ileri atılacak bir yiğit yok mu? Söz meydanı boş mudur?

12. Şiir incim feleğe küpe olsa yine zaman, onun Nef'î'nin şiiri mi, veya Şi'râ yıldızı mı olduğunu bilmez.

[857] Kurnaz, a. g. e., s. 112

13. Söz tükendi; şiir ve şairlik iddiası ne zamana kadar sürecek? Boş söz ve iddialar bir tarafa; şimdi duâ zamanıdır.[858]

Urdu Edebiyatında Kaside

Kaside, Urdu edebiyatında yer alan bir nazım türüdür. Kasidenin manası Arapça olup, "kasd" sözcüğünden türetilmiştir. Kasidenin asıl anlamı "irade etmek"tir. Kaside nazım türünde şair, özel bir olayı açıklar. Kasidenin diğer manası ise "tohum"dur.[859] Kaside, Arapların keşfi olan bir tür olup zenginlere has bir özelliktedir. Deyim olarak kastedilen mana ise, herhangi bir kişinin ya da herhangi bir şeyin mübalağa ile övüldüğü nazım türüdür.[860]

Kaside nazım türü, yapısı ve üslubu bağlamında Farsçadan alınmadır, ancak Fars şiiri de kasideyi Arapçadan almıştır. Kaside de memduhun (övülen kişinin) tarifi yapılır. Kaside de adı geçen Memduh, herhangi bir sultan, padişah ya da dini şahıslar övülür.[861] Doğu edebiyatında kasideye "Şehenşah-ı Kelimi Adab" denilirdi.[862] Kaside nazım türü, uzunca yazılan şiirlerden ibarettir ve kaside şiirleri Padişahlar ve Nevabların zamanında genellikle saray şiiri olarak okunurdu.[863]

Kaside nazım türü, yapısı bakımından Gazel nazım şekline benzemektedir. Kaside şiiryapısı itibariyle dize ile başlar ve şiirin sonuna kadar bu şekilde gider. İlk başta şiir her iki mısrada ve geriye kalan şiirlerin sonunda aynı kafiye ve redifte olur. Kasidede redif gerekli değildir. Kasidenin başı "Matla" ile başlar; ayrıca bazı yerlere de "Matla" getirilir. Bir kasidede en az beyit sayısı 5'tir.[864]

Kaside de beyitlerin sayısı en az 15 olmak durumundadır. Bazı usta şairler 17 beyit, bazen 20 beyit, bazen de kaside sayısını sınırlı tutarlar. Kasideler için özel bir vezne gerek yoktur.[865] Şair ne kadar isterse o kadar beyit yazabilir. Bu alanda Firdevsi'nin

[858] Kurnaz a. g. e., s. 113
[859] Haşmi, a. g. e., s. 41
[860] Yılmaz, "Klasik Urdu Şiiri (Gâlib ve Zouk Dönemi)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 9
[861] Khvacah Muhammed Zekeriya, vd., ***Tarih-e Adbiat Muselman-i Pakistan u Hind Cild:I***, Penjab University Press, Lahor, 2009, s. 85
[862] Ali Muhammed Khan, vd, ***Asnaf-e Nazm u Nesir***, Al-Faisal Nashran Publishers, Lahore, 2014, s. 64
[863] Usmanialig, a. g. e., s. 338
[864] Haşmi, a. g. e., s. 41
[865] Abulijaz Hafiz Sâdîqi, ***Keşaf Tenkidi Istılahat***, Muktedir Qavmi Zaban, Lahore, 1985, s. 142

kasidesi meşhurdur, burada 1000 beyit bulunur, şiir sayısı 25'dir, ancak 1170 mısraya kadar kaside bulunmaktadır.[866]

Kaside nazım türü, dört bölümden oluşur.[867]

a. Teşbib

b. Garez

c. Medh

d. Dua[868]

a.Teşbib: Kaside nazım türünün ilk bölümü olan teşbibin asıl anlamı gençliktir.[869] Teşbib aynı zamanda kasidenin başlangıç kısmıdır.[870] Aynı zamanda Teşbib, övgüden önce gelir.[871] Teşbibe "Nesib" de denilebilir.Övülen kişinin biyografisi burada verilir.[872]

Teşbib için konu sınırı yoktur, her konuda şiir yazılabilir. Genellikle şiirlerin konusu aşk ve bahardır.[873] Aşk tutkuları, doğal güzellikler, fiziksel çekicilikler, dünyanın geçiciliği, şiirsel söylem, tarihsel olaylar, rüya tabirleri, öğüt ve şanssızlıklara karşı ağıt temaları konu olarak şair tarafından yüce bir ifade şekliyle söylenir[874]. Teşbib, istiare, güzel kalıplar ve sesler, uyum halinde sıralanmıştır.[875] Yazarlar Teşbib de,birbirlerini şikayet eder gibi konuşurlar.[876]

b. Gariz: Kasidenin ikinci bölümüdür.Teşbib'den sonra Gariz yer alır.[877] Kaside yazarı, asıl mevzuyu Gariz bölümündeaçıklar.[878]

Bu bölümde Kaside şairi, teşbibin içeriğine dayanarak övülen kişinin (medh'in) tarifini yapar.[879] Kasideyi güzelleştiren, güzel bir Gariz ifadesidir..[880] Gariz'e aynı

[866] Usmanialig, a. g. e., s. 338
[867] Khan, vd., ***Asnaf-e Nazm u Nesir,*** s.67
[868] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 494
[869]Sâdîqi, ***Keşaf Tenkidi Istılahat***., s.142
[870]Khan, vd., ***Asnaf-e Nazm u Nesir***, s. 67
[871]Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 494
[872]Sâdîqi, ***Keşaf Tenkidi Istılahat*** , s. 142
[873]Haşmi, a. g. e., s. 42
[874]Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 494
[875]Khan, vd., ***Asnaf-e Nazm u Nesir***, s. 67
[876]Haşmi, a. g. e., s. 42
[877]Usmanialig, a. g. e., s. 339
[878]Haşmi, a. g. e., s. 42

zamanda Mahlas'ta denilebilir.[881] Gariz, Kasidede geçişi sağlayan şiirler olarakta bilinir.[882]

c. Medh

Kaside nazım türünün üçüncü bölümüne "Medh" adı verilir. Sıra olarak Gariz'den sonra gelir. Bu bölüm kasidenin asıl kısmıdır.[883] Medh bölümünde, kendisi için kaside söylenen memduhun vasıfları açıklanır. Yani o kişinin büyüklüğü, merhameti, şeref ve terbiyesi, insafı ve adaleti, cesareti, dindarlığı, Allah korkusu, kanaati ve doğruluğu, bilgi ve dostluğu gibi özellikleri anlatılır.[884]

Medh (övgü) kasidenin ana unsurudur. Şair kişide bulunan tüm özellikleri bir araya getirerek memduhunu yüreklendirir. Övülen şahıs bir Padişah ise, onun ihtişamı ve saygınlığı, kahramanlığı ve cesareti, cömertliği ve misafirperverliği, adaleti ve dürüstlüğü abartılı bir şekilde övülür. Ayrıca Padişahın atı, fili ve zırhı medh'i yücelten objeleridir.[885]

d.Dua: Kaside nazım türünün son bölümü "Dua"dır. Dua bölümünde şair memduhuna dua eder.[886] Memduha uzun ömürlü olması için dua edilir.[887] Ayrıca Memduha sağlığı, selameti için ve zafer ve şerefinin uzaması için de Allah (c.c)'a dua edilir.[888]

Dua kasidede nazik bir yerdedir.[889] Şair memduhu veya kendisi için dua eder ve dua noktasında kasideyi bitirir.[890]

Kasidenin maktasında şair takma adını kullanır. Kasidelerde bu bölümlerin tümünün mevcut olması gerekli değildir. Kasidede Medh(övgü), zam (yaşlılık) ve vaaz-i nasihatler, ahlak ve hikmet; hikayeler yer alır.[891]

---

[879]Usmanialig, a. g. e., s. 339
[880]Haşmi, a. g. e., s. 43
[881] Sâdîqi, ***Keşaf Tenkidi Istılahat***, s. 142
[882]Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 494
[883]Khan, vd., ***Asnaf-e Nazm u Nesir***, s. 68
[884] Haşmi, a. g. e., s. 3
[885] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 494
[886] Khan, vd., ***Asnaf-e Nazm u Nesir***, s. 69
[887] Sâdîqi, ***Keşaf Tenkidi Istılahat***, s. 142
[888]Sâdîqi, ***Keşaf Tenkidi Istılahat*** ,s. 143
[889] Haşmi, a. g. e., s. 43
[890] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 494
[891] Haşmi, a. g. e., s. 43

Urdu edebiyatında şiirde Farsça kasidenin etkisi belirgindir, çünkü kaside konuları Farsçadan gelmektedir.[892]Urduca kaside söyleyen şairler kaside oluştururlarken Farsça şirini örnek almışlardır.[893]

Urduca kaside, Urdu edebiyatının ilk günlerinden itibaren bir ivme kazandırdı, çünkü

I. Farsça kalıplar mevcuttur,

II. Muhammed Kuli Kutb Şah (1569-1611) gibi eski Dekkan krallarının bir kısmı şairdi ve kasidelerini kendileri yazdılar.

III. Kraliyet sarayına bağlı şairler ya da onların Memduhları muazzam bir şekilde ödüllendirildiler.[894]

Urdu edebiyatında kaside yazarlığı Dekkan'da parlak bir devir yaşadı ve kaside Mümin, Gâlib ve Hali'nin zamanında Delhi'de zirveye çıktı.[895]

16. yüzyılda Padişah şair Muhammed Kuli Kutb Şah, Urdu edebiyatında kasidenin temelini attı. Muhammed Kuli Kutb Şah'ın konularının çoğu dini konulardır. Kaside alanında Abdullah Kutb Şah'ın sarayında şiir ödülü alan 17. Yüzyıl şairi Gavvasi (d. 1672)'de kasidenin gelişmesine öncülük etti. Gavvasi, kasideyi dini düşünce, mistik felsefe öğretiler ve ahlak konuları ile birleştirdi. Diğer bir 17. Yüzyıl şairi olan ve Adil Şahi Krallığına bağlı olan Nusrati (d. 1674), konu ettiği savaşçı kahramanının hayal gücü ile kazandığı bir savaşı, kendi tasviriyle birleştirerek yazmış olduğu kasidesine epik bir özellik kazandırdı.[896]

Dekkan döneminde 17. yüzyılın diğer kaside şairleri arasında Muştak Rüstemi, Malik Hosnud, Şah Emineddin Alali ve Afzal Kadri'de yer almaktadır, ancak bunların arasından Nusrati, bilinen en yüksek mevkideki meşhur kaside yazarıdır.[897]

Kasde nazım türünde Mevlana Hali ile birlikte Munir Şiva Abadi, Amir Minai, Dağ Dehlevi, Seher Laknovi, Aziz Laknovi, Celal Laknovi, Teslim Laknovi, Sefa

[892] Haşmi, a. g. e., s. 45
[893] Sâdîqi, ***Keşaf Tenkidi Istılahat*** , s. 141
[894] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 494
[895] Khan, vd., ***Asnaf-e Nazm u Nesir***, s. 70
[896] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 495
[897] Haşmi, a. g. e., s. 45

Laknovi, Mehser Bedayuni, Mevlana Azad, İsmail Mirethi ve diğer şairlerde kaside yazmışlardır.[898]

Diğer önemli çağdaş şairler gibi Mir Taki Mir, Mir Hasan, Kaim, Fughan Baba, Hasret vb. gibi medh yazan şairler Mirza Sauda'nın ihtişamı karşısında gölgede kaldılar. Bu şairlerin bir kısmı Sauda'nın kalıplarını takip etmeye çalıştılar ama başarılı olamadılar.[899]

Kuzey Hindistan'da Veli, Mir Taki Mir, Taban, Figan, Mushafi ve bir çok şair kaside yazdı, ancak sözcüklerin düzeni ve sanatsal çalışması bakımından Sauda, İnşa, Gâlib, Mumin ve Zauk, Urdu edebiyatının en iyi kaside şairleri olarak bilinirler.[900]

Vali (1667-1707) kaside yazıcılığında Dekkan şairleri arasında son halkadır. O'nun ilahilere duyduğu sevgiden dolayı din adamları onun tasavvufi düşünceler taşıdığından doayı Vali hakkında kasideler yazdılar.[901]

18. yüzyılda Kuzey Hindistan'da büyük kaside şairleri Mirza Sauda ve Zauk, kasidecilikte mükemmelliği yakalamışlardır.[902]

Eski Urdu şiirinde Mirza Muhammed Saudâ, Mir Taki Mir ve Khvacah Mir Dard'ın zamanı tek ve eşsizdir. Onlar takdire şayan kişilerdir. Bu kişiler Urdu edebiyatına unutulmaz hizmetler etmişlerdir. Gulam Handan Mushafi; Saudâ için Urdu kaside yazarlığının "ilk yaratıcısı" olarak tarif etmiştir. Saudâ'dan sonra adı geçen İnşâ'da bilgin bir şairdi ve dil bilmesi sayesinde Urdu edebiyat tarihinde özel bir yerdeydi ve İnşâ, aynı zamanda etkileyici kasideler yazmıştı. Bu kasidelerde "Tur-ul Kelam" isimli kaside, noktasızdır ve şairin kaside sanatının gerçek bir kanıtıdır. İnşa'dan sonra kaside yazarlığının büyük isimleri Zauk, Mümin, Gâlib ve Mevlana Hali'dir.[903]

İnşa'dan (1757-1817)'dan sonraMushafi'de (1750-1826) kaside yazdı. Mushafi, bilgin bir eğitimci olması, çok dil bilmesi ve yaratıcı zekasıyla da bilinirdi. İnşa, sınırsız zekası ve mizahi eğlencedeki özellikleriyle rakibini geçti. Mushafi, İnşa'nın rakibi olarak ciddiyetle kasideler yazıyordu. Kasidelerinde hem yüce fikirler hem de zarif ifadeler vardır, ancak canlılığı yetersizdi. Ayrıca 18. Yüzyılda Cur'at, Coş,

[898] Khan, vd., ***Asnaf-e Nazm u Nesir***, s. 70
[899] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 495
[900] Haşmi, a. g. e., s. 45-46
[901] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 495
[902] Usmanialig, a. g. e., s. 339
[903] Khan, vd., ***Asnaf-e Nazm u Nesir***, s. 66

Rengin, Memnun ve Şah Nasır isimli meşhur Urdu edebiyatı şairleri de kasideye katkı yapmışlardır.[904]

Mirzâ Esedullah Han Gâlib, Bağımsızlık Savaşı sonrasında İngilizler için de kasideler yazmıştır. Fakat bunlar kaside değil, daha çok hayır için yazdığı şiirlerdi ve bu büyük şairin bile kasidelerde kendisiyle alayettiği görülür. Zira kaside sadece övmek için yazılmamıştır; yeri geldiğinde eleştirmek için de yazılmıştır.[905]

Kaside örnekleri

Menkıbat Haydârî	منقبت حیدری
Sâz yek zarrah nahîn faiz chaman se baikâr	سازیک ذرّہ نہیں فیض چمن سے بیکار
Sayah lâle bey dâğ suyed ey bahâr	سائیہ لالہ بے داغ سوُیدائے بہار
Mastî bâd sabâ se hai, be ‘arz sabzah	مستی بادصبا سے ہے، بہ عرض سبزہ
Raizah shishah mey jô har tîğ kuhsâr	ریزہ شیشہ مے جوہر تیغ کُہسار
Tâze hai rishta nâr naj sıhhat ruey sharâr	تازہ ہے ریشتہ نارنج صفت رُوے شرار
Sabz ke jâm zemmurd kî tarah dâğ palang	سبز ہے جام زُمرّد کی طرح داغ پلنگ
Keh is âhûş mein mumkun hai dô ‘ilm kâ fashâr	مستی ابر سے گُلچین طرب ہے حسرت
Kah û sahra heme ma’mur mi shauk bulbul	کہ اس آخوش میں ممکن ہے دوعالم کا فشار
Rah hevâ baida hô’î handa gul se baidâr	کوہ وصحرا ہمہ معمور می شوق بُلبُل
Sô nupey he faiz hûâ surat mujgân metimim	راہ خو ابیدہ ہُوئی خندہ گل سے بیدار
Ser nûşt dô jahân abr be yek zer gubâr	سونُپے ہے فیض ہوا صوُرت مژگان متیمیم
Kât kar pahankî’ey nâhun tô be andâz halâl	سرنوشت دوجہاں ابر بہ یک ظرغُبار
Kuvvat nâmiyah us kô hî na chôrey baikâr	کاٹ کر پھینکیے ناخُن توبہ انداز ہلال
Kaf her khâk be gardôon şuda kumru parvâz	قُوّت نامیہ اُس کو بھی نہ چھوڑے بیکار
Dâm her kâ gaz atash zada ârzu’ey gul hachînî	کف ہر خاک بہ گردوُں شُدہ قُمری پرواز
Phûl câ yek kadhh bads be tâk gulzâr	

[904] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 495
[905] Yılmaz, a. g. t., s. 9

دام ہر کاغز آتش زدہ طاؤس شکار میکدے میں ہوا گرآرزُدے گلِ چینی پھُول جا یک قدح بادہ بہ طاق گُلزار[906]	

Türkçe Tercümesi

“Hiçbir zerre bahçe feyzinden mahrum değildir, dağsız lalenin gölgesi bahar kalbinin beni gibidir. Sabah rüzgarının mestliği yüzündendir yeşil görünüş, Mey şişesinin parçaları, dağ kılıcının ışıltısıdır. Zümrüt kadehi gibi yeşile dönmüştür çita çizgileri; Kıvılcımın yüzü, narenciye damarı gibi taptazedir. Hasret, mest bulutlardan keyif gülü toplamaktadır, ki o mestlik her iki âlemi kucağına sıkıştırmıştır. Dağlar ve sahralar bülbül tutkusuyla meskûn oldu. Uyuyan yollar, güllerin gülüşmeleriyle uyandı. Havanın nemi toprağa öyle sindi ki, sanki bir avuç toprakta iki cihanın bulutu var. Eğer tırnağı kesip atsanız yere hilal şekilli, büyüme gücü onu da dolunay yapmadan bırakmayacaktır. Her avuç dolusu toprak, kumru gibi göğe doğru uçmakta…Ateş almış her kağıt, tuzak; tavus ise avdır. Meyhanede gül toplama arzusu taşıyorsan eğer bir bade kadehini bahçe toprağına bırakıp unut.”

(**Mirza Galib**)[907]

**

Lâ’î hiât â’ey qazâ ley chalî chaley Apnî hûshî se â’ey na apnî khûsh chaley	لائی حیات آئے قضالے چلی چلے اپنی خوشی سے آئے نہ اپنی خوش چلے

“Hayat bizi buraya getirdi, geldik, kader geri götürverdi, gittik; Kendi isteğimizle ne geldik, ne gittik.”

(İbrahim Zauk)[908]

**

[906] Mirza Esedullah Han Gâlib, ***Divan-e Gâlib***, Edt: Hamid Ali Khan,Matbuat-i Meclis-i Yadgar-i Gâlib Punjab University Lahor, 1969, s. 189
[907] Celal Soydan, ***Gâlib Dîvânı***, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2008, s. 301
[908] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 36

Bajâ kucha jaise ‘ilm ise bajâ semjhô Zaban-ı halk kô nakâra’e Khudâ semjhô	بجا کہے جسے عالم اسے بجا سمجھو زبانِ حلق کو نقارہء خدا سمجھو

“Alem kimi doğru kabul ederse, onu doğru bil, halkın dilini Tanrı davulu (sözü) kabul et.”

(İbrahim Zauk)[909]

**

Pâk rakh apnî zabân zakar Khudâ’ey pâk se Kam nahîn terî zabân munah mein tere misvâk se	پاک رکھ اپنی زبان ذکر خدائے پاک سے کم نہیں تیری زبان منہ میں تیرے مسواک سے

“Dilini anrı’yı anarak temiz tut, senin ağzındaki dilin misvaktan farksızdır.”

(İbrahim Zauq)[910]

2.2.1.3. Mesnevi

Mesnevi köken itibariyle Arapça olan ancakArapça’da kullanılmayan bir kelimedir. Anlam olarak “ikişer, ikişerlik” anlamlarında kullanılan bu kelime, edebi bir terim olarak her beyiti kensi arasında kafiyeli aynı vezinde yazılmış şiirleri için kullanılmaktadır. beyit sayısı anlamında bir sınır yoktur. İki beyitten 20-30 beyite kadar yazılan kısa mesnevilerin yanı sıra beyit sayısı binlerce olan ve uzun hikayelerin anlatılsığu mesneviler de vardır.[911] Bu türdeki şiirlere bu isim verilmekle birlikte Mevlana’nın6 cilt ve toplam 25.700 beyit olan tasavvufi eseri de hususi olarak “Mesnevi” adıyla anılmaktadır.[912] Her beyiti kendi arasında kafiyeli olan mesnevinin kafiyelenişi “aa-bb-cc…” şeklindedir. Uzun hikayeler anlatıldığından genel olarak aruzun kısa kalıpları ile yazılmaktadır.[913] Edebi bir terim olan mesnevi

[909] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 36
[910] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 36
[911] İpekten, ***Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz,*** s. 59
[912] Dilçin, a. g. e., s. 167
[913] Pala, Divan Edebiyatı, s. 160

bu yönüyle ilk olarak İran edebiyatında kullanılmıştır. Arap edebiyatında kendi arasında kafiyeli beyitlerden oluşan şiirlere urcûze, recez veya müzdeviçe denilmiştir.[914]

Klasik Türk Edebiyatında Mesnevi

Mesnevi, nazım biçimi olarak İran edebiyatına özgüdür. Arap ve Türk edebiyatına İranlılardan geçmiştir. Araplar mesneviye, iki dize birbiriyle uyaklı olarak birleştiği için müzdevice adını verirler.[915]

Mesnevi terimi ve nazım şekli Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiştir. Anadolu'da mesnevinin gelişim sürecinde Firdevsi, Nizami, Attar, Sâdî, Emir Hüsrev, Hacû-yı Kirmani, Molla Cami gibi tanınmış İranlı mesnevi şairleri ile eserlerini Farsça veren Türlk şairi Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin büyük etkisi olmuştur. Şairlerimiz 11. ve 19. yüzyıllar arasında bu nazım şekliyle yüzlerce eser vermişlerdir.[916]

Mesnevi, nazım şekli ile yazılan eserler aşağı yukarı şu bölümlerden oluşur: Dibace (önsöz), tevhit, münacaat, naat, miraciye, methiye, sebeb-i telif «eserin yazılış nedeni», ağaz-ı dasitan «konuya başlangıç», konu ve hatime «sonuç».[917]

Mesneviler daha çok "Fe'ilâtun fe'ilâtun fe'ilün", "Fâilâtün, fâilâtün fâ'ilün", Mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ûlün", "Fâ'ûlün fa'ûlün, da'ûlün fa'ûl" gibi kısa vezinlerle yazılırlar.[918]

Mesnevilerde konu değişik olabilir. Aşk (Leyla ile Mecnun); din-tasavvuf (Mevlit), didaktik-ahlaki (Hayriyye-i Nâbî), savaş ve kahramanlık (gazavatname), bir şehir ve güzel anlatımı (şehrengiz), mizah (Harname), ilim (kıyafetname), sözlük bilgisi (Tuhfe-i vehbi) ve tarih (Muradname) bunlardan birkaçıdır.[919]

Divan şiirinde anlam ve kavramlar bir beyitte tamamlandığı için şair her beyte iki uyak bulmak zorunda olduğundan, mesnevi en kolay nazım biçimi sayılır. Bu

[914] İsen, vd. a g e., s. 112
[915] Dilçin, a. g. e., s. 167
[916] Mermer, vd. ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş,*** s. 112
[917] Pala, Divan Edebiyatı, s. 61
[918] İpekten, ***Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*** s. 59
[919] Pala, Divan Edebiyatı, s. 61-62

nedenle, kısa konularda nazım biçimi olarak fazla ilgi gösterilmemiştir. Divanlarda kısa mesnevi biçimiyle yazılmış şiirlere pek az rastlanır. Örneğin Baki, Nef'i, Nedim ve Nâ'ili mesnevi şeklini hiç kullanmamışlardır. Kimi divan şairleri öteki nazım biçimlerinin yanında mesnevi biçimini de kullanmışlardır. Şeyhi, Fuzuli, Nâbî, Şeyh Gâlib gibi.[920]

Türk edebiyatında ilk uzun mesnevi XI.yüzyılda Yusuf Hâs hacib (ö. 1077)'in "Kutadgu Bilig" (Kutlu Olma Bilgisi) adlı eseridir.[921]

XIII. Yüzyılda Mevlânâ Celâleddin Rûmî (ö. 1273)'n yazdığı nazım şekliyle anılan 25.618 beyitlik büyük eseri, "Mesnevî Mânevi"'si Farsça olduğu halde, Trk şairleri üzerinde yüzyıllar boyunca bıraktığı geniş etkisi bakımından sözü edilmeğe değer çok önemli bir eserdir.[922] Mesnevi, klasik Türk edebiyatının en yaygın nazım şekillerinden biridir.[923]XIII. Yüzyıl sonunda Şeyyad Hamza'nın 1529 beyitlik "Yûsuf u Züleyhâ" mesnevisi, edebiyatımızdaki ilk aşk mesnevisidir.[924] XIII. Yüzyılında yazılan diğer mesnevi örnekleri ise "Kitâbu Evsâfı Mesâcidü'ş-Şerife" (Ahmed Fakîh) ve "Risâletü'n-Nushiyye" (Yunus Emre)'dir.[925]

XIV. Yüzyılda Altınordu edebi alanında Kutb'un Nîzâmi hamsesinden yararlanarak ve kendisinden çok şeyler katarak yazdığı "Husrev ü Şirin" mesnevisi de, daha sonra birçok kez yazılacak olan Hüsrev ü Şirin hikayelerinin ilkidir. [926]XIV. Yüzyılda yazılan diğer mesnevi örnekleri ise Yûsuf u Zelihâ (Şeyyâd Hamza), Ahvâl-i Kıyâmet (Şeyyâd İsâ), Kıssa-i Yûsuf (Erzurumlu Dârir), Hurşîd-nâme (Şeyhoğlu Mustafa), Varaka vü Gülşâh (Yûsuf Meddâh), Süheyl ü Nev-bahar (Mes'ud bin Ahmed), Ferah-nâme (Kemâloğlu), Garîb-name (Âşık Paşa), Mantıku't-Tayr (Gülşehri) Menâkıbu'l Kudsiyye (Elvan Çelebi), İskender-nâme ve Cemid ü Hurşid (Ahmedi)'dir.[927]

XV. yüzyıldan başlayarak mesnevi, Türk edebiyatımızda hızlı bir gelişme göstermiştir. Yüzyılın başında Ahmed-i Dâ'î, maznum ve mensur pek çok eser yanında, en çok 1406 yılında tamamladığı "Çengnâme"mesnevisi ile tanınmıştır.

[920] Dilçin, a. g. e., s. 167
[921] İpekten, ***Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz,*** s. 62
[922] İpekten, ***Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*** s. 62
[923] Kurnaz, a. g. e., s. 114
[924] İpekten, ***Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz***, s. 62
[925] Mermer, vd. ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, s. 118
[926] İpekten, ***Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz***, s. 62
[927] Mermer, vd. ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş,*** s. 118

Süleyman Çelebî (ölm. 1421-22)'nin 730 beyitlik Vesîletü-n necât adını verdiği, yüzyılın en önemli eserlerinden biri olan "Mevlid"i (yazılışı 1409), yazılmış pek çok mevlid içinde en tanınmışı ve yüzyıllar boyunca en çok okunanı olmuştur.[928]

XV. Yüzyılında yazılan diğer mesnevi örnekleri ise Ferah-nâme(Hatibolu), Vesiletü'n Necât (Süleymân Çelebi), Muhammediyye (Yazıcıoğlu Mehmed), Har-nâme ve Hüsrev ü Şîrîn (Şeyhî), Kıyâfet-nâme, ve Gül ü Hüsrev (Tutmacı) yer almaktadır.[929]

Diğer Yüzyıllarda ise yazılmış Mesnevi eser ve yazarları şu şekildedir:

XVI. Yüzyıl:

XVI. yüzyıl, Türk edebiyatında en büyük mesnevî şairlerini yetiştirmiştir. Yüzyılın başında Mesîhî Edirne Şehr-engizi; Tâcîzâde Cafer Çelebi (ölm. 1514) tarihi anıtları, gezinti yerleri ve güzellikleriyle İstanbul'u anlattığı 3571 beyitli, "Mefâ'îlün mefâ'îlün fa'ûlün" veznindeki Hevesıâme (yazılışı 1493) adlı eseri; Benli Hasan diye anılan Ahî (ölm. 1517) Hikâye-i Şîrîn ü Pervîz ve Rivâyet-i Gülnûn u Şebdîz mesnevîsi; Revanı (ölm. 1523-24), içki toplantılarının usullerini anlattığı küçük, zarif İşretnâme'siyle tanınmıştır.[930]

XI. Yüzyılda Hilye-i Şerîf (Hakanî), Leylâ vü Mecnûn (Fuzûlî), Nakş-ı Hayâl (Âzerî İbrahim Çelebi), Riyâzü'l-Cinân ve Cilâu'l Kulûb (Cinâni), Gülşen-i Envâr, Gencîne-i Râz, Şâh u Gedâ ve Kitâb-ı Usûl (Taşlıcalı Yahya Bey), Gülşen-âbâd (Şemsüddin Sivâsi), Yûsuf u Zelihâ(Kemâlpaşa-zâde), Ferhâd ü Şîrîn, Vâmık u Azrâ, Vîs ü Râmin ve Bursa Şehr-engizi (Lâmi'î), Şem ü Pervâne (Zâti), Gül ü Bülbül (Fazlî), İşretnâme (Revânî).[931]

Bu yüzyılda ayrıca Celâlzâde Sâlih (ölm. 1565), 1554-1555 yılında bir Leylâ ve Mecnûn; Abdurrahman Gabârî (ölm. 1566) de bir Yûsuf u Züleyhâ ve Bursalı Celîlî (ölm. 1569'dan sonra) 2019 beyitli bir Hüsrev ü Şîrîn (yazılışı: 1512) mesnevîsi yazmışlardır. Halife (ölm. 1572)'nin bir Leylâ ve Mecnun u, İznikli Bekâyî (ölm. 1572)'nin de bir Gül ü Bülbül (yazılışı: 1565) mesnevîsi vardır.[932]

---

[928] İpekten, ***Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz***, s. 63
[929] Mermer, vd. ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, s. 118
[930] İpekten, ***Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz,*** s. 64
[931] Mermer, vd. ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, s. 118
[932] İpekten, ***Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz,*** s. 66

XVI. yüzyılda Lâmiî Çelebi (ö. 938/1532), mesnevilerinin sayısı beşten fazla olan bir şair olarak dikkat çekmektedir. Ancak bunlardan hangilerinin hamsesine dahil olduğu bilinmemektedir. Lâmiî'nin mevcut mesnevileri şunlardır: Vâmık u Azrâ, Vîs ü Râmîn, Selâmân ü Ebsâl, Şem' u Pervâne, Gûy u Çevgân, Ferhâdnâme, Maktel-i Hüseyin, Şehrengîz-i Bursa ve Heft Peyker. XVI. yüzyılın diğer bir hamse şairi de Hâmidîzâde Celîlî'dir (ö. 977/1569). Şairin hamsesini oluşturan Hüsrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, Gül-i Sadberg-i bî-Hâr, Hecrnâme, Meheknâme adlı mesneviler, Bibliothèque Nationale'deki 130 varaklık külliyatı içinde yer almaktadır.[933]

XVII. Yüzyıl:

XVII. Yüzyılda başlıca mesnevî şairleri olarak Ganîzâde Nâdiri, Nev'îzâde Atâ'î, Nâbî ve Sâbit görülmektedir. Ganîzâde Nâdiri (ölm. 1526-27), Divanı'ndan çok Mi'râciyye kasîdesi ve Şehnâme mesnevîsiyle tanınmıştır. Firdevsî'nin Şehnâme'siyle aynı vezinde, 2.000 beyitlik Şehnâme'sinde Türk şairlerinin kasîde ve gazelde İranlıları geçtiğini ama mesnevîde henüz onlara yetişmediklerini söyleyerek, bu eksikliği gidermek için mesnevisini yazdığını anlatmıştır.[934]

XVII. yüzyılda Hicret-nâme ve Mi'râciyye (Nahîfî), Nefhatü'l- Ezhâr, Sohbetü'l Ebkâr ve Heft-Han (Atâyî), Hayriyye, HAyr-âbâd ve Sûrnâme (Nâbi), Teşrifâtü3ş Şuarâ (Güftî), Şâh-nâme (Genizâde Nâdirî) Edhem ü Hümâ, Dere-nâme ve Berber-nâme (Sâbit).[935]

XVII. yüzyılda hamse şairlerinin önde gelen ismi Nev'îzâde Atâî (ö. 1045/1635) Âlem-nümâ (Sâkīnâme), Nefhatü'l-ezhâr, Sohbetü'l-ebkâr, Heft Hân, Hilyetü'l-efkâr adlı mesnevilerden oluşan Ḫamse'siyle İran geleneğinden ayrılarak tamamen yerli bir eser ortaya koymuştur.[936]

[933]Tahsin Yazıcı ve Cemal Kurnaz, "Hamse", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/hamse--edebiyat (17.01.2020).
[934]İpekten, ***Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz,*** s. 66
[935]Mermer, vd. ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş,*** s. 118
[936]Tahsin Yazıcı ve Cemal Kurnaz, "Hamse", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/hamse--edebiyat (17.01.2020).

XVIII. Yüzyıl: Hüsn ü Aşk (Şeyh Gâlib), Lutfiyye (Sünbül-zade Vehbi), Cân u Cânân (Refi'i Âmidî), Battal-nâme (Dârendeli Bakâî), Yûsuf u Zelîhâ (Ahmed-i Mürşidî), Hûbân-nâme ve Zenân-name (Enderunlu Fâzıl).[937]

XVIII. Yüzyılda mesnevî şairi olarak Nahîfî, Şeyh Gâlib, Sünbülzâde Vehbî ve Enderunlu Fâzıl belli başlı isimlerdir. Bu yüzyılda artık kullanılagelen eski ortak mesnevî konuları bırakılmış, yeni ve daha değişik konular ele alınmıştır. XVII. Yüzyılda başlayan bu hareket sürdürülerek, İran'dan alınan ve birçok kez yazılan hikâye konulan yerine daha güncel konular işlenmeğe başlanmış, az da olsa devrin bazı kurumları eleştirilmiştir.[938]

XIX. Yüzyıl: Mihnet-keşân (Keçeci-zâde İzzet Molla), Sergüzeşt-nâme (Bayburtlu Zihnî).[939]

Sonuçta her iki edebiyatta da bir çok benzerlik yer almaktadır. Ayrıca mesnevi türünde meşhur şairler meşhur eserler yazmışlardır.Her iki edebiyatta da Türk Şair Mevlana Celaleddin-i Rumi ismi ön plandadır. Mesnevilerin yazılış konusunda da Türk edebiyatında mesnevinin Urdu edebiyatından daha önce başlamış olduğu görülmektedir.

Mesnevi Örnekleri,

Sıfat-ı Bezm-i Îşân

"Kasdeylese bunlar ayş ü nûşa

Tûfân-ı belâ gelirdi cûşa

Sâgarları gürz-ı kû-peyker

Sahbhaları merk-i dehşet-âver

Mesclisleri rezmgâh-ı âşûb

Mutribleri hây u hûy-ı dil-kûb

Pinyâli piyâle zannederler

[937]Mermer, vd. ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş,*** s. 118
[938]İpekten, ***Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz,*** s. 68
[939] Mermer, vd. ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş,*** s. 118

Pergâleyi kâle zannederler

Azrâil o kavme sâkî-i hâs

Mirrîh bezimlerinde rakkâs

Kânûn u nekâre savt-ı şiven

Teb-lerze-i cân-güdâz def-zen

İşret arasında nukl-i bâdâm

Çeşm-i bed-i hulk u zehr-i âlâm

Mînâdaki penbe penbe-i dâğ

Dâğ içre şerâb-ı şûle ırmağ

Feryâd u şikence ye's ü hasret

Eshâb-ı safâ dahi ne hâcet"[940]

(Şeyh Gâlib)

**

Hüsn-ü Aşk'tan..

Mef'ûlü Mefâilün Feûlün

1. "Tarz-ı selefe tekaddüm itdüm

Bir başka lügat tekellüm itdüm

2. Ben olmadum ol gürûha peyrev

Uymış belî Gencevî'ye Hüsrev

3. Billâh bu özge mâcerâdur

Sen bakma ki defter-i belâdur

4. Zannitme ki şöyle böyle bir söz

[940] Mermer, vd. ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, s. 120-121

Gel sen dahi söyle böyle bir söz[941]

5. Erbâb-ı Sühan tamâm ma'lûm

İşte kalem işte kişver-i Rum

6. Gördün mi bu va'di-i kemini

Divân yoh sanma bu zemîni

7. Engüşt-i hyatâ uzatma öyle

Beş beytine bir nazîre söyle

8. Az vaktde söyledümse anı

Nâ-puhteliğin değül nişânı

9. Gördük nice şâhlar gedâlar

Bir anda yapar anı babalar

10. Gencinede resm-i nev gözetdüm

Ben açdum o genci ben tüketdüm

11. Esrârını Mesnevi'den aldum

Çaldumsa da mîrî malı çaldum

12. Fehmitmeğe sen de himmet eyle

Ol gevheribul da sirkat eyle"[942]

(Şeyh Gâlib)

Nesre Çevirisi:

1. Eskilerin tarzının önüne geçtim, başka bir dille konuştum.

2. Her ne kadar Husrev, Gencevi'ye uymuşsa da, ben o kalabalığa uyamadım.

[941] Kurnaz, a. g. e., 114
[942] Kurnaz, a .g .e., s. 115

3. Billahi, bu özge maceradır. Sen de onun bir bela defteri olduğuna bakma.

4. Şöyle böyle bi,r sözzannetme; gel sen de böyle bir söz söyle![943]

5.Söz ehlinin (şairlerin) hepsi bellidir; işte kalem, işte Osmanlı ülkessi…

6. Bu tehlikeli vadiyi gördün mü? Burasını Divanyolu sanma!

7. Yanlış diye parmağını uzatma öyle, beş beytine bir nazire söyle!

8. Biz nice padişahlar ve dilenciler gördük ki, babalar öylesini bir anda yapar.

10. bu hazinede (mesnevide) yeni bir usül tuttum, O hazineyi kendim açıp* kendğim tükettim.

11. Sırlarını Mesnevi'den aldım. Çaldımsa da beylik malı çaldım.

12. Sen de anlamaya gayret et,cevheri bul da çal**!**

Şeyh Galîb[944]

Urdu Edebiyatında Mesnevi

Mesnevi, Fars ve Urdu şiirinin önemli bir nazım şeklidir.[945] Mesnevi, Arapça bir sözcüktür.[946] Şurası gerçektir ki, Mesnevi, İranlıların icadıdır. Arapçada mesnevi yer almaz.[947]Mesnevi Urdu şiir türünden daha eski bir şiir türüdür.[948]Mesnevi kelimesinin kökü "s-n-i" dir.[949] Mesnevide her şiirin iki mısraı aynı kafiyelidir ve tüm şiirler bir birinin etrafındadır. Tüm şiirler bir dizede olan mesnevi de her tür düşünce, olaylar ve arzular yer almaktadır. Bundan dolayı bu faydalı ve geniş bir nazm şeklidir.[950] Mesnevi, bir beyitte yer alan iki mısraın kafiyeli olduğu bir şiir şeklidir.[951] Mesnevi genelde ufak bahirlerle yazılmaktadır.[952] Bütün beyitler aynı şekilde iç kafiye de vardır, fakat kafiye her beyitte bu değişmeye devam eder.[953]

---

[943] Kurnaz, a. g. e., s. 115
[944] Kurnaz, a. g. e., s.116
[945]Sâdîqi, ***Keşaf Tenkidi Istılahat,*** s. 167
[946] Haşmi, a. g. e., s. 78
[947]Sâdîqi, ***Keşaf Tenkidi Istılahat***, s. 167
[948] Haşmi, a. g. e., s. 78
[949]Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 188
[950] Haşmi, a. g. e., s. 75
[951] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 399
[952] Haşmi, a. g. e., s. 76
[953] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 399

Farsçada yüzlerce hatta binlerce mesnevi vardır.[954] Nizami, Firdevsi, Mevlana Rumi, Sa'di, Hüsrev gibi şairler, Farsça mesnevi şairleridir. Mesnevi Urdu şiir türünden daha eski bir nazım şeklidir.[955]

Aynı zamanda Mesnevi, Fars ve Urdu şiirinin önemli bir edebi nazım şeklidir. Mesnevide mısra 2-2 ölçüsünde olur. Her şiir beyit mısra olur ve her şiirin kafiyesi ayrı olur, yani bir şiir, kafiyeden dolayı bir diğer şiire ya da mısraya bağlı olmaz.[956]Dolayısıyla, bir mesnevinin beyitlerinin kafiye düzeni aa, bb, cc, şeklindedir.[957]

……..……..a

……..……..a

……b

……b

……c

……c[958]

Terim olarak mesnevi, her şiirin iki mısraının aynı kafiyeyle devam eden şiir, anlamındadır. Mesnevide konu düzenli bir zincirleme şeklindedir ve işte bu, onu gazelden ayırır.[959]Araştırmacılara göre mesnevi İranlıların bir icadıdır. Arapçada mesnevi yoktur. Mesnevi, Arapların şiirinde recz örneklerine benzerdir.[960]

Fars edebiyatında mesnevi türü açıklama, örnek, ahlak ve dinsel şiirler için geçerlidir.[961] Farsça mesnevi yedi ölçülü vezinlerin birinde yazılabilir.[962]

İranlı büyük şair Huşeng Mestufi der ki: "Rudegi'nin mesnevisi "Kelile ve Dimne" de sadece 80 şiir vardır."[963]

---

[954] Haşmi, a. g. e., s. 75
[955] Haşmi, a. g. e., s. 78
[956]Sâdîqi,***Asnaf-e Adab***, s. 188
[957] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 399
[958]Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 188
[959] Yılmaz, a. g. t., s. 8
[960]Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 188
[961] Yılmaz, a. g. t., s. 8
[962] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 399
[963]Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 189

Urdu edebiyatındaki mesneviden bahsederken, genellikle sadece 200 ila 500 mısra ve 1000 ila 2000 beyitten oluşan ortalama masum uzun mesneviyi akılda tutulmaktadır.[964]

Gazel ve kaside gibi mesnevinin tüm şiirlerinde vezinler birleşiktir. Ancak gazel ve kasidenin aksine mesnevi her vezinde söylenemez.[965]
Bunun için 7 bahir devamlı olur ve bu 7 bahir veya vezin şunlardır:

فعول فعل نفعولن فعل فعول (2 kez)[966]

Fa'ûlün	Fa'ûlün	Fe'il	Fa'ûl

Bu vezinlerle yazılan eserler:
"Şahname- Firdevsi", "Bostan Sa'di" ve Mir Hasan'ın "Sihrü-l Beyan"dır.

مفاعیلن مفاعیلن فعولن مفاعیل (2 kez)

Mufâ'ilün	Mufâ'ilün	Fa'ûlün	Mufâ'ilün

Ganimet Kencahi'nin mesnevisi "Narang-e Aşk" üstteki vezinle yazılmıştır.
مفعول مفاعلن فعولن مفاعیل (2 kez)

Mef'ûlü	Mefâ'ilün	Fa'ûlün	Mefâ'îlü

"Gulzar Nesim" üstteki vezin ile yazılmıştır.

فاعلاتن مفاعلن فعلن فعلان(2 kez)

Fâ'ilâtün	Mefâ'ilün	Fe'ilün	Fau'lân

Mir Taki Mir'in mesnevisi "Derya-e Işk" ve Kalak'ın "Tılsım Ulfet" yukarıdaki vezin ile yazılmıştır.

فاعلاتن فاعلاتن فاعلن وفاعلان (2 kez)

Fâ'ilâtün	Fâ'ilâtün	Fâ'lün	Fâu'lân

Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin "Mesnevi" isimli eseri üstteki bahir ile yazılmıştır.

[964] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 399
[965] Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 189
[966] Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 189

فعلاتن،فاعلاتن فعلاتن فعلن وفعلان (2 kez)

Fe'ilâtün	Fâ'ilâtün	Fe'ilâtün	Fe'ilün	Fau'lân

Gulam İmam Şehid'in "Nağme-i Aşk" üstteki bahir ile yazılmıştır.

متفعلن ،متفعلن فاعلن وفاعلان(2 kez)

Mutfa'ilen	Mutfa'ilen	Fâ'lün	Fâ'ilân

Nizami'nin "Mahzen-i Asrar" üstteki vezin ile yazılmıştır.[967]

Mesnevilerde şiir sayısında bir sınırlama yoktur. Firdevsi'nin "Şahname"si yaklaşık 8.000 şiirden oluşmaktadır. Gazel ve kaside gibi mesnevinin tüm şiirlerinde vezinler birleşiktir. Ancak gazel ve kasidenin aksine mesnevi her vezinde söylenemez.[968]

Mesnevide her tür düşünce, olay ve arzu yer almaktadır. Mesnevi, çok faydalı ve geniş bir şiir türüdür. Bu türde savaş, destan, tarihi olaylar, tasavvuf olayları ve hikâyelerin hepsi birbirlerine bağlı bir şekilde sunulmaktadır.[969]

Mesnevi genellikle şu konulardan oluşur: aşk ve sevgi, savaş ve kavga, ulusal tarih, felsefe ve tasavvuf, din ve ahlak; tüm bu konular Fars mesnevisinin konularıdır. Urduca da ise genellikle aşk konulu mesneviler yazılmıştır. Molla Vechi'nin "Kutb Muştari", Siraj Aurangabadi'nin "Bostan-e Hayal", Mir Taki Mir'in "Derya'e Işq" ve "Şule'e Işq" , Mir Hasan'ın "Sihr-ul Bayan",Mir Asar'ın ""Hub-e Hayal", Dia Şankar Nesim'in "Gulzar-e Nesim", Nevab Mirza Şauk'un "Zehir Aşk" ve Dağ Dehlevi'nin "Feryad Dağ" meşhur mesnevilerdir ve bunların tümünün konusu aşktır.[970]

Urduca mesnevisinin temaları, İran mesnevisinden farklı değildir. Farsça epik ve mistik mesnevilerin aksine, Urduca da neredeyse tüm uzun mesneviler aşk ve romantizm konuludur.[971]

[967]Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 190
[968]Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 189
[969] Yılmaz, a. g. t., s. 8
[970]Sâdîqi, ***Keşaf Tenkidi Istılahat***, s. 167
[971]Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 189

Buraya kadar konulara bağlı olarak Aşk ve Sevgi, savaş, milli tarih, felsefe, tasavvuf, din ve ahlak Farsça mesnevilerin genel konularıdır. Urducada daha çok aşk konulu mesneviler yazılmıştır.[972]

Urdu edebiyatındaki mesneviden bahsederken, genellikle sadece 200 ila 500 mısra ve 1000 ila 2000 beyitten oluşan ortalama masum uzun mesneviyi akılda tutuyoruz**.** Teknik olarak mesnevi yalnızca bir nazım şekli anlamına gelse de, gelenek onu belirli temalarla sınırlamıştır.Urduca mesnevisinin temaları, İran mesnevisinden farklı değildir.[973]

Mesnevinin yapısında, akıcılık ve kurallara bağlılık vardır. Bunun yanında şairin yaratıcı bir havada olması gereklidir.[974]

Urducadaki birinci dereceden epik veya mistik mesneviler yoktur.[975]Urdu edebiyatının gelişiminin ilk aşamasında Urdu edebiyatında şiirin Dekkan'da başladığı görülmektedir.[976]

14. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar, Dekkan'da Urdu edebiyatı gelişmiş ve daha sonra Kuzey Hindistan'da büyümüştür.Dekkan şiiri, gazelin baskın olduğu Kuzey'dekinin aksine, büyük ölçüde mesnevi biçimindedir.[977]

Muhammed Kuli Kutb Şah döneminde, Gavasi ve Neşati'nin mesnevileri de önemlidir.[978] Kutb Şahi döneminin diğer iki mesnevisi "Masnavi e Bahram o Gulandam" ve İbn i Nishati'nin "Phulban" dır. İkincisi, Urducadaki tüm otoriteler tarafından büyük övgü almıştır.[979] "Bahram o Gulandam" mesnevisi, Nizami'nin ünlü "Haft Paikar"isimli mesnevisinden alınmıştır.[980]

Veli'den önce Dekkan'ın her büyük Urdu şairi yalnızca bir mesnevi yazdı.Dekkan'da oluşturulan mesnevilerin sayısı çok geniştir.Dekkan'ın ilk mesnevisi Urducanın ilk kitabı - Fahreddin Nizami'nin Kadam Rao Padam Rao, 1421 ile 1435 yılları arasında

[972]Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 191
[973] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 399
[974] Yılmaz, a. g. t., s. 9
[975] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 399
[976] S.A. Suhrawardy, ***Handbook of Urdu Literature***, Cosmo Publications, New Delhi, 2003, s. 23
[977] Abida Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 400
[978] Haşmi, a. g. e., s. 78
[979] Suhrawardy, a. g. e., s. 23
[980] Suhrawardy, a. g. e., s. 24

yazmıştır.Bu eser 1973 yılında Cemil Jalibi tarafından düzenlenmiş ve yayınlanmıştır.[981]

Urdu şairi Gavvasi'nin "Saif-ul Muluk ve Badi-ul Jamal"mesnevisi, 1616 yılı başlarında oluşturuldu. Bu mesnevi, "Arap Geceleri" masallarından birinin Farsça versiyonunun bir şiir halinden ibarettir. Gavvasi'nin "Tuti Name" isimli başka bir mesnevisi Farsça bir mesneviden tercüme edilmesine rağmen, bu mesnevinin orijinali Sanskritçedir.[982]

Urdu edebiyatında Dakni devrinde çok fazla mesnevi yazıldı ve bu mesnevilerden Resmi'nin "Havarname", "Doğu Mektubu"; Nusreti'nin "Gülşen-i Işq"; Sirac'ın "Bostan-e Hayal", Molla Vechi'nin "Kutb Muştari" ve Mahmut Hicri'nin "Man Logon" u meşhur olanlardır.[983]

Dekan'daki Urduca döneminin diğer mesnevileri, Nusrati'nin "Gülşen-i lsk" olup, ilgi ve üslup açısından çok iyi oldukları kabul edilir ve eleştirmenler tarafından bunlardan iyidir. Nishati'nin "Phulban"; Haşimi'nin "Yusuf- Zulekha", Ajiz'in iki mesnevisi "Kissa e Kamar o Lal" ve "Kissa e Lal Gauhar"; Vali Dakhani'nin "Kissa e Ratn o Padm" ve Siraj Aurangabadi'nin "Bostan i Khayal" dir.[984]

Ayrıca 17. Yüzyıl şairleri Vechi'nin "Kutub Muştari" (1609), Gavvasi'nin "Maina Satvanti", "Saif-ul Muluk-o-Badi-ul-Camal" (1616) ve "Tuti name" (1639), Amin ve Daulat'ın "Behram-o-Husn Bano" (1640) , Malik Khushnud'un "Jannat Singar" (Hasht Bahisht) (1640), Junaidi'nin "Mah Paikar" (1653); Ibn-i-Nishati'nin "Phul Ban" (1655), Nusrati'nin "Gulshan-e-lsk" (1657); Tabi'nin "Behram-o-Gul Andam" (1670), Faiz'in "Rizvan Şaho-Rohafza" (1682), Muhammed Ali Ajiz'in "Kıssa-e-Malika-e-Mısr" (1688), Arifuddin Han Ajiz'in "Kıssa-e-Lalo Gohar", "Baqar Agah", "Gulzar-e-Isk" 1796; ve "Kıssa-e-Rizvan Şah", "Gulam Kadir Sami'nin "Sarvo Samsad".Bunların arasında İbn-i Nişati'nin "Phul Ban" ve Nusrati'nin "Gulshan-e Ishq" en iyisidir.Vechi'nin "Kutub Muştari", Gavvasi'nin "Saif-ul-Muluk-o-Badi-ul-Jamal" ve Tabee'nin "Behram-o-Gul Andam"ü de iyi şiirlerdir.[985]

---

[981] Abida Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 400
[982] Suhrawardy, a. g. e., s. 23
[983] Haşmi, a. g. e., s. 78
[984] Suhrawardy, a. g. e., s. 24
[985] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 400

Molla Vechi'nin "Kutub Muştari", Sirac Evrengabadi'nin "Bostan-e Hayal", Mir Taki Mir'in "Derya-e Işk" ve "Şule-e Işk", Mir Hasan'ın "Sihr-ul Beyan", Mir Asar'ın "Hub-u Hayal", Mushafi'nin "Hicr-ul Muhabbet", Diya Şankar Nesim'in "Gulzar-e Nesim", Kalak Lakhnovi'nin "Tılsım Ulfet", Mumin'in "Kulli Gameen", Nevab Mirza Şauk'un "Zehr Aşk" ve Dağ Dehlevi'nin "Feryad Dağ" Urdu edebiyatının meşhur mesnevileridir ve tüm bunlar aşk içerikli mesnevilerdir.[986]

Fars edebiyatında Firdavsî ve Mevlana Rūm-i'nin mesnevileri ve Urdu Dili'nde Nuṣratî, Mîr Hasan, Mîr Aṣar, Mirza Şouḳ ve Nasîm'in mesnevileri önemli bir yere sahiptir.[987]

Hali'nin şöyle bir görüşü vardır: "Gazel galip geldiğinde insanlar mesnevinin görevlerini iyi bir şekilde yerine getiremezler… Aşçılar arasında, tencerede yemek pişirenler kazanda iyi bir yemek pişiremezler deyimi çok meşhurdur. Nasıl tencere bir kazana bağlıysa, aynı şekilde gazel de mesneviye o şekilde bağlıdır."[988]

Sonraki dönemlerde dikkat çekici mesnevi yazarları: Mir Asar, Mir Taki Mir, Mir Hasan, Cur'at, Mumin, Diya Şankar Nesim ve Nevab'dır.[989] Mir Hasan'ın "Sihr-ul Beyan" isimli eseri olağanüstü bir mesnevidir.Tüm bunlar orijinal mesnevilerdir.[990]

Şeyh Ahmed'in Yusufu Zuleyha" (1580-1588), "Leyla Mecnun" (1611'den önce), Muhammed Ajiz'in "Yusuf ve Zuleyha" (1697), Siraj'ın "Bostan-e Hayal" (1739'dan önce), Wali Moosvi'nin "Talib-o-Mohni" (1757).Tarihi ve doğal destanl mesnevileri yazanlar iseHasan Şevki'nin "Zafer Nama-e-Nizam Şah" (1564), Mezbani Name (1632), "Abdul İbrahim Name" (1603), Rustumi'nin, "Havar Name" (1665), Nusrati'nin Ali Name (1667) ve Tarih-e-İskenderi (1672) ve Gulam Ali'nin Padmavat'ı (1680) sayılabilir.Kuzey Hindistan'daki en eski mesnevi, Afzal'ın Bikat Kahani'dir.Tam tarihi bilinmemekle birlikte, 1625 yılı öncesinde yazılmış olması gerekiyor. Bu mesneviye yapılan en eski atıf Akram Rohtaki Kutbi'nin 1730-31'de yazdığı Terah Masa idi.Kuzey Hint mesnevisi, aşırı doğaüstü dastanlara kıyasla daha önce yoğun aşk duygularının tasviriyle sınırlanmıştır. İki büyük şair olan Sauda ve Mir, çok sayıda aşk mesnevisi yazdılar.Sauda'nın mesnevisi "Ishqe Shishagar ba

[986]Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 191
[987] Yılmaz, a. g.e., s. 8-9
[988] Yılmaz, a. g.e., s. 9
[989] Haşmi, a. g. e., s. 78
[990] Haşmi, a. g. e., s. 79

zergar Pisar", 500'den fazla beyitten oluşmuştur, 1774-1780 yılları arasında yazılmıştır.

Mir çok sayıda küçük mesnevi yazmış olmasına rağmen, en önemlisi onun 8 adet aşk konulu mesnevisidir.Mir'in bu mesnevileri, yüce aşk duygusunun uzun bir övgüsü ile başlar.Bu lirik şiirin bir örneğidir.Cur'et'in Hüsnü-o-Isk veya Hasan Bahsi (1777) de dikkat çekicidir.Şah Hatim, Faiz, Abru, Sauda, Saz, Mir, Hasret, Kaim, Mir Hasan, Mushafi, Jurat ve Inşa tarafından 18. ve 19. yüzyılın başlarında yazılan 100'den az dizeden daha kısa bir masnaviden bahsedilmelidir.Mir, yoğun duyguların yoğunluğunu yönetirken, mesnevi alanının en büyük ismi olan Mir Hasan, mesnevinin masal türlerini yazdı.Gulzar-ı-Iram (1778), Mir Hasan'ın Delhi'den Faizabad'a Lucknow yoluyla göç etmesini ayrıntılandıran bir otobiyografik şiirdir.Ünü, Lucknow'u hicivsel hale getirilmesinde yatar.Üçüncü mesnevi Rumuz-ul Arifin (1774)ın içeriği didaktik, mistik ve ahlakidir. Mir Hasan da birkaç kısa mesnevi yazdı.[991]Delhi'nin ünlü gazel yazarı Momin de birkaç mesnevi yazdı, bumlardan 6 adedi aşk ile ilgilidir.Her birinde 360 ila 592 beyit yer almaktadır.[992]

Urdu edebiyatı dahilinde bazı mesnevi örnekleri şu şekildedir:

Pânsaree se sun! Kyâ bayân kartî hai Aur judâ'iûn kî kyâ shikaiat kartî hai! Ke jab se mujhe bansalî se kâtâ hai Mere na'lah se merd û aûrat sab rôte hain Mein aisâ sîne châhtî hûn jô jûda'î se pâre pâre hô, Ta ke mein ashq ke dard kî tafsil sunâ'ôn Vo apne vasl kâ zemâna peher talash kartâ hai Mein har majm'a mein rôtî Hôş uvkât aur bed ahvâl lôgôn ke sâth rehî Her shahs apne hiâl ke mutâbaq merâ yâr binâ	پانسری سے سن! کیا بیان کرتی ہے اور جدائیوں کی (کیا) شکایت کرتی ہے! کہ جب سے مجھے بنسلی سے کاٹا ہے میرے نالہ سے مردوعورت (سب) روتے ہیں میں ایسا سینہ چاہتی ہوں جو جودائی سے پارہ پارہ ہو تاکہ میں عشق کے درد کی تفصیل سناؤں جو کوئی اپنی اصل دور ہو جاتا ہے وہ اپنے وصل کا زمانہ پھر تلاش کرتا ہے میں ہر مجمع میں روئی خوش اوقات اور بداحوال لوگوں کے ساتھ رہی

[991] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 402
[992] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 403

Aur mere andar se mere râzvan kî justejû Merâ râz mere nâlah se dûr nahîn hai Lakîn ânkh aur kân ke lie na nûr nahîn hai	ہر شخص اپنے خیال کے مطابق میرا یار بنا اورمیرے اندر سے میرے رازوں کی جستجو نہ کی میرا راز، میرے نالہ سے دور نہیں ہے لکین آنکھ اور کان کے لئے وہ نور نہیں ہے[993]

Türkçe Tercümesi:

“Dinle! Bu ney nasıl şikayet ediyor, ayrılıkları nasıl anlatıyor:

Beni kamışlıktan kestiklerinden beri feryadımdan erkek, kadın … herkes ağlayıp inledi.

Ayrılıktan parça parça olmuş, kalb isterim ki, iştiyak derdini açayım.

Aslında uzak düşen kişi, yine vuslat zamanını arar.

Ben her cemiyette ağladım, inledim.

Fena hallilerle de eş oldum, iyi hallilerle de.

Herkes kendi zannınca benim dostum oldu ama kimse içimdeki sırları araştırmadı

Benim esrarım feryadımdan uzak değildir, ancak (her) gözde, ulakta o nur yok.”

Rûmî[994]

Badan, rûh sey aur rûh, badan se chehchî hô’î nahîn hai Lakin kisî ke lie rûh kô dekhne kâ dastur nahîn hai Pânsarî kî ye âvâz âg he, hô’â nahîn hai Jis mein ye âg na hô, vo nist (û babud) hô	بدن،روح سے اور روح، بدن سے چھپی ہوئی نہیں ہے لکین کسی کے لئے روح کو دیکھنے کا دستور نہیں ہے پانسری کی یہ آواز اگ ہے، ہوا نہیں ہے جس میں یہ آگ نہ ہو،وہ نیست (ونابود) ہو

[993] Mevlana Celaleddin Rumi, ***Mesnevi Mevlevi Manevi***, Çev: Qazi Seccad Husein, Ai Faisal Nashran Yay, Lahore, 2006, s. 41

[994] Mesnevî-i Şerif Tercümesi Çeviren: Veled Çelebi (İzbudak), Cilt:1, (1-700 Beyitler), http://dosyalar.semazen.net/MESNEVI-I_SERIF_1.cilt.pdf (E.T.20.12.2018)

Aşhq kî âg hai jô pansarî mein lagî hai Ashk kâ jôsh hai jô sherâb mein âyâ hai Pânsarî us kî sâthî hai jô yâr sey kutâ hai İs ke râgon ney hamârey dil ke parda phâr di'e Pânsarî jaisâ zehr aur tiryâkî kis ney dekhô hai? Pânsarî jaisâ sâthî aur khushk kis ney dekhâ hai? Pânsarî hatr nâk râsta kî bât kartî hai Majnoon he ashq ke kısse beyân kartî hai	عشق کی آگ ہے جو بانسری میں لگی ہے عشق کا جوش ہے جو شراب میں آیا ہے بانسری اُس کی ساتھی ہے جو یار سے کٹا ہو اس کے راگوں نے ہمارے دل کے پردے پھاڑدیئے بانسری جیسا زہر اور تریاق کس نے دیکھا ہے؟ بانسری جیسا ساتھی اور عشق کس نے دیکھا ہے؟ بانسری خطرناک راستہ کی بات کرتی ہے مجنوں کے عشق کے قصّے بیان کرتی ہے[995]

"Ten candan, can da tenden gizli kapaklı değildir, lakin canı görmek için kimseye izin yok.

Bu neyin sesi ateştir, hava değil; kimde bu ateş yoksa yok olsun!

Aşk ateşidir ki neyin içine düşmüştür, aşk coşkunluğudur ki şarabın içine düşmüştür.

Ney, dosttan ayrılan kişinin arkadaşı, haldaşıdır. Onun perdelri perdelerimizi yırttı.

Ney gibi hem bir zehir, em bir tiryak, ney gibi hem bir hemdem, hem bir müştak kimi gördü?

Ney, kanla dolu olan yoldan bahsetmekte, Mecnun aşkının kıssalarını söylemektedir."

(Rûmî)[996]

Bir başka Urduca Mesnevi örneğinde ise:

[995] Rumi,a. g. e., s. 42
[996] Mesnevî-i Şerif Tercümesi Çeviren: Veled Çelebi (İzbudak), Cilt:1, (1-700 Beyitler)http://dosyalar.semazen.net/MESNEVI-I_SERIF_1.cilt.pdf (E.T.20.12.2018)

Sûraj yûn hai rang âsmânî mane Ke kehlîâ kanval phûl pânî mane	سورج یوں ہے رنگ آسمانی منے کہ کھلیا کنول پھول پانی منے

"Güneş gökte öyle renkler saçmıştır, sanki su üzerinde nilüfer açılmıştır." Molla Vechi[997]

**

Tôn avval tôn âhir tôn kadr ahe Tôn mâ'lik tôn batın tôn zahr ahe	توں اول توں آخر توں قادر اھے توں مالک توں باطن توں ظاہر اھے

"Sen evvelsin, ahirsin, kadirsin, sen maliksin, sen batınsın ve zahirsin." Molla Vechi [998]

2.2.1.4. Müstezâd

Türk Edebiyatında Müztezâd

Sözlük anlamı "artmış, ziyâdeleşmiş"tir. Terim olarak herhangi bir nazım şeklinin bütün mısrâ'larına kısa mısralar eklenerek elde edilen şekle denir.[999] Bu şekil, gazelden türetilmiş bir nazım şeklidir. Uzun mısralar, kısa bir mısra ekleyerek meydana getirilir. Eklenen mısralara ziyade denir. Uzun mısralar "mefulü mefâîlü feûlün"; kısa mısralar ise "mef û lü fe û lün" kalıbıyla yazılır. Ancak diğer kalıplarla yazılmış olanlarda vardır.

Müstezad Örneği,

"Bülbül yetişir bağrım hûn etdi figânın

Zabt eyle dehânın

Hançer gibi deldi yüreğim tîğı zebânım

Te'sîr-i lisânın

[997] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri,*** s. 11
[998] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 11
[999] Mermer, vd., ***Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü***, s.79

Ah eylemeye başladı âyâ ne bu hâlet

N'olsun bu hâraret

Bilmem yine bir derdi mi var bülbül-i cânım

Ol murg-ı nihânın"

(İzzet Molla)[1000]

Urdu Edebiyatında Müstezad

Müstezad, yapısı itibariyle Farsça nazım şeklidir. Gazel, Musammat veya rubainin her mısraının sonunda bir dize ve veznin düzninde yazılmıştır. Kafiye ile ilgilidir. Dize, kendine bağlı mısra ile beraber aynı kafiye ve dizede olabilir.[1001]

2.2.1.5. Kıt'a

Kıt'a, genellikle dört mısradan oluşan; ikinci ve dördüncü mısraları birbiriyle kafiyeli olan bir nazım şeklidir. (xaxa) düzenindedir. Kıt'a'nın beyitleri arasında, anlam bütünlüğü vardır. Ayrıca, Mahlas kullanılmış kıt'alar varsa, bu nazım şeklinde mahlas kullanılmamıştır.

Kıt'aların konusu, gazele göre daha geniştir. Felsefi, tasavvufi bir düşünce, dünya görüşü, bir nükte, bir kişiyi övme veya yerme, bir olayın tarihi gibi konular yer almaktadır.

Divanların sonunda, "mukâta'at" (kıt'alar) adıyla yer alan kıt'alar, kafiye düzeni, ve beyit sayısına göre; "nazım" ve "kıt'a-i kebire" gibi şekillere ayrılır.[1002]

Klasik Türk Edebiyatında Kıt'a

Klasik Türk edebiyatında Necâti Bey, Fuzûli, Bâkî, Nabî, Nedîm, Ahmed Vasfi ve Adlî kıtâ nazım şeklinde şiirler yazmışlardır.

[1000] Rasih Erkul, ***Eski Türk Edebiyatı***, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 76
[1001] Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 218
[1002] Erkul, a. g. e., s. 75

Kıt’a Örneği:

“Bize kâfir demiş Müfti Efendi

Tutalım ben diyem ama müselmân

Varıldıkta yarın rûz-ı cezaya

İkimizde çıkarız anda yalan”

“Müfti Efendi, bizim için kâfirdir, demiş, bende ona Müslümandır diyeyim.

Yarın ceza gününe varıldığında ikimiz de yalancı çıkarız.”

(Nef’i)[1003]

Urdu Edebiyatında Kıt’a

Urdu edebiyatı nazım şekillerinden birisi olan Kıt’a, (ق، ط، ع، ہ) Arapça harflerinden oluşur, Kıt’anın asıl anlamı “Parça” dır. Edebiyatta bu nazım şekli için şu tanım yapılmıştır. Kıt’a, bir düşünce veya olay dizisi açıklanır. Kıtada matlanın bulunması gerekli değildir. Kıt’ada her beytin diğer mısraında kafiyenin kısıtlanması zorunludur. Kıt’a, en az iki mısradan oluşur ve mısraların çoğalmasında bir kısıtlama yoktur.

Gazel veya kasidenin aksine, kıt’alarda Matla olmaz, ayrıca Kıt’ada Makta da gerekli değildir. Kıt’a oluabilmesi için için en az iki beyit olması gerekir. Gazel gibi Kıt’anın uzunluğu10-12 beyte kadar olabilir.[1004]

Urdu edebiyatında ünlü şairler Saudâ, Mir Taki Mir, Söz, Mir Hasan, Mushafî, İnşâ, Rangin ve Cu’rat kıt’a nazım şeklinde şiirler yazmışlardır.[1005]

Örnek Kıt’a

Be Huzur-i Şâh	بہ حُضُورِ شاہ
Ey tahanshah-e falak manzar-ı bey misâl û nazîr	اے شہنشاہِ فلک منظرِ بے مِثل و نظیر
Ey jahândar-i karam shida, be şaba vü ‘âdil	اے جہاندارِ کرم شیوہء بے شبہ وعدیل

[1003] Erkul, a. g. e., s. 75
[1004] Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 159
[1005] Haşmi, a. g. e., s. 85

Pânû se tere miley ferk irâdat aurang	پانوسے تیرے ملے فرق ارادت اور نگ
Ferk se tire karey kab sa’âdet alalîl	فرق سے تیرے کرے کسب سعادت اکلیل
Tîr andâz suhen sâne zulf alhâm	تیرا انداز سُخن شانہ زُلف الہام
Terî raftâr kaem junbush bâl Jibril	تیری رفتار قلم جُنبش بال جبریل
Tujh se ‘ilm pe khelâ rabta kurb kalîm	تجھ سے عالم پہ کھلا رابطہ قُرب کلیم
Tuch se duniâ mein bajahpâ mâda bazal halîl	تجھ سے دُنیا میں بجھپا مادہ بذل خلیل
Be sukhan avc dô martaba ma’nî lafz	بہ سُخن اوج دہ مرتبہ معنی لفظ
Be karam dâğ na nâsîha kalzam û nîl	بہ کرم داغ نہ ناصیہ قلزم و نیل
Tâ tere vü vakt mein hô alish û tarb kî taufeer	تا،ترے وقت میں ہوعلیش وطرب کی تو فیر
Tâ tere ahd mein hô ranj û alam kî takleel	تا، ترے عہد میں ہورنج والم کی تقلیل
Mâh se chôr diâ şôr sey jânâ bâher	ماہ نے چھوڑ دیا ثور سے جانا باہر
Zuhre ney terk kiâ hût se karnâ teyhvîl	زُہرہ نے ترک کیا حُوت سے کرنا تحویل
Terî dânesh merî islâh mefâsad kî raheen	تیری دانش مری اصلاح مفاسد کی رہیں
Terî bahshesh mere injâh mekâsad kî kafeel	تیری بخشش مرے انجاح مقاصد کی کفیل[1006]

Türkçe Tercümesi:

Şahın Huzurunda – 1 –

“Ey penceresi gökyüzü, eşsiz emsalsiz şahlar şahı

Ey lütufkâr, rakipsiz ve benzersiz dünya sultanı,

Taht senin mübarek ayakların altında, sana tabidir

Taç senin başın sayesinde üstünlük derecesine vardı.

[1006] Gâlib, ***Divan-i Gâlib***, s. 204

Senin şiir tarzın, ilhamın zülüflerini tarar,

Kaleminin hızı, Cebrail'in kanadının hareketi.

Sayende Musa'nın Allah'a yakınlığını anladı âlem,

Sayende yeniden kuruldu dünyaya Halilullah sofrası.

Konuşmam mana ve kelimeye yücelik katmaktadır,

Lütufkârlığın Nil ve Kulzam alnında minnet nişanı.

Enin döneminde acı ve kederi azaltsın diye,

Senin idarende artırsın diye esenlik ve refahı,

Zühre balık yörüngesinden ayrılmaya bıraktı.

Ay, boğa yörüngesinden çıkmayı bıraktı.

Bilgeliğin, hatalarını düzeltme garantisi,

Lütufkârlığın ihtiyaçlarını gidermeye kefil."

(Mirza Gâlib)[1007]

[1007] Soydan, ***Gâlib Divanı,*** s. 329

2. 2. 2. Bentlerle Kurulan Nazım Şekilleri

2.2.2.1. Rubaî

Dört mısralık nazım şeklidir. Özel kalıplarla yazılan rubailerde kafiye düzeni şöyledir: a-a-x-a Bazen üçüncü mısra da, kafiyeli olabilir. İlk üç mısra hazırlayıcı, son mısra ise ana fikrin ortaya konulduğu mısradır. Şairler, bu nazım şekliyle genellikle dünya görüşlerini, din-tasavvufi düşüncelerini kısa ve özlü bir şekilde dile getiriler. Düşüncenin, dört mısra içerisinde, özlü bir şekilde verilmesi gerektiğindenrubai sahasında pek çok örnek verilmişse de başarılı olabilen şairler azdır.[1008]

Klasik Türk Edebiyatında Rubaî

Klasik Türk edebiyatında Azmi-zâde Mustafa Hâletî rubaileriyle tanınmıştır.[1009]

"Ey dil bel âlemde bir âdem yoğ imiş

Var ise de ehl-i dile mahrem yoğ imiş

Gam çekme hakikatde eğer ârif isen

Farz eyle ki el'an yine âlem yoğ imiş."

(Azmi-zâde Mustafa)

"Ey gönül, hele dünyada, adam denmeğe değer bir kişi bile yokmuş.

Varsabile gönül sahiplerin, anlayışlı, sezgili kimselere dost olan yokmuş.

Eğer gerçekten "arif" (bilfie ileri olan, Hakk'ı bilen) insan isen)

Hiç üzülme; tut ki, şimdiki halde de, yine evren yokmuş."[1010]

Urdu Edebiyatında Rubai

Urdu edebiyatının nazım şekillerinden olan Rubai, Arapça sözcük olan "rubâ" dan türetilmiştir. Rubai'de "i" yer almaktadır. Rubai'nin lügat manası "dörtlü"dür.

[1008]Erkul, ***a. g. e.,*** s. 76
[1009]Mermer, vd., ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, s.124
[1010] Erkul, ***a. g. e.,*** s. 76

Edebiyatta Rubai nazım şekli, dört mısra ile yapılan mükemmel bir mazmundur. Aynı zamanda Rubai'ye iki beyitli de denilebilir.[1011]

Aruzun Hezec bahrinin 24 kalıbı ile kaleme alınan Rubaî nazım şeklinde, genellikle hikmet, tasavvuf, felsefe ve mantık gibi konular işlenmiştir.[1012]Rubâi nazım şekli, Farsçadan Urducaya geçmiş ve Hindistan'da mersiyelerin okunduğu meclislerde ve muşairelerde gazel okunmaya başlamadan önce dinleyicilerin hazırlanması için okudukları bir şiir geleneği arasında yer alan bir nazım şekliydi.[1013]

Şiir koleksiyonu hayatı boyunca derlenen en eski Urdu edebiyatı şairi Kuli Kutub Şah, Dekkan Urducasındaki ilk rubai yazarıdır. Çağdaşları Vechi ve diğer birkaç Dekkani şairi Vali ve Sirac Aurangabadi de rubai tarzı şiirler yazdılar, ancak hiçbiri rubai tarzı şiirde uzmanlaşmadılar.

Daha sonra Urduca olarak bilinen Kuzey lehçesinde, Hatim, Mir Taqi Mir, Sauda, Khwaja Mir Dard, İhsanullah Khan Bayan, Eşre Ali Fughan, Mir Hasan vb. diğer formlarla birlikte rubailer yazdılar, ancak hiçbiri rubai tarzında mükemmel değillerdi. Daha sonraki dönemin Delhi şairleri arasında Mümin Khan Mümin; Rubai şiirlerine çağdaşları Galib ve Zauk'tan daha fazla ilgi göstermiştir.[1014]

2. 2. 3.Çok Bentli Nazım Şekilleri

2.2.3.1.Şarkı

Klasik Türk Edebiyatında Şarkı

Şarkı, Türk edebiyatında bestelenmek amacıyla yazılan milli bir nazım biçimi olup halk edebiyatında türkünün karşıtıdır. Şekil yönünden murabbaya benzer. Çoğunlukla dört dizeli bentlerle yazılır. Ancak beş veya altı dizeli bentlerden oluşan şarkılar da vardır.[1015] Bestelenmek üzere yazıldıkları için de bent sayıları az olur (2-5 bent).[1016]Şarkıda her bendim üçüncü dizesi miyan (orta) veya miyanhane, sonda tekrarlanan size ise nakarat dizesi olup bestenin de en önemli bölümünü oluşturur.

[1011] Haşmi, a. g. e., s. 82
[1012] Toker, a. g. t., s. 105
[1013] Toker, a, g, t., s. 105
[1014]Samiuddin, a. g. e., s. 527
[1015] Pala, Divan Edebiyatı, s. 83
[1016] Pala, Divan Edebiyatı, s. 84

Nakarat ise her bendin sonunda tekrarlanan ve o bendin anlamı ile yakından ilgili olan dizedir.[1017] Şarkının konusu genellikle aşk, sevgili, ayrılık, içki ve eğlencedir. Geniş halk kitlelerine seslendiği için dilinin yalın olmasına önem gösterilir. Diğer musammat şekillerinde olduğu gibi şair genellikle son beyitte mahlasını söyler. Kadiye düzeni ilk bentte değişik şekiller gösterir. En yaygın şekil "aA – aA"dır.[1018]

Erkul: "Türk edebiyatında ilk şarkı örneklerini, XVII. Yüzyılda Nâilî (Ö. 1666) vermiştir. XVIII. Yüzyılda, Nedim (Ö. 1730) de, kendini en usta şarkı şairi olarak kabul ettirmiştir."[1019]

Urdu Edebiyatında Şarkı (Geet)

Urdu edebiyatı nazım şekilleri arasında yer alan Şarkı (Geet), şarkı söyleyenlere denilirdi. Şarkı nazım şeklinin musikiyle derin bir ilişkisi vardır. Bu yüzden şarkıda baş ritme önem verilir. Edebiyatta şarkı, kadının erkeğe olan aşkını açıklamasıdır. Şarkıda duygular özellikle göç ve ayrılık durumu sevecen bir şeklinde açıklanır.[1020]

Urdu şarkısının temeli Hint müziğidir. Urduca şarkıda Hintçe sözcükler, özel Hindi telmihatlar, yerel sevgililer, ağaçlar, meyveler gibi isimler sıkça kullanılır.Urdu edebiyatı Dekani şiirinde Muhammed Kuli Kutb Şah, Vechi, Gavvasi, Mian Şah Haşmi şiirleri Şarkı nın ilk örnekleridir.[1021]

2.2.3.2. Musammat

Klasik Türk Edebiyatında Musammat

Birden çok bendden oluşan manzumelerin genel adı "muhammas" tır. Muhammaslar, bendleri oluşturan mısra sayısına göre isimlendirilir. Her ben üç mısra dan oluşana "müselles", dört mısradan oluşana "murabba", beş mısradan oluşana "muhammes", altı mısradan oluşana "müseddes", yedi mısradan oluşana "müsebba", sekiz mısradan oluşana "müsemmen", dokuz mısradan oluşana "mütessa" ve on mısradan oluşana da"mu'aşşer" adı verilir. Kaside ve gazellerde, her beyitte mısra ortalarının ilk beytin sonu ile kafiyeli olmasına da "musammat" adı verilir. Musammatlar, şairlerin, divan

[1017] Pala, Divan Edebiyatı, s. 83
[1018] Pala, Divan Edebiyatı, s. 84
[1019] Erkul, a. g. e., s. 78
[1020] Haşmi, a. g. e., s.71
[1021] Haşmi, a. g. e., s. 72

şiirinin içerisinde, oldukça geniş serbest hareket alanı ortaya koyabildikleri bir nazım şekli olmuştur.[1022]

Urdu Edebiyatında Musammat

Musammat, Arapça bir sözcüktür. Bir nazımda her bendinin sabit sayıdaki mısralardan oluşur.[1023]

Musammat, "Tamsit" sözcüğünden oluşmuştur. Edebi anlamda nazımda Musammat; üç üç, dört dört, beş beş, altı altı, yedi yedi, sekiz sekiz, dokuz dokuz ve on on'lu mısralardan oluşan iki ya da ikiden fazla bentler şeklinde yazılmasıdır.

Musammat'ta ilk bendin tüm mısraları aynı kafiyede olur ve sonradan gelen her bendin mısraı ilk bentten farklı kafiyelidirler, ancak birbirleriyle birleşik yapıda olurlar, son mısra önceki bent ile birlikte olursa onlar aynı kafiyede olurlar. Her bentte mısraların sayısı eşit olur. Her bent üç mısralı ise "Müselles" denir. Her bent dört mısradan oluşursa bu yapıya "Murabba" adı verilir. Her bent beş mısradan oluşursa buna "Muhammes" ismi verilir. Musammat'ın her bendi altı mısralı ise buna "Müseddes"; yedi mısra ise "Musebba"; sekiz mısra ise "Müsemmen"; dokuz mısra ise "Mutessa" ve on mısralı ise buna "Muaşşer" ismi verilir.

Açıklama	معسر	متسع	مثمن	مسبع	مسدس	مخمس	مربع	مثلث	بند
Tüm Mısralar Aynı Kafiyelidir	ا ا ا ا ا ا ا ا ا ا ا ا	ا ا ا ا ا ا ا ا ا ا ا	ا ا ا ا ا ا ا ا ا	ا ا ا ا ا ا ا	ا ا ا ا ا ا	ا ا ا ا ا	ا ا ا ا	ا ا ا	İlk Bend

1. "مثلث" Müselles: Her bentte 3 mısra olur

2. "مربع" Murabba: Her bentte dört mısra bulunur.

[1022] Erkul a. g. e., s.77
[1023] Haşmi, a. g. e., s. 87

3. "مخمس" Muhammes: Her bentte beş mısra bulunur.

4. "مسدس" Müseddes: Her bentte altı mısra bulunur.

5. "مسبع" Müsebba: Her bentte yedi mısra bulunur.

6. "مثمن" Müsemmen: her bentte sekiz mısra bulunur.

7. "متسع" Mutessa: Her bentte dokuz mısra bulunur.

8. "معشر" Muaşşar: her bentte on mısra bulunur.[1024]

2.2.4 Bendlerden Oluşan Diğer Nazım Şekilleri

2.2.4.1.Terkib-i Bend

Terkib-i Bent, "hane" adı verilen ve gazel biçiminde kafiyelendirilmiş 5-10 beyitlik şiir parçalarının (genellikle 5-12 hane), "vasıta" adı verilen ve sürekli değişen bir beyit ile birbirine bağlanmasından oluşan nazım şeklidir. Vasıta beyti ehr hanenin sonunda değişmeden tekrarlanıyorsa terci-i bend oluşur.[1025] Terkib-i Bend'in her şiir öbeğine hane veya terkiphane denir. Terkiphane vasıta beyti ile birlikte bend adını alır. Şairin mahlası son terkiplerde söylenir.[1026]

Bendlerde, mısralar ya gazele olduğu gibi kafiyeli veya bütün mısralar birbiriyle kafiyelidir. Her bendin vasıta beyti, ayrı kafiyelidir. Bunun dışında, kafiye düzeni olan terkiplerde yazılmıştır. Terkib-i bend, çok kullanılan ve hemen her konunun işlensdiği biz nazım şekli olmuştur. [1027]

Klasik Türk Edebiyatında Terkib-i Bend

Klasik Türk Edebiyatında Necati, Yahya Bey, Nev'î, Bakî, Ruhî, Neşâtî, Şeyh Gâlib, Leylâ Hanım terkib-i bend nazım şekliyle şiir yazmışlardır.[1028]

Türk edebiyatında terkib-i benleriyle ünlü en büyük şair Rûhî'dir.[1029]

[1024] Sâdîqi, Asnaf-e Adab, s. 202
[1025] Pala, Divan Edebiyatı, s. 98
[1026] Pala, Divan Edebiyatı, s. 99
[1027] Erkul, a. g. e., s. 80
[1028] İpekten, ***Eski Türk EdebiyatıNazım Şekilleri ve Aruz***, s. 115
[1029] Pala, Divan Edebiyatı, s. 99

Urdu Edebiyatında Terkib-i Bend

Urdu edebiyatı nazım şekli Terkib-i Bend, ayrı bir tür değildir. Terkib-i Bend nazım şekli, çok sayıda bendden oluşur. Terkib-i Bend nazım şeklinin bir bendi beş mısradan oluşur. Buna "Muhammes Terkib-i Bend" nazım denir. Bu nazım şeklinin bir bendi altı mısradan oluşursa buna "Müseddes Terkib-i Bend" denir. Bazı terkib-ibentlerde bent sayısı beş ve altıdan çok mısralarda olabilir. Bu bent bazen mesnevi yapısında olur ve bazende gazel yapısında olur. Her iki yapıda bendin sonu şiirlerin her iki mısrası birlikte aynı kafiyeve aynı redifte olur.[1030]

Terkib-i Bent, yapısı bakımından Urdu ve Farsça şiirlerinin bir türüdür. Terkib-i Bend'de iki veya ikiden fazla bent gazel (kaside) yapısında yazılır.[1031] Urdu edebiyatında Muhammed İkbal, terkib-i bend nazım şekliyle şiir yazmıştır ve İkbal'in"Zaûk aur Şaûk" isimli eserinin her bendinde altı şiir vardır ve "Mescid-i Kurtuba" isimli eserinde sekiz şiir vardır.[1032]

2.2.4.2. Terci-i Bend

Terkib-i bend'e benzeyen Terci-i bend'de vasıta beyitleri, her bendin sonunda aynen tekrar edilir. Son bendde, mahlas söylenir. Bu nazım şeklinde vasıta, her bendin sonunda tekrarlandığı için, konu bütünlüğü görülür. Düşüncelerin, her benbin sonundaki asıl düşünceye bağlanması, terkiplere göre, terci yazmayı güçleştirmiştir. Değişik konuların ele alındığı terci ilerde, en çok devirden, felekten şikayet, mersiye ve özellikle de medhiye konuları işlenmiştir.[1033]

Bir bendin asıl kafiye şeması aa, xa, xa…VV; bb, xb, xb….VV …vd. biçiminde olur.Terci-i bend in konuları arasında felek, Allah'ın kudreti, evrenin sonsuzluğu, hayatın zorlukları, dünyadanşikasyet vs. mücerret konular ile mersiye, methiye, tevhit gibi nazım türleri ilk sırayı alırlar.[1034]

[1030] Haşmi, a. g. e., s.93
[1031] Sâdîqi, ***Asnaf-e Adab***, s. 213
[1032] Haşmi, a. g. e., s.93
[1033] Erkul, a. g. e., s. 81
[1034] Pala, Divan Edebiyatı, s. 97

Klasik Türk Edebiyatında Terci-i Bend

Klasik Türk Edebiyatında Tercî'-i Bend çok kullanılmış şairler arasında XIV. yüzyılda Nesîmî, XV. yüzyılda Cem Sultan, Ahmed Paşa ve Şeyhî; XVI. yüzyılda Hayreti, Ca'fer Çelebi, Fuzûlî,Yahyâ Bey, Bağdatlı Ruhî, Bâkî ve Hayalî Bey; XVII. yüzyılda Nâ'ilî; XVIII. yüzyılda Nedîm, Gâlib Dede, Enderûnlıı Fâzıl-İzzet Molla' ve Nef'î ; XVIII. Yüzyılda ise Ziya Paşa yer almaktadır.[1035]

Urdu Edebiyatında Terci-i Bend

Urdu edebiyatı nazım şekliilerinden birisi olan Terci-i Bend; Terkib-i Bend nazım şeklinden bir yönüyle farklıdır, o da Terkib-i Bend de her bendin sonundaki beyitler farklı olur. Ancak Terci-i Bend'de her bendinsonunda bir beyit veya mısra tekrar tekrar getirilir. Bu tarz şiirlere Terci-i Bend denir. Urdu edebiyatında şair Nazir Akbarabadi'nin bir çok nazımları Muhammes Terci-i Bend yapısında olur, çünkü beytin her bendinden sonra bir mısra tekrarlanır.[1036]

2.2.5. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatı Nazım Şekillerinin Karşılaştırılması

Nazım Türleri Terimsel Karşılaştırma

Türk Edebiyatı	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**
Na't	Münacaat	Şehr-Engiz	Mersiye
Urdu Edebiyatı	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**
Na't	Münacaat	Şehri-Aşub	Mersiye
Benzerlik Oranı	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**
%100	%100	%50	%100

Nazım Şekilleri Terimsel Karşılaştırma

Türk Edebiyatı	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**
Gazel	Kaside	Mesnevi	Müstezad
Urdu Edebiyatı	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**
Gazel	Kaside	Mesnevi	Müstezad
Benzerlik Oranı	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**
%100	%100	%100	%100

[1035] İpekten, Eski Türk EdebiyatıNazım Şekilleri ve Aruz, s. 120
[1036] Haşmi, a. g. e., s. 94

Türk Edebiyatı	Türk Edebiyatı	Türk Edebiyatı	Türk Edebiyatı	Türk Edebiyatı	Türk Edebiyatı
Kıt'a	Rubai	Şarkı	Musammat	Terkib-i Bend	Terci-i Bend
Urdu Edebiyatı	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**
Kıt'a	Rubai	Geyt	Musammat	Terkib-i Bend	Terci-i Bend
Benzerlik Oranı	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**
%100	%100	%0	%100	%100	%100

a. Na't

Benzerlikler

Na't, hem Klasik Türk Edebiyatında hem de Urdu Edebiyatında Peygamberimiz Hz. Muhammed'i tüm yönleriyle tarif eden nazım türüdür.

Farklılıklar

Klasik Türk edebiyatında Na't türünde 14. yy: Âşık Paşa, Şeyyâd Hamza; 15. yy: Ahmedî, Nesîmî, Ahmed-i Daî, Süleyman Çeledi; Yavuz Sultan Selîm, Lâmi-î, Kemâlpaşa-zâde, Zâtî; Bahtî (Sultan 1. Ahmed), Ganizâde Nâdirî, Nef'î ve Nazîm Nahîfî, Na'tî, Arpaeminiz3ade Sâmî, Enîs Dede, Necîb (Sultan III. Ahmed) vb. şairler na't türünde şiir yazmışlardır.

Urdu edebiyatında ise Emir Minâ'î, Muhsin Kakordî, Melânâ Zafer Ali Han ve Allame İkbâl gibi meşhur şairler na't türünde eserler yazmışlardır.

b. Münâcât

Benzerlikler

Anlam olarak hem Klasik Türk Edebiyatında hem de Urdu Edebiyatında Münâcât, Allah'a yalvarmak için O'na huzurunda edilen duadır.

Farklılıklar

Klasik Türk edebiyatında Şeyhî, Fuzûlî, Muhibbî, Nef'î isimli şairler münâcât türünde şiirler yazmışlardır.Urdu edebiyatında ise Mevlâna Halî bu türde şiirler yazmıştır.

ç. Şehr-engiz (Şehr-Âşûb)

Benzerlikler

Hem Klasik Türk Edebiyatındaki "Şehr-engiz" hem de Urdu Edebiyatındaki "Şehr-Âşûb" şiir türleri bulundukları ülkelerde yaşanan olaylar hiciv şeklinde anlatmaktadırlar.

Farklılıklar

1. Klasik Türk edebiyatında bu türe "Şehr-engiz" ismi verilirken; Urdu Edebiyatında bu türe "Şehr-Âşûb" ismi verilir.

2. Klasik Türk edebiyatında Şehr-engiz şehrin güzelliklerini konu alırken; Klasik Urdu Edebiyatında Şehr-Âşûb şehirde yer alan kargaşayı, katliamları, fitneyi ve bir ülkede yaşanan ekonomik ve siyasi çöküşü ele alır.

3. Klasik Türk Edebiyatında Şehr-engiz konusu itibarıyla İstanbul, Edirne, Bursa illerinin güzelliklerini konu alırken; Urdu edebiyatında Şehr-Âşûb özellikle Hindistan'da 1857 yılında yaşanan büyük ayaklanmayı konu alır ve özellikle bütyük krallıkların hüküm sürdüğü Delhi'de yaşanan trajediyi anlatır.

d. Mersiye

Benzerlikler

1. Mersiye, hem Klasik Türk Edebiyatı hem de Urdu Edebiyatında ölen kişilerin ardından yazılan manzum şiirlere verilen isimdir. Bu manzumelerde ölen kişilerin yiğitliği, kahramanlıkları ifade edilir. Onlar iyilikleriyle yad edilirdi.

2. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında yazılmış olan mersiyelerin ana konusu Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit düşmesidir.

Farklılıklar

1. Klasik Türk Edebiyatında ilk mersiye örneği, XIV. yüzyıl şairi Ahmedî tarafından verilmiştir. Klasik Türk Edebiyatında mersiye yazmış en önemli şairler arasında: Ahmet Paşa, Kemal Ümmî, Cafer Çelebi, Cem Sultan, Firdevsî, Kıvâmî,

Necâtî,Mesîhî, Türâbî, Revânî, Mahremî, Usûlî, Lâmi'î, Kemâl Paşazâde, Aşkî, Hayretî, Fazlî, Nazmî, Zihnî, Hayalî, Mânî, Bâkî, Ubeydî, Fevrî, Nev'î, Rahmî, Ulvî, Nâdirî, Rûhî,Atâyî, Bahtî, Atâyî, Hâletî, Fevzî, Nakşî, Râmî, Feyzî, Nâilî, Riyâzî, Kelîm, Neşâtî, Fasîh, Fâzıl, Kânî, Şeyh Gâlib, Hâmî, Yenişehirli Avnî, Şeref Hanım ve Leylâ Hanım sayılabilir.

Urdu Edebiyatı Mersiye şairleri: Ḳulî Ḳuṭb Şāh, Abdullah Ḳuṭb Şāh, Miskeen, Hazeen, Mir Taki Mir, Mirza Rafi Sauda, Sikandar, Gada, Chhanu Mai Dilgeer, Fasih, Mir Khaliq, Monis ve Uns'tur. Ancak Klasik Urdu Edebiyatında en büyük mersiye şairleri Mir Anis ve Dabir'dir.

Karşılaştırma:

Türk Edebiyatı	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**
Mersiye Tanımı	**Mersiye Konusu**	**Mersiye Şairleri**
Urdu Edebiyatı	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**
Mesnevi Tanımı	**Mesnevi Konusu**	**Mersiye Şairleri**
Benzerlik Oranı	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**
% 95	% 95	% 0
Farklılık Oranı	**Farklılık Oranı**	**Farklılık Oranı**
% 5	% 5	% 100

e. Gazel

Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında yer alan Şiir Türlerinin İsim Benzerlikleri

Benzerlikler

1. Klasik Türk edebiyatı ve Urdu edebiyatlarında gazelin anlamı kadınlar için söylenen güzel sözlerve kadınlar hakkında konuşmaktadır.

2. Klasik Türk edebiyatı ve Urdu edebiyatında gazelin en önemli konusu aşk ve şaraptır. Bunun yanında her iki edebiyatta tasavvuf, hikmet, felsefe, din, ahlak, irfan ve siyaset konularında gazeller yer almaktadır.

3. Her iki edebiyatta da gazelin beyit sayısı ve mısraları en az 4'ten başlamaktadır.

4. Her iki edebiyatta gazelin özellikleri arasında olan matla, makta isimleri aynı özelliğe sahiptir.

5. Her iki edebiyatta gazel alanında İran edebiyatından etkilenmişlerdir.

6. Klasik Türk edebiyatı ve Urdu edebiyatı şairleri özellikle Sebk-i Hindi akımı dahilinde Fars edebiyatı şairlerinden etkilenmişlerdir.

7. Her iki edebiyatta da çok ünlü ve meşhur gazel şairleri yer almaktadır.

8. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu edebiyatında gazel yazan Mirzâ Galîb isimli şairler yer almaktadır. Ancak Klasik Türk edebiyatında yer alan 18. Yüzyıl şairi Şeyh Galib'dir. Urdu Edebiyatında yer alan gazel şairi ise Mirza Esedullah Han Galib'dir.

Farklılıklar

1. Urdu edebiyatında gazelin bir diğer anlamı da geyiğin avlandığı an çıkardığı acı ve hüzünlü sesidir.

2. Klasik Türk edebiyatında öncelikli olarak gazel türü ortaya çıkmıştır. Klasik Türk edebiyatında gazel şiirinin ilk örnekleri 12. Ve 13. Yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Urdu edebiyatında gazelin ortaya çıkışı 16. ve 17. Yüzyıllardadır.

3. Klasik Türk Edebiyatında gazel şiirleri Osmanlıcadır. Urdu Edebiyatında ise gazel şiirlerinin dili Urduca'dır.

4. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında gazel yazan şairlerin isimleri farklıdır.

5. Klasik Türk Edebiyatının ilk gazel şairi Hoca Dehhani'dir. Urdu Edebiyatında ise ilk gazel şairi Golkundalı Muhammed Kuli Kutb Şah'tır.

6. Klasik Türk Edebiyatında gazel türünde şiir yazan meşhur şairlerin isimleri şu şekildedir.

Hoca Dehhani, Kadı Burhaneddin, Seyyid Nesimî, Âşık Paşa, Ahmedî, Mesîhî, Zeynep Hatun, Mihrî Hatun, Zatî, Fuzûlî, Hayalî, Bakî ve Şeyh Galib.

Klasik Urdu Edebiyatının meşhur gazel şairleri ise: İnşa, Cür'at, Rangin, Nasih, Yakin, Kaim Çandpuri, Mir Söz, Mir Taki Mir, Mir Dard, Sauda, Mumin, Gâlib,

Zauk, Dağ, Mir Hasan, Mushafi, Ateş, Şah Nasır, Nasih, Rind, Eltaf Hüseyin Hali, Muṣṯafa Ḫān Şîfta, Muhammed İkbal, Askar, Coş, Ciğer ve Riyaz Haydarabadi'dir.

Türk Edebiyatı	Türk Edebiyatı	Türk Edebiyatı	Türk Edebiyatı	Türk Edebiyatı
Gazel Tanımı	Gazel Konusu	Gazel Beyit Düzeni	Gazel Şairleri	İlk Gazel Dönemleri
Urdu Edebiyatı	Urdu Edebiyatı	Urdu Edebiyatı	Urdu Edebiyatı	Urdu Edebiyatı
Gazel Tanımı	Gazel Konusu	Gazel Beyit Düzeni	Gazel Şairleri	İlk Gazel Dönemleri
Benzerlik Oranı	Benzerlik Oranı	Benzerlik Oranı	Benzerlik Oranı	Benzerlik Oranı
%100	%100	%75	%0	%0
Farklılık Oranı	Farklılık Oranı	Farklılık Oranı	Farklılık Oranı	Farklılık Oranı
%0	%0	%25	%100	%100

f. Kaside

Benzerlikler

1. Her iki edebiyatta da kasidenin bir Arapça sözcük olduğunu açıklanmaktadır.

2. Kaside, her iki edebiyatta devlet büyüklerini abartıyla öven bir nazım türü olarak ifade edilmiştir.

3. Her iki edebiyatta kaside beyit sayısında bir sınır yoktur.

Farklılıklar

1. Klasik Türk Edebiyatında kaside Arapçanın önemli bir türü olarak açıklanmıştır. Klasik Urdu edebiyatında ise kasidenin Farsçadan geçtiği, Farsçadan önce de Arapçadan Farsçaya geçtiği açıklanmıştır.

2. Klasik Türk Edebiyatında kasidenin beş bölümden oluştuğu ifade edilmektedir. Bu bölümler a. Nesib&Teşbib; b. Medhiye; c. Tegazzül; d. Fahriye ve e. Dua'dır.

Urdu Edebiyatında ise kaside dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler a. Teşbib; b. Garez; c. Medh ve d. Dua'dır.

4. Klasik Türk Edebiyatında kaside yazarlığı 13. Yüzyılda ortaya çıkmıştır. Urdu Edebiyatında kaside yazarlığı 16. Yüzyılda başlamıştır.

5. Klasik Türk Edebiyatında kaside yazarları şu isimlerden oluşmaktadır: Mevlana Celalettin-i Rumi,Şeyhî, Ahmet, Hayalî, Fuzûlî, Nevî, Bakî, Ruhî ve Nef'î.

Urdu Edebiyatında kaside yazarları şu isimlerden oluşmaktadır: Muhammed Kuli Kutb Şah, Mümin, Gâlib, Hali, Gavvasi, Muştak Rüstemi, Nusreti, Amir Minai, Dağ Dehlevi, Mevlana Azad, Mir Taki Mir, Mir Hasan, Kaim, Hasret, Mirza Sauda, Veli, Mir Taki Mir, Taban, Figan, Mushafi, İnşa, Zauk, Mevlana Hali, Mushafi, Cur'et, Coş ve Rengin.

Türk Edebiyatı	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**
Kaside Tanımı	**Kaside Konusu**	**Kaside Beyit Düzeni**	**Kaside Şairleri**	**Kaside Dönemleri**
Urdu Edebiyatı	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**
Kaside Tanımı	**Kaside Konusu**	**Kaside Beyit Düzeni**	**Kaside Şairleri**	**Kaside Dönemleri**
Benzerlik Oranı	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**
% 100	% 100	% 100	% 0	% 0
Farklılık Oranı	**Farklılık Oranı**	**Farklılık Oranı**	**Farklılık Oranı**	**Farklılık Oranı**
% 0	% 0	% 0	% 100	% 100

g. Mesnevi

Benzerlikler

1. Klasik Türk Edebiyatında Mesnevi, aynı vezinde ve her beyti kendi arasında ayrı ayrı kafiyeli nazım şekilleridir. Urdu Edebiyatında Mesnevi'nin anlamı: bir beyitte yer alan iki mısraın kafiyeli olduğu bir şiir şeklidir.

2. Klasik Türk Edebiyatında Mesnevi, her beyti ayrı (aa-bb-cc…. vs.) kafiyleri olan nazım şeklidir. Aruzun kısa kalıplarıyla yazılır. İki beyitlik şiir parçalarından binlerce beyit uzunluğundaki kitaplara dek kullanılmış bir şeklidir.

Urdu Edebiyatında Mesnevi'de mısra 2-2 ölçüsünde olur ve her beyit mısra olur ve her beytin kafiyesi ayrı olur, yani bir şiir, kafiyeden dolayı bir diğer beyte ya da mısraya bağlı olmaz.Dolayısıyla, bir mesnevinin beyitlerinin kafiye düzeni aa, bb, cc, şeklindedir.

……..……..a

……..……..a

……b

……b

……c

……c

c. Her iki edebiyata da Mesnevi İran Edebiyatı'ndan geçmiştir.

d. Hem Klasik Türk edebiyatı hem de Urdu Edebiyatında en büyük Mesnevi şairi, Mevlana Celaleddin-i Rumi olarak bilinir.

e. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında Mesnevinin en başlıca konusu aşktır.

f. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatı mesnevi şairleri aynı isimli eserler üzerine çalışmışlardır. Bu eserler şunlardır.

Klasik Türk Edebiyatı: Şeyyâd Hamza "Yûsuf u Zelihâ",Fuzuli "Leylâ vü Mecnûn", Kemâlpaşa-zâde "Yûsuf u Zelihâ", Lâmi'î, "Ferhâd ü Şîrîn",Ahmed-i Mürşidî "Ferhâd ü Şîrîn".

Urdu Edebiyatı: "Mesnevi Mevlana Celaleddin-i Rumi", Şeyh Ahmed "Yusufu Zuleyha", "Leyla Mecnun" , Muhammed Ajiz "Yusuf ve Zuleyha",

Farkılıklar

a. Klasik Türk edebiyatında mesnevi konuları Aşk; din-tasavvuf (Mevlit), didaktik-ahlaki, savaş ve kahramanlık, bir şehir ve güzel anlatımı, mizah, ilim, sözlük bilgisi ve tarihtir. Urdu edebiyatında mesnevinin konularıçoğunlukla aşktır.

b. Klasik Türk Edebiyatı Mesnevi şairleri:Yusuf Hâs Hacib, Mevlânâ Celâleddin Rûmî,Şeyyad Hamza, Ahmedi, Ahmed-i Dâ'î, Süleyman Çelebî Fuzûlî, Taşlıcalı Yahya Bey, Kemâlpaşa-zâde

Urdu Edebiyatı Mesnevi şairleri: Gavasi, Neşati, Fahreddin Nizami, Resmi, Nusreti Sirac Aurangabadi, Molla Vechi, Mahmut Hicri, Cur'at, Şah Hatim, Faiz, Şah Mubarek Abru, Mirza Rafi Sauda, Saz, Mir Taki Mir, Hasret, Kaim, Mir Hasan, Mushafi ve Hali en meşhur mesnevi şairleridir.

c. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında çok meşhur mesneviler yazılmıştır. Mesnevilerin isimleri ve şairleri şu şekildedir.

Klasik Türk Edebiyatı: Mevlana Celaledin-i Rumi "Mesnevi", Şeyyad Hamza "Yûsuf u Züleyhâ", Kutb "Husrev ü Şirin", Süleyman Çelebî "Mevlid",

Urdu Edebiyatı: İbn i Nishati"Phulban,Gavvasi "Saif-ul Muluk u Badi-ul Jamal",Molla Vechi "Kutb Muştari", Siraj Aurangabadi "Bostan-e Hayal", Mir Taki Mir "Derya'e Işq" ve "Şule'e Işq" , Mir Hasan "Sihr-ul Bayan", Mir Asar ""Hub-e Hayal", Dia Şankar Nesim"Gulzar-e Nesim", Nevab Mirza Şauk"Zehir Aşk" ve Dağ Dehlevi "Feryad Dağ".

Türk Edebiyatı	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**
Mesnevi Tanımı	**Mesnevi Konusu**	**Mesnevi Aynı İsimli Eserler**	**Mesnevi Şairleri**	**Mesnevi Eserleri**
Urdu Edebiyatı	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**
Mesnevi Tanımı	**Mesnevi Konusu**	**Mesnevi Aynı İsimli Eserler**	**Mesnevi Şairleri**	**Mesnevi Eserleri**
Benzerlik Oranı	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**
% 100	% 100	% 30	% 0	% 0
Farklılık Oranı	**Farklılık Oranı**	**Farklılık Oranı**	**Farklılık Oranı**	**Farklılık Oranı**
% 0	% 0	% 70	% 100	% 100

ğ. Kıt'a

Benzerlikler

1. Her iki edebiyatta Kıt'a nın tanıtımı aynıdır.

2. Her iki edebiyatta Kıt'a nın dizilişi 2. ve 4. Mısralarda birbirleriyle kafiyelidir.

3. Her iki edebiyatta Kıt'a'da matla'nın bulunması gerekli değildir.

4. Her iki edebiyatta Kıt'a'nın kafiyede sınırlaması yoktur.

Farkılıklar

Klasik Türk edebiyatında Necâti Bey, Fuzûli, Bâkî, N'abî, Nedîm, Ahmed Vasfi ve Adlî, Kıt'a nazım şeklinde şiirler yazdılar. Urdu edebiyatında ise Saudâ, Mir Taki

Mir, Söz, Mir Hasan, Mushafî, İnşâ, Rangin ve Cu'rat Kıtâ nazım şeklinde şiirler yazmışlardır.

h. Rubai

Benzerlikler

1. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında Rubainin anlamı dörtlüdür.

2. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında Rubaî'nin konusu Din, Tasavvuf, Felsefe ve Mantık'tır.

Farkılıklar

1. Klasik Türk edebiyatında Azmi-zâde Mustafa Hâletî, rubaileriyle ünlüdür. Urdu edebiyatında ise Hatim, Mir Taqi Mir, Sauda, Khwaja Mir Dard, Mir Hasan rubai yazdılar.

2. Klasik Türk Edebiyatında Rubaî, dini meclislerinde okunurken; Urdu Edebiyatında Rubai Meclislerde ve Müşairelerde gazelden önce okunan geleneksel biretkinliktir.

ı. Şarkı

Benzerlikler

1. Klasik Türk Edebiyatında ve Urdu edebiyatında şarkı bestelenmek üzere yazlmış nazım biçimdir.

2. Her iki edebiyatta aşk acısına bağlı olarak şarkılarda hüzünlü besteler yapılmıştır.

Farkılıklar

1. Klasik Türk Edebiyatında Şarkı'nın konusu aşk, sevgili, ayrılık, içki ve eğlencedir. Urdu Edebiyatında ise Şarkının konusu kadının erkeğe olan aşkını açıklamasıdır. Şarkıda duygular özellikle göç ve ayrılık durumu sevecen bir şeklinde açıklanır.

2. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında şarkıların besteleri birbirinden farklıdır. Klasik Türk Edebiyatında özellikle Türk Sanat Müziği makamları ile Türk Halk Müziği türküleri Klasik Urdu Edebiyatındaki şarkılar biribirlerinden tamamen farklıdırlar. Klasik Urdu Edebiyatında özellikle Hint müzikleri ve danslar içiçedir.

3. Klasik Türk şarkılarında ve Urdu şarkılarında bestelenen müzikleri çalmak için ülkelere özgü müzik enstrümanları kullanılmaktadır. Klasik Türk Sanat Müziğinde cümbüş, ud, keman, kabak kemane, kanun ağırlıklı olarak kullanılan enstrümanlardır. Klasik Türk Müziğinde Türk Halk Müziği enstürmanlarında ise saz, davul, zurna ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Urdu müziğinde ise Hindistan ve Pakistan'da kullanılan Sitar, Saranghi, Flüt, Rebab ve Pakhwaj ağırlıklı olarak kullanılmaktadır.

i. Musammat

Benzerlikler

1. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında Musammat, birçok bendden oluşan manzumelerdir.

2. Klasik Türk edebiyatı ve Urdu Edebiyatında Musammatlaraldıkları mısralara göre aynı ismi alırlar

Üçlü Mısra: Müselles

Dörtlü Mısra: Murabba

Beşli Mısra: Muhammes

Altılı Mısra: Müseddes

Yedili Mısra: Müsebba

Sekizli Mısra: Müsemmen

Dokuzlı Mısra: Mutessa

Onlu Mısra: Muaşşar

Farklılıklar

Klasik Türk edebiyatında Musammat başlığı altında Musammat nazım şeklinde yer alan terimler ele alınırken; Urdu edebiyatında ağırlıklı olarak Musammat; Terci-i Bend ve Terkib-i bend nazım şekilleriyle beraber ele alır.

j. Terkib-î Bend

Benzerlikler

a.Tanım olarak her iki edebiyatta bent sayısı 5, 6 dan çok mısralarda olabilir.

b. Bendlerde, bütün mısralar birbiriyle kafiyelidir.

Farklılıklar

Klasik Türk edebiyatında Terkib-î Bend nazım şekliyle şiir yazan en meşhur şair Rûhî'dir. Urdu edebiyatında ise Muhammed İkbal şiirlerinde Terkib-i Bend nazım şekliyle yazmıştır.

k. Terci-î Bend

Benzerlikler:

a. Klasik Türk edebiyatında ve Urdu edebiyatında Terci-i Bend nazım şekli yapısı itibariyla birbirine beznemektedir.

b. Klasik Türk edebiyatı ve Urdu edebiyatında Terci-i Bend nazım şekli, nazım şekilleri konulu kitaplarda sabit bir terim olarak yer almaktadır.

Farklılıklar:

a. Klasik Türk edebiyatında Terci-i Bend nazım şeklinde şiirler genellikle 5 ve 7 bend arasında yazılmıştır. Urdu edebiyatında ise Terci-i Bend nazım şeklindeşiirler genellikle altıve sekiz bend arası yazılmıştır

2.b. Muhteva Yönünden

2.3.Klasik Türk Edebiyatında Edebi Sanatlar

2.3.1.Mecazlar

2.3.1.1.Mecaz

Klasik Türk Edebiyatında Mecaz:

Bir kelimenin gerçek (=temel) anlamı dışında başka bir anlamda kullanılmasıdır. Mecâzda kelimenin temel anlamı ile karşıladığı yeni anlam arasındaki ilişki gerçek

dışıdır. Mecâz, mecâz-ı aklî (=aklî mecâz) ve mecâz-ı lügavî (= lügavî mecaz) olmak üzere ikiye ayrılır. [1037]

Urdu EdebiyatındaMecaz:

Bir ilgi veya alaka vasıtasıyla sözcüğe benzer başka anlamlar getirip kullanma sanatına mecaz denir, burada yeni bir sözcük oluşturulamaz.[1038]

2.3.1.2. Mecaz-ı Mürsel

Benzetme amacı gütmeden, bir kelime veya ibareyi anlamlarında kullanılmayacak şekilde ifade etmeye Mecaz-i Mürsel denir.[1039]

Klasik Türk Edebiyatında Mecaz-ı Mürsel

Dilimizdeki deyimlerin çoğu Mecaz-ı Mürsel'e örnektir. «Cengiz öğretmenin gözüne girdi.» sözünde, «gözüne girdi» sözü mecazî anlamda kullanıldığı için gerçek anlamda değerlendiremeyiz. Bir kişinin bir başkasının gözüne sığmayacağı bellidir. Çoğunlukla örnek davranış gösterenler için «göze girdi» sözünü söyleriz. Diğer mecazlar gibi Mecaz-ı Mürsel de az sözle çok ve geniş kavram ifade etmeye yarar.

Bu sanata giren ifadelerin zihnimizde bıraktığı ilk anlam mecazîdir. Mecaz-ı Mürsel'i meydana getiren kelimeleri öz anlamlarında kullanmamızı önleyen kavrama «Engelleyici karine» denir.

Bu sanatın en belirgin özelliklerini şöyle özetleyebiliriz.

1. Mecaz-ı Mürsel de benzetme amacı güdülmez,

2. Sanatı meydana getiren kelimeleri öz anlamlarında kullanmamız mümkün değildir.[1040]

Örnek:

"Uyandır çeşm-icânı hâb-ı gafletten seher-hîz ol

Çemen bülbülleriyle subh-dem zikreyle Mevlâyı"

[1037] M. A. Yekta Saraç, ***Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları***, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay., Eskişehir, 2015, s. 13.
[1038] Tanvir Hussain, Istelahat-i Edebi, İlmi Kitabhane, Pakistan, 2016 s. 167
[1039] Rıfkı Yazıcı, Örneklerle Edebi Sanatlar, Kalite Matbaası, Ankara, 1976, s. 36
[1040] Yazıcı, a. g. e., s. 36

(Bâkî)

Beyitte kısaca "Seher vakti kalk da can gözünü gaflet uykusundan uyandır. Çemendeki bülbüllerle sabah vakti Mevlâyı zikreyle." denmektedir. Burada "çemen" kelimesinden murat ağaçları, çiçekleri ile bir bahçedir ki, çimen onun bir cüz'üdür. Bütün-parça ilişkisi ile Mecaz-ı Mürsel vardır.[1041]

Urdu Edebiyatında Mecaz-ı Mürsel

Bir sözcük gerçek anlamı değil de mecazi anlamda kullanılırsa ve her iki anlam (gerçek ve mecazi) benzetme amacı taşımıyorsabu sanata"Mecaz-i Mürsel" denir.[1042]

Örnek

Gazab ânkheen, sitam abrû, ajaeb munah kî safâ'î Khudâ ney apne hâthôn sey terî sûrat binâ'î he	غضب آنکھیں، ستم ابرو، عجب منہ کی صفائی خدا نے اپنے ہاتھوں سے تری صورت بنائی ہے

"Gözler Korku dolu, kaşlar sitem içinde ve yüzünün temizliği; Allah kendi eliyle senin güzelliğini yaratmıştır."

(Mîr Takî Mîr)

İkinci mısradaki "ہاتھوں" sözcüğü, kendi gerçek ya da hakiki anlamında değildir. Bu sözcüğün anlamı "Allah'ın gücüdür."[1043] Burada Mecaz-ı Mürsel sanatı vardır.

2.3.1.3. Teşbîh (Benzetme)

Klasik Türk Edebiyatında Teşbîh (Benzetme)

Aralarında bir yada birden fazla benzerlik bulunan iki şeyin birini diğerine benzetmektir.[1044]

[1041] M. A. Yekta Saraç, Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat, Gökkubbe Yay., İstanbul, 2012., s. 114
[1042] Arif Hasan Khan, Nesab-e Belagat, C.K. Offset Printers, Delhi, 2015, s. 111
[1043] Seyid Perviz Ahmed, ***Urdu Qawaid Aur Insha***, National Council of Educational Research and Training 2013, s. 63
[1044] Saraç, ***Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları***, s. 16

Örnek:

"Nâzil oldu nûr-ı Yezdân gibi bârân-ı buhâr

Şâhid-i ezhârın açıldı nikâb-ı talâtı"

(Taşlıcalı Yahyâ)

Bahar yağmuru, Allah'ın ûru gibi indi. Çiçekler güzelinin parlak örtüsü açıldı.[1045]

Örnek:

«Aslanlar gibi çarpışan erlerimiz, siperlerini terk etmediler.»

Aslan cesaret ve çevikliği ile tanınan bir hayvandır.

«Siperlerini terk etmeyen erler»

Cesaret ve metanetleri yönünden aslanlara benzetilmiştir. Benzetme bu yönüyle mecazdır.[1046]

Zira aslan avının üzerine içgüdü ile atılırken, erlerin düşman karşısında direnmeleri veya düşman üzerine atılmaları şuurludur.

Teşbih, diğer söz sanatları içinde sanatçıların en çok sevdiği ve kullandığı bir anlatım vasıtası olmuştur.

Bir teşbihte en az iki, en çok dört öge bulunur. Bu dört öge de kendi arasında ikiye ayrılır.

Şöyleki:

I. Esas Ögeler

a. Benzeyen (Müşebbeh)

b. Kendisine Benzetilen (Müşebbehün-bih)

II. İkinci derecede (Tali) Ögeler

[1045] Mermer, Eski Edebiyat Terimleri Sözlüğü, s. 188
[1046] Yazıcı, a. g. e., s. 17

a. Benzetme Edatı (Edat-ı Teşbih)

b. Benzetme Yönü(Vech-i Şebeh)[1047]

Örnekler:

"Nolaydı sihr bileydim ki hicre doymak için

Yüreğim yüreğin gibi seng-i hârâ kılam"

(Ahmed Paşa)

(Ayrılığa doymak için yüreğimi yüreğin gibi

sert taş 'duygusuz' yapacak büyüyü bilseydim.)

Bu teşbihteki ögeleri sıralayalım.

Benzeyen: Yüreğim

Kendisine Benzetilen: Yüreğin

Benzetme Yönü: Seng-i hârâ kılmak

Benzetme Edatı: Gibi[1048]

Urdu Edebiyatında Teşbih (Benzetme)"تشبیہ"

Bu sanatta amaç bir şeyi başka bir şeye benzetmektir.

بچہ چاند جیسا ہے (Beççe çând ceysâ he)

Çocuk ay gibidir.[1049]

Benzeyen: Çocuk

Kendisine Benzetilen: Ay

Benzetme Edatı: Gibi

[1047]Yazıcı, a. g. e., s. 18
[1048] Yazıcı, a. g. e., s. 19
[1049]Hussain, a. g. e., s. 53

Benzetme Anlamı: Mecazi Anlam.

Diğer bir teşbih örneği,

اکرم شیر کیطرح بہادر ہے(Ekrem şîr kî tarah behâdır he)

Ekrem aslan gibi cesurdur.[1050]

Benzeyen: Ekrem

Kendisine Benzetilen: Aslan,

Benzetme Edatı: Gibi

Benzetme Yönü: Cesur

Benzetme Anlamı: Mecazi Anlam.

Teşbihin Bölümleri

1. (مُشبَّہ) **Müşebbe:** Bir şahıs ya da nesneye benzerlik.

2. (مشبہ بِہ) **Müşebbe-bih**: Şahısların ve nesnelerin arasındaki benzerlik

3. (وجہشِبہ) **Vacah Şibe**: Sıfatlarda Müşebbe be'nin dahil olması

4.(حرفتشبیہ) **Harf-i Teşbih**: Sözcüklerde müşebbe ve müşebbe-be'nin benzerlikleri.[1051]

5. (غرضتشبیہ) **Gariz Teşbih:** Amaçlı teşbihtir.[1052]

Nâz kî is ke lab kî kyâ kahie Penkharî ek gulâb kî sî hai	نازکی اس کے لب کی کیا کہیئے پنکھڑی اک گلاب کی سی ہے

"Onun dudaklarının nazikliği hakkında ne diyelim? Gül çiçeğin bir yaprağı gibidir."

(Mir Taki Mir)

[1050]Hussain, a. g. e., s. 53
[1051]Khvacah Muhammed Sâdîqi, ***Jadeed Urdu Kavaid o İnsha***, Akademik Ofset Press, Karaçi, s. 193
[1052] Sâdîqi, ***Jadeed Urdu Kavaid o İnsha***, s. 194

Bu şiirde "لب" (ہونٹ) : (Dudak); "Gül Çiçeğinin Yaprakları" gibi ifade edilmiştir.[1053]

Burada Teşbih sanatı yer almaktadır.

2.3.1.4. İstiare

Klasik Türk Edebiyatında İstiare

İmge oluşturmada, başvurulan sanatlardan birisi olan istiâre, bir yerden bir yere götürme; bir şeyi, aradaki benzerlik ilgilerinden dolayı başka bir şeyin adıyla anlatır. İstiâre, insanla diğer varlıklar arası benzerlik ilişkisi yanında varlık arası ilişkilere de dayanır.[1054]

İstiare, kullanılan öğenin çeşidine ve bu öğenin temsil ettiği kavramın nazım veya nesir boyunca işlenmesine göre üçe ayrılır;

a. Açık İstiare (İstiâre-i Musarraha)

b. Kapalı İstiare (İstiâre-i Mekniye)

c. Temsilî İstiare

a.Açık İstiare(İstiâre-i Musarraha)

Teşbihde kendisine Benzetilen öğe ile yapılır. Sanat için seçtiğimiz bir kavramı, herhangi bir yönden benzettiğimiz başka bir kavramın adiyle söyleme sanatıdır.[1055]

"Leblerin mecruh olur dendân-ı sîn-i bûseden

La'lin öpdürmek bu hâletle muhâl olmuş sana"

(Nedîm)

"bûse (öpüş) kelimesindeki sin harfinin (س) dişlerinden dudakların yaralanır, bu suretle dudağını öptürmek senin için imkânsız olmuştur."

Benzeyen: dudak (yok)

Kendisine Beznetilen: la'l (var)[1056]

[1053] Ahmed, ***Urdu Qawaid Aur Insha***, s. 59
[1054] Erkul, a. g. e., s. 116
[1055] Yazıcı, a. g. e., s. 27

b.Kapalı İsitiare (İstiâre-i Mekniyye)

Kendisine benzetilenin açıkça söylenmediği, sadece onu hatırlatan, onunla ilgili bir unsurun bulunduğu istiaredir. Yani ,barede teşbihin iki tarafından yalnızca müşebbeh bulunur., fakat müşebbehün bih açıkça yer almaz.[1057]

"Eşcâr-ı bağ hırka-i tecride girdiler

Bâd-ı hazân çemende el aldı çenârdan"

(Bâkî)

Bu beyitte bağın ağaçları benzetilen olan dervişe; çınar ise şeyhe benzetilmek suretiyle kapalı istiâre yapılmış olur.[1058]

c.Temsilî İstiâre: Benzetme ögelerinden biriyle çok sayıda benzerlikleri sıralayarak yapılan istiare çeşididir. Bu tür istiarelerde benzetme çok yönlüdür. Yani kullanılan benzetme ögesinin (benzeyenin ya da endisine benzetilenin) muhtelif özellikleri ayrıntılıolarak verilir.[1059]

Örnek:

"Nice demdir ki gülün etledi bülbülden dûr

Dâd elinden bu şikest olası künc-i kafesin"

(Nedîm)

"Bu kırılası kafes köşesinden aman; çok zamandan beri gül'ünü bülbül'den ayırdı (uzaklaştırdı)."

[1056]İsen, a. g. e., s. 327
[1057] Saraç, ***Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları***, s. 25
[1058]Mermer,vd., Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, s. 49
[1059]İsen, a. g. e., s. 328-329

Şair, ruhun bedende hapsolmasını kastederek "bülbül"ü örnek veriyor. Bülbül kafeste tutulur, dolasyısıyla gülüne karşı ayrılık acısı çeker. Ruhun da vücut kafesine hapsedildiği ve ayrılık acısı içinde olduğunu bülbül çağrışımıyla veriyor.[1060]

Urdu Edebiyatında İstiare

İstiare'nin anlamı "Ödünç almak" tır. Edebi sanat olarak ise bir sözcük kendi asıl anlamının yerine mecaz anlamında kullanılırsa ve asıl ve gerçek anlamı bir benzerlik taşıyorsa buna istiare adı verilir.

میرا شیر کامیاب ہو گیا(Merâ şîr kâmyâb hô gyâ)

Benim aslanım başarılı oldu.

Bu örnekte Şîr (aslan) sözcüğüçocuk için kullanılmıştır ve bu bir istiare'dir.[1061]

Diğer bir örnek

ماں کہتی ہے: میرا چاند آیا(Mân kahtî hai: Merâ chând âyâ)

Örnek: Anne der ki: "Benim ay parçam geldi."

Örnekte anne, kendi oğluna "***ay parçam"*** demiştir, ama "***oğlum"***<u>dememiştir</u>.[1062]

Bir başka beyitte ise,

Rovşan jamâl-i yâr se hai anjuman temâm Dehkâ vâ he atash-i gul se chaman temâm	روشن جمالِ یار سے ہے انجمن تمام دہکا وا ہے آتشِ گل سے چمن تمام

"Bütün dernek sevgilimin güzelliği ile ışıldanıyor;Bütün bahçe gülün ateşiyle yanıp duruyor."

(Hasret Mûhânî)

[1060] R. Selçuk Uysal, Belâgat ve Edebî Sanatlar Lügati, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 106
[1061] Zuhur el Hasan, vd. A'inah Urdu, Khalid Book Depot, Lahor, (t.y.), s. 438
[1062] Khan, vd. ***Asnaf-e Nazm u Nesir***,., s. 34

İkinci mısrada yer alan (آتشِ گل) "Gülün Ateşi" kullanılmıştır. (آتشِ گل) ile ifade edilen "kurumuş çiçek" yada "çok güzel çiçektir." Şair bu mısrada onun sevgilisinin güzelliği "Gülün Ateşi" gibidir ifadesini söylememiştir. O, sadece "Gülün Ateşi" demiştir ve biz bunu anlarız ki bunun anlamı "Kurutulmuş Çiçek" değil, aksine "Güzel Sevgili" yani "Sevgilinin Güzelliğidir." Burada cümlede kendi asıl anlamı yerine mecazi anlamı kullanılmıştır.[1063]

İstiarede "مشبّہ" (muşebbe)'ye "مستعارِمنہ" (muste'ar-i muneh) denilmektedir. Bu her ikisi arasında temel bir fark şu ki teşbih te herhangi bir şeyi diğer başka şeyle açıklandığı gibi ve bunun açıklanması için benzetme sözcüğü yani "جیسا"(Ceysa): Böyle, "کیطرح" (Ki Tarah): Gibi", "مانند" (Manend): Gibi sözcükler kullanılır. Ancak İstiarede bu sözcükler yer almaz

Teşbih ile İstiare Arasındaki Farklar

تشبیہ (Teşbih)	استعارہ (İstiare)
زید رستم کی طرح ہے (Zeyd, Rüstem **kî tarah** hai)	زید رستم ہے (Zeyd, Rustem hai)
احمد فرشتہ جیسا ہے (Ahmed, ferişte **ceysâ** hai)	احمد فرشتہ ہے (Ahmed, Ferişte hai)
شکیلہ چاند کے مانند ہے (Şakila çând **keymânend** hai)	شکیلہ چاند ہے (Şakile çând hai)

Teşbih	**İstiare**
Zeyd, Rüstem **gibi**dir.	Zeyd, Rüstem'dir.
Ahmet, melek **gibi**dir.	Ahmet, melektir.
Şakila, ay **gibi**dir.	Şakila aydır[1064].

Genel olarak istiarede sadece müstear- Minah zikredilir ve bununla asıl müstear le olur. Yarım sade şekilde bu söze öyle anlaşılıyor ki, istiarede ki bu şeyle teşbih verilmesiyle sadece bu zikredilir ve bunun anlamı şey olur böyle teşbih verilir.

[1063] Ahmed, ***Urdu Qawaid Aur Insha***, s. 60
[1064] Ahmed, ***Urdu Qawaid Aur Insha***, s. 61

Teşbih	İstiare
1. Teşbhite gerçeklik söz konusudur	1. İstiare'de mecazlık söz konusudur.
2. Müşebbe ve Müşebbe-be, teşbihte her ikisi de mevcuttur.	2. Müşebebeyi müşebbe oluşturur.
3. Harf-e Teşibiha mevcuttur.	3. Harf-e Teşbiha mevcut değildir.
4. Teşbihin dört bölümü vardır.	4. İstiarenin üç bölümü vardır.
5. Teşbihin temelinde gerçeklik vardır.	5. İstiarenin temelinde hayal vardır.[1065]

İstiare'nin Bölümleri

1. مستعارلہ (Müste'ârle) : Çocuk (Aşağıdaki örneğe göre)

2. مستعار منہ (Müste'âr Mine) Aslan (Aşağıdaki örneğe göre)

3. وجہ جامع(Vacah Câmî) Cesaret, sözcüklerini karşılamaktadır. (Aşağıdaki örneğe göre)

میرا شیر کامیابہو گیا(Meyrâ şîr kâmyâb hô geyâ): Benim aslanım başarılı oldu.[1066]

2.3.1.5. Kinaye

Klasik Türk Edebiyatında Kinaye

Kinaye, bir sözün hem gerçek, hem de mecaz anlamında kullanılmasıdır.[1067]Kinaye bir başka ifadeyle, gerçeği mecaz yoluyla dolaylı olarak anlatmaktır. Sözün gerçek anlamı yanında, asıl geçerli olan mecazi anlamdır.[1068]

Gerçek ve mecazi anlamları olan bir sözü, onun mecazi anlamını kastederek kullanma sanatıdır. Kinaye sanatı, pek çok atasözünde ve deyimlerde mevcuttur.[1069]

Örnek:

Kuvvet-i tab'ına şâhid yetişir eylerse

Çîn-i ebrû-yı atıbbâya tahammül bîmâr

[1065]Zuhur-el Hasan, **Şahin Urdu Kavaid o İnşa**, Halid Book Depo, Lahor, (t.y.), s. 342
[1066]Zuhur el Hasan, vd. A'inah Urdu, Khalid Book Depot, Lahor, (t.y.), s. 438
[1067] Erkul, a. g. e., s.117
[1068] Numan Külekçi, ***Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar***, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 64
[1069] İsa Kocakaplan, Açıklamalı Edebi Sanatlar, M.E.B. Yay., İstanbul, 1992, s. 86

(Nâbî)

"Hasta, doktorların çatık kaşına tahammül ederse, bu onun bünyesinin sağlamlığına delil olarak yeter."

Beyitte geçen "çîn-i ebrû" yani çatık kaş ibaresinin düz, hakikat anlamı ile anlaşılması aklen mümkün olmamakla birlikte "bir hastanın doktorların gözleriüstündeki üstündeki kaşlarının çatık şekli almasına tahammül etmesi" nin metnin gösterdiği anlam ile münasebeti olmadığı, bu ibarenin bir başka anlamı işaret ettiği de ortadır. Çatık kaş ibaresinde kinaye bardır ve onunla mecazi anlamı olan asık surat kastedilmektedir.[1070]

Urdu Edebiyatında Kinaye

Sözü gizli tutup söylemek ya da asıl anlamını kullanmak yerine gerçek olmayan anlamını kullanmak sanatına Urdu edebiyatında "Kinaye" ismi verilir.[1071]

İs chaman mein tâ'ir kam par ger main hûn tô kiâ Dûr he seyâdâ bhî aur Âshian nazdeek he	اس چمن میں طائرِ کم پر گر میں ہوں تو کیا دور ہے صیادا بھی اور آشیاں نزدیک ہے

"Bu alem bahçesinde kuşlar tutuklu iseler ne fark eder; Yuva yakın ve avcı henüz uzaktadır." (Emir Mînâ'î)

Bu şiirde (طائرِکمپر) in anlamı "Yavaş uçan kuş"tur. Bu tür kuşlar hızlı değillerdir.

(کمپر) demekle şair sözcüğü açıkça söylemek yerine sözcüğü gizli tutuyor.[1072] Burada şair Kinaye yapmıştır.

Diğer bir kinaye örneği ise,

کمر کسنا: چوکسہونے سے

Kemer Sıkmak: *Tedbirli Olmak,*

[1070]Saraç, ***Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları***, s. 148
[1071]Ahmed, ***Urdu Qawaid Aur Insha***, s. 62
[1072]Ahmed, ***Urdu Qawaid Aur Insha***, s. 63

بنتِ عنب: انگور کیشرابسے

Asma Yaprağı :*Üzümün Şarabı.*[1073]

2.3.1.6. Ta'riz

Klasik Türk Edebiyatında Ta'riz

Tariz, birini küçük düşürmek ve onunla alay etmek amacıyla, söylenecek sözü tam tersi lan, bir söz ile nükte yaparak anlatma sanatı (insinuation: İma)'dır.[1074]

Üzüntü, öfke ve intikam gibi duyguların tesiriyle başvurulan bir sanattır. Buna "dokunaklı söz söylemek sanatı" da diyebiliriz. Söylenilen sözde alaylı bir hava vardır. Sözün gerçek manası veya mecazi manası karşımızdakini görünüşte rahatsız etmez. Fakat sözü söyleyen kişi söylediği sözün tam tersini taşıyan manayı kasteder. Böylece söze muhatap olan kişi cümlenin görünürdeki anlamını reddedecek duruma durumda değildir, fakat bu sözün tam ters manası kastedildiğinden, ama bu ters mana açıkça söylenmediğinden söylenilen söze cevap verecek durumda da değildir. Velhasıl söylenen söz tam hedefini bulur, karşısındakine ders verir, azarlar, alay eder, ama karşısındakine cevap verme imkanı bırakmaz. Tesirli bir sanattır.

Örnek:

Kaba bir adama söylenilen**: "Nezaket toplum içinde insanların en kıymetli özelliklerindendir."** Cümlesinde "Tariz" vardır .bu söze kaba adamın itiraz etmesi imkansızdır. Ama bu sözle aynı zamanda o kişiye "kabasın, nazik değilsin" de denilmiştir.[1075]

Diğer bir örnek,

"Pâre elmas eker her açtığı zahma o şûh

Lütfu var olsun eder ihsân ihsân üstüne."

(Rasîh)

[1073]Hussain, a. g. e., s. 146
[1074] Pala, Divan Edebiyatı, s. 141
[1075] Kocakaplan, a. g. e., s. 128-129

Beyitinde şair sevgilisinin kensidine zahm (yara) açmasını ihsan olarak gösteriyor. Bununla yetinmeyip yarayı tahriş etmek üzere üstüne elmas parçaları serpmesini de ikinci bir ihsan olarak gösterip ta'riz (iğneleme, sitem) yapıyor. Gerçekte bu beyitte sevgilinin zalimliği anlatılmıştır.[1076]

Urdu Edebiyatında Tariz

Bir kişinin ismini zikretmeksizin onun hakkındaki düşüncelerdir. Sahtekar bir kişi hakkında şunlar söylenir: sahtekarlık çok kötü bir şeydir ve çok kötü bir alışkanlıktır. Bunu bizzat rüşvet alan birini karşısında söylenir: rüşvet almak günahtır; ayrıca terbiyesiz ve kötü ahlaklı birisine de ahlaklı olmanın faydaları anlatılır. Tüm bunlar dokundurmayı işaret eden kinaye de hiciv veya alay etmek, kinayeden söz etmek yani itiraz etmektir.[1077]

2.3.2. Anlama İlgili Sanatlar

2.3.2.1. Tezâd (Mutâkabat)

Klasik Türk Edebiyatında Tezâd (Mutâkabat)

Tezâd, belâgat kitaplarında mutâbakat veya tıbâk adıyla yer almasınca en dikkat çekici sanat olmuştur.

Mutâbakat

Tıbk ve tabak kökünden gelen mutâbakat ve tıbâk kelimelerinin: "Bir nesneyi bir nesneye uydurup münâsib ve müsâvî kılmak; iki libâsı biribiri üzerine giymek; bir nesne birnesneye uygun ve çespân olmak; ayağı bağlı kimse adımları sık sık atarak yürümek; at kısmı ayaklarını elleri basdığı mevzie vaz' ederek yürümek" manalarına geldiği bildirilmiştir. Buna göre mutâbakat sanatı, şiirde ve nesirde zıtların birbirini tamamlar biçimde bir arada bulunması anlamını içermektedir. Mesela papuç tek olunca bir işe yaramayıp, ancak sağ ve solu bir arada bulunursa bir anlam ifade etmektedir. Mutâbakat sanatı belâgat kitaplarında tıbâk, tatbîk, tezâdd, tekâfü' adları

[1076] Pala, Divan Edebiyatı, s. 142
[1077] Hussain, a. g. e., s. 68

ile de anılmakta olup, Arapça temel üç kitapta mutâbakat adı ile yer aldıktan sonra giderek tıbâk kelimesi ile açıklanır olmuştur.[1078]

Tezâd, zıt(=karşıt) anlamlı sözcükleri bir ibarede toplamaktır.[1079] Bu sanatta, zıt anlamlı kelimeler, okuyucuya iki zıt durumu beraber düşündürür.Bunun için birbirine zıt olan özellikler de belirtilmelidir.

"Hani ol gülerek geldiği demler şimdi

Ağlarım hâtıra geldikçe gülüştüklerimiz."

(Mâhir)

Beyitteki, "gülmek" ile "ağlamak" kelimeleri arasında tezat vardır.[1080]

**

"Geceler encüm sayarım subha dek

Ey şeb-i hecrin bana rûz-ı hisâb"

(Fuzûlî)

"Geceler sabahlara kadar yıldızları sayıyorum. Hiç uyumuyor, gözyaşı döküyorum. Ey senden ayrı kaldığım gece benim hesap/kıyamet günü (olan sevgili)!"

anlamındaki beytin ilk mısraında "gece" ile "subh/sabah" ve ikinci mısraında "şeb/gece" ile "rûz/gündüz" arasındaki arasında tezat, ayrıca "saymak" ile "hisâb" arasında tezat, ayrıca "saymak" ile "hisâb" lafızları arasında da tenâsüb vardır.[1081]

Urdu Edebiyatında Tezat

Şair cümlelerinde iki zıt anlamlı sözcük bulundurmak vasıtasıyla yapmış olduğu sanata "Tezat" adı verilir.

Örnek:

دن x رات(Din x Rât)

[1078] Muhittin Eliaçık, Belâgat Kitaplarında Mutabakat (Tezât) Sanatı, International Journal of Language Academy, C. 3-3, Kış – 2015, s. 38
[1079] Saraç, ***Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları***, s. 38
[1080] Erkul, a. g. e., s. 118
[1081] Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat**, s. 168

Gün x Gece

برخاست x نشست(Berhâst x Nashast)

Oturmak x Kalkmak

ہنسناxرونا(Rônâ x Hansnâ)

Gülmek x Ağlamak

مرض x شفا(Şifâ x Maraz)

Hasta x Sağlıklı

صبحxشام(Shâm x Rât)

Sabah x Akşam

خزاں x بہار(Behâr x Khazân)

Sonbahar x İlkbahar

Bir diğer Tezad örneği,

خزاں چمن سے ہے جاتی بہار راہ میں ہے (Hazân çemen sey he câtî, Behâr râh mein he)

"Sonbahar bahçeden gitmekte, ilkbahar henüz yolda."[1082]

Burada (بہار)"İlkbahar" ve (خزاں)"Sonbahar" tezad bildirmektedirler.

Diğer bir tezat örneği ise,

مجمع میں تل رکھنے کی جگہ نہ تھی(Mecm'a mein tel-i rakhney kî cagah na thî)

[1082]Hussain, a. g. e., s. 56

"Kalabalıkta saklanacak yer dahi yoktu".[1083]

"Kalabalık" ve "Saklanacak Yer" arasında tezad sanatı yapılmıştır.

**

Mir'den bir Tezad örneğinde ise,

Yân ke sapeed û siah mein ham kô dahel jô hai sô itnâ hai Rât kô rô rô subh kyâ yâ din kô jôn tôn shâm kyâ Mir Taki Mir	یاں کے سپید وسیہ میں ہم کو دخل جو ہے سو اتنا ہے رات کو رو رو صبح کیا یا دن کوجوں توں شام کیا

"Bu karanlıktan aydınlığına kavuşma yeteneğimiz şu kadardır; Geceleyin ağlaya ağlaya sabaha ulaşmak ve gündüzü de o şekilde geçirmek"

Bu şiirdeki sözcüklere dikkatle bakalım:

سپید (Aydınlık)x سیہ (Karanlık)

رات (Gece)x دن(Gündüz)

(Sabah)صبحx شام (Akşam)

Şair bu sözcüklerle şiiri birbirlerine zıt sözcüklerle süslemiştir.[1084]

***

Son örnekte ise,

Merî qadar kar ey zamîn-i sukhan Ke bât mein tujhe âsmân kar dîa	مری قدر کر اے زمینِ سخن کہ بات میں تجھے آسماں کر دیا

"Yerin (dünyanın) dili bana değer ver; Sözler seni göğe çıkardı."

[1083] Ahmed, ***Urdu Qawaid Aur Insha***., s. 73
[1084] Ahmed, ***Urdu Qawaid Aur Insha*** , s. 68

Yer (زمین) ve (آسماں)gökyüzü zıt sözcüklerdir.[1085] Burada tezad sanatı uygulanmıştır.

2.3.2.2. İham "Tevriye"

Klasik Türk Edebiyatında İham "Tevriye"

İki anlama gelen bir sözcüğün uzak anlamını kastederek kullanmaya Tevriye denir. İham'a biçim yönünden benzer. Her iki sanatta da maksat için seçilen kelimeler birden çok anlama gelir. İham'da kelimenin bütün anlamlan konuya uygundur. Tevriye'de kelimenin uzak anlamı konuya uygundur. Kinayeden ayrılan yönü, kelimenin uzak anlamının mecazî olmamasıdır. Dikkat edilecek olursa, Kinayeyi mecaz sanatlarda, Tevriyeyi ise manaya ait sanatlarda inceliyoruz.

Örnek,

"Bana Tahir Efendi kelp demiş

İltifatı bu sözde zahirdir

Maliki mezhebim benim zira

İtikatımca kelp tahirdir"

(Nef'î)

Dörtlüğün birinci mısraındaki «Tahir» kelimesi isim olarak kullanıldığı halde, son mısrada temiz sıfatı yerine kullanılmıştır. Temiz sıfatı kelimenin uzak anlamıdır.[1086]

İhâm sanatı, kinaye sanatıyla karıştırılmamalıdır. Kinayeli anlatımda,kelimeni gerçek nlamı yanında mecazî anlamı da söz konusudur. Kastedilen anlam da, kelimenin mecazi anlamıdır.[1087]

"Sordum nigârı dediler ahbâb

Semt-i Vefâda doğru yoldadır"

(Hüsnî)

[1085] Khan, vd., s. 47
[1086] Yazıcı, a. g. e., s. 78
[1087] Erkul, a. g. e., s. 117

beytindeki *Vefâ* ve *doğru yol* tevriyelerinde ilk bakışta sevgilinin Vefâ semtinde cadde üzerinde evi düşünülse de maksat, uzak anlamdaki vefâ ve doğruluktur. Ama, beyitte yakın ve uzak manaya ait hiçbir ipucu yoktur. Bu bakımdan bu beyitte îhâm veya tevriye aynı anda bulunmaktadır.[1088]

Urdu Edebiyatında İham (Tevriye) "ایہام (توریہ)**"**

Bu sanatta bir sözcüğün iki anlamı vardır. İlk anlamı uzak, diğer anlamı ise yakındır.

Seyyid Abid Ali Abad, bu sanatın açıklamasını şu şekilde yapmıştır:

Eyham-ı Tevriye, bazı cümlelerde sözcüklerde iki anlam bulunur. Sözcüklerden birisi yakın anlam, diğeri uzak anlamdır. Yakın anlam ile kastedilen şudur, bir cümlede öyle bir sözcük anlamı bu duruma uygundur, anlamı uzak olan esas alınır Buna eyham-ı tevriye ismi verilir.[1089]

Örnekler:

Ye mazmûn hat he ihsan Allah Ke husn hôberdîân 'ârzî he	یہ مضمون خط ہے احسن اللہ کہ حسن خوبرویاں عارضی ہے

1. Anlam: *"Bu şiirin konusu Güzel Allah'a mektuptur, zira dünya güzellerinin güzelliği geçicidir."*

2. Anlam: *"Bu şirin konusu Güzel Allah'ın yüz hattıdır, zira dünyalık güzellerin güzelliği yalnıza yüzlerine aittir."*

Yukarıdaki şiirde "عارضی" nin iki anlamı vardır. "Geçici" ve "Yüz". Aynı şekilde "خط"ında iki anlamı vardır. "Mektup" ve "Yüz hatları". O halde şiirin şu iki anlamı olabilir. [1090]

[1088] Muhittin Eliaçık, Belâgat Kitaplarında "Tevriye"nin Tarif ve Tasnifi, Sobider Sosyal Bilimler Dergisi Y. 2, S. 5, Aralık 2015, s. 26
[1089] Hussain, a. g. e., s. 115
[1090] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 15

Diğer bir örnek

Va'de the sab derug jô is lab se ham suai Kyâ la'l qıymatî deykhô chôntha nikal gyâ	وعدے تھے سب دروغ جو اس لب سے ہم سنے کیا لعل قیمتی دیکھو جھونٹھا نکل گیا

"Onun dudaklarından çıkan ve duyduğumuz tüm vaatler yalan çıktı. Bakın kıymetli kırmızı taş dahi sahte çıktı." Sirajud-Din Alî Hân Arzû

Eyham olarak "لعل " (Kırmızı taş) dudağa benzetilmiş ve sahte çıkması ise onun sözlerinde yalan olduğuna işaret edilmiştir. [1091]

2.3.2.3. Mübalağa

Klasik Türk Edebiyatında Mübalağa

Mübalağa, bir niteliğin, fiilin veya durumun gerçekleşmesi zor hatta mümkün olmayan dereceye çıkarılarak, abartılarak ifade edilmesidir. Diğer ifade ile bir sdurumun olumlu veya olumsuz nitelemede aşırılığa kaçmaktadır. Fakat bunu bazen hakikatin ifadesi de olabilir.

Mübalağa bir başka ifadeyle bir şeyi gerçekteki halinden birkaç derece fazla veya aşağı göstererek anlatmaktadır. Böylece daima hakikat dairesinin aşılmasından hoşlanan hayale cevap verilmiş ve anlatılmak istenen şeyin tesiri sağlanmış olur. Mübalağa insan tabiatında mevcuttur. Bundan dolayı günlük dilde bile "Açlıktan bayıldım.", "Ağlamaktan iki gözüm kurudur." Cümlelerinde görüldüğü gibi mübalağaya sıkça başvururuz.[1092]

Erdi bir gâyete te'sir-i hevâ kim bir mûr

Bir dem-i germ ile eyler idi deryâyı serâb

(Nef'î)

[1091] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 16-17
[1092] M. A. Yekta Saraç, Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat, Gökkubbe Yay., İstanbul, 2012, s. 219

“Havanın etkisi öyle bir dereceye varmıştı ki, karınca ‘bile’ sıcak bir nefes ile denizi ‘bir’ seraba çevirdi.”[1093]

Burada mübalağa sanatı yapılmıştır.

Urdu Edebiyatında Mübalağa “مبالغہ”

Urdu Edebi sanatında Mübalağa, sözcüklerdeki anlamı renklendirme, abartma ve gerçeğinden daha fazla büyütüp abartarak açıklamaktır.[1094]

‘Arz kichie javharr-i andîsha kî garmî kahan? Kuçh âyâ thâ vahshat kâ ke sahrâ jal giâ	عرض کیجیئے جوہر اندیشہ کی گرمی کہاں؟ کچھ آیا تھا وحشت کا کہ صحرا جل گیا

“Söyleyin cevherin sıcaklığı nerede? Vahşetten bir esinti geldi ve sahra yandı gitti.”[1095] Mirza Galib

Esintinin Sahra’yı yakması cümlelerinde Mübalağa sanatı görülmektedir.

2.3.2.4. Hüsn-i Talil

Klasik Türk Edebiyatında Hüsn-i Talil

Arapça: hüsn ve ta’lîl kelimeleriyle kurulmuş bir tamlama olan hüsn-i ta’lîl belâgat kitaplarında: Bir vasıf için güzel ve mecazî bir sebeple ona uygun bir sebep iddia etmektir. Ya da: Bir sıfat için gerçek olmayan, uygun ve güzel bir sebep iddia etmektir. Bu ise dört kısımdır: Kendisi için münasip bir sebep gösterilen sıfat ya sebebinin beyanı kasdedilen sabit bir sıfattır veya ispatı istenen gayrisabit bir sıfattır. Sabit sıfat olup sebebinin kastı istendiğinde ya o vasıf için açık sebep hatırlanmaz veya adı geçen sebep dışında açık bir sebep bulunur. Sabit olmayıp ispatı istenen de ya mümkün olur veya mümkün olmaz.[1096]

Hüsn-i Talil, bir hadiseye veya bir duruma, ifadeye güzellik katacak tarzda, kendi sebebi dışında bir sebep göstermektir. Olup bitenin, akla ve bilgiye dayanan bir

[1093] Mermer, Eski Edebiyat Terimleri Sözlüğü, s. 202
[1094] Hussain, a. g. e., s. 165
[1095] Hussain, a. g. e., s. 115
[1096] Muhittin Eliaçık, ***Belâgat Kitaplarında Hüsn-i Ta’lil’in Tarif ve Tasnifi*** , Journal of Humanities Sciences Research C. 4, S. 10, 2017, s. 436

açıklamasının yapılması yerine, içinde bulunulan ruh halinin tesiri altında hayal ile açıklanmasıdır. Bu sanatın başarılı bir şekilde kullanılışı, hadisenin o açıklamasının doğru olduğuna inandıracak şekilde bizi de aynı duygu ortamına sokabilmesindendir.[1097]

Hüsn-i Talil sanatını, Teşbih ve Tecahül-i Arif sanatları ile karıştırmamak gerekir. Teşbih, bir kelime ile yapılır. Sanatkâr inkar ettiği mevcudun yerine başkasını koyarsa Teşbih meydana gelir. Ama bu mevcudiyetin sebebini inkar eder de yerine hayali bir sebep koyarsa Hüsn-i Talil meydana gelir. Hüsn-i talil bir kelimeden değil, bir cümleden meydana gelir. Tecahül-i Arif ile bu sanatı karıştırmamak için de sanatkarın maksadını iyi anlamak gerekir. Tecahül-i Arif'te maksatlı olarak bildiği halde bilmez görünmek esastır. Hüsn-i Tail'de sanatkar, heyecanın şevkiyle gösterdiği hayali sebebe bağlıdır. Olayın gerçek sebebi düşünmez bile.

"Müzeyyen oldu reyâhin bezendi bâğ-ı çemen

Meğer ki bâğa haber geldi yârdan bu gece"

(Ahmedî)

Şair bu beyitte bahçede çiçeklerin tabiatları icabı açmaları veya mevsim dolayısıyla açmış olmaları sebebiyle açıklanmayıp, bahçenin sevgilinin geleceğini haber aldığı için onu karşılamak üzere süslenmesi gibi bir sebebe bağlıyor.[1098]

Diğer bir örnek ise,

"Hâk-i pâyine yetem der ömrlerdir muttasıl

Başını daşdan daşa urup gezer âvâre su"

(Fuzûlî)

"Su ömrü boyunca senin (Hz. Peygamber'in) ayağının topuğuna (mezarına) erişeyim diye başını taştan taşa vurarak âvâre gezer dolaşır."

[1097] Saraç, ***Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat***, s. 231
[1098] Uysal, a. g. e., s. 91

Suyun taşlar üzerinden atlayarak akmasındaki hakiki sebep normal bir tabiatın hadisesi oluşudur. Hakiki olmayan sebep ise, suyun Hz. Peygamber'in ayağının toprağına yüz sürmek için dolaşmasıdır. Üzerinde durulan husus suyun akışıdır.Hakiki olmayan sebep ise, bu akışla ilgilidir.[1099]

Urdu Edebiyatında Hüsn-i Talil "حُسنِ تعلیل"

Urdu edebiyatında bu sanat, gerçekte olmayan bir olayı asıl sebebini açıklamayıp güzel ve zarif bir sebebe bağlayarak güzel ve zarif bir şekilde açıklama şeklinde bir söz söyleme sanatıdır.[1100]

Talil'in sözcük anlamı sebep açıklamaktır, diğer anlamı da sebebi ortaya çıkarmaktır. Edebi manada ise bir şeyin sebebi açıklanmalıdır, bunda gerçek sebep yoktur, asıl ya da gerçek sebebi başka bir şey olur. Şairin bu sebep hakkında hiçbir bilgisi yoktur.[1101]

Sab kahan kuch lâla vü gul mein numâyân hô ge'în, Hâq mein kyâ suratîn hûn gî ke pinhân hô ge'în	سب کہاں کچھ لالہ و گل میں نمایاں ہو گئیں خاک میں کیا صورتیں ہوں گی کہ پنہاں ہو گئیں

"Hepsi değil bazıları lale ve gülde belirdi, toprakta gizlenmiş şekiller ne gibi suratlar olabilirler." Mirza Galib

Gâlib, bu şiirde farklı çeşitlerde çiçeklerin açmasının şu sebeplerle açıklamıştır: Yerin içinde güzel yüzlü canlılar gömülüdür sanki onların yerine lale ve gülde yansır olduğu belirgindir. Lale ve gül yani çiçeklerin açması doğal bir süreçtir, ancak şair bunu bir sebeple açıklıyor.[1102]

Diğer bir örnekte ise,

Pîâsî jô thî seepâh-i Hudâ tîn rât kî	پیاسی جو تھی سپاہِ خدا تین رات کی

[1099] Külekçi, a. g. e., s. 125-126
[1100] Ahmed,Urdu Qawaid Aur Insha, s. 70
[1101] Hussain, a. g. e., s. 113
[1102] Ahmed, ***Urdu Qawaid Aur Insha.***, s. 70

Sâheel se sar petekti thîn movcîn Fırât kî	ساحل سے سر پٹکتی تھیں موجیں فرات کی

"Allah'ın ordusu üç geceden beri susuz iken; Sahilde Fırat dalgaları başlarını vuruyordu".

Aslında Fırat Denizi'nin dalgaları sahilde başlarına vurmuyordu, bunlar Allah'ın askerlerinin kederiydi, ama bunun yerine görülen güç bir gücün tezahürüdür, aslında dalgalar sahile çarpmaktadır. [1103]

2.3.2.5. Tecâhül-i Ârif

Klasik Türk Edebiyatında Tecâhül-i Ârif

Arapça: 'cehele/bilmedi' fiil kökünden gelen *tecâhül* kelimesi, lügatte bilmiyormuş gibi davranmak; *tecâhül-i ârif* ise bir bedî' terimi olarak, bir nükteden dolayı bilenin bilmiyormuş gibi davranması demektir. 'Bilen' ve 'bilmezmiş gibi görünmek' manasında iki zıt kelimeden oluşan bu terim, belâgat kitaplarında mana sanatları arasında açıklanmıştır.[1104]

Çeşitli nedenlerle doğrudan doğruya söylemek istemediğimiz söz, ifadenin bu şekliyle daha etkili olur. Ve bir bakıma dolaylı anlatım doğar. Aynı zamanda Tecâhül-i Ârif, sözün nükteli olmasını sağlar. Tecâhül-i Ârif şeklinde tertip edilen ifadeler, «cevabı olumlu şekilde içine yerleştirilmiş bir soru gibidir.»

"Kimdir bu miskin, ol ne resendir? dedim,

dedi: Zülfüm kemendi, tutkunu canündürür senin"

(Habibi)

"Bu zavallı kimdir, o ip nedir? dedim:

Zülfümün kemendi ve senin tutkun canındır, dedi."

[1103] Khan, vd. ***Asnaf-e Nazm u Nesir***., s. 48
[1104] Muhittin Eliaçık, Belâgat Kitaplarında Tecâhül-i Ârif'in Tarif ve Tasnifi, Turkish Studies C. 11/10, Bahar 2016, s. 221

Şair, sevgilisinin saçlarının tellerinde idam edilen zavallının kendisi olduğunu bir başkasından (sevgilisinden) öğrenmesi, bildiğini bilmezlikten gelmedir. Sevgilinin zülfünü gördüğü zaman, «bu ne iptir» demesi de Tecâhül-i Âriftir.[1105]

Tecâhül-i Ârif sanatında maksat: düşünce ve fikrin bilginin nükteye dayalı olarak İfade edilmek suretiyle söze etkinlik kazandırılmasıdır.[1106]

Bu durumda söz söyleyen kişinin bilgili, arif olması gerekmektedir.

"Gel arif ol ki marifet olsun tecahülün

Mısraıyla tecahül-i arif sanatını arifane bir şekilde tarif etmiştir."[1107].

(Şeyh Gâlib)

Şeyh Gâlib'in bu mısralarında aslında bu terimin açıklaması yapılmaktadır. Tecâhül-i Ârif, özel bir maksat taşır. Bunlar övgü ve yergide mübalağa, hayranlık ve kendinden geçme, neşe ve sevinç esnasında duyulan heyecanın ifadesi, kınama, neşelendirme gibi sebeplerdir.[1108]

Urdu Edebiyatında Tecâhül-i Ârif (Tecahül-i Arifanah) "تجاہلِ عارفانہ"

Bu sanatta şair, bizzat kendi bildiği ve bilgi sahibi olduğu şey hakkında hiçbir şey bilmediğini ifade etmektedir. Bu sanata Tecâhül-i Ârifane ismi verilir. Edebi sanat olarak bakıldığında da şair cümlelerinde bu sanatla iyi bir iş yapmış olduğunu düşünür. Bununla şaşırtıcı, sürpriz ve abartma da yapılabilir.[1109]

Rukey qâzee kâ ye fatvâ he ezel se takdî He jurm-i za'îfî kî sazâ murg-i mufâjât	تقدیر کے قاضی کا یہ فتویٰ ہے ازل سے ہے جرمِ ضعیفی کی سزا مرگِ مفاجات

"Kadı durakladı zira bu fetva ezelden beri alın yazındır; Zayıflık ve suçun cezası ani ölümdür."[1110]

[1105] Yazıcı, a. g. e., s. 55
[1106] Külekçi, a. g. e. S. 101
[1107] Külekçi, a. g. e. S. 102
[1108] Saraç, ***Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat***, s. 227
[1109] Ahmed, ***Urdu Qawaid Aur Insha.***, s. 68
[1110] http://ranaii-e-khayal.blogspot.com/2010/10/blog-post.html(E. T: 12.12.2018)

Diğer bir örnekte ise,

Saudâ he kis kî uluf-i parishân kâ ey sahâb, Pehertey hô sârî rât cô âshafta hâl sey	سودا ہے کس کی زلفِ پریشاں کا اے سحاب پھرتے ہو ساری رات جو آشتہ حال سے

"Ey bulutlar, hangi zülüflerin dağınıklığına aşkına kapıldınız ki, bütün gece deli gibi dolaşmaktasınız?"[1111]

2.3.2.6. Telmih

Klasik Türk Edebiyatında Telmih

Toplum hafızasında yer etmiş, pek çok kişi tarafından bilinen, ski zamanlarda olmuş bitmiş bazı olaylara, tanınmış kişilere, durumlara, olgılara, inanış ve düşüncelere, atsözlerine işaret etmek bazı imalarla göndermelerde bulunmak, birkaç kelimeyle onları üstü kapalı bir şekilde hatırlatmaktır.[1112] Telmih, genellikle temsil ve örneklendirme amacına yöneliktir. Telmihta söz arasında uzun uzun söylenmeyen bir şey ima ile anlatılır. İfade edilen duygu ile işaret edilen olay arasınada gizli bir benzetme söz konusudur. Telmihin asıl mazlemesi şiir dışı bilgilerdir.

Örnek:

"Ey nâme sen ol mâh-likadan mı gelirsin

Ey hüdhüd-î ümmîd Sebâ'dan mı gelirsin"

(Nâbî)

beytinde Süleyman-Belkıs kıssasına bir telmih vardır.[1113]

Urdu Edebiyatında Telmih "تلمیح"

Cümlede herhangi meşhur bir olay, bir kişi, bir mevki veya bir geleneğe doğru yan yana ve iç içe şiirler yapılıyorsa buna telmih denilir.Telmihin kullanılmasıyla şiirde büyük bir mazmun çeşitli sözcüklerle açıklanır.

[1111] Hussain, a. g. e., s. 68
[1112] Erkul, a. g. e., s. 120
[1113] Pala, Divan Edebiyatı, s. 154

Kiâ vo Namrûd kî Khudâ'î thî Bandegî mein merâ bhlânah hôâ	کیا وہ نمرود کی خدائی تھی بندگی میں مرا بھلانہ ہوا

"O hal Nemrud'un Tanrılığı mıydı, kullukta hiç faydam (iyiliğim) olmadı." Mirza Galib

Nemrud bir kralın ismidir, o kendi devrinde Allah olduğunu iddia etmiştir. Ancak bunun hakkında bilgi yoktur ve bu şekliyle açıklanamaz.[1114]

2.3.2.7. Leff ü Neşr

Klasik Türk Edebiyatında Leff ü Neşr

Arapça bir belâgat terimi olup lügatte 'toplama, dürme, bükme anlamına gelen leff ile dağıtma, yayma anlamındaki neşr kelimelerinden oluşmuş olan bu sanat bedî'minde cümle öğelerinin kuruluş ve dizilişiyle ilgili, anlama güzellik katan sanatlardandır. Bu sanatta önce iki veya daha çok unsur ayrı ayrı yahut icmâlen zikredilip (leff), ardından bunların her biriyle ilgili öğeler getirilir (neşr). İlk bölümdeki öğelerin ikinci bölümdeki unsurların hangisine ait olduğu açıkça belirtilmeyip bu, okuyucuya bırakılır.[1115]

Divan şirinde çok sevilen ve kullanılan bu sanat, tenasübün özel bir şekli olup, dah çok mazmunlarla kullanılmıştır.

Örnek

"Yürürem hasret-i zülf ü meh-rûlar ile

Gündüzin gussalar ile gice kaygular ile"

(Meâlî)

Zülf "saç", geceyle "rû" (yüz) de günümüzle ilgilidir.[1116]

[1114] Ahmed, ***Urdu Qawaid Aur Insha,***s. 69-70
[1115]Muhittin Eliaçık, ***Osmanlı Belâgat Kitaplarında Leff ü Neşr Sanatı***, Researcher: Social Science Studies 2018, C. 6, S. 4, s. 212-213
[1116] Erkul, a. g. e., s. 119

Leff ü neşr, söylenen kelimelerin sıralanış esasına göre iki kısma ayrılır.

a. Leff ü neşr-i müretteb (Düzenli Leff ü neşr): Birinciler ile ikincilerin aynı sıra içinde söylenmesidir.

"Yanağın u dudağın u teninle suretin olmuş

Biri rengîn, biri şîrîn, biri nâzik, biri rânâ"

(Ahmedî)

beytindeki ilk dizede ine önce rengin sıfatı kullanılmıştır. Beytin devamında ise "dudak" ile "şirin"; "ten" ile "nazik", "suret" ile de"rana" kelimeleri sıra ve simetri içinde verilmiştir.

b. Leff ü neşri gayrı mürettep veya müşevveş (Düzensiz leff ü neşr): Birincilerile ikincilerin çapraz veya karışık söylenmesidir.

"Lebinden bûse almak, mahrem-i bezm-i visâl olamk

Nişîmengâh-ı cennette şarâb-ı Kevser içmektir."

(Melihî)[1117]

Urdu EdebiyatındaLeff-ü Neşr "لف ونشر"

Leff'in asıl anlamı sarmak; Neşr'in anlamı (açmak veya yaymak)tır. Bu sanattta şair mısrada bir, iki veya birkaç şey anlatır, buna "leff" ismi verilir, daha sonra bunların benzerlikleri ve zıtlıkları ikinci dizede açıklanır, buna da "neşr" adı verilir.[1118]

Bu sanat güzelik ile ilgilidir. Bu sanatta ilk olarak bir söz anlatılır daha sonra bu söze uygun ve farklı sözler ifade edilir. Yani önce lef sonra neşr yapılır.[1119] Şiirde önce birkaç sözü açıkladıktan sonra bunda uygun olan sözcüğü açıklamak sanatına Leff ü neşr denir.[1120]

Bu sanatın üç bölümü vardır.

1. "صنعتلفونشرمرتّب" **San'at Leff ü Neşr Müretteb**

[1117] Pala, Divan Edebiyatı, s. 147-148
[1118] Hussain, a. g. e., s. 153
[1119] Khan, vd. ***Asnaf-e Nazm u Nesir***, s. 47
[1120] Ahmed, ***Urdu Qawaid Aur Insha***, s. 66

2. "غیرمرتّب" **Gayr-i Müretteb,**

3. "معکوس الترتیب" **Makus el tertib**[1121]

Örnekler,

Na himmat na dil he na qısmat na ânkhîn Na dhôndâ na semjhâ na pâyâ na dekhâ	نہ ہمّت نہ دل ہے نہ قسمت نہ آنکھیں نہ ڈھونڈا، نہ سمجھا، نہ پایا، نہ دیکھا

"Ne cesaret, ne gönül var ne kader ne de bakışlar (gözler); Ne aradı, ne anladı, ne buldu ne de gördü." Mirza Galib

Burada ilk mısrada "ہمّت" (Cesaret) , "دل" (Gönül), "قسمت" (kader) ve (gözler)"آنکھیں" sözcükleri birlikte kullanılmıştır. Daha sonra bunlar diğer mısradakiler ile uyumlu olmuşlardır. "ہمّت" (Cesaret) için "ڈھونڈا"(aradı), "دل" (Gönül) için "سمجھا" (Anladı), "قسمت" (Kader) için "پایا" (Buldu) ve "آنکھیں" için "دیکھا" gördü sözcükleri getirilmiştir. Şiire bu sözcükler manevi güzellik oluşturur.[1122] Burada leff ü neşr sanatı yapılmıştır.

Diğer bir örnekte ise,

Ek sab âg, ek sab pânî Dîde vü dil gazâb hain dônôn	ایک سب آگ، ایک سب پانی دیدہ و دل عذاب ہیں دونوں

"Hepsinde bir ateş, hepsinde bir su;Göz ve kalp her ikisi de ceza çekti.[1123] Mir Dard

**

'Arz che 'arz, gaisû che gaisû Subhe che subhe, shâme chee shâme	عرض چہ عارض، گیسو چہ گیسو صبحے چہ صبحے، شامے چہ شامے

[1121]Hussain, a. g. e., s. 153
[1122]Ahmed, Urdu Qawaid Aur Insha, s. 65
[1123] Khan, vd.,Asnaf-e Nazm u Nesir, s. 47

"Görüntü neler sunuyor, zülüfler de ne zülüfler; Sabah ta ne sabah ve akşamda bir başka."[1124]

2.3.3. Sözle İlgili Sanatlar

2.3.3.1. Seci

Klasik Türk Edebiyatında Seci

Kelimenin lügat manası: kumru ve güvercin gibi kuşların nağmelerini tekrarlamak suretiyle ötmeleridir. [1125] Edebi manada ise cümle ve cümlelerdeki kelimelerin birini, bir kaçını veya tamamını kafiye olacak şekilde tertiplemeye Seci denir.[1126]

Seci'nin bölümleri vardır.

a. ***Mutarraf Seci:*** Farklı vezinlerdeki kelimelerin son harflerinin (revilerinin) aynı olmasıdır. İki fıkra sonunda bulunan "elmas" ile iltimas" kelimeleri arasında bu tarz seci vardır. Yani farklı vezindeki bu iki kelime son harflerinin "s" harfi olması dolayısıyla mutarraf seci meydana getirirler.[1127]

b. Seci'-i Mütevazin: Seci'-i Mütevazi olarak da bilinen bu türde seci'-i oluşturan kelimelerin vezin olarak uygunluğuna bakılır.

Örnek: "Her ışk da vasın iden 'âşık olmaz ve her mahabetden dem uran sıddık olmaz" Sinan Paşa

Sâdık ve âşık kelimeleri fâ'il veznindedir ve revî harfler "k"dır.[1128]

c. Seci'-i Murassa': Seci'-i muvâzî olarak da adlandırılan bu türde ondan önceki kelimelerdehem seci'li fâsılalarda hem de ondan önceki kelimelerde hem vezin hem de kâfiye birliğinin olmasıdır.

[1124] Hussain, a. g. e., s. 112
[1125] Külekçi, a. g. e., s. 244
[1126] Yazıcı, a. g. e.,s. 146
[1127] Saraç,Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat, s. 257
[1128] Mermer, vd., Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, s. 91

Örnek:

“Ahmed

1 2 3

Zübde –i emâsil ü akrandır

ve

birâder-i ser-bülendi

1 2 3

umde -i efâzil ü ayân dır.”

Cümlesinde fâsılalar “akrân” ve “ayan” dır. Ondan önceki kelimelerde hem vezin hem de kâfiye bakımından uyumludur.[1129]

Urdu Edebyatında Seci “ع”

Seci,kumru veya bülbülün sesine “seci” denir. Edebi sanat bağlamında ise nesri manada bir cümlenin tüm sözcükleri veya daha çok sözcüklerle diğer cümlenin genel ya da daha çok sözcüklerle aynı vezin ve aynı kafiyededir. Şiirde eğer bu sanat kullanılıyorsa bu Tarsi ismiyle de bilinir.[1130]

Seci Muarassa: Seci Murassa da sözcükler gelir “o” aynı vezin ve “aynı kafiye” de olur.

Son harflerin sayısı 1 dir

Ör: söz – imroz[1131]

Seci Mutevazin: aynı vezin ve aynı kafiyede sözcüklerin yanında harf adetleri tek olur.

Ör: Sunar – Sitar ve Kenar[1132]

[1129] Mermer, vd., Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, s. 91
[1130]Hussain, a. g. e., s. 100
[1131]Hussain, a. g. e., s. 100-101
[1132]Hussain, a. g. e., s. 101

2.3.3.2. İştikak

Klasik Türk Edebiyatında İştikak

Lügat karşılığı 'yarılmış nesnenin bir parçasını almak' olan iştikâk kelimesi belâgatte 'aynı kökten kelimelerin bir araya getirilmesi' sanatı olarak açıklanmıştır. İştikâk, bir kökten başka kelimeler türetmek olup ve köke müştâkkun minh, ondan türeyen kelimeye de müştak/iştikâk denilmiştir.[1133]

Örnek:

"Gözlerim gözler iken oldu gözüm gözüme tuş

Gz ucuyla gözdürken göze göz oldu fiten."

(Visalî)[1134]

Diğer bir örnek:

"Elemin Kays'a kıyas etme dil-i mahzunun

Yok idi aklı ne derdi var idi Mecnûn'un"

(Bâkî)

Beytinin ilk dizesinde "Kays" ve "kıyas" kelimeleri ayrı kökten türemişlerdir.[1135]

Urdu Edebiyatında İştikak "اشتقاق"

Bu sanatta cümleye öyle sözcükler getirilir ki, bunların bir kökü ile alakalı aynı kökten gelen kelimeleri bir arada kullanma sanatıdır.

Ey Zauq, takalluf mein hai takleef serâsar, Ârâm mein vo hai jô takalluf nahîn karnâ	اے ذوق، تکلّف میں ہے تکلیف سراسر آرام میں وہ ہے جو تکلّف نہیں کرنا

[1133] Muhittin Eliaçık, Arap Harfli Belâgat Kitaplarında İştikâk Sanatı ve Onun Cinasla İlişkisi,Researcher: Social Science Studies 2018, C. 6, S. 3, s. 290
[1134] Erkul, a. g. e., s. 121
[1135] Pala, Divan Edebiyatı, s. 158

“Ey Zauk! Formalitelerde baştan başa sıkıntı vardır; Formalitelere uymayan rahat eder.”[1136] Zauq

2.3.3.3. Akis

Klasik Türk Edebiyatında Akis

Aks ü tard, tard u aks, aks ü tebdîl gibi adlarla da anılan *akis* sanatı, bir mısra veya cümlede kelime ya da kelime gruplarının yerleri değiştirilerek öncekinin sona, sonrakinin başa getirilmesiyle, ikinci bir mısra veya cümle yapma sanatıdır. Mesela, *kibârın kelâmı, kelâmın kibarıdır* ya da *kelâmın kibarı kibârın kelâmıdır* ifadesi böyledir. Akis sanatı, belagat kitaplarında bedî’ kısmında mana sanatları arsında açıklanmıştır.[1137]

“Dîdem ruhunu gözler, gözler ruhunu didem

Kıblem olalı kaşın, kaşın olalı kıblem”

(Nazîm)[1138]

Urdu Edebiyatında Akis “عکس”

Bu sanatta şair, şiirlerinin bazı bölümlerini ters çevirip diğer mısrada bunu kurup ifade eder, bu sanata akis denir.

İstâda âb mein yah ravânî Khudâ kî shân Pânî mein âg, âg mein pânî Khûdâ kî shân	اِستادہ آب میں یہ روانی خدا کی شان پانی میں آگ، آگ میں پانی خدا کی شان

“Çölde akan su Allah’ın Şanı; Suda ateş, ateşte su; bu da Allah’ın Şanı.”

Mir Anis[1139]

[1136] Hussain, a. g. e., s. 118
[1137] Muhittin Eliaçık, **Belâgat Kitaplarında ‘Akis’ Sanatının Tarif ve Tasnifi**, Tarih Okulu Dergisi (TOD) Aralık 2015, Y. 8, S. 24, s. 123
[1138] Uysal, a. g. e., s. 31
[1139] Hussain, a. g. e., s. 113

2.3.3.4. Tarsi

Klasik Türk Edebiyatında Tarsi

Bir mısra veya cümledeki sözlerin, vezin ve kafiye bakımından birbirlerine uygun düşürülmesidir.

"Yârdan cevr ü cefâ lûtf u erem gibi gelir

Gayrdan mihr ü vefâ derd ü elem gibi gelir."

(Bâkî)[1140]

Diğer bir örnek,

"Bekâ-yı mülk adl ü ilmledür

Vefâ-yı ilm akl ü hilmledür."

(Şeyhî)[1141]

Urdu Edebiyatında Tarsi "ترصیح"

Bu tarz, terennüm ve nağmenin bir şeklidir. Bir beyitte yer alan ilk mısra kendisinden sonraki ikinci mısra ile aynı kafiye düzeninde ve aynı sözcüklerde ise buna tarsi denir.[1142]

'Alim hain yah, 'ilm hain ye, bâhber hainyah bâhber; Hâkim hein yah, hekim hein yah, dâd gir hain yah	عالم ہیں یہ، علیم ہیں یہ، باخبر ہیں یہ باخبر حاکم ہیں یہ، حکیم ہیں یہ، داد گر ہیں یہ

"Bilginler, Öğretmenler akıl dağıtırlar; Hakimler ve hekimler adalet dağıtırlar."[1143]

[1140] Erkul, a. g. e., s. 121
[1141] Külekçi, a. g. e., s. 248
[1142] Hussain, a. g. e., s. 44
[1143] Hussain, a. g. e., s. 45

2.3.4. Klasik Türk Edebiyatı ve Klasik Urdu Edebiyatlarında Edebi Sanatların Karşılaştırılması

a. Mecaz-ı Mürsel - مجاز مرسل

Benzerlikler

Mecaz-ı Mürsel, edebi bir terim olarak Klasik Türk Edebiyatı ile Urdu edebiyatında birbirlerine benzemektedir. Klasik Türk Edebiyatında ve Klasik Urdu Edebiyatında Mecaz-ı Mürsel'in özelliği, şiirde gerçek sözcüğün yerine mecazi sözcüklerin kullanılmasıdır.

Farklılıklar

Her iki edebiyat arasındaki tek fark, Urdu edebiyatında Mecaz-ı Mürsel'in tanımında benzerlik ile bağlantısı sıkça vurgulanmaktadır.

c.Teşbih – تشبیہ

Benzerlikler

Teşbih, edebi bir terim olarak Klasik Türk Edebiyatı ile Urdu edebiyatında birbirlerine benzemektedirler. Klasik Türk Edebiyatında ve Urdu Edebiyatında Teşbihin manası, bir şeyin başka bir şeye benzetilmesi şeklindedir.

Farklılıklar

Her iki edebiyatta farklı olan durum ise Teşbihin bölümleridir. İsim ve yazılış olarak her iki dil teşbihin bölümleri şu şekildedir:

Klasik TürkEdebiyatı	**Urdu Edebiyatı**
Teşbih'în Bölümleri *I. Esas Ögeler* *a. Benzeyen (**Müşebbeh**)* *b. Kendisine Benzetilen (**Müşebbehün-bih**)* *II. İkinci derecede (Tali) Ögeler* *a. Benzetme Edatı (**Edat-ı Teşbih**)* *b. Benzetme Yönü(**Vech-i Şebeh**)*	Teşbih'in Bölümleri 1. (مُشَبَّہ) **Müşebbe** 2. (مشبہ بِہ) **Müşebbe-bih** 3. (وجہِشبہ) **Vacah Şibe** 4. (حرفتشبیہ) **Harf-i Teşbih** 5. (غرضتشبیہ) **Gariz Teşbih**

Klasik Türk edebiyatında Teşbih konulu örnekler standart bir şekilde gösterilirken; Urdu edebiyatında Teşbih yapısı ile İstiare yapısı bir grafik halinde verilirken Teşbih ile birlikte yan yana yer alan İstiare yapısının örneği de genellikle Teşbih yapısıdır.

ç. İstiare – استعارہ

Benzerlikler

İstiare, edebi bir terim olarak Klasik Türk Edebiyatı ile Urdu edebiyatında birbirlerine benzemektedirler.

Farklılıklar

Her iki edebiyatta farklı olan tanımlar ise Klasik Türk Edebiyatı için İstiâre, insanla diğer varlıklar arası benzerlik ilişkisi yanında varlık arası ilişkileri vurgularken Urdu edebiyatında ise bir sözcüğün gerçek anlamı yerine mecazi anlamı bu şekilde kullanma özelliğini belirtir.

d. Kinaye – کنایہ

Benzerlikler

Kinaye, edebi bir terim olarak Klasik Türk Edebiyatı ile Urdu edebiyatında birbirlerine benzemektedir.

Farklılıklar

Klasik Tür Edebiyatında Kinaye, sözcüğün gerçek anlamından çok mecazi anlamının kullanılmasını anlatırken; Urdu edebiyatında ise sözlüğü gizli tutup asıl anlamı dışında cümlede kullanmak olarak tanımlamıştır.

e. Tariz – تعریض

Benzerlikler

Tariz, edebi bir terim olarak Klasik Türk Edebiyatı ile Urdu edebiyatında birbirlerine benzemektedirler.

Her iki edebiyatta da Tariz, kişiye alay etmek maksadıyla kullanılan bir sanattır.

Farklılıklar

Her iki edebiyatta farklı olan, Tariz sanatıyla şiir yazan şairler ve şiirlerdir.

f. Tezad – تضاد

Benzerlikler	Farklılıklar
Tezad, edebi bir terim olarak Klasik Türk Edebiyatı ile Urdu edebiyatında birbirlerine benzemektedirler. Ayrıca her iki edebiyatta da Tezad, zıt anlamlı ifadeleri bir arada kullanılması ifade edilmektedir.	Klasik Türk edebiyatında Tezad sanatı eski belagat isimlerini de kullanır. Urdu edebiyatında ise Tezad sanatı, ismi sadece“Tezad” ismiyle kullanılmaktadır.

g. İham (Tevriye) - ایہام (توریہ)

Benzerlikler

İham (Tevriye), edebi bir terim olarak Klasik Türk Edebiyatı ile Urdu edebiyatında birbirlerine benzemektedirler. Ayrıca İham sanatında her iki edebiyatta uzak ve yakın anlamlar bakımından esas olarak uzak anlam ele alınır.

Farklılıklar

Her iki edebiyatta farklı olan, İham (Tevriye) sanatıyla şiir yazan şairler ve şiirlerdir. Diğer bir farklılık ise Urdu edebiyatında İham'a ayrı bir önem verilmiştir, bu sanatla ilgili Urdu edebiyatında "İham Go'i" isimli bir sanat ortaya çıkmış ve şairler bu sanata büyük ilgi göstermişlerdir. Daha sonraki dönemlerde ise bu sanatla şiir yazan şairler şiirlerin yapısını bozduğu için bu tarzda şiir yazan şairleri eleştirmişlerdir.

ğ. Mübalağa – مبالغہ

Benzerlikler

Mübalağa, edebi bir terim olarak Klasik Türk Edebiyatı ile Urdu edebiyatında birbirlerine benzemektedirler. Tanım olarak ise de benzerlik bulunmaktadır. Her iki edebiyatta Mübalağa bir şeyi gerçeğinden fazla abartıp söylemek şeklinde açıklanmıştır.

h. Hüsn-i Talil - حُسنِ تعلیل

Benzerlikler

Hüsn-i Talil, edebi bir terim olarak Klasik Türk Edebiyatı ile Urdu edebiyatında birbirlerine benzemektedirler. Tanım olarak ise de benzerlik bulunmaktadır. Her iki edebiyatta Hüsn-i Talil sanatı, bir olaya güzellik katacak şekilde kendi sebebi dışında bir sebep göstermek şeklinde ifade edilmiştir.

ı. Tecahül-i Arif - "تجاہلِ عارفانہ"

Benzerlikler

Tecahül-i Arif, özellik olarak hem Klasik Türk Edebiyatında hem de Urdu edebiyatında şairin bildiği şeyi bilmiyormuş gibi ifade etmesi şeklide anlatılmaktadır.

Farklılıklar

Tecahül-i Arif, Klasik Türk Edebiyatında bu isimle ifade edilirken, Urdu edebiyatında bu terimin ismi, Tajahul-e Arifanah şeklinde ifade edilir.

i. Telmih - "تلمیح"

Benzerlikler

Telmih, edebi bir terim olarak Klasik Türk Edebiyatı ile Urdu edebiyatında birbirlerine benzemektedirler.

Farklılıklar

Her iki edebiyatta farklı olan şeyler Klasik Türk edebiyatında telmih sanatında kişilerin hazfızasında yer alan kilşiler, olaylar, meşhur kişiler, ön planda iken; Urdu edebiyatında meşhur bir olay ve gelenekler ön plandadır.

j. Leff-ü Neşr - لف ونشر

Benzerlikler

Leff ü Neşr, edebi bir terim olarak Klasik Türk Edebiyatı ile Urdu edebiyatında birbirlerine benzemektedirler. Diğer bir benzerlik ise her iki edebiyatta da Leff ü

Neşr'in tanımı; şair iki şeyi söyleyip sonra onlardan her biriyle ilgili benzerlik veya karşılıkları kullanması şeklinde ifade edilmesidir.

Farklılıklar

Her iki edebiyatta farklı olan, Leff ü Neşr sanatıyla şiir yazan şairler ve şiirlerdir. Ayrıca Leff ü Neşr'in bölümleri her iki dilde farklı şekilde ifade edilmiştir.

Klasik TürkEdebiyatı **Leff ü Neşr Bölümleri**	**Urdu Edebiyatı** **Leff ü Neşr Bölümleri**
a. **Leff ü neşr-i müretteb** (Düzenli Leff ü neşr b. **Leff ü Neşri gayrı mürettep veya müşevveş** (Düzensiz Leff ü Neşr)	1. "صنعت لف ونشرمرتّب" **San'at Leff ü Neşr Müretteb** 2. "غیرمرتّب" **Gayr-i Müretteb,** 3. "معکوس الترتیب" **Makus el tertib.**

k. Seci – سجع

Benzerlikler

Seci, edebi bir terim olarak Klasik Türk Edebiyatı ile Urdu edebiyatında birbirlerine benzemektedirler. Tanımsal olarak ise de iki edebiyat benzerdir ve tanımlarda Seci, cümlelerin kafiyeli bir şekilde düzenlenme sanatıdır.

l. İştikak – اشتقاق

Benzerlikler

İştikak, edebi bir terim olarak Klasik Türk Edebiyatı ile Urdu edebiyatında birbirlerine benzemektedirler. Diğer bir benzerlik ise her iki edebiyatta İştikak'ın tanımı, aynı kökten gelen kelimelerin mısralarda kullanılmasıdır.

m. Akis – عکس

Benzerlikler

Akis, edebi bir terim olarak Klasik Türk Edebiyatı ile Urdu edebiyatında birbirlerine benzemektedirler.

Farklılıklar

Klasik Türk Edebiyatında akis yaparken mısra, beyit ve cümlenin kelimelerinin tümü tersinden okunacak şekilde sırasını değiştirerek anlamlı yeni bir söz yapma şeklinde ifade edilirken; Urdu edebiyatında şiirlerinin bazı bölümlerini ters çevirip diğer mısrada bunu kurulması şeklinde ifade edilir.

n. Tarsi – ترصیح

Benzerlikler

Tarsi, edebi bir terim olarak Klasik Türk Edebiyatı ile Urdu edebiyatında birbirlerine benzemektedirler. Tanım olarak benzerliği her iki edebiyatta şu şekilde ifade edilir. Tarsi, Bir mısra veya cümledeki sözlerin, uygun vezin ve kafiye ile şiir yapma sanatıdır.

Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatı Edebi Sanatlarının İsimlerinin Karşılaştırması

TÜRKÇE EDEBİ SANAT İSMİ	*URDUCA EDEBİ SANAT İSMİ*
Mecaz	مجاز
Mecaz-ı Mürsel	مجاز مرسل
Teşbih	تشبیہ
İstiare	استعارہ
Kinaye	کنایہ
Tariz	تعریض

Tezad	تضاد
İham (Tevriye)	ایہام (توریہ)
Mübalağa	مبالغہ
Hüsn-i Talil	حُسنِ تعلیل
Tecahül-i Arif	تجاہلِ عارفانہ
Telmih	تلمیح
Leff-ü Neşr	لف ونشر

Seci	سجع
İştikak	اشتقاق
Akis	عکس
Tarsi	ترصیح

Benzerlikler:

Urdu ve Türk edebiyatları dahilinde yer alan edebi sanatların isimleri, birisi dışında birbirleriyle aynıdır. Hem okunuş hem de Arap alfabesiyle yazılması bakımından yaılışları ve okunuşları aynıdır.

Farklılıklar:

Urdu edebiyatı ve Klasik Türk edebiyatları dahilinde bulunan edebi sanatların isimlerinden sadece Türk edebiyatında "Tecahül-i Arif" ismi Urdu edebiyatında "T*ecahül-i Arifhanah" şeklinde yaılıp bu şekilde telaffuz edilmektedir.*

Benzerlik Oranları

Türk Edebiyatı	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**
Mecaz	Mecaz-ı Mürsel	Teşbih	İstiare	Tariz	Tezad	İham (Tevriye)	Mübalağa	Hüsn-i Talil
Urdu Edebiyatı	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**
مجاز	مجاز مرسل	تشبیہ	استعارہ	تعریض	تضاد	ایہام (توریہ)	مبالغہ	حُسنِ تعلیل
Benzerlik Oranı	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**
%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Türk Edebiyatı	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**	**Türk Edebiyatı**
Tecahül-i Arif	Telmih	Leff-ü Neşr	Seci	İştikak	Akis	Tarsi
Urdu Edebiyatı	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**	**Urdu Edebiyatı**
تجاہلِ عارفانہ	**تلمیح**	**لف ونشر**	**سجع**	**اشتقاق**	**عکس**	**ترصیح**
Benzerlik Oranı	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**	**Benzerlik Oranı**
%90	% 100	%100	%100	%100	%100	%100

Genel Değerlendirme

Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında yapılan karşılaştırma çalışmasında edebi sanatlar üzerinde özellikle Klasik Türk edebiyatı üzerine müstakil olarak çok kapsamlı edebi sanaları anlatan kitaplar yayınlanmıştır. Urdu edebiyatında ise dilbilgisi kitapları kapsamı içinde ve az sayıda edebi sanat kitapları yayınlanmıştır. Klasik Türk edebiyatı ve Urdu edebiyatında edebi sanatları anlatan kitaplarda edebi sanatların açıklamaları birbirine çok benzemektedir. Aynı zamanda Devanaghari alfabesi ile yayınlanan ve Hint edebiyatına özgü edebi sanat kitaplarında da Klasik

Türk edebiyatı ve Urdu edebiyatı ile yazılmış kitaplardaki tanımlar da birbirine çok benzemektedir. Buradaki tek fark, Klasik Türk edebiyatının Türkçe ile yazılması ve Urdu edebiyatı kitaplarının da Urdu alfabesiyle yazılmasıdır. Aynı durum Devanaghari alfabesinin yazıldığı Hint edebiyatı kitaplarında da görülmektedir.

2.4. Aruz

Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu EdebiyatındaAruz

Aruz ilk olarak VIII. yüzyılda Arap edebiyatında ortaya çıkmıştır. Bu yüzyıldan itibaren Arap edebiyatında yoğun olarak kullanılan bir ölçü birimidir. İslam dinini yayma ve fetih anlayışı çerçevesinde geniş alanlara yayılan Arap kültürü ve edebiyatı İran'dan Afganistan'a Orta Asya'dan Hindistan'a kadar oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Aruz ölçüsü de bu yayıldığı toplumların edebiyatlarına sirayet etmiş yavaş yavaş mevcut şiir ölçülerinin yerine kullanılmaya başlamıştır. Aruz vezni ilk olarak İran edebiyatını etkisi altına almıştır. Bu oldukça köklü edebiyatta bazı değişikliklere uğramış ve bu haliyle başka edebiyatlara da girmeye başlamıştır. Türrklerin İslamiyetle tanışması sonrasında da Türk edebiyatına girmiş ve destan döneminden beri kullanılan hece ölçüsü ile birlikte kullanılmaya başlamıştır. hece ölçüsü "avam" olarak ifade edilen halk şairleri tarafından kullanılırken, aruz vezni daha çok okumuş, kültürlü, medrese eğitimi almış ve "havas" olarak adlandırılan aydın kesim tarafından kullanılmaya başlamıştır. aruz ölçüsü İran ve Arap edebiyatından gelen nazım şekillerinde kullanılmıştır.[1144]

Klasik Türk Edebiyatında Aruz

İslâmiyet'ten önce Türk şiirinin de kendisine has bir nazım tekniği var idi. Bu dönem şiirinin temel özellikleri hece ölçüsü ile ve genellikle dörtlüklerle yazılmasıydı. Milli nazım ölçüsü olarak kabul edilen hece vezni ilk dönemlerden günümüze kadar varlığını korumuş ve aydın veya halk kesiminden olsun birçok şair tarafından kullanılagelmiştir. İslam dinin kabul etmeleri sonrasında Türkler edebi anlamda da İran ve Arap edebiyatının tesiri altına girmiş ve bu edebiyatlardan alınma aruz vezni ve nazım şekilleri kullanılmaya başlamıştır.

Klasik Türk şiiri, konu ve nazım şekilleri açısından, ortaya çıkışında Türk asıllı şairlerin, buna bağlı olarak da Türk zevk ve anlayışının da etkisi olan İran şiirine

[1144] Haluk İpekten Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, Dergah Yayınları, 2003, İstanbul, s. 131

daha yakın durmuştur. Dolayısıyla Türk şairleri kullanmış oldukları aruz kalıplarını İran edebiyatından seçmişlerdir.[1145]

Aruz, "çadırın ortasına destek olarak dikilen direk" demektir. Arap- Fars ve Türk edebiyatlarında "hecelerin uzunluk ve kısalıkları temeline dayanan nazım ölçüsü" anlamında kullanılır.

Araplar tarafından"ilmü'ş-şi'r"olarak adlanrılan şiir bilimi, uyak bilimi (ilmü'l kafiye) ve aruz bilimi (ilmü'l-aruz) şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Aruz bilimi, aruz ölçüsünün kurallarını belirtmektedir. bu ölçü Arapçanın hece dizilişine sıkı sıkıya bağlı bir yapıdadır ve ondan ayrı düşünülmemektedir. Temel harfler Arapçada ünsüzlerdir ve bu harfler harekeli veya harekesiz olarak kullanılabilmektedir.

"ا" elif, "و" vav, "ى" ye harfleri "hastalıklı harfler" (hurûf-ı illet) olarak adlandırılmaktadır ve Türkçede uzun "â, û, î" ile gösterilen ünlüleri karşılamaktadır. Bu sesler Arap dilcilerine göre bir harekeyle bir harekesiz ünsüzün birleşmesinden oluşmuştur. Dolayısıyla bir beyti meydana getiren harfler arasında harekeli ve harekesizler birlikte yer almaktadır.

Bu harflerden ikisinin birleşmesine sebeb (ip), üçünün birleşmesine veted (ağaç kazık) denir. Bunların da kendi aralarındaikiye ayrılmasından dört çeşit temel hece yapısı oluşur:

- "*ben, gel, kar* gibi yatay bir çizgi (_) ile gösterilen kapalı heceler.

- *te-pe, ka-ra, ya-ra* gibi bir nokta (.) ya da ters bir yay (ᴗ) ile gösterilen açık heceler.

- *gö-nül, ka-lem, se-pet* gibi bir açık, bir kapalı (. _) heceler.

- *bâ-de, hâne, lâ-le* gibi bir kapalı, bir açık (_ .) heceler."[1146]

Bu temel parçaların birleşmesinden 8 ana kalıp ortaya çıkar. Her beyitte en az dördü bulunan bu parçalara tef'il, tef'ile ya da cüz denir. Bu temel parçalar şunlardır:

Fâ'ûlün (. _ _)

Fâ'ilün(_ . _)

[1145]Nihad M. Çetin, "Arûz", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/aruz (13.12.2019).
[1146] Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, TDK Yayınları, 2000, Ankara, s. 3

Mefâ'ilün (. _ . _)

Fâ'ilâtün (_ . _ _)

Müstef'ilün (_ _ . _)

Mef'ûlün (_ _ _)

Müfâ'aletün(. _ . . _)

Mütefâ'ilün (. . _ . _)[1147]

"İlm-i aruz", heceleri belirleyen harflerin harekeli (müteharrik) ya da hareketsiz (sakin) oluşlarına ve hecelerin sesine göre düzenlenmiş, Arap dili ve yazısına göre düşünülmüş bir sistemdir. sözcükler bu sakin ve müteharrik harflerle biten hecelerin birleşmesiyle oluşmaktadır.

İlm-i Aruz'da iki harfin birleşmesine Sebeb (=ip), üç harfin birleşmesine Veted (=kazık) adı verilir. Bu adlar ilm-i şiir'in birçok terimleri gibi çöl yaşayışından ve çadırla ilgili adlardan alınmıştır. Sebeb ve veted ikişerden dört türlü harf birleşmesi yaparlar.

a. Sebeb-i Hafif (hafif sebeb): Biri hareketli, ikincisi sakin iki harfin birleşmesidir. "min" (-den), "bin" (oğul). Takti'de (-) işaretiyle gösterilir. Türkçe ve Türkçede kullanılan yabancı kelimelerde bir kapalı (uzun) hece karşılığıdır: "gel", "al", "pa" gibi.[1148]

b. Sebeb-i Sakil (=ağır sebeb) iki harekeli harfin birleşmesine denir. Örneğin "ef'ala" kelimesinde son iki harf (" ") ya da (. .) işaretleriyle gösterilir. Türkçede iki açık (kısa) hece karşılığıdır. "gele", "acı" gibi.

c. Veted-i mecmû' (=birleşmiş veted): İlk ikisi hareketli, üçüncüsü sakin olan üç harften meydana gelir: "veled" gibi. (" ") ve (. -) şeklinde gösterilir. Türkçede ilki açık (Kısa), ikincisi (uzun) iki hece karşılığıdır. "olur", "güzel" gibi.

ç.Veted-i mefrûk (=ayrılmış veted): İlki hareketli, ikincisi sakin, üçüncüsü harekeli üç harfin birleşmesine denir. "ba'de", "Kâle". Vezinde (-"), (-.) şeklinde gösterilir. Türkçede bir kapalı (uzun), bir açık (kısa) hece karşılığıdır. "kaldı", "râzı" gibi.

[1147] Dilçin, a. g. e., s. 4
[1148] İpekten, Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, s. 132

Sebeb ve veted'lerden başka dört ya da beş harfin birleşmesiyle oluşan şekillerde vardır. Bunlara Fâsıla denir. Üç harekeli bir sakin harfe Fâsıla-ı sugrâ (küçük fasıla); dört harekeli bir sakin harfe Fâıla-i kübrâ (büyük fâsıla) adı verilir.[1149]

Vezinlerin Meydana Gelmesi

Cüz (tef'ile)lerin birleşmesinden vezinler meydana gelir. Fakat cüzlerin birleşmesi tesadüfi değildir, belli sayıda ve belirli şekilde birleşebilirler.[1150]

Türkçe Standart Aruz Tef'ileri

Arap aruzunda birçok aruz tef'ili vardır ancak Türkçede standart olarak kullanılan aruz tef'ileri şunlardır:

1	فاعلاتن	Fâ'ilâtün(_ . _ _)
2	فعلاتن	Fe'ilâtün(. . _ _)
3	فاعلن	Fâ'ilün (_ . _)
4	فعلن	Fe'ilün(. . _)
5	فعلن	Fa'lün (_ _)
6	فعول	Fa'ûl (. _)
7	مفاعلن	Mefâ'ilün (. _ _ _)
8	مفاعلن	Mefâ'ilün (. _ . _)
9	مفاعل	Mefâ'îlü (. _ _ .)
10	مفعول	Mef'ûlü(_ _ .)
11	مفعو لن	Mefûlün (_ _ _)
12	فاعلات	Fâ'ilâtü(_ . _ .)
13	مستفعلن	Müstef'ilün (_ _ . _)
14	متفا علن	Mütefâ'ilün (. . _ . _)
15	مفتعلن	Müfte'ilün (_ . . _)
16	مستفعلاتن	Müstef'ilâtün (_ _ . _ _)
17	فعل	Fa'ûl (. _)
18	فع	Fe'(_)
19	فاع	Fâ' (_)
20	فعع لن	Fâ'ûlün (. _ _)[1151]

[1149]İpekten Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, s. 133

[1150]Faruk K. Timurtaş, Osmanlı Türkçesine Giriş 1, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2000, İstanbul, s. 198

Bu "tef'ile" ve "cüz"ismi verilen temel parçaların çeşitli şekillerde bir araya gelmeleri neticesinde daha büyük vezinler ortaya çıkmaktadır.

Bunların sınıflandırılmasıyla ortaya çıkan dizge de bahirler ve dairlerdir. Bu ölçüler Arap sınıflandırmasına göre 19 bahir 6 daire, İran ve Türk sınıflandırmasına göre 14 bahir 4 dairedir.[1152]

Örnek:

İstanbulu duydum daha bir kerre sesinde

(- - .)(. - - .) (. - - .)(. - -)

(Mef'ûlü) (mefâ'ilü) (mefâ'ilü) (fa'ûlün)

Fikri hürr irfânı hür vicdânı hür bir şâ'irim

(- . - -)(- . - -) (- . - -) (- -)

(Fâ'ilâtün) (fâ'ilâtün)(fâ'ilâtün)(fâ'ilün)[1153]

Bütün dünyaya küskündüm dün akşam pek bunalmıştım

(. - - -)(. - - -)(. - - -)(. - - -)

(mefâ'îlün)(mefâ'îlün) (mefâ'îlün)(mefâ'îlün)

Âhesteçek kürekle ri mehtab u yanmasın

(- - .)(- . - .) (. - - .)(- . -)

(Mef'ûlü)(fâ'ilâtü) (mefâ'îlü)(fâ'ilün)

Gömelim gelseni târi he desem sığmazsın

(. . - -)(. . - -) (. . - -)(- -)

(fe'ilâtün) (fe'ilâtün) (fe'ilâtün)(fa'lün)

[1151] Timurtaş, Osmanlı Türkçesine Giriş 1., s. 197-198
[1152] Dilçin, a. g. e., s. 5
[1153] Timurtaş, Osmanlı Türkçesine Giriş 1., s. 198

Bu taş cebinime benzer ki aynimakberdir.

(. - . -)(. . - -)(. - . -) (- -)

(mefâ'ilün)(fe'ilâtün)(mefâ'ilün)(fa'lün)

Ne mümkün sevmemek Sâmih Hüseyn'i

(. - - -)(. - - -) (. - -)

(mefâ'îlün) (mefâ'îlün)(fa'ûlün)

Bir katre alevdir bukaranfil

(- - .)(. - - .) (. - -)

(mef'ûlü)(mefâ'îlü) (fa'ûlün)

Akşam ne güneşli birgeceydi

(- - .) (. - . -)(. - -)

(mef'ûlü)(mefa'ilün) (fa'ûlün)[1154]

Aruzun mısralara uygulanmasında dikkat edilmesi gereken bazı kurallar vardır. Bu kurallar ölçü takti'nde çok önemlidir.

a. Vasl: "Bağlayış, ulama" demektir. Son harfi üzsüzle biten bir kelimenin daha sonra ünlü ile başlayan bir kelimenin gelmesi durumunda birbire bağlanmasına vasl (ulama) denir. Vezinde yan yana iki açık hece gerekmesi durumunda ulama yapılmaktadır. Ulama yapılan sözcükler aralarına bir (ᴗ) işareti konularak belirtilir.[1155]

b. İmale: Türkçe kelimelerde kısa heceyi vezne uydurmak için uzun okumaya "imale" adı verilir. İmale, aslında uzun okuma demek olduğundan ve Arapça, Farsça kelimelerdeki uzun vokalleri uzatarak okutmak zaten normal ve gerekli

[1154] Timurtaş, Osmanlı Türkçesine Giriş 1, s. 198-199
[1155] Dilçin, a. g. e., s. 12

bulunduğundan, bu şekildeki uzatmalaraimale-i maksure (kısa imale) denir. Bu hadise için illet ve bilhassa istihlaf (yerine geçme) terimleri kullanılır.[1156]

Aruz kusurlarından biri olan imale, Farsça ve Arapça kelimelerdeki kısa hecelerde yapılmamaktadır.

Genellikle Farsça tamlamalardaki "izafet kesreleri" ile Türkçe kelimelerdeki kısa heceli eklerde yapılmaktadır. bu durumda kalıba uyması adına uzun okunması gerekli hecelerdeki ünlülerin altı yazıda küçük bir çizgi (_) ile gösterilmektedir.[1157]

c. Zihâf (=Kısaltma): Zihâf, "asıldan uzaklaştırma, zorla ve sürünerek yürüme" anlamlarına gelir. Uzun okunması gereken hecelerin kısa okunmasını ifade eden "zihaf" da imale gibi bir aruz kusurudur. Aruz kalıplarına uydurabilmek için uzun sesli hecelerin bulunduğuFarsça ve Arapça kelimelerde bu uzun seslerin kısa okunması gerektiğine dair bir hatadır. Kısaca imalenin tersi olan "zihâf" sadece yabancı kelimelerde yapılmaktadır. Uzun sesli bulunmayan Türkçede zihâf yapmak söz konusu değildir.[1158]

ç. Med: "Uzatma" anlamına gelmektedir. Yani iki kapalı hece arasında bir açık hece bulunması gerektiğinde, sonu bir uzun ünlü ve bir ünsüzle biten birinci heceyi imaleden biraz daha uzun okumaktır. İmale çoğu yerde bir ölçü kusuru olmakla birlikte, med bir ses sanatıdır ve şiirde iç uyumu yaratan en önemli ögelerden biridir. Medli olan heceler yazıda, imalenin gösterildiği çizgiden biraz daha uzun olan ir çizgiyle (-) hecenin üzerine gönderilebilir.[1159]

Türk Aruzunun Bahirleri

a. Bahr-i Hezec: **"**Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün"[1160]

b. Bahr-i Recez: **"**Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün"[1161]

c. Bahr-i Remel: **"**Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün"[1162]

ç.Bahr-i Münserih: **"**Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fa'ilün"[1163]

[1156]Timurtaş, Osmanlı Türkçesine Giriş 1, s. 201
[1157]Dilçin , a. g. e., s. 13
[1158]İpekten Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz, s. 155
[1159] Dilçin, a. g. e., s. 14
[1160]Timurtaş, Osmanlı Türkçesine Giriş 1, s. 205
[1161]Dilçin, a. g. e., s. 23
[1162]Timurtaş, Osmanlı Türkçesine Giriş 1, s. 214

d. Bahr-i Muzari: **“**Mef’ûlü fâ’ilâtü mefâ’îlü fâ’ilün”[1164]

e. Bahr-i Muktedâb: **“**Fâ’ilâtü müfte’ilün”[1165]

f. Bahr-i Müctes: **“**Mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün”[1166]

g. Bahr-i Seri: **“**Müfte’ilün müfte’ilün fâ’ilün”[1167]

ğ. Bahr-i Karib: **“**Mef’ûlü mefâ’ilün fâ’ilün”[1168]

h.Bahr-i Cedid: **“**Fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün”[1169]

ı. Bahr-i Müşakil: **“**Fâ’ilâtü mefâ’îlü fa’ûlün”[1170]

i. Bahr-i Mütedârik: **“**Fâ’ilün fâ’ilün fâ’ilün fâ’ilün”[1171]

j. Bahr-i Kamil: **“**Mütefâ’ilün mütefâ’ilün mütefâ’ilün mütefâ’ilün”[1172]

k. Bahr-i Mütekarib: **“**fa’ûlün fa’ûlün fa’ûlün fa’ûlün”[1173]

Urdu Edebiyatında Aruz

Müslümanların Hindistan'a gelişi geniş kapsamlı bir devrime yol açtı. Müslümanlar bin yıl boyunca Hindistan’da hüküm sürdüler. Buradaki insanların çoğu mutludur. Müslümanlar burada yaşayanlara gelişmiş bir medeniyet verdiler.Yeni bir dini bilinç ortaya çıktı. İlim ve edebiyata yeni yollar açıldı. Diğer ilmi ve edebi hizmetlerle oluşan şekle biz burada “Aruz” diyoruz. Aruz, Arap şiirler ve Arapça kitaplar sayesinde Hindistan’da tanındı.

Sultanlıklar ve Moğollar devrinde Farsça, resmi dildi. Saraylarda İranlı şairler de saraya bağlıydılar. Böylece Hindistan topraklarında Farsça şairlerini önem kazandılar. Farsça şiirler ve aruz ayrılmaz olduğu anlaşılmaktadır.[1174]

[1163]Dilçin, a. g. e., s. 28
[1164]Timurtaş, Osmanlı Türkçesine Giriş 1, s. 216
[1165]Dilçin, a. g. e., s. 30
[1166]Dilçin, a. g. e., s. 30
[1167]Timurtaş, Osmanlı Türkçesine Giriş 1, s. 222
[1168]Dilçin, a. g. e., s. 33
[1169]Dilçin, a. g. e., s. 33
[1170]Dilçin, a. g. e., s. 34
[1171]Dilçin, a. g. e., s. 34
[1172]Timurtaş, Osmanlı Türkçesine Giriş 1, s. 224
[1173]Dilçin, a. g. e., s. 34

Urducada aruzun Derlenmesine ve çeviri yapılmasınailgi geç zamanda başladı- ancak Urdu şairleri ona çok önceden ona rağbet gösterdiler. Urducanın sufi şairleri-şiirlerini pangal aruzu ile yazmalarına rağmen Fars şiirinin Ortaçağın Urduca şiiri üzerinde derin bir etkisi vardır. İlk Urduca şairler Farsça şairleridir. Urdu şiirinin konuları o zamanlar "Öğeler - İmgeleme – Bilgi- güzel sanatlar ve İlahi Sistem konulu şiirlerin aruz düzeni Farsçadır. Farsça aruzun bugünde kullanılmaktadır.[1175]

a. Pangal Aruz Düzeni

Urdu edebiyatında Pangal aruz düzeni, İslamiyet'in yayılması ve Farsça aruzun yaygınlaşmasıyla birlikte yerini Farsça aruz düzenine bırakmıştır. Ancak terimlerin bilinmesi bakımından Pangal düzeni birkaç cümle ile ifade edilmek istenirse şu şekilde özetlenebilir: Pangal aslını Sanskritçeden almış bir aruz düzenidir.

Pangal (پنگل) düzeninde yer alan terimler şunlardır:

a. Çhend (چھند)[1176]

b. Matra (ماترا)[1177]

c. Beşram (بشرام)[1178]

ç. Get (گت)[1179]

Pangal aruz düzeni iki bölümde yer alır.

a. Lughu (لُگھُ)

b. Guru (گُرُ)[1180]

c. Gen (گن)

ç. Notey (نوٹے)[1181]

[1174] Muhammed İslam Ziya, İlmi Aruz aur Urdu, Muktedera Kavmi Zaban Publish, Pakistan, 1997, s. 15
[1175] Ziya, a. g. e., s. 16
[1176] Ziya, a. g. e., s. 57
[1177] Ziya, a. g. e., s. 58
[1178] Ziya, a. g. e., s. 59
[1179]Ziya, a. g. e., s. 60
[1180]Ziya, a. g. e., s. 60
[1181]Ziya, a. g. e., s. 61

b. Urdu Edebiyatında Aruz Şekilleri

Urdu şiirinde Pangal isimli vezin türü kullanıldıktan sonraki dönemlerde Arap aruzu ve ağırlıklı olarak Farsça aruz vezinleri kullanılmıştır.

b. Urdu Şiirinde Kullanılan Temel Vezinler

Urdu dili, standart Arap aruz ölçüsünü kullanmaktadır, ancak Urdu edebiyatında 8 ana kalıp ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Bu kalıplar şunlardır:

1. فُعُولُن

بھتیجا	ابھی تک	حقیقت	تماشا	مداری

2. مَفاعِیلُن

نمے دانم	تماشائی	مرے بچے	دیدہ	جہاں

3. فاعِلاتُن

شاخانہ	اتفاقاً	خیر باشد	آدمیت

4. فاعِلُن

دل ربا	راستے	دوریاں	لامکان	آدمی

5. مُستَفعِلُن

چہرہ نما	جادوگاری	آہ و بکا	گر و بیاں

6. مُتَفاعِلُن

بَتِ تند خو	متبادلہ	خبر ع نظر

7. مَفاعِلَتُن

عجیب سماں	ثناءِ بشر	کمالِ نظر

8. مَفعُولات[1182]

تشبیہات	استفسار	التانون	مقنا طیں

c. Klasik Urdu Edebiyatı Şiirlerinde Bahir Türleri

Urdu şiirinde kullanılan hece ölçülerinden 19'undan 16'sı Basralı Ibn Halil icat etmiştir, diğer 3 hece ölçüsü de de Farsların icat ettiği hece ölçüsüdür.

4. Uyak	3. Uyak	2. Uyak	1. Uyak	Bahir
مفاعلین Mefâ'îlün	فعولن Fa'ûlün	مفاعلین Mefâ'îlün	فعولن Fa'ûlün	**بحرِ طویل** **Bahr-i Tevîl**
فاعلن Fâ'ilün	فاعلاتن Fâ'ilâtün	فاعلن Fâ'ilün	فاعلاتن Fâ'ilâtün	**بحرِ مدید** **Bahr-i Medîd**
فاعلن Fâ'ilün	مستفعلن Müstef'ilün	فاعلن Fâ'ilün	مستفعلن Müstef'ilün	**بحرِبسیط** **Bahr-i Basît**
متفاعلن Mütefâ'ilün	متفاعلن Mütefâ'ilün	متفاعلن Mütefâ'ilün	متفاعلن Mütefâ'ilün	**بحرِ کامل** **Bahr-i Kâmil**
مفالتن Mefâletün	مفالتن Mefâletün	مفالتن Mefâletün	مفالتن Mefâletün	**بحرِوافر** **Bahr-i Vâfir**
مفاعلین Mefâ'îlün	مفاعلین Mefâ'îlün	مفاعلین Mefâ'îlün	مفاعلین Mefâ'îlün	**بحرِ ہزج** **Bahr-i Hezec**
مستفعلن Müstef'ilün	مستفعلن Müstef'ilün	مستفعلن Müstef'ilün	مستفعلن Müstef'ilün	**بحر رجز** **Bahr-i Recz**
فاعلاتن Fâ'ilâtün	فاعلاتن Fâ'ilâtün	فاعلاتن Fâ'ilâtün	فاعلاتن Fâ'ilâtün	**بحرِ رمل** **Bahr-i Remel**
Müseddes	مفعولاتُ Mef'ûlâtü	مستفعلن Müstef'ilün	مستفعلن Müstef'ilün	**بحرِسریع** **Bahr-i Ser'i**
مفعولاتُ Mef'ûlâtü	مستفعلن Müstef'ilün	مفعولاتُ Mef'ûlâtü	مستفعلن Müstef'ilün	**بحرِمنسرح** **Bahr-i Münserih**
Müseddes	فاعلاتن Fâ'ilâtün	مستفعلن Müstef'ilün	فاعلاتن Fâ'ilâtün	**بحرِخفیف** **Bahr-i Hafîf**
فاعلاتن Fâ'ilâtün	مفاعیلن Mefâ'îlün	فاعلاتن Fâ'ilâtün	مفاعیلن Mefâ'îlün	**بحرِمضارع** **Bahr-i Muzâri**
مستفعلن Müstef'ilün	مفعولاتُ Mef'ûlâtü	مستفعلن Müstef'ilün	مفعولاتُ Mef'ûlâtü	**بحرِمقتضب** **Bahr-i**

[1182] Muhammed Yakup Asi, Fa'elat: Urdu Aruz Ka Nia Nizam, Mekteb El Kurtas Pakistan, 2014, s. 40-41

				Muktedâb
فاعلاتن Fâ’ilâtün	مستفعلن Müstef’ilün	فاعلاتن Fâ’ilâtün	مستفعلن Müstef’ilün	**بحرِمجتث** **Bahr-i Müctes**
فعولن Fa’ûlün	فعولن Fa’ûlün	فعولن Fa’ûlün	فعولن Fa’ûlün	**بحرِمتقارب** **Bahr-i Mütekârib**
فاعلن Fâ’ilün	فاعلن Fâ’ilün	فاعلن Fâ’ilün	فاعلن Fâ’ilün	**بحرِمتدارك** **Bahr-i Mütedârik**
Müseddes	مستفعلن Müstef’ilün	فاعلاتن Fâ’ilâtün	فاعلاتن Fâ’ilâtün	**بحرِجديد** **Bahr-i Cedîd**
Müseddes	فاعلاتن Fâ’ilâtün	مفاعيلن Mefâ’îlün	مفاعيلن Mefâ’îlün	**بحرِقريب** **Bahr-i Karîb**
Müseddes	مفاعيلن Mefâ’îlün	مفاعيلن Mefâ’îlün	فاعلاتن Fâ’ilâtün	**بحرِمشاكل**[1183] **Bahr-i Muşâkil**

Urdu şiirinde yaygın olan hece ölçüleri ise, **وافر، متقارب، متدارك، كامل، رجز، ہزج، خفيف، سريع، مجتث، منسرع، مضارع**’dir.

Urdu aruzunda bunların arasından sıklıkla kullanılan 6 bahir şunlardır:

متقارب	**رمل**	**ہزج**	**خفيف**	**مجتث**	**مضارع**

1	**متقارب** **Mütekârib**	فعولن Fa’ûlün	فعولن Fa’ûlün	فعولن Fa’ûlün	فعولن Fa’ûlün
2	**رمل** **Remel**	فاعلاتن Fâ’ilâtün	فاعلاتن Fâ’ilâtün	فاعلاتن Fâ’ilâtün	فاعلاتن Fâ’ilâtün
3	**ہزج** **Hezec**	مفاعيلن Mefâ’îlün	مفاعيلن Mefâ’îlün	مفاعيلن Mefâ’îlün	مفاعيلن Mefâ’îlün
4	**خفيف** **Hafîf**	فاعلاتن Fâ’ilâtün	مستفعلن Müstef’ilün	فاعلاتن Fâ’ilâtün	---
5	**مجتث** **Müctes**	مستفعلن Müstef’ilün	فاعلاتن Fâ’ilâtün	مستفعلن Müstef’ilün	فاعلاتن Fâ’ilâtün
6	**مضارع**[1184] **Muzâri**	مفاعيلن Mefâ’îlün	فاعلاتن Fâ’ilâtün	مفاعيلن Mefâ’îlün	فاعلاتن Fâ’ilâtün

[1183] Captain G. D. Pybus, Urdu Prosody And Rhetoric, Rama Krishna and Sons Publish, Anarkali, Lahore, 1924, s. 18-20

[1184] Pybus, a. g. e., s. 20-21

ç. Urdu şiirinde Aruz ile ilgili Bazı Terim isimleri

ہجائے کوتاہ"Hecâ'ey Kûtâh"(Kısa Hece)

ہجائے بلند"Hecâ'ey Bulend"(Uzun Hece)

سبب خفیف (Sebeb-i Hafeef)

سبب ثقیل (Sebeb-i Sakeel)

وتد مفروق(Veted Mafrûk)

وتد مقرون (Veted Makrun)

وتد مجموع (Veted Mecmû'a)

فاصلہ صغریٰ(Fâsla Sağıra)

فاصلہ کبریٰ(Fâsla Kubra)

مرار (Merâr)[1185]

d. Veted, Fasla ve Sebeb Ses Birimlerinin 8'li Tertibi

1.فوولن: "وتد مجموع"ve"سبب خفیف'ten birleşir.

2.فاعلن:"سبب خفیف"ve"وتد مجموع" "'ten birleşir.

3.مفاوعیلن: Bir "وتد مجموع" ve iki "خفیف سببوں" le birleşir.

4. مستفعلن:İki "خفیف سببوں"vebir "وتد مجموع" dan birleşir.

5. مفاعلتن:"وتد مجموع"ve"فاسلۂ صغریٰ" dan birleşir.

6. متفاعلن:"فاسلۂ صغریٰ" ve "وتد مجموع"den birleşir.

7. فاعلاتن:Bir "وتد مفروق"ve iki "خفیف سببوں" den birleşir.

8. مفعولات : İki "خفیف سببوں" vebir "وتد مجموع" dan birleşir.[1186]

[1185]Asi, a. g. e., s. 150

e. Urduca Hece Vezinlerinin İşaretleri

Kısa Hece: Bir hareketli veya sabit harf: "۰" işareti ile gösterilir.

Uzun Hece: Bir hareketli ve bir sabit harf birleşiktir: "۱" işareti ile gösterilir.

Sebeb-i Sakil: İki ardışık kısa hece: ۰ ۰ işareti ile gösterilir.

Veted Mecmu: Bir kısa hece ve bir uzun hece: ۱ ۰ ile gösterilir.

Veted Mefruk: Bir uzun hece ve bir kısa hece: ۰ ۱ ile gösterilir.

Fasla: Bir kısa hece ve bir uzun hece: ۱ ۰ ۰ ile gösterilir.

Murar: Bir kısa hece, bir uzun hece ve bir kısa hece: ۰ ۱ ۰ ile gösterilir.[1187]

f. Urdu Aruzunda Kullanılan Temel Arapça Daireler

1. دائرہمختلفه : 10 kısım, 4 vezin, 5 müsemmen bahir

2. دائره مؤتلفه:6 kısım, 3 vezin, 2 müseddes bahir

3. دائرہمتفقه:8 kısım, 4 vezin, 2 müsemmen bahir

5. دائرہموشتبه : 9 kısım, 3 vezin, 9 lu müseddes bahir[1188]

g.. Urdu Edebiyatında Bir Şiirde Vezinlerin Gösterilmesi

لوح بھی توقلم بھی تو، تیر اوود الکتاب

(فاعلتن) (مفاعلن) (فاعلتن) (مفاعلات)

گنبدِ آبگینہ رنگ، تیرے محیط میں حباب

[1186] Abdul Mecid, Jadeed İlmi Aruz, Lalah Ram Nara'in Publish, Allahabad, India,1939, s. 9
[1187] Asi, a. g. e., s. 67-68
[1188] Asi, a. g. e., s. 159

(فاعلتن) (مفاعلات) (فاعلتن) (مفاعلات)

شوکتِ سنجر و سلیم تیرے حلال کی نمود

(فاعلتن) (مفاعلات) (فاعلتن) (مفاعلات)

فقرِ جدید و بایرید، تیرا جمالِ بے نقاب

(فاعلتن) (مفاعلات) (فاعلتن) (مفاعلات)

تیری نگاہِ ناز سے دونوں مراد پاگئے

(فاعلتن) (مفاعلن) (فاعلتن) (مفاعلن)

عقل غیاب و جستجو، عشق حضور و اضطراب

(فاعلتن) (مفاعلن) (فاعلتن) (مفاعلات)[1189]

ğ. Takti

سنا ہے رات گہنایا قمر تھا

مگر سویا ہوا سارا نگر تھا

* Kutularda şiirler parçalanmış şekilde gösterilmektedir.

س	نا	ہے	را	ت	گہ	نا	یا	ق	مر	تھا

م	گر	سو	یا	ہ	وا	سا	را	ن	گر	تھا

[1189] Asi, a. g. e.,, s. 72

ا	ا	٠	ا	ا	ا	٠	ا	ا	ا	٠

لن	عو	ف	لن	عی	فا	م	لن	عی	فا	م

مفاعیلنفاعیلنفعولن : Bu hezec bahri müseddes mahzuftur ve bunun sayısı 313٠8'dir. [1190]

2.4.1. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında Aruz Karşılaştırması

Benzerlikler:

a. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu edebiyatında Arap aruzu ve Fars aruzu şiirlerde sıkça uygulanmaktadır.

b. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu edebiyatında Arap aruzu dairleri kullanılmıştır.

c. Klasik Türk edebiyatı ve Urdu edebiyatında aynı bahirler kullanılmıştır.

ç. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu edebiyatında Arapçanın temel 14 hece vezni kullanılmıştır.

Farklılıklar:

a. Urdu edebiyatında, Farsça aruz sistemi kullanılmadan önce Pangal isimli aruz sistemi uygulanmıştır. Klasik Türk Edebiyatında ise standart Arap ve Fars aruzu kullanılmıştır.

b. Klasik Türk edebiyatında ağırlıklı olarak 8 temel vezin kullanılmıştır. Bunlar:

Fâ'ûlün	Fâ'ilün	Mefâ'ilün	Fa'ilâtün	Müstef'ilün	Mef'ûlün	Müfâ'aletün	Mütefâ'ilün

Urdu edebiyatında ise ağırlıklı olarak kullanılan 8 temel vezin vardır. Bunlar:

فَعُولُن	مَفاعِيلُن	فاعِلاتُن	فاعِلُن	مُستَفعِلُن	مُتَفاعِلُن	مَفاعِلَتُن	مَفعُولات

[1190] Asi, a. g. e., s. 82

c. Klasik Türk Edebiyatı Arap ve Fars aruzları kullanılırken Urdu edebiyatında önce Pangal aruzu ve daha sonra Arap ve Fars aruzu kullanılmıştır.

ç. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu edebiyatında kullanılan aruz bahirlerinden bazıları ortak olmakla birlikte Urdu edebiyatı aruzunda kullanılan bazı bahirler Klasik Türk edebiyatında yer almamaktadır.

2.4.2. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında Kullanılan Ortak Bahirler

Bahr-i Kâmil(بحرِ کامل)
Bahr-i Hezec(بحرِ ہزج)
Bahr-i Recz(بحر رجز)
Bahr-i Remel(بحرِ رمل)
Bahr-i Ser'i(بحرِسریع)
Bahr-i Münserih(بحرِمنسرح)
Bahr-i Muzâri (بحرِمضارع)
Bahr-i Muktedâb (بحرِمقتضب)
Bahr-i Müctes (بحرِمجتث)
Bahr-i Mütekârib(بحرِمتقارب)
Bahr-i Mütedârik(بحرِمتدارك)
Bahr-i Cedîd(بحرِجدید)
Bahr-i Karîb (بحرِقریب)
Bahr-i Muşâkil(بحرِمشاکل)

2.4.3. Sadece Urdu Edebiyatında Kullanılan Bahirler

Bahr-i Tevîl (بحرِ طویل)
Bahr-i Medîd(بحرِ مدید)
Bahr-i Basît(بحرِبسیط)
Bahr-i Vâfir (بحرِوافر)
Bahr-i Hafîf (بحرِخفیف)

2.5. Tasavvuf ve Tasavvuf Edebiyatı

Klasik Türk Edebiyatında Tasavvuf ve Tasavvuf Edebiyatı

Tarih boyunca Türklerin medenî, sosyal ve kültürel hayatını değiştiren iki büyük olay olmuştur: Biri din konusunda yani İslam dini, diğeri de Batı medeniyeti. İslam dininden önce Türkler göçebe hayatı yaşıyorlardı. Karahanlılar devrinde İslamiyet'i kabul eden Türklerin hayatlarında büyük inkılaplar olmuş, onların sosyal hayatlarını

değiştirmiş, çok sayıda Türkü şehirlerde toplamış, yani yerleşik hayata geçirmiş, onlara değişik coğrafyalarda medrese ve cami etrafında oluşanmedeniyet ve kültür merkezleri kurdurmuştur.[1191]

a. Kur'an

Kur'an, İslam dininin temel kaynağıdır. Sözlük anlamı "toplamak"tır. Onun türevi kıraat, yani "okumak"la da ilgisi vardır. İslam dininin kutsal kitabı olan Kur'an, Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla son peygamber olan Hz. Muhammed'e indirilen ve içerisinde Allah'ın ayetleriin yer aldığı kutsalkitaptır. Kur'an 114 sure 6616 ayetten oluşmaktadır. Ayet, Kur'an'ın bütün bir anlam taşıyan cümlelerine verilen addır. Sureler, ayetlerin sıralanması ile oluşur. Kur'an surelerinin en kısası 3, en uzunu 286 ayettir.[1192]

Hz. Peygamber ve ashabı, dini, bir bütün halinde fert ve toplum olarak yaşamışlardır. Onlar için önemli olan dini emirlerin hepsini, bir bütün halinde, hayatlarına geçirmek, güç yetirebildikçe inançlarını yaşamaktı. Aralarındaki farklılaşma, derecelenme dini bilgi ve liyakatlerine (yeterlilik) dayanıyordu, İslâm'ın kutsal kitabı Kur'an'da, Hz. Peygamber'in ahlâkı (iyi ve güzel davranışları), bütün Müslümanlara örnek olarak gösterilmiştir. Diğer insanlar, O'na yaklaştıkları ölçüde, Müslümanlara örnek olabilirler. Daha sonraki yıllarda bir takım bid'atler (peygamber zamanından sonra dinde meydana gelen şeyler), uydurmalar, fırkalar doğar ve bunlar kendi seçkin şahsiyetlerine zâhid (dinin emir ve yasaklarına uymakta titiz davranan), âbid (çok ibadet eden) demeye başlarlar.[1193]

Ümmü'l-Kitab/Kitapların anası olan ve o devirde kitap denilince ilk akla gelen Kur'an'da,

Allah'a, ibadete, insanın ve dünyanın yaratılışına, cinlere, meleklere, kıyamet gününe, hukuka, dinler tarihine, ahlaka, cemiyete, suç olan durumlara ve bu suçların cezalarına yönelikhüküm ve bilgiler vardır. Bu edebiyatın başlangıcında ilim ve

[1191] Ahmet Mermer, vd., Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş, Akçağ Yayınları, Ankara, 2016, s. 27
[1192] Ahmet Mermer, vd., Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş, s. 27
[1193] Rasih Erkul, Eski Türk Edebiyatı, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 29

düşünce kaynağı genellikle Kur'an'dır. O devrin kültür ve bilim hayatı da esasen bu kaynaktan yararlanmıştır.[1194]

Kur'an, Eski Türk Edebiyatı'ndabazı türlerin ortaya çıkışından, konusuna ve şekille ilgilibazı özelliklerine kadar hemen her noktada temel kaynak konumundadır. Bundan sonra sıraladığımız Hadis, Peygamberler Tarihi ve Tasavvuf başlığını taşıyan diğer kaynaklar da Kur'an'la yakından ilgilidir.

Eski Türk Edebiyatı ile ilgili bilinen ilk ve en eski kitap halindeki metinler olan "Kutadgu Bilig"ile"Atabetü'l-Hakayık"ın içerik yönünden Kur'an'dan etkilendiği görülmektedir Ayet ve hadisler, bu eserlerde ilk defa Türkçeye çevrilmiştir. Bu eserlerden sonraki kitaplarda/divanlarda Kur'an ayetleri bazen sadece mealen, bazen "rahmet ayeti, fetih ayeti" gibi isimler ile bazen de "Taha, ve'l-leyl, ve'd-duha, Kevser, İhlas, Yûsuf"vb. cümle isimleriyle bazen de sure başlarındaki mukattaat (elif, lam, mim, nün ve'l-kalem) harflerinin isimleriyle/iktibas yoluyla yer almıştır.

Nesîmî'nin şu beytinde Fatiha suresi, hem Allah'ın hem de Hz. Peygamber'in cemalini tarif için ele alınır. Şair, yüce Peygamber'in sıfatlarının, Allah'ın sıfatlarının anlatıldığı İhlas suresi; cemalinin de Fatiha suresi olduğunu söylerken, bu surenin önemini gösterir biçimde dört kitabın adını verir:

Ey sıfatım "kul hüvallah" ve'y cemalün "Fatiha"

İşte Kur'an işte Tevrat işte İndi ü Zebur

(Nesîmî)

"Beyitteki cemal ile Hz. Peygamberin güzelliği, özellikle de yüz güzelliği kastedilerek; onun hem suret hem de sîret bakımından eşsiz ve benzersiz güzelliğin tek sahibi olması ile Cenab-ı Hakk'ın mahzarı olduğuna işaret edilmektedir.

**

"Hak-i payun olduğum gördi dedi kafir rakîb

Taş ile bağrın dövüp ya leytenî kuntu türab"

(Sezayi-i Gülşeni)

[1194]Ahmet Mermer, vd., Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş, s. 27

Beytinde kıyamet gününde kafirin "Keşke toprak olaydım." diyeceğini ifade eden ayetle (En-nebe 78/40) beytin anlamı güçlendirilmiştir.[1195]

b. Hadis

İslam dininin ikinci kaynağı sayılan hadis, Hz. Peygamberin sözleri için kullanılan bir terimdir. Hz. Peygamber, sadece Kur'an'ı insanlara tebliğ etmekle kalmamış, aynı zamanda fiil ve sözleriyle Müslümanlara her anlamda ışık tutmuş ve örneklik etmiştir. Hz. Peygamber' in sözlerine hadis adı verilirken fiillerine de sünnet denmiştir. Peygamber'in sözlerini toplayan eserlere, altı hadis kitabına "Kütüb-i Sitte" adı verilmiştir. Bunların en meşhurları arasında, Buharının Cami'ü's-sahîh'i, İmam Müslim'in Mesnedü's-Sahîh adlı eseri sayılabilir. Diğer dördü de Ebû Davûd ve Nesaînin Es-Sünen'leri, İmam Malikin el-Muvatta ve Ed-Darîmfnin Es-Sünenidir.

XV. asır Türk şairi Şeyhî, Hz. Muhammed'i öven şiirinin şu beytinde;

"Ey Fahr-i halk kimde ola zehre medhüne

Çün Hak dedi Le 'amrtike Levlake Ved'-duha"

(Şeyhî)

"Ey yaratan ve yaratılışın iftiharı Muhammedi Bizzat Allah senin için, Le'amrüke'yi, Levlake'yi, Ved'-duha'yı söyledikten sonra, seni medh edecek söz bulmaya artık kim cesaret edebilir." demiştir. İşte bu beyitte iki ayet ve bir hadis-i kudsî kültürü toplanmıştır. ***Le'amrüke***, Kur'an'da "Ey Muhammedi Senin hayatına and olsun ki, onlar sarhoşluklar içinde bocalayıp duruyorlardı." (Hicr Sûresi XV/72.) ayetini özetleyen kelamdır. Levlake ile, Allah'ın en son ve en sevgili peygamberine hitap ederek söylediği, ***"Levlake levlake lema halaktel-eflak."*** (Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.) şeklindeki hadîs-i kudsî özetlenmiş, ***Ve'd-duha*** ise, "Kuşluk vaktinde ve her şeyi karanlıkta örttüğü andaki geceye and olsun ki, ey Muhammedi Rahb'in seni ne bıraktı ne de sana darıldı." (Duha Sûresi, 1/3) Dûha sûresinin ilk ayetine işaret etmektedir. (Banarlı, 1971-110) Bu örnekte de görüleceği üzere zaman zaman ayetlerle, zaman zaman da hadislerden bazılarından iktibas yoluyla Hz. Muhammed beyitlerde yer almıştır.[1196]

[1195] Ahmet Mermer, vd., Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş, s. 28
[1196] Ahmet Mermer, vd., Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş, s. 29

c.Siyer

Siyer Arapça, "Bir kimsenin ahlakı, karakteri, tabiatı" anlamına gelen sîret kelimesinin çoğuludur. Siyer, öncelikle biyograf için kullanılmş ise de, daha sonraHz. Muhammed'in nesebi, fizikî portresi, gazaları, peygamberliği kısacası hayatı anlamında literatüre yerleşmiştir.[1197]

Klasik Türk edebiyatında siyer türündeki eserler daha çok tercüme yoluyla verilmiştir. İbni Hişam'ın eserinin tercümesi bu siyerlerden en eskisidir ve 14. yy'ın ikinci yarısında Kadı Darîr tarafından "Siyer-i Nebi" adıylatercüme edilmiştir. Meşhur diğer siyer kitaplarından bazıları, Amasyalı Münîrî Çelebi'nin (ö.1520) "Siyer Nebî"si; Lâmi-î'nin (ö. 1532) Câmî'nin eserinin tercüme yoluyla oluşturduğu "Terceme-i Şevâhidü'n-Nübüvve Li Takviyeti Yakînî Ehl'il-Fütüvve" adlı eseri; Bâkî'nin (ö. 1600) Kastallanî'nin eserinin genişletilmiş tercümesi olan "Meâlimü'l Yakîn Fi Sireti Seyyidi'l-Mürselîn" ve Veysî'nin (ö. 1628) "Dürretü't-Tâc Fî Sîreti Sâhibi'l Mi'râc"dır.[1198]

ç. Kısas-ı Enbiya/Peygamberler Tarihi

Genel anlamı ile Eski Türk Edebiyatı,İslami bir edebiyat olmamakla birlikte, dönem insanlarının yaşamlarında İslam dinini önemli bir yeri vardır. bu nedenle şiirlerde teşbih ve dini motif unsuru olarak bazı peygamberler mucizeleri ve peygamberler tarihi çeşitli vesilelerle şiirlerde ele alınmıştır. hemen divan şairinin bazen işlenen konu bezen de teşbih münasebetiyle sıklıkla ismi geçen peygamberler Adem, Davûd, Azer, İbrahim, Eyüp, Süleyman, Nuh, Yunus, Yakûb, Yûsuf, Musa, İsa ve son peygamber Hz. Muhammed'dir[1199]

Türkiye'de Evliyalar da İslam ve edebiyat için önemli şahsiyetlerdir. Evliyalar aynı zamanda ermiş kişiler ve Velilerdir. Aynı zamanda Hz. Muhammed (S.A.V.) soyundandırlar. Türk Edebiyatı dahilinde birçok evliya yer almaktadır. Diğer tüm evliyalar ile birlikte Hoca Ahmed Yesevi, Hacı Bayram-ı Veli, Hacı Bektaş-ı Veli, Pir Emir Sultan, Yunus Emre, Taptuk Emre, Abulkadir Geylani, Mevlana Celaleddin- i Rumi,Sheyh Hamid-i Vali (Somuncu Baba) önemli manevi şahsiyetlerdir.

[1197]Ahmet Mermer, vd., Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş, s. 307
[1198]Ahmet Mermer, vd., Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş, s. 308
[1199]Ahmet Mermer, vd., Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş, s. 29

d. Tasavvuf ve Tasavvuf Edebiyatı

Düşünce ve yaşayışta İslâm mistisizminin özel adı olan "tasavvuf", söz ilminden öte bir "hâl" ilmidir. Bir sistemi ya da inanışı, "mistik" olarak kabul etmenin temel hususlarından biri; bilgi edinme konusunda"sezgi"ye akıldan daha çok değer vermektir. Görünen, bilinen dünyanın ötesinde, oakıl ve beş duyuyla kavranamayan farklı bir realite bulunmaktadır. Fakat cezbe ve aşk yoluyla ilham ve sezgi, kesin ve ani bir şekilde kavranabilmektedir. Realitenin özü kavranabildiğinde, görünüşte olan ayrılık, bölünme ve tezatlarortadan kalkacak vebir düzen ve birlik ortaya çıkacaktır.[1200]

Tasavvuf, bir din yolu mudur, yoksa bir felsefe midir? İslam tasavvufunun benzerine Hristiyan mistisizminde rastladığımız gibi, daha önceki dinlerde / inanışlarda da benzer mistik davranışlar görüyoruz.

Hint'in Brahma dininde yogilik vardır. Bunda vücuda ait duygular nazlanma ve üzüntülerden kurtulma egzersizleri yapılır. Budizm'de ise kainatın ruhu ile birleşme değil, Nirvana denen yokluğa kavuşmak esastır. Esas itibariyle tasavvuf da bu önceki mistisizmlerden farksızdır. Dinin özü, manevî yaşayış olduğuna göre, mistisizmin de dinin temeli olması gerekir. Ancak burada mistik hayatın aynı zamanda bir teoriye bağlandığını görüyoruz.

Yunan'da Eflatunun ortaya attığı ve daha sonra İskenderiye mektebinin kurucularından Ploten'in 'Yeni Eflantuculuk' görüşü olarak ortaya koyduğu felsefî düşünce de Allah'la dünya arasındaki hem sevgi hem beraberlik anlaşması esasına dayanmaktadır.[1201]

İslâm medeniyeti etkisinde gelişen Türk Edebiyatı, bu medeniyetin her türlü fikir ve bilim hareketleriyle beslenmiştir. Bunlar arasında en önemlisi, "tasavvuftur. Tasavvuf; insanları, nefsi eğiterek Allah'a ulaştırmayı amaçlayan din ve ahlâk düşüncesidir. Tasavvufun amacı; en üstün ahlâkı tamamlamak için gönderilen peygamber ahlâkını kazanmak, İslâm inancını kolaylıkla ve rahatlıkla yerine getirebilmektir.

[1200]Erkul, a. g. e., s. 29
[1201]Ahmet Mermer, vd., Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş, s. 34

Hz. Muhammed ve sahabenin inançlarına bağlı olanlar içerisinde IX. yüzyılın sonlarına doğru, nefislerini Allah'a kavuşturan ve gönüllerini gafletten koruyan kişilere "sufî" ve bu hallere de "tasavvuf" denilmiştir. Kendisine ilk defa sufî denilen kişi, Ebu Haşim Sufî'dir. Sufî kelimesinin nereden gediği, İslâm dünyasında çok tartışılmıştır. Suf (yün) elbise giydiklerinden, onlardan söz edilirken sufî denildiği ileri sürülür. Kısaca "sufî"sözcüğü, herhangi bir ilgi ve sebep aramaksızın; ilahî zikirle ruhunu donatan ve gönlünü bütün yabancı unsurlardan arındıran kişileri ifade etmek için kullanılırken "tasavvuf" bir Müslümanın, İslâm ahlakı ile ahlaklanmasını ifade etmektedir.[1202]

Tasavvuf, İslâmiyet'in girmiş olduğu yollardan geçerek Türkler arasında yayılmış ve Maveraünnehr ve Horasan'a kadar ulaşmıştır. Tasavvufi düşünüş, inanış ve duyuşun Müslümanlığın, Türkistan içlerine kadar yayılmasında büyük etkisi olmuştur. Müslüman dervişler Türkler tarafındaneski yaşantılarındaki baksı ve şamanlara benzetilmiş ve onlara büyük saygı gösterilmiştir. Derviş şairler, eski dönem baksı ve şamanlara göre yeni bilgi ve ülkülerle doludurlar. Bu yönleri ile kısa sürede Türkistan halkının gönlünü kazanmışlardır. Türkler tarafından bu derviş şairlere hoca, baba, ata gibi isimler verilmiştir. Bu dervişlerden özellikle Semerkant, Kaşgar, Taşkent, Buhara ve Fergana gibi kültür merkezlerinde yetişenler bölge halkına tasavvufu da öğretmişlerdir. Bu dervişler arasında Çoban Ata, Korkud Ata, Arslan Baba vb. halk arasında büyük saygı duyulan vev isimleri kutsallaştırılan dervişler de bulunmaktadır.

İlk Türk mutasavvıf şairlerinden ve "Orta Asya Türk Tasavvuf Edebiyatı"ndan bahsedebilmek için ilk olarak "tasavvuf" kavramı üzerinde durulması gerekmektedir.[1203]

Tasavvuf akımı, insanların büyük bir heyecanla dergâhlarda toplanmalarına, Yaratıcıya düşünce yoluyla da inanmalarına yol açmıştır, insanın yaratılış amacını açıklamaya çalışan, kâinattaki ahengin sırlarını insana duyuran tasavvufî ilham, bu ilâhî ve yüce konuları terennüm etmeye en uygun ortamı, özellikle şiir sahasında bulmuştur. Çeşitli tarikatlara bağlı olan arif şairler, ilahî neşve ile şiirler, didaktik manzumeler söylerler, ilâhiler şeklinde şiirler terennüm eden sufîler, dervişler en

[1202]Erkul, a. g. e., s. 29
[1203] Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yayınları, 2000, Ankara, s. 29

sıradan insanların dahi anlayabilecekleri bir dille İslâm'ın ve tasavvufun inceliklerini izah ve telkin ederler. Mutasavvıflar, veliler, beş duyunun ötesindeki mutlak gerçeği yakalamaya çalışırlar, görünen varlık ötesini görünmeyen ilâhî hakikatleri hissedip yaşarlar ve onların zevkini şiirle terennüm ederler. Onlar varlığı, eşyayı daha farklı açılardan görürler ve görünenleri başka sekilerde gösterirler. Gizlinin, ulaşılamayanın peşindedirler. Kozmik âlemin estetiğini yakalamak amacındadırlar, yaşadıkları soyut güzelliklerin coşkusu içindedirler.

Mecazlardan oluşan yoğun sembolizm, tasavvuf edebiyatının en önemli özelliğidir. İlahi aşk beşeri aşktan ayrılması gereken bir hususdur ve bunun için çeşitli semboller, mecazlar ve bazı özel terimler kullanılmıştır.[1204]

Ancak bunlar, maksadı anlatmaya yarayan birer araç durumundadır. Mutasavvıf şairler, mecazî anlatım tarzını duygularını, sezgi ve ilhamlarını, aynen söylemek istemedikleri hakikatleri, sırları ifade etmek için seçmişlerdir. Çünkü, görünmeyen ancak hissedilebilen şeyleri, görünen ve bilinen şeylere benzeterek ifade etmek kaçınılmazdır.

Âşık: Bir şeyin tutkunu olan, Allah'ı özleyen insan.

Ma 'şûk: Sevilen, Allah.

Şarap, Mey: içilen şey, ilâhî aşk, tasavvufî aşk.

Sakî: içki sunan, yol gösterici, mürşid.

Hârâbat: Meyhane, gerçek aşkın öğrenildiği yer.

Vefa: Sözünde durma, Allah'ın lütfü, yardımı.

Tasavvuf dilinin mecazlarını, yalnız sufî şairler kullanmamış, divan şairleri de, heyecanlarını daha kuvvetle söyleyebilmek için, tasavvufun zengin kelime ve deyimlerinden yararlanmışlardır. Mutasavvıf şair, "zülf (saç)" derken, "kesret (çokluk)" diye düşündüğü bu dünyayı kasteder. Mutasavvıf olmayan şair, "zülf" mecazıyla "kesret"i kastetmese bile, "tuzak" imajını mutlaka düşünür. Şairlerin söyledikleri farklı olsa da, davranış şekilleri aynıdır. Fakat asıl tasavvufçular, bu tür

[1204]Erkul, a. g. e., s. 31

şairleri, kendilerinden saymamışlar, kendi şairlerini "âşık" diye adlandırarak, din ve tasavvuf dışı konularda şiir yazan divan şairlerinden ayırmışlardır.

Eski destan kahramanlarının yerini tasavvuf düşüncesiyle birlikte "kâmil insan, evliya" tipi almıştır. Dervişler ilahiler şeklinde şiirler terennüm ederken, bacılar en sıradan insanların bile anlayabilecekleri bir dille İslâm'ın ve tasavvufun inceliklerinii̇zah ve telkin etmişlerdir.

Böylece, tasavvuf düşüncesini esas alan, bunu işleyen bir edebî akım, anlayış, estetik özellikle XIII. yüzyılda Anadolu topraklarında gelişecek olan Dinî-tasavvufî Türk Edebiyatının zeminini hazırlamış olur.[1205]

Türk Tasavvuf Edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden birisi Hoca Ahmed Yesevi'dir.

e. Klasik Türk Edebiyatında Ünlü Tasavvuf Üstatları

Hakîm Süleyman Ata

Ahmed-i Yesevî'nin Orta Asya'da yetişip o yörede kalan müritlerinin de düşünce olarak Yesevî'yi izlediklerini ve tarikatlarının görüşlerini yaymak için şiirden yararlandıklarını daha önce söylemiştik. Bunlardan biri Hakîm Süleyman Atâ'dır. Yesevî'nin halifelerinden Hakim Süleyman Ata'nın, Âhir Zaman Kitabı, Meryem Kitabı ve Sakırgan Kitabı adlı eserleri elde bulunmaktadır. Söz konusu edilen eserlerin her üçü de manzum olup, Bakırgan Kitabı aralarında en ünlü olanıdır. Eser, dini-ahlâki öğütler veren hikmetler tarzında yazılmış manzumelerden meydana gelmiş bir mecmua olup içerisinde Süleyman Ata'nınkilerden başka manzumeler de vardır.[1206]

Hacı Bektâş-ı Velî

"Hacı Bektaş-ı Velî" 13. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya gelen dervişlerden biridir. Özellikle ismi ile müsemma Bektaşilik tarikatının oluşumunda önemli bir yeri vardır. Onun hayatına yönelik bilgilerin önemli bir bölümü Vilâyeî-nâme veya Velâyet-nâme olarak biline"Velâyet-nâme-i Hacı Bektaş-ı Velî (Menâkıb-ı Hünkâr Hacı

[1205]Erkul, a. g. e., s. 32
[1206]Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, s. 37

Bektaş-ı Velî)"isimli menakıbnameye dayandırılmaktadır.[1207]Asıl adı Bektaş'tır. Hacı Bektâş-ı Velî diye şöhret bulması ise ölümünden sonra olmuştur.

"Hacı Bektâş-ı Velî"nin Selçuklu Anadolusunda XIII. yüzyılda teşekkül eden Babaî hareketinin lideri "Baba İlyâs-ı Horasânî"nin çevresinde, Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşunda (XIV. yüzyıl) ve kendi adını alacak olan Bektaşîlik tarikatının XVI. yüzyılda teşekkülünde ismi geçmekle birlikte yaşadığı dönemle ilgili kaynaklarda hiçbir bilgi olmaması, bu dönemde yaygın bir şöhrete sahip olmadığını göstermektedir. Diğer taraftan Alevî-Bektaşî kesiminde bir iman esası olan güçlü konumu ve Bektaşîliğin ve Yeniçeri Ocağı'nın pîri kabul edilmesi "Hacı Bektâş-ı Velî"yi iyi analiz edilmesi gereken önemli bir tarigi figür halkine getirmektedir. Bu durum daha çok hakkındaki menkıbelerin ve yetersiz tarihî bilgilerin oluşturduğu çift yönlü (tarihî-menkıbevî) şahsiyetin birbiri ile uyumsuzluğundan kaynaklanmaktadır.[1208]

SultanVeled

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin büyük oğluolan Sultan Veled, 25 Nisan 1226'da (25 Rebîülâhir 623) Lârende'de doğmuştur. Dedesi Bahâeddin Muhammed Veled'in ismini alan Sultan Veled, bu nedenle şiirlerinde de "Veled" mahlasını kullanmıştır.[1209] Konya ve Şam'da öğrenim gören Sultan Veled, babası Mevlana'nın yanında yetiştiğinden onun duyuş ve inanış tarzıyla düşüncelerini benimsemiştir. Sultan Veled, Mevlânâ'nın tasavvufa yönelik görüş ve düşüncelerini bir sistem haline getirmiş vebir tarikat olarak Mevleviliğe gerçek biçimini kazandırmıştır. Sultan Veled, ilk Mevlevi dergâhının kurucusu olmakla birlikte 1285 yılında tarikatın şeyhi olmuştur.1312 yılında ölen Sultan Veled, bu tarihe kadar tarikatın şeyhliğini sürdürmüştür.[1210]

Ahmed Fakîh

Ahmed Fakîh dönem kaynaklarının birçoğunda 13. yüzyıl Türk edebiyatının Anadolu sahasındaki ilk temsilcileri arasında zikredilmektedir. Sultan Hoca Fakih ve Hoca Ahmed Fakîh isimleri ile de tanınmaktadır. Ancak Semih Tezcan'a göre

[1207]Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, s. 41
[1208] Ahmet Yaşar Ocak, "Hacı Bektâş-ı Velî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/haci-bektas-i-veli (20.01.2020).
[1209] Veyis Değirmençay, "Sultan Veled", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/sultan-veled (20.01.2020).
[1210]Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi,s. 50

Ahmed Fakîh 14. yüzyıl şairidir. ÇünküAhmed Fakîh'e mal edilen "Çarh-nâme" adlı eserde 14. yüzyılın ortalarında Anadolu'da çıkan veba salgınından da bahsedilmektedir. Tezcan'a göre bu eser en erken 1350'den sonra yazılmış olacağından Ahmed Fakih 14. yüzyıl şaidir.[1211]

Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî

30 Eylül 1207 (6 Rebîülevvel 604) tarihinde Horasan'ın Belh şehrinde doğmuştur. Ancak Dîvân-ı Kebîr'deki bir şiirinde (III, 49) Şems-i Tebrîzî ile buluştuğunda (642/1244) 62 yaşında olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle doğum tarihinin 580 (1184) olması gerektiğini ileri sürenler de vardır. Hellmut Ritter' göre bu iddia geçerli değildir. Asıl ismini Meşnevî'nin giriş kısmında "Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin el-Belhî"olarak ifade etmektedir. "Mevlânâ" unvanı "efendimiz" anlamına gelmektedir ve genel olarak onu yüceltmek amacıyla söylenmiş bir ifadedir.Onun aslı lakabı "Celâleddin"dir. Babası tarafından "sultan" anlamına gelen Farsça "hudâvendigâr" unvanı da verilmiştir. Bununla birliktemüderrisliği sebebiyle "Molla Hünkâr, Mollâ-yı Rûm", doğduğu şehirden dolayı "Belhî" veyaşamını büyük bir kısmını geçidiği Anadolu nedeniyle de "Rûmî, Mevlânâ-i Rûm, Mevlânâ-i Rûmî" gibi unvanlarla da anılmaktadır.[1212]

Eserleri

a. Mesnevi: Ahlâki, tasavvufi ve dini yönü ağır basan didaktik bir eser olan Mesnevi, Mevlânâ'nın eserleri içerisinde en hacimlisi ve en ünlüsüdür. Eserde alınan konuların hemen hemen tamamı nasihat verme maksadıyla yazılmıştır. Konular ele alınırken, fablalaştırma ve hikayeleştirme yapıularal konunun daha iyi anlaşılması sağlanmış, örnek ve açıklamalarla verilmek istenen düşünce pekiştirilmeye çalışılmıştır.

Fabl ve hikâyelere eserde yer verilmesinin temel gayesi, eğitici ve öğretici olmaktır. Bu açıdan her fabl ve hikaye bir nasihatle bitirilmiştir. Mevlânâ'dan önce de var olan ve kıssadan hisse çıkarmaya dayanan bu anlatım tarzınınilk örneklerine İslâmi dönemde İran edebiyatına özgü mesnevilerde rastlanmaktadır.[1213]

[1211]Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi,s. 52
[1212]Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/mevlana-celaleddin-i-rumi (20.01.2020).
[1213]Mengi,Eski Türk Edebiyatı Tarihi, s. 45

Dîvân: Yaygın olarak bilinen adıyla "Dîvân-ı Kebir", Mevlânâ'nın tanınmasını sağlayan ikinci manzum eseridir. Divan diğer eserleri ile kıyaslandığında lirizm yönü ağır basan bir eserdir. Buradaki şiirlerinde Mevlana, genellikle tasavvufi aşktan bahsetmiştir. Şems-i Tebrizi ile olan yakınlığı bu eserde ifade edilmektedir. Eserde Tebrizi'nin bariz bir etkisi vardır. Divan'da yer alan şiirlerin birçoğunda Mevlana "Şems" sözcüğünü mahlas olarak kullanmıştır. Bu nedenle eser "Şemsü'l-Hakâyık" ve "Dîvân-ı Şems-i Tebriz" isimleri ile de anılmıştır. Oldukça hacimli bir eser olan Divan'da farklı nazım şekilleri ile yazılmış birçok rubai yer almaktadır.[1214]

Fîhi Mâ Fîh: Mevlânâ'nın yapmış olduğu sohbetlerin toplandığı eseridir. Bu bağlamda eserde sohbetlerde bahsedilen tasavvuf başta olmak üzere felsefe, ahlâk, din gibi konuların yanı sıra insan, dünya ve şiir anlayışı ile ilgili konulara da yer verilmiştir. Diğer eserlerinin önemli bir bölümğnbde olduğu gibi bu eseri de yapmış olduğu sohbetlerde yanında bulunan yakınlarının almış olduğu notlardan müteşekkildir.[1215]

Dede Ömer Rûşenî

Aydınlı Rûşenî Halvetiye tarikatının Rûşenîye kolunu kurmuştur. Hayatta iken uzunca bir süre Tebriz'de bulunmuş, orada tekke kurmuş, kurucusu olduğu tarikatı yaymış ve Tebriz'de ölmüştür. Rûşenî, divan sahibi olmasının yanı sıra mesneviler de yazmıştır. Üç mesnevi sahibi olan Rûşenî'nin; Ney-nâme, Miskin-nâme ve Çoban-nâme adlı üç mesnevisi vardır. Rûşenî'nin şiirlerinin çok okunduğu, Divân'ın yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerdeki yazma nüshaların çokluğundan anlaşılmaktadır. Mevlânâ etkisinde önemli ölçüde kalmış olan Rûşenî Dede, Mesnevi'nin bazı beyitlerini olduğu gibi çevirmiş, Ney-name adlı ünlü mesnevisini ise Mesnevi'deki "ney" sözünden etkilenerek yazmıştır. Çoban-nâme ise Mesnevi deki Musa ile Çoban Hikâyesi'nin genişletilmiş manzum çevirisidir. Ancak, Rûşenî Mevlânâ'nın Mesnevi'sine göre bu konuyu daha geniş bir biçimde ele alıp işlemiştir. Miskin-nâme ise tasavvuf! öğütler veren ve dervişliğin faziletlerini anlatan didaktik içerikli bir eserdir. Mesnevileri ile divanından alınan seçme şiirler "Asâr-ı Aşk" adıyla 1914 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır.[1216]

[1214]Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, s. 46
[1215]Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, s. 47
[1216]Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, s. 131

Hacı Bayrâm-ı Velî

Gerçek adı, ailesi, doğum tarihi ve yaşamının diğer evreleri hakkında kesin bilgiler bulunmamaktadır.Bursalı Mehmed Tâhir'in ifade ettiği üzere Hacı Bayram'ın adının "Abdülkādir b. Yûsuf el-İsfahânî"ye ait 832 (1428-29) tarihli vakfiyede "Kutbü'l-evliyâ eş-Şeyh el-Hâc Bayram b. Ahmed b. Mahmûd el-Ankaravî" şeklinde geçmektedir.

Mübârek Galib'in belirttiği üzere, Hacı Bayram'ın dedesinin ve babasının ismini belirleme açısından son derece önemli olan bu vakfiye yanmıştır. Fakat Hacı Bayram'ın ismi Ankara'da kurulan bazı vakıflara ölümünden iki yıl önce şahitlik ettiğine dair 831 Ramazan (Haziran 1428) tarihli bir başka vakfiyede geçmektedir.

Bayramiyye, Anadolu'da doğup büyüyen bir Türk mutasavvıfı tarafından kurulmuş ilk tarikattır.Bu tarikatin şeyhi olan Hacı Bayrâm-ı Velî, Ankara'da XIV. yüzyılın ilk yarısında Orhan Gazi döneminde doğmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî hakkında yazılmış birkaç eser bulunmaktadır. bunlar İsmâil Hakkı Bursevî, Sarı Abdullah Efendi, Mecdî Efendi ve Taşköprizâde tarafından verilen bilgileri aktaran Bursalı Mehmed Tâhir'in "Hacı Bayrâm-ı Velî" isimli risâlesi (İstanbul 1329); Bursalı Mehmed Tâhir'in eserindeki bilgileri aşmayan Mehmed Ali Ayni tarafından yazılan "Hacı Bayrâm-ı Velî" isimli hacimli kitap (İstanbul 1343) ve Fuat Bayramoğlu tarafından bu iki eser temel alınmakla birlikte dikkate değer bir gayret ürünü olan ve daha çok vefatından sonra Hacı Bayram ailesi adına kurulan vakıflara yönelik XVIII. ve XIX. yüzyıl resmî belgeleri barındıran"Hacı Bayram-ı Veli, Yaşamı-Soyu-Vakfı I-II" isimli eserdir (Ankara 1983). Bu kaynakları tenkidine yönelik ciddi bir çalışma yoktur. Onun hakkında yazılan diğer birkaç kitap ise genel olarak bu eserlerde yer alan sınırlı bilgilerin bir tekrarı mahiyetindedir.[1217]

Yunus Emre

Yunus Emre'nin hangi tarhler arasında yaşadığı kesin olarak bilinmemekle birlikte XIII. yüzyıl ortalarıyla XIV. yüzyılın başlarında yaşadığı tahmin edilmektedir. Aynı dönemde yaşayan şairler içerisinde özel bir yere sahiptir.

Yunus Emre şiirlerinde Türkçeyi sanatkârane bir üslûpla kullanmıştır. Bu yönüyle

[1217]NihatAzamat, "Hacı Bayrâm-ı Velî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/haci-bayram-i-veli (22.01.2020).

Oğuz Türkçesinin devamı mahiyetindeki Anadolu Türkçesinin ayrı bir yazı dili olarak şekillenmesinde önemli bir rolü olmuştur. Türkçenin bir kültür ve edebiyat dili haline gelmesinde oldukça önemli hizmetlerde bulunan Yunus Emre, halkın kullandığı dilien sıcak, en ışıklı ve en canlı şekilde kullanmayı bilmiştir. Âdeta Türk tasavvuf ve ıstılah dilini kurmuş, Türkçe onun dilinde estetik bir boyut kazanırken, aynı zamanda canlamış ve geniş bir alana yayılmıştır. Onun şiirlerinde kullandığı dil, o devirde İslâmî Türk kültürünün taşımış olduğu tüm zenginlikleri bünyesinde barındıran bir nitelik göstermektedir.

Yunus'un eserlerinde kullandığı dil halkın anlayacağı ölçüde sade bir dil olmakla birlikte, şiirlerinde o dönem halkının anlayacağı ölçüde Farsça ve Arapça kelimeleri de kullanmaktan çekinmemiştir. Çünkü bu dönemde Türkler, İslam dininin zengin kültürel yaopısına dahil olmuşlardır. Kur'an'a, Sünnet'e bağlanmışlar, hatta tasavvufî kültürü ve dili hazmetmişlerdir. Bundan dolayı Yunus'un dili, halkın yabancı olduğu bir dil değil, aksine âşinâsı olduğu bir dildir. Bu yüzden şöhreti geniş halk kitlelerine yayılmıştır. Yunus'un şiirlerinde dönemin kültürel yapısını yansıtan özellikle devrin tipleri, kozmik âlem, maddî kültür, insan, cemiyet, din ve tasavvuf ile siyasi ve sosyal düzenini yansıtan ifade ve kavramlar;Türkçeye uyarlanan Arapça ve Farsça kelimeler, deyimler ve halk söyleyişlerine bolca yer verilmiştir.[1218]

Şair Ali

Süleyman Ata'dan sonra Orta Asya kökenli bir başka mutasavvıf şair Ali'dir. Türk Edebiyatında ilk "Yusuf u Züleyha" hikâyesini yazmış olan Ali'nin hayatı hakkında hemen hiçbir bilgi yoktur. Yalnızca, "Kıssa-i Yusuf" adlıeseriyletanınmıştır. "Kıssa-iYusuf"'un dilözelliklerine bakılarak Ali'nin, 12. yüzyılın sonları ile 13. yüzyılın ilk yarısında Harezm yöresinde yaşadığı tahminedilmektedir. Ali, edebiyattarihinde yer almasını sağlayan eserinin konusunu Kur'an'dan almıştır. Ancak, daha önce İran edebiyatında Firdevsî tarafından yazılmış olan "Yusuf u Züleyha" mesnevisini de gördüğü sanılmaktadır. İslâmi Türk edebiyatının önde gelen mesnevi konularından olan "Kıssa-i Yusuf"ta klasik mesnevi tarzı kullanılmış, Yesevî'nin hikmetleri örnek alınarak, Yesevî tarzının şekil özellikleri dini hikayecilikte kullanılmıştır. Tıpkı Ahmed-i Yesevî'nin hikmetleri gibi dörtlüklerle yazılan eser, 4+4+4=12 duraklı hece ölçüsüyle yazılmıştır. Dörtlüklerin sonlarında yarım kafiye kullanılması ve dördüncü

[1218]Atilla Şentürk, vd., Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul, 2016, s. 113

dizelerin redifli nakarat halinde tekrarlanması da, Ali'nin Yesevî'nin etkisinde kalmış olduğunu destekleyen diğer kanıtlardır.[1219]

Hoca Ahmed Yesevi

XI. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı tahmin edilen mutasavvıf şair Ahmed Yesevî (d.1093/ö.1166), Türkistan'da İspicab (İsficab) veya Akşehir diye anılan Sayram kasabasında veya Yesi'de doğmuştur. Ahmed Yesevî'nin hayatına dair mevcut bilgiler menkıbeler ile karışmış halde bulunmaktadır. Ahmed Yesevî'nin Yesi'de irşada başladığı sıralarda Türkistan'da kuvvetli bir İslâmlaşma yanında tasavvuf hareketleri kendini göstermeye başlamış; medreselerin yanında kurulan tekkeler tasavvuf cereyanının merkezleri haline gelmiştir. Ahmed Yesevî de Taşkent ve Siriderya bölgesinde göçebe Türkler arasında İslâm'ın esaslarını, şeriat hükümlerini, tarikatının adap ve erkânını halka anlayabilecekleri bir dil ile aktarmış; kendisine çok sayıda takipçi bulmuştur.[1220]

Türkler arasında ilk tasavvufu kuran kişi Hoca Ahmed Yesevi'dir. Yesevi, hemen yaşadığı yüzyıldan başlayarak gelecekteki diğer nesiller üzerinde de olumlu tesirleri olan bir şeyhtir.

Tasavvuf, 11. Yüzyıl Ahmed Yesevi'nin hikmetleri ile başlamış, 13. Yüzyılda Yunus Emre ile olgunluk kazanmış ve çeşitli ürünlerini vermiştir.[1221]

Türk düşünce hayatını, sosyal yapıya aktarıp kaynaştıran ve pratiğe geçiren şahsiyetlerden birisi olan büyük mutasavvıf Ahmet Yesevî'nin hayatı, henüz tam olarak açıklık kazanmamıştır. XI. yüzyılın sonlarında Türkistan'ın Sayram şehrinde doğan Ahmet Yesevî, kerametleriyle tanınan Şeyh ibrahim'in oğludur. Yedi yaşında babasını kaybedince, ablasıyla Yesi'ye gelir, ilk eğitimini bu şehirde, sufîlik atmosferinde alır. Daha sonra Buhara'ya giderek, Şeyh Yusuf Hemedanî'nin talebesi, müridi ve halifesi olur. En sonunda Yesi'ye dönen Ahmet, düşünceleriyle Sirderya çevresinde, Taşkent'te ve bozkırlarda göçebe olarak yaşayan Türkler arasında etkili olur; bu bölgede Müslümanlığın yayılıp kökleşmesini sağlar.

[1219]Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, s. 58
[1220]Aysun Sungurhan, Ahmed Yesevî'nin Hikmetlerinde Birlik ve İdeal İnsan Tipi, İLESAM Uluslararası 3. Milli Birlik ve Beraberlik Sepozyumu BildiriKitabı, Ankara, 2019,s.115
[1221]Ahmet Mermer, vd., Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş, s. 36

Daha çok küçük yaşta, hayatı etrafında menkıbeler teşekkül etmeye başlayan Ahmet Yesevî'nin, iyi bir tahsil gördüğü, Arapça, Farsça ve İslâmî ilimleri iyi öğrendiği muhakkaktır. Yesevî, hikmetleriyle özellikle kır kesimi halkının üzerinde etkili olmuş, gönüllerde taht kurmuştur. Yesevîlik tarikatı, Türkistan'da geniş sahalara yayılmış, ondan doğan tarikatlar, Orta Asya ve Anadolu'da yüzyıllarca Türk Milletinin manevi yönünü beslemiştir. Ünü ve etkisi ölümünden sonra da kuvvetlenerek devam etmiştir.

Ahmet Yesevî, Islama yeni girmiş veya henüz girmemiş Türk boylarına, İslâm'ın esaslarını, tasavvufun inceliklerini telkin etmek için "hikmet" denilen manzumeler söyleyerek, ilmî yücelik içerisinde, kır kesiminin sade insanlarına hitap etmenin sırrına ermiştir. Böylece, mesajını iletmede, şiire dayalı bir haberleşme olayım gerçekleştirmiştir. Türk edebiyatında, tasavvufu, şiir disiplini içerisinde takdim eden ilk isim Ahmet Yesevî olmuiştur.

"Hikmet" kavramı, "dinî-tasavvufî, özlü söz şeklinde" tanımlanabilir. Yese-vî'nin şiirlerine, "hikmet", hikmetlerin daha sonra toplanmasıyla oluşan kitaplara da "Divan-ı Hikmet" adı verilmiştir. Hikmetlerde işlenen konular, tamamen dinî ve tasavvufî konulardır. Şiirlerin ana konusu; islâm'ın esasları, tasavvuf âdabı ve şeriatın hükümleridir. Ayrıca Yesevî'nin hayatıyla ilgili parçalar, dervişlerle ilgili menkıbeler, peygamber sevgisi, dünya ahvâlinden şikayet, cennet ve cehennem tasvirleri ve kıyametin ahvâli sade ve akıcı bir dille anlatılmıştır.[1222]

Hikmetler, şekil ve muhteva açısından, daha sonraki yüzyıllarda -özellikle XII. yüzyılda- Anadolu'da gelişen dinî-tasavvufî halk edebiyatı örneklerine büyük ölçüde benzer. Bu durum, Ahmet Yesevî'nin, Türk Edebiyatı'ndaki etkisini, kalıcılığını gösterir. Hikmet, Anadolu'da görülen "ilahi" karşılığıdır. Bu şiirler bir yandan dinî-tasavvufî unsurları, diğer yandan da Halk edebiyatı unsurlarını taşır. Hikmet söyleme geleneği, Yesevî dervişleri aracılığıyla Orta Asya'ya, Horasan erenleriyle de Anadolu'ya yayılır. Dinî-tasavvufî konuları, Halk edebiyatı şekilleriyle, sade bir dille ifade edebilme sanatı, Anadolu'da Oğuz Türkçesi'yle en mükemmel hale Yunus Emre'yle erişir.

[1222]Erkul, a. g. e., s. 33

Ahmet Yesevî, Yunus Emre'ye zemin hazırlaması açısından, Türk Edebiyatı'nda seçkin bir yere sahiptir. Ayrıca hayatı gibi eserleri de daha çok araştırmaya konu olacak bir şahsiyet olarak görülmektedir. Çünkü, Ahmet Yesevî'nin bazı eserleri kamu oyunun bilgisine yeni sunulmuştur.

"Közüm açdım sini kördüm

Kül köngülni singe birdim

Uruğlarım terkin kıldım

Minge sin ok kireksin sin

Gözüm açtım seni gördüm

Bütün gönlümü sana verdim

Akrabaları terk ettim

Bana sen gereksin, sen

Dünya mini mülküm digen sultanlarga

lem malın sansız yığıp alganlarga

Dünya benim mülkün diyen sultanlara

Alem malım sayısız yığıp alanlara[1223]

Ayş u işret birle meşgul bolganlarga

Ölüm kilse biri vefa kılmas irmiş

Yeme içme ile meşgul olanlara

Ölüm gelse, biri vefa kılmaz imiş

Dünya mening digenler cihan malın alganlar

Kerges kuş dik boluban ol haramga batmışlar

[1223]Erkul, a. g. e., s. 34

Dünya benim diyenler, cihan malını alanlar

Kerkes kuş gibi olup, o harama batmışlar

Tatlıg tatlıg yigenler türlüg türlüg kiygenler

Altun taht olturgenler toprak astın kalmışlar

Tatlı tatlı yiyenler, türlü türlü giyenler

Altın tahta oturanlar, toprak altında kalmışlar"

"Âhir Zaman Kitabı, Meryem Kitabı, Sakırgan Kitabı" adlı eserleri bilinen Hakim Süleyman Ata ile "Kıssa-i Yusuf" adlı eseriyle tanınan Şair Ali, Orta As; sahası Türk Edebiyatı'nda, düşünce olarak Ahmet Yesevî'yi izleyen diğer mutasavvıf şahsiyetlerdir.[1224]

Urdu Edebiyatında Tasavvuf

Pakistan İslam Cumhuriyeti, 1947 yılında Hindistan'dan ayrılarak bağımsız bir ülke olmuştur. Pakistan ile Hindistan aslında uzun zamandır aynı topraklarda yer almaktadırlar, sadece aralarında bir sınır hattı bulunmaktadır. Pakistan nüfusunun büyük bir çoğunluğu Müslümandır. Hindistan'da ise çok sayıda Tanrı bulunmaktadır. Pakistan 1947 yılında kurulmadan önce yüzyıllar önce Hindistan'da yer alan Müslüman şair ve yazarlar İslamiyet'in etkisi altında eserler yazmışlardır. Urdu edebiyatında çok sayıda şair ve yazar İslam ile ilgili eserler yazmışlardır. Hem klasik Urdu edebiyatında hem de modern Urdu Edebiyatında İslam ile alakalı bir çok eser yazılmıştır. Özellikle na't, hamd, münacat, mersiye, kaside, mesnevi olmak üzere diğer şiir türlerinde de şiirler yazılmıştır. Urdu edebiyatında yer alan bir kısım kitaplarda Kuran-ı Kerim ve tasavvuf şu şekilde ifade edilmiştir.

a. Kur'an

İslam dünyanın beş dininden birisidir. Diğer büyük dinlerde Hıristiyanlık, Hinduizm, Budizm ve Museviliktir.İslam bu dinlerden daha yeni bir dindir ve Kuran-ı Kerim son kitaptır ve Hz. Muhammed (S.A.V) son peygamberdir. Kuran büyüktür, ilahi sözlerdir, hadisler ve fikirlerden oluşan bir kutsal kitaptır. Bu her ikisi de İslam'ın ruhu ve temelindedir. İslam ismi Kuran-ı Kerim'den önce Tevrat ve İncil gibi nazik

[1224]Erkul, a. g. e., s. 35

olan kutsal kitaplara da inanılmaktadır. Bu kutsal kitapların peygamberleri Hz. Musa (A.S) ve Hz. İsa (A.S) Allah'ın seçilmiş elçileridir.

Kuran, Hz. Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed (S.A.V)'e 23 yaşında aşamalı olarak Hz. Muhammed (S.A.V)'e vahiy olarak bildirildi. Büyük Kur-an'ı Kerim'in tamamlanmasından sonra kutsal kitapta bir değişiklik olmadı. Allah (c.c) bizzat kendisi Kuran-ı Kerim'i koruma sözü verdi.

Asırların ve zamanların geçmesinden sonra Allah orijinaldir ve her türlü değiştirilme girişimine karşı emniyetli durumdadır. Kuran-ı Şerif'te dini ve insani birlikteliğe bağlı olarak emirler ilahidir, ancak onda Bilgi ve bilgelik edinimine özel önem verilir.

Kuran mukaddes bilimsel keşiflerle doludur ve şimdiye kadar reddedilememişleridir. Çünkü bu vahiyler gerçeğe ve doğruluğa dayanmaktadır. Öte yandan, sürekli gelişen bilim, insani gözlem ve deneylere dayanmaktadır ve bunda değişiklik yapılabilir.

İnsan bilgisi asla bir yazının sonu olamaz. Kuran kutsal bir bilim kitabı değildir. Ancak onda bilimsel gerekler keşifler yer alır ve insanın bu keşifleri aramas ve bulması için ipuçları vardır.

Kuran defalarca bunu insanlara vurgulamaktadır ki içinde bilge sözler, derin düşünceler ve fikirler yer alır ve dünyanın faydalı gerçeklerini ararlar. Kuran'da Bilimin olguların varlığını açığa vurduğu 253 adet ayet bulunmaktadır.[1225]

b. Hadisler

Urdu edebiyatını beşiği olan Pakistan'da nüfusun büyük bir çoğunluğu Müslümandır. İslami kurallara sıkı sıkıya bağlı kalan Pakistan İslam Cumhuriyeti'nde İslam ile ilgili bir çok kitap yayınlanmıştır. Urduca yazılmış olan bu kitaplarda İslam'ın eşitli özelliklerinin yer almasının yanında Hadislerle ilgili kitaplarda yayınlanmıştır. Hadis konulu kitaplarda Arapçadan Urducaya tercüme edilmiş Peygamberlerin hadisleri bulunmaktadır.

[1225]Muhammed Şamem J. Rajpuri, Kur'an Aur Mahveliyat Enjuman İslam Mein Eyk Kikirengiz Nişest, Se Mahi Neva'ey Adab Golden Jubl Sal1950 se 2000 tak, Anjuman İslam Urdu Research İnstutit, Mumba-India,C. 50, S. 1, 2000, s.3

c. Peygamberler, Evliyalar ve Veliler

Pakistan'da nüfusun çok büyük bir kısmı Müslümandır. Pakistan'da Müslümanlığa çok büyük bir önem verilir. Pakistan'da Allah (c.c), Hz. Muhammed (S.A.V) ve Kuran- Kerim'e büyük saygı duyulmaktadır. Bunun yanında diğer peygamberlere de büyük sayı duyulmaktadır.Urdu edebiyatında İslam'ı anlatan çok sayıda kitap, kitapçık, makale ve gazete yazıları bulunmaktadır. Bazı kitaplarda tek bir konuda eserler yazılmıştır ve ağırlıklı olarak Allah, Hz. Muhammed ve diğer Peygamberler, Kur'an ve İslam konuları yer almaktadır.

Urdu edebiyatında tasavvuf ile ilgili de birçok eser yazılmıştır. Bu eserlerin en önemlilerinden birisi Muhammed İkbal'in Benlik Felsefesi üzerine yazdığı kitap ve diğer İslami kitaplardır.

Urdu edebiyatında Evliya Tezkireleri üzerine de kitaplar yazılmıştır. Feridedin Attar, Tezkiret-ul Evliya isimli eserinde Pakistan'da ve Hindistan'da yaşamış ve etrafına ışık tutmuş doksan altı Evliya hakkında bilgi vermiştir.

Bu evliyalardan bazılarının isimleri şunlardır:

a. Abdurrahmân Mağribî[1226]

b. Abdülhâdî Bedevânî[1227]

c. Abdullah-ı Şüttârî[1228]

ç. Ahî Sirâc[1229]

d. Kutbüddîn Bahtiyâr Kâkî[1230]

e. Muhammed Bâkî-Billah[1231]

ç. Urdu Edebiyatında Tasavvuf

Urdu şiirinde tasavvuf içerisinde mizahta vardır. Her insanın doğasında tasavvuf unsuru yer alır. Aslında tasavvuf kendi aklını başkalarına tercih ediyor. Tasavvufun

[1226]Türkiye Gazetesi Yayınları, Hindistan Evliyaları -1-, İhlas Gazetecilik Yay., 005, İstanbul, s. 9
[1227]Türkiye Gazetesi Yayınları, a. g. e., s. 49
[1228]Türkiye Gazetesi Yayınları, a. g. e., s. 77
[1229]Türkiye Gazetesi Yayınları, a. g. e., s. 129
[1230]Türkiye Gazetesi Yayınları, a. g. e., s. 184
[1231]Türkiye Gazetesi Yayınları, a. g. e., s. 229

başlangıç zamanında Sufiler kendi yüce iradesine arzularına göre öncelik vermek için ibadet ettiler ve yaratıcının hizmeti ile meşguldüler. Ancak yavaş yavaş, tasavvufun bu düşüncesi ve pratiği akademik bir yol haline geldi ve tasavvuf felsefesi bu şekilde ortaya çıktı.Urdu şiirinde bilgi derecesine kadar tasavvuf görevi yapılır, çünkü Urdu dili, Farsça şiirinden doğdu, yani Fars şiiri, Tasavvufta Urducanın öncüsüdür.[1232]

Urduca ve Tasavvuf antik çağlarla ilişkilendirildi. Dekkan'daki birçok şiir tasavvuf şiiri olabilir, bunlar Afgan yiğitlere adanmıştır. Kutb Şah ve yakın arkadaşları da tasavvufa özellikle sufizme bağlıydılar.

Fakat sonraki zamanlarda sarhoşluk arttı.12. Yüzyılda Dekan'dan çok Kuzey Hindistan'da Urduca tartışılmaya başlandı. Bu dönem Mir, Sauda, Dard, Mir Hasan gibi ihtişamlı bir dönemiydi ve bu şairlerin şiirlerinin her biri tasavvuf konusu olarak kabul edilmektedir.[1233]

Tasavvufun, Hindistan'ın sosyal, ahlaki ve dini yaşamının yanı sıra Urduca dilinin oluşumundaki Müslüman azizlerin ve mistiklerin büyük kısmı üzerinde derin bir etkisi vardır. Tegazzül (Gazel) gibi tasavvufda Urdu şiirinin mayasına karıştı, yani, Farsça sözlerin çoğu, felsefi ve mistik düşünceler Urduca sözlerine de aktarılmıştır.[1234]

Urdu şiirinde sufi düşünceler Farsça şiirinin etkisi altına girmiştir. Tasavvuf sayesinde dile yeni kelimeler, terimler ve kelime öbekleri dillere eklenmiştir ve böylece şiirin alanı genişlemiştir. Farsçanın etkileriyle sadece kelimelere değil, Bhaşa'da karışık olan cümle düzenleri ve cümleler de gramer yapıları da değişti. Müslüman fatihler kendi dilleri ve medeniyetleri ve yaşam tarzı ile Hintlilerden uzaklaşmışlardır.[1235]

Terimler, ipuçları ve işaretler, gazelin ifadesinin boyutu gibi tüm şeyler Urdu şiirinde Farsçanın yükümlülüğündedir.[1236] (tı harfi)

[1232]Abdulkadir Giyaseddin Faruki, Urdu Şa'ari Aur Tasavvuf Tarihi u Tenkidi Caizah, Ebulvefaelafgani Majlis-e-Ishaatul Uloom Jamiah Nizamia Haydarabad- India, 2009, s. 3
[1233]Faruki, Urdu Şa'ari Aur Tasavvuf Tarihi u Tenkidi Caizah, s. 4
[1234] Faruki, Urdu Şa'ari Aur Tasavvuf Tarihi u Tenkidi Caizah, s. h
[1235] Faruki, Urdu Şa'ari Aur Tasavvuf Tarihi u Tenkidi Caizah, s. h
[1236] Faruki, Urdu Şa'ari Aur Tasavvuf Tarihi u Tenkidi Caizah, s. t

Dr. Muhammed Hüseyin'e göre: "Hindistan'da sufilerin gelmeye başladıkları zaman tespit edilemez. Ancak, Arap tüccarların Güney Hindistan'a gelişi ve bundan sonra Muhammed Bin Kasım'ın fetihleri ve Maddi sebeplere ek olarak, fikirlerin kapısı açılmalıdır. Daha sonra Türkler hilafete gelip geldiler ve İran'da Samanlar. Kaf'ın illerinde Mısır'da, Fatemi ve Afganistan'da Emir Sebukteğin ve ondan sonra Gazneli Mahmud, kendi hakimiyetlerini kurduklarında halifeliğin siyasal ve ideolojik merkezi ortadan kalktı. Bu sırada Gazne'den Lahor'a gelen en büyük şahsiyet Şeyh Ali Bin Osman Ganj Bahş Khvacah Hecviri'dir. Khvajah Meineddin Çeşti ve Baba Feryad'da büyük şahsiyetlerdir ve Nizameddin Evliya, onlardan istifade etmiştir."[1237]

Urduca ortak bir dilin oluşturulmasında Müslüman dervişler ve Sufiler'in payı büyüktür. Müslüman tüccarlar, askerlerle beraber Hindistan'a geldiler ve bunların manevi zaferlerinin etrafında emirlerin ulusal zaferlerden daha az kapsamlı bir şey yoktu. Şöyle ki, Mevlana Seyyid Süleyman Nedevi der ki, "Eğer bu sözler gerçekse Hindistan ülkesine Gazneliler ve Gurluların sultanları fetih yaptıklarında ondan çok bu sözler gerçek ki, Hindistan'ın ruhunun Çisti hanedanın manevi sultanları fethetti. Kutsal Peygamber'in elleriyle Urduca geliştirildi

Hindistan'da toplumsal, ahlaki ve dini yaşamda tasavvufun etkisi derindir. Khvajah Mir Dard, Nasıreddin Çırağ Dehlevi, Mazhar Can-e Canan, Khvajah Nizameddin Evliya, Khvajah Bande Navaz, Khvajah Ma'inEddin Çisti, Baba Feridedin Ganj Şakar, gibi Sufi bilgin şairler, sıradan insanların hayatlarını değiştirmişlerdi.[1238] Onların yakın tasavvufunun anlamı basitçe yer işareti ya da açlık, ibadet, sahne ve keşif değildi, aksine halkın peygamberleriydiler. Şu da bir gerçek ki, Urdu dili ve edebiyatının doğuşu pazarlarda oldu, eğitim manastırlarda olduğu yalan değildir.

Bizim klasik edebiyatımız fikir ve üslubu her ikisi bu yönüyle tasavvuftan etkilenmiştir. Tasavvufun felsefi temellerini anlamadan şiirimizin sosyal anlamlarına ulaşmak mümkün değildir.

Son olarak tasavvuf Urdu şiirinin zihni yönünü oluşturmada yeterlidir. Tasavvufun koşulları, değerleri ve kavramları hızlıca Urdu şiirine girmiştir. Üstelik bu insanlar sufi değilerdi. Aşamalı olarak Urdu şiirinde özellikle gazelde duygular olurdu. Dekan'da Kuli Kutub Şah ve onun haleflerinin sözlerinde tasavvuf konuları

[1237] Faruki, Urdu Şa'ari Aur Tasavvuf Tarihi u Tenkidi Caizah, s. 5
[1238] Faruki, Urdu Şa'ari Aur Tasavvuf Tarihi u Tenkidi Caizah, s. 8

açıklanırdı. Veli Dekkani ve Siraj Aurangabadi'nin asavvuf fikirleri ve düşünceleri çok zengin görünüyordu.

Kuzey Hindistan'da Mazhar, Mir ve Derd yer alırlardı. Bu şairlerle birlikte Galib, Ateş, Amir, Mir, Şah Nyaz, Asgar, Hali, Asi Gazi Puri, İkbal ve Ciğer'de Tasavvufu kendi özel renkleriyle ve ahenkleriyle birleştirirlerdi.[1239]

d. Urdu Edebiyatında Tasavvuf Üstadı Şairler

Muhammed İkbal

Urdu edebiyatında Muhammed İkbal isimli dünyaca ünlü bir şair vardır. İkbal'e filizof şair denilir, ancak bu terime birçok kişi itiraz eder. Çoğu eleştirmen filozof şair teriminin yanlış olduğuna inanıyorlardı. Çünkü felsefe ve şiir sadece iki ayrı şeyden ibaret değildir. Aksine, birçok bakımdan birbirleriyle çelişmektedir. Filozof, kendi zihinsel yeteneklerini kullanarak evren ve onun yansımaları ile ilgili sorunların mantıksal ve kritik konularını tanımlar.

Felsefe, bir Yunanca sözcük olan "Filozof" tan türetilmiştir. Bunun asıl anlamı "Bilgi Sevgisi" dir. Her şeyden evvel Yunanlılar felsefeyi terimsel manasında kullandı, ki bu meraklı bilgi anlamına geliyordu. Yavaş yavaş tüm öngörüler ve yapılan varsayımlar bu terimde uygulanmaya başladı. Fizmana, genellikle bilgi dalına sahip olan felsefeye atıfta bulunur. İçinde insan yaşamının temel değerleri, evrensel doğa, toplum arasında olan bağlantılarını inceler.

Bunun için yaşam felsefesi terimi geleneksel bulunmaktadır. Ancak bu coşkulu felsefe saf bilgeliktir ve Felsefi düşüncenin temel başlığı insandır. Aksine, şiir kalbe aittir ve kalp duyguların merkezidir. Şiir, aslında, duyguların ve duyguların yapılandırılmış bir ifadesidir.

Şiir, evren ve onun yansımaları, evrenin yaratışından dolayı duygulara ve hislere de yansır. Bu da ona şarkı şeklini verir.Bu, hiçbir mantık veya entelektüel sürecin dahil olmadığı kardiyovasküler sürecin tezahürüdür. Bu anlamda, filozof şair terimi kesinlikle melankoli olarak kabul edilir. Ancak bu terim sadece Urducada değil, aynı zamanda dünya edebiyatında da kullanılmıştır. Bunun gerekçesi, bir şiir oluşturmak için felsefi terimlerin kullanılması olduğundan Bu, yaratılışta yaşamın ve evrenin

[1239] Faruki, Urdu Şa'ari Aur Tasavvuf Tarihi u Tenkidi Caizah, s. 9

temel konularının tartışıldığı anlamına gelir. İkbal'e felsefi şair dediğimizde karşımızda onun yaşam sisteminin eksiksiz ve kapsamlı bir ifadesi olan şiirleri yer almaktadır. Ayrıca, İkbal'in felsefesi biraz tartışıldığında şiirlerine ek olarak onun düz yazı eserleri de dikkate alınır. Ki bunlar sadece felsefedirve O Yazılarında belirli felsefe terimleri kullanılmaktadır.[1240]

Doğum tarihi ile ilgili farklı bilgilerin verildiği Muhammed İkbal, yazmış olduğu doktora tezinde 2 Zilkade 1294 (8 Kasım 1877) tarihinde Keşmir sınırı yakınındaki Pencap eyaletine bağlı Siyâlkût şehrinde doğduğunu ifade etmektedir.

Annesi İmam Bîbî ile Sûfîmeşrep bir yapıdaki babası Nûr Muhammed'in onun dinî yönünün gelişmesinde büyük katkıları olmuştur. İlk ve orta eğitimin Siyâlkût şehrinde alan İkbal, 1895 yılında Lahor'daki Hükümet Koleji'nde hukuk ve felsefe ağırlıklı dersler almıştır. Yetişme döneminde onun iki önemli şahsiyetten etkilendiği ve bunların onda kalıcı etkiler bıraktığı bilinmektedir. Bu kişiler hocası "Thomas Arnold" ve çocukluğundan beri ilim ve irşadından faydalandığı "Mevlânâ Mîr Hasan"dır. Yaşadığı dönemdeki İslam dünyasının olumsuz durumu, İkbal'i de diğer Hintli müslüman aydınlar gibi Müslümantoplumlarının bir rönesans gerçekleştirmeleri gerektiği düşüncesine yöneltmiştir. İngiliz yönetimi tarafından 1922 yılında kendisine verilen "sir" unvanını hiç kullanmamıştır. 1926-1929 arası "Pencap Yasama Konseyi" üyeliğinde bulunan İkbal, 1928-1929 arasında iseİslâm düşüncesinin yeniden kurulması üzerine Aligarh, Haydarâbâd ve Madras üniversitelerinde bir dizi konferanslar vermiştir.

1934 yılında gırtlak kanseri olan İkbal, ilk önce sesini kaybetmiş ardından da gözleri iyice zayıflamıştır. Bu süreçte maddi anlamda ciddi sıkıntılar yaşayan İkbal, buna rağmen hem islam dünyasının hem de halkının geleceğine yönelik ilgisini asla kaybetmemiştir. Müslüman halk tarafında en büyük lider olarak görülen Muhammed Ali, Cinnah'a 1937 yılında, Hindistan Müslümanlarının güvenliği ve bağımsızlığı konusundaki görüşlerinin yer aldığı bir mektup göndermiştir. 21 Nisan 1938 tarihinde vefat eden İkbal, Lahor'da yer alan Mescid-i Şâhî'nin minaresinin dibine defnedilmiştir.Muhammed İkbal üç evlilik yapmıştır. Câvid İkbal onun ikinci

[1240]Zahir Ali, İkbal Ka Felsefe-i Khudi , Se Mahi Neva'ey Adab Golden Jubl Sal1950 se 2000 tak, Anjuman İslam Urdu Research İnstutit, Mumba-India,C. 50, S. 1, 2000, s.6

evliliğinden olan oğludur. O, babasının düşüncelerini ve eserlerini tanıtma adına önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Avrupa'dan ülkesine dönmesinden sonra yazmış olduğu eserlerde Muhammed İkbal'infelsefî ve dinî konulara giderek artan bir yoğunlukta eğildiği görülmektedir. bu süreçte ilk olarak 1911 yılında "Şikve" 1912 yılında ise "Cevâb-ı Şikve" başlıklı Urduca şiirlerini yazmıştır.

İkbal, 1915 yılında yayımladığı "Esrâr-ı Ḫôdî" adlı uzun mersiyesiyle şöhretinin doruğuna ulaşmıştır. Ardından "Rumûz-i bî-Ḫôdî" adlı eserini yazmıştır.O, Mevlânâ'yahayrandır ve bu hayranlığını ifade etme adına"Meṣnevî-i Maʿnevî"adıyla iki eser kaleme almıştır. Farsça olarak yazdığı bu eserlerinde felsefi konulara değinmesine karşın duygusal yoğunluğu tam olarak koruyamamıştır.[1241]

Muhammed İkbal'in Urduca yazmış olduğu "Şikayet" ve "Şikayete Cevap" şiirlerinin bir bölümü şu şekilde sunulmuştur.

Şikva (**شکوہ**)

Kyûn ziân kâr benûn, Sûd farâmûsh rehôn? Fikr-i fardâ na karon, mahv gam dôsh rehôn Nâle bulbul ke sunôn, aur heme tangûsh rehôn Ham nevâ mein bhî kô'î gul hûn ke khâmûsh rehôn? Jurât âmûz merî tâb sukhan hai mujh kô Şikva Allah se hâkim bedhen hai mujh kô Bey bajâ shiva tasleem mein mashur hain ham	"کیوں زیاں کا رہنوں،سود فراموش رہوں؟ فکرِ فردا نہ کروں، محوِ غمِ دوش رہوں نالے بلبل کے سُنوں، اور ہمہ تنگوش رہوں ہم نوا میں بھی کوئی گل ہوں کہ خاموش رہوں؟ جُرات آموز مری تاب سخن ہے مجھ کو شِکوہ للہ سے خاکم بدہن ہے مجھ کو ہے بجا شیوہ تسلیم میں مشہور ہیں ہم قصّہ درد سُناتے ہیں کہ مجبور ہیں ہم

[1241] Mehmet S. Aydın, "İkbal, Muhammed", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/ikbal-muhammed (23.12.2019).

Qıssa dard sunâtey hain ke majbur hain ham Sâz khâmûsh hain, faryâd se ma'mûr hain ham Nâle âtâ hai agar leb pe, û magzûr hain ham	سازخاموش ہیں،فریاد سے معمور ہیں ہم نالہ آتا ہے اگرلب پہ،ومغزور ہیں ہم[1242]
Ey Khudâ! Shikva arbâb-ı vefâ bhî sun le Hôger hamd sey thôrâ sâ gela bhî sun le Thî tô mavjûd ezel se hî terî zât-i qadeem Phûl thâ zeyb-i chaman, per na parîshân thî shameem Shart-e insâf hai ey zâhib-i Eltâf-i a'mîm Bû'ey gul phîltey kis tarah jô hôtî na naseem Ham kô jam'iat-i khâtr yah parîshânî thî Varna ummat tere mahbûb kî dîvânî thî?	اے خدا! شکوہ اربابِ وفا بھی سُن لے خو گرِحمد سے تھوڑاسا گلا بھی سُن لے تھی تو موجود ازل سے ہی تری ذاتِ قدیم پھول تھا زیبِ چمن، پرنہ پریشاں تھی شمیم شرطِ انصاف ہےاےصاحبِ الطافِ عمیم بوئے گل پھیلتی کس طرح جو ہوتی نہ نسیم ہم کو جمعّیتِ خاطر یہ پریشانی تھی ورنہ اُمّت ترے محبوب کی دیوانی تھی؟
Ham se pehle thâ 'ajeeb tere jehân kâ manzar, Kahîn masjûd they pahtar, kahîn ma'bûd shajar Hôger pekir mahsoos thî insân kî nazar Mântâ peher kô'î in dekhe Khudâ ô kyûnki? Quvvat-i bâzô'ey Muslim ney kiâ kâm terâ!	ہم سے پہلے تھا عجب تیرے جہاں کا منظر کہیں مسجود تھے پتھر،کہیں معبود شجر خو گرِ پیکرِ محسوس تھی انساں کی نظر مانتا پھر کوئی ان دیکھے خدا کو کیونکہ؟ قوّتِ بازوئے مسلم نے کیا کام را![1243]
	''بس رہے تھے یہیں سلجوق بھی،تورانی بھی اہلِ چیں چین میں،ایران میں ساسانی بھی اسی معمورے میں آباد تھے یونانی بھی اس یدنیا میں یہودی بھیتھے،نصرانی بھی پرترے نام پہ تلوار اُٹھائی کس نے؟ بات جو بگڑی ہوئی تھی وہ بنائی کس نے؟

[1242]Muhammed Şerif Beka, Şikva Cevab Şikva, İlim-u İrfan Publishers, Lahor, 2009, s. 43
[1243]Muhammed Şerif Beka, Şikva Cevab Şikva, İlim-u İrfan Publishers, Lahor, 2009, s. 44

Bas rehey the yaheen Saljûk bhi, Tûrânî bhî Ehl-iCheen Cheen mein, İrân mein Sâsânî bhî İsî ma'mûrey mein âbâd they Yûnânî bhî İsî duniâ mein Yahûdî bhîthey, Nesrânî bhî Per tere nâm pe talvâr uthâ'î kis ne? Bât jô begrî hô'î thî vo binâ'î kis ne? The hameen ek tere m'ar ke Ârâôn mein! Heşkî'ôn mein kabhî lerte, kabhî deryâ'ôn mein Zihn azânîn kabhî Yûrep ke kelîsâ'ôn mein Kabhî Afrîkâ ke tepte hô'e sahrâon mein Shân ankhôn mein na hajpatî thî jahân erôn kî Kelmah parhtey the ham çhâ'ôn mein talvâon kî Ham jô jitne the, tô jangôn k'i musibat ke liey, Aur marte the tere nâm kî 'azmat ke liey Thî na kujh tîğ zenî apnî hukûmet ke liey Ser bekef pehertey the kyâ deher mein dovlet ke liey? Qovm apnî jô zer û mâl-i jahân per martî But farûshî key avuz but shikheni kyûn kartî! Tel na saktey the agar jang mein ur jâtey the Pâ'ôn sherôn ke bhî maidân se ekher jâte the Tujh se sarkash hôâ kô'î, tô beger jâtey the Tîğ kyâ chîz he? Ham tûp se ler jâte the Nakştavhîd kâ her dil pe bethâyâ ham ney Zeyr-i hanchar bhî ye paigâm sunâyâ ham ney	تھے ہمیں ای کترے معرکہ آراؤں میں! خشکیوں میں کبھی لڑتے، کبھی دریاؤن میں ذھین اذانیں کبھی یورپ کے کلیساؤں میں کبھی افریقہ کے تپتے ہوئے صحراؤ ں میں شان آنکھوں میں نہ جچتی تھی جہاں اروں کی کلِمہ پڑھتے تھے ہم چھاؤں میں تلواوں کی ہم جو جیتے تھے،تو جنگوں کی مصیبت کے لیے اور مرتے تھے ترے نام کی عظمت کے لیے[1244] تھی نہ کچھ تیغ زنی اپنی حکومت کے لیے سر بکف پھرتے تھے کیا دہر میں دولت کے لیے؟ قوم اپنی جو زرو مالِ جہاں پر مرتی بُت فروشی کے عوض بُت شکنی کیوں کرتی! ٹل نہ سکتے تھے اگر جنگ میں اڑ جاتے تھے پاؤں شیروں کے بھی میداں سے اُکھڑ جاتے تھے تجھ سے سرکش ہوا کوئی، تو بگڑ جاتے تھے تیغ کیا چیز ہے؟ ہم توپ سے لڑ جاتے تھے نقشتوحید کا ہردل پہ بٹھایا ہم نے زیرِ خنجر بھی یہ پیغام سُنایا ہم نے[1245]

[1244]Muhammed Şerif Beka, Şikva Cevab Şikva, İlim-u İrfan Publishers, Lahor, 2009, s. 45
[1245]Muhammed Şerif Beka, Şikva Cevab Şikva, İlim-u İrfan Publishers, Lahor, 2009, s. 46

Şikayet

“Niçin zarar edeyim; iyiliğim için çabalamayım?

Yarınımı düşünmeden geçmişe dalıp kalayım?

Bülbül feryadına tepeden tırnağa kulak olayım,

Ey dostum! Ben gül müyüm ki sessiz durayım?

Şiirdeki bu gücüm, cüreti öğretti bana

Ağzım kurusun, ama şikayetim Allah'a.

**

Doğrudur; teslimiyet şiarında meşhuruz biz.

Derdimizi dile getiriyoruz, zira mecburuz biz

Ses vermez bir sazız; ama feryatla doluyuz biz

Dudağımızdan sitem çıkarsa, bil ki mazuruz biz

Allah'ım! Vefadarlarmın şikayetini de dinle

Sana hamd edenlerin sitemlerini de dinle.

**

Senin varlığın, şüphesiz ta ezelden mevcuttu

Bahçedeki gül gibiydi; yayılmamıştı kokusu.

Ey lütuf ve inayet sahibi, insaf gerek doğrusu;

Esinti olmadan yayılır mı hiç gülün kokusu?

Cemiyet hatırına esinti görevini yüklendik

Yoksa biz; Habibinin ümmeti, deli miydik?

**

Bizden önce dünyandaki manzara pek tuhaftı

Kimi taşa secde eder, kimi yerde tanrı, ağaçtı

Kulların maddi varlıktan başkasını tanımazdı

Bu halde görünmeyen Allah'a kim inanırdı?

Biliyorsun Allah'ım; adını anan var mıydı?

Müslümanın kol gücü, adını dünyaya yaydı![1246]

**

Bu dünyada Selçuklu da yaşadı, Turanlı da

Çinliler Çin'de yaşadılar, Sasaniler İran'da

Yunanlılar da bulundu aynı topraklarda

Yahudiler, Nasraniler vardı aynı dünyada;

Peki, adını yüceltmek için kılıca sarılan kimdi?

Dünyadaki bozuk gidişatı düzene koyan kimdi?

**

Tek biz vardık, adına savaş meydanlarında!

Bazen denizlerde savaştık, bazen karalarda

Bazen Afrika'nın o alev alev sahralarında.

Ezanlar verdik bazen Avrupa'nın bağrında;

Dünya hakimlerinin debdebesi hiç gelirdi bize

Kelime-i Şahadet okurduk kılıçların gölgesinde.

**

Yaşadıysak, savaş belasını göğüslemek için,

Öldüysek de, senin adım yüceltmek için,

[1246] Celal Soydan, Aşk ve Tutku, Akçağ Yay., Ankara, 1999, s. 38

Kılıç çekmedik asla hükmetmek için

Kelle koltukta hiç koştuk mu mal mülk için?

Paraya pula değer veren bir millet olsaydık

Put satıcılığı dururken onları kırar mıydık'?

**

Önümüz kesilse savaşta, geri adım atmazdık biz

Harp meydanlarından aslanları da kovalardık biz

Sana baş kaldıran oldu mu hesabını sorardık biz

Kılıç ve ok ne ki, top gülleleriyle savaşırdık biz.

Tevhid mührünü her yüreğe nakşettik

Kılıçların altında bile onu tebliğ ettik……..”(kısaltıldı)[1247]

**

Cevâb-ı Sikva (جوابِشکوہ)

Dil se jô bât nikaltî hai asar rakhtî hai Per nahin taqat-i parvâz mağar rakhtî hai	”دِل سے جو بات نکلتی ہے اثر رکھتی ہے پر نہیں،طاقتِ پرواز مگر رکھتی ہے
Kudsî alâsıl hai, raf’et pe nazar rakhtî hai Hâk se uthtî hai, gerdôn pe guzar rakhtî hai	قُدسی الاصل ہے،رفعت پہ نظر رکھتی ہے خاک سےاُٹھتی ہے، گرُدوں پہ گزر رکھتی ہے
‘Ashq thâ fitna gir û sarkash û châlâk merâ Âsmân chîr gyâ nâle be bâk merâ	عشق تھا فتنہ گر و سرکش و چالاک مرا آسماں چیر گیا نالہ بے باک مرا
Pîr-i gerdôn ne kahâ sun ke, kahîn hai kô’î	پیرِ گرُدوں نےکہا سُن کے،کہیں ہے کوئی بولے سیّارے، سرِ عرشِ بریں ہے کوئی

[1247]Celal Soydan, Aşk ve Tutku, Akçağ Yay., Ankara, 1999, s.39

Bôley seyyara, ser-i arsh-e berîn hai kô'î	چاند کہتا تھا، نہیں! اہل زمیں ہے کوئی
Chând kahtâ thâ nahîn! Ehel zamîn hai kô'î	کہکشاں کہتی تھی، پوشیدہ ہیں ہے کوئی[1248]
Ehkashân kehtî thî,pôşîde yahin hai kô'î	کچھ جو سمجھا مرے شکوے کو تو رضواں سمجھا
**	مجھے چنت سے نکالا ہوا انساں سمجھا !
	تھی فرشتوں کوھی حیرت کہ یہ آوازہے کیا !
Kuch jô semchâ mare shikva kô tô razvânsemjhâ,	عرش والوں پہ بھی کھلتا نہیں یہ راز ہے کیا !
Mujhe Jannat se nikâlâ hôâ insân semchâ!	تاسرعرش بھی انساں کی تگ و ناز ہے کیا؟
	آ گئی خاک کی چٹکی کو بھی پرواز ہے کیا؟
Thî ferishtôn kô bhî hairat ke âvâz hai kyâ!	غافل آداب سے سُکّانِ زمیں کیسے ہیں !
Arsh vâlôn pe bhî keheltâ nahîn yah râz he kiâ!	شوخ وگستاخہ پستی کے مکیں کیسے ہیں !
	اس قدرشوخ کہ اللہ سے بھی برہم ہے
	تھا جومسجودِ ملائک، یہ وہی آدم ہے؟
Tâsir-i arsh bhî insân kî tag û nâz hai kyâ?	عالمِ کیف ہے،دانائے رموزِ کم ہے
Â geî Khâk kî chotkî kô hî parvâz hai kiâ?	ہاں مگرعجزکے اسرار سے نامحرم ہے
	ناز ہے طاقتِ گفتار پہ انسانوں کو
Gâfeel âdâb se sukkânî zemîn kese hain!	بات کرنے کا سلیقہ نہیں نادانوں کو![1249]
Shûh û gestâhe pestî ke makîn kese hain?	آئی اواز، غم انگیز ہے افسانہ ترا
İs qadr şûh ke Allah se bhîbarham hai	اشکِ بے تاب سے لبریز ہے پیمانہ ترا
Thâ jô masjûd-i melâ'ik yah vahî Âdem hai?	آسماں گیربُوا نع رۂ مستانہ ترا
	کس قدرشوخ زباں ہےدلِ دیوانہ ترا !
'Alim-i keyf hai, dânâ'ey rumuz-i kem hai	شُکر شِکوے کو کیاحسنِ ادا سے تونے

[1248]Muhammed Şerif Beka, Şikva Cevab Şikva, İlim-u İrfan Publishers, Lahor, 2009, s. 121
[1249]Muhammed Şerif Beka, Şikva Cevab Şikva, İlim-u İrfan Publishers, Lahor, 2009, s.122

Hân magar ‘acz ke asrâr se nâmahrem hai	ہم سخن کردیابندوں کو خدا سے تونے
Nâz he takat-i guftâr pe insânôn kô Bât karne ke salikah nahîn bâdânôn kô!	ہم توسائل بہ کرم ہیں، کوئی سائل ہی نہیں زاہ دِکھلائیں کسے، رہروِ منزل ہی نہیں
Â’î Âvâz, gam engîz hai afsâna terâ ‘Ashq-i bey tâb se lebrîz hai paimâna terâ	تربیت عام تو ہے، جوہرِ قابل ہی نہیں جس سے تعمیرہو آدم کی، یہ گل ہی نہیں
Âsmân gir hôâ na’rei mestâne terâ Kis qadr shûh zebân hai dil-i dîvâna terâ!	کوئی قابل ہوتوہم شانِ کئی دیتے ہیں ڈھونڈنے والوں کو دنیا بھی نئی دیتے ہیں
Shukr-i shikvey kô kyâ husn-i edâ se tô ne Ham sukhan kar diâ bandon kô Khudâ se tô ne,	ہاتھ بے ور ہیں، اِلحاد سے دل خُو گر ہیں اُمتی باعثِ رُسوائیِ پیغمبر ہیں[1250]
	بُت شکن اُٹھ گئے، بقی جو رہے بُت گر ہیں تھا براہیم پدر اور پِسر آزر ہیں
Ham tô mâ’il be kerem hen, kô’î sâ’il hî nahîn Zâh diklâ’în kese, rehrev-i manzeel hî nahîn	بادہ آشام نئے، بادہ نیا، خُم بھی نئے حرمِ کعبہ نیا، بُت بھی نئے تم بھی نئے
Tarbiat ‘am tô he, javhar-i qâbil hî nahîn Jis se ta’mîr hô Âdem kî, ye gul hi nahîn	وہ بھی دن تھے کہ یہی مائیہ رعنائی تھا ! نازشِ موسمِ گلِ لالۂ صحرائی تھا !
Kô’î qâbil hô tô ham shân-i ke’i deyte hain Dhôndne zôr hain, ilhâd se dil hûger hain Ummeti ba’as-i rusvâ’î paigambar hein But shakan uth ge’ey, bâkî jô rehey but gir hain Thâ berahim pider aur pishar âzar hain	جومسلمان تھا، اللہ کا سودائی تھا کبھی محبوب تمھارا یہی ہرجائی تھا کس یکجائی سے اب عہدِ غلامی کرلو ”!ملتِ احمدِ مرسل کو مقامی کرلو[1251]
Bâda âshâm ne’ey, bâda nîâ, hum bhî ne’ey Harem-i Ka’be nîâ, ut ne’ey, tum bhî ne’ey	

[1250]Muhammed Şerif Beka, Şikva Cevab Şikva, İlim-u İrfan Publishers, Lahor, 2009, s. 123
[1251]Muhammed Şerif Beka, Şikva Cevab Şikva, İlim-u İrfan Publishers, Lahor, 2009, s. 124

Vo bhî din the ke yehî mâ'iye ranâ'î thâ! Nâzash-i meuvsem-i gul lâle sahrâ'î thâ! Jô Muselmân thâ, Allah kâ saudâ'î thâ Kabhî mahbûb tumhârâ yahî harjâ'î thâ Kişi yakjâ'î se ab ahd-i gulâmî kar lô Millet-i Ahmed-i Mursel kô mekâmî kar lô!	

Şikayet'e Cevap

"Yürekten çıkan her sözün etkisi olur,

Kanadı yoktur ama, uçma yetisi olur,

Özü temizdir; yüksekten haberi olur

Topraktan çıkar; göğün gezgini olur.

Aşkım kışkırtıcı, başına buyruk, kurnazdır

Gökleri yarıp geçen fütursuz feryadımdır.

**

Yaşlı gök onu duyunca: 'Buralarda biri var' dedi.

Yıldızlar: 'Sanki arşın kenarında biri var' dedi.

Ay: 'Hayır, yerküreden galiba biri var' dedi.

Samanyolu: 'Gizlenmiş bir kovukta biri var' dedi.

Şikayet'imi anladıysa bir tek Rızvan anladı;

Cennetten çıkarılan insan olduğumu anladı!

**

Melekler hayret içindeydiler! Bu kimin sesi?

Arş sakinleri de çözemedi; bu neyin nesi?

Arş'ın kenarına kadar ulaştı mı insan nefesi?

O toprak beden de kazandı uçma melekesi?

Yerküreliler saygıdan ne denli yoksunmuşlar!

Aşağının sakinleri hem pek de küstahmışlar![1252]

**

O kadar küstahlar ki, Allah'tan bile şikayetçiler

Bu o insan mı; hani ona secde etmişti melekler?

Madde alemindeler; oranın gerçeklerini bilirler,

Ancak kulluk sırlarından tamamen habersizler.

Konuşma melekesinden gurur duyar insan

Ama adabını bilmeyen bir ahmaktır insan!

**

Ses geldi: Elem vericidir hikayen senin

Sabırsız gözyaşıyla dolu kadehin senin

Gökyüzüne yayıldı mestane naran senin

Ne de şuh dilliymiş divane gönlün senin!

Şikayeti, şükür gibi ne de güzel ilettin

Kul ile Allah'ı birbirine muhatap ettin.

**

Biz rahmete hazırız! Ancak isteyen yok ki

Kime yol gösterelim? O yolda yürüyen yok ki

[1252]Celal Soydan, Aşk ve Tutku, Akçağ Yay., Ankara, 1999, s.59

Feyzimiz umumi; cevher sahibi olan yok ki

Adem yaratmaya yarayan toprağın yok ki

Hak edene Keyhüsrev gibi şanlar da veririz

Arayan olursa ona yeni dünyalar da veririz.

**

Kolunda güç tükendi, yüreğini ilhad kapladı

Peygamber'in, ümmetiyle övünecek neyi kaldı?

Put kırıcılar göçtü, etrafı put yontucular aldı

Baba İbrahim idi; oğulları Azerlikte nam saldı.

İçenler yeni, içilen şarap yeni, sürahi de yeni

Put yeni, sen yeni, Kabe'nin Harem'i de yeni.[1253]

**

Bir dönem İslam her güzelliğin menbaı idi!

Sahra lalesi bahar mevsiminin gurur kaynağı idi!

Oranın Müslümanı Allah'ın hakiki aşığı idi

Bir zamanlar mehbubunuz işte o hercai idi

Şimdi git; bir yerebağlı olana kulluk sözü ver

Peygamber'in milletini bir bölgeye bağlayıver."[1254] (kısaltılmıştır)

Mirza Asadullah Han Galib

Tam adı Asadullah Han olup Galib ve Asad mahlaslarıdır. 27 Aralık 1797 tarihinde Agra'da doğmuştur. Dedesi Mirsa Kokan Han Semerkand'dan göç ederek Hindistan'a gelmiş ve bu sebeple Galip eserlerinde yer yer Türklüğü ile iftihar etmiştir. Bir Urduca mektubunda şöyle diyor: "Mahlasım Galib, millet olarak Türküz." Selçuk

[1253]Celal Soydan, Aşk ve Tutku, Akçağ Yay., Ankara, 1999, s.60
[1254]Soydan, Aşk ve Tutku, s.61

sultanlarından Berkiyaruk Salcuki'nin sülalesinden olan Kokan Beg Han, ikinci Şah Alem (1759-1809) zamanında Semerkand'dan Dehli'ye gelmiş,50 at, nişan ve davulcular verilerek padişahın hizmetine getirilmiştir.[1255]

Galib, İkbal gibi metodlu bir felsefeye sahip olmayıp insanoğlunun sosyo-psikolojik durumu, yaradılışı ve Tanrı'nın sonsuz yaratıcılığına karşı şaşkınlığını ifade eder. Dinî konularda hissi olmaktan daha çok mantıklı ve açık sözlüdür. Galib; Mevlâna veya Yunus gibi derin tasavvufi sorunlara da girmez.

Tasavvufî konularda belli bir üstat olmamakla beraber gençliğinde Mirza Bidîl'den fevkalâde etkilenmiştir. Bu etkilenmeyi sair şu beytinde açıkça belirtmiştir:

Tarz Bidîl mein rihta likhnâ Esedullâh Hân qıyâmat hai	طرز بیدل میں ریختہ لکھنا اسد اللہ خاں قیامت ہے

"Bidîl tarzında Rehta (Urduca) yazmak, Asadullah Han, kıyamettir"[1256]

Mümin Han Mümin (1800 - 1852):

Hakim Gulare Nabi Han'ın oğlu olup, 1800'de Delhi'de doğmuştur. Tam adı Muhammed Mumin Han'dı. Daha sonra mahlası "Mumin" ile ün kazandı. Gelenek olarak, çocuk iken medresede Farsça ve Arapça öğrendi. Gençliğinde baba mesleği olan tıbba yöneldi ve ayrıca astroloji de öğrendi. Bazı olayları önceden sezinlemede üstat kabul edilen Mümin, hayatının gön günlerinde tasavvufa yönelmiştir. Her iki dilde l Farsça ve Urducada şiir yazmıştır.

Mümin, şiirlerinde aşkı bütün gerçekleriyle dile getirmiştir. Daha önceki şiirlerinde görülen mübalağa onun eserlerinde azalmış olmasına rağmen Gaiib'te gördüğümüz insan felsefesi ile fikir derinliği Mümin'in şiirlerinde mevcut değildir. Mümin, Urducada ilk naatlar yazan şair olarak da ün kazanmıştır.[1257]

Hafiz Celandhari:

1900 yılında Celandhar'da dünyaya geldi. Dört ciltlik "Şehname-i İslâm" adlı eseriyle şöhrete kavuşmuştur. Bu eserde İslâm'ın yüceliğini dile getirmiş ve şiirlerinde İslâm

[1255]Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 38
[1256]Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 41
[1257]Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 49

ahlâkını aktarmaya çalışmıştır. Hafız yazmış olduğu zengin ahenkli şarkılarla ününü artırmıştır. Pakistan'ın millî marşını da o yazmıştır. 1983'de vefat etmiştir.[1258]

Kuli Kutb Şah

Kutb Şah hanedanının dördüncü pasişahıdır. 1580' den 1611'e dek Golkunda'da hüküm sürmüştür. Dokuz yıl sonra tahta oturdu ve Haydarabad şehrini kurdu ve burayı başkent yaptı. Uzmanlar ve dini liderler onun ülkesine akın akın gelmişlerdir. Öğrenmenin ve şiirin önünü açmıştır. Hem Farsça hem de Dakni dilinde başarılı bir şairdir. Ölümünde kısa süre sonra eserleri yeğenleri ve eğittiği kişiler tarafından bir araya getirilmiştir. Eserleri günümüze kadar ulaşmıştır. Eserleri bir kraliyet mensubu tarafından verilen ilk Urduca eserlerdir. Daha önce bu amaçla edebi çalışmalar yapılmış, ama bunlar sönük kalmıştır. Kuli, Kutb Şah, birçok konuda eser yazmıştır. Aslında zihin ve konu genişliği başlıca karakteristik özelliğidir.Urduca kaside ve mesnevi yazan ilk yazardır. Dini şiirleri mükemmeldir, aşk şiirleri ise Hintçedir.[1259]

Nusrati

Nusrati Bijapur'da doğdu. Zamanının geleneksel stilinde eğitildi ve bu doğrultuda büyüdü. Çocukluğu hakkında çok şey bilmiyoruz, ancak genç yaşta şiir yazmaya başladı. Ünü kısa süre sonra Bijapur'dan Ali Adil Şah'ın sarayına ulaştı (1656-73), Ali Adil Şah onu sarayına davet etti ve onu himayesi altına aldı. Nusrati, Bijapur'un en seçkin şairidir. Bijapur'daileri yaşlarda öldü.[1260]

Veli Dekkanî

Veli Dekkanî zamanına kadar yani Kuzey Hindistan'da bir Veli Dekkanî'nin divanı, Urducanın esas doğduğu yörede Urduca divanı mevcut delildir. Kuzey'e götürüldüğünde Urdu edebiyatında yepyeni bir cısır açtı. O ana kadar hep Farsça şairler Urduca yazmaya koyuldular.

Veli Dekkanî'nin asıl adı Veli Muhammed'dir. Babasının adı işe Şerif Muhammed'dir. Kendisi Dekken, Gucerat ve Dehli'de bulunduğu için her üç yörenin

[1258]Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 94
[1259]Bailey, a. g. e., s. 16
[1260]Samiuddin,"***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol:II***" s. 464

ekolünden de etkilenmiştir. 1720'de Dehli'ye gidince divanı kapılmıştır. Kadın. aşk. şarap ve güzellik ile ilgili gazelleri fevkalâde dikkati celb etmiştir.[1261]

Veli, Delhi'ye ilk kez 1700 yılında Avrangzib zamanında gitmiş ve Şah Sadullah Gülşen ile tanışmıştır. Ondan tasavvufu öğrenmiştir. İkinci kez 1722'de Muhammed Şah zamanında gitmiş ve Urdu Dili'yle yazdığı Divanı'nı da yanında götürmüştür. Bu divan herkes tarafından çok beğenilmiştir. Veli 1729'da Avrangabad'a geri dönmüş ve Kerbela şehitlerini konu alan "Deh Meclis" adlı bir mesnevi yazmıştır. Bu mesnevi daha sonraları nesir haline getirilmiş ve bu şekliyle kabul edilmiştir.[1262]

Khwaja Banda Navaz, Gisu Daraz

(1321 yılında doğmuş olduğu söylenmektedir1422) kısa düzyazı çalışmaları yazdı, Son zamanlarda basılmış olan "Mi'raj ul Ashiqin" ve " Hidayat-Name" her ikisi de dini olan eserlerdir. "Mi'raj ul Ashiqin"Urduca nesrinin ilk basılı örneği olarak büyük önem taşımaktadır. Daraz'ın On dokuz sayfalıkSufi içerikli bir de kitabı vardır.[1263]

Mirza Mazhar Can Canan

Mazhar, mahlasını kullanan Mirza Mazhar Can Canan'ın babası, Alemgir sarayında görev yapan Mirza Can idi. "Saf, mistik, temiz ve eşsiz bir şairdi. Şiirinde metanet ve etkileyicilik vardı. Kamil ve olgun olan Mazhar, çoğu Hindu ve Müslümanlardan büyük saygı ve sevgi gördü. Mir Taki Mir de onu fikrine, zikrine ve edebiyatına hayran kalmıştır. Onun büyük, yüce, temiz, aziz, ilim sahibi, ilmiyle meşhur, benzersiz, muazzam, saygıya değer, kemal sahibi bir şahsiyet olarak nitelendirirdi.

Onun tarzı, şiir ve nesir türünde son derece saf, sade, temiz ve anlaşılır olmuştur. Tabii bunun yanında eserlerinde tasavvufi düşünceler de mevcuttur.[1264]

Amin ud Din A'la

Din öğretmeni olup Şah Burhan'ınoğludur.Babasına kasideler yazmıştır. Tevhit anlayışı ile ilgili eserler kaleme almıştır. Eserleri edebi değerden çok dini değer taşır. Kısa şiirsel hikayeler yazmıştır.[1265]

[1261]Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 12-13
[1262]Yılmaz, a. g. t., s. 38-39
[1263]Bailey, a. g. e., s. 12
[1264]Yılmaz, a. g. t., s. 50-51

2.6. Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında Divan Şiirinde Kullanılan Bazı Mazmunlar

2.6.1. Mazmûn

Mazmûn 'mana, anlam, kavram' demektir. Edebiyatta, bazı özel kavram ve düşüncelerin ifadesinde kullanılan klişeleşmiş söz ve anlatımlara denir. Kısaca bir şeyi, özelliklerini çağrıştırarak kelime grupları içinde gizlemektir.

Divan edebiyatı bir mazmûnlar edebiyatıdır. İslâm edebiyatlarının ortak malı olan mazmunlar divan şiirine Fars edebiyatından girmiştir. Ancak İslâmlıktan önceki edebiyatımızda ve eski halk şiirlerimizde de zaman zaman mazmunlaşmış düşüncelere rastlanır.

Mazmun, bir sözün içinde gizli olan sanatlı anlamdır. Buna göre belli kelimelerin kullanılması yine belli düşünüş şekillerini doğurur. Sözgelimi sevgilinin ağzı için, klişeleşmiş birer mecâz olan ' âb-ı hayât, gül, gonca, şarap ve lâl' mazmunları kullanılır. Okuyucu ağzın bunlardan hangisiyle karşılandığını beyitte geçen diğer kelimelerin yardımıyla anlar.

Nitekim şairlerin bu tür kullanımları sık sık tekrarları zamanla şiirin iyiden iyiye billûrlaşmasına ve asıl sözün artık söylenmez oluşuna yol açmıştır. Yani 'lâl veya gonca' denildiği zaman artık 'ağız'ı da ayrıca söylemeye gerek kalmamıştır. Çünkü her okuyucu bunların ' sevgilinin dudağı' demek olduğunu anlar duruma gelmiş ve sonuçta lâl veya gonca ağız için birer mazmun haline dönüşmüştür.

Sînede evvel ne muhrik ârzûlar var idi
Lebde serkeş âhlar âheste hûlar var idi
(Nedîm)

Beytin ikinci dizesinde geçen 'serkeş (baş çekmiş)'lik ve 'aheste hû' çekiş, serviye ait özelliklerdir. Servi hiç söylenmediği hâlde bu dizede bir mazmun olarak

[1265]Bailey, a. g. e., s. 14

bulunmaktadır. Mazmun kelimesinin sözlük anlamının yanında terim anlamı için de birçok dilci ve edebiyatçılar farklı zamanlarda değişik görüşler ileri sürmüşler, ancak kelimeye tam bir açıklık getirmemişlerdir. Her ne olursa olsun, divan şiirinin mana ve sanat örgüsü, yüzyıllar boyu mazmunlar ile estetik bir yapı kazanmış ve ince bir zevk dünyası ortaya koymuştur. Bu bakımdan 'Sebk-i hindî' akımı da edebiyatta bir mazmun yenileşmesi hareketi sayılabilir. Çünkü daha önce hiç söylenmemiş bir mazmunu (bikr-i mazmun) söylemek, her divan şairinin idealidir. Ancak edebiyatımızda orijinal mazmunlar kullanabilmiş şair sayısı pek azdır.[1266]

Divan şairleri geleneğin belirlediği tek tip ideal sevgili fiziği etrafında şiir yazmışlardır. Bu şairlerin şiirlerine bakıldığında geleneğin çizdiği klasik sevgili fiziği dışında hayatlarında farklı bir güzelle karşılaşmadıkları ve başka çehreler görmedikleri zannedilir. Yüzyılı, coğrafyası ve bölgesi farklı da olsa bu şairlerin hepsinde sevgili aynı özellikleriyle ve tek bir güzel imajıyla görünür. Gelenek, bu ideal sevgili ve güzel tipinin boyunu, saçını, gözünü, kulağını, kaşını, dudağını, yanağını, yüzünü, göğsünü, belini, parmağını, bacağını bütün özellikleriyle ayrı ayrı belirlemiştir. Üstelik hangi uzuvlarının şiirde işlenebileceği dahi ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Servi boylu, ince belli, misk ü anber kokulu siyah saçlı, gül yanaklı, kılıç gibi keskin ve yaralayıcı bakışlı, gonca ağızlı, civan yaşlı, gümüş sütun burunlu, yasemin göğüslü, ıztırap ve hüzün bilmez bu güzelin vücut organları için hangi lafızların kullanılacağı da bütün ayrıntılarıyla belirlenmiştir. Bunun için de şairler için bir rehber hizmeti görmek üzere sevgilinin (mahbûbun) fiziğiyle ilgili malzemeyi toplu bir şekilde gösteren eserler kaleme alınmıştır.[1267]

Klasik Türk edebiyatı ve Urdu Edebiyatı şiirlerinde kullanılan mazmunlardan en sık kullanılanları genellikle Gül-Bülbül, Hûr, Sâkî ile birlikte sevgilinin bazı uzuvlarıdır.

Klasik Türk Edebiyatı şiirlerinde sevgilinin uzuvlarına dair manzumlar kullanılmıştır. Bunlar :1.Saç 2.Yüz 3.Dudak 4.Göz 5.Kaş 6.Kirpik 7.Boy 8.Ben 9.Hatt10. Çene 11.Baldır 12.Ağız 13.Parmak 14.Diş 15.Sine16.Bel 17.Gerden 18.Kol 19.Kulak 20.Burun 21.Alın'dır.

[1266] İskender Pala, Divan Edebiyatı, Kapı Yayınları, İstanbul 2010 s. 22-24
[1267] Muhittin Eliaçık,"Bavyera Devlet Kütüphanesi'nde Mahbuba Ait Benzetme Lafızlarını Açıklayan Bir Risale", İlmî Araştırmalar : Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, Y. 2008, S. 25, s. 58

Klasik Urdu Edebiyatında da sevgilinin bazı uzuvlarına dair nadir sayıda eserler yer almaktadır. Klasik Türk edebiyatı ve Klasik Urdu Edebiyatında bazı uzuvlar hakkında yazılan benzer manzumlar olduğu görülmüştür. Klasik Türk edebiyatında sevgilinin uzuvlarından 21 adedi yer alırken, Urdu edebiyatında bazı uzuvların yer aldığı şiirler vardır.

2.6.2. Divan Şiirinde Aşk Etrafındaki Bazı Mazmunlar

2.6.2.1.Gül-Bülbül

Klasik Türk Edebiyatında Gül-Bülbül

Divan şiirinde en çok sözü edilen çiçek güldür. Sevgilinin yüzü ve yanağı ile sıkı münasebeti vardır. Bazen gül bunlara; bazen de bunlar güle benzerler. Gerek koku gerekse renk bakımından çok güzel olan gül, daima tazedir. Bu yönüyle bağın, baharın ve çemenin vazgeçilmez bir unsurudur. Kendine özgü gülzâr, gülşen ve gülistanları bulunmaktadır. öyle ki bazı durumlarda ona sultan olarak da rastlanmaktadır. Bahara verilen isimlerden birinin "gül mevsimi" olması güle verilen önemin bir başka göstergesidir. Gül yetiştirmk oldukça zahmetli bir iştir. Bu nedenle yetiştirme işi onun nazla beslenip büyütülmesi şeklinde ele alınmaktadır.

Gülün açması ayrı bir hadisedir. Gül sabâ yelinin parmaklarıyla seher vaktinde açılmaktadır. Gülün açılması ile bahar gelmekte ve eğlence başlamaktadır. Bu nedenle onun açılması her zaman bir sevinç ve neşe göstergesidir. Her ne kadar çekici ve son derece güzel olsa da çok çabuk solmaktadır. Dolayısıyla onun güzelliği tıpkı aşığın ömrü gibi geçicidir.[1268]

Gül ile ilgili bu özellikler bir yana bülbül ile olan aşkı dillere destandır. Gül,bülbülün sevgilisidir. Âşık isegülün yani sevgilinin karşısında şakıyıp duran bir bülbüldür. İslam-şark edebiyatlarını gül ile bülbülün yaşamış olduğu bu aşk derinden etkilemiştir. Öyle ki "Gül ü Bülbül" adını taşıyan müstakil, alegorik eserler dahi kaleme alınmıştır.[1269]

[1268] İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, LM Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 182
[1269] Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, s. 182-183

Aşığın rakiplerinden biri de gülün dikenidir. Gül ile diken aynı zamanda dost ile düşmani kolay ile zor, iyi ve kötü gibi birbirine zıt durumların bir temsilidir.Gülün dikeni dışında fidanı, dalı ve yaprağı da güzeldir. Bunların özelliği nazlılık, narinlik, incelik, tarâvet ve tazeliktir. Aynı zamanda bunlar sevgilinin yanağı, yüzü, boyu vb. hususiyetlerini ne sembolize etmektedirler.

"Şöyle gülşen pür-tarab kim gûşlar fark eylemez
Kahkahâ-yı hande-i gülden nevâ-yı bülbülü"
(Nedîm)

**

"Gonca gülsün gül açılsın cûy feryâd eylesin
Sen sus ey bülbül biraz gülşende yârim söylesin"
(Nâbî)[1270]

Urdu Edebiyatında Gül-Bülbül

İran'da çok sayıda çiçek vardır. Bundan dolayı bu çiçeklerin yeryüzünde Gül ve Gülzar denilir. Binlerce çiçek vardır. Ancak lale ve gülsuyunun çiçeği olağandışı olarak görkemli bir şekilde düşünülür.

Gül çiçekleri yönüyle Sevgiliye gül-ru veya gül rah denilir. Çiçeğin güzelliğinden dolayı çehresine (Pembe-Gülfem) de denilir. Bazı hikayelerde hero isminde Gülfem de bulunur. Çiçekle ilgili olarak Gül-beden/ Gül-endam ve Gül-çehre de denilir. Erkek ve kız çocuklarına Gül ismi de verilir.

Çiçekler arasında Lale ve gül isimleri çokça söylenir. Kız çocukları ve güzel kadınlar için Lale-ruh denilirdi. İran'da bu şekil isimlere çok rastlanır.[1271]

Urdu şiirinde gül ve bülbülün çiçeklerle ilişkisi vardır. Aşık ve maşuk ilişkisinde bu kültürel ve psikolojik bir süreçtir. İkisi birbirlerini şaka yoluyla severlerdi, bu kuşların ve çiçeklerin yaşamında da görülür. Mesela kumru, serviye aşık olur; Keklik, aya aşık olur, Tavus kuşu sokaklara bakıp konuşmaya ve dans etmeye başlar; böylece bülbül de çiçek için huzursuz yaşar, şarkılar iç içedir ve feryat eder. Şiirdeki

[1270] Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü,s. 183
[1271] Alvi Ahmed ', Klaseeke Urdu Şa'ari, Meclis-i Terakki-e Adab, Lahor, 2009, s. 141

bu türde bir hayal gücü kendi şiirsel tasvirleriyle değişti, tıpkı bülbülün inlemesini işaret etmesi gibi.[1272]

2.6.2.2. Hûr

Klasik Türk Edebiyatında Hûr

Arapçada "hur" sözcüğü ile ifade edilen ve "gözlerinin akı karasından çok olan ceylan gözlü kız" anlamlarına gelen bu kavram Türkçede "huri" şekliyle ifade erilmektdir. Hurilerin cennette müminlere hizmet edeceklerini Kur'an-ı Kerim'de bildirilmektedir. Bu rivayet hurilerin tatlı sözlere, güneş gibi aydınlık yüzlere, hilal kaşlara, misk ve safran kokulu saçlara sahip olduklarını ifade etmek içinkullanılmış olabilir.Hurilerin gülden daha temiz, güzel huylu, selvi boylu, gül yanaklı oluşları, divan şairlerinin sevgiliyi huriye benzetmelerine neden olmuştur.

"Âdem idim kurb-ı dergâhında bulmuşdum kabûl

Menzilim cennet, meyim Kevser-enîsim hûr idi"

(Fuzûlî)[1273]

Urdu Edebiyatında Hûr

Kutsal kitapta anlatılan Cennette bir araya gelen güzel yaratıklara Huri ismi verilir. Huriler, Gulmanlarla birlikte gelirler. Huriler kadın şahsiyetlerdir. Cennette perilerle beraber yer alırlar. Arapçada huriler büyük gözlü kadınlar olarak adlandırılırlar ve kadınların büyük gözlerinin olması onların güzelliklerini veya yüzlerindeki güzelliği ön plana çıkarmaktadır.

Arapça ve Hintçede özel olarak büyük gözler övgüye şayandır. Sanskrit ve Hintçe şiirlerde büyük gözler genellikle güzelliği işaret etmektedir.[1274]

[1272] Tanvir Ahmed 'Alvi, Klaseeke Urdu Şa'ari, s. 142
[1273] Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü,s. 224
[1274] Alvi, a. g. e., s. 118

2.6.2.3. Sâkî

Klasik Türk Edebiyatında Sâkî

Sözlük anlamı "kadeh sunan, içki veren" olan "sâkî", Divan şiirinde bezm aleminin en önemli unsurlarından biridir. Görevi ortada dolaşarak içki dağıtmak saki, aynı zamanda bu meclislere canlılık ve neşe vermektedir. Bu yönüyle divan şairlerinin nazarında sevgili de bir sakidir veya doğrudan saki sevgili konumundadır. Hangi durumda olursa olsun sakiler güzellikleriyle dikkatleri üzerine çekmektedir. Öyle ki aşık içkiden ziyade sakinin güzelliğinden sarhoş olmaktadır. Sâkî'den içki dışında da bazı isteklerde bulunulabilir. Örneğin dudağının içkisini sunması ya da vuslat istenebilir. Onun "sâid-i sîmî"ni her zaman görülmelidir. Hızır'a benzetilen saki, bereket dağıtır, şarkı söyler meclise parlaklık ve neşe katar, içki hazırlar ve sunar, kısaca herkesin gönlünü yapar.

"Ola sâkî edîb sâhib esrâr

Melek-hû mâh-sîmâ mihr-ruhsâr"

(Aynî)[1275]

Urdu Edebiyatında Sâkî

Sâkî şarap sunanlara denir. Ancak onun ayrı bir yapısı vardır. Meyhanede o düzeni sağladığı için Pir Mağan ismi verilir, bir nevi oranın bekçisidir. Magan diyerek de onun seçkin kişiliği hatırlanır.

Urdu ve Farsça şiirinde saki özel bir karakter olmuştur. Bundan dolayı sakiname ayrı bir şekilde ele alınır ve güzel bir şiir dizisinde ona özel bir ayrıcalık sağlanır. Muhammed İkbal'in "Sâkînâme" ve Coş Melihabadi'nin "Sâkînâme"si bu türe verilen önem bakımından özel bir yerdedir.

Sâkînâme'de sadece şarabın tarifi yapılmaz, dahası şarap ve şarap içenlerin akıl, bilinç ve kültürel özellikleri de ön plana çıkarılır.[1276]

[1275] Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, s. 200

Sâkî he ek tabassum gul rasat bahâr Zâlim behre hai jâm kô jaldî se behe kahîn	ساقی ہے اک تبسم گل رصت بہار ظالم بھرے ہے جام کو جلدی سے بھر کہیں

"Ey Sâkî, baharda son çiçeğin gülümsemesi kalana kadar izin verilir. Bardağıma şarabı boca etme yavaş ol tabii amacın buysa."[1277]

2.6.2.4. Yusuf ile Züleyha

Klasik Türk Edebiyatında Yusuf ile Züleyha

Klasik Türk edebiyatının en ünlü eserleri arasında yer alan hikâye, Yakup Peygamber'in oğlu Yusuf ile Mısır Kralı'nın karısı Züleyha arasında yaşanan bir aşk hikâyesidir.

Divan şiirinde adı en çok anılan peygamberlerden biri Yusuf'tur. Harikulade güzelliği ile çok zaman sevgili ona benzetilir, hatta sevgili, Yusuf-ı sâni (ikini Yusuf) olarak nitelenir.[1278]

En eski dini hikayelerden biri olan Yusuf-u Zeliha kıssası, kaynağını da Tevrat'tan alarak çeşitli renkler altında zamanımıza dek gelmiştir. Kur'an'da "Ahsenü'l Kassas" (Kıssaların en güzeli) adıyla anılan bu kıssa en eski ve hiç eskimeyen bir roman olarak nitelenir. Kıssa bütün tefsir kitaplarında geniş şekilde yer edinmektedir. Edebi çehreye büründüğü zaman lirizmin doruğunda erişen bu hikâyeyi İslam edebiyatında mesnevi biçimiyle ilk defa Firdevsi (öl. 1020) yazmıştır. "Şehname" nin ateşperest İran'a ait olduğu eleştirilerine cevap olmak üzere yazılan bu eserden sonra uzun bir zaman Yusuf-u Züleyha mesnevisi yazan çıkmamıştır. Daha sonra Mahmud adlı biri tarafından Kırım Türkçesi ile bir "Yusuf ile Zeliha" mesnevisi yazılmıştır.

Türk edebiyatında en ünlü "Yusuf-u Züleyha" Mesnevisi, Hamdullah Hamdi'ye (öl. 1503) aittir. 6241 beyitlik bir mesnevi olan bu eser Türk e3debiyatında lirizmin doruk noktalardan biri sayılır.[1279]

[1276]Alvi, Klaseeke Urdu Şa'ari, s. 129
[1277] Zaidi, a. g. e., s. 91
[1278]Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, s. 497

"Şekve-perdâz-ı zenahdân olduğun ol gamzeye

Gürk-i Yûsuf-gîre ey dil çâhı söyletmek midir"

(Nâilî)

"Ey gönül! O güzelin çene çukurundan gamzeye şikâyetçi oluşun, Yusuf'u kapan kurda Yusuf'u attıkları kuyuyu söyletmek için midir?"[1280]

Urdu Edebiyatında Yusuf ve Züleyha

Yusuf ve Züleyha, Fars ve Urdu edebiyatının meşhur bir hikâyesidir. Eser aslında eski bir İbrani hikâyesidir. Bu hikâye Yahudi kavminden İran edebiyatına kadar ulaştı ve oradan da Urdu şiir geleneğine aktarıldı. Eseri geleneksel üslupta yazılmış bir hikâyedir. Eser, belli bir seviyede sembolik bir ifade biçimi almıştır. Eserde Yusuf yakışıklı ve güzel bir gençtir. Bundan dolayı örnek bir karakterdir. Züleyha ise Yusuf'tan büyüktür. Ayrıca Züleyha, Mısır Kralının karısıdır, ancak Yusuf'a delicesine âşık olur ve onunla evlenir ve böylece onlar bir alegorik karakter haline gelmişlerdir.[1281]

2.6.3. Divan Şiirinde Sevgilinin Uzuvları İçin Kullanılan Sıfatlar

2.6.3.1.Saç (Zülüf)

Klasik Türk Edebiyatında Saç (Zülüf)

Divan edebiyatında zülf saç olarak değerlendirilir ve bazı şiirlerde ise zülüf, şeklinden ve kıvrımlarından dolayı yılana benzetilmektedir.

Klasik Türk Edebiyatı

Zülf itmeseydi sihr ile her kılın ejderha

Göstermez idi gamzelerün caduvâne tiğ

[1279]Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, s. 498-499

[1280]Ahmet Talat Onay, Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü (Haz. Cemal Kurnaz), Berikan Yay, 2013, Ankara, s. 435

[1281]Alvi, Klaseeke Urdu Şa'ari, s. 134

“Eğer saçın her kılını büyü ile yılan etmeseydi, Buna karşılık olarak gamzelerin cazular gibi kılıç göstermezdi.[1282]

(Necatî)

Urdu Edebiyatında Saç (Zülüf)

Sânp key kâtey kî lehrîn henşeb û rûz âtîn, Kâ kal yâr ke sûdey ney aziyyat dî hai	سانپ کے کاٹے کی لہریں ہیں شب و روز آ تیں کا کل یارکے سودے نے اذیت دی ہے

“Sevgilinin saçlarının çılgınlığı bana o kadar acı verdi ki, aynı yılanın ısırığının acısı gibi bana gece gündüz acısını hissettiriyor.”

Sevgilinin saçlarını yılana benzetiliyor, çünkü yılan bükülür, saçlar da bükülür. Biz bükülmeler veya kıvrılmış saçları aşık eder. Aşıkta o kadar ilerlemiştir ki deliliğin vadisine girdi, Bu yüzden bu saçlardan dolayı çektiğim çılgınlık o benim o kadar Sorun, bir yılan birini ısırır gibi olduğunda onun Vücudunda ağrı veya yara izleri var. Vücudumda gece ve gündüz ağrı acı oluyor. Yılan ısırığı gibi olduğunda Bazı tedaviler var ama saçların ısırışlarının tedavisi yoktur.[1283]

Haydar Ali Ateş

Khwacah Haydar Ali ismi ve Ateş takma adıdır. Babasının adı Kwacah Bahş idi. Delhi’de soylu bir aileye mensuptu. 1764 yılında Faizabad’da doğdu. Asker olma sevdasıyla askerliği öğrendi. Her zaman kılıcını taşıdı ve şiirlerinde dahi kılıcını kullandı. Faizabad’da şiir ve şairliğe gönül verdi. O, Emir Nevab Muhammed Taki Khan’ın yanında çalışmayı tercih edip Khan ile beraber Luknow’a gitti. Orada Mushafi ve İnşa ile tanıştı. Ateş, Mushafi’nin öğrencisi oldu. Ateş, ayrıca sayılı üstatlardan birisi oldu. Hamisi Muhammed Taki Han vefat ettiğinde başka kimsenin yanında görev almadı. Son yıllarında gözleri görmez oldu ve 1846’da vefat etti.[1284]

[1282] Mehmet Çavuşoğlu, Necati Bey Divanı, Kervan Kitapçılık,(t.y.), s. 78-79
[1283]Seyyid Ahtar Caferi,Urdu Şairi Klasiki Ahad Mein, Emporium Publishers, Lahor (t.y.), s. 127-128
[1284]Seyyid Siraj-ulİslam, Tezkire u Tebsire, Gazanfer Academy Press, Pakistan, 1996.,s. 61

2.6.3.2. Göz

Klasik Türk Edebiyatında Göz

"Aksa eşküm dîdeden ol gevher-i nâyâb içün

Eşk seyl ü seyl yem yem pür dür-i şehvâr olur"

(Bâkî)

"Gözden yaşım o benzeri bulunmaz inci için aksa; gözyaşı sel sel deniz olur, deniz iri inciyle dolar."[1285]

**

"Gözümde aks-i cemâlün bahâra benzetdüm

Yaşum baharda taşmış pınara benzetdüm"

(Necatî Bey)

"Güzelliğin gözümdeki aksini bahara, gözyaşımı da baharda taşmış pınara benzettim."[1286]

Urdu Edebiyatında Göz

Nâzî kî us ke lab kî kyâ kahîe Pankherî ik gulâb kî sî hai	نازی کی اُس کے لب کی کیا کہیئے پنکھڑی اِک گلاب کی سی ہے

"Uykudan kalkan gözleri, yarı açık o gözleri; bütün sarhoş eden şarapların gücüne sahip." Mir Taki Mir [1287]

**

Ek sab âg, ek sab pânî Dîde vü dil gazâb hain dônôn	ایک سب آگ، ایک سب پانی

[1285]Fatma Kandemir, Bâki ve Nedîm'in Gazellerinde Sevgilideki Güzellik Unsurları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ocak, 2008, s. 176
[1286] Çavuşoğlu, a. g. e., 184-185
[1287] Russell, vd., a. g. e., s. 113

	دیدہ ودل عذاب ہیں دونوں

"Hepsinde bir ateş, hepsinde bir su;Göz ve kalp her ikisi de ceza çekti.[1288]

**

Işk ânkhôn mein kab nahîn âtâ Lehô âtâ he tô cab nahîn âtâ	اشک آنکھوں میں کب نہیں آتا لہوآتا ہے تو جب نہیں آتا

"Gözyaşı göze ne zaman gelmez, kan geldiğinde, işte o zaman gelmez." Mir Taki Mir[1289]

**

Seylâb eshk girem ney a'zâ merey temâm, Ey Derd kuch behâ kuch di'ey aur kuch julâ di'ey	سیل اب اشک گرم نے اعضا مرے تمام اے درد کچھ بہا کچھ دیئے اورکچھ جلا دیئے

"Benim gözyaşlarımın seli, vücudumun bazı yerlerine aktı ve bazı yerlerini yaktı." Mir Dard

Bu şiirde şair, sıcak gözyaşlarını güzelce kullanmıştır. Şöyle açıklamıştır, sıcak sıcak gözyaşları dökülünce ondaki sıcaklık vücudumun bazı yerlerini yaktı. Gözyaşları soğuyunca sel şeklinde girdi. Bu sel de benim vücudumun bazı yerlerine aktı. BU şiirde de mübalağa sanatı vardır sadece hedef alınan şu ki, sevgilinin ayrılığında ağlamak şiddetli olur.[1290]

Benzerlik: gözyaşları

[1288] Khan, vd., Asnaf-e Nazm u Nesir, s. 47
[1289] Yılmaz, a. g. t., s.63
[1290] Caferi, a. g. e., s. 64

2.6.3.3. Kaş

Klasik Türk Edebiyatında Kaş

Kaş: Divan şiirinde sevgilinin uzuvlarından olan kaş, genellikle sevgilinin okunun yayı olarak değerlendirilmektedir. Kimi şiirlerde de kaş, kılıç olarak değerlendirilmektedir.

"Rüstem-i Zâlüñ tutışdum pençesin burdum idi

Kodı el arkası didi dest ber-bâlâ-yı dest"

Sevgilinin kaşları âşıkların belini bükmüştür,

ama onlar aşkın yayını Rüstem'e karşı düşmancasına çekerler.[1291]

(Bâkî)

* Burada kaşlar, ok yayına benzetilmiştir.

Bâkî

Asıl adı Mahmud Abdülbâkî'dir. 933'te (1526-27) İstanbul'da doğdu. Babası Fâtih Camii müezzinlerinden Mehmed Efendi adında bir zat olup 1566 Haziranında hac yolculuğu sırasında vefat etmiştir. Fakir bir ailenin çocuğu olan Bâkî gençliğinin ilk yıllarında çırak olarak saraçlık mesleğine girmiştir. Yeni bir görüşe göre ise Bâkî'nin işi saraç çıraklığı değil, camilerde kandillerin yakılması ve bakımı hizmetini yapanlara verilen ad olan "serrâclık"tır. Yaratılışındaki okuma ve öğrenme arzusu onu medreseye yöneltti. Uzun zaman Karamânîzâde Mehmed Efendi'den okudu. Ders arkadaşları arasında Nev'î, Üsküplü Vâlihî, Edirneli Mecdî, Hoca Sâdeddin, Karamanlı Muhyiddin gibi ileride şair ve âlim olarak ün kazanacak gençler vardı. Tahsilinin yanı sıra şiirle de iyiden iyiye uğraşan Bâkî, zamanının edebî şöhretleriyle tanışıp onlara nazîreler yazarak değer ve kabiliyetini göstermeye çalışıyordu. Zâtî'nin Beyazıt Camii avlusundaki remilci dükkânına sık sık giderek gazellerini onun tenkidine sunuyordu.

Hocası Karamânîzâde Mehmed Efendi'ye yazdığı "sünbül" redifli kaside ile şiirde kişiliğini artık iyice kabul ettirmişti. 1552'de yeni açılan Süleymaniye Medresesi'nde

[1291]Tolga Öntürk, Baki Divanı'nda Efsanevi ve Mitolojik Kahramanlar, Dede Korkut Dergisi, Sayı 8, 2015,s.98

Kadızâde Şemseddin Ahmed Efendi'nin derslerine devama başladı. Ramazan 962'de (Ağustos 1555) Nahcıvan seferinden dönen Kanûnî'ye takdim ettiği kasidede üç yıldır medrese odalarında yattığından ve padişahın emriyle bir yıl bina eminliği hizmetinde bulunduğundan söz etmektedir.

III. Mehmed'in Cemâziyelevvel 1003'te (Aralık 1594) tahta geçişi, bir köşede unutulmuş ve küskün bekleyen Bâkî'nin içindeki ümitleri canlandırdı. Tekrar bir mevkiye gelebilmek arzusu ile kendisine kasideler sunduğu hükümdar onun bu dileğini karşılıksız bırakmayarak yaşlı şairi yeniden Rumeli kazaskerliği makamına getirdi. Ancak daha önce kendisinin azline sebep olduğu Şeyhülislâm Bostanzâde'nin oyunu ile altı yedi ay kadar sonra buradan uzaklaştırıldı (Ağustos 1595).

Yine bir köşeye atılan Bâkî padişaha kasideler sunarak eski makamına dönebilmek için devamlı ricalarda bulunup üç yıllık bir bekleyişten sonra yeni sadrazam Hadım Hasan Paşa'nın yardımı ile Şubat 1598'de üçüncü defa Rumeli kazaskeri oldu. Bostanzâde'nin ölümü üzerine şeyhülislâmlık yolu kendisine bir kere daha açılmış görünürken, sadrazamın bütün gayretine rağmen, padişah üzerinde derin nüfuzu olan eski ders arkadaşı Hoca Sâdeddin Efendi bu makama getirildi. Sadrazamın çok geçmeden idamı ile hâmisini kaybeden ve ümitleri suya düşen Bâkî de istifa etti (Muharrem 1007 / Ağustos 1598). Bir yıl geçtikten sonra Hoca Sâdeddin Efendi vefat ettiğinde ise son defa uyanan şeyhülislâmlık ümidi de Sun'ullah Efendi'nin tayini ile tamamen yıkıldı. Artık iyiden iyiye ihtiyarlamış ve çökmüş koca şairin zayıf ve sinirli bünyesindeki hastalıklar bu darbeyle daha da artarak konağındaki câriyelere hiddetlendiği bir sırada 23 Ramazan 1008 (7 Nisan 1600) Cuma günü vefat etti.[1292]

Urdu Edebiyatında Kaş

Rôtî hai ab te'in yah terî dâd hâh Kitne hî tiğ abrû qısse chukâ'e	روتی ہے اب تئین یہ تیری داد خواہ

[1292] Mehmet Çavuşoğlu, "Bâkî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/baki--sair (19.12.2019).

کتنے ہی تیغ ابرو نے قصے چکا دئے	

“Şimdiye kadar, baharda gözyaşları döken gözüm senden insaf istiyor; Kılıç kaşların birçok insanın aşk hikayesini bitirdi.”Mir Dard

Bu şiirde şair sevgilisinin kaşlarını kılıca benzetmiştir. Çünkü sevgiliyi görünce onu öldüren kılıçta da eğri olur, kaş ta eğri olur, Dolayısıyla aşıklar sevgilinin kaşlarına zevkle bakaraköl̈urler ve romantiklikleri biter. Ama seni seven gözlerim hala ağlıyor senin güzelliğine hayran kalıyorlar ve senin kaşlarının kılıcıyla öldürmenin isteğiyle o da kendi kaşlarını kılıçla öldürür.[1293]

Mir Dard

1133’te (1720-21) Delhi’de doğdu. Mîr Derd, Mîr Seyyid Derd ve Hâce Mîr Derd Dihlevî gibi ad ve unvanlarla anılır. Annesi ile Tarîkat-ı Muhammediyye-i Hâlisa’nın kurucusu olan babası Andelîb Hâce Muhammed Nâsır’ın seyyid* oldukları kabul edilir. Bizzat kendisi annesinin Abdülkādir-i Geylânî, babasının Bahâeddin Nakşibend soyundan geldiğini söyler. Babası, mürşidi Şeyh Sâdullah’ın “Gülşen” (gül bahçesi), kendisinin de “Andelîb” (bülbül) mahlasını kullanmasını dikkate alarak oğluna “Derd” (aşk) adını vermişti

Derd ilk öğrenimini Delhi’de babasından gördü. Kısa zamanda ilimde önemli mesafeler aldı. Henüz on beş yaşında iken i‘tikâfta bulunduğu sırada Esrârü’s-salât adlı eserini yazdı.

Şiir ve mûsikiyi çok sever, sık sık evinde mûsiki meclisleri ve edebî sohbetler düzenlerdi. Bunun sonucu olarak çevresinde mûsiki ve şiire ilgi duyan yetenekli ve sanatkâr ruhlu kişileri topladı. Kaynaklarda Şah Âlem’in bile bazan bu meclislere katıldığı zikredilir. Hayatı boyunca Delhi’den ayrılmayan Derd 24 Safer 1199’da (6 Ocak 1785) vefat etti.[1294]

[1293]Caferi, a. g. e., s. 59
[1294]A. S. Bazmee Ansari, "Derd", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/derd (18.12.2019).

2.6.3.4. Kirpik

Klasik Türk Edebiyatında Kirpik

Kirpik: Divan edebiyatında sevgilinin uzuvlarından olan kirpik, genellikle kaş ile birlikte manzumlarda yer almaktadır. Şiirlerde kaş genelde sevgilinin okunun yayı olurken, kirpik ise kaş olan yayın attığı ok olarak değerlendirilmektedir.

"Ciğerde tîg-i gamzen zahmı varken atma peykânım

Yeter ey kaşı yeter depretme müjganım"

"Bakışının kılıcının yarası ciğerimi yaralar, (bir de) oklarını atma;

Ey kaşı yay gibi olan sevgili yeter artık kirpiklerini kımıldatma."

(Habibe Hanım)

Peykan, onun ucundaki divri demir olup mecazi olarak sevgilinin kirpiğidir. Sevgilinin süzgün bakışları altındaki kirpikler kılıç misali aşığın kalbini yaralar açmaktadır. Zira ok gibi kirpikler de kılıç gibi yaralayıcıdır. Kirpikleri şekil bakımından kılıç şeklinde tahayyül edilmesi klasik bir teşbih unsurudur. Gerçek anlamda kılıç nasıl ki teni yaralar yahut can alırsa aşığın nazarında da sevgilinin bir gamzesi yani süzgün yan bakışı can alacak niteliktedir. Aşık o derece acı çekmektedir ki, "yeter artık" diyerek de isyanını dile getirmiştir. Zira kirpikler hareket ettikçe oklar aşığın kalbine saplanmakta ve sözleriyle onu yaralamaktadır. Beyitteki kaşlar ise şekil bakımından yaya benzetilmiştir.[1295]

**

"Tir-i müjdesi gönlümüz almağa Necâti

Mâyil idi ol şûh-i cihân çekdi çevürdi."

"Kirpiğinin oku gönlümüzü almağa meyilli idi,

Necâti o cihan işvelisi çekti çevirdi."[1296]

(Necati)

[1295]Eren Sarı, Osmanlı Kadın Şairleri, Nokta E-book Publishing, Antalya, 2016, s. 101
[1296] Çavuşoğlu, a. g. e., s. 236-237

Habibe Hanım

Osmanlının en son Hersek veziri olan "Rizvanbegoviç Galip Ali Paşa"nın kızı olan Habibe Hanım, 1846 yılında Hersek'te dünyaya gelmiştir.Hersekli Arif Hikmet'in halası olan Habibe Hanım, henüz bir genç kız iken alesi ile birlikte İstanbul'a gelmiştir. İlk evliliğini Mehmet Mehdi Efendi ile İstanbul'da gerçekleştiren Habibe Hanım, ikinci eşi olan Konya Defterdarı Numan Efendi ile evlendikten sonra Konya'ya yerleşmiştir. Bu eşi ile de anlaşamayan Habibe Hanım ayrıldıktan sonra tekrar İstanbul'a dönmüştür. 1892 yılında vefat eden Habibe Hanım, Topkapı Mezarlığı'na defnedilmiştir. Konya'da bulunduğu süre zarfında Mevleviliğe ilgi duymuştur. Onun tarikate katılıp "sikke puşı melâmet" olduğu söylenmektedir.[1297]

Urdu Edebiyatında Kirpik

Jô nigâh kî bhî palk uthâ tô hamare dil se lehô behâ, Ke hain vo nâ'ôk be khatâ kesu ke kelijayyâr thâ	جو نگاہ کی بھی پلک اُٹھا تو ہمارے دل سے لہو بہا کہ ہیں وہ ناوک بے خطا کسو کے کلیجے پار تھا

Sevgili, kirpiklerini kaldırıp bize doğru baktığında; Onun bakışlarındaki hiç şaşmayan ok kalbimize saplanır." Mir Taki Mir[1298]

**

Mâ'il bağîr teyr hônâ tuch abrû kâ 'aib he, Thî zôr ye kamân dey gam û ham bahut he yân	مائل بغیر تیر ہونا تجھ ابرو کا عیب ہے تھی زور یہکماں دے غم وخم بہت ہے یاں

"Senin güçlü yaylı okunla; Kaş ok gibi yaralar."

(Mir Taki Mir)

[1297] Eren Sarı, Osmanlı Kadın Şairleri, Nokta E-book Publishing, Antalya, 2016, s. 98
[1298] Caferi, a. g. e., s. 90

Sevgilinin kaşları yayı çekilmiş ok gibidir ve kirpikler de bu okun yayıdırlar, bu okun işi yaralamaktır. Biz sevgilinin güzel kirpikleri ve kaşlarını gördüğümüzde o ok bize saplanır ve kalbimizi yaralar.[1299]

**

Abr mujah yah chasm tô kyâ hai ghar ke ghar-e, Tô ne bars bars ke hazârôn uthâ de	ابرمژہ یہ چشم تو کیا ہے گھر کے گھرِ تونے برس برس کے ہزاروں اُٹھادئے

"Ey göz! Kirpiklerindeki bulut nasıl bir şeydir ki; Yağmur yağıp binlerce evi yıktı geçti." (Mir Dard)

Bu şiirde mübalağa (abartma) sanatı kullanılmıştır. Çünkü gözyaşları ile bir ev yıkılmaz. Şair, ağlamasının şiddetini tarif etmek için kirpiklerini bulut şeklinde düzenlemiştir ve demiştir ki, ey göz senin kirpiklerinin bulutu nasıl bir şeydir ki o kadar yağmur yağdırdı ki binlerce ev yağmurda yıkıldı, yani ağlamanın gözyaşlarıyla sel geldi ve evlere aktılar. Bu şiirin güzelliği tam anlamıyla tekrarlama özelliğiyle görülmektedir. Şair ilk mısrada evin evi kullanmıştır, ancak diğer mısrada yağmur yağmur iki defa kullanmıştır.[1300]

Mir Taki Mir

Agra'da (Ekberâbâd) dünyaya gelen Mir Taki Mir, Hicaz'dan Hindistan'a göç etmiş bir aileye mensuptur. Doğum tarihi konusunda 1134 (1722), 1135 ve 1137 gibi farklı tarihler zikredilmektedir. Ancak yeğeni Muhammed Hüseyin'in Leknev'de doksan yaşında iken öldüğüne dair dördüncü divanında belittiği kayıt nedeniyle 1135 yılında (1723) doğduğu anlaşılmaktadır.

Mutasavvıf olan babası "Mîr Ali Müttakī" ve babasının yakın dostu "Emânullah Dervîş"in1146'da arka arkataya vefat etmesi üzerine Mîr Muhammed Takī, çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Agra'da bir süreiş arayan Tki, burada bir sonuç elde edemeyince Delhi'ye gitmiştir (1147/1734). Babasının dostu olan "Nevvâb Samsâmüddevle Emîrülümerâ" Delhi'de kendisine maaş bağlamıştır. Fakat Nadir

[1299] Caferi, a. g. e., s. 95
[1300] Caferi, a. g. e., s. 63

Şah'la yapılan bir savaşta bu hamisinin de ölmesi üzerine bu gelşrinden de mahrum kalmıştır. Bunun üzerine tekrar Agra'ya gelmiş ama sıkıntılarının devam etmesi üzerine yeniden Delhi'ye dönmüştür. Burada üvey kardeşi olan Muhammed Hasan'ın amcası şair "Sirâcüddin Ali Han Ârzû"nun yanında kalmaya başlamıştır. Burada Sirâcüddin'denşiir derslerinin yanı sıra Farsça ve Arapça drsleri de almıştır. Bu süreçte Mir Taki'yi kendisine ders veren hocalardan biri olan "Seyyid Saâdet Ali"nin Urduca (Rihte) şiir yazması için yönlendirdiği belirtilmektedir. Ancak bunun aksi olarak söz konusu kişinin Ali Han Ârzû olduğunu ifade eden kaynaklar da vardır. Bir süre sonra Mir Takii Ali Han Ârzû'nun evinden ayrılır. Bunun gerekçesi olarak şii olan Mir Taki'ye sünnî olan Ali Han Ârzû'nun inancı nedeniyle olumsuz bir tutum sergilemesi ya da başından geçen bir aşk macerası gösterilmektedir. Yaşamış olduğu bu sıkıntılar nedeniyle akli dengesi bir süreliğine bozulmuş ancak daha sonra iyileşmiştir.

Kendisine yeni bir hami aramaya başlayan Mîr Muhammed, sırayla Riâyet Ali Han, Nevvâb Bahadır Câvid Han ve Dîvân Mahânarain Raca Cagal Kişor'un hizmetinde bulunmuştur. Delhi'nin yağmalandığı günlerde birkaç defa Delhi'den ayrılmış fakat gittiği yerlerde aradığını bulamayınca tekrar Delhi'ye dönmek zorunda kalmıştır. 1196 yılında Delhi'nin tamamen yıkılması üzerine Nevvâb Âsafüddevle tarafından Leknev'e davet edilmiştir. Leknev, bu dönemde en şaşaalı günlerini yaşamaktadır. Yaşamının geri kalan bölümünü burada geçiren Mîr Muhammed, yine burada ölmüştür.[1301]

2.6.3.5. Ben

Klasik Türk Edebiyatında Ben

Divan edebiyatında sevgilinin güzellik unsurlarından birisi olan "ben" sevgilinin güzelliğini gösteren en güzel vücudun parçalarındandır.

"Ruhsâre nokta koymak resm-i hat olmasaydı

Düşmezdi menzil etmek ruhsârın üzre hâle"

(Fuzûlî)

[1301] Halil Toker, "Mîr Muhammed Takî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/mir-muhammed-taki (19.12.2019).

"Eğer yanağın üzerine nokta koymak bir yazı kuralı olmasaydı, yanağın üzerine yerleşmek bene düşmezdi."[1302]

Fuzûlî

Fuzuli'nin hayatı konusunda fazla bilgi bulunmamaktadır. Babasının adının Süleyman asıl adının ise Mehmed olduğu bilinmekle birlikte, nerede ve hangi tarihte doğduğu konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Eldeki kaynaklarda Bağdat civarında doğduğu söylense de kaynaklar belirli bir yer noktasında hem fikir değillerdir. Yazmış olduğu eserlerde de hayatına dair kesin bilkgi bulunmayan Fuzuli'nin Kerbela'da doğduğu muhtemeldir. Hangi tarihte doğduğu konusunda da farklı rivayetler vardır.[1303]Ebüzziyâ Mehmed Tevfik tarafından verilen 910 (1504-1505) tarihi yakın zamana kadar kabul görse de Tevfik, bu konuda herhangi br kaynak göstermemiştir. "Menşe ve mevlidim Irâk" cümlesinden hareket eden İbrâhim Dakūkī ise bu ifadenin ebced hesabı olan 888 (1483) yılında doğduğunu iddia etmektedir. Buna karşın Farsça divanındaki "Elvend Bey Medhinde" isimli kaside ile bir başka kasidesinde elli yıldan beri şiir yazdığını ifade ettiğinden hareketle 1480 ya da bu tarihten birkaç yıl sonra söylenebilir.

Fuzûlî köken açısından Akkoyunlu Devleti zamanındaIrâk-ı Arab adı verilen bölgede bu devletinhakimiyeti altında yaşayan Akkoyunlu Türkmenleri'nin Bayat boyundandır. *Hadîkatü's-suadâ*adlı eserinin "Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi"nde bulunan bir el yazma nüshasının başında yer alan bir kayıtta "Tatar asıllı" olduğu ifade edilmiş olsa da bu ifadenin"Türk" anlamında kullanıldığı öngörülmektedir.

Asıl adını çağdaşı kaynaklarda yer almamakla birlikte, kendisine Fuzûlî-yi Bağdâdî ya da Mevlânâ Fuzûlî gibi mahlaslar kullanılmıştır. Babasının ve kendisinin asıl adı ilk olarak Kâtib Çelebi'nin *"Keşfü'ẓ-ẓunûn"*adlı eserinde belirtilmiştir. Şairirn şiirlerinde kullandığı mahlası olan "Fuzuli"; hem "kendini ilgilendirmeyen işlere karışıp lüzumsuz sözler söyleyen kimse", hem de "yüce, üstün, erdemli" anlamına gelmektedir.

[1302] Erdoğan Uludağ,Fuzûli'nin Gazellerinde Bir Güzellik Unsuru Olarak Yanak, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Türk Dili ve Edebiyatı Turgut Karabey Armağanı Özel Sayısı (ERZSOSDER), 2016, s. 25

[1303] Hicabi Kırlangıç, Nizâmî ve Fuzûlî'nin Leyla ve Mecnun Mesnevileri"Nizâmî ve Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnun Mesnevileri", Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Yıl: VIII, Sayı: 27, s. 56

Bağdat ve çevresinde 963 (1556) yılında yaşanan ve birçok kişinin ölümüne sebep olan veba salgınında Fuzuli de vefat etmiştir. "Geçti Fuzûlî" ibaresi de ebced olarak bu tarihe denk gelmektedir. Dönemle ilgili sağlam kaynaklara göre Kerbela'da ölmüştür. Fakat mezarının Kerbelâ'daki Hz. Hüseyin Türbesi karşısında yer alan"Abdülmü'min Dede Türbesi"nde olduğu yönündeki rivayetin kesin bir tarihi kaynağı yoktur. Fuzûlî Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biridir. Onu bu konuma yükselten ifade kudreti, duyarlılığı, sadeliği, coşkunluğu ve samimiyetidir. O, hiç kimsenin pençesinden kurtulamayacağı ölüm düşüncesini, dünyevî zevk ve zenginliklerin boşluğunu ıstırabı ve özellikle aşkı olağanüstü bir sanat gücü ve lirizmleanlatmıştır.[1304]

Urdu Edebiyatında Ben

Yek nukta tere safhah ruh par nahîn be jâ, İs mekh kô tere safhah Qur'ân sûn kahôn gâ	یک نقتہ تیرے صفحہ رُح پر نہیں بے جا اس مکھ کو تیرے صفحہ قرآں سوں کہوں گا

"Ey Sevgili, yüzünde ki bir nokta gereksiz değildir; Bunu Kuran'ın bembeyaz sayfasından söyleyeceğim."

Vali Dakni

Sevgilinin güzel şeffaf yüzünde bulunan beni; faydasız, fazladan ve gereksiz değildir.Sevgilinin yüzünde bir ben vardır ki bu gerçek yerindedir. Çok güzel tasarlanmıştır. Bunun yanında onun yüzünün her yeri temiz ve lekesizdir. Tıpkı Kuran-ı Kerimdeki her söz, her harf ve her noktası uygun yerinde olması gibi. Burada da abartı, aşırılık, fazlalık ve gereksiz bir şey yoktur. Her cümle, her sıra doğru yerindedir. İşte böylece sevgilinin yüzü yaratılışından bu yana bu zamana kadar yüzündeki ben de doğru yerindedir.[1305]

[1304] Abdülkadir Karahan, "Fuzûlî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/fuzuli (18.12.2019).
[1305] Caferi, a. g. e., s. 35

2.6.3.6. Dudak

Klasik Türk Edebiyatında Dudak

"Dehenüñden leb-i cân-bahşuñı itmiş izhâr

Ol ki yokdan yaradupdur bu kamu varlığı"

(Necâtî)

"Bu bütün varlığı yoktan yaratan (Allah), senin (yok olan) azından can bağışlayan dudağını ortaya çıkarmış."[1306]

Urdu Edebiyatında Dudak

Nâz kî is ke lab kî kyâ kahie Penkherî ek gulâb sî hai	ناز کی اس کے لب کی کیا کہیئے پنکھڑی اک گلاب کی سی ہے

"Onun dudaklarının nazikliği hakkında ne diyelim? Gül çiçeğin bir yaprağı gibidir."

Bu şiirde "لب" (ہونٹ) : (Dudak); "Gül Çiçeğinin Yaprakları" gibi ifade edilmiştir.[1307]

**

Va'dey they sab deruğ jô is lab se ham sune Kyâ la'l qıymatî dekhô chôntha nikal gyâ	وعدے تھے سب دروغ جو اس لب سے ہم سنے, کیا لعل قیمتی دیکھو جھونٹھا نکل گیا

"Onun dudaklarından çıkan ve duyduğumuz tüm vaatler yalan çıktı. Bakın kıymetli kırmızı taş dahi sahte çıktı."

[1306]Saadet Karaköse,Divân Şiiri Sevgili Tipindeki Abartıların Simgesel Boyutuna Birkaç Örnek, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı, C. 3, S. 15, s. 183

[1307]Ahmed, Urdu Qawaid Aur Insha,s. 59

Eyham olarak "لعل " (Kırmızı taş) dudağa benzetilmiş ve sahte çıkması ise onun sözlerinde yalan olduğuna işaret edilmiştir. [1308]

**

Nâz kî un labôn kî kyâ kahe Penkhertî ek gulâb kî sî hai	نازکی ان لبوں کی کیا کہئے پنکھرٹی اک گلاب کی سی ہے

"Dudaklarımın yumuşaklığını dillendirmek kelimelere sığmaz, Narin gül yaprakları demek yetersiz bir benzetme."[1309]

Mir Taki Mir

2.6.3.7. Boy

Klasik Türk Edebiyatında Boy

Boy: Divan şiirinde boy genelde uzun olduğundan dolayı servi ağacına benzetilmektedir.

"İy risâlet bûstânında hırâmân serv-kad

V'iy nübüvvet ravzasında yâsemen-bû lâle-had"

"Ey peygamberlik bağında salına salına (nazla) yürüyen servi boylu!

Ve ey nübüvvet bahçesinde yasemin kokulu (ve) lâle yanaklı (olan sevgili)!"[1310]

(Dede Ömer Ruşeni)

**

"Her subh-dem çemende billâh hoş degül mi

Sen serv-kâmet ile el alışup salınmah"

[1308]Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 16-17
[1309] Zaidi, a. g. e., s. 106
[1310]Nesibe Kablander, Dede Ömer-i Rûşenî Dîvânında Güzellik Unsuru Olarak"Boy" ve Tasavvufî Çağrışımları, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Mart/2016, Yıl:3, Sayı:5, s. 77

“Allah için (Allah aşkına bir düşün), her sabah vakti sen servi boylu (sevgiliyle) el ele tutuşup nazlı nazlı yürümek hoş değil mi?”[1311]

(Dede Ömer Ruşeni)

* Şair her iki beyitte de sevgilisinin boyunu servi ağacına benzetmiştir.

**

“Çün serv dost nâz ile gülşende salına

Ey bâğbân çınârun elin al yabana at”

“Bak sevgili servi gibi çiçek bahçesinde naz ile salınıyor; Ey bahçıvan, çınarı elinden tutup dışarı ar, o orada yakışmaz artık.”[1312]

(Necatî)

**

“Şimşâd ü serv irdüğine dik gelirdi lik

Reftâr-ı yâri göreli bir pâre yatdılar”

“Şimşir ağacı ve servi erdiğine dik gelir, böbürlenirdi; Lâkin sevgilinin yürüyüşünü göreli bir parça yattılar, hadlerini bildiler.”[1313]

Dede Ömer Rûşenî

Asıl adı Ömer olan Rûşenî, daha çok iirlerinde kullandığı Rûşenî mahlası ile tanınmaktadır. Lakabı “dede” olan Rûşenî’nin künyesi “Ali ibnü binti Umur Bey”dir. Akkoyunlular döneminde yaşayan Rûşenî, dönemin hükümdarlarından Sultan Halil (1478) ve özellikle sanatkarları ve alimleri koruması ile bilinen Sultan Yâkub’tan (1478-1490) büyük bir saygı ve itibar görmüştür. Sultan Yâkub’un kendisi de bir şairdir. Çeşitli iltifatlarda bulunarak sürekli olarak Rûşenî’yi taltif etmiş “Cihan Şah Hankahı”yı ona tahsis etmiştir. Rûşenî, Farsçakaleme aldığı bir şiirde Sultan Yâkub’u övmüştür. Bu hükümdar zamanında 892 yılında vefat etmiştir. cenazesi tekkesinin haziresinde yer alan türbeye defnedilmiştir.

[1311]Kablander, a. g. m., s. 77
[1312]Mehmet Çavuşoğlu, Necati Bey Divanı, Kervan Kitapçılık,(t.y.), s. 118-119
[1313] Çavuşoğlu, a. g. e., s. 130-131

Divanındaki şiirlerin ifade gücü, Rûşenî'nin güçlü bir şair olduğunu göstermektedir. Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden almış olduğu ilhamla didaktik tarzda yazmış olduğu telif-tercüme mesnevilerinde daha çok dinî-tasavvufî konuları işlemiştir. Onun şiirlerinde Âzerî Türkçesi ile Eski Anadolu Türkçesininözellikleri iç içedir. Bu şiirlerinde didaktik fakat samimi bir eda ve nükteli ve açık bir anlatım vardır. Çeşitli nazım şekillerinde şiirler yazmakla birlikte na'tları ve münâcâtları daha çok beğenilmektedir. Bu tür şiirleri daha çok divan ve mesnevileri içine yerleştirilmiştir. Bu şiirlerinde samimi yakarışlarla Allah'a yakınlık, ilâhî aşk ve sıcak bir lirizm işlenmiştir.[1314]

Necâtî Bey

Asıl adı Îsâ olan Necâtî Bey'in doğum tarihi ve yeri kesin olarak bilinmemekle birlikte Fâtih Sultan Mehmed'in ilk saltanat yıllarında (1444-1446) Edirne'de doğduğu tahmin edilmektedir. Ailesi ile ilgili de kesin bilg, ler mevcut değildir. Ancak onun çocukken köle olarak Edirneli yaşlı bir hanım tarafından satın alındığı, daha sonra evlat edinildiği ve Sâilî adlı bir şairin edebi anlamda yetişmesinde katkısının olduğu bilinmektedir. Gençlik yıllarında nesir ve şiir yazmaya yönelmiş, bu alanda ilerleme adına Edirne'den ayrılarak Kastamonu'ya gitmiştir. Burada hat sanatı ile ilgilendiği de bilinmektedir. Şiirlerinde mahlas olarak Necati ismini kullanırken, daha çok bu mahlasla yazmış olduğu şiirleri ile tanınmıştır. Bursa'da şair Ahmed Paşa'ya gönderilen "dönedöne" redifli gazelinin çok beğenilmesi bu döneme rastlamaktadır. Yazmış olduğu şiirler Fatih'in de dikkatini çekmiş ve İstanbul'a çağrılarak divan kâtipliği ile görevlendirilmiştir. Fatih için yazmış olduğu birkaç kasidesi vardır. Fâtih'in vefatından sonra tahta geçen II. Bayezid'in de takdirini kazanmıştır. Bu dönemde Karaman sancağına tayin edilince Şehzade Abdullah'ın divan kâtibi olmuştur. Şehzadenin vefatı sonrasında şairin görevi ile birlikt mutlu ggünleri de sona ermiştir. Şehzade Abdullah'ı çok seven Necati Bey, onun ölümünden duymuş olduğu üzüntüyü bir taziye olarak padişaha sunduğu ünlü mersiyesinde ifade etmiştir.

Şair, İstanbul'da bulunduğu bu süre içinde başta padişah olmak üzere devlet erkânına, devrin diğer meşhur kişilerine kasideler sundu, yeni dostlar edindi.

[1314] Mustafa İsmet Uzun, "Dede Ömer Rûşenî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/dede-omer-ruseni (19.12.2019).

Bunlardan biri olan ve "Hâtemî" mahlasıyla şiirler de yazan Kazasker Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi'nin aracı olmasıyla, Sultan Bayezid diğer oğlu Şehzade Mahmud'u Manisa sancağına tayin ettiğinde şairi de nişancılık göreviyle şehzadenin yanında gönderdi, bundan sonra Necâtî "bey" olarak anıldı.

Devrin ileri gelen bazı şairlerinin de bulunduğu Manisa'daki görevi uzun sürmedi ve Şehzade Mahmud da genç yaşta ölünce Necâtî bu şehzade için de bir mersiye yazarak tekrar İstanbul'a döndü. Yeni bir görev kabul etmeyip kendisine bağlanan 1000 akçe aylıkla Vefa semtindeki evinde ilim ve sanat sohbetleri düzenleyerek yaşamayı tercih etti. 25 Zilkade 914'te (17 Mart 1509) vefat etti.[1315]

Urdu Edebiyatında Boy

Ta'ref tere kad lî alif vâr sari jan Jâ ser gulistân kôn khosh elhân sûn kahôn gâ	تعریف تیرے قد کی الف وارسری جن جاسروگلستان کو ں خوش الحان سُوں کہوں گا

"Ey sevgili senin boyun elif gibi dimdiktir; Boyunu bahçeye gidip serviye bir güzel anlatacağım." Vali Dakni

Şiirin şerhi şu şekildedir: Şiirde sevgilinin uzun boyu, servi ağacına benzetilmiştir. Sevgilinin boyu uzundur ve bu yüzden şair der ki, ey sevgili senin boyun öyle güzel ve yüksektir ki, ben bahçeye gidip serviye senin boyunu anlatacağım ve diyeceğim ki, Ey servi, uzun boylu sadece sende değilsin,sevgilimin boyu senden daha yüksek ve uzundur.[1316]

Burada Sevgilininin boyunu, ***Servi*** ağacına benzetilmiştir.

'Ajeb nîn gir gulân dûrîn pakar kar surat qumri, Edâ sûn jab chaman bhitar vo sarvi sar farâz â de	عجب نیں گرگُلاں دوڑیں پکڑ کر صورت قمری ادا سُوں جب چمن بھیترو ہ سروسرفرازآدے

[1315] Bayram Ali Kaya, "Necâtî Bey", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/necati-bey (18.12.2019).
[1316] Seyyid Ahtar Caferi,Urdu Şairi Klasiki Ahad Mein, Emporium Publishers, Lahor (t.y.), s. 33

“Benim uzun boylu sevgilim bahçeye geldiğinde; Bahçedeki gül de kumru gibi biricik sevgilimin peşinden koşmaya başladı.” Vali Dakni

Bahçede servi ağacı dik ve uzun olur. Bundan dolayı uzun boylu sevgiliye benzetilmiştir. Servi ağacı, kumru kuşuna aşık olur; o servinin etrafında uçar, onun üzerinde oturur gevezelik yapar ve şarkı söyler.Şair bunu şu şekilde açıklar, benim sevgilimin boyu da servi gibi uzundur. Eğer o sevgili naz ve zarafetle bahçeye gelirse, tıpkı kumrunun da serviye aşık olduğu gibi o da benim sevgilimden o kadar etkilenecek.[1317]

Burada Sevgilinin boyu Servi ağacına benzetilmiştir.

**

Sarv u gul acche hain dônôn rounak hain gulzâr kî leyk, Châhie rô is kâ sârd hô qâmat dalîsâ kâmat hô	سروو گل اچّے ہیں دونوں رونق ہیں گلزار کی لیک چاہئے رواس کا سارد ہو قامت دلیسا قامت ہو

“Serviler ve güller ne kadar güzeller ve bahçe bunlarla donatılmış; güller onun yanağının o güzelliğine, servilerse o duruşundaki asilliğe özenir.”[1318] Mir Taki Mir

Veli Muhammed Vali (Vali Dakni)

Veli Dakni, 1667 yılında şu anki Maharashtra eyaletinde bulunan önemli bir kasaba olan Aurangabad'da doğdu. Seyahat etmeyi sevdiği bir eğitim aracı olarak görüyordu. Ahmedabad, Delhi, Surat, Burhanpur'u ziyaret etti ve aynı zamanda Mekke ve Medine'ye hac görevini yaptı. 1700'de yaptığı Delhi ziyareti, Urduca gazelinin geleceği için büyük öneme sahipti.

Onun basit, duyusal ve melodik şiirleri ile Farsçayı seven Delhi'deki şairlerini, şiirsel bir ifade aracı olarak "Rekhta" nın güzelliği ve kabiliyeti ile uyandırdı.Veli, Delhi’yi

[1317]Caferi, a. g. e., s. 40
[1318] Russell, vd., a. g. e., s. 115

ziyaret etmekle gazel türünün büyümesini teşvik etti ve böylece Dakni, Urduca şiirinin öncüleri arasında kendine bir yer edindi.

Bir yandan, eğer Veli ana dilin güzelliğini ve zenginliğini şiirsel bir araç olarak çözdüyse, diğer yandan, Farsça diksiyon ve imgeleminin gücüne ve şiirine canlı bir şekilde uyguladı. Bu nedenle, Hintçe ve Farsça kelimelerin usta bir karışımı olan modern şiir dilinin mimarı olarak adlandırılabilir. Veli, çok değişik şiir türleri (mesnevi, kaside, muhammes ve rubai) üzerinde çalışmış olmasına rağmen onun uzmanlık alanı Gazel şiiridir. Vali, içinde 3.225 şiir yer alan 73 gazel yazdı.

Vali, 1707 yılında Ahmedabad'da vefat etti ve oraya defnedildi.[1319]

2.6.3.8. Yanak

Klasik Türk Edebiyatında Yanak

Ey safâ-yı 'arızundan çeşme-i hûrşide âb

Şu'le-i şem'-i cemâlün nuş-bahş-ı âfitâb

(Bâkî)

"Ey yanağının mutluluğundan güneşin çeşmesine su veren ve güzelliğinin mumunun ışığından güneşe ışık veren."[1320]

Urdu Edebiyatında Yanak

İn gul ruhôn kî qâmat lehke hai yûn hôa mein Jis rang se lachakti phûlôn kî dâlîan hain	ان گل رُخوں کی قامت لہکے ہے یوں ہوا میں جس رنگ سے لچکتی پھولوں کی ڈالیاں ہیں

"Yanakları adeta güller kadar taze, salınarak yürüyüşü çok hoş; çiçek bahçesinin dalları sabah meltemiyle kıpırdanıyor."[1321] Mir Taki Mir

[1319]K. C. Kanda, Masterpeices of Urdu Ghazals (From the 17 th to the 20 th Century), A. Sterling Paperback, India, 1992, s. 18-19

[1320]Fatma Kandemir, Bâki ve Nedîm'in Gazellerinde Sevgilideki Güzellik Unsurları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ocak, 2008, s. 112

2.6.3.9. Yüz

Klasik Türk Edebiyatında Yüz

"Hûrşîd rûhun kendüyi kim göstere cânâ

Minnet mi kalur mihr-i ziyâ-göstere cânâ"

(Bâkî)

"Ey sevgili! Senin parlak yüzün kendini gösterince ey sevgili! Parlak güneşe ihtiyaç mı kalır?"[1322]

Urdu Edebiyatında Yüz

Roushan jamâl-i yaar se hai anjuman temâm Dehkâ dâ hai atash-i gul se chaman temâm	روشن جمالِ یار سے ہے انجمن تمام دہکاوا ہے آتشِ گل سے چمن تمام

"Bütün dernek sevgilimin güzelliği ile ışıldanıyor; Bütün bahçe gülün ateşiyle yanıp duruyor."

İkinci mısrada yer alan (آتشِ گل) "Gülün Ateşi" kullanılmıştır. (آتشِ گل) ile ifade edilen "kurumuş çiçek" yada "çok güzel çiçektir." Şair bu mısrada onun sevgilisinin güzelliği "Gülün Ateşi" gibidir ifadesini söylememiştir. O, sadece "Gülün Ateşi" demiştir ve biz bunu anlarız ki bunun anlamı "Kurutulmuş Çiçek" değil, aksine "Güzel Sevgili" yani "Sevgilinin Güzelliğidir." Burada cümlede kendi asıl anlamı yerine mecazi anlamı kullanılmıştır.[1323]

**

Gazab ânkhîn, sitam abrû, 'ajeeb munah kî safâ'î Khudâ ne apne hâthôn se terî sûret binâ'î hai	غضب آنکھیں، ستم ابرو، عجب منہ کی صفائی خدا نے اپنے ہاتھوں سے تری صورت بنائی ہے

[1321] Russell, vd., a. g. e., s. 112
[1322] Kandemir, a. g. t., s. 119
[1323] Ahmed, Urdu Qawaid Aur Insha s. 60

"Gözler Korku dolu, kaşlar sitem içinde ve yüzünün temizliği; Allah kendi eliyle senin güzelliğini yaratmıştır." İkinci mısradaki "باتھوں" sözcüğü, kendi gerçek ya da hakiki anlamında değildir. Bu sözcüğün anlamı "Allah'ın gücüdür."[1324]

**

Rô chuka hûn-i jigar sab ab jigar mein hûn kahân Gam se pânî hô key kab kâ beheh gyâ in hûn kahân	روچکا خونِ جگرسب اب جگرمیں خوں کہاں غم سے پانی ہو کے کب کا بہہ گیا یں ہوں کہاں

"Kalp atışları hızlandı, Gözyaşları kızıl bir sele döndü; bu kızarmış yüz aşkın afyonu, ömür tükenir ve vücuttaki tüm kan çekilir." Mir Taki Mir[1325]

2.6.3.10. Hatt

Klasik Türk Edebiyatında Hatt

"Hatt-ı la'l-i yârda şol hâl-i fettânı gözet

Dahı tıfl-ı şîr iken destinde müşgîn yaya bak"

(Nev'î)

"Sevgilinin dudak çevresindeki ayva tüyleri içinde yer alan o baştan çıkarıcı beni gözle de henüz süt çocuğu olduğu halde elindeki miskten yayı gör."[1326]

[1324] Seyid Perviz Ahmed, ***Urdu Qawaid Aur Insha***, National Council of Educational Research and Training 2013, s. 63
[1325] Zaidi, a. g. e., s. 105
[1326]Saadet Karaköse,Divân Şiiri Sevgili Tipindeki Abartıların Simgesel Boyutuna Birkaç Örnek, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı, C. 3, S. 15, s. 182

2.6.3.11. Sine (Göğüs)

Klasik Türk Edebiyatında Sine (Göğüs)

"Kanı bir câm-ı musaffâ gibi sâfi-meşreb

Safha-i sinesi mir'ât-ı mücellâdan yig"

(Bâkî)

"Kanı, bir süzülmüş kadeh gibi hoş içecek; sinesinin safhası parlak aynadan iyidir."[1327]

2.6.3.12. Diş

Klasik Türk Edebiyatında Diş

"Degüldür la'l-i nâbunda görinen sim dendânun

Dizilmiş hokka-i yâkût-ı ahmer içre lü'lûdur"

(Bâkî)

"Halis dudağında görinen gümüş dişin değildir; kırmızı yakut hokka içine dizilmiş incidir."[1328]

III. BÖLÜM: SEBK-İ HİNDİve URDUCA VE FARSÇA ŞİİR YAZAN TÜRK ASILLI HİNTLİ ŞAİRLER

3.1. Sebk-i Hindi Akımı"سبکِ ہندی"

3.1.2.Sebki Hindi Tarzının Tanımı

Arapça bir sözcük olan sebk, lügatlerde "altın veya gümüşü eritme, yayılmış hâle getirme, arıtma, süzme, akıtma ve kalıba dökme" anlamlarıyla yer almaktadır. Bundan türetilen sebike sözcüğü de "eritilerek kalıba dökülmüş bir parça altın veya gümüş" anlamına gelmektedir. Edebî bir terim olarak "sebk" kelimesinin anlamı "ibarenin tarz ve tertibi; tarz, üslup, şive, gidiş, yol, biçim ve usül"dür. Hindî kelimesi ise "Hint'e ait, Hint'e mensup yani Hintliye ait, Hindistanlıya ait" anlamına

[1327]Fatma Kandemir, Bâki ve Nedîm'in Gazellerinde Sevgilideki Güzellik Unsurları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ocak, 2008, s. 248

[1328]Kandemir, a. g. t. s. 242

gelmektedir. Bu bağlamda "Sebk-i Hindî"ifadesi, "Hint üslubu, Hint tarzı, Hint yolu" anlamlarına gelmektedir. Hindistan coğrafyasında ortaya çıkmış olması nedeniyle edebî bir üsluba bu isim verilmiştir.[1329]

Aynı zamanda içinde Hint felsefesine özgü imajlar taşıması nedeniyle de bu isim verilmiş olsa da Tacik, Urdu, Afgan, Hint, İran ve Türk edebi kültürünün ürünü olarak ortaya çıkmış bir edebi akım olarak değerlendirmek gerekmektedir. bu akım daha çok İran'da rağbet görmekle birlikte, özellikle Safevi Devleti döneminde yaşamış olan İranlı şairlerin şiirleri ile edebi dünyada geniş bir yankı uyandırmıştır.[1330]

Şiir ve şairliğe çok yakın olmayan Safevi hanedanının 16. yüzyılda, İran'ı hâkimiyeti altına alması, bölgede yaşayan şairlerin önemli birbölümünün İran dışına özellikle aynı dönemde Hindistan'ı hakimiyeti altında tutan Türk asıllı Babür hanedanının şiire ve şaire verdiği önem nedeniyle Hindistan'a göç etmelerine neden olmuştur. dıolayısıyla bu dönemdeki şairlerin önemli bir bölümü Hindistan'da yaşamasa dahişiire verilen kıymet nedeniyle ya Hindistan'a gitme arzusu içerisinde olmuş ya dabir dönem Hindistan'da bulunmuştur.[1331]

Safeviler devrindeki ağır taassuptan bunalan şairler, Hindistan'daki Türk idarecilerine sığınırlar. Gördükleri ilgi ve iltifattan cesaret alarak, ülkelerin olan özlemlerini dile getiren şiirler yazarlar.Hint üslûbu, "aralarında akıl ve âdet yönünden ilgi bulunmayan hatta biri soyut diğeri ise somut olan iki varlığı, varsayımlarla oluşturulan ilgilerle birbirine bağlama, benzetmek suretiyle anlamlar oluşturma" diye tanımlanabilir.[1332]

Sebk-i Hindî'nin Hindistan'la irtibatı, sanıldığı gibi İranlı şairlerin Hindistan'a gidişiyle başlamamıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, Gazneli Mahmud'un Hindistan fütuhatıyla başlayan kültürel ilişkiler, Şah Cihan, Hümâyun ve Ekber Şah dönemlerinde doruğa ulaşmıştır. Sa'id Nefisi, "Gazneli sarayında şair ve âlimlerin

---

[1329] Ali Fuat Bilkan, ***XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatı***. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay., Eskişehir, 2011, s. 61

[1330]Ozan Yılmaz, "Sebk-i Hindi, http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/77020/31017/634352463_sebk-i_hind%C3%AE.pdf (E.T. 20.12.2018)

[1331]Turgay Şafak, "Bir Sebk-i Hindî Şairi Olarak Şevket-i Buharî ve Osmanlı Şiirine Etkisi", ***Bilim ve Sanat Vakfı Bülteni***, Yıl: 23 Sayı: 77, Eylül-Aralık 2011, İstanbul, s. 44

[1332] Rasih Erkul, Eski Türk Edebiyatı, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 130

korunması ve taltif edilmesini devlet yönetiminin adaplarından" olduğunu söylemekte ve Gazneli Mahmud'un sarayında dört yüzü aşkın şair bulunduğu"nu belirtmektedir.[1333]

İranlı bazı yazarlar konuyu küçümseyerek anlatsa da, doğrusu Babürlü sarayı, şiire ve şairlere özel bir ilgi göstermiştir.Babür sultanlarının, şairleri himaye etmesi ve büyük ihsanlarla desteklemesi sonucu, her taraftan Hindistan'a şairlerin akını başlamıştır. "Babür'ün Hindistan'ı fethetmesi ve başkentin Kabil'den Delhi'ye taşınması, Sebk-i Hîndî'nin de yolunu Hindistan'da bulmasıyla sonuçlandı. Babür ve onun dönemindeki diğer sanatçılar Herat okulundan önemli ölçüde etkilenmişlerdi.[1334]
Hint edebiyatının da etkisi ile ortaya çıkan bu edebi üslubun kurucuları arasında yer alan Urfi-i Şîrâzî (Ölm. 1590/999), Baba Figanî (Ölm. 1519/025), Talib-i Amûlî Ölm. 1626/1036), Naziri (Ölm. 1622/ 1021), Sa'ibî Tebrizî (Ölm. 1670/1080) ve Kelim-i Kaşani (Ölm. 1651/1061), İran'da olduğu kadar Hindistan'da da ünlenmişlerdir. Bu şairlere Hindistan'a gitmeyip İran'da kalan, Şevket-i Buharî (Ölm. 1699/1111) ile Hintli Feyzî-i Hindi'yi (Ölm. 1595/1003) de dahil etmek gerekir.

Böylelikle ilk belirtileri Figanî'de görülen bu üslup daha sonraki süreçtebirçok şair tarafından kullanılagelmiştir. Bunlar içerisinde Şevket İran'da kalıp bu üslûbu geliştiren şairlerin, Sa'ib ise Hindistan'a giden Sebk-i Hindî taraftarlarının temsilcisi sayılmaktadırlar.[1335]

Sebk-i Hindî'nin ömrü İran edebiyatında çok kısa sürmesine karşılık, Türk şâirlerince çok benimsenmiş ve bu üslûp edebiyatımızda büyük rağbet görmüştür. Özünde yoğun bir şekilde hissedilen Türk nüvesi nedeniyle İran asıllı şâirlerin his, zevk ve ruh yapılarına tam olarak hitap etmemesi Sebk-i Hindî'ninİran edebiyatında fazla ilgi görmemesinin temel sebebidir. Nitekim bu üslûbun benimsendiği dönemlerde İran, Hindistan Afganistan'da Türk asıllı hanedanların hüküm sürdüğü ve bu tarzın onlar tarafınca desteklendiği görülmektedir. Şevket-i Buharî (ö. 1699), Sâib-i Tebrizî (ö. 1090/169[1]-70) ve Bîdil (ö. 1133/1720-21) bunların önde gelenlerindendir.[1336]

[1333] Ali Fuat Bilkan, vd., Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı, İstanbul, 3F Yay,, 2007, s. 16
[1334] Bilkan vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı***, s. 16-17
[1335] Haluk İpekten, Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri, Ankara: Akçağ Yayınları, 2014, s.61
[1336] Atilla Şentürk, vd., Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Dergâh Yay., İstanbul, 2016, s. 452

3.1.3. Sebki Hindi Tarzı'nın Özellikleri

a) Hind Üslûbunun Anlam Özellikleri

1. Bu üslûbun ilk özelliği anlamın söze göre üstün olması, yani anlama sözden çok önem verilmesidir. Anlam geniş, derin ve girifttir. Ayrıca ince ve zarif olmalıdır. İran Sebk-i Hindî şairlerinden Sâ'ib, "ince anlamlar bulabilmek için kıl gibi inceldim" demiştir. Şevket ise şiirde anlamın bir hasırın telleri gibi örülmüş, iç içe geçmiş, girift olması gerektiğini söylemiştir.[1337]

Sebk-i Hindi'de anlam, söze göre daha üstün tutulduğu için hem girift/karmaşık hem de derindir.[1338] Şiirin iki ana unsuru sayılan söz ve anlamdan sözün şiirdeki önemi, bu üslup anlayışında ikinci plana düşmüş; anlam inceliğine, derinliğine ve giriftliğe dayalı anlam güzelliği önem kazanmıştır.Şiirde anlam derinliğinin ve giriftliğin üstün tutulması, hayali unsurlara başvurulmasına neden; insanın hayal dünyasının önem kazanması ise şiirin güç anlaşılmasına yol açmıştır.[1339]

2. Şiirde anlam derinleşip,genişledikçe gerçeğin anlatılması sınırlı kalmış, anlam derinliğine yeterli olmamış ve bu yüzden hayal unsurlarına başvurmak gereği duyulmuştur. Böylece Hind üslûbunun ikinci özelliği şiirde muhayyilenin kuvvet kazanmış olmasıdır. Güçlü bir muhayyilenin ortaya koyduğu geniş hayaller, dış ortamla insanın iç dünyası arasında kurulan ilişkiler, bu üslûp şiirlerinin kolayca anlaşılamaması sonucunu vermiştir.[1340]

Sebk-i Hindî şiirinde yeni ve girift hayaller oluşturulmuştur. Hayal de anlam gibi muğlak ve ilk planda anlaşılması zor bir niteliktedir. Başlangıçta zihnin kavrayamayacağı müphemlikte olan bu hayaller, zamanla daha açık ve nükteli bir hâl almıştır. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu "yeni üslûbun mucidi" Sâib-i Tebrizî'dir.[1341]

3. İnsan ruhu ve heyecanları üzerine kurulan hayaller derinleştikçe, yani insanın iç dünyası değişmeğe başladıkça ıstırap şiirde daha çok yer tutmağa başlamıştır, insan

---

[1337]İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 62
[1338]Şener Demirel, "17. Yüzyıl Sebk-i Hindî Şairlerinden Nâilî ve Fehîm'in Şiirlerinde Somutlaştırma veya Alışılmamış Bağdaştırmalar", Sözde ve Anlamda Farklılaşma Sebk-i Hindî, 25 Nisan 2005: Bildiriler (haz. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul, 2006, s. 39
[1339] Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yayınları, 2000, Ankara, s. 180
[1340]İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 62
[1341] Bilkan, vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı,*** s. 134

ruhunun çırpınışları, bunun doğurduğu acı ve üzüntüler şiir konusu olarak ele alınmıştır. Böylece, pek azı bir yana bırakılırsa, ıstırap hemen bütün Sebk-i Hindî şairlerinin çok çekici buldukları ve derinliğine işledikleri bir konu olmuştur.[1342]

Sebk-i Hindi şiirinde ıstırab teması da ön plana çıkan temalardandır. Bu temanın oluşturduğu iç sıkıntılar, karamsarlık, huzursuzluk ve umutsuzluk, şairin hayat karşısında teslimiyetçi ve pasif bir tavır takınmasına sebep olmaktadır.[1343]

Sebk-i Hindi'de Özellikle insan ruhu ve heyecanları üzerine kurulan hayaller derinleştikçe, ıstırap şiirde dana fazla yer almaya başlamış; böylece insan ruhunun çırpınışları bunun sebep olduğu acı ve üzüntüler şiirin konusu olmuştur. [1344] Aslında soyut bir kavram olan ıstırabın böyle derinliğine anlatılması ve hayalin bu konu üzerinde işletilmeğe zorlanması bu üslûp şiirlerinin zor anlaşılmasının sebeplerinden biri olmuştur.[1345]

4. Hayal, gerçekten çok geniş ve hatta sınırsız olduğu için bu hayallerin derinliklerine inebilme çabası insan mantığının zorlanması sonucunu vermiştir. Böylece her şeyin mübalağalı olarak düşünülmesi gerekmiş, bu da Hind üslûbunda bir edebî sanat olarak mübalağa sanatının çok kullanılmasına sebep olmuştur. Şiirde mübalağa arttıkça ve üstelik hayalî unsurlar mübalağalarla anlatıldıkça bunların insan zihninde canlandırılması da zorlamıştır. Hind üslûbu şiirlerinin kolayca anlaşılmaması sebeplerinden biri de bu özellik olmuştur.[1346]Sebk-i Hindî mensubu şairler, yeni mazmunlar bulabilmek; ince ve hassas hayaller kurabilmek için olağanüstü çaba sarf etmişlerdir. Bu üslûp tarzında mübalağa önemli yer tutmuş ve şairler "gulüv" derecesinde mübalağa yapmaktan çekinmemişlerdir. Ancak bunu yaparken, belagat ve fesahat kaidelerine de uymuşlardır.[1347]

Mübalağa sanatının çok fazla kullanıldığı şiirlerde soyut kavramlar, somut kavramlarla birleştirilmiş ve orijinal manalar süslü ifadelerle yansıtılmıştır. Ayrıca

[1342]İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 63
[1343]Bilkan, vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı,*** s. 135
[1344]Şener Demirel, a. g .m., s. 39
[1345]İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 63
[1346]İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 63
[1347] Ali Fuat Bilkan vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı***., s. 21-22

Türk şairlerinin ince ve yeni manalar bulma konusunda çaba sarf etmişlerini sağlamış ve edebiyatımıza konu, hayal ve ifade zenginliği getirmiştir.[1348]

5. Şairlerin şiirin konusunu değiştirmeleri ve ele aldıkları konulara değişik yönlerden bakmaları, birbirine aykırı anlamlar, ve mazmunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu üslûp şiirinde mübalağa yanında tezâd sanatının da çok kullanılması bunun sonucu olmuştur. Şiirdeki tezatların çokluğu da insan zihnini şaşırtan, uğraştıran ve anlaşılmasını zorlaştıran unsurlardan biri olmuştur.[1349]Sebk-i Hindî şairleri, tezat sanatıyla muhayyileyi zorlayarak birbirine zıt düşüncelere yer vermiş ve böylece orijinal manalara ulaşmaya çalışmışlardır.[1350]Bu akım şairleri, şiirlerinde redifi çok önemsemişlerdir. Bunun yanında tezat ve mübalağa sanatları, Sebk-i hindi akımında şairlerin en önem verdikleri edebi sanatlar olmuştur.[1351] Edebi sanatlar arasında yer alan "Tezat",Sebk-i Hindi şairlerinin en rağbet ettiği sanatlardan biridir. Sebk-i Hindi şairi, girift anlamı özellikle bu sanatı kullanarak yakalar.[1352] Sebk-i Hindi'de teşbih, istiare, kinaye, hüsn-i ta'lil, leff ü neşr, müraat-i nazir gibi edebi sanatlar çok ve mübalağalı bir şekilde kullanılmıştır.[1353]

Mengi"Bu üslupta kısa fakat özlü anlatıma dikkat edilmiş; sözü uzatan edebi sanatların kullanımından kaçınılmış; Mürsel mecaz, kinaye, telmih vb. yoğun anlatımı sağlayan sanatların kullanılması yoluna gidilmiştir. Anılan sanatların kullanılması, şiirde anlamın derinleşip zenginleşmesini sağlarken şirin anlaşılmasını güçleştirmiştir."[1354]

6. Hind üslûbunun belli başlı özelliklerinden biri de o zamana kadar kullanılmayan yeni mazmunların ortaya çıkmasıdır. Şiirde dış dünyada insan ruhuna dönüldüğü yani şiirin konusu değiştiği için ve ayrıca aklın yerini muhayyilenin, gerçeğin yerini hayalin almasıyla eskiden beri kullanılagelen mazmunlar yetersiz kalmıştır.[1355]

[1348] Şentürk, vd,. a. g. e., s. 452
[1349]İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 63
[1350] Bilkan, vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı*** s. 137
[1351]Kemal Karabuçak, "İhmâl Edilmiş Bir Sebk-i Hindî Şâiri: Ebubekir Nusret Efendi ve Divanı", Asia Minor Studies, Cilt: 5 Sayı: 9, Ocak 2017, s. 41
[1352]Karabuçak, a. g. m., s. 42
[1353]Toker, "Sebk-i Hindi (Türk Üslubu)", s. 150
[1354] Mengi, a. g. e., s. 181
[1355]İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 64

Sebk-i Hindi şiirinde daha önce söylenmiş mazmunların terk edilerek bunların yerine yeni mazmunlar aranmıştır.[1356] Şiirin konusunun dış dünyadan insanın iç dünyasına yönelmesi, bir başka ifadeyle gerçeğin yerine hayalin alması, şairi yeni mazmunlar, yani yeni anlamlar bulmaya zorlamıştır.[1357] Değişen şiirler ile birlikte yeni anlamlar, yeni manzum sözcüklerle anlatma çabası Sebk-i Hindi'nin şiir diline taşıdığı özelliklerdir.[1358]

7. Bu üslûbun en önemli özelliklerinden biri de şiirde tasavvufa geniş yer verilmesidir. Şairler gerçek yerine hayali, dış ortam yerine insanın iç dünyasını ve ıstıraplarını şiir konusu yapmağa başlayınca tasavvuf çok çekici bir konu haline gelmiştir. Bunda yaşadıkları ortamın da etkisi büyük olmuştur. Hayatın acılarından kötülüklerinden kurtulmak için şairler, tasavvufa sığınmak gereğini duymuşlardır. Açıkça söylemekten çekindikleri birçok konuyu tasavvuf terimleri içinde rahatça söyleyebilmişlerdir.Sebk-i Hindî şairleri tasavvufu gerçek mutasavvıf şairlerden başka bir görüş açısından görmüşlerdir. Bunlarda tasavvuf, çok ilgi duydukları ve çok kullandıkları bir şiir konusudur.[1359]

Sebk-i Hindî şiirinde tasavvuf büyük bir yer tutar. Burada tasavvufun mana derinliğine müsait bir alan olması önem taşımaktadır.[1360] Şairler, ruhlarındaki ıstırap, acı ve çalkantıları dindirmek için çareyi tasavvufa sığınmakta bulmuşlar ve bu sebeple de şiirlerinde tasavvuf sembolizmini kullanmışlardır.[1361] Şairlerin içe, ıstıraba ve tasavvufa yönelmelerinin bir başka nedeni de içinde yaşadıkları dönemin sosyal şartlarının zorluğudur.[1362]

b) Hind Üslûbunun Dil Özellikleri

Bu üslûpta yukarıdan beri anlatılmağa çalışılan anlam özelliklerini ortaya koyacak olan söz, yani bu üslûbun dili nasıl olacaktır? Bu üslûbun dilinde daha önceki şiir

[1356]Fatma Tulga Ocak, "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Divan Edebiyatı ve Sebk-i Hindî", ***Türkler (nşr. Hasan Celal Güzel vd.)***, Ankara 2002, XI, s. 1409
[1357]Mengi, a. g. e., s. 181
[1358]Özlem Ercan,"Sebk-i Hindi Tesirinde İki Şair: Şeyh Gâlib ve Sâfi",Turkish Studies Cilt:8, Sayı:9, Yaz 2013, s.1420
[1359]İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 64
[1360] Bilkan, vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı,*** s. 135
[1361] Ali Fuat Bilkan, vd., XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatı. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay., Eskişehir, 2011, s. 67
[1362] Şener Demirel, a. g .m., s. 39

diline nazaran başkalık var mıdır? Hind üslûbunun dil özellikleri nelerdir? Bunları birkaç madde halinde sırayabiliriz.[1363]

1. Hind üslûbunda dil de ince ve naziktir, süslüdür, ince anlamları, geniş hayalleri anlatacak olan dilinde ince olması gerekmiştir. Bu bakımdan aynı anlamı veren sözlerden ince ve zarif olanları, anlama en uygun düşenleri seçilerek alınmıştır.[1364] Şevket'e göre söz, ince, narin bir örtüdür; O kadar ince olmalıdır ki altındaki anlamı örtmesin; anlam olduğu gibi kolayca görünsün.[1365]

2. Söz, ince ve nazik de olsa, derin anlamlan ve geniş hayalleri anlatmağa yetmez. Daha önce kullanılan özler istenileni anlatmak için yeterli oluyordu. Bu üslûpta yeni anlamlar ve hayaller için yeni kelimeler arayıp bulmak gerekmiştir. Bunun için Sebk-i Hindî şairleri iki yola başvurmuşlardır. Sözcüklerden yeni, nadir, kimsenin bilmediği kelimeler seçilmiş, bunlara halkın günlük konuşmasında, "çarşı-pazar"da kullandığı kelimeler ve deyimler eklenmiştir) Bunlar o zamana kadar şiire sokulmayan sözlerdi. Ayrıca, eski üslûpta kullanılagelen kelimeler arasında yeni üslûba uygun görülenler de kullanılmağa devam edildi. Böylece Hind üslûbunda eski dilden bambaşka; eski şiir kelimelerinden seçilen ve sözcüklerden çıkarılan yeni kelimelerle, halk dilinden alınmış kelime ve deyimlerle zenginleşmiş, uzun zincirleme tamlamalı yeni bir dil meydana getirildi.[1366]

3. Şiirde anlam önem kazanınca şairler, anlamı gölgelememesi için fazla sözden kaçınmak gereğini duymuşlardır. Bunun için Hind üslûbunda söz kısa fakat dolgun söylenmiş, az sözle çok şey anlatılmak istenmiştir. Yüzyıllarca kullanılarak anlam zenginliği kazanan kelimelerle, bunların tamlamalar halinde birleştirilmesi de az sözle çok şey anlatmada yardımcı olmuştur. Ayrıca, sözü uzatan söz sanatları hemen hiç kullanılmamış, buna karşı teşbih, istiare, mecâz-ı mürsel, kinaye, telmih, irsâl-i mesel gibi edebî sanatlara çok yer verilmiştir. Böylece bir Tür kelimesi ile Hz. Musa'nın bütün macerası, bir zincir ve cünûn kelimesiyle Mecnûn'un ıstırap dolu hazin aşk hikayesi kinaye ve telmih yollarıyla anlatılmıştır.[1367]

[1363]İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 64
[1364]İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 64
[1365]İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 65
[1366]İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 65
[1367]İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 65

Sebk-i Hindî Iran şairlerince yaratıldığı halde, İran edebiyatında Hindistan'dan gelme, yabancı bir üslûp sayılmıştır. Üslûbun başlıca şairlerinden sayılan Sâ'ib ve özellikle Şevket, bilmece söylüyorlar diye hücumlara uğramışlar, alayla karşılanmışlardır. Bu üslûp daha çok Hindistan, Afganistan ve en fazla Türk edebiyatında gelişme alanı bulmuştur. İran Sebk-i Hindî şairlerinin Türk edebiyatına etkileri XVII. yüzyıl başında görülmeğe başlanmıştır. Yukarıdan beri sayılan özelliklerinden birkaçını veya hepsini bu yüzyılın hemen bütün şairlerinde görmek mümkündür: Zarif, nazik, ince bir dil, anlamda, hayallerde incelik, yüzyılın genel özelliğidir.[1368]

Sebk-i Hindî şairleri, hangi konuda olursa olsun, duygu ve düşüncelerini sade ve normal bir ifade ile aktarmaktan ziyade, dolaylı, sanatlı ve anlaşılması zihnî bir çabaya dayanan bir anlatım yolunu benimsemişlerdir. Öyle ki bazen bu şiirleri anlayabilmek için, şairin yaşadığı ruh hâlini, duygu ve düşünce atmosferim yaşamak gerekmektedir. Sebk-i Hindî şairleri genellikle mübalâğa, tezat, kinaye, istiare, hüsn-i tâlil gibi edebî sanatlara meyletmişlerdir.[1369] Tasavvuf ve ıstırap pek çok şairde vardır. Fakat bu özelliklerinin biri veya birkaçını şiirde toplayan her şaire Sebk-i Hindî şairi demek yanlış olur. Meselâ Nef'î'nin özellikle kasidelerindeki aşırı mübalağa ve hayal gücü, gazellerindeki incelik, Farsça şiirlerindeki ıstırap ve tasavvufa bakarak Nef'î'nin bir Sebk-i Hindî şairi olduğu söylenemez.XVII. yüzyılda Divân şiirinde Sebk-i Hindî'nin bütün özelliklerinin görüldüğü gerçek temsilcileri Şehrî, Nâ'ilî, İsmetî, Neşâtî ve Fehîm'i sayabiliriz.[1370]

XVIII. yüzyılda ise iki büyük şair Nedîm ve Şeyh Gâlib görülür. Anlamda ve hayallerde incelik ve derinlik, insan ruhuna eğilme, ıstırap, tasavvuf ve mübâlağa, o zamana kadar kullanılmayan yeni mazmunlar, dilde zerafet, uzun tamlamaların çokluğu bu şairlerin ortak özellikleridir. Nedîm dış dünya ile daha çok ilgilenmiş, hayatı neşeli taraflarıyla görmüştür. Fakat diğer özellikler onun şiirlerinde de vardır.[1371]

+

[1368]İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 66
[1369] Bilkan, vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı*** s. 136
[1370]İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 66
[1371]İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 67

Fars Edebiyatında Sebk-i Hindi Tarzı

Klasik Türk edebiyatı ve Urdu edebiyatı şairleri Sebk-i Hindi tarzını yakından takip etmişlerdir ve özellikle Sebk-i Hindi tarzında şiir yazan şairlerden çok etkilenmişlerdir. Bu ilgi açısından İran edebiyatında Sebk-i Hindi tarzının özellikle İran edebiyatındaki özellikleri ve şarileri çalışmamızda yer almaktadır.

İran ve Hint halkı arasındaki derin tarihî ilgi ve birlikteliğin kökleri birkaç bin yıl ötesine dayanmakta olup milattan önce 2500 yıllarına yani Arya ırklarının birlikte yaşayıp ortak kültüre sahip oldukları döneme dayanır. Aryalar, Miladî üçüncü yüzyılda Hindistan'ın kalbine kadar ilerlemişlerdir. İran kültür ve medeniyetinin Hint'e nüfûzuyla eş zamanlı olarak Hint nüfûzu da İran'ı etkilemekteydi. Sâsânîler'in yıkılmasından sonra muhtelif tabakalardan birçok İranlı, Hindistan'ın batı bölgelerine göçmüşlerdir.[1372]

Safevî'lerle çağdaş olan ve Sebk-i Hindî şiirini inceleyen son dönem Fars edebiyatı tarihçileri ile üslûp bilimciler, Sebk-i Hindî'nin oluşmasına en büyük amil olarak Safevî hükümdarlarının, Şîa büyüklerini öven şiirler dışında şairlerin eserleriyle ilgilenmemelerini göstermişlerdir.[1373]

Hint üslubu, Fars edebiyatında XVII. yüzyılın başlarından XVIII. yüzyılın sonlarına dek, yüz elli yıl kadar varlığını sürdürmüştür.[1374]

Sebk-i Hindî üzerine çalışan bir çok İranlı araştırmacı, onu kendi edebiyatlarının ürünü saymamasına rağmen, bu üslûp üzerindeki Hint kültür ve edebiyatı etkisini kabul etmemek gibi bir tenakuz içindedirler.[1375]

Gerçektende İranlı bilim adamları son yirmi yıla kadar Sebk-i Hindî'ye ciddi bir ilgi göstermemişler, onu karmaşık hayallerin ve anlaşılmaz bir dilin ürünü saymışlardır. Şefî-i Kedkenî'nin deyimiyle İran'da edebiyat alanında eğitim alanlar, hatta bu konuda doktora yapanların çoğu dahi şiir tutkunu olmalarına rağmen, Hint üslûbunun

[1372] İsrafil Babacan, ***Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindi***, Ankara, 2010, s. 47
[1373] Babacan , a. g. e., s. 49
[1374] Sait Okumuş, "Fars ve Türk Edebiyatlarında Hint Üslubuna Genel Bakış", Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Yıl: VIII, Sayı: 27, Ankara Güz 2008, s. 116
[1375] Babacan , a. g. e., s. 57

en büyük şairi Bîdil'i tanımazlar. Hatta adını bile duymamışlardır. Hiçbir milletin edebiyatında, bir şair hakkında böyle bir durum görülmemiştir.[1376]

Edebiyat araştırmacılarına göre, İran edebiyatında yedi edebî üslup tesbit edilmişse de, bunların sadece dördü etkili ve kalıcı olmuştur. Bu üsluplar ve dönemler aşağıda gösterilmiştir:

1- Horasan üslubu (Sebk-i Horasânî): IX. yüzyılın ilk yarısı, X. ve XI. yüzyıllar.
2- Irak Üslubu (Sebk-i Irâkî): XIII-XV. yüzyıllar.
3- Hint Üslubu (Sebk-i Hindî): XVII. yüzyıl ve XVIII. yüzyılın ilk yarısı.
4- Tanzimat Dönemi Üslubu: XX. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar.
Azerbaycan üslubu (Sebk-i Âzerbâycânî, IX. yüzyıllar), Geriye Dönüş üslubu (Sebk-i bâzgeştî-i edebî, XVIII. yüzyılın ikinci yarısından XIX. yüzyılın sonuna kadar) ve Hint üslubuyla aynı dönemdeki Herât üslubu (Sebk-i Herâtî), ancak kısa sürelerle varlık gösterebilmişlerdir.[1377]

Şiblî-i Nu'manî, Hint edebiyatının Fars şiiri üzerindeki etkilerini şöyle özetler:

1)Teşbih ve istiârelerdeki bağ, bahçe, çemenlik ve bahara ait unsurların hızla artması.

2)Arap ve İranlıların kasîdelerine aşk ve aşıklığa ait nesiblerle başlamalarına karşın Hindistan'a yetişen şairlerinin kasidelerine daha çok bahar konulu nesiplerle başlaması.

3)Maşukun tamamıyla bağ ve çemenle ilgili unsurlarla tasvir edilmesi.

4)İnsanın yanında başka varlıkların da aşık ve maşuk şekline büründürülerek bunlarla bir grup değişik mazmunlar oluşturulması. Mesela Hint şiirinde, aşık olma kırmızı bir kuşun kendi cinsiyle sevişmesine âit veya "Behunrâ" adında bir arının nilüfere aşık olmasıyla ilgili atasözleriyle anlatılır. Böyle durumlarda İranlı şâirler bu varlıkları biraz değiştirerek aşkı gül ve bülbül ile serv ve aya nispet etmişlerdir.

[1376] Babacan , a. g. e., s. 66
[1377] Okumuş, a. g. m., s. 116

5)Her edebiyatta, maşuka selam veya haber göndermek için aslî vasıtalar yanında hayalî vasıtalar da kullanılır. Hint edebiyatında bu görevin kargaya verilmesi gibi. Ancak Fars şiirinde güvercine ilaveten bâd-ı sabâ ve nesîm de aynı görevi üstlenir.

Bu durumdan anlaşıldığı kadarıyla, özellikle İran'dan Hindistan'a belli bir şairlik düzeyine ulaştıktan sonra göçen şairler (Sâib, Örfî vs.) üzerindeki Hint etkisi, daha çok konu ve mazmun kurgusu üzerindedir. Dil ve kültürel unsurların etkisi ise daha sınırlı kalmıştır.[1378]

Fars Edebiyatıda Sebk-i Hindi Şairleri Şairleri

Türk şairleri tarafından Hint üslubunun Şevket-i Buharî, Sâib-i Tebrîzî, Kelîm-i Kâşânî, Talib-i Âmulî, Feyzî-i Dekenî ve Örfî-i Şîrâzî gibi tanınmış şairleri örnek alınmışlardır. Bu şairler içerisinde özellikle Şevket-i Buhârî, Hindistan ve İran'dan ziyade Osmanlı şairleri içerisinde tanınırken, bu şairler üzerinde önemli etkileri olmuştur.[1379]

Klasik Türk edebiyatında da özellikle İranlı Sebk-i Hindi şairleri çok büyük ilgi görmüştür ve Türk şairler kendi şiir tarzlarında İranlı şairleri örnek almışlardır. İran edebiyatında Sebk-i Hindi tarzında şiir yazan şairler şu şekilde gösterebiliriz.

a. Sâ'ib-i Tebrizi

Sebk-i Hindî'nin büyük şairi Sâib-i Tebrizî'nin 1590–91 yıllarında doğduğu sanılmaktadır.[1380]Fars edebiyatındaki en çok gazel sahibi şair olan Sâib-i Tebrîzî, aynı zamanda en meşhur Sebk-i Hindî şairidir. O, daha çok önceki dönem şairlerden Mevlânâ ve Hâfız'ın şiirleri üzerinde dururken aynı zamanda endi dönemindeki şairlerin şiirleri ile de ilgilenmiştir. Diğer şairlere şiirin dili ve üslubu özellikle de Hint üslubu noktasında birçok hatırlatmada bulunmuştur. Bu şiir tarzına oldukça vakıftır. Şiirin üslup demek olduğuna inanır.[1381] Sâib, 1670 yılında vefat etmiştir. O sıralarda XVII, yüzyıl divân edebiyaü şairi Nâbî, 28 yaşlarındadır. Her iki şairin de

[1378] Babacan , a. g. e., s. 57
[1379] Okumuş, a. g. m., s. 143
[1380] Bilkan, vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı***, s. 168
[1381] Okumuş, a. g. m., s. 120

gerek hayatları, gerekse eserleri yönüyle benzer özellikler taşıdıkları söylenegelmiştir. Bilhassa, Nâbî'nin Sâib'ten etkilendiği pek çok edebiyat araştırmacısı tarafından iddia edilmiştir.[1382]

Sa'ib'den Seçme Şiirler

بطرز تازه قسم یاد می کنم صائب

که جاے طالب آمل به اصفہاں پیداست[1383]

"Bu yeni tarz üzerine yemin ederim ki Ey Sâib, Amul bülbülü İsfahan'da sahipsiz durumdadır."[1384]

***

صائب چه خیالیست شود ہمچو نظیری

عرفی به نظیری نه رسانید سخن را[1385]

"Sâ'ib, Naziri gibi olur mu? Ne saçma düşünce! Örfî bile şiirini Naziri'nin şiirine çıkaramaz." [1386]

b. Kelîm-i Kâşânî:

Hemedan doğumlu Meliküşşuarâ Mirza Ebû Tâlib, Tâlibâ-yi Kelîm ve Hallâku'l-meânî-i Sânî unvanlarıyla anılan, doğum tarihi tam olarak bilinmeyen İranlı şair Kelîm-i Kâşânî'nin Kâşân'da uzun süre kaldığı ve öğrenimini bu şehirde yaptığı için daha çok Kâşânî nisbesiyle tanınmaktadır. Öğrenimini Kâşân ve Şîraz'da tamamladıktan sonra Bâbürlü Hükümdarı Cihangir döneminde Hindistan'a giderek Bîcâpûr'da "Âdilşâhîler"den II. İbrâhim Şah'ın valisi ve I. Şah İsmâil'in torunlarından olan Şahnevâz Han'a intisap etmiştir. Dili sade ve anlaşılır olan Kelîm-i Kâşânî'nin divanında 590 gazel, 39 kaside, 24 mesnevi, 24 kıta, 32 tarih, 7 terci-i bend, 16 terkib-i bend, 94 rubai bulunmaktadır. Gazelleri hariç neredeyse tüm

[1382]Bilkan, vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı***, s. 168
[1383] Shamsur Rahman Faruqi, "A Stranger in The City: The Poetics of Sabk-e Hindi", ***Annual of Urdu Studies***, Cilt: 19, 2004, s. 73
[1384] Şemsürrahman Faruki, ***Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi'nin Poetikası***, Çev: Ali Fuat Bilkan ve Özgür İldeş, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2007, s. 13
[1385] Faruqi, a. g. m., s. 73
[1386] Faruki, ***Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi'nin Poetikası***, s. 13

şiirlerinde yaşadığı dönemin tarihi şahsiyetlerine, birtakım önemli tarihi olaylara ve yapılara, şehirlere işaret ettiği görülmektedir. [1387]

Kelîm-i Kâşânî, Şah Cihân'ın saray meliküşşüarâsıydı. Bu şairin şiirleri, tamamen mutedildir. Hint üslubundan çok Irak üslubunda gazeller söylüyordu. Kelîm-i Kâşânî'nin de, Sâib-i Tebrîzi gibi, Hint üslubunun öteki şairlerinin aksine dil, fesâhat ve belâğata ilgisi vardı. Şiblî-i Nu'mânî onun hakkında "Şairlik, birçoğuna göre sırf tahayyül gücünden ibarettir; bu söz doğru ise Kelîm-i Kâşânî serâpâ şairdir" şeklinde değerlendirmede bulunmaktadır. Kelîm-i Kâşânî'nin meşhur gazeli, şu matla' ile başlar:

"Pîrî resîd u mevsim-i tab'-i cevân guzeşte
Tâb-i ten ez tahammul-i retl-i gerân güzeşte"

"Yaşlılık geldi ve gençlik mevsimi geçti, bedenin kudreti artık büyük kadehe tahammülden geçti."

Kâşânî, daha çok mübâlağa, kapalılık, hayalin letafeti ve yeni mazmuna dayanır. Ama Hint üslubunda bir takım mutedil gazelleri de vardır. Şu örnek onun gazellerinden biridir:

"Ne hemîn mî remed ân nov gul-i handân ez men
Mî keşed hâr derîn bâdiye dâmân ez men"

"Bizzat o yeni gülümseyen (açan) gül benden ürkmez, bu çölde diken benden etek silker."[1388]

**

"Mî nehem der-zîr-i pây fikr-i kûrsi ez-sipihr
Tâ-be-kef mi-âverem yek mani'-i erceste-râ"

"Bir berceste mana ele geçirebilmek için, felekten kürsi fikrini ayağımın altına alıyorum."[1389]

[1387] Fatma Kopuz Çetinkaya, "Şiirler Aktarılan Tarihi Bilgi: Kelîm-i Kâşânî",***Nüsha***, 2017; Sayı: 45, s. 27
[1388] Okumuş, a. g. m., s. 122

**

دفتر حسن بهار است که درعهد تو شست

برگ گل نیست که از باد در آب افتاده است[1390]

“Onlar bad-ı sabayla suya düşen gül yaprakları değildi. Senin saltanatın karşısında eriyip giden bahar yapraklarıydı.”[1391]

**

بهار عیش رسید و شکفتگی جان

رجشن شاه جهان رونق گلستان

“Eğlence baharı geldi, (hayat) yeniden tomurcuklanmaya başladı. Şah Cihan‟ın töreni ile gül bahçesi renkle doldu.”[1392]

c. Seyyid Muhammed Tâlib-i Âmülî

Fars şiirinde Sebk-i Hindî akımının önde gelen şairlerinden olan Talib-i Âmulî,Mâzenderan'ın Âmül şehrindendir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1007 (1598-99) yılında Âmül'e yönetici tayin edilen Mirza Ebü'l-Kāsım Han'a yazdığı bir kasidede yirmi yaşında olduğunu belirttiğine göre 987'de (1579) doğduğu söylenebilir. Mahlası "Tâlib" ise de bazı şiirlerinde "Âşûb" mahlasını kullanmıştır. Bir kısım kaynaklarda "Âşûb" mahlasını ilk şiirlerinde kullandığı zikredilirse de hem ilk dönem hem sonraki dönem şiirlerinde her iki mahlası da görülür.

Kısa ömrüne rağmen Tâlib'den geriye hacimli bir şiir külliyatı kalmıştır. Tezkirelerde divanındaki beyit sayısıyla ilgili olarak 9000 ile 15.000 arasında değişen rakamlar verilir. Ancak yayımlanan külliyatındaki beyitlerin sayısı 23.000'e yaklaşmaktadır.[1393]

[1389] Bilkan, vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı***, s. 49
[1390] Faruqi, a. g. m., s. 74
[1391] Faruki, ***Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi'nin Poetikası***, s.43
[1392] Fatma Kopuz Çetinkaya, "Şiirler Aktarılan Tarihi Bilgi: Kelîm-i Kâşânî",Nüsha Dergisi, 2017; Sayı: 45, s. 32
[1393] https://islamansiklopedisi.org.tr/talib-i-amuli (E.T.:26.07.2019).

چناں بہ تشنہ لبی مائلم کہ گر آے

زجوے تیغ تو آرند در گلو نہ رود[1394]

“Susuzluğuma çok düşkünüm, ılıçtan akan su olsa bile, benim için aşk etti, o boğazıma doğru akmayacak”[1395]

ç. Örfî-i Şirazi.

Şirazi,963 (1556) yılında Şîraz’da doğdu. Asıl adı Cemâleddin Muhammed’dir. Şîraz’da idarî ve hukukî görevler üstlenen babası Zeynelâbidîn Ali Belevî’nin mesleğine nisbetle “Örfî” mahlasını kullanmıştır.[1396] Şiraz’da öğrenim gördü. Kendinden önce gelen İran ve Arap şairlerinin eserlerini inceledi. Molla Gyreti gibi, çağında yaşayan ünlü iran şairlerininşiir ve sanat toplantılara eşlik etti.[1397] Küçük yaşından itibaren şiire olan meyli onu şiir meclislerine sevk etti. Tarhî-i Şîrâzî, Kadrî-i Şîrâzî ve Molla Gayretî gibi şair ve ediplerin meclislerine katılarak şiir yeteneğini geliştirdi.

XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk şairlerince tanınmaya başlanan Örfî, Türk edebiyatında etkili olmuş, birçok şair ondan övgüyle söz etmiştir. Bunların arasında Nef‘î, Râmî, Cevrî İbrâhim Çelebi, Nâbî, Nedîm, Münif, Erzurumlu Zihni, Şeyh Gâlib, Nigârî, Leskofçalı Gâlib ve Ziyâ Paşa gibi şairler vardır.[1398]

Seçme Şiirler

مدارجلوہ دریغ ازدلم کہ خرمن حسن

بہ خوشہ چینی آئینہ کم نمی گردن[1399]

“Güzelliğinin parlak ışığını esirgeme benim gönlümden, o çiçekli ışıklar ki yansımakla daha da çoğalırlar.”[1400]

[1394] Faruqi, a. g. m., s. 78
[1395] Faruki, ***Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi’nin Poetikası***, s.56
[1396]https://islamansiklopedisi.org.tr/orfi-i-sirazi (E.T.:17.07.2019).
[1397]Necip Fazıl Duru, “Şiraz’dan Hindistan’a Örfi’nin Şergüzeşti ve Klâsik Türk Şiirinde Örf-î Şîrâzî”, ***Bilig***, Sayı: 26, Yıl: Yaz 2003, s. 118
[1398] https://islamansiklopedisi.org.tr/orfi-i-sirazi (E.T.:17.07.2019).
[1399] Faruqi, a. g. m., s. 80

**

ازاں تتبع حافظ رواست بر عرفی

که دل بکاود و درد سخنوری داند[1401]

"Benim kötü şöhretim tüm dünyayı aldı; fakat ben mutluyum; dünya yabancı bir diyar olduğu için, buradaki kimse benim halkımdan değildir."[1402]

d. Sâdî Şirazi

İran edebiyatının en büyük şairlerinden biri olarak kabul edilen Sâdî'nin asıl adı Ebu Abdullah Muşarrif b. Muslih el-Şirazî'dir. Ancak o¸ Sâdî-i Şirazî yahut Şirazlı Sâdî olarak tanınmıştır. Sâdî¸ 1193'te Şiraz'da dünyaya geldi. 12 yaşında yetim kaldı. Moğol istilası üzerine M. 1225 yıllarında Bağdat'a geldi ve tahsilini burada bulunan Nizamiye Medresesinde tamamladı. Burada Sühreverdi ve Ebulferec bin Cezvi gibi hocalardan dersler aldı.[1403]

VI ve VII. (XII-XIII.) yüzyıl şairlerinin aksine Sa'dî bütün şiirlerinde bilinen ve yaygın olarak kullanılan kelimeleri tercih etmiştir. Onun şiirlerinde Arapça terkip ve cümleler Senâî, Evhadüddîn-i Enverî ve Hâkānî-i Şîrvânî'ninki kadar yaygın değildir. Eserlerinde Farsça'da kullanılan Türkçe kelimelere de yer veren Sa'dî'nin şiir ve nesrinin en bâriz özelliği akıcı ve sehl-i mümteni' olmasıdır. Sa'dî, yaşadığı dönemde yaygın nazım şekli olan gazeli müstakil bir edebî tür olarak mükemmeliğe kavuşturmuştur.

Mensur Eserleri.

1. Gülistân

2. Taḳrîr-i Dîbâce

3. Naśîĥatü'l-mülûk (Neśâyiĥu'l-mülûk).

4. Risâle-i ʿAḳl u ʿIşḳ.

5. Risâle-i Enkiyânû

[1400]Faruki, ***Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi'nin Poetikası***, s.63
[1401] Faruqi, a. g. m., s. 83
[1402] Faruki, ***Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi'nin Poetikası***, s.73
[1403] Mustafa Özçelik, "Doğu'nun Kadim Bilgesi: Sâdi Şirazi", ***Somuncu Baba Dergisi*** , Sayı: 136, Şubat 2012, s. 48

6. Mecâlis-i Pencgâne.

7. Risâle-i Ŝelâŝe (Taḳrîrât-ı Ŝelâŝe, Se Risâle):[1404]

Mehmet Akif Ersoy¸ Sâdî'den bahsederken "Azim" şiirinin başında "Hem lisan hem de bulduğu konular itibariyle Fars şairlerinin en büyüğü" olarak gördüğü Sâdî'yi¸"Bizim Şark'ımızın rûh-i kemâli" olarak görür ve onu "Üstad-ı İrfan" şeklinde anar. Akif'in Sâdî'ye hayranlığı bununla da kalmaz. Ondan manzum tercümeler yapar ve bazı makalelerinin altına Sâdî imzasını atacak şekilde ona meftunluk gösterir.Zira Sâdî¸ ona "İnsanlığa hizmet etme yolunu gösteren adamdır." Demiştir.[1405]

Sâdî'nin Türk şair ve yazarları üzerinde büyük etkisi olmuştur.XIV. yüzyıldan itibaren Türk edebiyatında yetişen şair ve yazarlar onun eserlerinden¸ özellikle de Bostan ve Gülistan'dan etkilenmiş¸ bu etkiyi eserlerine yansıtmışlardır. Bu şair ve yazarlardan ilk akla geleni 14. yüzyıl mesnevi şairi Hoca Mes'ûd'dur. Ahmet Paşa¸ Müniri¸ İznikli Bekayi¸ Yahya Bey¸ Ömer Fuadi¸ Sünbülzâde Vehbi¸ Tanzimat Şairlerinden Ziya Paşa ve son dönemde Mehmet Akif¸ Sâdî'yi üstad kabul eden yazar ve şairlerden bazılarıdır. Sözün burasında bu büyük bilgenin Bostan ve Gülistan'ını Türkçe'ye çevirerek çok önemli bir kültür hizmeti yapmış olan Kilisli Rıfat Bilge'yi de burada özellikle anmak gerekir.[1406]

"Lutfî letâfetli güzel intihâb-ı rûz-i ezel

Vasf edemez anı gazel Sa'di gibi er olmalı."[1407]

e. Şevket-iBuhari

Buhara'da muhtemelen 1037 (1628) yılı civarında doğdu. Mahlası "Şevket (Şevketâ)"dır. Türkçe kaynaklarda babasının Buhara emîrlerinden olduğu, vefatından sonra emirliği amcazadelerinin aldığı yönünde bilgiler varsa da Farsça tezkirelerde sarraflık yaptığı rivayetleri öne çıkmıştır. Kendisi de bir süre babasının mesleğine devam etti. Özbekler'le arasında çıkan bir mesele yüzünden bir daha dönmemek üzere Buhara'dan ayrılan Şevket, Nasrâbâdî'ye göre Buhara'nın ardından 1088'de

[1404] https://islamansiklopedisi.org.tr/Sâdî-i-sirazi (E.T.:26.07.2019).
[1405] Mustafa Özçelik, "Doğu'nun Kadim Bilgesi: Sâdi Şirazi", Somuncu Baba Dergisi , Sayı: 136, Şubat 2012, s. 48
[1406] Özçelik, a. g. m., s. 52
[1407] A. Hilal Kalkandelen, "Hulâsatü'l Hakâyık'ta İranlı Şairler", ***Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,*** Sayı: 40, Erzurum, 2013, s.147

(1677) Herat'a gitti. Bir süre İmam Mûsâ Rızâ'nın Meşhed'deki türbesinde ikamet ettikten sonra İsfahan'a gitti ve geri kalan ömrünü geçirdiği bu şehirde öldü.[1408]

Şevket-i Buhârî'nin bilinen tek eseri divanı olup dokuz kaside, yirmi üç rubâî, 750 gazel, 268 iki beyitlik gazel parçaları, 567 tek beyit, biri tarih olmak üzere iki kıtadan oluşmakta ve başta Türkiye olmak üzere çeşitli ülkelerde çok sayıda yazma nüshası bulunmaktadır.[1409]

Seçme Şiirleri

کارآساں نه شود معنی روشن بستن

نثرما نظم شود آب گہر می گردد[1410]

"Çok parlak temanın resmini yapmak kolay bir görev değildir, benim nesrim, suyun inciye dönüştüğü gibi, aynı şekilde şiire dönüşür."[1411]

**

نباشد آسماں را آفتے از مکاں سیراں

خطر از رنگ مے بیروں زبان ہا نیست مینارا[1412]

"Gökyüzü boşluk olmayan yerde seyyaha risk oluşturmaz. Şarap sürahisi, şarabın renginden zarar görmez."[1413]

Klasik Türk Edebiyatında Sebk-i Hindi

Sebk-i Hindî'nin Türk edebiyatındaki ilk belirtileri, 17, yüzyılın birinci yarısında Nef'î'de görülür.[1414] Fuat Köprülü, bu üslubun tesirinin, özellikle XVIII. asırda Şevket-i Buhârî ve Sâib'in etkisiyle iki kol hâlinde yayıldığını belirtmektedir. Nedîm

[1408] https://islamansiklopedisi.org.tr/sevket-i-buhari (E.T.:17.07.2019).
[1409] https://islamansiklopedisi.org.tr/sevket-i-buhari (E.T.:17.07.2019).
[1410] Faruqi, a. g. m., s. 85
[1411] Faruki, ***Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi'nin Poetikası***, s.85
[1412] Faruqi, a. g. m., s. 86
[1413] Faruki, ***Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi'nin Poetikası***, s.89
[1414] Cafer Mum, "Sebk-i Hindî'de Beyit Yapısı, Paradoksal İmajlar ve Çoklu Duyulama, ***Sözde ve Anlamda Farklılaşma Sebk-i Hindî, 25 Nisan 2005: Bildiriler*** (haz. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul 2006, s. 118

ve Şeyh Gâlib üzerinde Şevket-i Buhârî'nin; Nâbî, Koca Ragıp Paşa ve takipçilerinin üzerinde ise Sâib'in etkisi olduğunu söyler.[1415]

Sebk-i Hindi'nin Hindistan coğrafyasından çıkması ve ve diğer komuşu edebiyatları etkilmesi hiç te zor olmadı. İran edebiyatıyla müşterekleri ezelden beri varolagelen Klasik Türk Edebiyatı şairleri de bu akıma kayıtsız kalmamış, özellikle 17 ve 18. yy. şairlerinden Nâilî (ö. 1666), İsmetî (ö. 1665), Nâbî (ö. 1712), Fehîm-i Kadîm (ö. 1647), Neşâtî (ö. 1674) ve nihayet Şeyh Gâlib (ö. 1799) şiirlerinde Sebk-i Hindî'nin geniş imaj dünyasından seçilen ifadelere yer vermişlerdir.[1416]

Türk edebiyatında doğrudan doğruya etkili olmuş en tanınmış Sebk-i Hindî şairi Sâib-i Tebrizî'dir. Özellikle irsâl-i mesel hususunda farklı ve orijinal bir üslûbun doğmasında ve gelişmesinde büyük rol oynayan Sâib, "edebiyatı fikri ve hakimane bir sahaya sevk etmek suretiyle Türk edebiyatında bir devir açmıştır."[1417] Sâib'in önemli ölçüde etkilediği Divân şairi ise Nâbî'dir. Bir müddet Hindistan'da yaşayan Sâib, bu coğrafyanın farklı kültürel ortamından yararlanmış ve şiirinin fikrî temellerini bu "tezatlar alemindeki malzeme" ile kurmuştur.[1418]

Klasik Türk Edebiyatında Sebk-i Hindi Tarzı Şiir Yazan Şairler

Klasik Türk Edebiyatında Sebk-i Hindi tarzı özellikle 17. Yüzyıl şairleri tarafından büyük ilgi görmüştür. Özellikle bu tarzda şiir yazan meşhur İranlı şairler, Klasik Türk Edebiyatı şairlerine ilham vermişlerdir.

Birçok şairin Sebk-i Hindi tarzında şiirler yazdığı devirde özellikle Nailî Kadim, Nef'î, Neşâtî, Fehîm-i Kadim ve Şeyh Gâlib en önemli Sebk-i Hindi şairleri olarak bilinmektedirler. Ancak bazı edebiyatçılara göre de Nef'î 'nin Sebk-i Hindi şairi olmadığı belirtilmektedir.

[1415] Bilkan vd., ***XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatı***, s. 63
[1416]Ozan Yılmaz, "Sebk-i Hindi, http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/77020/31017/634352463_sebk-i_hind%C3%AE.pdf (E.T.:20.12.2018)
[1417]Bilkan, vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı***, s. 127
[1418]Bilkan vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı*** s. 128

a. Nailî-i Kadîm

Nâ'ilî, XIX yüzyıl Encümen-i Şu'arâ şairlerinden Manastırlı Salih Nâ'ilî'den ayrılabilmek için Nâ'ilî-i Kadîm diye anılır. Asıl adı Mustafa'dır. İstanbul'da doğmuştur. Babası Pîrî Halîfe adında bir kişidir.[1419]

Devletin küçülmeye ve gerilemeye yüz tuttuğu XVII. yüzyılda, bu gidişin tam aksine güzel sanatlarda görülen gelişme ve incelmenin bir sonucu olarak edebiyat ve şiirde hayaller ve ifadeler gittikçe mükemmelleşip inceliyor, Örfî-i Şîrâzî, Kelîm-i Hemedânî, Sâ'îb-i Tebrîzî gibi İran şâirlerinin de etkisinde kalan Türk şâirleri "Sebk-i Hindî"nin büyülü dünyasında o güne kadar görülmemiş ifade inceliklerini zorluyorlardı. Nâ'ilî-i Kadîm bu devir şâirleri arasında bu üslûbun en güçlü ve belirgin temsilcisi olarak ortaya çıkmıştır.[1420]

Nâ'ilî'nin şiirlerinde, 17. yüzyılda yaygınlaşan Hint üslûbunun genel hususiyetlerinin hemen hepsine rastlanmaktadır. Bu yönüyle, şiirde anlam derinliği, geniş hayaller, mübalağalı söyleyişler ve alışılmadık yabancı kelimelere yer verme alışkanlığı, Nâ'ilî'nin şiirinin temel hususiyetlerindendir.[1421]

Hint üslubunun ilk özelliği olan şiirde anlama sözden çok önem verilmesi Nâ'ilî'nin bütün şiirlerinde ve hemen ilk bakışta göze çarpar.[1422] Nâ'ilî dış dünyaya açılan 17, yüzyıl şiirinin aksine iç dünyasına kapanmıştır. Sebk-i Hindî'nin bir özelliği olarak anlam derinliğine önem veren şair, muhayyileyi ön plana çıkarmıştır.[1423]

Nâ'ilî'nin Türk edebiyatında ilk şarkı yazan şair olarak 11 şarkı yazması, bir yönüyle mahallîlik ve yerli kaynaklara yönelişin esendir. Onun şarkılarında sade bir Türkçe hâkimdir.[1424]

Nâ'ilî, 35 kasîde ve 390 gazeli ve diğer şiirlerini topladığı büyük bir Dîvân sahibidir. Dîvân'ı 1253'te Mısır'da Bulak Matbaasında basılmıştır. Yalnız gazellerinin

[1419] Haluk İpekten, ***Nef'î Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s. 27
[1420] Şentürk, vd., a. g. e., s. 471-472
[1421] Ali Fuat Bilkan, ***17. Yüzyıl Türk Edebiyatı 'Klasik Estetikte Yeni Yönelişler***, Akçağ Yay., 2015, Ankara, s. 71
[1422] İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri***, s. 67
[1423] Ali Fuat Bilkan, 17. Yüzyıl Türk Edebiyatı 'Klasik Estetikte Yeni Yönelişler, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015, s. 71
[1424] Bilkan, ***17. Yüzyıl Türk Edebiyatı 'Klasik Estetikte Yeni Yönelişler***, s. 70

bulunduğu bu baskıda kasideler, musammatlar ve şarkılar yoktur. Bütün şiirlerini bir arada veren 2. baskısı, 1970 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılmıştır.[1425]

Nâ'ilî'nin tek eseri Dîvânı olup eser 2 münacat, 6 naat, Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin için 3 mersiye, IV. Murad'a 2, IV. Mehmed'e l kaside ile, başta Merzifonlu Kara Mustafa Paşa olmak üzere birçok sadrazam ve devlet adamına sunulmuş kasideler ile 388 gazel, müseddes, terkib ve terci-bendler, 6 tarih, çeşitli kıt'alar ve rubailerden oluşmaktadır. Dîvân, Halûk İpekten tarafından yayımlanmıştır.[1426]

Nâ'ilî'den Seçme Şiirleri

"Mariz ki asâ-yı kef-i Müsâda nihanız

Mâr anlama mûmz ki teh-i pâda nihanız"

"Biz yılanız ama, Musa'nın avucundaki asada gizli olan yılanız.

Yılan sanma, aslında ayak altında ezilen bir kanuniyiz".[1427]

**

"Hissedar eyler şemlminden dili hengâm-ı âh

Fikret'i zülfün ki her dem taze sünbüldür bana"

"Benim için her an taze sünbül kokusu veren saçının düşüncesi,

ah çektiğim zamanlar kokusunda gönlümü de pay verir".[1428]

**

"Hissedar eyler şemlminden dili hengâm-ı âh

Fikret'i zülfün ki her dem taze sünbüldür bana"

"Benim için her an taze sünbül kokusu veren saçının düşüncesi,

[1425]İpekten, ***Nef'î Hayatı-Sanatı-Eserleri***, s. 28
[1426] Şentürk, vd., a. g. e., s. 472
[1427] İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri***, s. 68
[1428] İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri***, s. 72

ah çektiğim zamanlar kokusunda gönlümü de pay verir".[1429]

b. Nef'î

XVII. yüzyılda Klasik Türk Edebiyatının zirvede olduğu bir dönemde yer alan Sebk-i Hindi tarzınşiir yazan şairlerden birisi de Nef'î'dir.

XVII. yüzyıl ve bütün Türk edebiyatının en büyük kasîde şairi olarak tanınan Nef'î, bu yüzyılın başında yaşamış, kasidede gerçek bir varlık göstermiş ve gerek kendi zamanında, gerekse sonraki yüzyıllarda kasîde yazan bütün şairlere etki etmiş bir şairdir.[1430]

Nef'î, gençlik çağında Sadî, Hafız, Enverî gibi Sebk-i Irakî şairlerinin eserlerini okumuş sonra Sebk-i Hindî şairlerini takip etmiştir.[1431]

Nef'î, İran şâirlerinden Örfî'nin etkisiyle Sebk-i Hîndî denilen, Iran edebiyatının Sebk-i Horasanı ve Sebk-i Irâkî adlarıyla tanınan üslûplarından sonra meydana çıkan Hind üslûbunu edebiyatımıza ilk tanıtan, örneklerini ilk defa şiirlerine en güzel şekilde sokan şâirimiz olmuştur. İran Edebiyatını çok yakından takip edebilme imkânına sabip olan Nef'î, ilk yetiştiği dönemlerde Sebk-i Irâkî şâirlerinin bilhassa Hâfız'ın, Enverî'nin, Muhteşem-i Kaşânî'nin, sonra Sebk-i Hindî şâirlerinin ve Örfî'nin etkisinde kalmıştır.[1432]

Irak üslûbunda yazan şâirleri okuyarak yetişen Nef'î ilk defa Sebk-i Hindî şâirlerinden birinin adını Sultan Osman'a yazdığı fahriye ile başlayan kasidesinde anar.

"Mülk-i Rûmi ol kadar tutdı sevâdı şi'rümün

Feyzîyem güya ben ol Hindüstânumdur benüm

Şimdi sırr-ı feyz-i Hallâk-ı Me'ânî bendedür

[1429] İpekten, ***Nâ'ilî Hayatı-Sanatı-Eserleri***, s. 72
[1430]İpekten, ***Nef'î Hayatı-Sanatı-Eserleri***, s. 55
[1431] Fatma Tulga Ocak, "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Divan Edebiyatı ve Sebk-i Hindî", Türkler (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, XI, s. 1410
[1432] Fatma Tulga Ocak, Nef'î ve Eski Türk Edebiyatımızdaki Yeri", Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'î, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1991, s. 18

Ser-te-serâlem sevâd-ı Isfehânumdur benüm."[1433]

Bu beyitlerde Sebk-i Hindî'nin meşhur şâiri Feyzî-i Hindî ve bir önceki dönemin şâirlerinden Hallâk-ı Me'ânî diye anılan Kemâl-i Isfehanîden bahsettikten sonra, ikinci beyitte Isfahan şehrinin adından söz ederek bu üslûbun ilk ortaya çıktığı yer olan bu şehirden de bahsetmiş olur.[1434]

Nef'î, şiirlerinde, teşbih, istiare, mecâz-ı mürsel, kinaye, telmih gibi sanatlara çok yer verirken İran Sebk-i Hindi şâirlerinin sık kullandıkları İrsâl-i Mesel sanatına Türkçe divânında fazla yer vermemiştir.[1435]

Nef'î, Türk edebiyatında çok az yazan, ancak yazdıklarında mükemmeliyete ulaşabilen ender şairlerdendir. Şairin Türkçe ve Farsça Divânları (Tarlan 1944) ile "Siham-ı Kaza" adlı bir hiciv mecmuası bulunmaktadır. Şairin Farsça Divânında 8 kaside, 72 beyitlik bir Sakînâme, bir kıt'a, 21 gazel ve 171 rubâî bulunmaktadır. Şairin Farsça rubâî yazması ve Türkçe'de bu türde eser vermemesi dikkat çekicidir. Bu konu, Nef'î'nin Türkçe Divânı ile Farsça Divânı arasındaki farklardan sadece bir tanesidir. Asıl önemli fark ise, Farsça Divânın tasavvufî bir içeriğe sahip olmasıdır. Şair, Türkçe Divânında bir ve Farsça Divânında da dört kasideyi Mevlânâ övgüsünde kaleme almıştır. Son yıllarda yapılan araştırmalarda, şairin Farsça Divânı'nda yer alan "Tuhfetü'l-Uşşâk" adlı 97 beyitlik kasidesinin, aslında müstakil bir eser olduğu anlaşılmıştır. Bu eser, Fuzûlî'nin Enisü'l-Kalb adlı eserine nazire olarak kaleme alınmıştır.[1436]

Seçme Şiirleri

"Ben ölürsem yine âşüfte olur halk-ı cihân

Hüsn-i ta'bir-i zebân-i çemen-i hâkumdan"

Ben ölsem bile, toprağımın üzerinde yetişen çimenin dilindeki güzel ifadeden cihan halkı (sevdalanır) perişan olur.[1437]

[1433] Ocak, "Nef'î ve Eski Türk Edebiyatımızdaki Yeri", s. 19
[1434]Ocak, "Nef'î ve Eski Türk Edebiyatımızdaki Yeri", s. 19
[1435]Ocak, "Nef'î ve Eski Türk Edebiyatımızdaki Yeri", s. 29
[1436]Bilkan, ***17. Yüzyıl Türk Edebiyatı 'Klasik Estetikte Yeni Yönelişler***, s. 63
[1437]Ocak, "Nef'î ve Eski Türk Edebiyatımızdaki Yeri", a. g. e., s. 26

**

"Şanurlar subha çıkmış âftâb-ı 'âlem-ârâdur

Görenler tâc-i zerle eşheb-i çâpuk-inân üzre

O âlem-gird-i reb-peymâ ki devr-i lâ-mekân eyler

Kalem nokta koyunca merkez-i nün-i mekân üzre

Cihan pür-gerd olurken cünbüşinden sür'at-i seyri

Komaz toz konmağa pîrâmen-i bergustuvân üzre

O denlü cust ü çâpukdur o cism-i küh-peykerle

Ki cevlân itse duymaz çeşm-i mür-i nâ-tevan üzre"

"Benîm sözlerim, Muhteşem ve Örfî'ninkilerden daha nazik, daha ince oldu. Bundan dolayı Irak ve Şiraz'in Rum diyarını kıskanmaları tabiidir."

"Ben aşk padişahıyım, manâ âlemi bana teslim olunmuştur. Cem'in başaşgağı olmuş kadehi, bana (ibrahim) Edhem'in tacıdır."

"Bazan gönlümü, aşk ile, meyhaneye düşürsem, (ibrahim) Edhem'in başagağı olmuş tacı benim için Cem kadehi oluverir."

"Onu, altın tacı ile süratli atın üzerinde görenler, sabah vakti dünyayı aydınlatmaya çıkmış güneş sanırlar."[1438]

c. Neşâtî

XVII. yüzyılın son büyük gazel şairi Neşâtî, Edirnelidir. Asıl adı Ahmed'dir.[1439]1621 senesinde İstanbul Boğazının donuşuna tarih düşürmesine nazaran, onun XVI. yüzyıl sonu veya XVII. yüzyıl başlarında doğduğu tahmin edilmektedir. Sâkıb Dede'nin Seçme'sinde bu isim Süleyman olarak zikredilir. İlk şiirlerini "Semendi" mahlası ile yazan şâire, at cambazı anlamına gelen bu mahlastan dolayı itiraz eden devrin

[1438]Ocak, "Nef'î ve Eski Türk Edebiyatımızdaki Yeri", a. g. e., s. 27
[1439]İpekten, Nef'î Hayatı-Sanatı-Eserleri, s. 29

şeyhülislâmının ona "Neşâtî" mahlasını verdiği rivayet edilir. Sakıb Dede ise kendisine bu mahlasın şeyhi Ağa-zâde tarafından verildiğini öne sürer. [1440]

Neşâtî, devrinde çok sevilmiş, özellikle mevlevîler arasında çok hürmet görmüştür. Sâkıb Dede, Sefîne-i Mevlevîye'de ve Esrar Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviye'de Neşâtî'den aşın bir saygıyla sözetmişler, manzum ve hezl-âmiz tezkiresinde Güftî, devrinin hemen bütün şairlerine çattığı halde Neşâtf yi saygı ve takdirle anmıştır.[1441]

Neşâtî, "Sebk-i Hİndî"nin önemli temsilcilerindendir. Nitekim özellikle gazellerindeki engin hayal gücü, mübalağalı ifadeler, orijinal benzetmeler, mecazlar ve yeni mânâlar onun Hint üslûbu ile olan alakasını göstermektedir.[1442]

Neşâtî'nin Farsça'ya ve İran edebiyatına hâkim olması, yüzyılın İran şairlerini ve büyük ilgi gören Hint tarzını yakından tanımasını sağlamıştır. Neşâtî, şiirlerinde İran şairlerinden Örfî, Enverî, Selmân ve Kelîm'i övmektedir. Şairin Farsça kaleme aldığı "Tühfetü'l-Uşşâk" ve Farsça kuralları anlattığı "Kava'id-i Deriyye" adlı eseri, bu dildeki edebî başarısını göstermektedir. Onun "Şerh-i Müşkilât-ı Örfî" adlı eseri, Örfî-i Şîrâzî (ö.1591)'nin anlaşılması zor beyitlerini açıkladığı bir eser olmakla birlikte, şairin şiir anlayışıyla ilgili ip uçları da veren bir nitelik taşımaktadır.[1443]

Neşâti'nin 20 kaside 127 gazelden meydana gelmiş küçük bir Dîvân'ı, Şehrengiz'i ve bir manzum Hilye'si vardır. Dîvân'ı Sadettin Nüzhet Ergun tarafından 1933'te İstanbul'da baş tarafına Hayan ve Edebi şahsiyeti hakkında kısa bir inceleme yazısı eklenerek bastırılmıştır. Daha sonra Mahmut Kaplan, tenkitli metin olarak hazırladığı Dîvânı, Şehrengiz'i ile birlikte Akademi Kitabevi yayınlan arasında neşretmiştir.[1444]

Seçme Şiirler

"Şevkız ki em-i bülbül-i şeydâda nihanız
Hûnuz ki dil-i gonca-i hamrâda nihanız

Bu cism-i nâzâr üzre döküp jâle-i eşki

[1440]Şentürk, vd., a. g. e., s. 473
[1441]İpekten, ***Nef'î Hayatı-Sanatı-Eserleri***, s. 30
[1442]Şentürk, vd., a. g. e., s. 474
[1443]Bilkan, ***17. Yüzyıl Türk Edebiyatı 'Klasik Estetikte Yeni Yönelişler'***, s. 74
[1444]İpekten, ***Nef'î Hayatı-Sanatı-Eserleri***, s. 31

Çün rişte-i can gevheri ma’nâda nihanız

Olsak nola bî-nâm u nişân şöhre-i âlem
Biz dil gibi bir turfa muammâda nihanız

Mahrem yine her hâlimize bâd-ı sabâdır
Dâim şiken-i zülf-i dil-ârada nihanız

Hem gül gibi rengin-i ma’nâ le zâhir
Hem neş’e gibi hâlet-i sahbâda nihanız

Geh hâme gibi şekve-tırâz-ı gam-ı aşkız
Geh nâle gibi hâme-i şekvâda nihanız

Ettik o kadar ref-i ta’ayyün ki Neşâti
Âyine-i pür-tâbı mücellâda nihanız”[1445]

ç. Fehîm-i Kadîm

Asıl adı Mustafâ Fehîm olup İstanbul'da Parmakkapı'da gevrek ve kurabiye yapıp satan bir fellahın oğlu olmasına nazaran Arap asıllıdır. Bundan dolayı kaynaklarda "Uncu-zâde" diye anılmaktadır. Tahsili ve yetişmesi baklanda fazla bilgi bulunmayan Fehîm'in Arapçayı muhtemelen ailesinden ana dili olarak öğrendiği, pek genç sayılabilecek bir yaşta Örfî-î Şîrâzî Dîvam'm istinsah etmesinden ve Farsçayı da iyi bildiği kendi şiirlerinden anlaşılmaktadır.[1446]

Fehîm, 18 yaşında Dîvân’ını tertib etmiş, Mısır Valisi Eyyup Paşa'nın hizmetine girerek Mısır'a gitmiştir. Orada da umduğu rahat bir hayata kavuşamayan Fehîm,

[1445] Dilçin, a. g. e., s. 114
[1446] Şentürk, vd., a. g. e., s. 475

İstanbul'a dönerken yolda ölmüştür. Öldüğünde 21-22 yaşlarında olduğu tahmin ediliyor. Kekeme ve şaşı olduğunu kaynaklar kaydetmişlerdir.[1447]

Fehîm, Encümen-i Şu'arâ şairlerinden Fehîm'le karıştırmamak için Fehîm-i Kadîm diye anılmağa başlamıştır. Çok genç yaşta ölmüş olmasına rağmen XVII. yüzyılın büyük şairlerinden sayılır.[1448]

Fehîm'in en önemli özelliği kendine has bir üslûba sahip olmasıdır. Gazellerinde pitoresk tasvirler ile günlük olayların gayet tabiî bir şekilde yer aldığı görülür. Bunda "Sebk-i Hindî"nin yeni anlatını tarzları ararken halkın yaşayış ve söyleyişini şiire sokan ifade şeklinin etkisi kendisini göstermektedir. Birçok şiirinde görülen ıstırap temi ise bizzat mizaç ve hayatının şiire aksinin bir tezahürüdür. Zaten şiirlerinde kendi iç dünyasını anlatan şâir, düşünce yerine muhayyileyi, dış dünyadan çok insanın heyecan ve üzüntülerini esas temalar tarzında benimseyen "Sebk-i Hindî"nin ilk büyük temsilcilerinden sayılmaktadır. Sebk-i Hindi üslûbunun diğer bir özelliği olan söz sanatlarının yerine mana sanatlarım kullanma yolunu tercih eden Fehîm, şiirlerinde fazla sözden kaçınıp kısa ve öz söyleyişi tercih etmiş, ayrıca kafiye ve redif kullanımında da bazı yenilikler ortaya koymuştur. [1449]

Fazla hacimli olmayan Dîvân'ında 17 kaside, 1 terci-bend, 3 terkib-bend, 5 muhammes, 16 kıt'a, 293 gazel, 56 rubaî ile Farsça 3 gazel, 2 kıt'a ve rubaî bulunmaktadır.[1450]

Fehîm'den bir şiir örneği,

"Garîk-ı lücce-i aşkım fenâ nedir bilmem

Ümîd-i sâhil için âşinâ

**

Ne câme giysem olur âteş-i dilim sûzan

Cihanda şûleden özge kabâ nedir bilmem

**

[1447] İpekten, ***Nef'î Hayatı-Sanatı-Eserleri***, s. 23
[1448] İpekten, ***Nef'î Hayatı-Sanatı-Eserleri***, s. 24
[1449]Şentürk, vd., a. g. e., s. 475
[1450] Şentürk, vd., a. g. e., s. 476

Hemişe saykal-ı âyinem oldu jeng-i belâ

Henüz Pertev-i nûr-ı safâ nedir bilmem

**

Ne bîm-i mihnet-i dûzâh ne ârzû-yî behişt

Şarâb-ı şûle- havf u recâ nedir bilmem

**

Belâ-yı hükm-i kazâya tereddüd etsem olur

Velî o gamzeye çûn u çirâ nedir bilmem

**

Heman vücudumu mahv eylesem yeterdi Fehîm

Ümîd-i hesti-i mülk-i bekâ nedir bilmem."[1451]

d. Nâbî

XVII. yüzyıl Türk edebiyatı şairlerinden Nâbî, 1642 yılında eski adı Ruhâ olan Urfa'da doğmuştur. Asıl adı Yusuf olan şair, bunu bir şiirinde şöyle belirtir:

"Kemînen mevlididir Yûsuf-ı Nâbîyi ahbâb ü ekârible

Şefâ'at yâ Habiba'llah şefâ'at yâ Resûla'llah"[1452]

Türk edebiyatında hikemî tarz olarak anılan ve bir tefekkür şiirinin doğmasını sağlayan şiir tarzının temsilcisi Nâbî'nin(1642–1712) şiir anlayışına ve Iran şairlerinden Sâib ile mukayesesine geçmeden önce, divân şiirine getirdiği yenilikler üzerinde durmak gerekmektedir.[1453]

Nâbî, kendi şiir anlayışı parelelindeki Sâib-i Tebrîzî, Molla Câmî, Şevket-i Buharî gibi İran şairlerinden de etkilenmiştir. Bilindiği gibi, Sebk-i Hindî akımı mensupları olan Örfî, Feyzî ve Şevket, Anadolu sahasında gelişen Türk edebiyatı üzerinde geniş

[1451] Dilçin, a. g. e., s. 115
[1452]Haluk İpekten, ***Nâbî Hayatı-Sanatı-Eserleri***, Ankara: Akçağ Yayınları, 2016, s. 9
[1453]Bilkan, vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı***, s. 154

bir etki meydana getirmiştir. Bu etkinin izlerim bilhassa Nâbî'nin Farsça Divânçe'sinde görmek mümkündür.[1454]

Nâbî'nin 6'sı manzum olmak üzere toplam 10 eseri bulunmaktadır:

Manzum Eserler:

a. Hayrî-nâme (Hayriyye)

b.Tercüme-i Hadîs-i Erba'în

c. Hayr-âbâd

d. Sûr-nâme

e. Farsça Divânçe

f. Türkçe Divân

Mensur eserler:

g. Fetih-nâme-î Kamaniçe

h. Tuhfetü'l Harameyn

i. Zeyl-i Siyer-i Veysi

j. Münşe'ât[1455]

Seçme Şiirleri

"Bâzâr-ı harîdâr-ı 'inayet götüridür

Hiç bey'üşirâ anda terâzû ile olmaz"[1456]

"Lütuf, ihsan alıcısının pazarlığı götürü usûlüyledir.

Orada alım satım ter azille olmaz."[1457]

**

[1454]Bilkan, vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı***, s. 155
[1455] İpekten, ***Nâbî Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** s. 30
[1456] Bilkan, vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı***, s. 156
[1457] Bilkan, vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı***, s. 157

"Hat u nakş u kumaş u kârı etmiş cûy-ı sun'undan

Ser-i ünbûbe-i mîzâb-ı engüştân ile iskâ"

Allah sanat ırmağından, hat (yazı), nakış (resim), kumaş ve çeşitli işleri,

Parmakların birer oluğa benzeyen hortumunun ucu vasıtasıyla sulamıştır.[1458]

**

"Teng-i şekeristâna urur ta'ne-i telhi

Zevkin alana rîze-i enbân-ı kanâ'at"

Kana'at heybesinin kırıntılarının zevkini alan,

Şeker kamışı yükünü acı bir şekilde yerer[1459]

**

"Ruhsâr-ı hat – ber – âveri gördükde lâl olur

Tûtî-i tab'ın âyine-i jengdârıdı."

Yanağındaki ayva tüylerini gören yaradılış papağanı,

Âdeta paslı aynaya bakmışçasına dilsiz kesilir, lâl olur.[1460]

e. Sabrî

Asıl adı Mehmed Şerif olup Edirne'de doğmuştur. Şâir ve kadı olan Ahmed İlmî Efendî'nin oğludur. Tahsilini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelen Sabrı, burada müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmuştur. Ayrıca Sultan IV. Murad'ın nedimlerinden olan Sabrı, bu hükümdar döneminde şöhret kazanmıştır. Edirneli Abdurrahman Hıbrî, Enîsü'î-müsâmirin adlı eserinde şâirin 1048/ 1638'de kadılık için gittiği bir Rumeli kasabasında öldüğünü belirtirken, diğer kaynaklar 1055/1 645'te İstanbul'da vefat edip Edirnekapısı dışında Emîr Buharî Tekkesi civarında defnedildiğini kaydederler.Bu asnn önde gelen şâirleri arasında sayılan Sabri, özellikle kaside alanında Nef'î'den sonra en kuvvetli şâir olarak kabul edilmiştir.

[1458] İpekten, ***Nâbî Hayatı-Sanatı-Eserleri***, s. 54
[1459] İpekten, ***Nâbî Hayatı-Sanatı-Eserleri***, s. 60
[1460] İpekten, ***Nâbî Hayatı-Sanatı-Eserleri***, s. 84

Kasidelerinde Nef'î'nîn etkisi hemen sezilen Sabrî'nin hayal kudreti Nef 'î' ninkine yakındır. [1461]

f. Şeyh Gâlib

1171'de (1757) İstanbul'da Yenikapı Mevlevîhânesi yakınlarındaki bir evde dünyaya geldi. Doğumuna "eser-i aşk" ve "cezbetu'llah" terkipleri tarih düşürülmüş, kendisine mevlevîhânenin şeyhi Kûçek Mehmed Dede ile halefi Seyyid Ebûbekir Dede'nin tavsiyesiyle Mehmed Esad adı konulmuştur. Dedesi Mevlevî olduğu gibi babası Mustafa Reşid Efendi de Peçuylu Ârif Ahmed Dede'den inâbe almıştır. Annesi Emine Hatun'dur. Divanında ve Hüsn-ü Aşk'ında belirttiğine göre ilk eğitimini babasından aldı.[1462]

Gâlib, 1780 yılında Divan katibi olarak devlet hizmetinde görev almış, ancak bu görevde uzun düre kalmamıştır. Bu sırada bir yandan da devrin şiir ve musiki okulu sayılan Mevlevihane sohbetlerine katılmış, şiir söylemiş, hoca Neş'et, vak'anüvis Pertev ve Reisü'l-kittab Raşid'e nazireler yazmıştır. İlk gençlik şiirlerinde kararsızlık içinde Fuzûlî, Hayâlî Bey, Nâ'ilî, Nâbî ve Nedîm gibi büyük şairleri izleyen Gâlib, daha sonra Hoca Neş'et'in de yardımlarıyla Sebk-i hindi şairlerinden İranlı Şevket'i okuyup incelemeye başlamış ve Şevket'in etkisinde kalan Gâlib, eski şiirlerini unutturmak için mahlasını değiştirmeyi düşünmüştür. Eski mahlasını tamamen bırakmadan önce bir süre esad Gâlib mahlasını kullanmıştır. 1787 yılından sonraki şiirleribni ise yalnızca Gâlib mahlasıyla söylenmiştir.[1463]

Şeyh Gâlib'in yaşadığı XVIII. yüzyılda, Türk edebiyatında bir taraftan Nâbî tesiri bir taraftan da Nedîm tesiri hâkimdi, Gâlib'in "Hüsn-ü Aşk" adlı eserinde her iki edebî anlayışın dışında, yeni ve öncekilerden farklı bir arayış içerisinde olduğunun işaretlerini vermektedir.[1464]

Gâlib, XVII. Yüzyıl şiirini etkisi altına alan ve daha çok Nâilî'nin temsilciliğini yaptığı Fars edebiyatının Sebk-i Hindi'nin üslubunun son büyük şairidir.[1465]

[1461] Şentürk, vd., a. g. e., s. 476
[1462] https://islamansiklopedisi.org.tr/seyh-Gâlib (E.T::27.07.2019).
[1463] Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi., s. 220
[1464] Bilkan, vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı***, s. 177
[1465] Haluk İpekten, ***Şeyh Gâlib, Hayatı-Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları***, Akçağ yayınları, Ankara, 2015, s. 27

Eserleri

1. Divan: Şeyh Gâlib'in divanı, önce arkadaşı vak'anüvis Pertev efendi taradından 1781 (1195) yılında, şair henüz 24 yaşında iken toplanıp tertiplenmiştir.[1466]

2. Hüsn-ü Aşk: 1783'te kaleme alınan, 2041 beyit ve dört tardiyyeden oluşan tasavvufî, fantastik ve sembolik bir mesnevidir. Eserde tasavvuf yolundaki bir sâlikin seyr ü sülûk-i rûhânîsi anlatılmaktadır.[1467] Gâlib, bu mesneviyi bir toplantıda Nâbî'nin Hayrâbâtı üzerinde konuşulurke, böyle bir mesnevinin bir daha yazılamayacağı iddiasını yalanlamak üzere yazmıştır. Mesnevisinde yüzyıllar boyu yazılmış Leyla vü Mecnun, Hüsrev ü Şîrîn, Vâmuk u Azrâ gibi klasik mesnevi konularını işlememiş;

Tarz-ı selefe tekaddün ettim
Bir başka lugat tekellüm ettim
****
Gencînede resm-i nev gözetdim
Ben açtım o genci ben tükettim

beyitleriyle kendisinin de söylediği gibi yeni ve değişik bir mesnevi meydana getirmiştir.[1468]

3. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî.

Eser mesneviler arasında çok sevilen ve saygı duyulan, tanınmış Mevlevi dedelerinden Sütlüce Mevlevihanesi şeyhi olan ve orada gömülü bulunan Yusuf Sineçâk'ın (ö. 1546) Cezire-i Mesnevi adlı eserinin şerhidir.[1469]

4. Al-Tuhfat-al-Bahiyya

Bu Arapça mensur eser Trabzonlu Köseç Ahmed Dede'nin (ölm. 1781) "Al-Suhbat-al Safiyya" adlı Arapça risalesinin şerhidir. Hem risalede, hem de şerhte Mevlevi tarikatının esasları belirtilmektedir.[1470]

[1466] İpekten, ***Şeyh Gâlib, Hayatı-Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları***, s. 17
[1467] https://islamansiklopedisi.org.tr/seyh-Gâlib (E.T.:27.07.2019).
[1468] İpekten, ***Şeyh Gâlib, Hayatı-Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları***, s. 19
[1469] İpekten, ***Şeyh Gâlib, Hayatı-Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları***, s. 23

5. Eş-Şoḥbetü'ş-şâfiye

Trabzonlu Şeyh Köseç Ahmed Dede'nin et-Tuḥfetü'l-behiyye fî ṭarîḳati'l-Mevleviyye adlı Arapça risâlesine yine Arapça yazılan bir ta'lîkāttır. Şeyh Gâlib, Mevlevî âdâb ve erkânından bahseden bu küçük risâleyi 1789 yılında kaleme almıştır.[1471]

Seçme Şiirleri

عشق آتش تجلی منصور بکا
هر چوپ دار بر شجر طور در بکا[1472]

Aşk bana Mansûr'a olan tecellideki ateştir.
Darağacının her direği debenim için bir Tûr dağı ağacı gibidir.[1473]

**

"Açıldı bâğçe-i reng ü bûda bâr-ı bahâr
Pür etti gül-şeni hep tuhfe-i diyâr-ı bahâr

Nihâlin ağzı köpürdü şükûfe zannetme
Cihânı eyledidivâne cûy-bâr-ı bahâr

Sadef değildir eder çâk zehre-i bahrı
Figan-ı aşk ile ebr-i güher-nisâr-ı bahâr

Esürdü cûş-i mahabbetle ehl-i sevdâ hep
Dimâğâ bûy-i cünun verdi rüzgâr-ı bahâr

Zemini tâzeledi feyz-i hâme-i Gâlib
Eğerçi köhnedir eş'âr-ı âbdar-ı bahâr."[1474]

[1470] Abdulbaki Gölpınarlı, ***Şeyh Galip Hayatı-Sanatı-Şiirleri***, Varlık Yayınevi, Ankara, 1953, s. 17
[1471] https://islamansiklopedisi.org.tr/seyh-Gâlib (E.T.:27.07.2019).
[1472] İpekten, ***Şeyh Gâlib, Hayatı-Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları***, s. 139
[1473] İpekten, ***Şeyh Gâlib, Hayatı-Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları***, s. 43
[1474] Dilçin, a. g. e., s. 116

**

ساغرکلکون شرار آه حسرتدر بکا
چشم پرخون غنجه کلزار صلتندر بکا[1475]

"Gül renkli şarap kadehi bana ayrılık âhının kıvılcımıdır.
Kanlı gözüm bana kavuşma bahçesindeki gonca gibi gelir."[1476]

g. Nedîm

Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte İstanbul'da dünyaya gelen gelen Nedim'in asıl ismi Ahmed'dir. 18. yüzyılın ilk yarısında yaşayan ve iyi bir eğitim alan Nedim medrese bitirmiş, dönemin önemli hocalarından Arapça ve Farsça öğrenmenin yanı sıra çeşitli ilim dallarında dersler de almıştır. Birçok medresede müderrislik yapan Nedim, bu dönemde şiirler de yazmaya başlamıştır. İlk olarak sadrazam Ali Paşa'ya kasideler sunan Nedim, beklediği ilgiyi görememiştir. Ali Paşa'nın Petervaradin'de 1716'da şehit olması sonrasında onun yerine geçen İbrahim Paşa'ya da çeşitli şiirler sunan Nedim, paşa tarafından şiirleri beğenilince padişah 111. Ahmed'e tanıtılmıştır. Nedim'in padişahla tanıştıktan sonra yıldızı parlamış ve müderris olarak dönemin İstanbul medreselerinde görev-lendirilmiştir.[1477]

Urdu Edebiyatında Sebk-i Hindi

Hint düşüncesinin etkisi ile Farsça gibi zengin bir medeniyet dilinde Sebk-i Hindi gibi bir üslûp meydana gelirken Hindistan'a ait bir dil olan Urdu dilinin bu üslûbun etkisinde kalmaması tabiî ki mümkün değildi. Pakistan'ın millî dili, Hindistan'ın resmî dillerinden biri ve Güney Doğu Asya'nın Müslümanlarının ortak dili (lingua franca) olan Urduca; Arapça, Farsça ve Türkçe ile birlikte İslâm âleminin zengin bir edebî mirasa sahip köklü dillerinden biridir. Ortaya çıkışından itibaren Farsçanın yoğun etkisi altında kalan bu dilin edebiyatı da bünyesinde Fars edebiyatının derin izlerini taşımaktadır, Bu sebeple Türk edebiyatından da çok önce, daha bu üslûbun

[1475]İpekten, ***Şeyh Gâlib, Hayatı-Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları***, s. 141
[1476]İpekten, ***Şeyh Gâlib, Hayatı-Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları***, s. 63
[1477]Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi,s. 208

ortaya çıkış aşamasında, Sebk-i Hindî'nin Urdu edebiyatı üzerinde derin etkisi bulunmaktadır.[1478]

Gerçekte, Urdu şairleri Sebk-i Hindî'ye çok saygı duymuşlardı. En azından Iran kökenli Sebk-i Hindî şairleri onu bir dil kaidesi olarak dikkate alıyorlardı. Fakat bu şiirle ilgili gerçek bir eleştirel beğeni yoktu. Doğrusu Hintli eleştirmenler genellikle ona düşmanca davranmış veya onu her şeyden üstte tutan bir tavır içine girmişlerdir. Her iki tavrı bir arada gösterenler de olmuştur. Bu durum Hüsrev için bile geçerlidir. Gâlib, İran edebiyatının tartışılmaz üstadı olmak payesini b aşka bir Hintli'ye değil de Hüsrev'e vermiş ise de; Şiblî-i Numanî, Hüsrev'in hayranı olduğunu iddia etmekle birlikte, onun Farsçasını küçümsemekten geri durmamıştır:

"Emir, anadili Hintçe olan şairlerin biç kullanmadıkları bazı deyimler kullanmıştır... Su, ona güvenmeyenlere kendisi Hintli olduğu için bu tür kullanımlara kaymıştır, deme cesareti verdi. Belki durum gerçekten de böyledir. Fakat kendi inceleme ve gayretli araştırmama itimat edemediğim için bu güvensizliği paylasamam."[1479]

Fars ve Türk edebiyatlarında olduğu gibiUrdu edebiyatında daSebk-i Hindi'yi takip edenşairler bu üslubun büyük üstadlarından Örfî-yi Şirâzî, Feyizyi Dekenî, Tâlib- i Âmûli, Kelîm-i Kâşânî, Sâ'ib-i Tebrizi ve özellikle Bîdil-i Âzimâbâdî'yi taklit etmişlerdir. Urdu edebiyatının en büyük şairi olarak kabul edilen Mîrzâ Esedullâh Gâlib-i Dihlevî Farsça yazdığı bir şiirinde Sebk-i hindi'nin büyük şairlerine bağlılığını şu şekilde açığa vurmaktadır:

"Dâmen az kef çegûne konem rehâ

Tâlib û Urfi û Nazîrî râ

Hâsa rûh-i revân-i ma'na râ

Ân Zuhurî-yi cihân-i ma'na râ"

"Talib, Örfî ve Nazîrî'nin eteğini nasıl elimden bırakırım? Özellikle mananın özü o mana âlemi Zuhûri'ninkini!"[1480]

[1478] Halil Toker, "Sebk-i Hindî: Hint Düşünce Tarzının Edebiyata Yansıması ve Urdu Dilindeki Sebk-i Hindî", ***Sözde ve Anlamda Farklılaşma Sebk-i Hindî,*** 25 Nisan 2005: Bildiriler (haz. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul 2006, s. 169

[1479] Bilkan, vd., ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı***, s. 122

[1480] Toker, "Sebk-i Hindî: Hint Düşünce Tarzının Edebiyata Yansıması ve Urdu Dilindeki Sebk-i Hindî", s. 170

Urdu edebiyatında eserlerinde Sebk-i Hindî'nin etkilerinin görüldüğü şairler arasında Şah Mübarek Âbrû (ö. 1693), Şah Hatim (ö. 1700), Kızılbaş Hân Ümrnîd (ö. 1746), Sirâcuddîn Ali Hân Arzu, Şerefuddîn Mazmun (ö, 1734), Muhammed Şâkir Nâcî (ö. 1747), Mîrzâ Sevdâ (ö. î 781), Mîr Süz (ö. 1798-99), İnşâullâh Hân inşâ (Ö. 1824), Cür'et (ö.171/1810), Rengin (ö. l 834), Mirza Esedıülâh Hân Gâlib (ö. 1869) Mümin Hân Mümin (ö. l 85 1) ve diğerleri sayılabilir.[1481]

Urdu Edebiyatında Şiirlerinde Sebk-i Hindi Etkisi Görülen Şairler

a. Şah Mübarek Âbru

Şah Mübarek Âbru, Kuzey Hindistan'da Urdu şiirinin öncü şairlerinden birisidir.[1482] Adı Şah Mubarek, mahlası Abru idi. Meşhur Sufi Şeyh Muhammed Gos Govalyari'nin oğludur. Govalyar'da doğmuştur. Fakat doğum tarihi belli değildir. Çocukluğunda Delhi'ye gitmiş ve şiirle burada tanışmıştır. Arzu ile akrabalığı vardır. Birlikte şiir toplantıları yapmışlardır.[1483]

Abru, Muhammed Şah döneminde Delhi'de Şah Najamuddin şiirsel mahlasını kullanıyordu.[1484]O, aslında Luknow'a aitti, fakat oldukça genç yaşta Delhi'ye gitti ve hayatını orada geçirdi.[1485] Abru, Delhi'de devletin hizmetinde çalıştı.[1486]

Kendisi son derece nazik ve mütevazı bir insandı. Şiirlerinde imalar, ifadeler onun ününü yüceltir. Abru, en eski şairlerden olup Vehim Sanatını da çok iyi kullanan bir şairdi. Bunun yanında istiareleri de kullanmada da ustaydı. Bu yüzden şiirleri zaman zaman çok parlak ve bazen de değişken olmuştur.[1487]Onun önemi, temelde önderlik ettiği ve çok sayıda öğrencisi olduğu gerçeğinde yatmaktadır.[1488]

Mir, Hasan, Mushafi, Fatah Ali ve Lutf gibi çağdaş biyografi yazarları onun ve şiirsel

[1481] Toker, "Sebk-i Hindî: Hint Düşünce Tarzının Edebiyata Yansıması ve Urdu Dilindeki Sebk-i Hindî", s. 170-171
[1482] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 13
[1483]Yılmaz, a. g. t., s.46
[1484]Samiuddin, Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I", s. 13
[1485] T. Graham Bailey, ***A History of Urdu Literature***, Oxford University Press, Pakistan, 2008, s. 41
[1486] Abida Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I,*** s. 13
[1487] Hava Yılmaz, Klasik Urdu Şiiri (Gâlib ve Zouk Dönemi), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 746
[1488] Bailey, a. g. e., s. 41

gücünden çok etkileniyorlardı. Şiirlerinde "Eyham Goyi" tarzı belirgindir.[1489] Abru, İham sanatını en iyi kullanan şair olarak kabul edilir.[1490]Onun şiirlerinde Urduca deyimlerle dolu güzel kelime oyunları çok beğenildi.[1491]

Abru, Urduca divan şiir koleksiyonları yazmaya başlayan ilk şairlerden birisidir.[1492]Şah Mubarek Abru'nun bir divanı vardı, ancak ayaklanma sırasında kayboldu.[1493]Ayrıca Muaazai Araish-i-Mashuq (Bir Sevgili Tılsımın Göstergesi) isimli bir mesnevi yazmıştır. Abru'nun "Divan" isimli eseri 1967'de yayınlanmıştır.[1494]

b. Sirajuddin Ali Khan Arzu

Dönemin önemli şairlerinden Siracuddin Ali Han Arzu (1689-1756), Emir Hüsrev'den sonra Hindistan'ın en büyük Farsça şairi kabul edilir.[1495]

Siraj-ud-Din Ali Han Arzu, Evrengzib'in sarayında yüksek makamda görev yapan bir asker olan Seyh Hisham-ud-Din'in oğludur.[1496]Asıl adı Al-Din Ali Han Arzu olup, 1867'de Akbarabad'da doğmuştur. Nadir Şah'ın Delhi istilasını şahsen görmüştür.[1497]

Arzu, çok erken yaşlarda Farsça ve Arapça eğitim almıştı ve bu dillerde çok ilerleme göstermişti. Arzu, ayrıca Hintçe, Sanskritçe ve Hint müziğini öğrendi. O, on dört yaşında şiir yazmaya başladı. Ayrıca bazı önemli Farsça çalışmalar üzerine yorumlar yazdı.[1498]

Arzu, bir çok yerli lehçeyi bilirdi. Urduca kelimelerin Farsça olarak anlamlarını anlatan "Navadur ul- Elfaz" adlı bir eseri de vardır. Urduca divanı yoksa da şiirleri Urducada ilk türünden oldukları için dikkati çekmektedir.[1499]Ülkenin her yanında aralarında Mir Taki Mir'in de yer aldığı genç şairler, onun öğrencisiydiler. O, 1754'te Luknow'a göç etti ve Ayodha'ya gitti, orası bir zamanlar büyük babası Sheikh Mamal-ud Din'in yaşadığı yerdi. Arzu, 70 yaşında Luknow'da vefat etti ve

[1489] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 13
[1490] Benli, a. g. m., s. 98
[1491] Bailey, a. g. e., s. 41
[1492] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 13
[1493] Benli, a. g. m., s. 98
[1494] Samiuddin, "Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I", s. 13
[1495] Benli, a. g. m., s. 98
[1496] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 75
[1497] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 16
[1498] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I,*** s. 75
[1499] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 16

Delhi'de Vakilpura'ya defnedildi.[1500]

3000 şiirinin açıklamasının olduğu Farsça bir divanı vardır. Pek çok yerli lehçeyi de bilen Han Arzu, daha önce Abdulvasi Hansvi tarafından yazılmış olan Urdu Dili'ndeki ve Hintçe kelimelerin Farsça karşılıklarının yer aldığı "Garāib-ul Luğat" adlı sözlüğü elden geçirip, düzeltmeler yapmış, eklemeler de yapıp "Navadir-ul Alfaz" adıyla yeniden yazmıştır. Han Arzu, birçok talebe yetiştirmiştir.[1501]

Arzu'nun bazı tezkirelerde şiirlerinden bir kaçına rastklamak mümkündür. Farsça olarak 23'e yakın eseri vardır.[1502]

Arzu'nun yazmış olduğu eseeler şunlardır,

a. "Siraj-ul-Lughat" (Farsça bir sözlük): Farsça ve Sanskritçe ilişkisi üzerine ışık tuttu.

b. "Chiragh-e-Hidayat" (Jaami'den sonra Pers şairleri tarafından kullanılan kelimeler ve deyimler sözlüğü),

Gazel ve Kasidelerinin Koleksiyonları

a. "Diwan-e-Asar Şhirazi" (Asar Şivasi divanına bir cevap);

b. "Mohiblat-e-Uzma" (Vezin & Ölçü üzerine bir tez yazımı);

c. "Atiya-e-Kubra" (ayrıca vezin ile ilgilidir.)

ç. "Miear-ul-Afkar" (Dilbilgisi üzerine bir tez yazımı);

d. "Payam-i-Shauq" (Mektup derlemeleri);

e. Mesnevileri ise, "Josh-o-Kharosh Mehr-o-Mah", "Ibrat Fasana" ve "Guka-ri-Khayal" (Holi Festivali ve Bahar Sezonu'yla ilgili uzun bir şiir) adı verildi.[1503]

Arzu'nun Urduca divanı yoktur, ancak şiirleri Urduca'nın ilk örnekleri olduğu için dikkati çekmektedir. Arzu'nun diğer bir özelliği de "Navadir-ul-Alfaz" adlı sözlük çalışmasıdır.[1504]

Seçme Şiirleri

Kis perî rû sey hû'î shab kô merî chasm dûchâr	کس پری روسے ہوئی شب کو مری چشم دوچار

[1500] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I,*** s. 76
[1501] Yılmaz, a. g. t., s. 47
[1502] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 16
[1503] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 75
[1504] Benli, a. g. m., s. 98

Ke mein dîvâna uthâ khâb se sôte sote	کہ میں دیوانہ اٹھا خواب سے سوتے سوتے

"Hangi peri yüzlüye gözüm ilişti ki, ben uykudan divane olup uyandım."[1505]

Xxx

Va'dey the derûğ jô is leb ham ne Kiâ la'l qıymetî dekhô chônthâ nikal giâ	وعدے تھے دروغ جو اس لب ہم سنے کیا لعل قیمتی دیکھو چھونٹھا نکل گیا

"Onun dudaklarından çıkan ve duyduğumuz tüm vaatler yalan çıktı, bakın Kıymetli kırmızı taş dahi sahte çıktı."[1506]

**

Jân tujh par kuch i'tibâr nahîn Zindegânî kâ kyâ beherûsâ hai	جان تجھ پر کچھ اعطبار نہیں زندگانی کا کیا بھرو سا ہے

"Can! Sana itibar edemem, zira hayata ne kadar güvenebilirim ki?"[1507]

c. Syed Allah Khân İnşâ

İnşâ, Mushâfi'nin en büyük rakibi, Urduca edebiyatında en dikkat çekici isimlerden biriydi.[1508]İnşâ'ullah Han İnşâ '(ölm.1233 / 1818), Murâdâbâd'da doğmuş ve Delhi'de yetişmiştir. [1509] Syed Inshâ Allah Khân, Syed Hakim Mir Maşallah Khân'ın oğluydu. Şiirsel adı "İnşâ" idi.[1510]

İnşâ, Delhi'nin önde gelen şâirlerinden biri olmakla birlikte, Il.Şâh Âlâm zamanında meydana gelen karışıklıklar neticesinde Lukhnov'a gitmiş ve asıl şöhretini bu şehirde elde etmiş ve varlık içinde rahat bir hayat sürdürmüştür.[1511]İnşâ, kaybolan umutlarını değiştirmek için Delhi'ye gitti, orada İmparatorun oğlu Süleyman Sikoh ona yardımcı oldu, daha sonra ise Nevâb Saadet Ali Hân'ın yakın arkadaşı oldu.[1512]Soylular ile dostluğu, son derece akıllı, zeki ve yetenekli bir insan olan İnşâ üzerinde kötü tesirler bırakmış ve şiirlerinin seviyesini düşürerek alaycılık ve ahlak

[1505] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 16
[1506] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 16
[1507] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri,*** s. 17
[1508] Bailey, a. g. e., s. 51
[1509] Toker, a. g. t., s. 93
[1510] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I,*** s. 298-299
[1511] Toker, a. g. t., s. 93
[1512] Bailey, a. g. e., s. 51

dışı konularla dolmasına neden olmuştur.[1513]İnşâ, son derece iyi bir hafızası olan çok akıllı bir adamdı ve birçok dilde yazdı. Yaşamının sonuna kadar talihsizlik ve yoksulluk yüzünden depresyona girdiğinde, hayatı şaka olarak gördü; yazdığı neredeyse her şey mizah ve ışıltıyla doluydu. 1810'da sarayda kabul gören kimse olmaktan vazgeçti, daha sonra geri dönmesine izin verilmesine rağmen, gerçekten de Luknow'u reddetti ve hayatının geri kalanını yarı hapishanede geçirdi.[1514]

Saray hayatı şiirini bozdu, zeki ve yapay hale getirdi. Ayrıca pek de değersiz olmayan bazı hiciv şiirleri yazdı.[1515] İnşâ, 1233 (1877) yılında vefat etti.[1516]

Eserleri

a.Urdu gazellerinden oluşan Divan Koleksiyonu vardır.[1517]

b. Allah'a övgü, Hz. Muhammed'e övgü ve Dini liderler, Delhi padişahları, saraydaki asilzadeler ve soylulara övgülerin yer aldığı Urduca Kasideleri vardır.[1518]

c. "Shir Biranj":Farsça bir mesnevidir, eser içerisinde maneviyat ve mistik temayla dalga geçtiği Bahauddin Amli'nin "Nan-o-Halwa" tarzında bir taşlama vardır.[1519]

Ç. "Kahani Theth Hindi Men": En ünlü eserlerinden biri, içinde hiçbir Arapça veya Farsça bir kelimenin kullanılmayan Hintçe nesir hikayesidir.[1520]

d. "Shikarname" bir avcılık kitabıdır. Nevab Saadet Ali Khan'ın av maceralarını anlatır; şiirler tatlı, melodik ve özlü Farsça şiirlerden seçilmiştir.[1521]

-e. "Derya-i Latafat": En dikkat çekici eseridir ve Farsça yazılmıştır.[1522]

f. "Shikayati Zaman": Yaşadığı zamanın şikayetlerini konu alan bir mesnevidir.[1523]

Ayrıca Külliyâtında Urduca gazeller divânı, mesnevî, kasîde, Farsça gazeller, mühmel şiirler divanı, rîhti, müstezad, morg-nâmaler ve hicivleri bulunmaktadır.

[1513] Toker, a. g. t.,, s. 93
[1514] Bailey, a. g. e., s. 51
[1515] Bailey, a. g. e., s. 52
[1516] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 300
[1517] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 301
[1518] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I,*** s. 301
[1519] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 302
[1520] Bailey, a. g. e., s. 52
[1521] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 302
[1522] Bailey, a. g. e., s. 52
[1523] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 302

Ayrıca Urduca'ya ilaveten, Arapça, Türkçe ve Pencâbî dillerim de bilen İnşâ, bu dillerde de şiirler yazmıştır.[1524]

ç. Şah Zahuriddin Hatim

Meşhur şairlerden olan Şah Hateim'in adı Zahuriddin olup mahlası Hatem'dir. Bu dönemin en ünlü şairidir. Delhi tarzının yaratıcısı olarak görülür. Delhi'de dünyaya gelmiştir. Mesleği askerlik olan Şah Hatem, bir süre Navvab Emir Han'ın yanında yaşamıştır.[1525]

Hatim, şairlerin en büyüğüydü,ama Sauda ve Mir'den önce gelen Delhi şairlerinden biriydi.[1526]Şah Hatim olarak da bilinen Şeyh Zahur-ud-Din, Şahcihanabad Şeyh Fateh-ud-Din'in oğludur.Ataları hakkında kesin bir şey bilinmese de, Hayatından ve eserlerinden açıkça görüleceği üzere, erdemli, saygı duyulan varlıklı bir ailedendir.[1527]

Tatlı dilli, kültürlü Hatim, artıkyaşlı bir adamdı vetüm yoksulluğuna ragmen , aklıllı, hümanist, zeki ve iyi esprili olmayı hala başarabiliyordu.[1528]Bir çok kişinin öğretmeni olarak ün kazandı, "Divanzade" isimli eserinin önsözünde 45 öğrencisi olduğunu ifade etmiştir. İlginçtir ki bunlardan birisi de Sauda'dan başkası değildir.[1529]

Diğer öğrencileri arasında Sa'adat Yar Khan 'Rangin', Mian Muhammed, Aman Nisar, Lala Mukand Rai Faragh, Akbar Ali Akbar, Tabaan, Baqa, Asar, Bedar gibi bilginler vardı. Şiirsel kariyerinin ilk aşamasında Arzu, "Ramz" ı takma adı olarak kabul etmişti, ancak daha sonra takma adını "Hatim" olarak değiştirdi. Urdu şiirine yaptığı katkı muazzamdı. Küliyat'ında yer alan (tüm çalışmaları) gazel, kaside, rubai, mesnevi dönemin bilinen tüm türlerini içeriyordu.[1530]Veli'nin güçlü etkisiyle Urduca kendisini çok başarılı olduğu Urduca şiirini yazmaya zorladı. Şiirlerinde açık,

[1524] Toker, a. g. t.,, s. 93
[1525] Yılmaz, a. g. t., s. 48
[1526] Bailey, a. g. e., s. 42
[1527] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 272
[1528] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I,*** s. 273
[1529] Bailey, a. g. e., s. 42
[1530] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 273

doğal ve güzel bir tarza sahipti.[1531]

Hatim, Ramzan ayı sırasında 96 yaşında vefat etti ve "Dilli Darwaza" (Delhi Kapısı) dışında defnedildi. Bununla birlikte, Mushafi, Fars Tezkiresinde(1751-1824), 1196 yani 1776 yılını Hatim'in 83 yaşında ölüm yılı olarak kaydetti.[1532]

İki divanı vardır. Biri, eski tarzda yazılmış Eyham sanatıyla süslenmişti.[1533]Divan'ının ilk cildi geniş ama eski tarzdaydı ve cinaslı sözlerle doluydu. Sonra başka bir kitap yazdı ve bu kitapta ilkinden seçtiği şiirlerden eklemeler yaptı ve bu divana "divanın oğlu" yani "Divanzade" adını verdi. Konusu, ilk Urduca yazarlarının çoğunda bulunan müstehcen ve tasavvuf duygusunun karışımıdır.[1534]

Farsça bir Divanı da var; ancak nispeten çok küçüktür.Bizzat Hatim tarafındanyazılmış olan bu eserde 90 sayfa gazel ve 6 sayfa da rubai vardır.[1535]

d.Şakir Naci

Şairsel soyadı Naci olan Muhammed Şakir, Seyyiddi ve askerdi. Soylu Amir Khan'ın muhafızı olarak görev yaptı. Abru, Hatim ve Vali'nin çağdaşıydı ve Muhammed Şah saltanatında olgunlaştı.[1536]Muhammed Şakir Naci, 1754 yılında erken yaşta öldü. Kariyeri erken bitmiş, büyük bir söz şairi idi.[1537]

Emir Han'ın sarayında yönetici olan Naci, Muhammed Şah'ın şairleri arasındadır. O dönemde Nadir Şah, Delhi'ye saldırır ve bu yüzden şehir çok kötü ve berbat bir hal alır. Bu durumu şair, kendi şiirinde de dile getirmiştir.

"Arzu onun için olgun sıfatını kullanırken kendisi gibi hatta kendisinden daha iyi olduğunu söyler. Son derece canlı, neşeli bir tarzı vardı. Mizacı esprili ve şakacı olan

[1531] Bailey, a. g. e., s. 42
[1532] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 273
[1533] Yılmaz, a. g. t. , s. 48
[1534] Bailey, a. g. e., s. 42
[1535] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I,*** s. 273
[1536] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, Global Vision Publishing, India, 2007, s. 446
[1537] Bailey, a. g. e., s. 42

Naci, şiirlerine de bunu yansıtırdı. İnsanları güldürdüğü gibi kendisi de gülüyordu."[1538]

Arzu, onun yeteneklerini bir şair olarak kabul etti ve daha iyi şiirler yazmasından dolayı ona iltifat etti. Çok sevimli, çok dikkatli ve şakalara düşkündü ve herkesi eleştirme alışkanlığı edinmişti. Mir, müstehcen şiirler bestelediğini ve onları insanlara anlattığını, bu yüzden de kendilerini gülmeden, hilelere teşvik ettiğini ifade etmiştir.[1539]

Şiirlerindeki dilsel özelliklerle ilgili de şunlar söylenebilir: "Yalın dili ve nezaketli düşüncelerinden dolayı Delhi halkı arasında iyi bir etki yarattı. Lakin şiirlerinde istiareler, Eyham'ın etkileri oldukça fazladır. Lakin bazı şiirlerinde ise döneminden tarzında mevcut olan uygunsuzluklar da vardır." Kendi şiirlerinden oluşan bir divanı vardır.[1540]Beş satırlı dörtlük (muhammes) şeklinde uzun bir şiirindengeriye sadece on satır kalmıştır. Bu şiir, Nadir Şah'ın 1739'daki işgalinden hemen sonra yazılmıştı ve bu şiir işgali ve işgalin yarattığı perişanlığı canlı bir şekilde ifade etmiştir ve o yıllardakiyaşamı açıkça göstermektedir.[1541]**Naci ,**şiirlerini bir divanda topladı ve büyüleyici şiirleri vasıtasıyla Delhi'de ün kazandı.[1542]

e. Qalandar Bakhsh Cur'at

Şayh Yahya Aman Kalandan Bahş Cur'at (ölm.1225 / 1810), Delhi'de doğmuş olmakla birlikte Oudh Eyaletinin o dönemdeki başkenti Fayzâbâd'da yetişmişti.[1543]Delhi'ye aitti ama Luknow'a gitti. Yaşamının sonuna doğru bir derviş oldu. Sonunda Delhi'ye döndü ve orada öldü.[1544]

Hoş mizaçlı, alaycı ve latife etmesini seven bir insan olan Cur'at, şairliği dışında, ilm-i nucûm ve musikîde de maharet sahibiydi.[1545]Cur'at, Musfafi zirvedeyken onunla tartıştığı için 1810 yılında Luknow'a gitti.[1546]Luknow medeniyetinin tekellüf ve suniliği onun şiirlerinde de kendini göstermekteydi. Kör olması onun dokunma

[1538] Yılmaz, a. g. t., s. 51-52
[1539] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 446
[1540] Yılmaz, a. g. t., s. 52
[1541] Bailey, a. g. e., s. 42
[1542] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 446
[1543] Toker, a. g. t.,, s. 92
[1544] Bailey, a. g. e., s. 53
[1545] Toker, a. g. t.,, s. 92
[1546] Bailey, a. g. e., s. 53

duyusunun kuvvetlenmesine sebep olmuştur. Dokunmayla elde edilen bazlara şiirinde fazla yer verdiğinden onun şiirlerine 'öpüşüp koklaşma[1] şiirleri adı verilmiştir. Şiirlerinde sade bir dil kullanan Cur'at, Urduca gazelde, erkek yerine kadını mahbub olarak muhatap alan ilk şairdir.[1547]

Liriklerinin dili zarif, ama duygular önemsizdi. O, 20.000 den fazla satır yazmadı Geleneksel aşk tanımları içeren çok sayıda şarkı sözü yazdı. Bu tür şarkı sözlerine ve diğer şiirlerine ek olarak, yaz aylarında yağmurların gelmesiyle ilgili bir miktar mesnevi yazdı; bir diğeri ise yarım uzunlukta bir aşkın zekice, ancak yapay bir ifadesi olan "Mesnevi-e Husn-o Işq" ı yazdı.[1548]

f. Saadat Yar Hasan Rangin

Rekhti şiir türünün ilk yazarı olarak ün salmıştır, rehti dili özellikle itibarı olmayan kadınlar tarafından kullanılmıştır.[1549]

Saadat Yar Han Rangîn (ölm.1249 / 1834), Luknov'da ibtizalinin bir ürünü olarak kabul edilen Rihti türünün mucidi olarak kabul edilmektedir.[1550] Rangin, İranlı asilzade Tahmasap Beg Han Turani'nin oğludur.[1551]Rengin'in babası Tahmasaps Beg, aslen Türkistanlıdır. Daha on beş yaşında iken şiir söylemeye başlayan Rengin, Luknov'da bulunduğu gibi bütün Hindistan'ı baştanbaşa dolaşmıştır.[1552]

Rangin,babasının ölümünden sonra Delhi'ye taşındı ve askerlik görevine başladı. 1787'de işini bıraktı ve Bharatpur'a gitti ve iki yıl sonra Mirza Süleyman Sokoh'un hizmetine girmek için Luknow'a gitti. Dokuz yıl burada kaldıktan sonra Bengal'e seyahat etti. Daha sonra Gwalior'a vardı e Sindhias'ta 6 yıl çalıştı. Oradaki görevinden istifa edip at ve turizm ticareti yapmıştır.[1553]

On yedi dil bilen Rangin, Türkçeye de vakıftı. Manzum Türkçe-Farsça bir de sözlük yazmıştır.Yirmi sekize yakın eser vermiştir. Eserlerinin çoğu Farsçadır. Gazellerde kendine özgü bir teması yoktur. Rengin'in "Rehti" adı verilen şiirleri

[1547] Toker, a. g. t.,, s. 92
[1548] Bailey, a. g. e., s. 53
[1549] Bailey, a. g. e., s. 53
[1550] Toker, a. g. t.,, s. 93
[1551] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 507
[1552] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri,*** s. 34
[1553] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 507

meşhurdur.[1554]Rehti şiiri sıradan bir düşünce, sıradan bir çağda ve sıradan bir şekilde oluşturulmuş bir şiirdir.[1555]

Rehti, şarap meclislerinde gönül eğlendirmek için kadın ağzından söylenen şiirlerdir.[1556]Başlangıçta, kadınların duygu ve arzularının kadınların diliyle beyan edildiği bu şiir türü, kısa zamanda ayak takımına ait kaba saba ifadelerle cinsî arzuların izharına vasıta olmuş ve Rangîn başta olmak üzere İnşâ ve Can Sahih (ö.1314 / 1897)gibi şairler, hükümdar ve soyluları memnun etmek için, bu türde en müptezel günlerini kaleme almışlardır.[1557]Bugünün Urduca yazarları rekhti'yi geçmişin içler acısı ürünü olarak kınamışlardır.Şimdi ise "Allah'a çok şükür rehti türü hiç gözükmüyor" demektedirler. Rangin'den önce başkalarının rekhti olarak yazdığı iddia edildi, ancak İnşa kesinlikle Rangin'in onun yaratıcısı olduğunu iddia ediyor. Bu şiir türü ile ilgili üç şair ilişkilendirilir: Rangin, İnşa ve Jan Sahib (d.1897).[1558]

Rengin hayatının son günlerinde, Mevlana'ya karşı büyük bir sevgi beslemeye başladığı görülmektedir. Rengin, 1835 yılında vefat etmiştir.[1559]

Rangin'in en çok bilinen mesnevileri "Masnavi Dilpazir", "Farasnama", "Ijad-e Rangin"'dir; tek nesir eseri ise "Majalis-e Rangin"dir.[1560]

Biri rehti'den oluşan altı şiir koleksiyonu, biri de Farsça'dan oluşan üç nesir çalışmasından oluşmaktadır. Rangin'in birkaç mesnevi çalışması bulunmaktadır. O, toplamda 46 ile toplam 40. 000 arası satır şiir yazdığını iddia etmiştir. Bunların en ünlüsü "Masnavi-i Dilpazir"'dir;Bunlardan biri, yedi farklı türde silahın kullanımı üzerine yapılan bilimsel tezlerdi. Üç nesir eser, Urduca şairlerinin en büyük olduğunu kanıtlama çabasında olan "Imtihan i Rangin" (1820) ve kendisiyle ilgili iki fıkra koleksiyonu, zamana harcadıkları ışıktan dolayı değerlidirler. Bunlardan biri olan "Majalis i Rangin", Farsçadır ve 65 öyküden oluşmaktadır.Diğeri ise 1819 yılında Urduca olarak yayımlanan"

[1554] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 34
[1555] Bailey, a. g. e., s. 53
[1556] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri,*** s. 34
[1557] Toker, a. g. t.,, s. 93
[1558] Bailey, a. g. e., s. 53
[1559] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 34
[1560] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 507

Akhbar-ı Rangin" isimli eseridir ve 93 öyküden oluşmaktadır.[1561]

Seçme Şiirler

Na masjeed mein na buthâne mein dekhâ Jad jilva dil ke shâne dekhâ	نہ مسجد میں نہ بت خانہ میں دیکھا جد جلوہ دل کے شانے دیکھا

"Gönül evinde gördüğüm cilveyi ne camii de, ne de puthane de gördüm"[1562]

**

Bulbule pânî kâ hai apne kô yûn pahchân dekhâ Sôch le jî mein kô'î dum kâ hai mehmân tû	بلبلہ پانی کا ہے اپنے کو یوں پہچان دیکھا سوچ لے جی میں کوئی دم کا ہے مہمان تو

"Su Kabarcığısın, kendiniöyle bil; içinden öyle düşün ki sen bir anlık konuksun."[1563]

**

Ahvâl lekhoôn kyâ mein tere jô dô sitem kâ Makdûr zabân kâ hai na maqdar qalam kâ	احوال لکھوں کیا میں ترے جو دو ستم کا مقدور زبان کا ہے نہ مقدر قلم کا

"Senin zulmün, sitemin halini ne yazayım; ne dil ne de kalem de bu güç yok."[1564]

**

Âtâ hai tô â jild merî yâr khabar le Mehmân hûn dunyâ mein gir na kô'î um kâ	آتا ہے تو آ جلد مری یار خبر لے مہمان ہوں دنیا میں وگرنہ کوئی دم کا

"Ey dostum geleceksen hemen gel, yoksa ben birkaç nefeslik konuğum bu dünyada."[1565]

Na apne beygâne mein dekhâ Jô dushtam sham'i pervâna mein dekhâ	نہ اپنے اور بیگانے میں دیکھا جو دشتم شمع پروانے میں دیکھا

[1561] Bailey, a. g. e., s. 54
[1562] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 34
[1563] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri,*** s. 34
[1564] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri,*** s. 35
[1565] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 35

"Mum ile pervane arasındaki ilişkiyi ne tanıdıklarımda ne de yabancılarda gördüm."[1566]

g. Mumin Han Mumin

Hakim Gulam Nâbî Han'ın oğlu olup, 1800'de Delhi'de doğmuştur. Tam adı Muhammed Mümin Han idi. Daha sonra mahlası "Mümin" ile ün kazandı. Gelenek olarak, çocuk iken medresede Farsça ve Arapça öğrendi. Gençliğinde baba mesleği olan tıbba yöneldi ve ayrıca astroloji de öğrendi. Bazı olayları önceden sezinlemede üstat kabul edilen Mümin, hayatının son günlerinde tasavvufa yönelmiştir. Her iki dilde Farsça ve Urducada şiir yazmıştır.[1567]

Mesnevi ve kaside tarzında da önemli bir yere sahip olan Mümin, aşklarını ve güzel kadınlara duyduğu ilgiyi şiirlerine yansıtmıştır. Kendi başına buyruk hür düşünceli renkli mizaca sahip bir İnsan olması, onun, Delhi'deki kötümser havanın aksine, kendine has eğlenceli bir tarz yaratmasını sağlamıştır.[1568]

Mümin, şiirlerinde aşkı bütün gerçekleriyle dile getirmiştir. Daha önceki şiirlerinde görülen mübalağa onun eserlerinde azalmış olmasına rağmen Gâlib'de gördüğümüz insan felsefesi ile fikir derinliği Mümin'in şiirlerinde mevcut değildir. Mümin, Urducada ilk naatlar yazan şair olarak da ün kazanmıştır.[1569]

Seçme Şiirler

Na khôsh khôtey agar is perî kî batôn par Tû âp hî âp yah bâteen ki âna karte ham	نہ ہوش کھوتے اگر اس پری کی باتوں پر توآپ ہی آپ یہ باتیں کیانہ کرتے ہم

"Eğer o peri yüzlünün sözlerine bayılmasaydık, kendi kendimizle konuşur olmazdık."[1570]

**

Yâd ayâm ashrat fâni Na vo ham hen na vo ten âsânî Jâ'een vahshat mein sô'ey sahrâ kyûn Kem nahîn apne ghar kî virâna	یاد ایام عشرت فانی نہ وہ ہم ہیں نہ وہ تن آسانی جائیں وحشت میں سوئے صحرا کیوں

[1566] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 35
[1567] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri,*** s. 48
[1568] Toker, a. g. t.,, s. 87
[1569] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 48
[1570] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 48

	کم نہیں اپنے گھر کی ویرانہ

"Geçici mutlu günlerin hatırası, ne biz oyuz ne de o (günlerin) rahatlığı var;

neden nefret (vahşet) içinde sahralara gidelim, zira evin viraneliği de ondan (o sahradan) az değil."[1571]

**

Khâ gyâ jî gam nihân afsûs Gehe ge'î gam ke mâre jân afsûs	کھا گیا جی غم نہان افسوس گھل گئی غم کے مارے جان افسوس

"Ne yazık ki gizli gamım gönlümü yedi bitirdi; gamdan dolayı canım eridi gitti."[1572]

ğ. Sharafud-din Mazmun

Mazmun, ünlü şekerci Pir Farid-ud-din Shakarganj'ın torunudur. O, Agra'ya yakın bir kasaba olan Jatmau'da doğdu, bir askerdi, ancak kalem için kılıcını değiştirdi. Küçükken, "Zinat-ul Mescid" denilen cami içindeki yerini aldığı ve bir dervişin hayatını yönettiği Delhi'ye gitti.[1573]Bütün dişlerini kaybettiği için kendisine Dişsiz Şair diyen Arzu'nun öğrencisi idi.[1574]

Çok neşeli, kahkaha seven esprili ve kibar birisiydi. Mazmun, o dönemin ustalarından biri olarak kabul edilir ve o dönemin tarzını ve geleneklerini takip eder.[1575]

Mir şiirlerinin mükemmel olduğunu düşünür ve icatları için kendisiyle övgüde bulunur ve yeni kelimeler arar.Sauda ayrıca yüksek samimiyetten bahseder ve Hasan süslü övgüler yağdırırdı. Mazmun, 1158 A.H. (1745 A.D.) yıllarında öldü ve o dönemin seçkin şairiydi.[1576]

[1571] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 48
[1572] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 48
[1573] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 409
[1574] Bailey, a. g. e., s. 42
[1575] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 409
[1576] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 410

Büyüleyici parçalardan oluşan yaklaşık 200 ayet diwan bıraktı,[1577] ancak erken dönemin modası gereği bunlar müstehcen ve sıradan metaforlarla ve çifte anlamlarla doluydu.[1578]

Şiirinin yalnızca 400 misrası vardır ve bunlar olağandışı kelimeler, kelime öbekleri,yapay metaforlar ve tatsız imalar ile doludur.[1579]

3.2. Urdu Edebiyatında Urduca ve Farsça Şiirler Yazan Türk Asıllı Şairler

3.2.1. Emîr Hüsrev-i Dihlevî

3.2.1.1. Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin Hayatı

Emîr Hüsrev-i Dihlevî (1253-1325) Orta çağda Hindistan'da yaşamış ve Farsça şiirleri tanınmış ünlü bir şairdir.Adı Müslüman dünyasında iyi bilinmekle birlikte, sevgi ve saygı ile anılmaktadır.[1580]

Türklerin Laçin'in ismiyle meşhur bir kabilesi vardı. Emîr Hüsrev-i Dihlevî, bu kabileye mensuptu.[1581]

Hindistan'ın büyük musiki üstadı, dilcisi, tarihçisi, edibi, mutasavvıfı ve Farsça şairiYemin ed-din Abu'l Hasan Emir Hüsrev-i Dihlevî b. Emir Seyf ed-din Mahmud-i Şemsî al-Belhî H. 65 l/M. 1253'de Delhi'nin kuzeyinde Eyta vilâyetinin Muminpur (Patiyali) kasabasında dünyaya gelmiştir.[1582]

Babasının ismi Seyfeddin Mahmud'du.[1583] Emir Seyfed-din Mahmud; Şemsî oymağından olup kabilesinin binbaşısı (reisi) idi.[1584]Kes yani Sahrisabzli olan Hüsrev'in babası Emir Seyfed-din Mahmud, aynı zamanda Kartal isimli bir Türk kabilesine mensuptur. Türk olduğundan gurur duymakla birlikte, Hindistan'a da

[1577] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 409
[1578] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 410
[1579] Bailey, a. g. e., s. 42
[1580]Gülhumar Toğçiyeva, Hindistan'ın Dudukuşu, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Y. 2000, S. 15, s. 147
[1581]Şah Selim Ahmed, Emir Hüsrev, Nigarşat Publications, Lahore, 2007, s. 46
[1582] Erkan Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, Atatürk Kültür Merkezi Yayını,Ankara, 1988, s. 1
[1583] Ahmed, Emir Hüsrev, s. 46
[1584]Erkan Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 1

büyük bir ilgi duymuş, onu sevmiş ve ona kendi vatanı gibi bakmıştır. Ona göre "Hindistan yeryüzündeki Cennettir".[1585]

Hüsrev-i Dihlevî babasını şöyle tarif eder: "Babam Seyf-i Şemsî'nin alnının nuru güneş gibi parlaktı. Kendisi düşman saflarını kırmakla şöhret kazanmıştı. İltutmuş onun gücüyle dünyayı fethederdi. Tanrı onu (bir kılıç misali) kendi kudretinin kabzasından sanki çekip çıkarmıştı. Türkler ancak uykuda melek olur. O ise uyanıkken bile melek gibiydi ve çok az konuşurdu. Yukarıdan (Maveraü'n-nehr'den) gelmişti. Böyle bir meleği ancak rüyada görebilirsiniz. Dünyanın malında hiç gözü yoktu. Hem dünyada emirdi, hem de ahirette velayet sahibiydi."[1586]

Babası Seyfeddin Mahmûd, Mâverâünnehir bölgesinde yaşayan "Lâçin"isimli bir Türk topluluğuna mensuptur. Seyfeddin Mahmûd ilk olarak Keş'e, ardından Belh'e, daha sonra da Cengiz Han'ın zulmünden kaçmış ve Hindistan'a göç etmiştir.[1587]

Seyf ed-din Mahmud Dehli'ye giderek zamanın hükümdarı ve Delhi sultanı Şems ed-din İl-tutmuş'un hizmetine girmiş ve kendisine sultan tarafından askerlik hizmetine karşılık ikta edilmiş bulunan Patiyali'de yerleşerek ünlü emir İmadü'l-Mülk'ün (muhtemelen Hint asıllı) kızıyla evlenmiş ve bu izdivaçtan İzzed-din Ali Şah, Emir Hüsrev, Hüsamed-din Kutlu adlarında üç oğlu olmuştur.[1588]

Seyfeddin'in bu evliliğinden doğan üç oğlundan biri olan Emîr Hüsrev, kendi ifadesiyle üstün zekâsı ve yetenekleri ile küçük yaştan itibaren dikkatleri çekmiştir. Emîr Hüsrev, medrese eğitimi gördüğü dönemlerde şiir söylemeye başlamıştır. 7-8 yaşlarında iken babasını kaybeden Emir Hüsrev, dedesi İmâdülmülk'ün himayesine girmiştir. İmâdülmülk'ün meclisinde gerçekleşen ilmi ve edebi sohbetler Emîr Hüsrev'in yetişmesinde önemli bir etken olmuştur. Emîr Hüsrev bu sohbetlerin etkisi ile musikiye de ilgi duymaya başlamıştır. Nizâmeddin Evliyâ isimli meşhur Çiştiyye şeyhi ile tanışması da muhtemelen bu yıllara denk gelmektedir.[1589]

Hüsrev-i Dihlevî dedesinin yanında rahat bir hayat yaşamış ve dedesinin huzuruna gelen âlimlerin edebî tartışmalarını dinlemiş ve musiki üstatlarının çalışmalarını

[1585] Toğçiyeva, a. g. e., s. 147
[1586]Erkan Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 2
[1587]Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).
[1588]Erkan Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 2
[1589]Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).

dikkatle izleyerek bu sanata karşı da ilgi duymaya başlamıştır. O günlerini şöyle anlatır: "On iki yaşımda söylediğim şiirler, âlimler, halk ve belagat sahibi kimseler tarafından hayretle karşılanmış ve onlar kabiliyetimden dolayı teşvik etmişlerdi. Ben de hevese kapılarak sabahtan akşama kendimi çalışmaya verdim ve bol bol mum dumanı yuttum. Sonuç olarak şiir sanatının inceliklerine vakıf olmağa başladım. İnsanlar beni imtihan etmekten zevk alıyor ve ben de dilimin mahareti ile onların zevklerine canlılık katıyordum." Dedesi öldüğünde Hüsrev 20 yaşında idi. Bu ölüm onu çok etkilemiş ve onun mesleki hayata atılmasına sebep olmuştur.[1590]

Dedesi İmâdülmülk'ün ölümü sonrasında (671/1273 [?]) Emîr Hüsrev, Türk emiri Keşli Han'ın himayesine girmiştir. dedesinin meclislerinde olduğu gibi Keşli Han tarafından düzenlenen edebi meclislerde de söz sahibi olmuştur. Bu meclislerde Delhi Türk Sultanı Balaban Han'ın küçük oğlu Buğra Han'ın dikkatini çekti ve bir süre sonra onun hizmetine girdi.[1591]

Hüsrev, Buğra Han'ın himayesinde iken Şemsed-din Debir ile yalandan tanışmak fırsatını bulmuş ve her iki şair birbirinden istifade etmişlerdir. Bugün Debir'in belli bir eseri elimize geçmediğinden Hüsrev'in ondan ne şekilde yararlandığı baklanda kesin bir şey söylenemez. Hüsrev onun kaleminin bir kılıçtan daha keskin olduğuna inandığı ve ondan yardım talebinde bulunduğu cihetle şahsiyetinden etkilendiği muhakkaktır.[1592]

Hüsrev, Sultan Balaban'ın ölümüne yani H. 686/M. 1287'ye kadar Mümin Pür (Patiyali)'da eş, dost ve sevgili annesinin yanında hoş vakit geçirirken ara sıra saraya giderek sultana kasideler sunmuştur. Hüsrev için burada geçirdiği iki yıllık bir zaman dinlenme devresi sayılır. Zira büyük oğlunun ölümünden dolayı hüzün ve keder içinde olan sultanın Hüsrev ile ilgilenmemesi tabiidir. Balaban'ın ölümünden sonra torunu Keykubad'ın tahta oturması ile devlet idaresinin kurnaz ve serkeş Nizâm ed-din Dadbeg'in eline geçmesinden dolayı Hüsrev, sultan tarafından davet edildiği halde saraya gitmez ve bu durumdan sakınmak için o zamanın güçlü emiri Hatim Han adıyla anılan İhtiyared-din'in himayesine girer.[1593]

[1590]Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 4
[1591]Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).
[1592]Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 5
[1593]Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 10

Daha sonra Balaban Han'la birlikte Bengal seferine katılan Emîr Hüsrev, ona Bengal zaferi dolayısıyla ilk mensur çalışması olarak Leknevtî ile ilgili bir fetihnâme sundu. Hâmisi Buğra Han Bengal valiliğine tayin edilince onunla beraber Bengal'e gitti. Ancak yakınlarının hasretine dayanamayıp Delhi'ye döndü. Daha sonra Mültanlı Prens Muhammed Kaan Mâlik'in davetine uyarak onun nedimleri arasına katıldı. Kaan Mâlik'in tasavvufa ilgi duyan bir kişi olması Emîr Hüsrev'in onun davetini kabul etmesinde etkili olmuştur. Mültan'da meşhur şair Hasan-ı Dihlevi ile tanıştı. Böyle bir kültür ortamında kabiliyetlerini geliştirme imkânı bulan Emîr Hüsrev on iki yaşına geldiğinde şair olarak belli bir seviyeye ulaşmıştı. On dokuz yaşında ilk divanı "Tuḥfetü'ṣ-ṣıġār'" tertip etti.[1594]

Hüsrev'in kimin kızı ile evlendiği hakkında kesin olarak bir şey bilinmemektedir. Bazı tahminlere göre Hüsrev, Multan'dan döndükten sonra, yani 25 yaşında iken evlenmiştir. Bu görüş herhalde onun Moğolların eline esir düştüğü zaman evli olamayacağını düşünmekten ileri gelmektedir. Bir başka görüşe göre de, Hüsrev daha önce Keşli Han'ın himayesinde iken onun tavassutuyla evlenmiştir. Birinci kanaat gerçeğe daha yakındır. Bu evlilikten beş oğlu ve iki kızı dünyaya gelmiştir.[1595]

3.2.1.2.Emîr Hüsrev Dihlevî'nin Şiir Anlayışı

Hüsrev, çok yönlü sanatkârdır. Hindistan'ın en büyük Farsça şairi olduğu kadar yazar, tarihçi, musikişinas, mutasavvıf ve dilci olarak da, şöhret sahibidir.[1596]

Emîr Hüsrev'in hayranları ona: 'Tatlı sesli papağan', 'Hint büyücüsü', 'Tüm Sevdalıların Padişahı', 'Aşkın şiir zirvesindeki parlak yıldızı', 'Hint saadisi' diyorlardı. Hüsrev'in edebi ve felsefi mirası çok zengindi. Ünlü kültür ve bilim adamı, filozof, bilgin, sufi 'Nakşibendiye' tarikatının rehberi Ali Şir Nevayi'nin öğretmeni Abdurrahman Cami (1414-1492) 'Baharistan' ında Emir Hüsrev'in 99 tane eserinden bahsetmiştir. Emîr Hüsrev'in icadı büyük ve geniştir. Onun için de Pehlevi'nin eserleri Farsça yazılan eserler arasında da önemli bir yer tutar. Ali Şir Nevayi, Emir Hüsrev'e edebiyat öğretmeni olarak buluyordu. Nevayi kendi şiiri ve düz yazılı

[1594]Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).
[1595]Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 25
[1596]Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 53

eserlerinde Hüsrev'e müracaat ediyor ve kendi seviyesini yükseltmeye çalışıyordu.[1597]

O henüz hayatta iken Hindistan, Türkistan, Arabistan, İran ve Anadolu'da şöhrete kavuştuğu için şanslı sayılır. Mamafih, Hüsrev'in edebî şahsiyeti öyle vasıflara sahiptir ki onun varlığını inkâr etmek mümkün değildir. Firdevsî epik mesnevisi (Şehname), Nizamî hamsesi, Hafız gazelleri ve Omar Hayyam rubaileri ile ün kazanmıştır. Hüsrev-i Dihlevî bir yandan gazeller yazarken öte yandan mesnevi ile uğraşmıştır. Bir taraftan mensur tarihî eserler yazarken diğer taraftan birbirinden güzel rubailer ve kasideler söylemiştir. Hüsrev'in kendi ifadesine göre O, Senaî, Enverî, Zahir Faryabî ile Nizamî'yi üstat kabul ederek eserlerinden istifade etmiştir. Bu sebeple onun edebî şahsiyeti birçok ünlü şairin özelliklerini bir arada toplamaktadır. Hüsrev, şairleri l. üstat 2. yarım üstat 3.şiir hırsızı olmak üzere üçe ayırır ve bunların özelliklerini şöyle açıklar: "Daha önce mevcut olmayan şiir türlerini ortaya koyana üstat (Meselâ: Senaî, Envarî, Zahir Faryabî ve Nizamî gibi). Başkalarının sik tarzlarını taklit ederek kemale erişenlere yarım üstat, doğrudan doğruya şiirleri çalıp kendine mal edenlere ise sarik (hırsız) denir". Hüsrev, rubai, kıta, muamma ve nesrin tamamıyla kendine ait olduğu ve nasihatlarla hikmet sözlerinde Senaî ile Hakanî, kasidenin inceliklerinde Razî ile Kemal gazellerde Nizamî ile Sa'dî'nin yolunu takip ettiği için kendini ikinci çeşit şair kabul eder.

Bu bir tevazu ifadesi olsa gerek; zira onun edebiyatta bilhassa gazelde birçok yenilikler yaptığını görmek mümkündür.[1598]

3.2.1.3.Emîr Hüsrev Dehlevî'nin Eserleri

Nazım ve nesir alanında Farsça birçok eseri olan Emîr Hüsrev, sağlığında bu çalışmalarını derleyip düzenleme imkânı bulan ender kişilerdendir. Eserlerinin sayısı hakkında tezkire ve hal tercümesi kitaplarında farklı rakamlar verilmektedir. Belli başlı eserleri şunlardır:[1599]

[1597]Toğçiyeva, a. g. e., s. 147
[1598]Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 53
[1599]Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).

a. Manzum Eserleri

1. Divan-ı Tuhfet-ü's Sığar: Bu eserin önsözünü Hüsrev bizzat kendi yazmıştır. Bu ilk divanıdır. Bu eserde 16 yaşından 19 yaşına kadarki şiirleri yer almaktadır.[1600] Emîr Hüsrev eserin dîbâcesinde şiir yazmaya başladığı dönemi ve divanı nasıl derlediğini anlatır. Bu divan yaklaşık 670 (1272) yılında tamamlanmıştır.[1601]

Divanda sırasıyla Sultan Balaban, Melik Kağan, Hatim Han ve Keşli Han gibi emirlere hitaben kasideler ile bazı gazeller yer almaktadır. Bir de Delhi'deki güzel hayatı anlatan küçük bir mesnevi vardır.[1602]

2. Divan-i Vasatü'l-Hayat: Bu eser 20 yaşından 33 yaşında kadar ki şiirlerini kapsamaktadır. Bu eserde Sultan Şehid Ketluhan Kasidesine övgüsü yer alır.[1603] Başta dibace vardır. Dibace de divanın ismi, Vasatü 'l-hayat verilmiştir. Dibacede Tanrı'ya hamd ve bazı ayetlerden sonra, Hüsrev, Nizâmeddin'in sayesinde dilinin çözüldüğünü ifade ederken 20 yaşından sonraki şiir çalışmalarını anlatır. Daha sonra gençliğe ait şiirlerin olgun olmadığını ve ihtiyarlık şiirlerinin ise canlılık kaybedip gençlik şiirlerindeki ateş ve heyecanın bulunmadığını açıklar.[1604] Elli sekiz kaside, sekiz terciibend, gazel ve rubâîlerden oluşan bu divanda 8441 beyit bulunmaktadır.[1605]

3. Divan-ı Gurratü'l-Kemal: Bu divan kendi erkek kardeşi Alaeddin Ali Hattat'ın ısrarıyla derlenmiştir. 24 yaşından yani 685 yılından yaklaşık 695'e kadar ki sözlerinden ibarettir. Önsözünde kendibiyografisinin kısa bir özetini yazmıştır. Sultan Muiziddin Keykubad ve Celaleddin Hilci'yi öven kasidesidir. Dehlevi, İki haftada bu kitabı düzenledi ve önsözünü yazdı.[1606]

Eserde Fars dilinin hangi yönlerden şiir sanatına Arapçadan üstün bir vasfa sahip olduğu uzun uzun anlatılır ve şiir sanatının İslam'da mubah olup olmadığı hakkında

[1600]Ahmed, Emir Hüsrev, s. 69
[1601]Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).
[1602]Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 32-33
[1603]Ahmed, Emir Hüsrev, s. 69
[1604]Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 33
[1605]Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).
[1606]Ahmed, Emir Hüsrev, s. 69

bilgi verilir. Daha sonra Hüsrev şiir sanatında sahip olduğu vasıflarını anlatır. Üç divanı hakkında bilgi verdikten sonra kendi hayatın anlatır. Ayrıca eserde Hüsrev'in sanatına karşı ilgisiz kalan Sultan Alaeddin'e yazdığı ve Şahname adıyla bilinen mesnevi şeklindeki dilekçe yer almaktadır.[1607]

Eserin sonunda ise Hz. Peygamber için yazdığı 221 beyitlik "Mir'âtü's-safâ", Nizâmeddin Evliyâ'ya hitaben yazdığı 218 beyitlik "Deryâ-yı Ebrâr" adlı iki kaside yer almaktadır. Eser 693 (1294) yılında tertip edilmiştir.[1608]

4. Baḳıyye-i Naḳıyye: Emîr Hüsrev'in 716 (1316) yılında tamamladığı bu divan kırk üç - altmış altı yaşları arasında yazdığı şiirlerden meydana gelmiştir. (tde)Yaşlılık zamanında yazdığı şiirlerden ibarettir.[1609] Hüsrev'in 4. divanı olup, H. 716/M. 1316'de tamamlanmıştır. 43-66 yaşlan arasında yazdığı şiirleri kapsar.[1610]

Divanın başında dibace vardır. Diğer dibacelerde de olduğu gibi Tanrı ve Muhammed'e övgüler yer almaktadır.[1611] Eserin dîbâcesinde ilk divanının toprak gibi kesif, ikinci divanının su gibi akıcı, üçüncüsünün rüzgâr gibi hafif ve süratli, bunun ise gönülleri ateş gibi yakıcı olduğunu söyler ve divanlarını Allah'a yükselen dört göğe benzetir. Diğer divanları gibi bu divan da münâcât ve na'ttan sonra Nizâmeddin Evliyâ'yı öven kasidelerle başlar. Daha sonra birçoğu Sultan Alâeddin Halacî'ye sunulan methiyeler yer alır. Divanın son kısmında çeşitli gazeller ve rubâîler bulunmaktadır.[1612]

5. Nihayet-ul Kemal: Emir Hüsrev'in 5. Divanıdır.[1613] Emîr Hüsrev'in hayatının son günlerinde tamamladığı bu divan çok kısa bir dîbâceyle başlar. Sultan Kutbüddin Mübârek Şah'ın ölümü dolayısıyla yazdığı mersiye ile Gıyâseddin Tuğluk'un oğlu II. Muhammed Tuğluk'a sunduğu kasidelerden sonra tasavvuf neşvesiyle kaleme alınan gazel ve rubâîler yer alır.[1614]

[1607]Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 33-34

[1608]Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).

[1609]Ahmed, Emir Hüsrev, s. 69

[1610]Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 35

[1611]Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 35

[1612]Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).

[1613]Ahmed, Emir Hüsrev, s. 70

[1614]Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).

b) Tarihî Mesneviler. Emîr Hüsrev bu mesnevilerinde, hizmetinde bulunduğu hükümdarların dönemlerinde meydana gelen olayları edebî bir üslûpla anlatmıştır.[1615]

1. Kuranu's Sa'deyn: Şairin ilk mesnevilerindendir. 677 yılında bu eseri yazdığında yazarın yaşı 36 idi.[1616] Mecmaʿu'l-evṣâf adıyla da anılan eser Emîr Hüsrev'in Sultan Keykubad'ın isteği üzerine kaleme aldığı ilk tarihî mesnevisidir. Eserde Bengal Hükümdarı Buğra Han'ın kendinden ayrı yaşayan oğlu Keykubad ile karşılaşması anlatılmaktadır.[1617] Keykubat ve Buğra Han arasındaki barış uzlaşmasını ifade eder.[1618]

2. **Miftâḥu'l-fütûḥ** Şairin 690 (1291) yılında tamamladığı bu mesnevide Sultan Fîrûz Şah Halacî'nin dört büyük zaferi ayrıntılarıyla ele alınmıştır.[1619] Bu eser Cemaziyelahır 690/Haziran 1291'de yazılmış ve Celâleddin Firuz Şah'ın tahta oturmasından (689 H.) başlayıp Keşli Han, Oud racaları, Moğollar ve bazı racalarıyla yaptığı savaşlarını anlatır.[1620]

3. Nuh Sipihr (Dokuz Gök)

Hüsrev'in 67 yaşında iken yani Cemaziyelevvel 718/Mayıs 1318'de tamamladığı ve Mübarek Şah Halaç'ın başarısını anlatan bu eser dokuz bölüme taksim edilmiş ve her bölüme Sipihr (Gök) adı verilmiştir.[1621]

Hüsrev (Nuh Sipir) adlı eserinde Arapçanın belli bazı dil kurallarının bulunduğundan bahsederek yanlışlarının azaltıldığını söyler, Hünermentlerin Türkçenin etimolojisi ve dilbilgisinden oluşan bir lügat hazırladıklarını beyan eder, ancak devlet erkanı ve komutanlarından başka bu dile pek kimse talip değildir, zira Türkçe, Rumi (Anadolu Türkçesi), ve Deri (Turan-ı Farsi) ilmi çalışmalarında yararlı olamayacağı kanaati hakimdir. Maalesef Farsçaya ait iyi bir kurallar kitabı henüz mevcut değildir.[1622]

[1615]Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).
[1616]Ahmed, Emir Hüsrev, s. 70
[1617]Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).
[1618]Ahmed, Emir Hüsrev, s. 70
[1619]Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).
[1620]Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti s. 40
[1621]Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 42
[1622]Erkan Türkmen, Urducada Türkçe'nin İzleri, Lefke Edebiyat Buluşması, Uluslararası Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi Sempozyumu, 29-30 Nisan 2004,s. 95

«Nuh Sipihr» adlı eserinde yine dilleri konu eden Hüsrevs rütbe sahibi ve devlet erkânı sayesinde Türkçenin itibar kazandığına bu dilin öğrenilmesi hususunda çaba gösterildiğini söylemektedir. Bu yüzden hüner ehil kişilerin Türkçeye ait kelime çekimi, dilbilgisi ve hareketleri belirleyen lügati hazırladıklarını görüyoruz. Dünyada Arapça, Farsça ve Türkçe değerli cevher gibi üstünlük kazanmıştır. Arapça Gazne'den Yemen'e kadar yayılarak herkesin dudağının süsü olmuştur. Doğudan Batıya değin ne kadar bilim adamı varsa bu dile bağlanmışlardır. Otuz Türkün Türkçesinden ancak, Kınıklı, Uygur, Erluvi, Oğuz, Yimek lehçeleri Kıpçak sa¬hasından kalkarak, Hindistan'dan tıpkı tuzun dağılması gibi her yere yayıldılar. Türkçenin dağılması ise, Türk Sultanlarının yeryüzünde galip gelmelerinden dolayıdır, Türk Sultanları Türkçe konuştuklarından, maiyetindekiler onları anlamak için Türkçeyi öğrenmek zorunda kalmışlar ve böylece bu dil halka kadar inmiştir. Halk bunun için önce Oğuzca'yı ve Türkçeyi öğrenmiş sonra da Farsçaya yönelmiştir.[1623]

4. ʿAşîḳa (Aligarh 1336). Düvelrânî Ḫıżır Ḫân adıyla da tanınan eser Şehzade Hızır Han'ın isteği üzerine kaleme alınmıştır. Gerçek bir aşk hikâyesini anlatan bu mesnevide yer yer tarihî bilgiler verilmiştir.[1624]

5. Tuğlukname:

Hüsrev'in ölümü dolayısıyla yarım kalan bu eser 2896 beyitten oluşur. Eser Gurkan hükümdarı Nureddin Cihangir'in emriyle zamanın ünlü şairi Hayatî-Kaşî tarafından (16-5-1627) tarihinde bu esere 179 beyit ilâve edilerek Cihangirname adı altında yeniden derlenmiştir.[1625]

B) Mensur Eserleri.

1. İʿcâz-ı Ḫüsrevî (Resâʾilü'l-iʿcâz [Leknev 1392]). Beş uzun risâleden meydana gelmiş olup ilk dört risâlede dil, üslûp, kitâbet ve müzikle ilgili meseleler ele alınmıştır.[1626]

[1623] Erkan Türkmen, Emir Hüsrev-i Dehlevi'nin Urduca'nın Doğuşundaki Rolü, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı. 2, 1983, Konya, s. 30
[1624] Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).
[1625]Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 44
[1626]Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).

2. Efzalü'l-fevaid:

Hüsrev-i Dihlevî'nin 24 Zilhicce 713/11 Nisan 1313 üe H. 719/1319 tarihleri arasında üstadı Nizâmeddin Evliya'nın huzurunda bulunarak kaleme aldığı aynı üstadın buyruklarını ihtiva eden bir eserdir. Bu eser tamamıyla dinî mahiyette olup, Peygamberler ve evliyaların öz geçmişlerini dile ge-tirerek, din âlimlerinin hayat hikâyelerini anlatan dinî konulan ihtiva etmektedir.[1627]

3. Ḫazâʾinü'l-fütûḥ (Aligarh 1345). Sultan Alâeddin Halacî dönemini anlatan bir eserdir.[1628] Âlâeddin'in Kara valisi iken Deogir'e yaptığı sefer, Delhi'ye girip tahta oturması, halkın refahı ve pahalılığa karşı mücadelesi, onun ünlü inşaatları meselâ: Büyük Cami, Alâ'î minaresi ve Delhi'nin Şemsî havuzu; Moğollara karşı mücadelesi, Gucerat, Ranthanbor, Malva, Çitor v.s. ülkelerin fethi, Melik Kafur'un güneye doğru yaptığı seferleri anlatır.[1629]

C. Hamseleri

1. Matlaü'l Envar: Bu eser "Mehzan-ul Asrar" isimli esere naziredir. Sultan Alaeddin Hilci'nin ismiyle yazılmıştır. 331 şiirden ibarettir. İki haftada tamamlanmıştır. 698 yılının sonunda yazılmıştır ve tasavvuf konularını içerir. Bu "Punch Ganj" dizisindeki ilk kitaptır.[1630]

2. Şirin Hüsrev: 698 Recep ayında tamamlanmıştır. 4114 şiirlik "Skendername" ye cevaptır. 699 yılının sonunda yazılmıştır.[1631]

3. Leyla Mecnun: Şiirlerin sayısı 4450'dir. 266 şiir 698'de tamamlanmıştır.[1632]

4. Heşt Beheşt: Bu "Punch Ganj" dizisinin en son mesnevisidir. Heft Peyker Nizami'ye cevaptır. 701 yılında tamamlanmıştır. 3382 şiirden oluşmaktadır. Tüm hamseler Sultan Alaeddin Hilci'nin isminedir. Toplam 18.000 şiirden oluşmaktadır.

[1627]Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 46
[1628]Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).
[1629]Türkmen, Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti, s. 45
[1630]Ahmed, Emir Hüsrev, s. 70
[1631]Ahmed, Emir Hüsrev, s. 70
[1632]Ahmed, Emir Hüsrev, s. 70

Nizam'nin hamsesinde 28.000 şiir yer almaktadır. 15. Kitabını iki yıllık bir sürede tamamlamıştır.[1633]

5. Tac-ul Ketuh: Sultan Celaleddin Firuz Şah'ın ilk yılını yani 689 yılından 690'ın sonuna kadar ki hayatını ifade eder.[1634]

3.2.1.4. Emir Hüsrev-i Dehlevî'den Seçme Şiirleri

هرچه برسررسد نیکو گردد

هرچه یابدزحق نیکو یابد

"İnsanın başına gelen her şey hayırlı olur, her ne ki Tanrıdan gelir ise iyi son bulur.[1635]

**

ترك هندوستان نیم من هندوی گویم جواب

شکرمصری ندارم گزعرب رانسم سخن

"Ben Hindistan Türküyüm, Hintçe olarak cevap veririm. Mısır şekerim yok ki, Arapçayla söz söyleyeyim."[1636]

**

زهی خرامش آن نازنین بعیاری

کبوتری بساط آمده است پنداری

O, güzel öyle yaman bir şekilde geziniyor, sanki o güvercin kabarmıştır.[1637]

**

چو طوطی هندم ار راست پرسی

زمن هندوی پرس تا راست گویم سخن

[1633]Ahmed, Emir Hüsrev, s. 70
[1634]Ahmed, Emir Hüsrev, s. 70
[1635]Erkan Türkmen, Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1989, s. 54
[1636]Erkan Türkmen, Emir Hüsrev-i Dehlevi'nin Urduca'nın Doğuşundaki Rolü, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı. 2, 1983, Konya, s. 23
[1637]Türkmen, Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti, s. 55

“Mademki ben Hint papağanıyım, eğer doğruyu soracaksan, bana Hintçe sor ki cevabım doğru olsun.”[1638]

**

دود ازدل عاشقان برآمد

حسن تو از آتش جوانی [1639]

“Senin güzelliğin, gençlik ateşinle, aşığın gönlünden duman hasıl eder.”[1640]

**

کویند که خسروا چه نالی

من فاختۀ بہار خویشم[1641]

“Derler ki: Hüsrev, niçin gözyaşı döküyorsun? Ben, kendi baharımın kuğusuyum.”[1642]

**

صوت مسکیناتی الصرع و صبحی اهو

و غزا الشعر با، لوان جوی کافورا

“Baş ağrımdan dolayı miskinleştim, sabahları şikâyet ederim ve kederimden saçlarım kâfur kadar beyazlaştı.”[1643]

**

ہرگز نہ خوردم آب خوش خویش جگر

تیغ است بے تو قطرۀ آے کہ من خورم[1644]

“Bütün arzuya rağmen, gönlümü asla suyla yıkamadım. İçtiğim her bir su damlası, sensiz bir kılıçtı.”[1645]

[1638]Türkmen, Emir Hüsrev-i Dehlevi’nin Urduca’nın Doğuşundaki Rolü, s. 23
[1639] Faruqi, a. g. m., s. 78
[1640] Farukî, Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi’nin Poetikası, s. 59
[1641] Faruqi, a. g. m., s. 79
[1642] Farukî, Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi’nin Poetikası, s. 59
[1643]Türkmen, Emir Hüsrev-i Dehlevi’nin Urduca’nın Doğuşundaki Rolü, s. 27
[1644]Faruqi, a. g. m., s. 79
[1645]Farukî, Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi’nin Poetikası, s. 61

**

من بزبانهای کسان بیشتری

کرده ام ازطبع شناسان گذری

دانم ودریافته و گفته هم

حسته و روشن شده اب بیش و کم

"Ben öğrenme kabiliyetimle, insanların diline bir hayli vakıf oldum ve bunların sayesinde araştırma yaptım. Öğrendiklerim, bildiklerim ve söylediklerim… Az çok aydınlığa kavuşacaktım."[1646]

**

کو کبهٔ خسرویم شد بلند

زلزله در گور نظامی فگند[1647]

"Hakimiyetimin yıldızı yükseldi ve Nizami'nin mezarında bir deprem etkisi yaptı."[1648]

**

چخته از و شد چو معانی تمام

خام بود پختن سوادے خام[1649]

"Çiğ saplantılar içindeydim, Nizami'yle birlikte piştim, olgunlaştım."[1650]

**

دلم درعاشقي آواره شد آواره تر بادا

تنم از بیدل بیچاره شد بیچاره تر بادا

"Gönlüm aşkta avare oldu, bırak daha da avare olsun. Vücudum umutsuz kalbimden dolayı biçare oldu, bırak daha da biçare olsun.[1651]

[1646]Türkmen, Emir Hüsrev-i Dehlevi'nin Urduca'nın Doğuşundaki Rolü, s. 23
[1647]Faruqi, a. g. m., s. 87
[1648]Farukî, Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi'nin Poetikası, s. 94
[1649]Faruqi, a. g. m., s. 87
[1650]Farukî, Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi'nin Poetikası, s. 95
[1651]Türkmen, Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti, s. 56

**

Fârsî bôlî ayine Turki sôçî bâ'î ne Hindî bôltey ârsî â'ey Mane deykhô evâey binâ'ey	فارسی بولی آیئنہ ترکی سوچی بائی نہ ھندی بولتے ارسی آئے منہ دیکھو حوائے بنائے

"Farsça konuşmayı denedim olmadı, Türkçe düşündüm beceremedim. Hintçe konuşunca her şey aydınlanıyor ve yüzünüzü gören de söylesin."[1652]

**

یادلم رابر از محرم شو

یاتنم را بدوز و مرحم شو

"Ya gönlümü al ve gizlen, ya da vücudumu dik (yaralarımı sar) ve merhem ol."[1653]

**

زعشق آراست لوح آب و گل را

بدان جان زندگی بخشید دل را

O, aşk ile su ve çamurdan oluşan bu levhayı (dünyayı) süsledi ve onunla (aşkla) gönüllere hayat verdi."[1654]

**

عشق گرچه نشان بد بختي است

نزد عاشق سعادت ابدی است

"Gerçek aşk talihsizliğin belirtisidir, yine de aşıklar için ebedi saadettir."[1655]

**

دل لبي عشق را من دل نه گويم

تن لبي سوز را جز گل نه كويم

[1652]Türkmen, Emir Hüsrev-i Dehlevi'nin Urduca'nın Doğuşundaki Rolü, s. 25
[1653]Türkmen, Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti, s. 56
[1654]Türkmen, Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti, s. 62
[1655]Türkmen, Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti, s. 62

“Aşksız gönüle ben gönül demem, yanmayı bilmeyen vücuda çamurdan başka bir şey demem."[1656]

**

خداوندا چون جان دادی دلم بخش

دل عاشق نه جان غافلم بخش

“Tanrım madem ki can verdin, o halde bana gönül ver, aşıkın gönlünü ver, gafilin canını verme.”[1657]

**

ای دل بچشم عبرت نظاره جهان کن

ظاهر بهان چی بيني نظاره بهان کن

“Ey gönül, ibret gözüyle dünyayı seyret, görünen gizliliklere pek bakma,esas derinliklerdeki gizliliklere bak.”[1658]

**

عاشقان را درد لبي مرهم خوشست

بيد لانرا ديده پرنم خوشست

“Aşıklar için ilacı mümkün olmayan acılar hoştur. Kalpsiz olanlar için ise yaşlı gözler hoştur.”[1659]

3.2.2. Mirza Abdulkadir Bîdil

Mirza Abdulkadir Bîdil, en önemli Sebk-i Hindi şairlerindendir. Urdu Edebiyatında Bîdil’in etkisinde kalan şairlerden en bilineni Mirza Gâlib’tir. Mirza Gâlib’in bir çok şiirinde Sebk-i Hindi tarzı görülmektedir. Mirza Bîdil, Urdu edebiyatı şairi olmanın yanı sıra İran edebiyatının en büyük şairlerindendir. Bîdil, şiirlerinin çoğunu Farsça olarak yazmıştır. Mirza Bîdil, ataları Türk olan bir şairdir. Mirza Bîdil gibi ataları

[1656]Türkmen, Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti, s. 63
[1657]Türkmen, Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti, s. 63
[1658]Türkmen, Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti, s. 64
[1659]Türkmen, Emir Hüsrev-i Dihlevî'nin Hayatı, Eserleri ve Edebi Şahsiyeti, s. 64

Türk soyundan gelen Urdu edebiyatı şairleri Mir Taki Mir, Mirza Rafi Sauda, Mir Ghulam Hasan ve Mirza Esedullah Han Gâlib en meşhur şairler arasındadır.

Bu şairlerin de ortak özelliği, şiirlerinin çoğunu Sebk-i Hindi tarzı ile yazmış olmalarıdır. Çalışmamızda Mirza Bîdil'i tanıttıktan sonra sırasıyla Mir Taki Mir, Mirza Rafi Sauda, Mir Ghulam Hasan ve Mirza Esedullah Han Gâlib'in kısa hayat hikayeleri, eserleri ve şiirleri birlikte verilmiştir.

3.2.2.1. Mirza Abdulkadir Bîdil'in Hayatı

Mirza Abdulkadir Bîdil, Sebk-i Hindî'nin önemli temsilcilerinden sonra ortaya çıkan ve bu üslûpta kendine has bir tarzı olan en son şair kabul edilmektedir.[1660]

Abdulkadir Bîdil, Abul Ma'ani Mirza Abdul-Kadir Bîdil veya Mevlana Abul Ma'ani Abdul Kadir Bîdil yani Bidel Dehlavi (1642-1720) ünlü Farsi şair ve sufi, Azimabad'da (şimdiki Patna/Hindistan) doğdu. Ailesi Badakşan (şimdiki Afganistan) dandır.[1661]

1054'te (1644) Hindistan'ın Sihar eyaletinde Azlmabad'da (Patna) doğdu. Babası Mirza Abdülhalik Orta Asya'da Arlas adlı bir Çağatay kabilesine mensuptu.[1662] Bazı başka kaynaklara göre, bugün Afganistan'da Kabil eyaletinin bir bölgesi olan Khwaja Rawash'de dünyaya geldi.[1663]

Bîdil, Bâbür Şah (1526-1530) zamanında Buhara'dan hicret ederek, Bengâle tarafına gelen Çağatayların Arlâs (Barlas) boyuna mensup olan ve Azîmâbâd'da (Patna) yerleşen Mîrzâ Abdülhalik Arlâs'ın oğludur.[1664]

Cedleri Babür döneminde (1526-1530) Hindistan'a gelip Hint-Türk İmparatorluğu ordusunda görevlendirilmişlerdi.[1665]

Bîdil' in bütün ailesinin mesleği askerlik olmuştur. Babası Mîrzâ Abdûlhâlik da orduda komutan iken bu mesleği terkederek tasavvufa intisap etmiştir.[1666]

[1660]Mustafa Çiçekler; "Fars Şiirinde Üsluplar,", ***Sözde ve Anlamda Farklılaşma Sebk-i Hindî, 25 Nisan 2005: Bildiriler*** (haz. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul 2006, s. 28

[1661] Yaseer Arsalan Khan, Contribution of the Sufis in The Development of Persian Language and Literature Bihar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Jawaharlal Nehru University Centre for Persian and Central Studies School of Language Literature and Cultura Studies, , New Delhi, 2010, s. 115

[1662] https://islamansiklopedisi.org.tr/Bîdil (26.07.2019).

[1663] Khan, a. g. t., s. 115

[1664] Şenol Korkmaz, "Bâbürlüler Dönemi'nde Yaşamış Sufi Bir Şair, Bîdil ve Özbek Yazar Fıtrat'ın Bîdil (Bédil) Biyografisi", ***Turkish Studies, Cilt: 12, Sayı: 30,*** 2017, s. 348

[1665] https://islamansiklopedisi.org.tr/Bîdil (26.07.2019).

Babası harika bir askerdi, ancak gençlik yıllarındasufi Mutlak Gerçeklik kavramını benimseyerek yaşamış ve dünyadan elini eteğini çekmişti[1667].

Dünyaya gelen çocuğuna da kendisine manevî mürşit olarak kabul ettiği Abdülkâdir Geylânî'nin (ö. 561/1165-6) ismine imtisâlen Abdülkâdir adını koymuştur.[1668]

"Bîdil'in atalarının Hindistan'a göçünün hangi tarihte gerçekleştiğine dair kesin bir kanıt yoktur. Asıl olarak Ceyhun nehrinin ötesinde Turan ülkesindendirler ve Buhara'da yaşamışlardır. Araştırmalarda Hindistan'a ilk göç eden Bîdil'in atalarına ilişkin sorular kısır kalmıştır."[1669]

"Mirza Abdul Khaliq yaşlandığı zamanlar 1054 hicri (miladi 1644) oldukça talihli yıllarıydı bir oğlu olmuştu. Mirza Abul Kasım Tirmizi , Sufi Sayyidve Mirza Abdul Khaliq samimi arkadaşlardı, matematikve astrolojide oldukça bilgi sahibiydiler. Halik,Üstatlarına olan saygısından oğlunun adını "Abdul Qadir" koyarak bu sadakatini ölümsüzleştirdi."[1670]

Bîdil (Mîrzâ Abdülkâdir b. Abdülhâlik Arlâs), aslen Türk olup Hindistan'da yetişmiş Farsça yazan şairlerin en büyüğüdür. Ayrıca, İran şiirinde Sebki hindi üslubunun önde gelen temsilcilerindendir.[1671] Sebk-i Hindî'nin önemli temsilcilerinden olan Bîdil, Farsça şiirler söylemiştir.[1672]

Husain Kul Han, Azimabad'ın ünlü eseri "Tezkire-i Nishar-i Işk" isimli kitabında Şairin Barlas soyuna ait olduğunu söylemiş, ama başka tezkire yazarları onu doğrulamamışlardır. O, Han Arzu Rieu'dan yararlanarak onun Arslaslardan olduğunu söylemiştir.[1673]

Şiir yazmaya başladığı dönemde Remzi mahlasını kullanan Abdülkadir yine şeyhi Mevlana Kemal'in isteği üzerine Bîdil mahlasını aldı.[1674] Beş yaşında iken babasını kaybeden Bîdil'in eğitimi ile annesi ve amcası Mîrzâ Kalender ilgilenmişlerdir.[1675]

[1666]Çiçekler, a. g. e., s. 28
[1667] Abdul Ghani, ***Life and Works of Abdul Qadir Bîdil***, Publishers United Ltd., Lahor, 1960, s. 3
[1668]Çiçekler, a. g. e.,, s. 28
[1669] Ghani, a. g. e., s. 3 (özetle)
[1670] Ghani, a. g. e., s. 4 (özetle)
[1671] Korkmaz, a. g. m., s. 348
[1672] Şentürk, vd. a. g. e., s.454
[1673] Ghani, a. g. e., s. 1
[1674] https://islamansiklopedisi.org.tr/Bîdil (E.T.:26.07.2019).
[1675] Korkmaz, a. g. m., s. 349

Amcası eğitim verirken Bîdil'den farklıyazarlardan seçkin[9] yazıları ve güzel metinlerinitoplamasını ve sonradan da bunları kendisine göstermesini istemiştir. Bu aslında araştırma işiydi. Geleneksel yollar terk ediliyor ve Bîdil usulca şiirsel eserlere yöneliyordu, hayal ve yoğunlaşma onun ikinci doğası olmuştu. Bîdil kendisini takdir eden amcası Mirza Qalandar'e her gün bir bilgiyi sesli olarak okurdu. Mirza Qalandar bazen duyduğu zarif mısra karşısında meşk oluyor ve doğaçlama bir şekilde devamını getiriyordu. Bîdil'in amcasından aldığı bu ilham sayesinde Bîdil onu sanki hocasıymış görüyordu. Amcasından iyi bir terbiye aldığını kendisi de dillendirmekteydi.[1676]Bîdil bu eğitime paralel olarak tüccar ve büyük bir fakih olan dayısı Mîrzâ Zarîf'in himayesinde yetişmiştir.[1677]

Babasının harika hatıraları hakkında hatırlayabildiği tek şey sadece son zamanlarıydı. Sonrasında Mirza Kalenderonu korumasına aldığında üvey kardeşiyle babasının disiplini altına girdi. Sonra Bîdil'in eğitimiyle ilgilenilmedi ama altmış yılının altıncı ayın başında,annesi gibi erdemli bir kadın tarafından alfabe öğretilen bir öğretmen sorumluluğu vardı. Yedi aylık gibi kısa bir sğre zarfında Kuranı Kerimi okumayı bitirmiştir. Annesi öldüğü zaman isetamamen Mirza Kalender'in koruması altına girdi.[1678]

İyi bir öğrenim gördüğü anlaşılan Bîdil 1070'te (1659-60) Bengal 'deki birçok büyük şehri gezdi ve Orissa'ya (Cuttack) gidip üç yıl kaldı. Burada dayısı Mirza Zarif vasıtasıyla döneminin kutbu sayılan Şah Kasım Hüvellahi'ye intisap etti. Dayısının ölümü üzerine Orissa'dan o zaman Şahcihanabad adı verilen Delhi'ye geldi (1664).[1679]

Bîdil, on yaşında iken ilk şiiri "Çahar Unsur"u yazmıştır. Sonrasında klâsik İran şairlerinin eserlerini okurken aynı zamanda sûfîzmin zengin mirasını özümsemeye devam etmiştir ve donanımlı bir şair olmuştur. İlk şiirleri İranlı hocalarının etkisindedir. 1644'te Delhi'ye gittikten sonra ise gittikçe daha fazla Hint stilinde (sebkihindi) yazmaya başlamıştır.[1680]

[1676] Ghani, a. g. e., s. 13
[1677] Korkmaz, a. g. m., s. 349
[1678] Ghani, a. g. e., s. 9
[1679] https://islamansiklopedisi.org.tr/Bîdil (E.T:26.07.2019).
[1680] Korkmaz, a. g. m., s. 349

Arapça gramer, İran yazısını ve düz yazıyı on yaşında öğrendi. Felsefe için zihni gelişmemişti henüz. Buna rağmen bakış açısı, çok yavaş ve istikrarlı bir şekilde oluşmaktaydı. "Maklab sunar gibi yetkinliğime katkı sağlayan her kalabalık ve bir adım daha ileri gitmemi sağlayacak her kelimeler, benden önceki gizemli kitap, her ince noktayı benden önce ortaya çıkaran veheraforizma gerçekliği ayyuka çıkartmıştır. Bir tür keskin zeka Cömert Tanrı tarafından bana bahşedilmiştir!"[1681]

On yaşına kadar mektebe devam eden Bîdil, bir gün bir kavga yüzünden amcası tarafından okuldan alınır. Bundan sonra eğitimine büyük bir gayretle evde devam eder. On yaşında hafız olur.[1682]Ayrıca Bîdil, on yaşında iken ilk şiiri "Çahar Unsur"u yazmıştır.[1683]

Bîdil ilk şiirini yazdığında, on yaşındaki bir çocuğun bir kadar güzel bir şiir yazamayacağını söyleyen insanlar tarafından cesareti kırılmıştır. Yine de, o zamanlar Bîdil ruhundan gelen mistik titreşimler onun şiir yazmasını tetikledi. Yazdığı şiirler gökkuşağının bütün renkleri gibi güzel ve adeta bir hilal gibi zarif olmasına karşın onların eleştirilmesi korkusuyla yakıp yok etti. Bu süre zarfında Bîdil klasik Fars şiirleri yazdı.[1684]

Sonrasında klâsik İran şairlerinin eserlerini okurken aynı zamanda sûfîzmin zengin mirasını özümsemeye devam etmiştir ve donanımlı bir şair olmuştur. İlk şiirleri İranlı hocalarının etkisindedir.[1685] Dayısının ölümü üzerine Orissa'dan o zaman Şahcihanabad adı verilen Delhi'ye geldi (1664). Evrengzib'in maiyetinde bir asilzade ve aynı zamanda bir şair olan Akıl Han Razi'nin iltifatına mazhar oldu. Yirmi beş yaşında evlendi ve Evrengzib'in oğlu A'zam Şah'ın ordusunda görev aldı. Bir süre sonra bu görevinden ayrıldı.[1686]

Bîdil yirmi bir yaşında, hayatın çiçek açtığı dönemdeydi. Orta boyluydu, geniş omuzlarının ve iri yarı vücudunun üzerinde yakışıklı bir yüzü vardı. Tıraş olurdu. Kaşlarının eğrilerini birbirine güzelce uzanırdı ve geniş alnı kaderinde yazılı yüceliğin göstergesiydi. Kısık sesle konuşması etkileyici ve asil görünümünü yüceltirdi. Güçlü ve enerjik Moğol torunu olan Bîdil, çocukluğundan beri sahip

[1681] Ghani, a. g. e., s. 9
[1682]Çiçekler; a. g. m,, s. 28
[1683] Korkmaz, a. g. m., s. 349
[1684] Ghani, a. g. e., s. 15
[1685] Korkmaz, a. g. m., s. 349
[1686] https://islamansiklopedisi.org.tr/Bîdil (E.T.:26.07.2019).

olmaya çabaladığı herkül gibi bir güce sahipti. Güreş alıştırmaları yapar ve her gün egzersiz olarak dört bin defa oturup kalkardı. Ayrıca olağandışı bir şekilde çevikti.[1687]

Bîdil, yirmi altı yaşında "Tılsım-ı *Hayret"* adlı mesnevisini yazdı, sarayda yüksek bir görevde bulunan Newab Şükrullah Han'a gönderdi. Şükrullah Han ve oğlu Şakir Han tarafından Delhi'de bir malikane *ve* maaşla taltif edildiğinde kırk bir yaşındaydı.[1688]

I. Bahadır Şah'ın (1707- 1712) ölümü üzerine baş gösteren siyası istikrarsızlıklar onu da etkiledi *ve* idare mevkiinde bulunan bazı arkadaşlarının bir saray darbesiyle yönetimden uzaklaştırılmaları üzerine yetmiş yedi yaşında iken Delhi'den kaçarak Lahor'a gitti. Durum düzelince bir buçuk yıl sonra tekrar Delhi'ye döndü.[1689] Bîdil, Delhi'demünzevi bir hayat sürdü.[1690] Bîdil mali yönden sıkıntı çekmeden yaşadı. Altmış yedi yaşında iken oğlu Abdülhalik'in ölümü (1711) onu çok sarstı *ve* üzüntüsünü, ünlü Türk şairi Abdülhak Hamid'in *Makber'i* üzerinde de tesirleri görülen mersiyesiyle dile getirdi.[1691]

Bîdil, Delhi'de oldukça devam eden uzun ve münzevi hayatından sonra 4 Safer 1133'te (M 5 Aralık 1720) tifodan öldü ve evinin bahçesine gömüldü.Mezarının yeri zamanla kaybolmuş, günümüzde mezarından hiçbir iz kalmamıştır. Hindistan'da bulunan şimdiki mezarı ise bir mezar taşının bulunduğu temsili bir yerdir.[1692]

3.2.2.2. Mirza Abdulkadir Bîdil'in Şiir Anlayışı

Gençliğinden itibaren şairliği, yeni mânâlar bulmaktan ibaret gören Bîdil, esrar ve rumuza olan yönelişini göstermek üzere Remzî mahlasını kullanmıştır. Ebu'I-meânî lâkabı da bu sebepten verilmiştir. Bîdil şiirlerinde hep yeni mazmunlar bulma peşindedir.[1693]

Bîdil, şiirde tasavvufî fikirlerin ifadesinde daha önceki mutasavvıflardan hayli ayrılmaktadır. Bîdil; gönlün özlem duyduğu gerçek varlığa erişmek macerasını, eski

[1687] Ghani, a. g. e., s. 28
[1688] https://islamansiklopedisi.org.tr/Bîdil (E.T.:26.07.2019).
[1689] https://islamansiklopedisi.org.tr/Bîdil (E.T.:26.07.2019).
[1690] Korkmaz, a. g. m., s. 349
[1691] https://islamansiklopedisi.org.tr/Bîdil (E.T.:26.07.2019).
[1692] Korkmaz, a. g. t., s. 349
[1693]Çiçekler, a. g. m., s. 30

sûfîlerde olduğu gibi his ve heyecanla değil, genellikle olağan hayattan alınmış örnekler ile süslü fikirler hâlinde ifade etmiştir.[1694]

Tasavvuf ve Hind felsefesinin etkisi altında kalan Bîdil'in şiirlerinde varlığın sırrını çözmeye yönelik bir gayret görülür. Bu gayret ona bir dinamizm ve evrensellik kazandırmıştır. Gazellerinde Emîr Hüsrev-i Dihlevî ve Mevlânâ'nın, kasidelerinde ise Şirvânî'nin etkisi görülmektedir. Özellikle tasavvufî gazelleriyle üstad olarak kabul edilen Bîdil'in şiirleri anlaşılması zor mazmunlarla doludur.[1695]

Bîdil'in şiirlerinin özelliği fikirlerini iyice ifade edebilmek için yeni yeni terkipler icat etmesidir. Öyle ki, bu nedenle Bîdil'in şiirleri her aydın tarafından anlaşılmamış ve Türkistan'da "Bîdilci", Afganistan'da ise "Bîdilhân" denen ve Bîdil'i anlamakla ün salmış bazı kimseler ortaya çıkmıştır. Bîdil'in üslubu kendi karmaşık ve çok yönlü kişiliğini yansıtır. İlk şiirleri sonraki şiirlerinde hâkim olacak biçimsel unsurlardan yoksundur. Yine de anlam kapalılığı ve gizli manaları tercih etmesi onu büyük bir şair olduğu kadar, büyük bir de sûfî yapmıştır. Üslubunun matlığına rağmen mısralarının halk ruhu olarak adlandırabileceğimiz bir dengesi vardır. Bunlar da günlük konuşma dili, Hintçe kelimeler ve ifadelere yansımıştır. Bu, 17. yüzyıl sonlarına doğru yaygın bir akımdır, fakat Bîdil Urduca bilgisini egzotik kelime oyunları ve alışılmadık edebî araçları mısralarına aktararak kullanmıştır.[1696]

Bîdil, şiirsel çağdaşlarından çok daha hoşgörülü görüşlere sahipti. Özgür düşünceyi tercih etmiştir.[1697]Zamanı gelmiş inançlarını kabul etmek için özgür düşünmeyi tercih etti, insanlar arasında yer aldı, genelde beğenmediği din adamlarını reddetti.[1698]

Nadir teşbih ve istiarelerden de yeni manalar çıkaran Bîdil, bunun için özel kelimelerden faydalanır:

Tıflî çi mumkin est reved ez mizâc-i şeyh

Her çend mû sefîd koned pîrzâde est[1699]

[1694] Korkmaz, a. g. m., s. 350
[1695] Şentürk, vd. a. g. e., s. 454- 455
[1696] Korkmaz, a. g. m., s. 350
[1697] Khan, a. g. t., s. 115
[1698] Khan, a. g. t., s. 116
[1699]Çiçekler, a. g. m., s. 30

“Bir çocuğun şeyhin mizacından uzaklaşması nasıl mümkün olabilir? Saçını ne kadar ağartsa da, o yine 'pîrzâde'dir.”[1700]

Bîdil, 1644’te Delhi’ye gittikten sonra ise gittikçe daha fazla Hint stilinde (Sebk-i hindi) yazmaya başlamıştır.[1701] Bîdil çoğunlukla Farsça Gazel ve Rubai (dörtlük) yazdı. Fars edebiyatında "Hint Şiir Okulu" un önde gelen şairlerinden biri olarak kabul edilir; benzersiz bir tarzı vardır.[1702]

Bîdil'in gazellerinde görülen bahir seçimindeki isabet, kelimelerin etkileyiciliği ve duygu yoğunluğu, mesnevilerinde de görülmektedir. "Tûr-ı Ma'ri-fet" mesnevisinde, dağ, bulut, rüzgâr, yağmur taneleri, suyun bolluğu, gökkuşağı vb. semboller göz önüne alınarak oluşturulan duygu yoğunluğuyla öyle güzel manalar çıkarmıştır ki, benzerine rastlamak mümkün değildir. Aynı zamanda iyi bir rubai şairi oîan Bîdil, rubailerinde tasavvufî konuları işlemiştir. Kaside, kıta ve terkîb-i bendleri de son derece güzeldir.[1703]

Hint destanı Mahabarata’yı ezbere bildiği bilgisi temelsiz olsa da Hint felsefesini çok iyi bilmektedir.[1704] Bîdil’in etkisi Hindistan’da da Sadullâh Golşan ve Seraceddin Ali Han Arzu gibi öğrencileri sayesinde beyitleri Urdu şiirini bir kalıba sokmada ve Hint üslubunun (sebkihindi) bütün mirasını o dile taşımada önemli bir rol oynamıştır. Etkisi belki de en açık şekilde Urdu şairi Mîrzâ Esedullâh Gâlib ve Muhammed İkbâl üzerinde görülür.[1705]

Ayrıca pek çok Farsça (Tacikçe) klasik müzisyen, örneğin Muhammed Hüseyin Sarahang, Bîdil'in gazelini bol bol söylediler.[1706]

Bîdil, tasavvufun ruhanî mirasını önemli derecede İran şiir biçimlerinin mükemmel ustalığı ile birleştirmiştir. Fakat, Hint-İran edebiyatının geleneksel kalıplarının üzerine çıkmıştır. Yaklaşık 147.000 mısra yazmış sûfî bir şair olan Bîdil, şiirde Sa’dî ve Mevlânâ, nesirde ise El-Ensârî, ElHerevî ve El-Gazâlî ile kıyaslanır. Şeyh Ahmed

[1700] Çiçekler, “ a. g. m., s. 31
[1701] Korkmaz, a. g. m., s. 349
[1702] Khan, a. g. t., s. 115
[1703] Çiçekler, a. g. e., s. 32
[1704] Korkmaz, a. g. m., s. 349
[1705] Korkmaz, a. g. m., s. 350
[1706] Khan, a. g. t., s. 116

Serhendî, Şah Veliyyullâh Dihlevî ile birlikte Bâbürlü Hindistan'ının üç esas entelektüel figüründen biri olarak kabul edilir.[1707]

Hem Mirza Gâlib hem de İkbal-e Lahori ondan etkilendiler.[1708] Edebi eleştirmenler Muhammad-Reza Shafiei-Kadkani ve Shams Langrudi Bîdil'in İran'daki yeniden ortaya çıkışında etkili olmuşlardır.[1709]

3.2.2.3. Mirza Abdulkadir Bîdil'in Eserleri

Bîdil, döneminde hâkim olan Farsça dışında Arapça, Bengalce, Urduca, Sanskritçe ve atalarının dili olan Çağatay Türkçesini de bilmekle birlikte eserlerini Farsça ile yazdı.[1710] Tasavvufun ve Hint felsefesinin etkisi altında kalan Bîdil'in şiirlerinde varlığın sırrını çözmeye yönelik bir çaba görülür.[1711]

Bîdil, güçlü bir Kulliyat da dahil olmak üzere birçok eser bıraktı.[1712] Bîdil'in yazmış olduğu eserleri manzum ve mensur olmak üzere iki sınıfta toplayabiliriz.[1713]

Manzum ve mensur birçok eseri olan Bîdil'in Dîvân'ının yanında. Muhît-i A'zam, Tılsım-ı Hayret, Tûr-ı Ma'rifet ve İrfan isimlerinde tasavvufî mesnevileri vardır.[1714]

Mirza Abdulkadir Bîdil'in Manzum Eserleri

Bîdil'in manzum eserlerindeki beyit sayısı 147.000'i bulur. Gazellerinde Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin (ö. H 726 / M 1325) bazen de Mevlânâ'nın, kasidelerinde ise Hâkânî-i Şirvânî'nin (ö. H 595 / M 1199) etkisi görülür. Bîdil'in Dîvân'ın yanı sıra mesnevi tarzında yazılmış 4 eseri vardır. Bîdil'in mesnevileri söz sanatları ve mistik sezgilerin dengelenmesiyle karakterize edilebilir.[1715]

Küçük yaştan itibaren şiir söylemeye başlayan Bîdil'in manzum eserlerinin beyit sayısı büyük bir yekûn tutmaktadır. Eserleri gerek ayrı ayrı, gerekse külliyat halinde birçok defalar basılmıştır. Son olarak külliyatı üç cilt halinde Ekber-i Bihdârvend ve

[1707] Korkmaz, a. g. m., s. 350
[1708] Khan, a. g. t., s. 115
[1709] Khan, a. g. t., s. 116
[1710] Korkmaz, a. g. m., s. 352
[1711] https://islamansiklopedisi.org.tr/Bîdil (E.T.:26.07.2019).
[1712] Khan, a. g. t., s. 116
[1713] Korkmaz, a. g. m., s. 352
[1714] Şentürk, vd. a. g. e., s. 455
[1715] Korkmaz, a. g. m., s. 352

Pervîz Abbâsî-yi Dâkânî tarafından 1376 hş de Tahran'da İlham yayınları arasında neşredilmiştir.[1716]

a.Divan

Gazeller, kasideler ve rubailerden ibarettir. Fakat kasideleri hükümdar veya emirler için söylenmiş methiyeler olmayıp, yalnız beyit sayısının gazellerdekinden fazla olması ile kasideye benzer. Bîdil'in mistik ve tutkulu gazelleri, Hint-İran geleneksel edebiyatı arasında en iyileridir. Nicelik ve nitelikte sadece Emîr Hüsrev-i Dihlevî onunla eşit tutulabilir. Bîdil, ödül ya da himaye beklemeden daha ziyade minnetini ifade etmek için birkaç methiye (kaside) yazmıştır. Peygamberi ve damadı Ali'yi öven uzun kasideleri Hâkânî-i Şirvânî'yi taklit eder.[1717]

b. Çağatayca Manzume:

Bîdil, eserlerini Farsça yazmakla beraber onun 67 beyitlik Çağatay Türkçesi ile yazılmış bir manzumesine de rastlanmıştır. Bîdil, atalarının dili olan Çağatay Türkçesini de öğrenmiş ve bu dille şiir de yazmıştır. Bîdil'in bu Çağatayca manzumesi Kâbil'de Millî Eğitim Bakanlığı Kütüphanesi Millî Arşivi'nde bulunan bir divanında bulunmuştur.[1718]

c. İrfan

Bîdil' in 1712 ·de bitirdiği en uzun ve ünlü mesnevisidir. Senâî'nin "Hadîkatü'l Hakîka"sı vezninde (hafif) ve otuz yıl içinde kaleme aldığı bu eser kainat ve yaratılışın tasviri ile başlar, insanın şaşkınlığı ve güneşle diyaloğu, köylüler, ticaret, okuma, sanat ve büyü, idrak ve akıl, insanın güneşle diyaloğuna dönüş ve ardından Allah ın üstünlüğünü anlatan bir hatime ile son bulur. Eserde Hint trajedisi ile ilgili birçok etkileyici hikayeye de rastlanır. Kamadi ve Meden adlı aşk destanı bunlardan biri olup bu Bfdil'in Hint mitoloji ve dinleri hakkındaki geniş bilgisini gösterir.[1719]Tasavvufi meselelerden bahseden en büyük mesnevisidir. 1124/ 1712 yılında tamamlanmıştır.[1720]

[1716]Çiçekler, a. g. m., s. 29
[1717] Korkmaz, a. g. m., s. 352
[1718]Korkmaz, a. g. m., s. 353
[1719]https://islamansiklopedisi.org.tr/Bîdil (E.T.:26.07.2019).
[1720]Çiçekler, a. g. m., s. 29

ç. Muhit-i A'zam

Muhit-i A'zam- 1074 (1663-4) 'te yirmi yaşında iken yazdığı sembolik bir sakiname olan bu kitap Bîdil'in ilk eseridir.[1721]

Bu eser, sekiz bölümden ibaret olup Zuhûrî'nin Sâkînâme'si üslubunda kaleme alınmıştır. Mütekârib bahrinde yazılmış bulunan eserde kâinatın yaratılışı ve insanın eşref-i mahlûkat kılındığı hususu tasavvufî tabirlerle tasvir edilir. Kâinatın yaratılışı anladtıldıktan sonra tekrar Allahâ vusulden bahsedilir.[1722]

d. Tılsım-ı Hayret

1080(1669-70) veya 1096(1685)'da tamamlanan eser, sembolik bir mesnevidir.[1723]

Attar'ın Mantıku't-Tayr adlı eserini andıran bu kitabı yirmi altı yaşında iken yazdı. Alegorik nitelikteki eserde Allah'ın zat ve sıfatları ile ruh ve beden ilişkileri üzerinde durulur. Bu eserde İbnü'l-Arabf'nin düşüncelerinin etkisi görülmekle birlikte ondan ayrılan yönleri de vardır. Nitekim Allah'a ulaşmak makamında diğer sunler tarafından sık sık kullanılan "fena fillah" tabirine rastlanmaz.[1724]

e. Tûr-ı Ma'rifet

Eseri, Bîdil ömrü boyunca en yakın arkadaşı ve Babürlü valisi olan Nevvâb Şükrullâh Han ile Hindistan'ın Bîrat Dağlarında yaşarken 1687-88 yıllarında yazmıştır. 1100 beyitten oluşur ve Bîrat Dağlarının Muson yağmurları sırasındaki görüntülerini tasvir eder.[1725]353

Ayrıca eser, Bîdil'in Şükrullâh Han ile Birat'a yaptığı seyahat sırasında (1097/1686 veya biraz sonra) kaleme aldığı bu eser, seyahat izlenimlerini de anlatır. Bu seyahatte, Bîdil'i en çok meşgul eden husus, her an Allah'ı ve hayat ile ölüm arasındaki farkları düşündüren tabiat manzaraları olmuştur.[1726]

Eserde tabiat çok canlı bir şekilde tasvir edilmiş, doğal güzellikler büyük bir heyecan, tefekkür ve hayal gücü ile anlatılmıştır. Eserde şair seyahat intibalarını

[1721]Çiçekler, a. g. m., s. 29
[1722] Korkmaz, a. g. m., s. 352
[1723]Çiçekler, a. g. m., s. 29
[1724]https://islamansiklopedisi.org.tr/Bîdil (E.T.:26.07.2019)
[1725] Korkmaz, a. g. m., s. 353
[1726]Çiçekler, a. g. m., s. 29

anlatır. Fakat bu seyahatte onu en çok meşgul eden nokta, insanlardan çok kendisine her an Allah'ı ve hayat ile memat arasındaki farkları düşündüren tabiat manzaraları olmuştur.[1727]

Mirza Abdulkadir Bîdil'in Mensur Eserleri.

a.Nikât

Secili bir üslupla yazılmış aralarına rubaîler, kıt'alar, gazeller, mesneviler, mukaddimeler serpiştirilmiş genellikle felsefî ve mistik konuları ele alan, aynı zamanda sosyal ve hicivsel dokundurmaları olan bir eserdir. Ahmet Ateş'in verdiği bilgilere göre bu eser müstakil bir eser olmayıp Çehâr Unsur'dan yapılmış ihtisardır. [1728]

Kitapları şunlardır "Tılsım-e Hayret", "Tur-e Ma'refat", "Çahar Unsur" ve "Ruqa'at".[1729]

b. Çehâr Unsur:

Bîdil'in en büyük eseri olup dört kitaptan ibarettir. Konusu, çoğunluğu kendi hayatından alınmış küçük hikayeler ile çeşitli meseleler hakkındaki düşüncelerinden ibarettir. 1116/1704 yılında tamamlanmıştır.[1730] (sem 29)

Bîdil bu eserini yirmi yılda tamamlamıştır. Dört unsurdan (hava, su, ateş ve toprak) esinlenerek aynı adı verdiği bu eser şairin ruhî ve fikrî hayatının da bir otobiyografisidir. Secili bir üslupla kaleme alınan eserin çeşitli yerlerine gazel, rubai ve mesnevi şeklindeki manzumelerde serpiştirilmiştir. Eserde, konu genellikle kendi hayatından alınmış küçük kıssalar ile muhtelif meseleler hakkındaki düşüncelerinden ibarettir.[1731]

c. Ruka'ât:

Bîdil'in, çoğunluğu hükümdar ve emirlere çeşidi vesilelerle yazmış olduğu mektuplarından oluşmaktadır.[1732]Bîdil bu eserinde Nevab Şükrullah Han ve diğer

[1727] Korkmaz, a. g. m., s. 353
[1728]Korkmaz, a. g. m., s. 354
[1729]Khan, a. g. t., s. 115
[1730]Çiçekler, a. g. m., s. 29
[1731]Korkmaz, a. g. m., s. 354
[1732]Çiçekler, a. g. m., s. 29

Türk subayları ile şeyhi Abdülaziz izzet ve aralarında Nizamülmülk Asafcah gibi Asafcahi hanedanını kuran kişilerin de bulunduğu müridierine mektuplar yazmıştır.[1733]

3.2.2.4. Mirza Abdulkadir Bîdil'den Seçme Şiirler

گرنقاب سخن شگافته ای

انچه در وہم نیست یافته ای

جهل ہا علم شد به نور سخن

علم جہل است بے ظہور سخن

سخن است آنکه که زیر تا بم ازوست

نه ہمیں ناله خامشی ہم ازوست

به تخیل اگر خطاب کنند

ازسخن طورے نتخاب کنند

ور خموشی اشارتے دارد

سخن آنجا عبارتے دارد[1734]

"Şiirin çehresindeki örtüyü kaldırırsan, hayalin ötesinde şeyler görürsün. Cehalet söylemin ışığında bilgiye dönüşür, eğer kelime kendini göstermezse, bilgi cehalete dönüşür. Kelime yüksek olanı da alçak olanı da gösterir, sadece ağlayıp sızlamayı değil; sessizliği de gösterir, Muhayyileyle konuşulduğunda şiirin tarzlarından bir tarz seçilmiş olur. Eğer eşsizliğin kendi imaları ve jestleri varsa, konuşmanın da kendine göre metinleri vardır."[1735]

**

[1733]https://islamansiklopedisi.org.tr/Bîdil (E.T.:26.07.2019).
[1734]Shamsur Rahman Faruqi, "A Stranger in The City: The Poetics of Sabk-e Hindi", Annual of Urdu Studies, Cilt: 19, 2004, s. 73
[1735]Şemsürrahman Faruki, Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi'nin Poetikası, Çev: Ali Fuat Bilkan ve Özgür İldeş, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2007, s. 30

با ہیچ کس حدیث نه گفتن نه گفته ام

برگوش خویش گفته ام و من نه گفته ام[1736]

“Suskunluğumun hikâyesini hiç kimseye anlatmadım, yalnızca kendi kulağıma söyledim, ama konuşmadan.”[1737]

**

یارم هر در سخن می آید

بوئی عجبش ازدهن می آید

این بوی قرنفل است نکهت گل

یار ئجہٗء مشک حتن می آید

“Sevgilim ne zaman konuşsa, değişik bir koku yayılırdı etrafa. Bu hoş kokulu bir karanfil mi, gül mü? Yoksa Çağatay mis kokusu mu?”[1738]

**

به بیس به ساز و مپرازترانه که ندارم

توان به دیده شنیدن فسانه که ندارم[1739]

“Onu benim vasıtalarımla değerlendir ve bana sorma. Bilmediğim şarkıyı; eğer görürsen, bilmediğim bir hikaye duyabilirsin.”[1740]

*

بیدل چقدربرتو نفس سوخته

کاین شعلۀ بیان کلامت آموخته اند

ای شمع زپر تو تواندیشه کداخت

گویا بگداز دلت آفروخته اند

[1736]Faruqi, A Stranger in The City: The Poetics of Sabk-e Hindi, s. 79
[1737]Farukî,Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi’nin Poetikası, s. 60
[1738]Ghani, a. g. e., s. 10
[1739]Faruqi, A Stranger in The City: The Poetics of Sabk-e Hindi,s. 79
[1740]Farukî,Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi’nin Poetikası, s. 60

“Bîdil, ne acılar çektin yürüdüğün yolda? Sana böylesine etkileyici şiir yazmayı öğrettiler. Ey mum, senin ışığında hayal gücü eridi; kalbini eriterek seni aydınlattılar demek bu.[1741]

**

حیال اگرہوس آہنگ مشق آزادیست

چو بوے گل بہ صبا معنی نہ بستہ نویس[1742]

“Eğer muhayyilen özgürlüğü ister ve buna cesaret ederse, açık uçlu temalar yazmalısın, tıpkı sabah meltemindeki çiçeğin hoş kokusu gibi.”[1743]

**

خلقے طور صفات و اسما فہمید

از وحدت و کثرت انجمن ہا فہمید

آن مصطلحات مبتذل گشت کہن

انکوں باید معانی ما فہمید[1744]

“İsimlerin ve isnatların tarzının kavrayışını elde etmiş herkes. Birliğin ve bereketin bütün meclislerini kavradılar. Tüm o kelimelere, aşırı kullanıldı ve kadimleşti,

Şimdi artık benim sözlerim anlaşılmalıdır.”[1745]

**

این توی ظاهر که پنداری توی

هست اندر تری تو از بیتوی

اوتواست امانه ایں تو که تنست

آں توی کاں بر تر از ماو منست

[1741]Ghani, a. g. e., s. 16
[1742]Faruqi, A Stranger in The City: The Poetics of Sabk-e Hindi,s. 81
[1743]Farukî, Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi’nin Poetikası, s. 69
[1744]Faruqi,A Stranger in The City: The Poetics of Sabk-e Hindi, s. 81
[1745] Farukî, Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi’nin Poetikası,s. 69-70

توی تو در دیگری آمد فیں

من غلام مرد خودبین چنیں

“Bu görünür sana ben diyorsun, kendi gerçekliğini tam olarak bilmediğinden. O gerçeklik sensin, bu beden değil. O sen, bütün bencil tabirlerden yücedir. O sen başkasında gömülü. Kendini böyle keşfedenin kölesi olurum.”[1746]

**

ہوشے کہ سفیدی و سیاہی فہمید

مپسند کہ سرحق کماہی فہمید

گفتم سخنے لیک پس ازکسب کمال

خواہی فہمید چوں نہ خواہی فہمید[1747]

“Siyahı beyazdan ayıran bir akıl, Allah’ın sırları gerektiği gibi bildiğine inanmaz, bilinme ihtiyacı olduğu için bir söz ediyorum, fakat sadece ben mükemmelliğe ulaştıktan sonra, idrak etmediğinde, beni idrak edeceksin.”[1748]

**

صحبت صاندلاں جوھر اکسیر غناست

لبی صدف قطرہ محال است کہ گوھر

“Temiz kalplinin yanında olmak kendi kendine yetebilen ilmin esasıdır; bir damlanın inciye dönüşmesi anne inci olmadan imkansızdır.”[1749]

**

سازو حشت حقیقتے ساکن نیست

[1746]Ghani, a. g. e., s. 17
[1747] Faruqi, A Stranger in The City: The Poetics of Sabk-e Hindi, s. 81
[1748] Farukî, Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi’nin Poetikası, s. 70
[1749]Ghani, a. g. e., s. 17

ظاہر ہر چند پرزند باطن نیست

گو ہر دو جہاں بہ گفتگو خوں گردد

حرفے کہ بہ خامشی رسد ممکن نیست[1750]

“Deliliğin tabiatı durağan bir şey değildir. Aşikar olan çok yükseklere uçabilir, fakat asla görünmez olamaz. İki dünya kan revan olana dek durmadan konuşsalardı bile,sükut seviyesine erişen konuşma imkansız olurdu.”[1751]

**

می تواں درکلبۂ ماھم شبی را روز کرد

بوریا گر نیست نقش بوریا افتادہ است

“Barakamızda da gece gündüze dönebilir. Hasır yoksa en azından resimleri vardır.”[1752]

**

اگرمعنی خامشی گل کند

لب غنچہ طعلیم بلبل کند[1753]

“Sükut teması bir çiçek açsa, açılmamış udaklı çiçekçik, bülbülün hocası olabilir.”[1754]

**

گربہ پرواز و گراز سعی تپیدن رفتم

رفتم اما ہمہ جا تا نہ رسیدن رفتم[1755]

“Tökezlemeler ve atlamalarla ya da uçarak seyahat ettim. Vasıl olunamayana vasıl olana kadar er yere seyahat ettim.”[1756]

**

[1750] Faruqi, A Stranger in The City: The Poetics of Sabk-e Hindi, s. 82
[1751] Farukî, Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi’nin Poetikası, s. 71
[1752]Ghani, a. g. e., s. 18
[1753] Faruqi, A Stranger in The City: The Poetics of Sabk-e Hindi, s. 84
[1754] Farukî, Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi’nin Poetikası,s. 75
[1755]Faruqi, A Stranger in The City: The Poetics of Sabk-e Hindi, s. 84
[1756]Farukî, Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi’nin Poetikası,s. 76

که کشید دامن فطرتت که به سیرما و من آمدی

تو بہار عالم دیگری به کجا دریں چمن آمدی

نه لے به زمزمه چنگ زد نه نفس در دل تنگ زد

عدم آبگینه به سنگ زد که تو قابل سخن آمدی

چه شد اطلس فلکی قبا که درید آں ملکی ردا

که تو در زیاں کدۂ فنا پئے یک دو گر کفن آمدی[1757]

"Gönlümüntelini çalan neydi? Ki seni bizim aramızda yolundan çevirmek için buraya getirdi? Başka bir dünyanın baharısın sen, nasıl oluyor ki burada bir bahçeesin? Bu birisinin çalgı üfleyen dudakları değildi, bu birisinin hapsedilmiş göğsünde çarpan hapsedilmiş nefes değildir. Hükümsüzlük aynayı taşa fırlattı, böylece sen konuşabildim. Mavi ipek kaftanın ne oldu? O gök mavisi ipek kaftanını kim yırttı. Cehennem azabının bu geçici keder evine avlu yada kefen aramak için geldin."[1758]

**

چناں در خود فرو رفتم به یاد چشم مخمورے

که جوشد از غبارم ناز مژگاں ہاے خوابیده[1759]

"Birisinin sarhoş gözlerinin hafızasını doldurmak için, kendi derinliğime battım; çünkü benim tozumdan şimdi sevgilinin kirpiklerinin cilveleri yükselmekte mütevazi bu uykuda."[1760]

**

آیینه خانه دل آحر به رنگ دادیم

زین بیش آه مارا رنگ اثر نباشد[1761]

[1757]Faruqi, A Stranger in The City: The Poetics of Sabk-e Hindi, s. 85
[1758]Farukî, Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi'nin Poetikası, s. 80
[1759]Faruqi, A Stranger in The City: The Poetics of Sabk-e Hindi, s. 86
[1760] Farukî, Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi'nin Poetikası, s. 89
[1761] Babacan , a. g. e., s. 87

"Gönül evinin aynasını sonunda paslandırdım. Ah bundan fazla renk bize tesir etmez."[1762]

**

Bîdil ez fıtrat-ı mâ kasr-i meânîst bulend

Pâye dâred sohen ez kursî-i endîşe-i mâ

"Bîdil! Mana kasırları bizim fıtratımız sebebiyle yüksektir. Şiir ve söz, bizim düşünce kürsümüz sebebiyle değer kazanmıştır."[1763]

**

Eğer merce'-i zindegi hâk nîst

Hamîden kocâ mî bered pîr râ

"Eğer hayatın dönüş yeri toprak değilse, iki büklüm olmak yaşlıyı nereye götürür?"[1764]

**

Şîşe vu seng âteş u âb ender ender kûhsâr

Âlemî bâ hem cudâ ez asl, düşmenî mî şeved

"Cam ve taş, ateş ve su dağda/tabiatta içice bulunmaktadır.Aslından ayrılan bu varlıklar, birbirine düşman kesilir."[1765]

**

Tıflî çi mumkin est reved ez mizâc-i şeyh

Her çend mû sefîd koned pîrzâde est[1766]

Bir çocuğun şeyhin mizacından uzaklaşması nasıl mümkün olabilir? Saçını ne kadar ağartsa da, o yine 'pîrzâde'dir.[1767]

[1762] Babacan , a. g. e., s. 87
[1763] Çiçekler, a. g. m., s. 30
[1764]Çiçekler, a. g. m., s. 30
[1765] Çiçekler, a. g. m., s. 30
[1766] Çiçekler, a. g. m., s. 30

**

Çi felek çi zerre-i nâ-tuvân be hevâ-yı şevk-i tu per fişân

Tu behâr u alem reng u bû heme âşiyân-i zuhûr-ı tu

"İster felek olsun ister güçsüz zerre, sana kavuşma arzusuyla kanat çırpmaktadır.

"Sen, bahar, renk ve kokular âlemisin; ondaki her şey senin tecelligâhındır."[1768]

**

Heme omr bâ tu kadeh zedîm u ne-reft renc-i humâr-ı ma

Çi kıyâmetî ki ne-mî resî zi kenâr-i mâ be kenâr-i ma

"Bütün ömrümce seninle kadeh tokuşturduk, ama sarhoşluğumuzun sıkıntısı geçmedi. Nasıl bir kıyamettir ki, ne yanımızdan kalkabiliyor, ne de yanımıza gelebiliyorsun? (kavuşmak mümkün olmuyor)."[1769]

**

Saht duşvâr est terk-i sohbet-i rûşen-dilân

Movc bâ ân cehd ne-tuvân gozeşt ez âbhâ

"Gönül ehlinin sohbetini terketmek son derece zordur. Dalga ne tadar gayret gösterirse göstersin, suları aşamaz, ondan ayrılamaz."[1770]

**

Bîdil ez moşt-i gubâr-i hasret-âlûdem me-pors

Yek biyâbân-i hâr hârem yek neyistân nâle-em

"Bîdil! Hasrete bulanmış bu bir avuç toprağın halini sorma. Dikenlerle dolu bir çöl, iniltilerle dolu bir kamışlığım."[1771]

**

Sad seng şod âyîne vu sad katre goher best

Efsûs hemân hâne-harâb est dil-i mâ

[1767]Çiçekler, a. g. m., s. 31
[1768]Çiçekler, a. g. m., s. 31
[1769]Çiçekler, a. g. m., s. 31
[1770]Çiçekler, a. g. m., s. 31
[1771]Çiçekler, a. g. m., s. 32

"Yüzlerce taş/kum ayna oldu, yüzlerce katreden inci vücut buldu. Heyhat, bizim gönlümüz aynı perişanlık hâlinde duruyor."[1772]

3.2.3. Mir Taki Mîr

Mir Takî Mîr, şiirde, döneminin en büyük ismi olmasının yanında, en büyük Urdu şairidir. O, gazel yazarlığının üstadı olarak kabul edilebilir. O en büyük şair olduğu için her zaman insanlar onun yapıtlarını takip ettiler.[1773] O,seçkin bir Urdu şairi ve yazarıydı.[1774]

3.2.3.1. Mir Takî Mîr'in Hayatı

Urdu kasidesinin öncülerinden ve kurucularından birisi olan Mir Takî Mîr, 1722'de Agra'da doğmuştu.[1775]O, asil bir soydan gelmişti.[1776] Mir, dindar bir ailede doğdu; otobiyografisinin ilk kısımları, büyüdüğü gizemli atmosfer hakkında detaylarla doldurulmuştu.[1777]Mir Muhammed Taki, "Mir" ismini kalem ismi olarak kullanmıştır.[1778]

Babası Mir Muhammet Abdullah, Agra'nın Soyluları arasındaydı.[1779]Babası Mir Ali de âlim bir adam idi.[1780]İnsanlar babasına Syed Abdullah derlerdi, ancak o Ali Muttaki takma ismiyle meşhurdu. Mir babasının arkadaşı ve asil bir adam olan Syed Amanullah'tan dersler aldı.[1781] Mir Muhammed Taki'nin resmi olarak okula gittiğine dair bir kanıt bulunmamaktadır. Ancak Arzu'dan Farsça ve Arapça da dahil olmak

[1772]Çiçekler, a. g. m., s. 32
[1773] Shabuddin Rahmatullah, ***Art in Urdu Poetry***, Monu Press, Pakistan, 1954, s. 13
[1774] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 418
[1775]Mir Taki Mir, ***Halat u İntihab-i Kelam***, Feroz Sons Limited, Lahor, 1964, s. 5
[1776] Shabuddin Rahmatullah, a. g. e., s. 13
[1777] Annemarie Schimmel, ***Classical Urdu Literature From the Beginning to Iqbal***, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, Cilt: 3, 1975, s. 178
[1778] Rahmatullah, a. g. e., s. 13
[1779] Mir, a. g. e., s. 5
[1780] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri,*** s. 22
[1781] Seyyid Siraj-ulİslam, Tezkire u Tebsire, Gazanfer Academy Press, Pakistan, 1996.,s. 40

üzere çok şey öğrendi.[1782] Şiire amcası Han Arzu'nun teşvikleriyle başlayan Mir, yine amcasının desteğiyle eğitimini sürdürmüştür.[1783]

Mir'in çocukluğu babasız ve himayesiz bir şekilde acılarla geçmiştir.[1784]Mir, babası öldüğünde sadece 10 yaşındaydı. Babasının ani ölümü bir yığın sorunlara sebep oldu.[1785]Babası ölünce üvey kardeşi tüm mirası kendi üstüne aldı ve kimse Mir'e yardımcı olmadı.[1786]Üvey abisi, tüm mirasa konmuş ve sorun olmaya başlamıştı.[1787]Bu tür durumlardan dolayı (Ağra) Akbarabad'dan ayrıldı ve Nevab Samsaddun Daula'nın sarayının bulunduğu Delhi'de çalışmaya başladı.[1788]O zamanlar Delhi, Sanat ve Bilim'in pınarıydı.[1789]

Nevab Samsaddun Daula, Nadir Şah'ın saldırısı sırasında öldü. Mir yine işini kaybetti, daha sonra (Ağra)Akbarabad'a doğru yol aldı. Mir, burada üvey amcası Siraceddin Arzu'nun evinde kaldı, fakat üvey amcasının misafirperverliği, kötü yaklaşımı Mir'i depresyona sürükledi, amcasının kendisine anormalmiş gibi davranması onu çok üzdü.[1790] Mir'in bir süre sonra amcasıyla arası açılmış; maddi ve manevi bakımdan bazı sıkıntılar çekmişti.[1791]

Son süre zarfında, Agra ona büyük bir gönül yarası verdi. Güzel bir kadına, belki de yakın bir ilişkiye aşık oldu. Ailesi onun gönül olayını öğrenince ona düşmanca davrandılar. Özellikle üvey kardeşi Arzu'yu kışkırttı ve onu da kendisine çevirdi ve ailenin Mir'e davranışları çok sert oldu.Mir Taki, Arzu'yu bir nefesle terk etti ve bir kez daha yollara çıktı. Yaralı bir gururla, sinirli bir sevginin çektiği acı ve yaşama araçlarının yoksunluğu onu zihinsel olarak rahatlattı. Tedaviden sonra iyileşmişti, ama ona acı veren aşk deneyiminin acısı onu hiç yalnız bırakmadı ve bu da şiirdeki yaratıcılığın temel ilham kaynağı oldu.[1792] Sağlıklı hale geldikten sonra Mir çeşitli yerlerde çalıştı ancak hiçbiri ona uygun değildi.[1793] Çok uzun süre işsiz kaldıktan

[1782] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 419
[1783] Ali Fuat Bilkan, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1988, s. 153
[1784] Bilkan, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, s. 153
[1785] Mir, a. g. e., s. 5
[1786] İslam, a. g. e., s. 40
[1787] Mir, a. g. e., s. 5
[1788] İslam, a. g. e., s. 40
[1789] Mir, a. g. e., s. 5
[1790] İslam, a. g. e., s. 40
[1791] Bilkan, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, s. 153
[1792] Ali Jawad Zaidi, ***A History of Urdu Literature***, Sahitya Akademi, 1993, New Delhi, s. 98
[1793] İslam, a. g. e., s. 40

sonra Mir, Re'ayat Han'ın hizmetine girdi ve 1749 yılına kadar onun yanında kaldı.[1794]

Mir'in hayatı, yoksulluk ve sıkıntı içinde geçti. O, gerçekten kalbi kırık bir insandı. Onun gurur ve hassasiyeti o kadar büyüktü ki, kentin zenginlerinden asla bir yardım talebinde bulunmadı.[1795]

Akrabalarının fakirliği, cehaleti gibi kötü şeylere katlanmak zorunda kalmıştı. Hayatında hiç umut yoktu. Bu şartlar Mir'in hayatına böyle kötü bir etki yarattı, Onun hayatı bir üzüntü çeşmesi haline geldi. O, kelimenin tam anlamıyla bir ölüden farksızdı.[1796] Bu sıkıntılar yalnızca Delhi değil, Mir'in hayatı üzerinde de böyle derin bir etki yarattı, Depresyon hastası olduğuna, sadece bundan kendi değil şiiri de etkilenmişti.[1797]

Mir, soyu tarafından "*Seyid"* diye anıldı ve bununla gurur duydu. Başkalarının parmakla göstereceği, ailesinin onurunu kıracak hiçbir şey yapmadı. Mir kendinden emin ve suskun birisiydi. Tamamiyle ağırbaşlı ve ciddiyet doluydu. Urdu'ya bayılırdı. Urdu'ya kendi dili gibi baktı. Eğer birisi bozuk konuşursa, canı sıkılırdı.[1798]

Mir, 1757-1770 yılları arasında Raja Nagar Mai ile birlikte kaldı. Ahmed Şah Abdali'nin işgali sırasında Raja, Delhi'ye çağrıldı ve o da Mir'i yanında getirdi Delhi'deki harap edilmiş bölgelerin görüntüsü Mir'i ağlattı. Bu arada Surajmal, Agra'ya baskı yaptı ve Raja Nagar Mai'ye yardım etmeye çalıştı. Mir, otuz yıl geçtikten sonra evine geri döndü; ancak kendine ait olan hiçbir şey kalmamıştı ve yakında Agra'yı terk etmek zorunda kalacaktı.[1799]

Khawaja Muhammad Basit, amcası Ameer-ul-Amr Nawab Samsum-ud-Daulah'ı önerdi. Nawab, Mir'e bir maaş ayarladı. Bir diğer meşhur şair Mir Cafer Azim Abadi, Mir'deki bilgi edinme tutkusunu gördükten sonra, onu sevgi, şefkat ve sıkı çalışmayla eğitmeye başladı. Bir süre sonra Mir, Amrohalı Syed Sadat Ali Khan ile tanıştı. Mir'e doğuştan yeteneğinden dolayı, şair olmasını önerdi.[1800]

[1794] Zaidi, a. g. e., s. 99
[1795] Rahmatullah, a. g. e., s. 13
[1796] İslam, a. g. e., s. 40
[1797] İslam, a. g. e., s. 41
[1798] Mir, a. g. e., s. 9
[1799] Zaidi, a. g. e., s. 99
[1800] Mir, a. g. e., s. 6

Mir, velileri ile birlikte birçok askeri ve diplomatik faaliyete katıldı. Ağır sıkıntı ve refah günleri sıkıntılı düzenlilikle birbirlerini izledi.[1801]

Mir'in yaşadığı dönem, isyan ve yolsuzluk izleriyle dolu bir dönemdi. Marathalar, krallığı çok husursuz etti ve krallığı yok etti. Her yer karmaşa içindeydi. O sırada Mir, şehrin Nevabları ve Hindu Krallarıyla bağlantı içinde kaldı. Mir, Krallar ve Nevablar arasındaki barışı sağlamak adına bazı başarılı vatansever işler yaptı. Bu Mir'in sadece bir şair değil, aynı zamanda bilge birisi olduğunu gösteriyordu. Ayrıca Mir; Amr Şehri ve Delhi'de toplum içerisinde saygın bir yere sahipti.[1802]

Mir, şiiri nazik ve gurur verici olarak görürdü. Bir keresinde Naevab Asif-ud-Duala, Mir'den *Sone* istedi. Ertesi gün Daula, "Bay Mir, şu istediğim sone ne oldu acaba?" diye sordu. Bay Mir, "Majesteleri! Dün istediğiniz gibi sone hazır ve cebimde" dedi.

Nevab güldü ve dedi ki, "Pekala bayım, ne zaman isterseniz ve ne zaman hazır olursa, söyleyin yeter."

Mir'in suskunluğu en üst seviyedeydi. Bir seferinde Nawab, Mir'i davet etti. Mir gittiğinde, Nawab'ın havuzun başında, elinde bir baston ile dikildiğini gördü. Havuzun içinde *bordo* renkli balıklar vardı.[1803]Mir sadece bu sahneye bakıyordu. Nawab onu gördüğüne çok memnun oldu ve, "Bay Mir, bir şeyler söyleyin." dedi. Mir, yazdığı sone'yi okumaya başladı. Nevab ise bastonuyla balıklarla uğraşırken onu dinliyordu. Mir bu tavrı terbiyesizce buldu ve ikinci, üçüncü dizeden sonra okumayı kesti. Sessizliğini korudu. Nevab, "Oku" dedi. Bay Mir, "Neyi okuyayım? Siz balıklarla oynuyorsunuz. İlgilenmiyorsanız nasıl okuyabilirim?" dedi. Nevab, "Eğer bir dize görürsem, kendiliğinden ilgimi çeker." dedi. Mir buna çok üzüldü, *Sone*'yi cebine koydu ve o dakikadan sonra Nawab'ın evine bir daha gitmemeye karar verdi.

Birkaç gün sonra Mir yolda yürürken, Nevab'ın aracı önüne geliverdi. Nevab ona, "Bizi unuttun. Artık ziyaret etmez oldun." diye sordu. Mir, o anın ortamına hitaben, "Pazarın orta yerinde konuşmak bir soyluya göre değil. Bir sohbet için saat kaç?" dedi.[1804]

[1801] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 419
[1802] Mir, a. g. e., s. 7
[1803] Mir, a. g. e., s. 10
[1804] Mir, a. g. e., s. 11

Mir'in seyahatlerinin sonu yoktu. Kamah, Farrukhabad, Sakkartal ve nihayet Delhi. Hiçbir yerde yerleşik bir yaşamı hayal edemezdi. 1770 yılından on yıl sonra, çoğunlukla Delhi'de kaldı, ancak açgözlülüğü ve sıkıntıları onu kendi evinin dört duvarıyla sınırladı.[1805]

Mir, 1772'de, soylulara olan hizmetinden vazgeçti ve Delhi'de kimsesiz ve yoksul bir hayata başladı.[1806] 1781'de Asafuddaulah, Luknow'daki sarayına onu davet etti ve Mir'e aylık üç yüz rupi maaş bağladı.[1807] Bu süre içinde Mir, Zikr-e-Mir isimli eserininin otobiyografisini 1782 yılında tamamlamış ve 1788 yılına kadar tamamlayamadığı küçük eklemeler yapılmıştır.[1808]

Mir, 1808'de 86 yaşındayken Luknow'da hayata gözlerini yumdu.[1809]

Mir yaşadığı hayat içerisinde birçok anısı vardır. Anıları genellikle edebiyat ve şiir üzerinedir. Anılarından birisinde, Mir Luknow'a geldiğinde bir hanın yanına durdu ve akşam bir Müşaire düzenleneceğini duydu, akşam mecliste belirlenen ve kendisini modası geçmiş Delhi tarzında giydirilip aceleyle Luknow'da şiirsel yarışma sahnesine çıktı ve bir gazel okudu. Modası geçmiş tuhaf bir şekilde giyinmiş yaşlı olan bir kişi olan Mir, kendisini çabucak anlayacak olan Luknow'un zeki insanlarının kahkahalarından heyecanlıydı. O şiirini ezberden okuyunca gazel halkı Mir'in kendisi hakkında araştırma yapmaya başladı. Mir, kurgular kaçınmak için birkaç beyit doğaçlamış ve gazeline dahil etmiş ve çok duygu ve dokunaklı şekilde okumuştu. İnsanlar aralarına gelenin büyük Mir olduğunu öğrendiklerinde ondan özür dilediler.[1810]

Mir'in anılarının birisinde de,

Bir gün Luknow'da, şiir sempozyumunda birisi Mir'e şunu sordu: "Bugünlerde şair olarak kim yer alıyor?" Mir, "Birisi ben, diğeri arkadaşım Sauda" dedi. Bir süre bekledikten sonra yüzünü ekşiterek, "Ve birde yarı Khawaja'lı Mir Dard" dedi. Oradan birisi, "Ya Mir Soz?" diye sordu. Mir Taki buna sinirlendi ve "O şair mi ki?" diye cevap verdi.

[1805] Zaidi, a. g. e., s. 99
[1806] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 419
[1807] Zaidi, a. g. e., s. 99
[1808] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 419
[1809] Bilkan, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, s. 153
[1810] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 419

Mir Soz, "Ne de olsa Nevab Asif-ud-Duala'nın öğretmeniyim" dedi. Mir Taki, "Pekala, öyleyse tamam ama soylular arasında böyle bir şey hiç görmedim" dedi. Asıl mesele şu ki, Mir Soz'un eski mahlazı *"Mir"* idi fakat Mir Taki'nin büyüyen şanı yüzünden o unutulmuştu. Bu yüzden mahlazını *"Soz"* olarak değiştirdi.[1811]

Mir'in yaşadığı başka bir ilginç olay ise,

Luknow'un bazı soyluları bir araya gelip Mir'e geldiler ve bir dörtlük yazmasını istediler. Mir, "Siz benim şiirimi anlayamazsınız" dedi. Soylular ısrar ettiler ve, "Bayım! Neticede *Anwari* ve *Khakani'nin* şiirlerini anlayabiliyoruz, sizinkini neden anlamayalım?" dediler. Mir, "Doğru. Onların şiirleri şu zamanın diliyle yazıldığı için anlaşılır, fakat benim şiirlerimi anlamak için yeterli değil ve benim şiirlerim, Urdu Deyimleri'ni veya Delhi Camisi'nin merdivenlerini anlamak gibidir ve sizde buna sahip değilsiniz" dedi.[1812]

3.2.3.2. Mir Taki Mir'in Şiri Anlayışı

Urdu şirinin öncülerinden olan Mir Taki Mir, gazel alanında kendine özgü bir üslup geliştirmiştir. Şiirlerinde bilhassa aşk temasını işlemiştir. Mir, Urdu şiirinin henüz oluşma döneminde yaşamış ve şiir dilinin gelişmesinde, Farsça konusundaki birikiminin de avantajıyla önemli bir rol oynamıştır. Şiirlerinde çağının bütün siyasi ve sosyal olumsuzluklarının etkileri görülür.[1813] Mir Urdu Şiirine yeni biçimler kazandırdı. Vasuhat, Müselles ve Murabba şiir türlerini Urdu şiirine Mir nakletti. Mir'in şöhreti esasen onun gazelleri ve mesnevilerine dayanır.[1814] Mir, mükemmel derecede sade, şık, entelektüel, acı ve dokunaklı gazeller yazdığından dolayı, Urdu edebiyatında, kendisi için çok önemli bir yer edindi. O,gazelin çok zor oluşturulduğu orta ve kısa ölçülü şiirler yazan bir vezin ustasıdır.[1815]

Mir'in mesnevileri her ne kadar en yüksek dereceden olmasa da doğal, duygulu, kısıtlamasız, güzel sözler ve diksiyon zarafeti ile dikkati çekmiştir.[1816] Onun

[1811] Mir, a. g. e., s.13
[1812] Mir, a. g. e., s. 13
[1813] Bilkan, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, s. 153
[1814] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 422
[1815] Rahmatullah, a. g. e., s.13
[1816] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 422

şiirlerinin cazibesi, eserlerini daha çekici hale getirmiştir. Bunlar bir sanat şaheseridir.[1817]

Mir, Urdu şiirine Farsçadan birçok deyim, cümle ve kelime getirdi. Onu iki farklı şekil kullandı. Deyimi orjinal biçiminde nakletti ya da Urduca çevirisi ile bunu yaptı.[1818]

Urdu edebiyatında bazı yazarlar Mir ile Sauda'yı kıyaslarlardı.

Schimmel: "Şu gerçek ki, Sauda'nın hicivlerini çevirmesi, Mir'in gazellerinden daha kolay: Sauda için, zekasına rağmen, şok eden ve fantastik mübalağa daha çok dünyaya yönelik ve bir mesaj taşıyor. Mir ise bütünüyle ruhtan, mısraları, sırf seste yaşayan ve yüzlerce küçük şiirsel aynalarda, kimsesiz bir insanın ruhunu yansıtan, gazel şiirinin en iyi hadisinde içe kapanık birisi. "Güçlü dere ve ıssız okyanus", "Elmas madeni ve renkli taşlar madeni" — Urdu eleştirmenleri, Mir ve Suuda'yı bu şekilde karakterleştiriyor. Urdu'nun Batı öğrencilerinin Sauda'yı, Mir'den daha kolay anladığı bir gerçek ve genellikle en çok Dard'ın şiiri tarafından etkileniyorlar."[1819]

3.2.3.3. Mir Taki Mir'in Eserleri

Sadece Urdu divan edebiyatı gazelleri değil; aynı zamanda rubai, müstezat, vasuhat, muhammes, terci-i bend, terkib-i bend, müseddes, matla, yedili, tazmin ve diğer yapıt çeşitlerini içerir. Divanları yüzlerce sayfa ve gazelleri binlerce sayfadır. Mir, rakibi Sauda'ya kıyasla çok yüksek bir düzen içinde olmayan ve birkaç kaside yazdı.Bunlardan dördü Navab Asafud-Daula'ya dua ediyor sadece birisi ise onu övüyor.Muhammeslerinden bazıları dua türündendir, diğerleri ise "zamanın şikayetleri" Şah Alem ve onun sarayında olan olayları hicvediyor. Gazelerinin yanında, çoğunlukla hiciv, övgü ve masaldan oluşan ve son derece popüler olan çok sayıda mesnevisi sıralanmaktadır. Mir'in en önemli eserleri şunlardır:[1820]

a. Ajgarnama: Azhdarnama ya da 'ejderhanın kitabı' olarak da adlandırdı, kendi çağdaşı olan Urdu şairleri içinMir'in öz-inancının ve saygısının coşkusudur. [1821]

[1817] Rahmatullah, a. g. e., s. 13
[1818] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 423
[1819] Schimmel, a. g. e., s. 184
[1820] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 422
[1821] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 422

Mir'in hayvanlar üzerine yazdığı şiirler, kedisi Mohni Billi üzerine yazdığı etkileyici ufak mesnevi gibi, gururlanmış ve çekingen şairin alışageldik görüntüsünü övüyordu[1822].

Eserlerini bu kadar saygıdeğer tutan şairlere bunu kanıtlamak içinfantezi bir şekilde kendisini akrepler, yılanlar, vb. gibi daha küçük hayvanları yutan bir ejderha olarak temsil eder.[1823]

b. Nikat-us Şuara

Bu tezkire 12165 A.H. (1752 AD) sıralarında yazılmıştır. Urdu şairlerinin en eski anılarından biridir ve son derece ilginç ve kullanışlıdır. Ne yazık ki tamamlanamadı. Aynı zamanda, içinde işlenen şairlerin şiirinden seçimler içerdiği için bir antoloji olarak da konumlanmaktadır.[1824] Mir bu eserde *Urdu*cayı ilk kez ele almıştır.[1825]

c. Zikr-e-Mir

Bu eserde Mir, kendi zamanından ve yaşamında olan olayları açıklamıştır.[1826] Ayrıca bu eser, Mir'in Farsça otobiyografisidir ve1788'de tamamlanmıştır. Mir,yaşamında karşılaştığı zorlukları durgun bir tarzla burada güzelce özetlemiştir. Herkesin baş etmesi gereken talihsiz durumun yanı sıra, gerçekten de yeterince zorlukları vardı. Mir'e yapılan eleştiriler onu bencil, asabi ve aksi birisi olarak anlatılmaktadır.[1827]

ç.Faiz-e-Mir

Mir'in yazdığı dergidir. Mir,bu eserde sufi dervişleri anlatmıştır.[1828]

d. Shikarnamah

Bu isim başlığı altında üç mesnevi, Nawab Asafuddaulah'ın av keşiflerini anlatıyor. Ev hayvanları üzerinde birçok kısa mesnevisi vardır, örneğin horozlar, kediler, keçiler, köpekler, diğeri muson aylarından yağmurdan dolayı tahrip olan evi, yağmur

[1822] Schimmel, a. g. e., s. 179
[1823] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 422
[1824] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 422
[1825] Mir, a. g. e., s.16
[1826] Mir, a. g. e., s.16
[1827] Schimmel, a. g. e., s. 180
[1828] Mir, a. g. e., s.16

yolculuğunun sıkıntıları, yalan söyleme ve şarap zevki onun mesnevi konularıdır."Sakiname" yada şarap kadehi veya bahar konuları ile ilgilidir.[1829]

Diğer bir eserine bakacak olursak, Mir'in koşuk koleksiyonunda altı Sone kitabı vardı. Sone'lerden başka Balad'da bulunuyordu. Yedinci kitap, Mir tarafından yazılan tüm şiirleri kapsıyordu. Bu şiirlerde, Mesnevi'nin kendine has bir itibarı var. Sekizinci kitap, son zamanlarda yayınlanan ağıtlar ve dörtlükler'den oluşuyor. Dokuzuncu kitap ise, Farsça Soneler, Dörtlükler ve Mesneviler koleksiyonundan oluşuyor.[1830]

e. Mesnevi Tembih-ul Hayal

Şair bu eserde şiirin sanatı ve onurunu över.

f. Diğer Eserleri

"Shla-i-Ishq" (Aşkın Alevi), "Josh-i-Ishq" (Aşkın Coşkusu), "Darya-i-Ishq" (Aşkın Okyanusu), "Aijaz-i-Ishq" (Aşkın Mucizesi), "Khuab-o-Khayal" (Rüya ve Düşünce) ve "Mamlat-i-Ishq" (Aşkın Kalemi)'dir.[1831]

3.2.3.4.Mir Taki Mir'den Seçme Şiirler

Qadar kahtî na thî mitâ'e dil Sârey 'âlem kô mein dekhâ lâyâ Sab pa jis bâr ney girânî kî İs kô yah nâ tôân uthâ lâyâ ab tô jâtey hen batakda se Mîr Pahar meselîngey agar khudâ lâyâ	قدر کھتی نہ تھی متاع دل سارے عالم کو میں دکھالایا سب پہ جس بار نے گرانی کی اسکو یہ ناتواں اٹھالایا اب تو جاتے ہیں بتکدے سے میر پھر مسلینگے اگر خدالایا

[1829] Saksena, a. g. e., s. 82
[1830] Mir, a. g. e., s.16
[1831] Saksena, a. g. e., s. 82

"Bu alınır satılır eşya gibi olan yüreğimi, tüm dünyaya gösterdim ben. Ancak hiçbir değer bilen olmadıve Aşk! Bütün sıkıntılardan daha büyük.[1832]Benim bedenime bela oldu.Yazık ki, Mir şimdi mabetten ayrılıyor. Allah nasip ederse yeniden buluşuruz."[1833]

**

Kahâ mein ne gul hai kitnâ sabât Kalî ne yah sankar tabassum kyâ	کہا میں نے گل ہے کتناثبات کلی نے یہ سنکر تبسّم کیا

"Gülün yaşaması ne kadar devam edecek!" diye sordum. Bir tomurcuk sadece gülümseyerek cevap verdi."[1834]

**

Zindân mein bhî shôrash na ge'î apne jeenôn kî Ab sang madâvâ hai is ashiftah kâ Ey sâns bhî âhesta ki nâzeek hai bohut kâm Âfâk kî is kâ g'eh shisah garî kâ	زنداں میں بھی شورش نہ گئی اپنے جنوں کی اب سنگ مد اوا ہے اس آشفتہ کا لے سانس بھی آہستہ کہ نازک ہے بہت کام آفاق کی اس کا دگئہ شیشہ گری کا

"Zindanda dahi deliliğimizin hengâmesi bitmedi, o halde bu deliliğin çaresi bir taştır. Nefes alırken bile dikkatli ol, zira bu kâinatın yapılışı cam tezgâhı kadar naziktir.[1835]"

**

Eltî hô ge'in sab tadbîreen kujh divâna kâm kyâ Deykhâ is bîmârî dil ne âkhir kâm tamâm kyâ	الٹی ہو گئیں سب تدبیر یں کچھ نہ دوانے کام کیا

[1832] Rahmatullah, a. g. e., s. 13
[1833] Rahmatullah, a. g. e., s. 14
[1834] Rahmatullah, a. g. e., s. 14
[1835] Toker, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 22

	دیکھا اس بیماری دل نے آخر کام تمام کیا

“Bütün tedbirler ters tepti, hiçbir ilaç işe yaramadı. Gördün mü bu aşk hastası sonunda öldü.”[1836]

**

Zindân mein pahansa tûk para qaid mein mar jâ’ey Per dâm-i muhabbat mein giriftâr na hô dey	زنداں میں پھنسے طوق پڑے قید میں مر جائے پردامِ محبّت میں گرفتار نہ ہودے

“Aşkın dünyasına girmek, ömürden vazgeçmektir. Aşkta müsamaha yok ve güzellik de bağışlamaz.”[1837]

**

Ley sâns bhi âhasta ke nâzeek hai bahut kâm Âfâk kî is kâr ge shisha girî kâ Tak Mîr jigar sôhteh kî jald khabar ley Kiâ yâr beherûsâ he charâg sahari kâ	لےسانس بھی آہستہ کہ نازک ہے بہت کام آفاق کی اس کارگہ شیشہ گری کا ٹک میر جگر سوختہ کی جلد خبر لے کیا یار بھر و ساہے چراغ سحری کا

“Bu iş çok hassas nefes alışverişini ayarla, bu kristalde var dünya işçiliği: Bağrı yanık Mir’den al haberi; Titrek şafak ışığına güvenme![1838]

**

Jô is shôr sey Mîr rôtâ rahe gâ Tû hemsâya kâ ye kâhe tû sôtâ rahe gâ	جواس شور سے میر روتار ہیگا

[1836] Yılmaz, a. a. g. t., s. 62
[1837] Ralph Russell, vd., ***The Mughal Poets Mir, Sauda, Mir Hasan***, Harvard University Press, 1968, s. 99
[1838] Rahmatullah, a. g. e., s. 14

	تو ہمسایہ کا ہے کو سوتا رہیگا

“Eğer Mir bağıra bağıra ağlarsa, komşuları gece boyu nasıl uyur?”[1839]

**

Nâ khak ham majbûrôn par ye tohmat hai mukhtârî kî, Châhte hen sô âp kareen hen kô abas bed nâm kyâ	نا حق ہم مجبوروں پر یہ تہمت ہے مختاری کی چاہتے ہیں سو آپ کریں ہیں کو ابث بد نام کیا

“Biz mecburlara bu suçlama haksız yeredir, sen istersen yaparsın, bizim adımız kötüye çıkıyor.”[1840]

**

Âg they ibtidâ’ey ashq mein ham Ab jô hen khâk intihâ hai yah	آگ تھے ابتدائے عشق میں ہم اب جو ہیں خاک انتہا ہے یہ

“Sana ilk vurulduğum an sanki vücudum baştan aşağı alev aldı: Şimdi geriye kalan pek bir şey yok sadece küllerim.”[1841]

**

Qyâmat hî yehân chasm û dil sey rehî Chaley bas tô dehân jâ key karey qyâm Na deykhey jahân kô’i ânkhôn kî aur Na lîve kô’î jis agah dil kâ nâm	قیامت ہی یھاں چشم دول سے رہی چلے بس تو دھاں جا کے کرے قیام نہ دیکھے جہاں کوئی آنکھوں کی اور

[1839] Rahmatullah, a. g. e., s. 14
[1840] Yılmaz, a. a. g. t., s. 63
[1841] Russell, vd., a. g. e., s. 100

	نہ لیوے کوئی جس جگہ دل کا نام

“Adamın gözleri ve kalbi adeta bir felakete sürükledi onu, keşke gidip evim diyebilseydi. Kimsenin birbirinin gözünün içine bakmadığı yere, hâlâ “kalp” demekle neyin kastedildiği bilinmiyor!”[1842]

**

İs movj khabar hajar mein ham kô fazâ ne âh, Pânî key bulbuley kî tarah se matâ diâ	اس موج خبر حجر میں ہم کو قضا نے آہ پانی کے بلبلے کی طرح سے مٹا دیا[1843]

“Hayatın dalgalı denizinde ölüm var vah! Su baloncuğu gibi aldı götürdü bizi sonunda.”[1844]

**

Pagrî apnî sanbhâl kâ Mîr Aur bastî nahîn ye Delhi hai	پگڑی اپنی سنبھال کا میر اور بستی نہیں یہ دلّی ہے[1845]

“Sarığını tak ama dikkat et Mir, korkunç bir yer Delhi.”[1846]

Bu beyitte Mir, Delhi’nin istila sonrası bulunduğu kötü duruma dikkat çekmektedir.

**

Mein vo rône vâlâ jahân se chalâhôn Jese abr her sâl rôtâ rahe gâ	میں وہ رونے والا جہاں سے چلا ہوں جسے ابر ہر سال روتا رہیگا

“Hayat boyu acı çeken biri için; Her yıl bulutlar acı çeker.”[1847]

[1842] Russell, vd., a. g. e., s. 100
[1843] K. C. Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, Sterling Publishers Private Limited, New Delhi, 2001, s. 52
[1844] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry,*** s. 53
[1845] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry,*** s. 54
[1846] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry,*** s. 55

**

Jesey sun key rûe gâ abr behârân Shahâb ab vehî geyt kânâ pere gâ	جسے سن کے رویگا گ اابر بہاراں شہاب اب وہی گیت کا ناپڑیگا

“Bahar aylarındayağan yağmurun, Shahab şarkısını söyle şimdi”[1848]

**

Shâm hî sey bujhâ sâ rehtâ hai Dil hai gôyâ cherâg fals kâ	شام ہی سے بُجھا سا رہتا ہے دل ہے گویا چراغ فلس کا

“Akşamdan beri sönük kalır, bu müflisin gönlü bir lambadır sanki!”[1849]

**

Mîr talvâr chaltî hai tô chale Khôş herâmôn kî châl hai kujh aur	میر تلوار چلتی ہے تو چلے خوش خراموں کی چال ہے کچھ اور

“Mir, bırak kılıcım dehşetli güzelliğiyle ışıldasın, hoş bir kadının yürüyüşü daha da fazla ışıldar.”[1850]

**

Ânkhîn jenhôn kî zulf û rehi yâr se lageen Dey deykhtey sahar û shâm kî tarah	آنکھیں جنھوں کی زلف ورخِ یار سے لگیں دے دیکھتے نہیں سحروشام کی طرف

“Onun yüzünü ve saçlarını gördükten sonra, gece gündüz artık ona bir şey ifade etmiyor.”[1851]

[1847] Rahmatullah, a. g. e., s. 14
[1848] Rahmatullah, a. g. e., s. 14
[1849] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 23
[1850] Russell, vd., a. g. e., s. 110

**

Jam'i khûbân mein merâ mahbûb is manand hai Jôn me tâ banda âtâ hî kabhô tâ hî kabhô târôn ke bich	جمع خوباں میں مرا محبوب اس مانند ہے جوں مہ تابندہ آتاہی کبھوتاہی کبھوتاروں کے بیچ

"Hoş bir kadın benim sevgili parıltı mı, pırıl pırıl yıldızların içinde parlayan aydan ayırıp alıyor.[1852]

**

Sheikh jô he masjeed mein nigâ, rât kô thâ meyhâna mein, Jabah, hırka, tôpî, mestî ein 'inâm kyâ	شیخ جو ہے مسجد میں نگا،رات کو تھا میخانے میں جبہ،خرقہ،ٹوپی،مستی میں انعام کیا

"Şeyh ki camide çıplaktır, geceleyin meyhanedeydi, cübbesini, hırkasını, gömleğini, sarığını sarhoşlukla hediye etti."[1853]

**

Işq ânkhôn mein kab nahîn âtâ Lehô âtâ hai tô jab nahîn âtâ	اشک آنکھوں میں کب نہیں آتا لہو آتا ہے تو جب نہیں آتا

"Gözyaşı göze ne zaman gelmez, kan geldiğinde, işte o zaman gelmez."[1854]

**

Vasiyyat Mîr ney mujh kô yehî kî Ke sab kujh hônâ tô 'aşq na hônâ	وصیّت میرنے مجھ کو یہی کی کہ سب کچھ ہونا توعاشق نہ ہونا

"Mir'in benden son arzusu şuydu: Oğlum, ne yaparsan yap ama asla aşık olma!"[1855]

**

[1851] Russell, vd., a. g. e., s. 110
[1852] Russell, vd., a. g. e., s. 111
[1853] Yılmaz, a. a. g. t., s. 63
[1854] Yılmaz, a. a. g. t., s. 63
[1855] Russell, vd., a. g. e., s. 100

Muhabbat na hô kâsh makhlûk kô Nâ chôrey ye ‘aşq ma’shooq kô	محبّت نہ ہو کاش مخلوق کو نہ چھوڑے یہ عشق نہ معشوق کو

“İnsanoğlunun keşke aşka bağışıklığı olsaymış; ne sevene ne de sevilene kıyardı o zaman.”[1856]

**

Â’î bahâr gulshan gul se behrâ hai lakeen Her gôshah chaman mein hâlî hai jâ’ey bulbul	آئی بہار گلشن گل سے بھرا ہے لیکن ہر گوشہ چمن میں خالی ہے جائے بلبل

“Bahar olmasına rağmen kocama bir çiçek bahçesi buluyorum. Kafamı boşaltan bu huzur dolu Bülbüller, ah her yerdeler!”[1857]

**

Sargarm jilva is kô deykte kô’î sô jâne Tarz-i herâm kyâ he, husn û jamâl kyâ hai	سر گرم جلوہ اس کو دیکھتے کوئی سوجانے طرزِ خرام کیا ہے،حسن وجمال کیا ہے

*“*Onun yürüyüşünü görene kadar asla! Zerafet, letafet ve benzersiz bir güzellik gördüm deme.”[1858]

**

Ânktâ hai kabhô hanstâ tô e bâğ û bahâr İs kî âmed mein hai sârî fazl gul ane kî tarah	آنکتا ہے کبھو ہنستا تو ہے باغ و بہار اس کی آمد میں ہے ساری فضل گل انے کی طرح

“Durup durup gülümsüyor ben de çiçekler açtırıyor ve onun zerafetiyle her yer bahara bürünüyor.”[1859]

[1856] Russell, vd., a. g. e., s. 101
[1857] Rahmatullah, a. g. e., s. 14
[1858] Russell, vd., a. g. e., s. 111

**

İn gul ruhôn kî qâmat lehke he yûn hôa mein Jis rang se lachakti phûlôn kî dâlîan hain	ان گل رُخوں کی قامت لہکے ہے یوں ہوا میں جس رنگ سے لچکتی پھولوں کی ڈالیاں ہیں

"Yanakları adeta güller kadar taze, salınarak yürüyüşü çok hoş; çiçek bahçesinin dalları sabah meltemiyle kıpırdanıyor."[1860]

**

Nâzee kî us ke lab kî kyâ kahîe Pankharî ik gulâb kî sî hai	نازی کی اُس کے لب کی کیا کہیئے پنکھڑی اِک گلاب کی سی ہے

"Uykudan kalkan gözleri, yarı açık o gözleri; bütün sarhoş eden şarapların gücüne sahip."[1861]

**

Ser khâne Mîr ke Ahasta bôlô Abhî tah rôtey rôtey sô gyâ hai	سرھانے میر کے آہستہ بولو ابھی ٹک روتے روتے سو گیا ہے

"Mir'in başındalar, usulca ağladı: Geceye kadar inledi sonra uykuya daldı,[1862]

**

Rât sâree tô ke'î sunta parîshân gô'î Mîr jî kô'î ghar tum bhî tô ârâm hai	رات ساری تو کئی سنتے پریشاں گوئی میر جی کوئی گھڑ تم بھی تو آرام ہے

[1859] Russell, vd., a. g. e., s. 112
[1860] Russell, vd., a. g. e., s. 112
[1861] Russell, vd., a. g. e., s. 113
[1862] Rahmatullah, a. g. e., s. 15

*"*Tüm gece onun hüzünlü hikayesini dinledim çok yazık!Şimdi biraz dinlenme zamanı Mir"[1863]

**

Shikva-e Abla abhî se Mîr Hai pîâre hanooz Delhi dovr	شکوہء آبلہ ابھی سے میر ہے پیارے ہنوزدلّی دور[1864]

"Şişmiş ayağından yakınman için çok erken, Delhi uzaktadır dayan biraz Mir."[1865]

**

Karvân der karvân yân sey chale jâte hain lôg Har taraf is khâldân mein deykhte hain gird gird	کارواں درکارواں یاں سے چلے جاتے ہیں لوگ ہرطرف اس خالداں میں دیکھتے ہیں گرد گرد

"Kervan üstüne kervan ayrılıyor bu dünyadan.Yükseliyor duman her bir yandan."[1866]

**

Mujh shaeer na kahô Mîr ke jab mein ne Dard û gam kitne jam'i tô dîvân kyâ	مجھ شاعرنہ کہومیرکہ جب میں نے درد وغم کتنے جمع تو دیوان کیا

"Beni önemsiz bir şair sanma, dizelerim, senin tahmin edemeyeceğin kadar acı ve kederle yoğruldu."[1867]

**

Kal pâ'ôn eik ka se-i sar par jô â gyâ Naga vo istahân shikestân se chôr tha Kahney lagâ ke deykh ke chal ke chal râh	کل پاؤں ایک کا سہء سرپرجو آگیا ناگہ وہ استخوان شکستوں سے چور تھا

[1863] Rahmatullah, a. g. e., s. 15
[1864] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 54
[1865] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 55
[1866] Russell, vd., a. g. e., s. 209
[1867] Russell, vd., a. g. e., s. 233

bey khabar, Mein bhî kabhô kesô kâ sar-i pur gurur thâ	کہنے لگا کہ دیکھ کے چل راہ بے خبر میں بھی کبھو کسوکا سرِ پُرغرور تھا

“Dün yürürken bir iskelete bastım, parçalara ayrıldı ve bana bağırdı: Ey pervasız dikkat et bastığın yere! Ben de gururlu birinin kafasıydım bir zamanlar!”[1868]

**

Mîr sâhab zamâne nâzeek he Dônôn hathôn thâ me’y dastar	میر صاحب زمانہ نازک ہے دونوں ہاتھوں سے تھامئے دستار

“Mir Efendi dikkat et! Zaman hassastır. Türbanını bağlı tutmak için iki elin de lazımdır.”[1869]

**

Ek hûk sî dil mein uthtî he, ek dard jigar mein hôtâ hai, Ham rât kô âth âth rôtey hain jab sârâ ‘alam hôtâ hai	اک ھوک سی دل میں اٹھتی ہے، اک درد جگر میں ہوتا ہے ہم رات کو آٹھ آٹھ روتے ہیں جب سارا عالم سوتا ہے

“Yürek sızını ve göğsündeki ağırlığı hissediyorum; tüm dünya uykuya daldığı zaman oturup ağladım,[1870]

**

Jis ghar tere jilva se hô chândnî kâ farash Dahân châdır-i mahtâb hai makrî kâ sâ jâlâ	جس گھر میں ترے جلوہ سے ہو چاند نی کا فرش

[1868] Russell, vd., a. g. e., s. 239
[1869] Russell, vd., a. g. e., s. 241
[1870] Rahmatullah, a. g. e., s. 15

	دھاں چادرِ مہتاب ہے مکڑی کا سا جالا

"Evin içine ay ışığının parlaklığı giriyor. Bu ay ışığı bir örümcek ağı gibi oldukça sönük kalıyor."[1871]

**

Serv u gul acchai hen dônôn rounak hain gulzâr kî lek, Châhte rô is kâ sârd hô qâmat û leesâ qâmat hô	سرودگل اچّے ہیں دونوں رونق ہیں گلزار کی لیک چاہئے رو اس کا سارد ہو قامت دلیسا قامت ہو

"Serviler ve güller ne kadar güzeller ve bahçe bunlarla donatılmış; güller onun yanağının o güzelliğine, servilerse o duruşundaki asilliğe özenir."[1872]

**

Thâ Mîr 'ajeeb kakîr sâbr shâkeer Ham ney is se kabhô shikayat na sunî	تھا میر عجب فقیر صابر شاکر ہم نے اس سے کبھو شکایت نہ سنی

"En sabırlı ve uysal olan Sofu Mir'in dudaklarından, Asla şikayet sözleri çıkmamıştır."[1873]

**

Na bhâ'î! Hamârî tô qudrat nahîn Tahbî se kaheancheen Mîr ye khâriân	نہ بھائی! ہماری تو قدرت نہیں تجھی سے کھنچیں میر یہ خواریاں

"Yalnızca ataların senin… Yozlaştı Mir; ölümsüz değildir kimse kardeşim biz de dahil."[1874]

**

[1871] Russell, vd., a. g. e., s. 114
[1872] Russell, vd., a. g. e., s. 115
[1873] Zaidi, a. g. e., s. 100
[1874] Zaidi, a. g. e., s. 100

‘Ahd javânî rô rô kâtâ pîrî mein lin ânkhîn mund Ya’nî rât bohut the jâge subuh hô’î ârâm kyâ	عہد جوانی رورو کاٹا پیری میں لیں آنکھیں موند یعنی رات بہت تھے جاگے صبح ہوئی آرام کیا

“Gençliğimi acı çekerek heba ettim; yaşım geçtikçe kapandı o gözlerim: Tüm gece sanki uyanık kalmışım gibi, günle beraber ağarmadı gün.”[1875]

**

Sabr bhî ar le bolâ Mîr sâhab jî kabhô Jab na tab rûnâhî karhnâ ye bhî kô’î dahang he?	صبر بھی کرلے بلاپر میر صاحب جی کبھو جب نہ تب رونا ہی کڑھنا یہ بھی کوئی ڈھنگ ہے؟

“Bir süre sabret Mir Sahibji! Musibetler vuruncaacıyla, inlemeyle sabretmek lazım gelir.”[1876]

**

Âfâq kî manzeel se gyâ kôn salâmat? Asbâb lâ râh mein yân har safarî kâ	آفاق کی منزل سے گیا کون سلامت؟ اسباب لُاراہ میں یاں ہر سفری کا

“Dünya yolculuğuna aitlikte her kim ufuk yolunda ilerlerse, hepsi yağmalanır ve talan edilir. Kimse zarar görmeden geçemez buradan”[1877]

**

Kyâ bûd û bâsh pôchôn hô pûrab ke sâknô Ham kô gareeb jân ke hans hans pukâre Delhi jô eik shahar thâ ‘alam mein intikhâb Rahtey they muntahab hî jahân rôzgâr ke Us kô falak ne lôt ke vîrân kar diâ Ham rahte vâle hen âsî âjray diâ ruke	کیابودوباش پوچوں ہو پورب کے ساکنو ہم کوغریب جان کے ہنس ہنس پکارکے دلی جوایک شہر تھاعالم میں انتخاب

[1875] Rahmatullah, a. g. e., s. 15
[1876] Zaidi, a. g. e., s. 100
[1877] Zaidi, a. g. e., s. 100-101

	رہتے تھے منتخب ہی جہاں روزگار کے اُس کو فلک نے لوٹ کے ویران کردیا ہم رہنے والے ہیں اسی آجڑے دیار کے

"Neden sormaktasın Doğunun avarelerini, Benim evim şakadan mı? Fakirlikten beri? Tüm şehirlerin en iyisi Delhi'den, tüm zamanların en iyi insanlarının yaşadığı yer, Feleğin yağmaladığı yıktığı yer, yazık! Ey dostlar sizi bu in cin top oynayan mekandan selamlıyorum."[1878]

**

Na mil Mîr ab ey amîrôn se tô Hô'ey hain faqar un kî dovlat se ham	نہ مل میراب کےامیروں سے تو ہوئے ہیں فقیران کی دولت سے ہم

"Günümüz soylularıyla meşk etme Ey Mir! Onların zenginliği bizim fakirliğimizin üzerine kurulmuştur."[1879]

**

Tanasub pe i'zâ key itnâ tantahar Bagârâ hûbsurat binâ kar	تناسب پہ اعضا کے اتنا تحتر بگاڑا تجھے خوب صورت بنا کر

"O güzel fiziğinin altında ki bu kibir ne sevgilim? Tanrı seni güzel yaratırken bu kusur kalmış."[1880]

**

'Aşq û muhabbat kyâ jânôn mein lakîn itnâ jânôn hûn, Andar hî andar sîney mein mere dil kô	عشق ومحبّت کیا جانوں میں لکیں اتنا جانوں ہوں اندرہی اندرسینےمیں میرے دل کوکوئی کھاتا ہے

[1878] Rahmatullah, a. g. e., s. 15-16
[1879] Zaidi, a. g. e., s. 101
[1880] Russell, vd., a. g. e., s. 120

kô'î khâtâ hai	

"Aşk ve tutkunun ne olduğunu bilmem. Nasıl söylesem? Ama bildiğim tek şey göğsümdeki en gizli odada kalbim her gün gözyaşları içindedir. [1881]

**

Hastee apnî habâb sî hai Ye numâ'esh serâb kî sî hai	ہستی اپنی حباب کی سی ہے یہ نمائش سراب کی سی ہے

"Hayat balon gibi yukarı çıkar, gözün gördüğü sadece seraptır."[1882]

**

Qadar û qıymat Mîr tumhârî is saibarh kar kyâ hô gî? Jis key hûhân dônôn jahân hain is ke hâth bakâ'u kâ	قدروقیمت میر تمھاری اس سے بڑھ کر کیا ہو گی؟ جس کے خواہاں دونوں جہاں ہیں اس کے ہاتھ بکاؤکا

"Ey Mir, ödediğin en yüksek ücret nedir? Satıcıyı alırsın bu dünya ve ötesinde en çok aranan."[1883]

**

Gahabrâ key yûn lagey hî sîne mein dil tarapna, Jaisa aseer âze bîtâb hô qafqas mein	گھبرا کے یوں لگے ہی سینے میں دل تڑپنے جیسے اسیرِ تازہ بیتاب ہو قفس میں

[1881] Russell, vd., a. g. e., s. 121
[1882] Zaidi, a. g. e., s. 101
[1883] Zaidi, a. g. e., s. 101

“Nasıl ki yeni tuzağa düşmüş ötücü bir kuş kanatlarıyla kafese vurursa, aynı şekilde bu deli gönlüm göğüs kafesime vurmakta.”[1884]

**

Mat sehel mein jânô pehertâ hai falak bar sôn, Tab hâk key parda se insân nikalta hain	مت سہل میں جانو پھرتا ہے فلک برسوں تب خاک کے پردے سے انسان نکلتے ہیں

“Bizi kolay idrak eden adamlar sanma; gök, insanoğlu dünyanın rahmine düşmeden yıllar önce de dönmekteydi.”[1885]

**

İs kâ taraf javlee ham ne hai apnî taraf se paharâ ‘alim Ya’nî dôstî se is et kî dushman sârî Khudâ’î hô’î	اس کی طرف جولی ہم نے ہے اپنی طرف سے پھر اعالم یعنی دوستی سےاس بت کی دشمن ساری خدائی ہوئی

“Onun önünde durduğumda tüm dünya kınadı beni: Ben onun dostu, diğer tüm yaratılmışlar ise düşmanım.”[1886]

**

Kyâ jânte hôte sakhan lateef ke liey Pôçhâ nahîn in ne tô, hamîn pîârî hî ab tak	کیا جانئے ہوتے ہیں سخن لطف کے لیے پوچھا نہیں ان نے تو، ہمیں پیارہی اب تک

[1884] Russell, vd., a. g. e., s. 122
[1885] Zaidi, a. g. e., s. 101-102
[1886] Russell, vd., a. g. e., s. 122

“Güzel kelimelerin anlamını nerden bileyim ben? Hiç bana güzel tek kelime dahi çıkmadı ki ağzından.”[1887]

**

Kaheen kiâ jô kô’î kahe ham se Mîr Jahân mein tum â’ey the kar çale?	کہیں کیا جو کوئی کہئے ہم سے میر جہاں میں تم آئے تھے کیا کرچلے؟

“Dünyaya geliverdik ancak görevimiz neydi? Söyle Mir’im, meraklı, sorularına cevap bekleyenlere ne demeliyim?”[1888]

**

Vajah beygânegî nahîn ma’lum Tum jahân ke khôd un ke ham bhî hain	وجہ بیگانگی نہیں معلوم تم جہاں کے ہوداں کے ہم بھی ہیں

“Neden yabancı gibi davranıyorsun anlayamıyorum, ikimiz de aynı yerden gelmedik mi.”[1889]

**

Ge’î omr merî sârî jaisai sham’e bâd ke biç Yehî rônâ jalnâ gilnâ yehî ızterâb tujh bin	گئی عمرمیری ساری جیسے شمع باد کے بیچ یہی رونا جلنا گلنا یہی اضطراب تجھ بن

“Mum eriyor ve hayatım; senden ayrı, ağlayarak, yanıp eriyerek günden güne biterek tükenmekte. [1890]

[1887] Russell, vd., a. g. e., s. 123
[1888] Zaidi, a. g. e., s. 1002
[1889] Russell, vd., a. g. e., s. 135

**

Hô kô'î bâdshâh ô'î yâ vazeer hô Apnî bulâ se beth rahe jab fakr hô	ہوکوئی باد شاہ کوئی یاوزیرہو اپنی بلا سے بیٹھ رہے جب فقیر ہو

"İster kral ister vezir olsun; emekli olması işe yarar mı bir fakirin?"[1891]

**

Mîr ke dîn û mazhab kô kyâ pôchtey hô tum un ney tô, Kaşka khînchâ deyr mein mîthâ kab kâ terk İslâm kyâ	میر کے دین ومذہب کو کیا پوچھتے ہوتمان نے تو قشقہ کھینچا دیرمیں میٹھا کب کا ترک اسلام کیا

"Neden Mir'imin itikatını sorarsın? Şimdi mabette oturuyor derler, alnının ortası işaretlenmiş, uzundur ortalarda olmayan Muhammed'in itikatındandır."[1892]

**

Kyâ jâtâ hai is mein hamârâ chupkai ham tô bethe hen, Dil cô samejhnâ thâ sô samejhâ nâsuh kô samejhâ ney dô	کیا جاتا ہےاس میں ہمارا چپکے ہم تو بیٹھے ہیں دل جو سمجھنا تھا سو سمجھانا صح کو سمجھانے دو

"Dinlemekten zarar gelmez, sessizce oturup diniliyorum onu. Kalbim tüm öğreneceğini öğrendi zaten: Zavallı yoldaş, bırak da versin tavsiyesini."[1893]

**

'Aşq mein û vasıl û judâ'î se nahîn kujh goftegû, Qareb û ba'd is câ barabar hai muhabbat	عشق میں وصل وجدائی سے نہیں کچھ گفتگو قرب وبعد اس جابرابر ہے محبّت چاہیئے

[1890] Russell, vd., a. g. e., s. 141
[1891] Zaidi, a. g. e., s. 102
[1892] Zaidi, a. g. e., s. 103
[1893] Russell, vd., a. g. e., s. 151

chahî'ey	

"Burası uzak ve yakının bir olduğu yerdir; onla ya da onsuz, hep sevmelisin onu."[1894]

**

Ab tô jâtey hain but kadey se Mîr Peher melîn ge agar Khûda lâyâ	اب تو جاتے ہیں بت کدے سے میر پھر ملیں گے اگر خدا لایا

"Mir'im tapınaktan çıkıyor, ama Tanrı onu yakında tekrar döndürecek. [1895]

**

Hen masht-ihâk lakeen jô kujh hen Mîr ham hain, Maqdoor se ziada maqdoor hai hamârâ	ہیں مشتِ خاک لیکن جو کچھ ہیں میر ہم ہیں مقدور سے زیادہ مقدور ہے ہمارا

"Yalnız bizler önemliyiz bir avuçkül olduğumuz halde, Mir'im bizim kudretimiz kudretten de kudretlidir."[1896]

**

Mîr sâhab hî chûkey ey bed ahd Varnah duniâ thâ dil qısm le kar	میر صاحب ہی چوکے اے بد عہد ورنہ دنیا تھا دل قسم لے کر

"Mir senin sözüne güvenmekle hata etti: Seveceğine yemin ettirmeliydi seni."[1897]

**

[1894] Russell, vd., a. g. e., s. 157
[1895] Zaidi, a. g. e., s. 103
[1896] Zaidi, a. g. e., s. 103
[1897] Russell, vd., a. g. e., s. 161

Kahte hain ke ham bhî tumhîn chahte hain Mîr, Perâ itimâd kis kô he khûbân kî châh par	کہتے تو ہیں کہ ہم بھی تمھیں چاہتے ہیں میر پرا اعتماد کس کو ہے خوباں کی چاہ پر

“Doğru, ‘Ben de seni seviyorum Mir,’ dedin, ama kim güvenir ki güzel bir kadının sözüne?”[1898]

**

Ham âp hî kô apnâ maqsood ânte hain Apney sevâ’ey kis kô mavjûd jântey hain	ہم آپ ہی کو اپنا مقصود جانتے ہیں اپنے سوائے کس کو موجود جانتے ہیں

“Bu nihai varış noktasında bir başımayım, daha önce hanginiz bu noktaya vardınız?”[1899]

**

Ka’be mein pahar ke balb the ham dovrî betân se, Â’ey hen pahar ke yârô! Ab ke Khudâ ke yân se	کعبے میں پھرکے بلب تھے ہم دوری بتاں سے آئے ہیں پھرکے یارو! اب کےخدا کے یان سے

“Kabe olarak belirlendi tapınak, şimdi Tanrının mevcudiyetinden dönüyoruz.”[1900]

**

Nazar mein âvey gâ jab jî kâ khûnâ Miley gâ nînd beher tab mujh kô sônâ	نظرمیں آوے گا جب جی کا کھونا ملے گا نیند بھر تب مجھ کو سونا

[1898] Russell, vd., a. g. e., s. 165
[1899] Zaidi, a. g. e., s. 103
[1900] Zaidi, a. g. e., s. 103-104

“Hayatımı senin uğruna vermeme izin ver, böylece sonunda huzurlu bir şekilde uyuyayım.”[1901]

**

Jî detey marne pars ab shahr-i muhabbat mein Kuch sârî Khudâ’î se ye tôr nîâ deykhâ	جی دیتے مرنے پر سب شہرِ محبّت میں کچھ ساری خدائی سے یہ طور نیا دیکھا

“Aşk şehrinin adamları hayatlarını ölüm yarışını kazanmak için veriyorlar, Allah’ın yarattıklarına bir bir bak: Bulamayacaksın onlar gibisini.”[1902]

**

Jâ’ey hai jî najât ke gam mein Aysî Jannat ge’î Jahannam mein	جائے ہے جی نجات کے غم میں ایسی جنّت گئی جہنّم میں

“Selamete ermek için birine sırtını yasla. Cennetle cehennem temin edildi.”[1903]

**

Shi’ir Mere sab hâs pasand Par mujhe goftegû a’vâm se he	شعر میرے سب خواص پسند پر مجھے گفتگو عوام سے ہے

“Benim edebi ürünlerim elitler tarafından beğenildi, ancak benim hedefim sokaktaki insanlardı.”[1904]

**

Makka gyâ Madina gyâ Karbalâ gyâ Jaisâ gyâ thâ vaisâ hî chal pahar ke â gyâ	مکّے گیا مدینے گیا کربلا گیا

[1901] Russell, vd., a. g. e., s. 167
[1902] Russell, vd., a. g. e., s. 167
[1903] Zaidi, a. g. e., s. 104
[1904] Zaidi, a. g. e., s. 104

	جیسا گیا تھا ویسا ہی چل پھر کے آگیا

“Mekke’ye gittim ve Medine’ye ve Kerbela’ya, şimdi döndüm ve hâlâ olduğum gibiyim.”[1905]

**

Haj sey kô’î âdmî hô tô sârâ ‘alam Haj hî kare, Makka sey â’ey sheikh jî lakîn dey ô vahî hain har ke har	حج سے کوئی آدمی ہو تو سارا عالم حج ہی کرے مکّے سے آئے شیخ جی لیکین دے تو وہی ہیں خرکے خر

“Eğer hacca gitmek birini adam ediyorsa, O zaman tüm dünya hacca gidebilir. Yeni dönen Şeyh Ji’ye bak, merkep gitti merkep döndü.”[1906]

**

Phûl kahle hain pât here hain kam kam bâdû bârân hai, Chalte ûn tô chaman kô chalî’ey suntey hain ke bahârân hai	پھول کھلے ہیں پات ہرے ہیں کم کم بادو باراں ہے چلتے ہوں تو چمن کو چلیئے سنتے ہیں کہ بہاراں ہے

“Bahçeleri dolaşmayı seviyorsan, bu bahar ayında; Her yer yemyeşil ve ağaç dalları çiçek çiçek, tüm çiçekler açmış; bulutlar yeryüzüne yakın ve hafif bir yağmur var şimdi.”[1907]

**

Rô chuka khûn-i jigar sab ab jigar mein hûn kahân Gam se pânî hô ke kab kâ bahah gyâ in khûn kahân	رو چکا خونِ جگرسب اب جگرمیں خوں کہاں غم سے پانی ہو کے کب کا بہہ گیاہوں کہاں

[1905] Russell, vd., a. g. e., s. 171
[1906] Russell, vd., a. g. e., s. 172
[1907] Zaidi, a. g. e., s. 105

“Kalp atışları hızlandı, Gözyaşları kızıl bir sele döndü; bu kızarmış yüz aşkın afyonu, ömür tükenir ve vücuttaki tüm kan çekilir.”[1908]

**

Shirkat-i Sheikh û Brahman se Mîr Kab’a vü deyr se bhî jâ’ie gâ Apnî deyrh eynt kî judî masjeed Kisi vîrâna mein binâ’ie gâ	شرکتِ شیخ وبرہمن سے میر کعبہء ودیرسے بھی جایئے گا اپنی ڈیڑھ اینٹ کی جُدی مسجد کسی ویرانے میں بنایئے گا

“Mir, ayrıl Şeyh ve Brahmalar’ın huzurundan, Cami ve tapınakları da geri de bırak. Çölde bir taş üstüne taş koy ve aşkına tap mütevazi türbende.”[1909]

**

Jilva hain us ke shâneen hen us kî Kyâ rûz kyâ hûr kyâ rât kyâ mâh Zâhir her ke bâtin avval ke âkhir Allah Allah Allah Allah	جلوے ہیں اُس کے شانیں ہیں اُس کی کیا روز کیا خورکیا رات کیا ماہ ظاہرہرکہ باطن اوّل کہ آخر اللہ اللہ اللہ اللہ

“Söylesene O’ndan başka kim var? O ki her şeyi gören, Gün, güneş, gece, ay; O’nun binbir şeklidir. Gizli, açık, ilk ve son olan O’dur, O’dur, O’dur.”[1910]

**

Khilnâ kem kem kelî ne sikhâ hai Un kî ânkhôn kî nîm hâbî se	کھلنا کم کم کلی نے سیکھا ہے ان کی آنکھوں کی نیم خوابی سے

“Tomurcuklar tereddütle açılmayı öğrendiler, aşkımın uykulu gözlerinde.”[1911]

[1908] Zaidi, a. g. e., s. 105
[1909] Russell, vd., a. g. e., s. 173-174
[1910] Russell, vd., a. g. e., s. 175

**

Âdmî hâkî se ‘alem kô julâ varnah Âyîz thâ ye deley qâbil-idîdâr na thâ	آدم خاکی سے عالم کو جلا ورنہ آئیز تھا یہ ولے قابل دیدارنہ تھا

“Çamurdan yapılma insan bu aynayı parlattı: Ondan başka kimse aynaya bakamadı.”[1912]

**

Âdmî se mulk kô kyâ nisbat Shân arf’e he Mîr insân kî	آدمی سے ملک کو کیا نسبت شان ارفع ہے میر انساں کی

“Meleklerin insanoğluyla ne işi var? En yüksek mevki yalnızca ona aittir.”[1913]

**

Mîr un nîm bâz ânkhôn mein Sârî mestî sherâb kî sî hai	میران نیم بازآنکھوں میں ساری مستی شراب کی سی ہے

“Ey Mir’im sevgilinin o şehla gözlerinde, insanı mest eden şarap etkisi vardır.”[1914]

**

Nâz kî un labôn kî kiâ kahe Pankhartî ek gulâb kî sî he	ناز کی ان لبوں کی کیا کہئے پنکھرٹی اک گلاب کی سی ہے

“Dudaklarımın yumuşaklığını dillendirmek kelimelere sığmaz, Narin gül yaprakları demek yetersiz bir benzetme.”[1915]

[1911] Zaidi, a. g. e., s. 106
[1912] Russell, vd., a. g. e., s. 184
[1913] Russell, vd., a. g. e., s. 184
[1914] Zaidi, a. g. e., s. 106

**

Hen gadâ Mîr bhî deley dô jahân Kar ke eik hî sûâl lete hain	ہیں گدا میر بھی ولے دو جہاں کر کے ایک ہی سوال لیتے ہیں

"Mir bir dilenci, evet ama dilendiği zaman iki cihandan başka bir şey istemiyor."[1916]

**

Ab aisai hain ke sân'i key mazâj aupar behem pahonchai Jô hâtr hâh apne ham hû'ey hûte tô kyâ hûtey	اب ایسے ہیں کہ صانع کے مزاج اوپر بہم پہنچے جو خاطر خواہ اپنے ہم ہوئےہوتے تو کیا ہوتے

"Allah bizi kalbinin arzusuna göre yarattı: Arzuladığımız şey olsaydık hiç olmazdık!"[1917]

**

Delhi mein âj bheek bhî maltî nahîn unhîn Thâ kal taleak dimâğ inhin tâj taht kâ	دلّی میں آج بھیک بھی ملتی نہیں انھیں تھا کل تلک دماغ جنھیں تاج تخت کا[1918]

"Tahtta oturanlar ve yalnızca düne hükmedenler, Delhi'nin sıralarında dilenmeye mahkumlar şimdi."[1919]

**

Hûf qıyâmat kâ yehî hai ke Mîr Ham kô jaisâ baridi gir chahi'ey	خوف قیامت کا یہی ہے کہ میر ہم کو جیسا بارِدِ گرچا ہیئے

[1915] Zaidi, a. g. e., s. 106
[1916] Russell, vd., a. g. e., s. 185
[1917]Russell, vd., a. g. e., s. 185
[1918] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 54
[1919] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 55

“Eğer Mir Mahşer Günü’nden korkuyorsa, tekrar kalkıp yaşamak zorunda kalacağındandır.”[1920]

**

Munah na ham jabar yûn kâ khlû’aû Kahney kô ihtiâr sâ hai kujh	منھ نہ ہم جبریوں کا کھلواؤ کہنے کو اختیار سا ہے کچھ

“Biz “özgür” insanlar her şeyi baskı altında yapıyor; bizi konuşmaya zorlamayı unutma!”[1921]

**

Musâ’ib aur they per dil kâ jânâ ‘Aceeb ek sânhe sâ hô gyâ hai	مصائب اور تھے پر دل کا جانا عجب اک سانحہ سا ہو گیا ہے

“Kaygısızca sabrettim pek çok musibete, ancak birine gönül vermek elem bir felaket.”[1922]

**

Lete hî nâm us kâ sôtey sey chûk uthey Hai hayr Mîr sâhib! Kujh tum ne hâb dekhâ	لیتے ہی نام اُس کا سوتے سے چوک اٹھے ہے خیر میر صاحب! کچھ تم نے خواب دیکھا[1923]

“Onun adını duyar duymaz uyanıverirsin uykundan; çok yaşa Mir Sahib, rüya mı gördün?”[1924]

[1920] Russell, vd., a. g. e., s. 186-187
[1921] Russell, vd., a. g. e., s. 187
[1922] Zaidi, a. g. e., s. 107
[1923] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 64
[1924] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 65

**

Khudâ kô kâm sûpney hain ne sab lakîn Ahey he hûf mujhey dehâl kî bey nîâzî kâ	خدا کو کام سوپنے ہیں نے سب لیکن رہے ہے خوف مجھے وھاں کی بے نیازی کا

"Bütün amaçlarımı Allah'a adadım, ancak kalbim şüphe içinde; O kendine de adil mi?"[1925]

**

Jâ'ey gairat hai khakdân-ı jehân Tô kahân munah uthâ'ey jâtâ hai Deykh sailâb is bîâbân kâ Kaisâ sar kô chkâ'ey jâtâ hai	جائے غیرت ہے خاکدانِ جہاں توکہاں منھ اٹھائے جاتا ہے دیکھ سیلاب اس بیاباں کا کیسا سرکوجھکائے جاتا ہے

"Bu toprak dünyada şerefini önemser; başın gururla havada, nereye bastığına bakmazsın. Baksana şu çölü yeşerten suya, başı aşağıda nasıl da yürüyor."[1926]

**

Dil vo nigar nahîn ke pahar âbâd hô sake Pachahtâ'ô gey senô hô ye bastî ajâr ke	دل وہ نگر نہیں کہ پھر آباد ہوسکے پچھتاؤگے سنوہویہ بستی اجاڑ کے

"Kalp bir kere yerle bir olsun daha da iflah olmaz. Sevgilim, tövbe etmiştin kırmayacağına."[1927]

**

[1925] Russell, vd., a. g. e., s. 187
[1926] Russell, vd., a. g. e., s. 188
[1927] Zaidi, a. g. e., s. 107

Serhâna Mîr ke Ahasta bôlô Abhî tak rôte rôte vü gyâ hai	سرہانے میر کے آہستہ بولو ابھی ٹک روتے روتے وگیا ہے

"Dostlar, Mir'in başucunda huşuyla konuşuyorlar. Hıçkırıklı ağlamaları sonunda uykuya daldı."[1928]

**

Tak deykh ânkheen khôl key is dum kî hasar tîn, Jis dum ye sôchte gî ke ye 'alam bhî khâb thâ	ٹک دیکھ آنکھیں کھول کے اس دم کی حسرتیں جس دم یہ سوچھے گی کہ یہ عالم بھی خواب تھا[1929]

"Derin pişmanlığı hayal et farkına vardığında dünyanın bir kâbus, hayatın korkunç bir rüya olduğunun."[1930]

**

Sarsarî tum jahân se gozare Varnah har jâ jahân digar thâ	سرسری تم جہان سے گزرے ورنہ ہر جا جہان دیگر تھا

"Dünyevi yolculukta telaşla dolaştın, Her nokta kendine özgü bir dünyaya sahipken."[1931]

**

'Ashq mein vî kô sabr û tâb kahân Us se ânkhîn lerîn tô khâb kahîn	عشق میں جی کو صبر وتاب کہاں اُس سے آنکھیں لڑیں تو خواب کہیں[1932]

[1928] Zaidi, a. g. e., s. 107
[1929] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 64
[1930] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 65
[1931] Zaidi, a. g. e., s. 107-108

“Aşka düşersen, zevk ve huzur arama, Gözlerin onunkileri gördüğünde, rüya ya da uyku yok sana.”[1933]

**

Yâd is kî itnî hûb nahîn Mîr bâz â Nâdân pahar voh dil se bhlâ ya na jâ’ey gâ	یاد اس کی اتنی خوب نہیں میر باز آ نادان پھروہ دل سے بھلا یانہ جائے گا

“Onu sık sık hatırlamak o kadar da kolay olmayabilir. Masum Mir için ondan uzak durmak en iyisidir. O bir kere kalbine yerleşti mi; Onu düşünmeden tek saniye dahi geçmez.”[1934]

**

Ham maznabôn mein sırf karam se hai goftegû, Mazkûr û zikr yehân nahîn sûm û salûlat kâ	ہم مذنبوں میں صرف کرم سے ہے گفتگو مذکوروذِ کریھاں نہیں صوم وصلولت کا

“Biz günahkarların konuştuğu Allah’ın adaleti; Oruç ya da namaz değil konumuz.”[1935]

**

Kahîn kiâ jô pûchhtey kô’î ham se Mîr Jahân mein tum â’e the kyâ kar çale	کہیں کیا جو پوچھے کوئی ہم سے میر جہاں میں تم آئے تھے کیا کرچلے

“Ne cevap vereyim biri bana sorarsa, ‘Ne yaptın dünyadayken’ diye.”[1936]

[1932]Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 66
[1933] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 67
[1934] Zaidi, a. g. e., s. 108
[1935] Russell, vd., a. g. e., s. 199
[1936] Russell, vd., a. g. e., s. 209

3.2.4 Mirza Rafi Sauda

Kaside şiir türünün, Urdu dilinde ilk evrede yazan kişiler listesinin üst sıralarında Mirza Muhammed Rafi Sauda'da bulunmaktadır.[1937] Sauda, Kabil'den Hindistan'a göç eden bir Türk ailesine mensuptur.[1938]Aslen Buharalı olan Sauda'nın babasının adı Mirza Muhammed Şefik idi.[1939]

3.2.4.1. Mirza Rafi Sauda'nın Hayatı

Mirza Muhammed Rafi Sauda, 1713 yılında Delhi'de doğmuştur.[1940] Sauda'nın babası Muhammed Şafi bir işadamıydı.[1941]Şafik,ticaret için Kabil'den Delhi'ye gelip Delhi'de yaşamını devam ettiriş bir tüccardı.[1942]

Sauda, Delhi'de doğmuş ve aynı şehirde eğitim görmüştür.[1943]Erkan 17Sauda'nın okul çağında hiçbir okul yoktu. Zengin insanlar çocuklarının eğitimi için en iyi öğretmenler tutarlardı ve bu öğretmenler özellikle çocukları eğitmek için evlere gelirlerdi. Mirza Şafik'de bu geleneği sürdürdü ve oğlu için bir öğretmen tuttu. [1944]

Sauda'nın yaşadığı yıllarda şiir mesleği o kadar gelişmişti ki, aileler çocuklarına kesinlikle şiir yazmayı öğretiyordu. Mirza Sauda'nın babası, oğlunu, şair Hatim'in talebesi yaptı. Hatim, zamanın en ünlü şairlerinden birisiydi. Mirza'nın mahlasını 'Sauda' olarak Hatim koymuştu.[1945]İsmi Mirza Rafik, Sauda ise takma adıydı.[1946] Şah Hatim'in Sauda'nın yetişmesinde payı büyüktü.[1947]

Daha sonraki yıllarda Sauda, Sirajuddin Ali Han Arzu'nun öğrencisi oldu ve onun disiplini altında yetişti.[1948] Sauda çok erken yaşlarda şiirler yazarak şairlik alandaki kabiliyetini göstermişti.[1949]

[1937] Mirza Sauda, ***Sauda Halat u İntihab,*** Feroz Sons Limited, Lahor, 1976, s.5
[1938] Bilkan, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, s.154

[1939] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 17
[1940] Bilkan, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, s. 154
[1941] Zaidi, a. g. e., s. 88
[1942] İslam, a. g. e., s. 141
[1943] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 17
[1944] Sauda, ***Mirza Rafi Sauda Halat u İntihab,*** s. 5
[1945] Sauda, ***Mirza Rafi Sauda Halat u İntihab,*** s. 6
[1946] İslam, a. g. e., s. 141
[1947] Bilkan, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, s. 154
[1948] İslam, a. g. e., s. 141
[1949] Bilkan, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, s. 154

Sauda, şairlik kariyerine Farsça ile başladı, ancak Arzu, ona "kendi dilleri olduğu için" ona Urdu dili üzerinde yoğunlaşmasını tavsiye etti.[1950]Bu şekilde önceleri Farsça şiirler yazan Sauda, Han Arzu'nun tesiriyle Urdu diliyle şiir yazmaya yöneldi ve kısa sürede üstünlüğünü bu alanda da ispat etti.[1951]

Sauda, Arzu ve Hatim ile şiir üzerine çalıştıktan sonra bir süre İmadülmülk 'ün yanında yer aldı.[1952]Sauda aynı zamanda ölçü ve şiir alanında kendini geliştirmek için Süleyman Kuli Han Vedad'ın öğrencisi oldu. Ayrıca şiir ustası Şah Alem, şiirleri için Sauda'ya danışıyordu.[1953]

Büyük üstadların Sauda'ya şiirlerini göstermeleri ve ona danışmalarıi şairin ne kadar büyük bir usta olduğunu kanıtlamaktadır.

Sauda'nın çocukluk hayatı çok rahat ve mükemmel geçti.[1954]Bu yüzden *Mirza Sauda* çok neşeli ve deli dolu bir adamdı. [1955] O yıllar herkesin şiir hakkına konuştuğu ve şiire ilgi duyduğu bir zamandı. Çocuklar, yetişkinler, yaşlılar, fakirler vs. herkes bir mısra dinlemeye ve okumaya merak duyuyordu. Tüm bir iş günün sonunda, caddelerde şiir buluşmasına çağıran, beş kişiden on kişiye kadar oluşan bir grup vardı. Bir fakir barakasından, kralın sarayına kadar herkesin şiire aşırı bir sevgisi vardı. Şiir mesleği o kadar gelişmişti ki, aileler çocuklarına kesinlikle şiir yazmayı öğretiyordu. [1956]O sıralar Sauda, şiirleriyle meşhur olduğu için kendisiyle gurur duyuyor ve "Üstad" olarak çağrılıyordu.[1957] Sauda, yaşadığı dönemde bulunduğu ortamı daha canlı ve hareketli kılmıştı. Şiir meclislerinde onun katılımıyla daha bir canlılık meydana gelmiş, şiir söyleyerekhalkın ve dinleyicilerin duygularını coşturmuştu.[1958]

[1950] Zaidi, a. g. e., s. 88
[1951] Bilkan, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, s. 154
[1952] Schimmel, a. g. e., s. 174
[1953] Zaidi, a. g. e., s. 88
[1954] İslam, a. g. e., s. 141
[1955] Mirza Rafi Sauda, ***Mirza Rafi Sauda Ke Halât-i Zindegi Aur Numune-i Kelam***, 1946, Feroz Sons Prints Editing Publishers, Lahor, s. 2
[1956] Sauda, ***Mirza Rafi Sauda Ke Halât-i Zindegi Aur Numune-i Kelam***, s. 1
[1957] İslam, a. g. e., s. 141
[1958] Yılmaz, a. g. t., s. 56

Sauda on beş, on altı yaşlarında ya vardı ya yoktu ki, eski bir şair Mir Cafer Zitly elinde yeşil bir şemsiye ile akşam vakti etrafta yürüyordu, Mirza Sauda ise kolunun altında bir kaç tane kitapla karşıdan geliyordu.[1959] Mirza saygıyla selam verdi. Mir, gülümseyerek selamını karşıladı ve iyi dileklerini sundu. O zamanlarda Mirza, şiirde çok iyiydi. Mir, Mirza ile konuşmaya başladı. Mir onu test etmek için, Mirza'dan dizesini tamamlamasını istedi.[1960]

'لالہ در باغ داغ چوں دارد؟

Bir süre düşündükten sonra Mirza;

'عمر کو تا است غم فرزُں دارد'

Mir, "Şey Mirza, görünen o ki açsın. Bir 'h' harfini kaçırdın." dedi.

(Mirza, 'Kotah' demek yerine 'Kota' demişti)

Mirza devam etti;

"Aşk acısından Göğsüm kanla doldu."

Mir, "Peki... Kalp kanı var, karaciğer kanıda var fakat göğüs kanı ne? Göğüs zaten kanla dolu." dedi.

"Yanan içeride ne yapar?"[1961]

Mirza, "Evet. Bu mısra doğru fakat biraz daha dikkatini ver ve sonra söyle."

Mirza takıntılıydı. Şiirsel olmayan bir mısra söyledi ve, "İyi mi?" diye sordu. Mir Cafer güldü ve şemsiyesini Mirza'ya doğru yönelterek, "Neden benimle dalga geçiyorsun? Babana bundan bahsedeceğim!" dedi. Sonrasında Mirza koşarak uzaklaştı. Şiiri ve yaramaz tavırları ünlendiğinde, Kral Shah Alam şiirlerini düzeltmesi için Mirza'ya verirdi. Bir gün Kral, Mirza'ya, "Bay Mirza! Günde kaç tane Sone tamamlayabilirsiniz?" diye sordu. Mirza, "Ekselansları! Ne zaman keyfim yerinde olursa, günde iki ya da üç dize tamamlarım" diye cevapladı. Kral, "Ben bile

[1959] Sauda, ***Sauda Halat u İntihab***, s. 6
[1960] Sauda, ***Sauda Halat u İntihab***, s. 7
[1961] Sauda, ***Sauda Halat u İntihab***, s. 7

tuvalette otururken dört Sone tamamlıyorum" dedi. Mirza kibarca, "Ekselansları! Zaten onun gibi de kokuyorsunuz" diye cevapladı.[1962]

O sıralarda çok güzel bir hayaller şehri olan ve bir çok şair ve yazarın birarada olduğu Delhi şehri, Nadir Şah'ın istilası sonucu yerle bir edildi. Nadir Şah ve orduları Delhi'yi ele geçirince bir çok şair ve yazar Delhi'den göç etti, hatta Delhi'de yaşanan sıkıntılar ve facialar için şairler çeşitli türlerde şiirler yazdılar.

Nadir Şah ve Maratilerin saldırıları nedeniyle, Delhi bundan çok kötü etkilendi ve yok edildi ve artık asillerin kalabileceği bir yer kalmamıştı. Sauda'da Delhi'ye elveda etti.[1963] Sauda, 1757'de Farrukhabad'a giderek harap olmuş başkenti terk etti ve ailesi vefat ettikten sonra 1771'de Faizabad'a doğru yol aldı.[1964]

Sauda, Fazizabad'da Shujad Daula'nın sarayına geldi. Burada ayda 200 rupi maaş aldı ve işi ve aldığı maaş Asafud Daula döneminde de devam etti. Daha sonra Cagir olarak ayda 600 rupi maaş aldı.[1965]Asifud Daulah başkenti değiştirince, Sauda Luknow için Faizabad'tan ayrıldı. Sonraki zamanlarda Sauda, ne yazık ki, sıkıntılı zamanlar devraldı ve son dinlenme yerini bulduğu Delhi, Farrukhabad, Faizabad ve Lucknow arasında gidip gelen huzursuz bir hayat yaşamak zorunda kaldı.[1966]

Zaman geçtikçe, Mirza'nın ünü arttı ve Delhi'den, Luknow'a ulaştı. Lucnow'ın Nawab'ı Suja-ud-Daulah, içinde para olan bir mektup gönderdi ve onun sarayına gelmesini talep etti fakat Mirza'nın yüreği Delhi'den ayrılmayı kabullenmiyordu.[1967]Sauda'da bir gün Luknow'da Nawab Sirajuddin-Daulah'a gitti. Nevab, onu sıcakkanlılıkla karşıladı fakat kayıtdışı olarak, "Hala o mısraları hatırlıyorum ve her gün okuyorum" dedi. Mirza, bu ufacık şeyi o kadar yanlış anladı ki, Nevab'ın onu aşağıladığını sandı. O günden sonra Mirza, Nevab ölene kadar sarayını ziyaret etmedi ve Asif-ud-Daulah tahta oturdu.[1968]Bir Şii olarak Sauda, kayda değer sayıda methiyeler yazarak kutladığı Avadha Nevabları'nın Şii saltanatı altında hayatın tadını çıkardı.[1969]

[1962] Sauda, Sauda ***Halat u İntihab,*** s. 8
[1963] İslam, a. g. e., s. 141
[1964] Schimmel, a. g. e., s. 175
[1965] Zaidi, a. g. e., s. 88
[1966] Zaidi, a. g. e., s. 89
[1967] Sauda, ***Sauda Halat u İntihab***, s. 9
[1968] Sauda, ***Sauda Halat u İntihab***, s. 10
[1969] Schimmel, a. g. e., s. 175

O günlerde Mirza, Luknow'un başka bir şairi olan Mirza Fakhir Makeen ile bir münakaşa yaşadı. Mirza Fakhir'in, Luknow'da belirli öğrencileri vardı. Bir gün, Mirza Fakhir'in öğrencileri Mirza Suuda'yı gördü. Mirza Suuda'nın onlar hakkında hiçbir fikri yoktu. Öğrenciler Suuda'nın evine zorla girdiler ve karnına bıçak dayayarak öğretmenleri için söylediği her şeyi geri almasını söylediler. Ayrıca onlarla gelmesini ve özür dilemesini söylediler. Mirza onları tatlı konuşması ve tavırlarıyla kendine çekebilirdi fakat bu onun için yeni ve farklı bir durumdu. Suuda her şeyi unutmuştu. Cüzdanını hizmetçisine verdi ve öğrencilerle gitmeye başladı. [1970]

Şehrin merkezine geldiklerinde Mirza Fahir'in öğrenciler, "Neden Suuda'yı aşağılamayalım?" diye düşündüler. Fakat, Tanrı'nın saygısını verdiği birisini kimse aşağılayamazdı. Neyse ki, Nawab Asif-ud-Daulah'ın kardeşi Nawab Saadet Ali Khan'ın aracı oradan geçiyordu. Kalabalığı görerek durdular. Nawab Saadet durumu gözden geçirdikten sonra Suuda'yı filine aldı ve yola devam ettiler. Bu sırada Asif-ud-Daulah yemek yiyordu. Nawab Saadet içeri girdi ve, "Kardeşim büyük bir sorun var. Tahtın ve bu koşullar!" dedi. "Kardeşim, ne oldu? diye sordu Asif-ud-Daulah. Saadet, "Mirza Muhammed Rafi Suuda, babamızın mektubunda kardeş gibi arkadaşım diye bahsettiği kişi. Babam gelmesini talep etmişti fakat o gelmedi. O, Mirza Sauda, şu an burada. Öyle bir durumda ki eğer ona yardım etmeseydim, asiler tarafından aşağılanabilirdi." dedi. Nawab Asif soylu bir insan karakterine sahipti, Saadet ona olan biteni anlattıktan sonra Asif-ud-Daulah, "Ne! Mirza Fakhir bunu mu yaptı! O, Sauda'yı değil beni aşağılamış oldu. Babamız ona kardeşim dediyse o bizim amcamızdır." dedi.[1971]

Sauda, 1718 yılında Luknow'da vefat etmiştir. [1972]Öğretmeni *Hatim*, hayattaydı ve Sauda'nın vefat haberini duyduktan sonra çok ağladı ve, "Ne yazık ki, savaşçımız öldü." dedi.[1973]Sauda'nın naaşı İmambara Muhammed Baqir'e gömüldü.[1974]

3.2.4.2. Mirza Rafi Sauda'nın Şiir Anlayışı

Sauda, Hintçe kelimeler yerine Farsça karışımıyla Urdu Dili'nde kendine özgü bir tat yaratmaya çalışmıştı. O, Farsçadan birçok edebi sanatları Urdu Dili'ne aktarmıştır ve

[1970] Sauda, ***Sauda Halat u İntihab***, s. 10
[1971] Sauda, ***Sauda Halat u İntihab***, s. 11 öz
[1972] Bilkan, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, s. 154
[1973] Sauda, ***Sauda Halat u İntihab***, s. 20
[1974] Zaidi, a. g. e., s. 89

bu aktarmayı çok ustaca dile sokmuş adeta dilin ayrılmaz bir parçası haline getirmişti.[1975]

Sauda'nın tarzı kesinlikle, Sebk-i Hindi'nin de dahil olduğu eski Fars şiirlerine daha yakındır.[1976] Sauda'nın şiirleri bir bütün olarak incelendiğinde şiirin ana konularından olan aşk faaliyetleri, o kadar etkili ve güzel bir ifadeyle şiire yansımıştır ki, bu şekilde daha önce hiçbir şair şiir yazmamıştı. Edebi sanatları anlam karmaşasına yol açmadan ahenk içinde kullanmış olması hayret uyandırmaktaydı. Souda'nın güzel ifadesi, tatlı dili, geniş kelime hazinesi sayesinde tüm çağdaşlarını geride bırakmıştır.[1977]

Şiir alanında Sauda'nın kendini göstermediği bir sınıf yoktu.[1978]Sauda, öncelikli olarak bir panegirist (kaside yazarı) olarak bilinir, ancak değişen dehası tek bir türe göre ölçülemez.[1979]Sadeliğin temsilcisi olan Sauda, şiirin her türünü işlemiş ancak özellikle de kasideyi onun gibi söyleyen bir başkasını bulmak mümkün değildir. Gazel, kaside, ağıt ve hiciv türlerinde söyleyen Sauda, özellikle kasidede emsalsizdir.[1980]

Onun kasideleri, Farsça tarzın mükemmel bir örneğidir, Sauda'nın şiirleri de Urdu dilinde hiçbir yerde bulunmayan bir mükemmellik içermektedir. Dile hakimdir, şiiri güçlüdür ve kendi değerine sahiptir.[1981] Onun *kasideleri* çoğu kez İranlı *kaside* şair ustalarıyla kıyaslandı; fakat onu Mushafi'nin yaptığı gibi, Haqani ile tek kategoriye koymaktan çekinebiliriz. Onun yaklaşımı farklı ve açık bir şekilde, *kasideleri* nazım sanatında tatsız tuzsuz yazılardan daha fazla bir şey olmayan ortaçağ methiyecileri ve hicivcilerinden, Hint-Fars şairleri bir kenara, daha çok gerçekçidir.[1982]

Sauda, kasidelerinde Farsça yazarlarına rakip olduğunu ve zamanın entelektüel seviyelerine ulaştığını söylemiştir Kasidelerinin geniş ve yaygın tasarımları, erdem ve sanatın sürekli uyumlu olması bakımından iyi korunmuşur,[1983]

[1975] Yılmaz, a. g. t., s. 56
[1976] Schimmel, a. g. e., s. 175
[1977] Yılmaz, a. g. t., s. 57
[1978] İslam, a. g. e., s. 142
[1979] Zaidi, a. g. e., s. 89
[1980] Yılmaz, a. g. t., s. 57
[1981] İslam, a. g. e., s. 142
[1982] Schimmel, a. g. e., s. 175
[1983] Zaidi, a. g. e., s. 89

Sauda'nın popülaritesi kasideleri ve hicivleri ile sınırlıydı, ancak gazelleri şiir alanlarında da ön plandadır.[1984]

Sauda, gazellerinde akıcılık olmasına rağmen tasavvufi yön ve hüzün pek baskın değildir.[1985]Sauda'nın gazelleri ya aşırı içe dönüklük ya da karışık dışa dönüklükten muzdarip değillerdi.[1986] Modern Urdu eleştirmenleri, onun gazellerini çok düşündü ve onların çalışmalarının göz ardı edilmesine pişman oldular.[1987]

Sauda, Urduca mersiyelere edebi bir şıklık kazandırdı ve gazelleri evrendeki insanın bütün cazibeleri ve yetersizlikleri, yaşam için yaptığı özen, engeller ile karşılaştığı ve elle tutulur diksiyon ve stilde hakimiyet kararlılığı ile samimi bir anlayışla dikkat çekmiştir.[1988]

Onun şairliği sadece kaside şiirle ile sınırlı değildir. Aslında kimse hiciv yazmada de onu geçemez. Şiir ve hiciv yazımında Urdu dilinde usta olan birkaç şair vardır. Sauda'nın adı da bu nadir ustalar arasında yer almaktadır. O birçok hiciv yazdı, Bunlardan azı kişisel farklılıklar üzerinde duruyordu, özellikle Mir Hasan'ın babasının şanı ve büyüklüğü üzerine hiciv yazdı. Hatıra konulu bazı hicivler yazdı.[1989]

Sauda, diğer çağdaşlarla karşılaştırıldığında, dikkatleri sosyal temalar, özellikle toplumsal çürümeler üzerinde daha fazla perçinlenmiştir. Bunlar onun hicivlerinin asıl hedefi haline geldi.[1990]

Ama Sauda'nın kişisel olmayan o hicivleriydi, o ülkenin ekonomik geleneklerinden şikayetçidir.Gerçekten de dili, yaşıtlarını hicivlerken, bir jilet kadar keskindi! Hicivleri, bir sıkıntı dönemi zamanında Kuzey Hindistan'daki sosyal hayatın canlı bir görüntüsünü sunuyordu.[1991]

[1984] İslam, a. g. e., s. 141
[1985] Bilkan, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, s. 154
[1986] Zaidi, a. g. e., s. 89
[1987] Schimmel, a. g. e., s. 178
[1988] Zaidi, a. g. e., s. 89
[1989] İslam, a. g. e., s. 143
[1990] İslam, a. g. e., s. 144
[1991] Schimmel, a. g. e., s. 176

"Tazheek-e Ruzgar" ve "Sheedi Kotwal" onun meşhur hiciv eserleri arasındadır. Sauda, arkadaşının atı için de bir hiciv yazmıştır. Bu hiciv eserinin ismi "Tazheeq Ruzgar" dır.[1992]

"Tazhik-i Ruzgar" eseri, bir deyişle "Çağın Maskarası" muhtemelen en çok bilinen eseridir; fakirleşmiş bir asilzadenin çökmüş atını anlatan bu hikaye, çağının siyasal ve sosyal çöküşüyle dolu bir hikayedir.[1993]

"Sheedi Kotwal" isimli hiciv eseri, Delhi'de çalışan Delhili bir polis memuru hakkında yazılmıştı. Sheedi, o dönemde Delhi'deki ortam nedeniyle barışı sağlamak için görevdeydi. İnsanlar yollarda hırsızlık yapıyor ve bir hırsız onun şapkasını çalıyor ve kendisine onun için ne kadar ödeyeceğini soruyor.[1994]

Sauda bazı şeylerin durumu hakkında yakınmakta kesinlikle haklıydı: önceki polis memurları rüşvetlere ilgi duymazdı ve o yüzden hiç hırsız olmazdı: Ama şimdi dön bir bak, yolsuzluk var, hırsızı, serserisi ve yankesicisi var, bu abartı belki de birey için uygun davranışların kuralların ve toplumun kurulduğu, hasret duyulan idealleştirilmiş bir geçmişten doğmuş olabilirdi.[1995]

Şair iç geçirerek:

"Bir insan nasıl uyuyabilir ki,
Hırsız çileden korkmaz iken."

Eğer hırsızlar geriye kalan çilenin sonucu değil de, sebebi olsaydı. Böylesi mısralar, 1757'de Delhi'deki dönemin durumunu işaret ediyor.[1996]

Sauda'nın bir de "Eik Mariyel Ghora" = "Bir Cılız At" adlı ünlü eseri vardır. At ile ilgili ilk Urduca hicivdir. Şeyhi'nin "Harname"sine benzer. Şeyhi, eşeği; Sauda ise atı ele almıştır.[1997]

[1992] İslam, a. g. e., s. 144
[1993] Schimmel, a. g. e., s. 1760
[1994] İslam, a. g. e., s. 144
[1995] Schimmel, a. g. e., s. 177
[1996] Schimmel, a. g. e., s. 177
[1997] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 19

3.2.4.3. Mirza Rafi Sauda'nın Eserleri

a. Farsça Gazel Divanı: Tamamlanamadı ama hakkında çok söz edildi.[1998]

b. Birkaç Farsça kasidesi vardır.[1999]

c. Ferdler veya bağımsız beyitler, rubailer, kıtalar veya kronogramlar, şiirler gibi bir Urduca Gazali divanı; her biri 5 satırlık muhammesler veya dörtlük, tercih bendler, vasuhatlar, her yarımmısrada belirli tekerlemelerin tekrarlandığı, her biri belirli bir tekerlemenin, her bir yarımmısrada tekrarlandığı, tek bir Farsça veya Urduca aygırı tarafından farklı bir tekerleğin içinde sonlandırıldığı, her biri birbirinden farklı, tekerlemeler ve müstezatlar kullanılarak sonlandırılan, her biri birbirinden farklı olan tekerlemelerden oluşan bir tutkulu erotik kasidelerden oluşur.[2000]

ç. Yirmi dört mesnevi ve daha çok hiciv, anekdotlu hicivler, espri, övgüler ve bilmeceler koleksiyonlarından oluşan masallardan oluşur.[2001]

d. Başta Nawab Asafuddaulah'ın övgüsü ile Delhi ve Lucknow'da yüksek rütbeli adamlardan oluşan kasideleri divanı.[2002]

e. Mir şiirleri Sauda tarafından genişletilmiştir, iki mektuptan birisi nazım diğeri nesirdir.[2003]

f. Selam ve Mersiyeler Hz. Hüseyinin ölümü üzerine yazılmıştır, Allah için menkibat ise dualar yazmıştır.[2004]

g. Kutsal din adamlarına övgü dolu şiirler.[2005]

ğ. "Ibrat-ul-Ghaflin" yada diğer adıyla "Aldırışsız'a Tavsiye" isimli bir kitapçık yazdı.[2006]

h. Mir Taki'nin "Shuala-i-lshq" (Aşk Ateşi) isimli mesnevi eserinin nesir çevirisi.[2007]

ı. Urdu şairlerinin bir biyografisi veya tezkiresi (mevcut değil).[2008]

[1998] Saksena, a. g. e., s. 68
[1999] Abida Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 543
[2000] Saksena, a. g. e., s. 68
[2001] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 543
[2002] Saksena, a. g. e., s. 68
[2003] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II,*** s. 543
[2004] Saksena, a. g. e., s. 68
[2005] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 543
[2006] Saksena, a. g. e., s. 69
[2007] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 543

3.2.4.4. Mirza Rafi Sauda'nın Seçme Şiirleri

Hîndû mein but parast Muselmân Khudâ parast, Pô jôn mein is kisi kô jô hô âshnâ parast	ھندو ہیں بت‌پرست مسلمان خدا پرست پوجوں میں اس کسی کوجوھوآشنا پرست

"Hindular puta taparlar, Müslümanlar ise Tanrı'ya: Eğer bir aşinaya tapanı bulsam ben de ona taparım (yani) Tanrı'yı bilerek tapanı." [2009]

**

Saudâ hezâr hayf ke â kar jahân ham, Kyâ kar chale aur â'e the kis kâm ke liey	سودا ہزارحیف کہ آ کرجہان میں ہم کیا کرچلےاورآئے تھے کس کام کے لیے

"Ey Sauda, yazıklar olsun, biz bu dünyaya niçin geldik, lakin neler yaptık gittik."[2010]

**

Yâr ye ibn-i Muljam peidâ hûâ dô bârâ, Shir-i Khudâ kô jis ne bhlîôn ke ben mârâ	یارویہ ابنِ‌ملجم پیداہوادو بارا شیرِخدا کوجس نے بھیلوں‌کے بن میں مارا

"Bak İbn-i Mülcem tekrar geldi dünyaya ve o Allah'ın Aslan'ını tekrar katletti."[2011]

**

Hanuz âyîna gir dâs gam se apne munah pe miltâ he, Khudâ jâne kyâ kyâ suratîn is khâk mein garîân	ہنوز آئینہ گرد اس غم سے اپنے مُنہ پہ ملتا ہے خُدا جانے کہ کیا کیا صُورتیں اس خاک میں

[2008] Saksena, a. g. e., s. 69
[2009] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 17
[2010] Yılmaz, a. a. g. t., s. 64
[2011] Russell, vd., a. g. e., s. 38

	گڑیاں

“Yasla dolu ayna, toprakla ovuyor yüzünü; ovuyor ki hatırlayabilsin güzellerin kuru mezarlara girdiğini.”[2012]

**

Sheikh Ka’be mein Khudâ kô ‘a’bas dhôndey the, Tâleeb is kâ he tô her eik kî kar dil jô’î	شیخ کعبہ میں خُدا کو عبث ڈھونڈے ھے طالب اس کا ہے تو ھر ایک کی کر دل جوئی

“Ey Şeyh (din adamı) Kabe’den sen boş yere Tanrı’yı ararsın; eğer Ona gerçekten talip isen, o zaman herkesin gönlünü al.”[2013]

**

Jô ayende her chîz he yâ banda jahân mein, Jar omr gozashta ke vo dhôndô kamân hai	جوآئندہ ہرچیز ہے یا بندہ جہاں میں جرعمرگزشتہ کہ وہ ڈھونڈوہو کہاں ہے

“Aranan her şey dünyada vardır, geçen ömrün bir parçası bile neredедir kim bilir.”[2014]

**

Yâ Rab tô merî sun le ye kahtâ hai Skender, Zâhek key urâ dive kisi ban mein qalandar, Ghar is ke tevellud hûâ gir bacchae-i bender, Galîôn mein nachâtâ pahra vo bangla ke andar, Rôtî tô kemâ khâ’ey kisi tôr machandar	یارب تومری سن لے یہ کہتا ہے سکندر ضاحک کےاُرادیوے کسی بن میں قلندر گھر اس کے تولدہوا گر بّچہء بندر

[2012] Muhammad Sadıq, ***A History of Urdu Literature***, Oxford University Press, 1964, s. 86
[2013] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 18
[2014] Yılmaz, a. a. g. t., s. 64

گلیوں میں نچاتا پھرے وہ بنگلے کے اندر روٹی تو کما کھائے کسی طور مچھندر	

"İskender'in Allah'ın lütfuna ihtiyacı var: Eşinin geceliğini topraktan çıkartması için Zahik'i uyandırdı. O da kölesini doğurduğunda, Faizabad caddelerinde dans edecek ve hayatını namuslu yollardan kazanacak."[2015]

**

شبنم کرے ہے دامنِ کل شست و شوہنوز بلبل کے خون کا نہ گیا رنگ و بُو ہنوز	Shabnam kare he dâmen-i kul-i shast û şô hanooz, Bulbul ke khûn kâ na gyâ rang û bû hanooz

"Sabah çiyi gülün eteklerindeki kanı temizliyor, ancak bülbülün kan izleri hala görünür."[2016]

**

سودا ہزار حیف کہ آکر جہاں میں ہم کیا کر چلے اور آئے تھے کس کام کے لئ	Saudâ hazâr hayf ke â kar jahân mein ham, Kyâ kar chale aur â'ey the kis kâm ke le'î

"Ey Sauda, yazıklar olsun bu cihana ne işler yapmaya gelmiştik, fakat neleri yapıp gittik."[2017]

**

[2015] Russell, vd., a. g. e., s. 40-41
[2016] Sadıq, a. g. e., s. 86
[2017] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 18

Hai kâ ye eik shamma-i nûr Jis se roushan hai âsmân kâ tanveer Kis zabân se hô is kâ şukr adâ Ni'metîn kyâ kyâ un ne kîn paidâ Mîve hain bâğ mein zamâne ke Nimeton kyâ kyâ un ney kin paidâ Mive hain bâğ mein zamâne ke Vaste khâne aur kehlâne ke Fazl se is ke kujh nahîn hai kemî Leyk vo kyâ kare jô aham hûn denî Senyô yâr û karon hûn mein ek nakeel Jis kô bâvar kare na hargiz 'aql	ہے کا یہ ایک شمّہء نور جس سے روشن ہے آسماں کا تنور کس زبان سے ہو اس کا شکر ادا نعمتیں کیا کیا ان نے کیں پیدا میوے ہیں باغ میں زمانے کے واسطے کھانے اور کھلانے کے فضل سے اس کے کچھ نہیں ہے کمی لیک وہ کیا کرے جو اہم ہوں دنی سنیو یارو کروں ہوں میں اک نقل جس کو باوَر کرے نہ ہر گز عقل

"Tanrı yeryüzünü sayısız iyilikle doldurmuş, her insanın yemek yiyebildiği ve bağışlandığı bir dünya; Krallara layık koca koca bağlarda yaşar insanlar. Herkeseyetecek kadar meyveleri vardır. Bizim gibi sıradan insanlar, verdikleri için ona şükrederiz. Size anlatacağım bu hikayede adı geçen, O'nun bununla ne ilgisi var?"[2018]

*

Nâvak ney tere said ne chôr azmâne mein, Terpe he murg-i keble numâ âshîna mein	ناوک نے تیرے صید نہ چھوڑا زمانے میں تڑپے ہے مرغِ قبلہ نما آشیانے میں

"Güzelliğinin okları bir tek avını bile bağışlamıyor, dönek bile yuvasında acı içinde kıvranıyor."[2019]

[2018] Russell, vd., a. g. e., s. 42-43
[2019] Sadıq, a. g. e., s. 86

**

Ey mein ey yâr rah saktâ he kitnâ âftâb Chehre kô ham se nekâb andar chpâyâ he ‘abas Pôchtey kiâ hû shab kis tarah gozârî much bağeer Guzrî sô guzrî che kuch is kâ fesânâ	اے میں اے یار رہ سکتا ھے کتنا آفتاب چہرے کو ھم سے نقاب اندر چھپایا ھے عبث پوچھتے کیا ھو کہ شب کس طرح گزاری مجھ بغیر گزری سو گزری جھ کچھ اس کا فسانا ھے عبث

“Dostum, güneş bulutların ardında ne zamana kadar saklanabilir; bizden yüzünü örtmek abestir abes. Sensiz gecenin nasıl geçtiğini neden soruyorsun? Nasıl geçti ise geçti, onun hikayesi bile abestir abes.”[2020]

**

Hadd-i ayyâm ke pîş ez med denâ mîh se Baccahmurg-i chaman taham se âtâ hai nikal	حدِ ایّام کہ پیش ازمدنا میہ سے بچّہ مرغِ چمن تخم سے آتا ہے نکل

“Aklına kazı yetişkinlerin yardımı olmadan olan mucizeyi, çıktı yumurtasından kuşların en genci.”[2021]

**

Merî tô men le ke mânend shame pazam ehîr Peghel çukâ hûn serâpâ zebân bâqî hai Hûey na ham ey jahân mein tû guna hûn ey yâr, Tô rah jehân mein ke tujh se jahân bâqî hai	مری تو سن لے کہ مانند شمع بزم اخیر پگھل چکا ہوں سراپا زبان باقی ہے ہوے نہ ہم سے جہاں میں تو گونہ ہوں اے یار تورہ جہاں میں کہ تجھ سے جہاں باقی ہے

“Aşk beni duyuyor musun, nasıl ki büyük bir festivali bir kandil aydınlatıyorsa, ben de öyle yandığımı duy sevgili ve şimdiyse eridim ve alev dilimi yakıp kavurdu! Artık

[2020] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 18
[2021] Sadıq, a. g. e., s. 86

farketmiyor sevgilim, benim gibi biri yok bu dünyada. Önemli olan senin yaşaman, senin için bu dünya dönüyor.[2022]

**

Vefâ ne gul mein ne chasm muruvat bâ ‘abân mein hai, Nikal bulbul ke hai is bâğ se kabah qafas bihtar	وفانے گل میں، نے چشم مروت باعباں میں ھے نکل بلبل کہ ھے اس باغ سے کہخ قفس بہتر

“Ne gülde vefa vardır, ne de bahçıvanın gözünde mürüvvetten eser vardır; bu bahçeden çık ey bülbül ki bundan kafesin bir köşesi bile daha iyidir.”[2023]

**

Tûte terî nigah se agar dil kâ jabâb Pânî bhî pahar bheri pin tô ferâ hû sherâb	ٹوٹے تري نِگہ سے اگردل کا جباب پانی بھی پھر بھرپیں تو فراہوشراب

“Eğer bir kabarcık senin sarhoş nefesinle bile patlayacak olsaydı, içtiğimiz suyun tadı bile şarap gibi olurdu.”[2024]

**

Gul phînkey hai aurôn kî tarakh belke samar bhî, Ey hâne ber andâz-ı chaman kujh tô idhar bhî	گل پھینکے ہے اور وں کی طرف بلکہ ثمر بھی اے خانہ بر اندازِ چمن کچھ توادھر بھی

“Başkaları uğruna çiçekler biçtik ve hatta meyveler ektik; ey bahçe düzenleyiciler.”[2025]

**

Bû’ey vafâ rang muhabbat ahîn yahân Yâ Rab is chaman se merâ âyân uthâ	بوئے وفاورنگ محبت نہیں یہاں

[2022] Rahmatullah, a. g. e., s. 17
[2023] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 18
[2024] Sadıq, a. g. e., s. 87
[2025] Zaidi, a. g. e., s. 90

	یارب اس چمن سے مرا آیاں اٹھا

“Burada (bu dünyada) vefa kokusu ve sevgi rengi pek yoktur; Ey Tanrım bu bağdan benim yuvamı kaldır.”[2026]

**

Jôsh-i ruveyd gî khâk sey kujh door nahîn Shâh mein gâ vü zameen ke he jô phûtey kô napal	جوشِ روئیدگی خاک سے کچھ دُور نہیں شاخ میں گاوز میں کے ہے جو پھوٹے کو نپل

“Eğer çiçekler dünyayı taşıyan ineğin boynuzlarında filizlenseydi, dünyadaki üzerine şaşırmamak gerekir.”[2027]

**

Bôley sâdgî se kyâ hai zarûr Bhîgtâ jâ’ôn gâ mein itnî door Rakhey hâlk salâmat âp kî zât Na khley tô mein rahûn gâ rât	بولے یہ سادگی سے کیا ہے ضرور بھیگتا جاؤں گا میں اتنی دور رکھے خالق سلامت آپ کی ذات نہ کھلے تو میں رہوں گا رات

“Nedir bu gerginlik ya rabbi? Bu kötü durumdan beni ne çıkartır? Aceleye gerek yok; temkinli olmak lazım. Eğer böyle giderse geceyi burada geçireceğim.”[2028]

**

Shishe kô bhî tôrô tô nikaltî hai ek âvâz A’şık hî kâ vo dil hai ke tûtey tô sad heych	شیشے کو بھی توڑوتونکلتی ھے اک آواز عاشق ھی کا وہ دل ھے کہ ٹوٹے تو صد ھیچ

“Camı kırsan ondan dahi bir ses çıkar; fakat aşığın öyle bir gönlü vardır ki kırılsa da pek sesi çıkmaz.”[2029]

[2026] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 18
[2027] Sadıq, a. g. e., s. 87
[2028] Russell, vd., a. g. e., s. 43

**

Kujh hô de tô hôe'rem mein râhet Hestî mein tô ham 'azâb deykhâ	کچھ ہووے تو ہوعرم میں راحت ہستی میں توہم عزاب دیکھا

"Ne olursa olsun yoklukta huzur vardır, varlığımızda ise sadece azap gördük."[2030]

**

Deyr û harem kô deykhâ Allah rey fuzûlî Ye kiâ zaroor thâ jab dil kâ makân binâyâ	دیر و حرم کو دیکھا اللہ رے فضولی یہ کیا ضرور تھا جب دل کا مکان بنایا

"Ey Allah'ım, mabet ve cami gördüm; kalbe yer varken buna ne gerek var."[2031]

**

Mat pôjh ye ke rât ge'î kyûn key tujh bağîr, İs goftegû se faida pîâre gozar ge'î	مت پوچھ یہ کہ رات گئی کیوں کے تجھ بغیر اس گفتگو سے فائدہ پیارے گذر گئی

"Neden bana şimdi sensiz gecemin nasıl geçtiğimi sormaktasın? Konuşmak şimdi yersiz; geçti işte arkadaş, bir şekilde geçti."[2032]

**

Na genchey gul ke khilte na nergis kî khilîn kelîân, Chaman mein le kar hemyâza, kisi ne ankherîân melîân	نہ غنچے گل کے کھلتے نہ نرگس کی کھلیں کلیاں چمن میں لے کر خمیازہ، کسی نے انگھڑیاں ملیاں

"Bu kokulu güller tomurcuklanmadı. Nergisler şairane açmadı; sadece kollarımdan kavrayıp uyku mahmurluğumdan beni silkeledi ve göz kapaklarımdaki o uyku ağırlığı aldı attı."[2033].

[2029] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri,*** s. 18
[2030] Yılmaz, a. g. t., s. 64
[2031] Yılmaz, a. g. t., s.65
[2032] Rahmatullah, a. g. e., s. 17

**

Bheejô yârdâb aisa umde par Lugat-i kerdgâr shâm û sahar	بھیجو یار داب ایسے عمدہ پر لغتِ کردگار شام و صحر

"Harkulade bir asillikle diyorum ki, Tanrı ona gece gündüz lanet yağdırsın."[2034]

**

Uth giâ bahman û dî kâ chamanistan se ‘amal Tiğ urdî ney kiâ ehen chaman mestâ sel Fevet-i nâmia letî hai ebâtâb kâ arz Dâl se pât talak, pât se le kartâ pehel Vaste hel’at nô rûz ke her bâğ key beej Âb jô kıtâ lagî karney zamîn per muhmal Târ-i bâresh sey penhâtey hain geher hâ’ey tigerg Hâr pehenâtey hain ashjâr kô har sô bâdal Bâr se âb-ı ravân hecvem gul ke Lôtey he sabza pe, ez bas ke hôâ he bey kal Âb-ı cô gerd-i chaman ta’me hûrşîd se he Hat-i gulzâr ke safhah pe telâ’î jadval	اٹھ گیا بہمن ودی کا چمنستان سے عمل تیغ اردی نے کیا صحن چمن مستا صل قوّتِ نامیہ لیتی ہے نباتات کا عرض ڈال سے پات تلک، پات سے لے کرتا پھل واسطے خلعت نو روز کے ہر باغ کے بیچ آب جو قطع لگی کرنے زمیں پر مخمل تارِ بارش سے پنھاتے ہیں گہرہائے تگرگ ہار پہناتے ہیں اشجار کو ہرسو بادل بار سے آبِ رواں عکس ہجوم گل کے لوٹے ہے سبزے پہ، ازبس کہ ہوا ہے بے کل آبِ جُو گردِ چمن طعمہ خورشید سے ہے خطِ گلزار کے صفحے پہ طلائی جدول

"Bahman ve Di'nin artık bu bahçede söz hakkı yok; Urdi'nin kılıcı düşürüldü bahçenin girişinde; bitkisel güç yeşilliklerin ölçümünü yapar. Dallardan yapraklara, yapraklardan çiçeklere. Su yolu yumuşak çimlerde kesilir. Nevruz bahçeleri bir terzi gibi şekillendirir.Yağmurlu vasıtasıyla inci tellerle bezenir. Bulutlar şerit halinde

[2033] Zaidi, a. g. e., s. 90
[2034] Russell, vd., a. g. e., s. 47

ağaçları çevreler. Suyun akışı, çiçeklerin suda yansıması ve o çimlerde yayılmak heyecan verir. Parlayan güneşle, bahçeyi çevreleyen akarsu, bahçeyi çevreleyen altın bir astar gibi süslü görünüme bürünür."[2035]

*

Ânkh tô kisi pishah kî lâgey hai Chôrôn ke dar sey fitne jâge hai	آنکھ تو کس پشہ کی لاگے ہے چوروں کے ڈر سے فتنہ جاگے ہے

"Nasıl uyunabilir bu günlerde; şeytanı bile uyutmuyor hırsızların korkusu."[2036]

**

Pôchte kyâ hô ke shab kis tarah guzrî mujh bağîr, Guzrî hô guzrî jô kuch is kâ afsâna 'abas	پوچھتے کیا ہو کہ شب کس طرح گزری مجھ بغیر گزری ہو گزری جو کچھ اس کا افسانہ ہے عبث

"Bensiz gecenin nasıl geçtiğini niçin soruyorsun; nasıl geçmişse geçmiş, onun hikâyesi abestir abes…"[2037]

**

A'şık kî bhî kitnî hain kiâ khûb tarah râteen Dô châr kehrî rônâ dô châr gehrî bâteen	عاشق کی بھی کٹتی ہیں کیا خوب طرح راتیں دو چار گھڑی رونا دو چار گھڑی باتیں

"Aşık gecesini nasıl güzel geçirir? Tüm gece ağlayarak ve konuşarak!"[2038]

**

[2035] Zaidi, a. g. e., s. 92-93
[2036] Sadıq, a. g. e., s. 87
[2037] Yılmaz, a. g. t., s. 66
[2038] Rahmatullah, a. g. e., s. 18

Âsmân per bhî men’erem hai hâb Kehlâ rehtâ hai dîde-i mahtâb	آسماں پر بھی منعدم ہے خواب کھلا رہتا ہے دیدہء مہتاب

“Gökyüzü bile uyumuyor; ayın gözleri fal taşı gibi açık.”[2039]

**

Ghar mein ab jis key digche keher ke Der pe is key ye beythey yûn ur ke Gôr se pahar jôr sitam uth kar â’e Meyyet is kî uthâ’ey yâ ne uthâ’e	گھر میں اب جس کے دیگچہ کھڑکے در پہ اس کے یہ بیٹھے یوں اڑکے گور سے پھر جور ستم اٹھ کر آئے میّت اس کی اٹھائے یا نہ اٹھائے

“Sadece tencere tava sesleri duyuyordu, siperindeki bir asker gibi, kapının yanında pozisyon aldı. Hiçbir şey onu kımıldatamaz onu oradan o savaş tanrısı, Rüstem mezarından ayağa kalkacak ve ona karşı direnecek. Pes etmeyecek. Son nefesine kadar savaşacak ve asla teslim olmayacak, ta ki bedeni toprağa düşene kadar.”[2040]

**

Dil ke takre nekô ba’z beych le’ey pehertâ hûn, Kuch ‘ilâj is ka bhî ey shisah girân hai ke hain	دل کے ٹکڑے نکو بغل بیچ لئے پھرتا ہوں کچھ علاج اس کا بھی اے شیشہ گراں ہے کہ ہیں

[2039] Sadıq, a. g. e., s. 87
[2040] Russell, vd., a. g. e., s. 47

“Kollarımda bunlar varken hareket ediyorum. Bu kristalleri yapanlar diyor ki, kazara bu parçalar karışabilir mi?”[2041]

**

Subuh shabnam jô gul pe hôtî hai Bağichah kô gencha ke jo rôtî hai	صُبح شبنم جو گل پہ ہوتی ہے بغچہ کو غنچہ کے وُہ روتی ہے

“Sabah çiyi değdiğinde güle, ağlar gonca demetinin ölümüne.”[2042]

**

Sadr key bâzâr mein he ek dabang ‘Âri ittibâô tebâbat kâ nang Shakeel he shaitân kî aur gavs nâm Jag mein hallâ kô kâ he kâ’im mekâm Qâtl-e Hindû vü Muselmân he vo Nüsha na likhtâ kabhô vo bed sarasht Paharta na insân sey dûzeh bahasht Jab sey marîzôn kô vo dey hî devâ Kân mein hai murg ma’tesel shifâ	صدر کے بازار میں ہے اک دبنگ عارِاطبّاؤ طبابت کا ننگ شکل ہے شیطان کی اور غوث نام جگ میں ہلّا کو کا ہے قائم مقام قاتلِ ہندوؤ مسلماں ہے وہ نسخہ نہ لکھتا کبھو وہ بد سرشت پھرتے نہ انسان سے دو زخ بہشت جب سے مریضوں کو وہدے ہی دوا کام میں ہے مرگ معطّل شفا

“Bir hâkim vardı, ne zaman onun adı geçse, her işinin ehli hekimi utanırdı. Çarşıdan indin mi evi görürsün; Şeytan’a benziyor ama adı Ghaus. Uygulamaları üstlendiğinden beri insanlar, şifa tatildeyken ölüm çalışır demeye başladı. Tedavi

[2041] Rahmatullah, a. g. e., s. 18
[2042] Sadıq, a. g. e., s. 87

ettiği hiç kimse sağlığına kavuşamadı; hastaları hem Cennet'e hem de Cehennem'e intikal etmekte. Kıymetli varisi Hülagû Han'dır, Müslüman ve Hinduları katletti."[2043]

**

Kayfiyat-i chashm is kî mujhe yâr hai Saudâ Sâğr kô mere hâth se leynâ ke chalâ mein	کیفیّتِ چشم اس کی مجھے یار ہے سودا ساغر کو مرے ہاتھ سے لینا کہ چلا میں

"Onun o meşk eden gözlerine dalma hayali beni benden alıyor. Al bu şarabı götür buradan, ben zaten sarhoş olmuşum."[2044]

**

Talib na cherag se kernân rahet ey Saudâ Pehre he âp ye kâsa le'ey gudâ'î kâ	طلب نہ چرغ سے کرنان راحت اے سودا پھرے ہے آپ یہ کاسہ لئے گدائی کا

"Asla bu Cennet rahatlığı değil, bir dilenci kasesi gibi! Kendi kendini gezdiriyor!"[2045]

**

Rutba duzdî kâ is qadr he bulend Charh ke ghar pe kehkeshân kî kamand	رُتبہ دُز دی کا اس قدر ہے بُلند چرخ کے گھر پہ کہکشاں کی کمند

"Hırsızlık çok yaygınlaştı, Samanyolu bile ilmeğini gökyüzüne geçirdi."[2046]

**

[2043] Russell, vd., a. g. e., s. 49
[2044] Zaidi, a. g. e., s. 90
[2045] Rahmatullah, a. g. e., s. 18
[2046] Sadıq, a. g. e., s. 88

Ye sun ke is sey kahâ muskrâ ke Saudâ ne, Shikayat itnî kesô kî kô'î beyân na karey Bhley burey key tujhe mtihân sey kiâ kâm Ye shukr kar jô kô'î tujh kô imtihân karey	یہ سن کے اس سے کہا مسکرا کے سودا نے شکایت اتنی کسو کی کوئی بیاں نہ کرے بھلے بُرے کے تجھے امتحان سے کیا کام یہ شکر کر جو کوئی تجھ کو امتحاں نہ کرے

"Onu sonuna kadar dinledim, gülümsedim ve şöyle söyledim: 'Biri hakkında böyle ileri geri konuşmak hoş değil. Seni kim diğerlerinin hâkimi ilan etti?'. Tanrıya şükür seni kimse teste tâbi tutmamış."[2047]

**

Nikal key chû kahat sey ghar pîâre jô pet key aû jahal ththek rehâ he, Semet key ghet sey tere dars kô nîn mein chîrâ atak rehâ he	نکل کے چوکھٹ سے گھر پیارے جو پٹکے او جھل ٹھٹھک رہا ہے سمٹ کے گھٹ سے ترے درس کو نین میں جیرا اٹک رہا ہے

"Eşiği aştıktan sonra neden kapının arkasında tereddütle beklersin. Seni bir anlık görüntün beni benden almaya yetiyor da artıyor bile."[2048]

**

Cosh-i tûfân dîde-i nemnâk se kiâ kiâ hôâ, Deykh le duniâ mein mesht-i khâk se kiâ kiâ hûâ, Dovr-i sağr thâ abhî yâ he abhî chasm-i	جوشِ طوُفاں دیدہء نمناک سے کیا کیا ہوُا دیکھ لے دُنیا میں مُشتِ خاک سے کیا کیا ہوُا دورِ ساغر تھا ابھی یا ہے ابھی چشمِ پُرآب

[2047] Russell, vd., a. g. e., s. 53
[2048] Zaidi, a. g. e., s. 91

pur âb, Deykh Saudâ gerdesh-i aflâk se kiâ kiâ hûâ	دیکھ سودا گردشِ افلاک سے کیا کیا ہوا

“Bu ağlayan gözler ne sağanaklar dökmedi! Baksana! Bu bir avuç toprak kaderin elinde neler çekmedi! Şarap kadehi az önce neşeyle elden ele dolaşırken şimdi gözler yaşla doldu. Ey Sauda! Gökyüzü devranı uğruna bu insanlık ne acılar görmedi!”[2049]

**

Nahîn gir nargees shârâb is gulshan qısmat mein, Tô ye bhî armağan ek tarah kâ hai chasm ter le câ	نہیں گر نرگس شاراب اس گلشن سے قسمت میں تو یہ بھی ارمغاں اک طرح کا ہے چشم تر لے جا

“Eğer bu bahçede açılmış bir nergis bulamazsan, al bu yaşlı gözleri bunlar da eşsiz birer hediyedir sana.”[2050]

**

İs zemâne kâ jô deykhâ tô hî eltâ insâf Gerg âzâder hain aur hûn shebân pehre mein	اس زمانے کا جو دیکھاتوہی الٹا انصاف گرگ آزاد رہیں اور ہوں شباں پہرے میں

“Bak çağımızın adalet terzisi şaşmış! Kurtlar başı boş dolanıyor: çobanlar mahkum edilmiş.”[2051]

**

[2049] Sadıq, a. g. e., s. 90
[2050] Zaidi, a. g. e., s. 91
[2051] Russell, vd., a. g. e., s. 60

Jis chasm ne mujh taraf nazarî İs chasm kô bas per âb deykhâ	جس چشم نے مجھ طرف نظر کی اس چشم کو بس پرآب دیکھا

"Hangi göz bana doğru bakmışsa, o gözü hep yaş dolu gördük."[2052]

**

Sâkî he ek tabassum gul rasat bahâr Zâlim behre hai jâm kô jaldî se behe kahîn	ساقی ہے اک تبسم گل رصت بہار ظالم بھرے ہے جام کو جلدی سے بھر کہیں

"Ey Saki, baharda son çiçeğin gülümsemesi kalana kadar izin verilir. Bardağıma şarabı boca etme yavaş ol tabii amacın buysa."[2053]

3.2.5. Mir (Ghulam) Hasan

Mir Ghulam Hasan, Urdu edebiyatının ünlü bir mesnevi yazarıdır.[2054] Aynı zamanda Mir Hasan, Urdu şiirinin en büyük isimlerinden birisidir. Mir Hasan, döneminin büyük ve meşhur bir şairiydi ve onun hiçbir rakibi yoktu. Hasan aynı zamanla hattatlıkta da ünlüydü. Bu özelliklerinden dolayı çağdaşları arasında farklı bir yeri vardı.[2055]

3.2.5.1. Mir Hasan'ın Hayatı

Mir Hasan 1727 veya 1728 yılında Delhi'de doğduğu sanılmaktadır.[2056]Mir Ghulam Hasan (Mir Hasan olarak ta bilnir). Hasan, Sauda tarafından hicvedilen bir şair olan Mir Zahik'in oğludur.[2057] Babası Mir Zahik, bir bahçe gibi canlı ve adından da

[2052] Yılmaz, a. g. t., s.66
[2053] Zaidi, a. g. e., s. 91
[2054] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I,*** s. 269
[2055] Mir Hasan Dehlevi, ***Mesnevi Sihr-ul Bayan***, Ashiret Publishing House, Lahor, t.y., s. 5
[2056] Bilkan, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, s. 154
[2057] Zaidi, a. g. e., s. 108

anlaşılacağı gibi çok neşeli bir insandı.[2058] Babası, aynı zamanda keyifli, taklit ustası bir adamdı, zaten onun takma adı onun komik biri olduğunu işaret etmektedir.[2059] Ataları Herat şehrinde yaşamış Hz. Peygamber (S.A.V.)'in soyundandı.[2060]Ataları Herat'tan Delhi'ye göç etmişlerdir.[2061] Yakın akrabası Mir İmami, Hindistan'a geldi ve orada yaşamaya başladı.[2062] Mir İmami, bir kalgirafi ustasıydı ve aynı zamanda döneminin şairi ve alimi olarak bilinmektedir.[2063]

Mir Ghulam Hasan'ın mahlası Hasan'dı, fakat kendi ismi olan, Ghulam Hussain Zahik'in oğlu Mir olarak bilinirdi. Oğlu Halik'ten olan torunu Mir Anis, şiirin gökyüzündeki güneşi gibiydi. Büyük büyük akrabaları, Herat şehrinde yaşamış Peygamberin (S.A.V) soyundandı. Büyük büyük akrabası Mir İmami, Hindistan'a geldi ve orada yaşamaya başladı.[2064]

Mir Hasan Arapçayı az biliyordu fakat Farsçası harikaydı, kendi dilinde kusursuz ve sade yazıyordu. Bu yüzden adı, Farsça'da çok yüksek bir mertebe olan "Urdu Dilinin Şairleri" listesinde anıldığı kanıtlanmıştır. Bunu söyleyen insanların sayısı belirli değil. "Aab-e-Hayat" kitabının yazarı, Mir Hasan'ın, Sauda(Şair)'nın öğrencisi olduğunu söyledi. "Mir Hasan sıklıkla insanların evine gider, onlara yardım ederdi ve çoğunlukla onlara şiir yazar, meclise girmek için evlerine giderdi. "Mirza Rafi'nin konuşmasını yazardı." demişti Mir Tarık. Mir Hasan, "Sonunda kullandıkları yolların bazı ipuçlarını buldum ve diğer çoğu şairin, Khwaja Mir Dard, Mirza Rafi Sauda ve Mir Tarık Mir kullandığı yolları kullanmak istemedim." dedi. Bundan açıkça belli oluyor ki Tarık, Zia-ud-Din'in öğrencisiydi. Üçüde, aynı Zia-ud-Din Zia'yı takip etmişlerdi. Aynı tavsiyeleri aldıkları da mümkün olabilir. Nazik ve sıcak kanlı bir insandı. Hiçbir kötü veya kaba bir söz kullanmazdı.[2065] Çok zeki ve akıllıca konuşan birisiydi. Kimsenin ona yakınmasına ve hiçbir şairin ona karşı bir söz yazmasına imkan vermedi.[2066]

[2058] Dehlevi, a. g. e., s. 5
[2059] Saksena, a. g. e., s. 73
[2060] Dehlevi, a. g. e., s. 5
[2061] İslam, a. g. e., s. 153
[2062] Dehlevi, a. g. e., s. 5
[2063] Saksena, a. g. e., s. 73
[2064] Dehlevi, a. g. e., s. 5
[2065] Dehlevi, a. g. e., s. 7
[2066] Dehlevi, a. g. e., s. 8

Mir Hasab'ın çocukluk yılları Delhi'de geçmiştir.[2067] İlk eğitimini dönemin meşhur bir mizahçısı olan babası Mir Zahik'ten aldı.[2068] Babasından eğitim aldığı zamanlar babasıyla beraber şiirler okudu.[2069] Mir Hasan babasına şirideki hünerlerini gösterdi.[2070] Ayrıca babasından İslam dersleri de aldı.[2071]Daha sonra Mir Dard'ın öğrencisi oldu.[2072]Gençliğinde Delhi'de, Mir Dard'a uğramıştı ve Mir'i tanıyordu, Mir Dard ondan "Nikat us Shu'ara" eserinde bahsetmişti ve bu eserden Russel-Islam, Mir Hasan'ın vaktiyle kabul edilen doğum yılının 1736 değil, 1727 olmalıydı kanaatine vardı.[2073]Mir Hasan, Dard ile görüştüğünde ona şiir faaliyetlerini anlatmış ve şiirlerini düzeltmesi için ricalarda bulunmuştu.[2074]

Mir Hasan, aynı zamanda Mir Ziya-ud Din Ziya, Mir Taki Mir ve Mirza Rafi Sauda'dan da eğitim almıştır.[2075] Mir Hasan, şiir konusunda Sauda'nın öğrencisi olduğunu ifade etmiştir. Mir, yazmış olduğu tezkirede: "Hasan beyefendi birisidir, o sık sık evimde düzenlediğim şiir meclislerine katılırdı ve o yiğitçe Sauda seviyesinde şiirler söylerdi." demiştir. Hasan ancak kendi hakkında yazardı, açıkça kendi hesabında O, Mir Taki Mir'in öğrencisi olan Mir Zayauddin Ziya'nın öğrencisi olduğundan bahsederdi. Ancak kendi şiir tarzının Dard, Sadua ve Mir'in biçimine uygun değildi. Ancak onların izini sadakatle takip etti.[2076]

1739 yılında Delhi'de çok büyük bir katliam olmuştur. Hasan, o yıl Nadir Şah'ın yaptığı katliama şahit olmuştur.[2077]Delhi'nin harabe olmasıyla birlikte Hasan, babası ile Faizabad'a doğru yolculuk yapmışlardır. Yolda giderken bir süreliğine Digh'de konakladılar. O sıralarda "Gulzar-e İram" isimli mesnevisinde bahsettiği Şah Madar'ın askerleriyle yolculuk etmişlerdir.[2078] Daha sonra Hasan, babasıyla birlikte Faizabad'a yerleşti.[2079] O yıllar Faizabad, Oudh Nevablarının başkentiydi.[2080]

[2067] Bilkan, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, s. 154
[2068] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I,*** s. 269
[2069] Saksena, a. g. e., s. 74
[2070] İslam, a. g. e., s. 153
[2071] Dehlevi, a. g. e., s. 6
[2072] İslam, a. g. e., s. 153
[2073] Schimmel, a. g. e., s. 184
[2074] Saksena, a. g. e., s. 74
[2075] İslam, a. g. e., s. 153
[2076] Saksena, a. g. e., s. 74
[2077] Bilkan, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, s. 155
[2078] Dehlevi,a. g. e., s. 6
[2079] Zaidi, a. g. e., s. 108
[2080] Saksena, a. g. e., s. 74

Faizabad'da Nevab Salar Jang onları himayesi altına aldı ve oğlu Nevaziş Ali Han'ın hizmetlerinden yararlandırdı.[2081]Mir Hasan, Nevaziş Ali Han ile ortak işler yaptı.[2082]

Mir Hasan, sarayda Nevab (savaş komutanı), Bahadır Kardeşler ve Nevab'ın üvey kızı için de çalışmaya başladı. 1775'te Nevab Asıf-ud Daula tahtın başındayken başkent Faizabad'dan Luknow'a geçti.[2083] Mir Hasan bu dönemde velisi Daula ile birlikte Luknow'a geldi. [2084]

Mir Hasan, 1786 yılında 50 yaşında vefat etti.[2085] Mir Hasan, Luknow'da defnedilmiştir.[2086]

Mir Hasan'ın dört oğlu vardı.Çocuklarından üçü şairdi.[2087] Feyzabad Mir Mustahsan Kaleeq, Mushafi'in öğrencisiydi, Mir Mohsan şiirsel adı Mohsan Mir Taki ile beraber çalıştı, Nevab Asafud Daula'nın annesi Bahu Begum Saheb'in damadıydı. Mir Hasan Khulq, Mir Hasan'ın üçüncü çocuğuydu ve Nevab Nazir Darab Khan'a bağlıydı.Hepsi de şiirlerin akıllı şairleridir ve babalarının yolundan gitmişlerdir.[2088]

3.2.5.2. Mir Hasan'ın Şiir Anlayışı

Mir Hasan (1735-1787) Urdu Şiiri'nde mesnevileriyle ünlüdür. Dili son derece sade ve akıcıdır.[2089]Mir Hasan'ın şiirleri gayet sade ve basitti, konuştuğu sözler tıpkı bir çiçek gibiydi. Sone'yi kendisinin çözdüğünü söylemişti. Türkü konusunda o kadar iyi sayılmazdı, fakat Mesnevi yazıları kusursuzdu. Mir Hasan'ın yazdığı ünlü hikaye kitabı, "Sihr-ul Bayan"ın Urdu dilinde hiç rakibi yoktu. Sone'leri Mir Sauda ve Mir Taki Mir'inkine benziyordu. Aynı aşkın renkleri, aynı sadelik ve aynı ekler…[2090]

Onun dil, zarif ve süslüdür. O gazelleri, rubai, mesnevileri ve mersiyeleri ile öne çıktı, ancak en başarılı olduğu şiir türü kasidedir. O, mesnevide de üstündür. Onun Sihr-ul-Bayan (Konuşmanın Sihri) Urducanın yapılmış mesnevinin en iyilerinden biri olarak kabul edilir. Onun gazelleri aşk temaları ile doludur.Mir'in kasidelerinin

[2081] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 269
[2082] Saksena, a. g. e., s. 74
[2083] Dehlevi, a. g. e., s. 6
[2084] Zaidi, a. g. e., s. 108
[2085] İslam, a. g. e., s. 153
[2086] Saksena, a. g. e., s. 74
[2087] Dehlevi, a. g. e., s. 8
[2088] Saksena, a. g. e., s. 75
[2089] Benli, a. g. m., s.99
[2090] Dehlevi, a. g. e., s. 8

çekiciliği, içinde barındırdığı sadelik ve tazelikten dolayıdır.[2091] Ayrıca dili çok akıcıydı, söyleyişler üzerine olağanüstü bir hâkimiyeti vardı. Onun tarzı bazen süslü, ama her zaman berraktı.[2092]

Mir Hasan, bilhassa mesnevileriyle ün kazanmıştır. Divanının birkaç el yazma nüshası mevcut olmakla beraber henüz herhangi bir neşri yapılmamıştır. Toplam on bir eser sahibi olan Mir Hasan, eserlerinde ağırlıklı olarak "yalnızlık" temasını işlemiştir.[2093]

3.2.5.3. Mir Hasan'ın Eserleri

a. Sihr-ul-Bayan (Sözün Büyüsü) İsimli Eseri ve Eserin Özeti

Sihr-ul-Bayan (Sözün Büyüsü) çok popüler bir Mesnevidir ve Mir Hasan'ın en ünlü eseridir.[2094]Bu eser aynı zamanda "Masnavi-i-Mir Hasan" ve "Kissa-i-Badra-i-Munir" adıyla da anılmaktadır. Eser, 1199 A.H. (1785 A.D) yazılmıştır ve Nawab Asafuddaulah bu eseri onurlandırmıştır. Şiir türü olarak, Prens Benazir ve Badra Munir'in aşklarında, kadın elbisesinin, evlilik törenlerinin ve diğer geleneklerin birçok ilginç etnografik ayrıntılarını içeren bir romantizmdir. Eser, basit bir tarzda yazılmış ve insanların ortak konuşmasına geçen atasözleri ve deyimsel ifadelerle doludur.[2095]

Eser, Prens Benazir ve Prenses Badr-e-Münir'in aşk hikayesini anlatmaktadır. Çok ilgi çekici detayları olması da eski çağ elbiseleri, takılar, eski törelerle yaşanan mutluluk ve daha bir çoğu eserde yer almaktadır.[2096]

Mir Hasan'ın ünlü romantik eseri "Sihr-ul Bayan" Urdu edebiyatındaki en popüler romantik eserlerden birisidir. Bu eser ölümüne kadar ki bir yıllık süre içinde yazılmıştır.[2097]

Farklı uzunlukta ve boyutta bir eser olan ve Mir Hasan' a şöhretin kapılarını açan ünlü mesnevisi "Sihr-ul Bayan" bir çok kişi tarafından Urducanın en iyi vezinli aşk

[2091] Saksena, a. g. e., s. 74
[2092] Bailey, a. g. e., s. 50
[2093] Bilkan, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, s. 155
[2094] Saksena, a. g. e., s. 74
[2095] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, s. 561
[2096] Dehlevi, a. g. e., s. 9
[2097] Bailey, a. g. e., s. 50

romanı olarak kabul edilir.[2098] Böyle bir eser yazmış olduğundan dolayı Mir Hasan,Urducanın en büyük romantizm yazarı olarak kabul edilir. Deyimsel, basit ve güzel bir dille yazılmış olan bu eserde, Prens Benazir'in ve Badr-e Münir'in aşklarının hikayesi anlatılmıştır. Böyle bir eser yazdığından dolayı Mir Hasan, Urdu edebiyatının en büyük romantik yazarı olarak kabul edilmektedir.[2099]

Mısralardaki ifadeler deyimlerle çok netleştirilmiş, dilde kullanılan deyimler cilttede bulunuyor. Çok kesimli, daha az cevap veriyor ve her dize özenle seçilmiş. Hikayenin berraklığı, yazım biçimi, deyim kullanımları ve konusu olağanüstü. Alaycı derecede soruları yanıtlamasını okumak insanı gülümsetiyor. En etkileyiciside, günümüzde konuşulan dilin aynısı. Molana Azad şaşkınlıkla sordu: gelecekten sesler mi duyuyor, kelimeler ve deyimler şu anda kullandıklarımızın aynısı. Hikaye çok eski. 1617'de Müssami Amir Bahadır Ali tarafından düzyazıya çevirilmiştir. Benazeer diye adlandırılmıştır. Hem düzyazıyı hemde şiiri birleştirmek anlamamız için daha iyi oldu.[2100]

Sihr-ul Bayan isimli eserin özeti şu şekildedir,

"Bir zamanlar çok iyi kalpli bir kral varmış, ancak mutlu bir evlilik yaşarken hiç çocuğu olmamış. Bu durumu herkese anlatmış ve keşke bir çocuğum olsa da kral değil köle olaydım demiş. Kral ve vezirler heryerden müneccimler çağırmış. Müneccimler ona bir çocuğu olacağını müjdelemişler, ancalk çocukları 12 yaşına geldiğinde sonunun güzel biteceği bir bela ile karşılaşacağını söylemişler. Müneccimler ayrıca çocuğun özellikle açık havada yüksek yerlere çıkmamasını öğütlemişlerdir.

Bir gün kralın bir çocuğu olmuş, Kral bunun şerefine ülkesinde çok büyük bir kutlama düzenlemiş. Fakirlere ve muhtaç insanlara hediyeler dağıtılmıştır.

Çocuk çok güzel bir çocukmuş ve bu yüzden ona "Benazir" ismini vermişler. Çocuk ilgi ve sevgiyle büyümüştür. Prens Benazir 12 yaşına geldiğinde yüksek bir yerde gece uyurken o sırada oradan geçen Makruh isimli peri onu gördü ve ondan çok

[2098] Zaidi, a. g. e., s. 108
[2099] Bailey, a. g. e., s. 50
[2100] Dehlevi, a. g. e., s. 9-10

etkilendi. Makruh, hemen prens Benazir'i alıp götürdü. Makruh bir Canavar Kral'ın kızıydı.

Makruh, Prens Benazir'i kendi kalesine götürdü. Bu arada Kral evladının kayıp olmasından dolayı çok üzgündü. Benazir'de eve geri dönme umudu yaşıyordu, çünkü ailesini çok özlemişti. Bu durum onu çok üzüyordu. Benazir'in üzüntülü halini gören Makruh, ona bir at hediye etti. Benazir sürekli at ile oynuyordu, sabahtan akşama kadar bir yerden bir yere gidiyordu. Bir gün kaleden uzak bir yere gitti, bir nehrin başında oyun oynayan kızları gördü. Hergün oraya gidiyordu, ancak Makruh'a oraya gittiğini söylemiyordu. Benazir nehirde oynayan kızlardan birinden çok etkilendi ve ona aşık oldu. Kızın ismi Badr-e Münir idi. Hep onunla birlikte oynadı. Bu durumu kabullenemeyen bir canavar onların ilişkisini Makruh'a söyledi. Makruh bu duruma çok sinirlendi ve Benazir'i bir kuyuya attı.

Günler geçti, Benazeer artık Badr-e-Munir'i görmeye gelmiyordu, Münir, onun için endişelendi. Münir, arkadaşı Necm-u Nisa'da kendisine yardımcı olmasını istedi.

Nisa'nın güzel bir sesi vardı ve ayrıca enstrüman çalmayı da biliyordu. Bir gün gittiği bir yerde bir orman gördü. Orada oturan birini gördü, o kişi canavarın oğlu Feruz Şah'tı. Nisa, Feruz Şah'a şarkı söyledi ve Feruz ondan çok etkilendi.

Firuz babasına durumu anlattı ve Nisa'nın kaleye gelmesini istedi. Nisa, kalede de herkesi sesiyle etkiledi. Feruz, Nisa'ya aşık oldu. Feruz Nisa'ya evlilik teklif etti, ancak Nisa bu teklifi bir şartla kabul edeceğini söyledi. Feruz, Nisa'nın teklifini kabul etti. Nisa, Feruz'a Benazir'i bulmasını istedi, teklifi buydu. Feruz hemen adamlarına Benazir'i bulmalarını emretti.

Kısa sürede Benazir'in içinde olduğu kuyu bulundu. Benazir kuyudan çıkarıldı. İki aşık birbirleriyle buluştular ve Kralın onayını alındıktan sonraaşıklar evlendiler. Prens Benazir'de babasına Firuz Şah ve Necm-u Nisa'nın evlilik töreni düzenlenmesi için babasına mektup yazdı. Babası kabul etti ve evlendiler.

Bu evlilikten sonra, Benazir geliniyle birlikte kalesine döndü. Herkes mutlu olmuştu. Kral, hem evladına kavuşan hem de oğlunu evlendiren bir baba olarak ailesiyle mutluluk içinde yaşamıştır. Hüzünlü bir hikaye mutlulukla sonlanmıştır."[2101]

[2101] Dehlevi, a. g. e., s. 11-14 özetle

b. Gazel Divanı

Her türlü şiiri kapsayan, tıpkı şiir setlerinin her 3. mısraının ya Farsça ya da Urducada yazıldığının güzelliği gibi bir sone Divan'ı vardır.[2102]Kompozisyonların çoğu bir yangında kayboldu. En son 1778'de yeniden derledi. 1778 uyarlaması yaklaşık 8000 satır içeriyordu. 1786'nın başındaki vefatına kadar daha çok gazel eklemiş olmalıdır.[2103] (an 269) Naval Kishore, ilk baskısını "Diwan-e Mir Hasan" ismiyle 1912 yılında yaptırmıştı, ancak sadece gazellerin yarısına sahiptir.[2104]

c. Tezkire-e Shoara-e Urdu: (Urdu Şairlerinin Hatıraları)

Yaklaşık 300 şairden bahseden Farsça tezkire "Tazkirat-uş-Şu'ara Urdu" Mir Hasan'ın önemli eserleri arasındadır.[2105] Mir Hasan, bu eserde önemli Farsça nesir şairlerinin biyografisini yazdı. 1777'de Luknow'da tamamladı. Bazı eklemeler 1778 yılına kadar yapıldı. İlk kez Habib-ur Rahman Han Şenvani tarafından düzenlenmiş ve 1922'de yayınlanmıştır. Bu tezkire, bir çok urdu şairinin betimlemeleri için çok önemlidir.[2106]

ç. Mesnevi Gulzar-e İram

1778 yılında tamamlandı ve ilk olarak 1908 yılında Delhi'de yayımlandı. Bu koleksiyon Mir Hasan'ın mesnevilerinden oluşmaktadır. Mir Hasan'ın Delhi'den Faizabad'a göçünü anlatan otobiyografik bir şiirdir.[2107] Bu mesnevidekadın elbiseleri, evlilik törenleri ve geleneklerinin özellikleri ve ilginç etnografik ayrıntılar ve ayrıca Bayadres dansçılarını (Doğu Hint Adaları'ndaki kadın dansçılar) içermektedir.[2108] Mir Hasan on tane daha ayrı mesnevi yazdı ve bunların arasında en iyisi olarak gösterilen "Gulzar-e İram"'da Faizabad şehrini överken, Luknow şehrini de yermektedir(hicvetmektedir). [2109]

[2102] Dehlevi, a. g. e., s. 9
[2103] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 269
[2104] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 270
[2105] Benli, a. g. m., s. 100
[2106] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 269
[2107] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I,*** s. 270
[2108] Saksena, a. g. e., s. 76
[2109] Bailey, a. g. e., s. 50

d. Rumuz-ul Arifin

Bu mesnevi, 1745 yılında tamamlanmış ve 1850 yılında yayımlanmıştır. Bu eser, Rumi'nin büyük Farsça mesnevileri çizgisinde didaktik ve mistik bir mesnevidir. Şiirlerde yer alan küçük masallardan oluşmaktadır. Ana tema, dünyevi yaşamın anlamsızlığını göstermek ve öteki dünyayı övmektir.[2110] (an 269) Rumuz-ul Arifin ise dini bir eserdir ve herhangi bir şiirsel önemi yoktur. Şiirlerinin çoğu nispeten kısadır.[2111]

3.2.5.4. Mir Hasan'ın Seçme Şiirleri

Nes-i din kâ chîn le ge'î makhaara kî yâd aur, Râtôn kî nînd zulf-i parishân le ge'î	نسِ دن کا چین لے گئی مکھڑے کی یاد اور راتوں کی نیند زلفِ پریشان لے گئی

"Onun o gül cemali her aklıma düştüğünde, beni gündüz zevklerinden mahrum bıraktı ve onun zülüflerinin bukleleri benim gecelerimi benden aldı."[2112]

**

Hafâ zendegânî se hône lagî Behâne se jâ jâ key sôney lagî Na eglâ sâ hansnâ na vo bôlnâ Na khânâ ne pînâ ne leb khôlnâ Jahân beythnâ peher na uthnâ se Muhabbat mein din rât gehetnâ use	خفا زندگانی سے ہونے لگی بہانے سے جاجا کے سونے لگی نہ اگلا سا ہنسنانہ وہ بولنا نہ کھانا نہ پینا نےلب کھولنا جہاں بیٹھنا پھر نہ اُٹھنا اُسے محبّت میں دن رات گھٹنا اُسے

[2110] Samiuddin, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***, s. 269
[2111] Bailey, a. g. e., s.50
[2112] Zaidi, a. g. e., s. 110

“Hayatında çok ıstırap çekti, uyku onun bahanesi oldu, sohbetleri de keza öyle. Gülmeleri, yemek yemesi ve konuşmaları…Bir kere oturdu mu doğrulmaz yerinden; geceye ve gündüze mıhlamış kendini.”[2113]

**

Jân û dil hen udâs se mere Uth gyâ kôn pâs se mere	جان ودل ہیں اداس سے میرے اٹھ گیا کون پاس سے میرے

“Yanımdan sessizce çekip giden kimdir? Hayatım şimdi bedbaht, yüreğim perişan.”[2114]

**

Mer û tum parî per vo tum par mere Bas ab tum zerâ mujh se bethô pere Mein is tarah kâ dil legâtî nahîn Ye shirkat tô bandî kô bhâ’î nahîn ‘Abes tum se kyûn dil legâ dey kô’î Behley jagne dil kô julâ de kô’î	مروتم پری پرُوہ تم پرمرے بس اب تم ذرامُجھ سے بیٹھو پرے میں‌اس طرح کا دِل لگاتی نہیں یہ شرکت تو بندی کو بھائی نہیں عبث تم سے کیوں دل لگادے کوئی بھلے جگنے دِل کو جلادے کوئی

“Git öl o perin için, o da senin için ölsün, şimdi benden uzak dursan iyi edersin (Tatlı sözlerinin faydası yok), beni bu şartlarda sevme. Senle aşk ilişkisi istemiyorum. Faydası yok seni sevmenin, kalbime boşu boşuna işkence etmenin.”[2115]

**

[2113] Rahmatullah, a. g. e., s. 20
[2114] Zaidi, a. g. e., s. 111
[2115] Sadıq, a. g. e., s. 110

Ke ârzû thî jô is tarahle'ey sâth gayr kô â gî'ey, Bhley change julâ gî'ey, ne'ey ser sey âg legâ gî'ey	کےآرزو تھی جو اس طرح لئے ساتھ غیر کو آ گیے بھلے چنگے دل کوجلا گیے،نئے سر سے آگ لگا گیے

"Bana rakip olacak bir aşkta, bana varmasını diler miydim? Sağlıklı ve dinç bir kalp hastalandı ve yeniden alev körüklendi."[2116]

**

Bey cheez tô nahîn ye Hasan is gelî mein rûz Jâ jâ key bât kar her ek sey pakâr ke	بےچیز تو نہیں یہ حُسن اس گلی میں روز جاجا کے بات کرنا ہر اک سے پکارکے

"Hasan'ın yolundan her gün geçiyorum! Ne birine gidip bir şey diyebilirsin ne de sesli düşünebilirsin; Hiçbir şey olamazsın. (Tabii ki birinin dikkatini çekmek için)"[2117]

**

Hevâ'ey behârî se gul lehle Chaman sâre shâd ab aur dehed hai Zamard ke mânand sabza kâ rang Rôş par javâheer lagâ jaisa sang Rôsh kî safâ'î pe labe ihtîâr Gul aşrâfî ne kiâ zer nesâr Chaman sey bhrâ bâğ gul se chaman Kahîn nargees û gul kahîn yâ saman Gulôn kâ leb nehir par chômnâ	ہوائے بہاری سے گل لہلے چمن سارے شاداب اور ڈھڈ ہے زمردکے مانند سبزے کا رنگ روش پر جو اہر لگا جسے سنگ روش کی صفائی پہ لبے احتیار

[2116] Zaidi, a. g. e., s. 111
[2117] Zaidi, a. g. e., s. 111

Usî apney ‘alem mein munah chômnâ Sadâ karkarôn kî baton kâ vo shôr Der hetônpe bagley mandeerôn pe der Chaman âtash gul se ehkâ hûâ Hûâ ke sabab bâğ mahkâ hûâ Khûşî se galôn per sadâ bulbulîn Na’shak kî âpas mein bâtîn karîn	گل اشرافی نے کیا زر نثار چمن سے بھر اباغ گل سے چمن کہین نرگھس وگل کہیں یا سمن گلون کا لب نہر پر جھومنا اُسی اپنے عالم میں منہ چومنا صدا قرقروں کی بطوں کا وہ شور درختوں پہ بگلے منڈیروں پہور چمن آتش گل سے دھکا ہوا ہوا کے سبب باغ مہکا ہوا خوشی سے گلون پرسدا بلبلیں نعشق کی آپس میں باتیں کریں

“Bahar zamanı esen meltem yelleri çiçekleri açıyor, bağlara bahçelere taze ve canlı bir görünüm kazandırıyor. Çimler zümrüt yeşili ve yollar sanki değerli taşlarla bezeniyor. Patik yolların temizliği adeta altın mührünü andırıyor. Bahçe nergis, yasemin ve güllerle bezenmiş. Çiçekler yüzlerini gölete çevirmiş, buradan başka bir öpücük alıyorlardı. Turnaların, leyleklerin ve ördeklerin sesleri duyuluyordu. Ağaçlar ve tavus kuşlarının kafesi görülüyor. Çiçeklerle dolu bahçe ışıl ışıldı; esen meltem bahçeden hoş çiçek kokuları taşıyor. Güllerin yanı başındaki bülbüller; hoşça Aşktan söz ediyorlardı.”[2118]

**

[2118] Rahmatullah, a. g. e., s. 20-21

Rahne na de gâ us binia dil tô eik dum bhî, Kyûn rôth kar ham apnâ khôdîn ‘abes bahrem bhî	رہنے نہ دے گا اُس بِن یہ دل توایک دم بھی کیوں روٹھ کرہم اپنا کھودیں عبث بھرم بھی

“Yüreğim onsuz bir dakika bile dayanamaz, neden ona darılmış gibi yapıyor ve güvenilirliğini kaybediyor.”[2119]

**

Na leyt is tarah munah zulf kô bekherâ ke ey zâlim, Zerâ uth eyth is dum ke dônôn vakt milte hain	نہ لیٹ اس طرح منہ زلف کو بکھرا کے اے ظالم ذرا اٹھ بیٹھ تو اِس دم کہ دونوں وقت ملتے ہیں

“Samimiyetine inanmadığı için, zülüflerin yüzüne dökülmüş duruyorsun öylece; hareketsiz, umursamaz. Bu kadar kalpsiz olma sevgilim. Günün geceye kavuştuğu vakitlerde, seni biraz olsun uyumamaya davet ediyorum.”[2120]

**

Jahân râstî châhe râstî Kachi jis jagah châhe vân kajî	جہاں راستی چاہئے راستی کجی جس جگہ چاہئے واں کجی

“Eşleştiği yerle gayet uyumluydum, nerede harika görünüyorsa orasıdır asıl yeri!”[2121]

**

İs milne se hô il kô bhlâ kyûn ke tasalli, Ek bâr kahîn chapkai melîn lâkh bars mein	اس ملنے سے ہو دل کو بھلا کیوں کہ تسلّی اک بار کہیں چھپ کے ملیں لاکھ برس میں

[2119] Zaidi, a. g. e., s. 111
[2120] Zaidi, a. g. e., s. 112
[2121] Rahmatullah, a. g. e., s. 20

“Yüz yılda bir buluşuruz, o da yangından mal kaçırır gibi! Böyle bir buluşmadan yürek nasıl kendine pay çıkarabilir sevgili?”[2122]

**

Vo phûlôn kî khôşbû vo setherâ palang Javânî kî nînd aur sôney kâ rang	وہ پھولوں کی خوشبو وہ ستھر اپلنگ جوانی کی نیند اور سونے کا رنگ

“Çiçek kokularıyla bezeliydi güzel yatağı: Bu gençlik uykusu onun nasıl uyuduğuydu işte!”[2123]

**

Âbâd şehr-i Dil tha isi sheher-i yâr tak Ab kô’î â pahara na is ujrai dîâr tak	آباد شہرِ دل تھا اسی شہریار تک اب کوئی آپھرے نہ اس اجڑے دیار تک

“Gönül tahtımın sahibi nasıl nazik hükmederse o gönül öyle ferahlar. Kim terkedilmiş bir viraneyi bulabilir?”[2124]

**

Udhar âsmân per dar shanda mah İdhar ye zameen parm eh châr de Perâ aks dônôn kâ jô nahrin Lagey lô tene chând her leher mein	اُدھر آسماں پر درشندہ مہ ادھر یہ زمین پر مہ چار دہ پڑا اکس دونوں کا جو نہر میں

[2122] Zaidi, a. g. e., s. 112
[2123] Rahmatullah, a. g. e., s. 20
[2124] Zaidi, a. g. e., s. 112

	لگے لوٹنے چاند ہر لہر میں

“Gökteki ay ve yerdeki ay, göletteki yansımaları, denizde köpüklerler dans eden Ay!”[2125]

**

Na rehâ gul na hârhîâkhir Ekrehâ husn-i yârhî âkhir	نہ رہا گل نہ خار ہی آخر اک رہا حسنِ یار ہی آخر

“Sonunda ne gül ne de diken kaldı geriye, sadece sevgilinin güzelliği kaldı.”[2126]

**

Hazâr hayf ke Delhi sâ sheher vîrân kar Kyâ yârôn ne âbâd mulk pu Rab kô	ہزار حیف کہ دلی سا شہر و یراں کر کیا ہے یاروں نے آباد ملک پورب کو

“Delhi şimdi terk edilmiş ne yazık! Çünkü dostlar hep Doğuya yerleşmiş.”[2127]

**

Dâman-i sahrâ ise uthney kâ Hasan kâ jî nahîn Pâ’ôn dîâ ne ne phîlâ’e bîâbân deykh kar	دامنِ صحرا سے اٹھنے کا حُسن کا جی نہیں پاؤں دیانے نے پھیلائے بیاباں دیکھ کر

“Hasan çöllerde yaşıyormuş gibi hissetmiyor; çılgın aşık sahraya doğru yönünü çevirmiş.[2128]

[2125] Rahmatullah, a. g. e., s. 21
[2126] Zaidi, a. g. e., s. 112
[2127] Rahmatullah, a. g. e., s. 21
[2128] Zaidi, a. g. e., s. 112-113

**

Mein hûn â'inah tô apnâ hai tamâshâ'î âp	میں ہوں آئینہ تو اپنا ہے تماشائی آپ
Terî ânkhîn jô mujhey deykh rehin merâ kyâ	تیری آنکھیں جو مجھے دیکھ رہیں میرا کیا

"Ben bir aynayım sen de kendi izleyicinsin.Gözlerin döner bana baktığında bu nasıl beni endişelendirmesin?"[2129]

3.2.6. Mirza Esedullah Han Gâlib

Delhi döneminin en önemli şahsiyeti olan Mirza Asadullah Han Gâlib (1796–1869), şair ve yazar kişiliğiyle Urdu Edebiyatı'nda seçkin bir yere sahiptir.[2130] Önceleri "Esed" sonraları "Gâlib" mahlasını kullanmaya başlayan Mirza Esadullah Han Gâlib, Arif Mirza Novşa meşhur Urdu şairlerindendir.[2131]

3.2.6.1. Mirza Esedullah Han Gâlib'ib Hayatı

17 Aralık 1797'de Agra'da dünyaya gelmiştir. Mirza Gâlib'in soyunun Aybek Türklerinden geldiği, köklerinin Selçuklu Sultanlığı'na dayandığı ve soylu bir aileden olduğu söylenmektedir.[2132]

Gâlib'in bir kız ve bir erkek kardeşi vardır. Kız kardeşi Çhoti Hanem, erkek kardeşi Mirza Yusuf Han'dır. Gâlib'in ailesine bakıldığında dedesinin, babasının ve amcasının da askerlik mesleği ile uğraştığı görülmektedir. Fakat Gâlib, askerlik mesleğine girmemiştir, ama atalarının şanından, şöhretinden, askerlik mevkiinden övgüyle söz eder. Hatta bu geleneksel ata mesleğini şairliğinden de ileri tutar. "Divan-ı Gâlib"de bu konuyla ilgili bir beyiti mevcuttur:

Kuşaklar boyu atalarımın mesleği askerliktir,

Şairlik asla onur kaynağı değildir benim için.[2133]

[2129] Zaidi, a. g. e., s. 113
[2130] Benli, a. g. m., s.102
[2131]Yılmaz, a. g. t., s. 109
[2132] Yılmaz, a. g. t., s. 109

Urdu dilinin ne denli zengin ve işlenebilir bir dil olduğunu gösteren ve Urdu edebiyatının modern çağının mimarı sayılan Türk asıllı dahi şair Gâlib, mensubu olduğu nesilden gururla söz eder. Farsça divanında kendini ve mensubu olduğu nesli şöyle tanıtır:

"Gâlib, kutsal Turan toprağındanız

Yani soy bakımından haşmetliyiz

Türk oğluyuz ve soy olarak

En büyük kavmin mensubuyuz

Türk toplumlarından Aybek'teniz

Bütünlük bakımından ayın on katıyız

Atalarımızın mesleği çiftçiliktir

Semerkantlı sınır muhafızı oğluyuz.

Anlamdan ne dediğimi yorumlamışsan

Başka ne diyelim ki biz şuyuz, buyuz

Hakkın feyzinin değersiz talebesiyiz

Salt aklın en olgun oğluyuz

Hem parlaklıkta şimşekle nefesdaşız

Hem de cömertlikte buluta benzeriz.

Gösterdiğimiz çabayla başarıya ulaşırız

Olmayan rızkla yetiniriz."

Bu beyitlerde belirttiği üzere Gâlib'in soyu Orta Asya Türklerine dayanmaktadır. Gâlib, biyografisini kaleme aldığı bir yazıda da atalarına ilişkin şu açıklamayı yapar: "Ben nesil olarak Selçuklu Türküyüm. Dedem Kaukan Beg Han, Şah Alem zamanında Semerkant'tan Delhi'ye geldi. Elli atlı birliği ile Şah Alem'in hizmetine

[2133] Yılmaz, a. g. t., s. 110-111

girdi...” Gâlib’in dedesi de babası da askerliği meslek edinmiş ve dönemim Hint-Türk sultanları hizmetine girmişlerdi. Aynı şekilde Gâlib de son Hint-Türk sultanı Bahadur Şah Zafer’in hizmetinde bulunmuş ancak asker değil, şair ve eğitimci olarak görev ifa etmiştir. [2134]

Gâlib'in babasının adı Abdullah Beg Han ve bir süre Gâlib'e vasilik yapan amcasının adı ise Nasrullah Beg Han'dır. Dedesinin ölümünden sonra babası Agra valisinin kızı îzzetülnisa Begüm ile evlenmişitr. Babası önce Luknov, sonra Haydarabad'da bazı görevlerde bulunduktan sonra Alur'a gelmiş ve bu şehirde bir asi çiftçiyi kovalarken 1802'de can vermiştir. Agra'da iki oğlu ve bir kızı yetim kalmıştır.Yetim kalan çocukların bakımını amcaları Nasrullah Han yüklenmiştir. Nasrullah Han, Agra valisi iken 1803'te İngilizlerin burayı işgal etmeleri üzerine 400 atlının komutanı olarak tayin edilmiştir. Bu devirde şairimiz çocukluk çağını refah içerisinde geçirmiştir.[2135]

Abdullah Beg'in vefatı üzerine, onun çocuklarının bakımını Marhatalar'ın Agra Subedân olan kardeşi Naşrullah Beg üstlenmiş, ancak o da 1221 /1806 yılında bir filin üzerinden düşerek vefat etmiştir.[2136]Gâlib amcasını kaybettikten sonra yoksulluk başlamış ve zengin bir babanın evlâdı, artık hayatı boyunca kendisini toparlayamamıştır.[2137]

Babası ve amcasını kaybeden **Gâlib,** çocukluğunu dedesi (annesinin babası)nin yanında oyun ve eğlence ile geçirmiş; bir medreseye gönderildiyse de, kısa sürede oradan ayrılmıştı.[2138]İngilizler amcasından kalan mirasa el koyarak şairimize çok cüz'ı bir miktar maaş bağlamışlardır.[2139]

Gâlib, bir mektubunda dedesinin Hindistan’a gelmiş ve Âlim Şah’ın sarayında itibar gördüğünü, babası Mirza Abdullah Beg Han‘ın bir süre Evedh Sarayı’nda kaldığını

[2134]Celal Soydan, “Urdu Dilinin Türk Asıllı Dahi Şairi Mirza Asadullah Han Gâlib”, ***Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi***, Yıl:1, Sayı: 2, Yaz 2001, s. 150
[2135] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 38
[2136] Toker, a. g. t., s. 216
[2137] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 38
[2138] Toker, a. g. t., s. 216
[2139] Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 38

sonra Haydarabad'tan Dekkan'a gidip Navvab Nizam Ali Han Bahadur'un himayesinde çalıştığını söylemiştir.[2140]

Selçuk sultanlarından Berkiyaruk Selcuki'nin sülâlesinden olan Kokan Beg Han, ikinci Şah Alam (1759-1809) zamanında Semerkand'dan Dehli'ye gelmiş, elli at, nisan ve davulcular verilerek padişahın hizmetine getirilmiştir.[2141]

7 Receb 1225 / 8 Ağustos 1810'da 13 yaşındayken evlendirilen Gâlib**,** annesinin akrabalarıyla arasında ortaya çıkan huzursuzluklar sebebiyle, Agra'dan ayrılarak Delhi'ye gitmiştir.[2142]

Dışarıdan evliliği güzel gibi görünse de aslında Gâlib'in mektuplarından da anlaşıldığı gibi, evlilik hayatı sorunluydu. Hem eşiyle hem de eşinin akrabalarıyla anlaşamıyordu. Gâlib, kendisini hep yalnız hissediyordu. Bu yüzden mümkün olduğunca evin dışında kalmaya eğer evde ise kendine mahsus ettiği yerde vakit geçirmeye özen gösterdiği bilinmektedir.[2143]

1847 yılında evinde kumar oynarken yakalanan Gâlib, hapse atılmış ve üç ay hapiste kaldıktan sonra, hapisaneyi teftiş eden Dr. Ross'un raporu neticesinde serbest bırakılmıştır.Hapishaneden çıktıktan sonra mâli sıkıntıları iyice artan Gâlib, II.Bahâdır Şah'ın sarayında kendisine görev bulmak için uğraşmış ve sonunda 26 Şaban 1266/4 Temmuz 1850'de İhtiram al-Davla Ahsanullah Hân'm tavassutuyla, padişah tarafından Timurlu tarihim yazmakla görevlendirilmiş ve kendisine "Nacm al-Davla Dabir al-Mulk Nizâm Gang" lakaplan verilmiştir.Bir müddet sonra da Velîahd Mirza Muhammad Sultan Gulam Fahr al-Din(Ölm.l273 / 1856)[58]'in hocalığına getirilmiştir.[2144]

Gâlib'in 7 tane çocuğu dünyaya geldi. Fakat çocuklarından hiç biri 15 aydan fazla yaşamadı. Gâlib rahat yaşamaya düşkün biri olmasına rağmen, 72 yıllık hayatı boyunca sürekli geçim sıkıntısı ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Gâlib istediği yaşamı sürmek için, yapabileceği her şeyi yapıyordu. Örneğin, kişiliğine hiç uygun

[2140] Yılmaz, a. g. t., s. 109
[2141] Türkmen, Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri, s. 38
[2142] Toker, a. g. e., s. 217
[2143] Yılmaz, a. g. t., s. 112
[2144] Toker, a. g. t., s. 217

düşmese de, zaman zaman kaside yazdığı bile olmuştur. Delhi içinden ve dışından birçok öğrencisi vardı. Onlara şiir dersleri veriyor, şiirlerini düzeltiyor, bu çalışmalarının karşılığında da bir miktar gelir elde ediyordu. Fakat bunlar düzenli gelir kaynakları değildi. Düzenli olarak aldığı iki geliri vardı. Bunlardan biri devletten aldığı aileden kalan emeklilik maaşıydı. Diğeri de 1850 yılından itibaren Bahadur Şah Zafer yönetiminden aldığı maaştı.[2145]

Geçim sıkıntısı, gündelik hayatta karşılaştığı zorluk ve güçlükler onun şiirlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Gâlib, ister aşk ister geçim sıkıntıları sebebiyle olsundert ve gamdan kurtulamayı bunların ölünceye kadar devam edeceğine inanmakta; hatta sıkıntı ve dertlerin fazlalığının onlara alışmasını sağladığını belirtmektedir.[2146]

"Gâlib'in 1857'den sonraki mektuplarında sık sık hastalıklarından bahsettiği görülür. Ancak anlaşıldığına göre yaşlılığından kaynaklanan rahatsızlıkları dışında ciddi bir hastalığı yoktur. Son dönemlerinde görme bozukluğu, hafıza zayıflığı, ağır işitme, tansiyon düzensizliği gibi rahatsızlıkları vardı. Bu rahatsızlıkları yaşının ilerlemesiyle birlikte iyice artmıştı, neredeyse tamamen duyamaz haldeydi. Gözleri iyice zayıflamıştı, keza elleri aşırı derecede titremekteydi. 1857'de Gâlib artık 60 yaşındaydı. Artık şiir ve edebiyat çalışmaları tamamen son bulmuştu."[2147]

Gâlib hastalığı yüzünden son birkaç yılını yatakta geçirmiştir. Çaresizliğini dile getiren şiirlerinin bir kısmı bu devre aittir. Sairimiz uzun bir hastalıktan sonra Şubat 1869'da ölmüştür.[2148]

3.2.6.2. Mirza Esedullah Han Gâlib'in Şiir Anlayışı

Şiirebaşladığı ilk yıllarda "Asad", daha sonraları ise bazen "Gâlib" ve bazen de "Asadullah Hah Gâlib'i mahlas olarak kullanmıştır. 1267 / 1850'de **H.Bahâdır Şah Zafar** tarafından Timurlular tarihini yazmakla görevlendirildiğinde "Nacm al-Davla Dabîr al-Mulk Nizam Cang lakapları da kendisine verilmiştir.[2149]

Gâlib, Urdu edebiyatının en önde gelen şairlerinden ve Hindistan'daki Fars şiirinin son büyük temsilcilerindendi. Gerek Farsça şiirlerinde dili güzel bir biçimde kullanışı ve gerekse Urdu dilinde gerçekleştirdiği yenilikler ile tahayyülünün genişliği ve

[2145] Yılmaz, a. g. t., s. 113-114
[2146] Toker, a. g. t., s. 222
[2147] Yılmaz, a. g. t., s. 114
[2148] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 39
[2149] Toker, a. g. t., s. 216

mazmunları işleyişiyle temayüz etmiş ve çağımızedebiyat tenkidcilerinin teveccühünü kazanarak yaşadığı dönemin"Asr-ı Gâlib" olarak adlandırılmasına sebep olmuştur.[2150]
Müslüman Hindistan Tarihi'nde bir dönemin sona erip yeni bir dönemin başladığı çalkantılı bir süreçte yaşayan Galip, bu dönemde yaşanan acılar ve felaket günlerinden derinden etkilenmiştir. Hem toplum olarak hem de ferdi olarak yaşanan hadiseler onun daha çok ümitsizlikleri, acıları, insan yaşamını konu alan şiirler yazmasına neden olmuştur.[2151]

Hemen hemen her şiir türünde şiirler yazanGâlib, bu şiir türleri içerisinde en başarılı örnekleri gazelde vermiştir. hemen her konuya gazelde yer verirken, insana özgü duyguların tüm inceliklerini bu şiirlerde görmek mümkündür. Urdu Edebiyatı'nın en iyi eserleri arasında Gâlib tarafından yazılan Urduca Divan da yer almaktadır. Divanı dışında Farsça kaleme aldığı nesir külliyatları, şiirleri ve daha birçok eseri vardır.[2152]

Gâlib yazdığı eserlerle Klâsik Urdu şiirinin en önemli şairi olmayı başarmıştır. Yazmış olduğu şiirleri ile aynı zamanda modern Urdu şiirine de öncülük eden Galip, bu yönüyle klâsik şiir ile modern şiir arasında bir köprü konumundadır.

O daha çok şiirleri ile tanınmakla birlikte, nesirleri ile de modern Urdu edebiyatına damga vurmuş biridir. Öyle ki edebi anlamda Urdu nesrinin en iyi örnekleri arasında edebi, ilmi ve tarihi birçok bilgiyi barındıran "Urduca Mektuplar"ı yer almaktadır.[2153]

Aslen Farsça şairi olan ve Farsçayı ve Fars şiirlerini hayatının büyük bir kısmında Urduca şiirlerine tercih eden Gâlib, 11 gibi çok küçük bir yaştan itibaren şiir yazmaya başlamıştır. Şiir yazmaya başladığı ilk dönemlerde hem Farsça ve hem de Urduca şiirlerinin üslubunda Bîdil-i Azîmâbadi'nin yoğun etkisi altında kalmış ve anlaşılması güç, girift şiirler kaleme almıştır. Ancak kısa bir süre sonra Bîdil'in etkisinden kendisim kurtararak Sebk-i Hindî olarak meşhur olan üslubun diğer büyük üstadlan, yani Ali Hazîn, Talib-i Âmüli, 'Urfi-yi Şirazî, Zuhüri ve Nazîrî-yi Nîşâbürî gibi şâirlerin üsluplannı takip etmeye yönelmiş ve birçok Farsça şiirlerinde bunu açık bir şekilde ifade ederek bu

[2150] Toker, a. g. t., s. 220
[2151] Benli, a. g. m., s.103
[2152] Benli, a. g. m., s.103
[2153] Benli, a. g. m., s.103

şairlerden sonra kendisinin geldiğini, en azından seviyesinin Ali Hazin'den düşük olmadığmı iddia etmiştir.[2154]

Gâlib, hayatının büyük bölümünü harcadığı Farsça şairliğine dayanarak urdu şiiri ve diline yeni bir çehre kazandırma yolunda çalıştı. Hint ekolü Farsça gazel modelini Urducaya uyarlama çalışmasını uzun zamandır sürdürmekteydi. Özellikle dilcilikteki yeteneği ile Urduca gazelde yeni bir sözcük ve kavram birikimi oluşturma çabasındaydı.[2155]

Erken olgunlaşan bir zeka ve tanrı vergisi bir esin gücüne sahip olan Gâlib şiire ilk başladığında Urduca ve Farsça olarak Bîdil, Asil ve Şooket tarzını benimsemişti.[2156]

Gâlib'in şiirlerine bakıldığında ne kadar farklı bir karaktere sahip olduğu, kişiliğini şiirlerine ne derece yansıttığını ve yaşadığı dönemde gelişen olayların da şiirini ne yönde etkilediği bazen apaçık bazen oldukça gizemli şekilde görülmektedir. Urdu Dili şairleri arasında bugün bir efsane olarak anılan Gâlib, yaşadığı dönemde Farsça şairliği ile övünmekte, Urduca şiirini fazla önemsemez görünmekteydi. Oysa Urdu Dili'nde hem şiir hem de nesirde öyle değerli ürünler verdi ki bugün bütün dünya onu Urduca şiirinden dolayı tanıyıp takdir etmektedir.[2157]

Gâlib'in olgunluk çakında yazdığı şiirlerindeki dilin gittikçe dans sade ve anlaşılır hale geldiğini söylemek mümkündür. [2158]

Gâlib'in aşıkane şiirlerinde Fars şiirinde kullanılan mazmunlardan faydalanılmış; ancak o bunu yaparken kendine has bir bakış açısı geliştirmiştir. O, güzellik ile aşkın birbirinden ayrılamayacağını düşünmekteydi; bu nedenle gençlik dönemine ait şiirlerde sevgilinin güzelliğinin ve azalarının tarifi ve onunla vuslat anına duyulan arzu gibi cismanî yönlere ağırlık vermiştir.[2159]

[2154] Toker, a. g. t.,, s. 220
[2155] Soydan, "Urdu Dilinin Türk Asıllı Efsane Şairi Mirza Esedullah Han Gâlib", s. 66
[2156]Gülseren Halıcı, "Mirza Gâlib: Türk Asıllı Urdu Şairi", ***Ades 1. Asya Dilleri ve Edebiyatları Sempozyumu Bildiri Kitabı,*** Kayseri, s. 614
[2157] Yılmaz, a. g. t., s. 117
[2158] Türkmen, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, s. 40
[2159] Toker, a. g. t., s. 221

3.2.6.3. Mirza Esedullah Han Gâlib'in Eserleri

Gâlib'in sekizi Farsça ve geri kalanı Urduca olmak üzere 25 manzum ve mensur eseri bulunmaktadır. Bu eserlerinden çoğu daha Gâlib hayattaykendiğerleri de o vefat ettikten sonra basılmıştır. Gâlib'in manzum ve mensur eserleri şöyledir.[2160]

Farsça Eserleri

a.Kulliyat-ı Gâlib

(1863 Lakhnov) Farsça Divan'm yayınından sonra yazdıklarından oluşan bu külliyatta 10516 beyit yer alır. Gazel, mesnevi, kaside ve rubailerden oluşur. Gâlib özellikle bu Farsça eserinden övgüyle bahseder. Gâlib'in ölümünden sonra çeşitli yayınevleri tarafından pekçok kez yayınlandı.[2161]

b. Sabad-chîn ve Bâğ-ı Du Dar

Bu iki eserden ilki olan Sabad-çîn, Gâlib'in Farsça külliyatı yayımlandıktan sonra kaleme aldığı Farsça şiirlerini ihtiva etmektedir. 40 sayfadan müteşekkil bu eser ilk defa 13 Rebîüssanî 1284 / 14 Ağustos 1867'de basılmıştır.

Münşi Hirâ Singh'in isteği üzerine derlenen Big-ı Du Dar iki cilt olup, Sabad-çîn'e bazı Farsça şiirlerin eklenmesi ile birinci cildi, Kulliyat-ı Nasr-ı Gâlib'e dahil edilmemiş mensur parçaların bir araya getirilmesiyle de ikinci cildi oluşturulmuştur. Bu eser 1961'de Pencâb Üniversitesi Matbaası tarafından 198 sayfa olarak yayımlanmıştır. [2162]

c. Külliyat-ı Nazm-ı Farsi (1045)

Farsça şiirlerinin toplandığı divanıdır.[2163]

ç. Du 'â-ye Sabah

(l867 Lakhnov) Hz. Ali'den nakledilen Arapça bir duanın Farsça manzum tercümesidir. Mesnevi 124 beyittir. Bunun ardında İmam Zeynel Abidin'in Sabah Duası'ndan sonra okuduğu yedi bey itlik münacaatı yer alır.[2164]

d. Surma-i Binish

[2160] Toker, a. g. t., s. 224
[2161] Celal Soydan, ***Urdu Dilinin Türk Asıllı Efsane Şairi Mirza Esedullah Han Gâlib***, Nüsha Yayınları, Ankara, 2004, s. 120
[2162] Toker, a. g. t., s. 225
[2163] Gülseren Halıcı, a. g. m., s. 616
[2164] Soydan, ***Urdu Dilinin Türk Asıllı Efsane Şairi Mirza Esedullah Han Gâlib***, s. 120

Gâlib'in Farsça külliyâtında yer alan ilk mesnevî olup, II.Bahadır Şah Zafar'in methi ile onun bazı irfâni ve tasavvûfî görüşlerinin beyanına dairdir. 52 beyitten ibaret olup remel bahri ile kaleme alınmıştır.[2165]

e. Mesnevi-ye Abr-ı Goherbâr

(1864 Delhi) Hz. Peygamberin savaşlarını Firdevsi'ninŞahname'si ve Nizami'nin İskendername'si tarzında yazmaya başladığı ancak bitiremediğieser. Sadece hamd, naat, menkabet, saki name ve muganni name bölümleri yazılabilen bu eser 1098 beyitten oluşur. Peygamberinsavaşlarınınnazmedilınesidüşünülen mesneviden başka eserde iki İngiliz yöneticiye yazılan kasideler ve üç tane de kıta yer alır.[2166]

f. Masnavi-yi Dard ü Dağ

Seri bahri ile kaleme alınmış ve hikayeyoluyla her şeyin **Allah** (c.c.)'ın takdiriyle gerçekleştiğini ve hiç bir şeyininsanın kaderini değiştirmeyeceğini anlatan tasavvufi nitelikte bir mesnevidir. Takriben 187 beyittir.[2167]

g. Divân-ı Gâlib-Fârsî

(1845 Delhi) Farsça şiirlerinin toplandığı divanıdır. Toplam 506 sayfa ve 6694 beyittir. Gâlib'in "Rengarenklilik görmek istersen bak" dediği Farsça şiirlerinden oluşan Divan'ı. Ancak bu Divan'ı Urduca Divan'ı kadar ilgi görmedi. Zaten Gâlib'in hayatında bir kez yayınlanmış olması da bunu kanıtlamaktadır.[2168]

ğ. Penc Aheng

Beş bölümden oluşur. Farsça mektup yazarlığı, Farsçanın mastar ve terimleri, şiir seçmeleri ve Farsça mektupları içerir.[2169]

h. Kati'-yi Burhan (1862)

Gâlib, bu eser, ünlü lügat "Burhan-ı Kati"deki eksiklikler üzerine yazdı. Bunun üzzerine Gâlib'in vefatına kadar devam eden itirazlar ve çekişmeler serisi de başladı.[2170]

[2165] Toker, a. g. t., s. 225
[2166] Soydan, ***Urdu Dilinin Türk Asıllı Efsane Şairi Mirza Esedullah Han Gâlib***, s. 120
[2167] Toker, a. g. t., s. 225
[2168] Soydan, ***Urdu Dilinin Türk Asıllı Efsane Şairi Mirza Esedullah Han Gâlib,*** s. 119
[2169] Halıcı, a. g. m., s. 617
[2170] Halıcı, a. g. m., s. 617

ı. Destenbu (1858 Agra)

Ayaklanma günlerinin 11 Mayıs 1857'den 31 Temmuz 1858'e kadarki dönemini Farsça olarak anlatır. İkinci basımı Bireyli'de yapıldı.[2171]

Urduca Eserleri

a. Dîvân-i Gâlib

Gâlib'in Urduca şiirlerinden seçmeleri ihtiva eden bir divândır. Bu divânın ilki Şaban 1257 / Ekim 1841'de olmak üzere, Ğâlib hayattayken dört baskısı yapılmış, vefatından sonra ise birçok kereler yayımlanmıştır. Çeşitli baskılarında tertibi açısından bazı farklılıklar bulunan Divân'ın 1969'da tekrar neşri yapılan ve Gâlib'in kendisi tarafından tertib edilen 1862 tabının muhteviyatı söyledin Farsça bir mukaddime; aşk, hayat sıkıntıları, güzellik, tasavvuf, insan ve kâinat gibi çeşitli konulardan bahseden 227 gazel ve bazı gazellerden alınmış beyitler; 4 kaside; 33 beyitlik "dar Sıfat-ı Anba" adlı bir mesnevî; çeşitli konularda yazılmış 17 kıt'a ve 16 rubai.[2172]

b. Kadirname (1868)

"Halik-i Bari" ve "Amedname" tarzında ilkokul müfredat programının manzum eseridir.[2173]

c. Nusha-i Hamidiya

Gâlib'm seçme divanının dışında bıraktığı Urduca şiirlere, Bhopal Valisi Navab Hamîdullah Hân (salt 1345-1367 / 1926-21947)'m divânının dışında kalan şiirleri de ekleterek hazırlattığı nüshadır. 1921'de Agra Matbaa-i Mufıd-i ' Am tarafından 342 sayfa halinde ilk baskısı yapılmıştır.[2174]

ç. Urdu-ye Mu 'alla

Urduca mektuplarının derlemesidir. Gâlib'in vefatından 19 gün sonra yayınlandı. Tam baskısıysa ikinci cilt de dahil edilerek 1899'da yayınlandı.[2175]

[2171] Halıcı, a. g. m., s. 617
[2172] Toker, a. g. t., s. 230
[2173] Halıcı, a. g. m., s. 618
[2174] Halil Toker, Hindistan'da Farsça ve Urduca Şiir ve II. Bahadır Şah Devri Şairleri, s. 230-231
[2175] Halıcı, a. g. m, s. 618

d. Divan-ı Urdu

İlk baskısı 1841'de yayınlandı. Gâlib hayattayken dört baskısı daha yapıldı.İkinci ve üçüncü baskılarda şiirler arttırıldı.[2176]

e. İntihab-i Gâlib

Gâlib'in Urduca ve Farsça şiîrlerinden müteşekkil bu mecmua, Râm-pür Valisi Navab Yusuf AIi Han'ın isteği üzerine hazırlanmıştır. 334 sayfalıkbu eser 1942'de Bombay Matbaa-i Kayyuma tarafından yayımlanmıştır.[2177]

f. Ud-ê Hindî

Urduca mektuplarını ilk koleksiyonudur. İlk kez Gâlib'in vefatındandört ay önce yayınlandı.[2178]

g. Makatib-i Gâlib (1937)

Gâlib'in Rampur nevablarına yazdığı Urduca mektupların koleksiyonudur.[2179]

3.2.6.4. Mirza Esedullah Han Gâlib'den Seçme Şiirler

Hû'ey mar ke ham jôr seavâ hû'ey kyûn na garq-e dariâ Na kabhî janâza uthâ, na kahîn mazâr hôtâ	ہوئے مر کے ہم جوڑ سوا، ہوئے کیوں نہ غرقِ دریا نہ کبھی جنازہ اٹھا، نہ کہیں مزار ہوتا[2180]

"Bu rezaletten önce neden bir nehirde boğulmadım? Ne cenazem olurdu, neden bir mezarım."[2181]

**

[2176] Halıcı, a. g. m., s. 617
[2177] Halil Toker, "Hindistan'da Farsça ve Urduca Şiir ve II. Bahadır Şah Devri Şairleri", s. 231
[2178] Halıcı, a. g. m., s. 618
[2179] Halıcı, a. g. m., s. 618
[2180] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***., s. 52
[2181] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 53

Jaz kîn aur kô'î na âyâ be rô'e kâr Sahrâ magar be nagî chasm hasûd thâ	جزقیں اور کوئی نہ آیا بہ روئے کار صحرا مگر بہ نگی چشم حسود تھا

"Mecnun'dan başka kimse isim yapamadı; sahra, haset içindeki göz kadar dardı."[2182]

**

Na hôgâ yek bîâbân mandagî se zauk merâ, Hebâbi muvajjaba raftâr he naqsh-i kerem merâ	نہ ہوگا یک بیاباں ماندگی سےذوق کم میرا حَبابِ موجبہ رَفتار ہے نقشِ قرم میرا[2183]

"Bir kat etme yorgunluğuyla çöl tutkum dinmeyecektir, sürat dalgalarındaki kabarcıklar, ayak izlerimdir."[2184]

**

He ab is ma'mûre mein kaht-i gam-i ulfet Esed Ham ney ye mânâ ke Delhi mein rehin khâ dîn kiâ?	ہے اب اِس معمورہ میں قحطِ غمِ الفت، اسد ہم نے یہ مانا کہ دلّی میں رہیں، کھاویں گے کیا؟[2185]

"Bu çorak arazide sevgi kıtlığı var. Kabul, Delhi'de yaşayacağız ama ne yiyeceğiz?"[2186]

**

Muhabbat thî chaman se lakeen ab ye bey dimâğ he, Ke ovc-i bûey gul-i nâk mein âtâ he dum merâ	محبّت تھی چمن سے لیکن اب یہ بے دِماغ ہے کہ موجِ بُوے گل سے ناک میں آتا ہے دم میرا[2187]

[2182] Yılmaz, a. g. t., s. 127
[2183] Mirza Esedullah Han Gâlib, ***Divan-i Gâlib***, Edt: Hamid Ali Khan,Matbuat-i Meclis-i Yadgar-i Gâlib Punjab University Lahor, 1969, s. 10
[2184] Celal Soydan, ***Gâlib Dîvânı***, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2008, s. 13
[2185] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 54
[2186] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 55

“Bahçeyi severdim, ama öyle üzgün haldeyim ki, gül kokusu dalgalarından canım ağzımdan gelir.”[2188]

**

Serâpâ rehen-i ashq û nâgezîr-i ulfat hastî ‘İbâdat berk kî kartâ hûn aur afsûs	سراپا رہنِ عشق و ناگزیرِ اُلفتِ ہستی عبادت برق کي کرتا ہوں اورافسوس حاصل کا[2189]

“Tepeden tırnağa aşka rehinim, yaşamdan da geçemem; yıldırıma ibadet ederim ama mahsulüme yanarım.”[2190]

**

Dhânpâ kafan ne dâğ ayub barhangî Mein varnah her libâs mein tang vajûd thâ	ڈھانپا کفن نے داغ عیوب بر ہنگی میں ورنہ ہر لباس میں تنگ وجود تھا

“Kefen, üryanlık ayıbı lekelerini sakladı, yoksa varlığım her libasta insanlık adına ardı.”[2191]

**

Shab kô kisi ke khâb mein âyâ nah ô kahîn, Dukhtey hen âj us but-i nâzeek badan ke pâ’ôn	شب کو کسی کے خواب میں آیا نہ ہو کہیں دُکھتے ہیں آج اُس بُتِ نازک بدن کے پاؤں[2192]

[2187] Gâlib, a. g. e., s.10
[2188] Soydan, ***Gâlib Dîvânı,*** s. 13
[2189] Gâlib, a. g. e., s.10
[2190] Soydan, ***Gâlib Dîvânı***, s. 14
[2191] Yılmaz, a. g. t., s. 128
[2192] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 64

“Uykusunda birini ziyaret etti korkarım, hassas ayakları bu yüzden ağrıyor hala, Allah’ım!”[2193]

**

Naqdar taraf hai sâkî! Humâr-i taşna kâmî bhî, Jô tô dariâ ey hai tô main hamîza hûn sâheel kâ	نقد رترف ہے ساقي! خُمارِ تشنہ کا می بھی جو تُود ریاے ہےتومیں خمیازہ ہوں ساحل کا[2194]

“Kapasiteye bağlıdır saki, meye düşkünlük işi de; sen mey deniziysen, ben onu kucaklayan sahilim.”[2195]

**

Na hô gâ yek bîâbân mândagî seyzaukkemmerâ, Hebâbmovjaraftâr he naqsh qadeem merâ	نہ ہوگا یک بیاباں ماندگی سے ذوق کم میرا حباب موجہ رفتار ہے نقش قدم میرا

“Bir kat etme yorgunluğuyla çöl tutkum dinmeyecektir, sürat dalgalarındaki kabarcıklar, ayak izlerimdir.”[2196]

**

[2193] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 65
[2194] Gâlib, a. g. e., s.10
[2195] Soydan, ***Gâlib Dîvânı,*** s. 14
[2196] Yılmaz, a. g. t., s. 129

Tâ peher na intizâr mein nînd â'ey mur beher, Âne kâ ahd kar ge'ey jô khâb mein	تا پھر نہ انتظار میں نیند آئے عمر بھر آنے کا عہد کر گئے جو خواب میں[2197]

"Onu böyle boşuna beklerken hiç uyumayabilirim, geleceğine söz verdi, rüyalarımda geldi."[2198]

**

Esed ham vo janus jôlân gedâ'ey bey sarûpâ, Ke hai ser pancha-i mujgân âhû posht hâr apnâ	اسد ہم وُہ جُنُوں جولاں گدائے بے سروپا ہیں کہ ہے سر پنجہء مژگانِ آہوُپُشت خار اپنا[2199]

"Esed,hiç bir eşyası olmayan bir çöl gezginin divanesidir, sırtını kaşıyan şey bileçöldeki ahunun kirpikleridir."[2200]

**

**

Thâ hâb mein hiâl kô tujh se muâ'mala, Jab ânkh khel ge'î, na ziân thâ na sûd thâ	تھا خواب میں خیال کو تجھ سے معاملہ جب آنکھ کھل گئی، نہ زیاں تھا نہ سود تھا[2201]

"Rüyamda seninleyim sandım ama, uyandığımda ne eksik ne fazlaydım."[2202]

**

[2197] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 66
[2198] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 67
[2199] Gâlib, a. g. e., s.21
[2200] Soydan, ***Gâlib Dîvânı***, s. 29
[2201] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 66
[2202] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 67

Katre mey beske hairat se nafas par hûâ Hatt-i jam-i mey serâsar rite her hûâ	قطرۂ مے بسکہ حیرت سے نفس پر رہُوا خطِ جامِ مے سراسر رِتہ گوہر ہوُا[2203]

"Mey damlaları sırf şaşkınlığından yerlerinde donup kaldılar, kadehteki ölçü çizgisine yan yana dizilen inci oldular."[2204]

**

Esed ham vo jenôn jôlân gedâey bey serûpâ hen, Ke he ser pancha meser gân âhû pesht khâr apnâ	اسد ہم وہ جنوں جولاں گدائے بے سروپا ہیں کہ ہے سر پنجہ مژگان آہو پشت خار اپنا

"Esed, hiçbir eşyası olmayan bir çöl gezgini divanesidir. Sırtını kaşıyan şey bile çöldeki ahunun kirpikleridir."[2205]

**

Deykhnâ qısmat ke âpâ apne pe rishq â jâ'ey hai, Mein use deykhi bhlâ kab mujh se deykhâ jâ'ey hai	دیکھنا قسمت کہ آپا اپنے پہ رشک آجائے ہے میں اُسے دیکھوں، بھلا کب مجھ سے دیکھا جائے ہے[2206]

"Kendimi kıskanıyorum kaderin iğnesine de bak! Onu gördüğümde nasıl dayanırım?"[2207]

**

[2203] Gâlib, a. g. e., s.25
[2204] Soydan, ***Gâlib Dîvânı***, s. 35
[2205] Yılmaz, a. g. t., s. 129
[2206] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 68
[2207] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 69

‘İtibâr-ı ashq kî hâna kharâbî deykhnâ Gayr ney kî ah lakîn vo hefâ mujh par hûâ	اعتبارِ عشق کی خانہ خرابی دیکھنا غیر نے کی آہ، لیکن وُہ خفا مُجھ پر ہوا[2208]

‘‘Aşkıma güvenmesinin kavga sebebi olmasına bak; başkası ah çekse, döner bana öfkelenir.’’[2209]

**

Lab khushk der tashnagî mard gân kâ Ziârat kede hûn dil âzâd gân kâ	لب خشک در تشنگی مردگاں کا زیارت کدہ ہوں دل آزادگاں کا

“Susuzluktan ölenlerin kuruyan dudağıyım, kalbi kırıkların ziyaretgâhıyım.”[2210]

**

Ham rishq kô apney bhî gevârâ nahîn karte, Marte hain vele un kî tamennâ nahîn karte	ہم رشک کو اپنے بھی گوارا نہیں کرتے مرتے ہیں ولے ان کی تمنا نہیں کرتے[2211]

“Kendimi kıskanmam bana engel oluyor, ölmeyi yeğleriz o güzelliğe sahip olmaktansa.”[2212]

**

Chôrâ na rishq ne ke terî ghar kâ nâm lûn, Her ik se pôjhtâ hûn ke jâ’ôn kidhar kô mein	چھوڑا نہ رشک نے کہ تیرے گھر کا نام لوں ہر اِک سے پوچھتا ہوں کہ جاؤں کدھر کو میں[2213]

[2208] Gâlib, a. g. e., s.25
[2209] Soydan, Gâlib Dîvânı, s. 35
[2210] Yılmaz, a. g. t., s. 129
[2211] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 68
[2212] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 69
[2213] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 68

“Adını anmam yasaktır kıskançlığımdan, tanıştığım herkese diyorum: bana onun yolunu gösterin.”[2214]

**

Âyîna deykh apnâ sâ munah le ke rah ge’ey, Sâhib kô dil na deyne pe kitnâ gurur thâ	آئینہ دیکھ اپنا سا مُنہ لے کے رہ گئے صاحب کو دِل نہ دینے پہ کتنا غُرُور تھا[2215]

“Aynaya bakıp kendi yüzüyle kalakaldı, kimseye gönül vermemekten büyük gurur duyardı.”[2216]

**

Apnî galî mein mujh kô na kerd fan b’ad-i qatl, Mere pete se helek kô kyûn terâ ghar miley	اپنی گلی میں مجھ کو نہ کر دفن بعدِ قتل میرے پتے سے خلق کو کیوں تیرا گھر ملے[2217]

“Öldükten sonra beni senin yanına gömmesinler, başkası neden öğrensin senin yerini benim yüzümden?”[2218]

**

Fâsed kô apney hâth sey gerden na mariey, Us kî hatâ nahîn hai ye merâ kusûr thâ	فاصد کو اپنے ہاتھ سے گردن نہ ماریے اُس کی خطا نہیں ہے یہ میر اُقصُور تھا[2219]

“Kendi ellerinizle vurmayınız ulağın boynunu; onun suçu yok, bu benim kusurum.”[2220]

[2214] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 69
[2215] Gâlib, a. g. e., s.33
[2216] Soydan, ***Gâlib Dîvânı***, s. 49
[2217] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 68
[2218] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 69
[2219] Gâlib, a. g. e., s.33

**

Qıyâmat hai ke hô dey meda'i kâ ham safar lab Vo kâfir jô Khudâ ô bhî na sûnpâ jâ'ey hai mujh se	قیامت ہے کہ ہووے مدعی کا ہم سفر غالب وہ کافر جو خدا کو بھی نہ سونپا جائے ہے مجھ سے [2221]

"Düşmanımın yanında yer alıyor, ne kadar yazık; pis kafir! Allah'a bile havale edilmez!"[2222]

**

Ber shikâr girya 'asheeq he deykhâ chahi'e Khe ge'î manend gul sô jâ se dîvâr chaman	بر شکال گریہ عاشق ہے، دیکھ اچا ہیے کھل گئی مانند گل سو جا سے دیوار چمن

"Âşık gözyaşı yağmuru yağdırmakta, görmek gerek; bahçenin duvarı yüz yerden açılmış gül gibidir."[2223]

**

Rishq kahtâ he is kâ gayr se ihlâs haif! 'Aql kahtî hai ke vo bey meher kis kâ âshnâ!	رشک کہتا ہے کہ اس کا غیر سے اخلاص حیف! عقل کہتی ہے کہ وہ بے مہر کس کا آشنا! [2224]

"Düşmanıma nazik davranır, der 'kıskançlık ve iç çeker', o zalim hiç nazik olabilir mi ki?" diye yanıtlar akıl."[2225]

[2220] Soydan, ***Gâlib Dîvânı***, s. 49
[2221] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 68
[2222] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 69
[2223] Yılmaz, a. g. t., s. 130
[2224] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 68
[2225] Kanda, ***Master Couplets of Urdu Poetry***, s. 69

SONUÇ

Pakistan bağımsız bir ülke olmadan önce, Hindistan sınırları içerisindeydi. Bu dönemde İslamiyet'in kabulünden sonra Müslüman Türk devletleri hakimiyet kurdular. Kuşanlardan başlamak üzere birçok Müslüman Türk devleti Hindistan'da hakimiyet sürmüştür. Bu devletler hakimiyetleri süresince halka hoşgörüyle yaklaşmışlardır. İstilacı olmayıp bulundukları yerlere kültür ve medeniyat getirmişlerdir. Bu arada yeni bir dil doğmuştur. O da Urducadır. Gazneli devleti döneminde ülkede birçok dil ve lehçeler konuşuluyordu. Daha sonra bu dil ve lehçeler birbirleri ile karışarak Urdu dilinin ortaya çıkmasını sağladı. Urdu dili, Müslüman bir Türk devletinin askerleri arasında konuşuluyordu. Gazne Devleti askerleri pazarlarda alışveriş yaparlarken halkla olan etkileşimleriyle birlikte Urduca ortaya çıkmıştır. Ancak Urdu dilini ilk ismi askeri kamp anamına gelen ve Türkçe bir sözcük olan "Ordu" dur. O sırada Arapça ve Farsça dilleri de vardı, ancak Urduca yeni bir dil olmasından dolayı daha ön planda olan bir dildi. Urdu dili Gazneliler devrinden sonra kurulan diğer Müslüman devletleri tarafından da geliştirildi. Özellikle Sultan balaban zamanında Urducaya çok önem verilmiştir. Urdu dili çeşitli isimler de aldır, bu isimler Rehta, Hindustani, Urdu-e Mualla ve Urdu'dur.Urdu dili, diğer dillerden bir çok sözcük almıştır ve ayrıca çok sayıda Türk sözcüğünü barındırmaktadır.

Urdu şiiri de özellikle klasik dönemde ön plandadır. Urdu şiir döneminde Farsçaya ağırlık verilmiştir. Urdu edebiyatında Dekkan devletinden başlamak üzere Behmani Devleti, Adil Şahi Devleti, Kutb Şahi devleti, Delhi ve Laknow devirleri içerisinde Şiir de Farsça ağırlıktayken zamanla şiirler tamaıyla Urduca olarak yazılmıştır.Urducada Türkçe sözcükler bağlamında ise öz Türkçe sözcükler ve bu sözcükler arasında da yer alan Arapça ve Farsça sözcükler, Urdu dili sözcükleri arasında bulunmaktadır. Çalışmamızda yer verdiğimiz Müslüman Türk devletleri bu sözcükleri kullanıp geliştirerek bu sözcükleri bu zamanlara kadar ulaştırma görevini üstlenmişlerdir. Urduca bu manada Türkçe ile büyük bir ortaklık içerisindedir.

Türkiye'de önceden sadece yurt dışından getirilen Urduca İngilizce sözcüklerle tercümeler yapılıyordu, ancak 2010 yılından sonra Türkiye'de Türk ve Pakistanlı akademsiyenler tarafından Urduca Türkçe sözlükler hazırlanarak iki ülke arasında

kültür ve eğitim ilişkileri canlandırılmıştır. Geçmişte sadece Pakistan'da yayımlanan Urduca-Türkçe sözlükler artık Türkiye'de de yapılmaya başlanmıştır. 2010 yılından bu yana Türkiye'de üç tane Urduca-Türkçe sözlük hazırlanmıştır. Sözlükler özellikle iki dil üzerinde çalışma yapanlar için büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Bunun yanında hergeçen gün gelişen teknolojiyle de tercüme çalışmaları daha da gelişmektedir.

Türk edebiyatı geçmişinden bugünlere kadar zengin bir edebiyat mirasıyla gelmiştir. Klasik Türk Edebiyatında çok sayıda şair ve yazarlar binlerce eser kaleme almışlar ve dünyanın bir çok yerinde büyük ilgi görmüşledir. Pakistan'da Urdu edebiyatında da Klasik Türk Edebiyatı ilgi görmüş ve bu alanda çok nadir de olsa çalışmalar yapılmıştır. Urdu edebiyatında, Klasik Türk Edebiyatı, yazılı kaynaklarda anlatılmaktadır. Bunun yanında İngilizce kaynaklar da Urducaya tercüme edilerek Klasik Türk Edebiyatı dönemi, şairleri ve özellikleri detaylı olarak anlatılmaya başlanmıştır. Son yıllarda ise Türkiye ve Türk edebiyatına Pakistan halkı büyük ilgi göstermektedir. Pakistan'daki yayınevleri Türk edebiyat eserlerini urdu edebiayatına aktarmaya başlamışlardır. Bunun yanında Türk televizyonlarda dizi olarak yayınlanan Türk edebiyatı şaheserleri de Pakistan televizyonlarında ilgi ile izlenmektedir. Televizyonlarda izlenen dizilerin Urduca romanları da yayınlanınca Türk edebiyatına Pakistanlılar büyük ilgi göstermektedir.

Çalışmamzında yer alan Klasik Türk Edebiyatı ile Urdu edebiyatı karşılaştırma çalışmalarının araştırmacılara bir kılavuz görevi görüp daha da geliştirilmesi beklenmektedir. Urdu edebiyatında, Klasik Türk Edebiyatı orta derecede ele alınmıştır, bunu diğer dillerdeki yardımcı kaynaklar desteklemiştir. Teknoloji vasıtasıyla internette yayınlanan kitaplar ve makaleler vasıtasıyla Urdu edebiyatında Klasik Türk Edebiyatı geniş bir şekilde ele alınabilir.

Klasik Türk Edebiyatında bir çok şair özellikle 17. Yüzyılda Sek-i Hindi tarzındaşiirler yazmışlardır. Urdu Edebiyatında da şairler Sebk-i Hindi'ye benzeyen tarzda şiirler yazmışlardır. Urdu edebiyatı şairleri özellikle "İham" sanatı tarzında şiirler yazmışlardır. Bu da bir karmaşaya yol açmıştır. Mirza Can Canan Mazhar buna karşı çıkmıştır, ancak kendi çağdaşı olan şairler Sebk-i Hindi tarzında işiirler yazmışlardır.

Urdu Edebiyatında Mir Takir Mir, Mirza Rafi Sauda ve Mirza Esedullah Han Gâlib'in şiirlerinde Sebk-i Hindi tarzı şiirler belirgindir. Farsça şiirler yazan ve Urdu şairlerinden özellikle Mirza Esedullah Han Gâlib'i etkileyen Farsça şairi Mirza Abdulkadir Bidîl'de çok önemli bir Sebk-i Hindi tarzı şiir yazan şairdir.

Türk edebiyatı, bir dönem olarak 17. Yüzyılda Sebk-i Hindi akımına ağırlık vermiştir. Klasik Türk edebiyatı şairleri, İranlı Farsça şairlerini ilham almışlardır. Klasik Türk edebiyatında her şair, meşhur bir İranlı şairi takip etmiştir. Sebk-i Hindi tarzı bir çok Klasik Türk edebiyatı şairinin şiirlerinde belirgindir. Urdu edebiyatında ise özellikle iham sanatı ile şiir yazan şairlerin şiirleri Sebk-i Hindi tarzına benzeyen şiirler yazmışlardır.

Urdu edebiyatında ise özellikle Delhi'de Veli dekani döneminde birçok şair İham sanatı, bir diğer ismiyle "Eyham Go'i" sanatı ile şiirler yazmışlardır. Burada dikkati çeken bir nokta ise İham "Eyham Go'i" sanatı ile şiir yazan buşairler Sebk-i Hindi tarzına yakın şiirler yazan şairler olarakta nitelendirilmişlerdir. Bu şairler Klasik Türk Edebiyatı 17. Şairleri gibi direkt olarak Sebk-i Hindi tarzı ile şiirler yazmamışlardır, sadece şiirleri Sebk- i Hind, tarzına yakın olan şiirlerdir.

Urdu edebiyatında Hint asıllı olup Türk soyundan gelen ve Farsça-Urduca şiirle kaleme alan şairler bulunmaktadır. Mirza Abdulkadir Bidîl hem Fars hem de Urdu edebiyatında yer alan bir şairdir. Bidîl, bilinen en önemli Sebk-i Hindi şairidir. Çok sayıda Sebk-i Hindi şiiri yazmıştır. Bidîl'in yolunan giden şair ise Mirza Esedullah Han Galib'dir. Galib'de çok sayıda Sebk-i Hindi tarzında şiirler yazmıştır. Mirza Galib, Bidîl'den sonraki dönemlerin en önemli şairlerindendir.

Urdu edebiyatında Emir Hüsrevi Dehlevî, urdu edebiyatının ilk şairidir. Türk olmasıyla her zaman gurur duymuştur. Çok sayıda Farsça ve Urduca şiirler yazmıştır. Dehlevî'nin en önemli özelliklerinden birisi de şiirlerini Sebk-i Hindi tarzı ile yazmasıdır.

Urdu edebiyatında altın çağ sayılabilecek bir dönemde Mir Taki Mir, Mirza Rafi Sauda ve Mir (Ghulam) Hasan isimli Türk asıllı Urdu edebiyatı şairleri çok önemli

eserler yazmışlardır. Mir Taki Mir, Mirza Rafi Sauda ve Mir Hasan'ın yazmış oldukları çok meşhur eserlerin yanında dönemlerinde yer alan Gazel ve Mesnevi alanında çok üstün bir şair olmalardır. Ayrıca bu şairlerin şiirlerinde Sebk-i Hindi tarzı şiirleri "Eyham Go'i" sanatı ile şiir yazan ve şiirleri Sebk-i Hindi tarzına benzetilen şairlere göre daha belirgindir.

Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu edebiyatı şekil ve muhteva yönünden incelendiğinde ise Klaisk Türk edebiyatı ve Urdu edebiyatında şekil yönüyle öncelikle olarak her iki dildeki nazım türleri ve nazım şekilleri incelenmiştir. Her iki ülkenin edebiyatında farklılık olarak Klasik Türk edebiyatı ve Urdu edebiyatı arasında yüzyıl bakaımından bir fark görülmüştür. Buna göre Klasik Türk edebiyatında nazım şakilleri ve nazım türleri ile yazılan eserler Urdu edebiyatından daha önceki bir yüzyılda başlamıştır.
Ancak her ne kadar iki edebiyat arasında bir yüzyıl farkı bulunsa bile Klasik Türk edebiyatı ve Türk edebiyatında yer alan nazım türleri ve nazım şekillerinde yer alan şiir terimlerinin çoğu aynı isimlerde yer almıştır. Sadece Klasik Türk edebiyatında Şehr-Engiz nazım şekli kullanılırken Urdu edebiyatında bu terimin ismi Şehr-Âşûb'dur. Bir de Klasik Türk edebiyatında kullanılan bir nazım şakli olan "Şarkı" ise, Urdu edebiyatında "Geet" ismini almıştır. Şekil yönünden ele alınan nazım türleri ve nazım şekilleriarasında her iki edebiyatta şairler ve eserleri farklılık göstermektedir. Klasik Türk edebiyatı ve Urdu edebiyatında bu farklılıkların dışında birçok benzerlikte görülmektedir. Bu benzerlikler terimlerin her iki edebiyatta da aynı isimleri almalarının yanında terimlerin tanımları da her iki edebiyatta aynıdır.
Klasik Türk edebiyatı ve Urdu edebiyatı nazım şekilleri terimlerinde gazel, mersiye, mesnevi kaside ve diğer nazım türlerinin tanımları ve özellikleri de birbirine çok benzemektedir. Gazel nazım şeklinde başta Sebk-i Hindi olmak üzere gazele özgü şirler yazılmıştır. Mersiyelerde her iki edebiyat şairleri özellikle Kerbela olayları, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in şehadetleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Mesnevi nazım şeklinde Hz. Mevlana Celaleddin-i Rûmî ön plandadır. Ayrıca Kaside nazım şeklinde yer alan bölümler her iki edebiyatta da aynıdır.

Şekil yönünden bu benzerlikler hem Klasik Türk edebiyatı hem de Urdu edebiyatı alanında ülkeler arası bir ortak çalışma yapılabileceğini de işaret etmektedir.

Ancak Türk edebiyatında yer alan nazım şekilleri ve nazım türleri, birbirlerine çok benzemektedir. Nazım şekilleri ve şiir türlerinde yer alan terimler birbirleriyle aynıdır. Aradaki tek fark şairlerin isimleridir. Kaynakların yazılışları yönüyle de Türkiye'de nazım şekilleri ve şiir türleri hakkında Pakistan'dan daha fazla kitap yazılmıştır. Pakistan'da nadir sayıda nazım şekilleri ve şiir türleri konuları ele alınmıştır.

Pakistan ve Hindistan kütüphanelerinde Türk akademisyenler tarafından araştırma çalışmaları yapılmış ve Klasik Türk Edebiyatı divanları, yazma eserleri ve Türkçe eserler, buluNâbîldikleri ölçüde tasnif edilerek bilgiler bir künye haline getirilmiştir. Bu eseleri de bir karışıklık yaratmaması ve aynı bilgilerin yeniden verilmemesi açısından tasnif edip sıralı bir şekilde çalışmamızda yer verdik.

Çalışmamızda muhteva yönünden ele aldığımız edebi saantlar, aruz, tasavvuf ve divan şiirinde kullanılan manzumlarda ise ilk olarakKlasik Türk edebiyatı ve Urdu edebiyatındaedebi sanatlar üzerine yapılan çalışmalarda hem Klasik Türk edebiyatında hemde Urdu edebiyatı kitaplarında edebi sanatlar alanında çeşitli kitaplar yayımlanmıştır. Ancak karşılaştırmada ilk dikkati çeken şey Klasik Türk edebiyatı şiirleri, Urdu edebiyatından daha önceki yüzyıllarda yazıldığı için bir zaman farkı vardır. Ayrıca Klasik Türk edebiyatında edebi sanatlarla ilgili çok sayıda kitap yayımlanmıştır. Urdu edebiyatında da edebi sanatlar konulu nadir sayıda kitaplar yer almaktadır. Ancak her iki edebi sanat terimlerine bakıldığında edebi sanatların tanımları birbirleri ile aynıdır. Aynı zamanda muhteva dahilinde "Aruz" konusunda da benzerlikler ve farklılıklar yer almaktadır. Klasik Türk edebiyatında öncelikli olarak Arap ve Fars Aruz sistemi uygulanmıştır ve Arap ve Fars aruzuna göre şiirler yazılıp, vezin ve ölçüler oluşturulmuştur. Ancak Urdu edebiyatında ilk olarak Hintçeye özgü "Pangul" aruz sistemi uygulanmıştır. Daha sonra İslamiyetin yayılması ve Müslüman Türk devletlerinin Hindistan'da hakimiyetleri ile birlikte Urdu edebiyatında da Arap ve Fars aruz sistemine geçilmiştir. Klasik Türk edebiyatında ve Urdu edebiyatında aruz terimleri, hece bahirleri ve diğer tanımlar birbirleri ile aynı olduğu görülmüştür. Tasavvuf edebiyatı olarak Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında tasavvuf tanımı ve tasavvuf düşünceleri konusunda benzerlikler vardır. Her iki edebiyatın şairleri Mevlana Celaleddin Rumi'ye büyük saygı duymuşlardır. Tasavvuf alanında görülen farklılıklar ise Klasik Türk

edebiyatında 12. Yüzyıldan sonra Tasavvufa yönelik şiirler yazılmıştır. Urdu edebiyatında ise sonraki yüzyıllarda tasavvufa dair şiirler yazılmıştır.

Muhteva yönünden ele aldığımız bir diğer konu mazmunlar konusuydu. Klasik Türk edebiyatında aşk etrafında görülen mazmunlar ve sevgilinin bazı uzuvları hakında yazılmış mazmun şiirler, Urdu edebiyatına göre daha kapsamlıdır. Klasik Türk edebiyatında mazmunlarla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Urdu edebiyatında da mazmunlarla ilgili nadir sayıda kitap yazılmıştır. Her iki edebiyatta yazılan mazunlar genellikle Gül-Çiçek, Gül-Bülbül, Hur, Yusuf ve Züleyha ve Sâkî ile alakalıdır. Sebk-i Hindi, İran edebiyatında yer alan şairlerin oluşturdukları bir tarzdır. Sebk-i sanatı, Klasik Türk Edebiyatında özellikle 17. Yüzyılda büyük ilgi görmüştür. 17. Yüzyıl şairleri Sebk-i Hindi tarzıyla şiirler yazmışlardır. Klasik Türk edebiyatı şirlerinde Sebk-i Hindi tarzı etkindir. Türkiye'de Sebk-i Hindi konulu çeşitli kitaplar yazılmış, doktora ve yüksek lisans tezleri yapılmıştır ve ayrıca Sebk-i Hindi tarzı konulu çeşitli kongreler düzenlenmiştir.

Önceki dönemlerde Türk ve Urdu edebiyatları konulu çalışmalarla ilgili Hindistan'da Müslüman Türk Devletlerinin hakimiyetleri, Urdu dilinin Türkçe ile ilişkileri, Urdu ve Türk dillerinde yer alan ortak sözcükler ve Hindistan-Pakistan kütüphanelerinde bulunana Yazma ve Türkçe eserler ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmaları, doktora çalışmamızda tüm bilgileri biraraya getirdik ve yeni bilgilerle de pekiştirerek geliştirdik ve kapsamlı bir çalışma olmasına özen gösterdik. Aynı zamanda Klasik Türk Edebiyatının Urdu edebiyatında nasıl bilindiği, ne tür özelliklerinin anlatıldığı konusunda da bilgiler verdik. Bunun yanında Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatında yer alan nazım şekilleri, şiir türleri ve şiirlerde yer alan edebi sanatlar ile birlikte Türk-Urdu-Fars edebiyatlarında Sebk-i Hindi tarzının nasıl ele alındığı ve şairler ve Türk asıllı Farsça-Urduca şiirler yazan şairler gibi yeni konularda bilgiler verilmiştir.

Doktora tez çalışmamızda Klasik Türk Edebiyatı ve Urdu Edebiyatı'nın Dönemleri, Şairleri, Nazım ve Şiir Özellikleri, Edebi Sanatları, Sebk-i Hint Tarzı'na Bakışları ve Türk asıllı Urdu Edebiyatı Şairleri gibi konuların biraraya getirilip bir bütün haline getirildiği bu karşılaştırma çalışması, Türkiye'de yapılmış ilk çalışmadır ve önemli bir karşılaştırmalı edebiyat eseri konumundadır.

KAYNAKÇA

Ahmed, Seyid Perviz, ***Urdu Qawaid Aur Insha***, National Council of Educational Research and Training, New Delhi, 2013

Ahmed, Şah Selim, **Emir Hüsrev**, Nigarşat Publications, Lahore, 2007,

Akkuş, Metin, Nef'î Dîvânı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2018, s. 16

Ali, Zahir, İkbal Ka Felsefe-i Khudi , Se Mahi Neva'ey Adab Golden Jubl Sal1950 se 2000 tak, Anjuman İslam Urdu Research İnstutit, Mumba-India, C. 50, S. 1, 2000,

Alvi, Ahmed, **Klaseeke Urdu Şa'ari**, Meclis-i Terakki-e Adab, Lahor, 2009,

Asrar, N. Ahmad "Pakistan ile Türkiye Arasındaki Dil ve Edebiyat İlişkileri", **Türk Dil ve Edebiyat Dergisi,** Cilt: LXXXVI, Sayı: 622, 2003, s.464-466

Asi, Muhammed, Fa'elat: Urdu Aruz Ka Nia Nizam, **Mekteb El Kurtas**, Pakistan, 2014,

Aydemir, Yaşar, "Türk Edebiyatında Kaside". ***Bilig***, (24), 2003, s.133–168

Ayubi, N. Akmal, "Hindistan Türklere Neler Borçludur", Çev. Nejat Kaymaz, **AÜ-DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi,** Cilt. 2, Sayı: 2, Ankara, 1964, s. 277-283

Ayubi, Akmal, "Hint Kültürü Üzerinde Müslüman Türk Tesirleri", ***İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi***, Cilt: III, Sayı: 3-4, 1959-1960, s. 205-210

Ayubi, Akmal, ***Turki***, İdare-i İlm İslamiyah Muslim University Aligarh, Delhi, 1963.

Babacan, İsrafil, ***Klasik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindi***, Ankara, 2010

Bailey, T. Graham, ***A History of Urdu Literature***, Oxford University Press, Pakistan, 2008

Bayur, Hikmet, **Hindistan Tarihi Cilt –I-,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1946,

Beka, Muhammed Şerif, ***Şikva Cevab Şikva***, İlim-u İrfan Publishers, Lahor, 2009

Benli, Selma, "İlk Dönem. Urdu Edebiyatına Genel Bir Bakış", **Nüsha Dergisi,**Cilt: IV, Sayı: 13, Ankara, 2004, s. 91-106

Bilik, Nuriye "Urdu Dilinin Tarihçesi ve Türklerin Bu Dile Katkıları", ***A.Ü. Tömer Dil Dergisi,*** Sayı: 80, 1999, Ankara, s.42-46

Bilkan, Ali Fuat, ***Hindistan'da Gelişen Türk Edebiyatı***, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, TTK Basımevi, Ankara, 1988

Bilkan, Ali Fuat, “Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe El Yazmaları ve Hindistan’da Türkçe”, Tarihte Türh-Hint İlişkileri Sempozyumu, Türk Tarih Kurumu yayınları, 2006, Ankara, s. 351-369

Bilkan, Ali Fuat, "Hindistan Kütüphanelerindeki Türkçe Divanlar", ***Journal of Turkish, Türklük Bilgisi Araştırmaları (TUBA) (Hasibe Mazıoğlu Armağanı II),*** Harvard University, 22, Yıl: 1998 s. 33–48.

Bilkan, Ali Fuat, vd., ***XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatı***. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay., Eskişehir, 2011.

Bilkan, Ali Fuat, Aydın, Şadi, ***Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı***, İstanbul, 3F Yay,, 2007

Bilkan, Ali Fuat, ***17. Yüzyıl Türk Edebiyatı ‘Klasik Estetikte Yeni Yönelişler***, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015

Bokuleva, Bota, Avakova, Rauşangül, Abeldayev, Jenisbek, “Türk Kültürünün Hindistan Uygarlığına Etkisi”, ***Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi***, Cilt: XII Sayı: 1, 2012,

Bulgur, Durmuş, "Urdu Dili’nin Menşei Meselesi ve Tarihi Gelişim Süreci”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 13, 1999,

Bulgur, Durmuş “Pakistan ve Hindustan Kütüphanelerinde Bulunan Türkiye ve Türkler Hakkındaki Matbu Kitapların Tasvif ve Tanzimi”, ***Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi***, Sayı: 12, Yıl: 1998, s. 45-69

Bulgur, Durmuş, Urdu Turki Dictionary, Oriental College Punjab University Press, Lahore, Pakistan, 2013

Caferi, Seyyid Ahtar, Urdu Şairi Klasiki Ahad Mein, Emporium Publishers, Lahor (t.y.),

Coşkun, Menderes, Öbek, Ali İhsan, Bayram, Yavuz, ***Gazel Şerhleri,*** Kriter Yayınları, İstanbul, 2009

Cöhce, Salim, "İlk Çağda Hindistan'da Türk Varlığı", **Hindistan Türk Tarihi Araştırmaları**, Sayı:1/1, Malatya, 2001 s. 9-22

Cöhce, Salim "Gazneli Sultan Mahmud Döneminde Kadar Hindistan'da Türk Varlığı", **Erdem Aydın Sayılı Özel Sayısı-III**, Cilt:. 9, Sayı:. 27, 1997, s. 981-987

Çağatay, Neşet, "Türk-Pakistan İlişkileri Tarihine Kısa Bir Bakış", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Cilt: 23, Sayı: 1, 1979, s. 51-58

Çağlayan, H. Hilal, "Osmanlı-Hint İlişkilerine Genel Bakış (XV-XVIII. Yüzyıl)'" **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, Cilt:2, Sayı:6, 2015, s. 59-77

Çavuşoğlu, Mehmet, ***Necati Bey Divanı***, Kervan Kitapçılık, (t.y.), İstanbul

Çiçekler, Mustafa "Fars Şiirinde Üsluplar,", ***Sözde ve Anlamda Farklılaşma Sebk-i Hindî, 25 Nisan 2005: Bildiriler*** (haz. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul 2006, s. 12–34

Dehlevi, Mir Hasan, ***Mesnevi Sihr-ul Bayan***, Ashiret Publishing House, Lahor, (t.y.)

Demir, Necati, "Türk Düşünce Dünyasında Hint ve Hindistan", ***Mahatma Gandhi 1. Uluslararası Asya Multidisipliner Çalışmalar Kongresi***, New Delhi, India, s. 21-31

Demir, Necati, "Türk-Hint İlişkilerine Kısa Bir Bakış", **Mahatma Gandhi 1. Uluslararası Asya Multidisipliner Çalışmalar Kongresi**, New Delhi India, s. 32-43

Demirel, Şener, "17. Yüzyıl Sebk-i Hindî Şairlerinden Nâilî ve Fehîm'in Şiirlerinde Somutlaştırma veya Alışılmamış Bağdaştırmalar", ***Sözde ve Anlamda Farklılaşma Sebk-i Hindî, 25 Nisan 2005: Bildiriler*** (haz. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul, 2006, s. 34-90

Demirel, Şengül "Hindistan'da Türk İzleri", **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Doğubilim Çalışmaları**, Ankara, 2007, s. 95-100

Dilçin, Cem, ***Örneklerle Türk Şiir Bilgisi***, Ankara: TDK. Yay. Ankara, 2000

Dizdaroğlu, Hikmet, **Namık Kemal, Hayatı-Sanatı-Eserleri**, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1965

Doğan, Ahmet, **Osmanlıca Türkçe Sözlük**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005, s. 42

Duman, Selçuk "Atatürk Dönemi Türkiye Hindistan İlişkileri", **Turkish Studies**, Sayı: 9/4, Ankara, s. 389-399

Durak, Neslihan, **Hindistan'da Saka, Kuşan ve Akhunlar,** Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri Kitabı, T.T.K.yay., Ankara, 2008, s.139-145

Durgun, Recep, ***Urdu Şiirinde Naat***, Palet Yayınları, Konya, 2017

Duru, Necip Fazıl, "Şiraz'dan Hindistan'a Örfî'nin Şergüzeşti ve Klâsik Türk Şiirinde Örf-î Şîrâzî***, Bilig Dergisi***, Sayı: 26, Yıl: Yaz 2003, s. 117-145

Eliaçık, Muhittin. "***Bavyera Devlet Kütüphanesi'nde Mahbuba Ait Benzetme Lafızlarını Açıklayan Bir Risale***." İlmî Araştırmalar : Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, Y. 2008, S. 25, s.57-67.

Eliaçık, Muhittin, ***Belâgat Kitaplarında "Tevriye"nin Tarif ve Tasnifi***, Sobider Sosyal Bilimler Dergisi Y. 2, S. 5, Aralık 2015,

Eliaçık, Muhittin, ***Belâgat Kitaplarında Hüsn-i Ta'lil'in Tarif ve Tasnifi*** , Journal of Humanities Sciences Research C. 4, S. 10, 2017,

Eliaçık, Muhittin, ***Belâgat Kitaplarında Tecâhül-i Ârif'in Tarif ve Tasnifi***, Turkish Studies C. 11/10, Bahar 2016,

Eliaçık, Muhittin, ***Osmanlı Belâgat Kitaplarında Leff ü Neşr Sanatı***, Researcher: Social Science Studies 2018, C. 6, S. 4,

Eliaçık, Muhittin, ***Belâgat Kitaplarında Mutabakat (Tezât) Sanatı***, International Journal of Language Academy, C. 3-3, Kış – 2015, s. 37-39

Eliaçık, ***Muhittin, Arap Harfli Belâgat Kitaplarında İştikâk Sanatı ve Onun Cinasla İlişkisi,*** Researcher: Social Science Studies 2018, C. 6, S. 3,

Eliaçık, Muhittin, ***Belâgat Kitaplarında 'Akis' Sanatının Tarif ve Tasnifi***, Tarih Okulu Dergisi (TOD) Aralık, 2015, Y. 8, S. 24,

Enginün, İnci, ***Cenab Şahabettin***, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989

Ercan, Özlem, "Sebk-i Hindi Tesirinde İki Şair: Şeyh Gâlib ve Sâfi", ***Turkish Studies*** Cilt:8, Sayı:9, Yaz 2013, s.1413-1440

Erdoğan, Mehtap, **Osmanlı Türkçesinde Benzer Yazılışlı Kelimeler Sözlüğü**, Pelikan Yay. Ankara, 2009,

Erkul, Rasih, ***Eski Türk Edebiyatı***, Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2004

Eşref, A. Bahtiyar Eşref; Soydan, Celal, **Urdu Türkçe-Türkçe Urdu Sözlük**, TDK Yay., 2012, Ankara

Faruki, Şemsürrahman, ***Şehirdeki Yabancı-Sebk-i Hindi'nin Poetikası***, Çev: Ali Fuat Bilkan ve Özgür İldeş, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2007

Faruki, Abdulkadir Giyaseddin, **Urdu Şa'ari Aur Tasavvuf Tarihi u Tenkidi Caizah**, Ebulvefaelafgani Majlis-e-Ishaatul Uloom Jamiah Nizamia Haydarabad-India, 2009,

Faruki, Ziya-ul Hasan, ***Erkan-i Salasa***, Mektebah Cam'ia el Metid Cami'a-e Nigar Yay., New Delhi, 1974

Faruqi, Shamsur Rahman, "A Stranger in The City: The Poetics of Sabk-e Hindi", ***Annual of Urdu Studies***, Cilt: 19, 2004, s. 1-93

Galip, Mübarek, Gömeç, Y. Saadettin, **Hindistan'da Türkler**, Berikan Yay., Ankara, 2013

Gâlib, Mirza Esedullah Han, ***Divan-i Gâlib***, Edt: Hamid Ali Khan,Matbuat-i Meclis-i Yadgar-i Gâlib Punjab University Lahor, 1969

Ghani, Abdul, ***Life and Works of Abdul Qadir Bîdil***, Publishers United Ltd., Lahor, 1960

Gibb, E. J. W., ***Ottoman Literature***, Walter Dunne Publish, Washington-London, 1901

Göçgün, Önder, Ziyâ Paşa, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

Gölpınarlı, Abdulbaki, ***Şeyh Galip Hayatı-Sanatı-Şiirleri,*** Varlık Yayınevi, Ankara, 1953,

Halman, Talat Seyyid, ***Yunus Emre***, Çev: İhsan Ali Khan, Alaka-i Sakafat- ı İdare, Hurşid Printers, İslamabad, 1976

Halman, Talat Sait, ***Yunus Emre Selected Poems***, T.C. Kültür Bakanlığı, 1993, Ankara

Halıcı, Gülseren, "Mirza Gâlib: Türk Asıllı Urdu Şairi", ***Ades 1. Uluslararası Asya Dilleri ve Edebiyatları Sempozyumu Bildiri Kitabı***, Kayseri, 2011, s. 609-618

Haqqı, S. A. H., **Hindistan'daki Türk Tesiri İlk Dönem: 1206-1414,** Çev: Yuluğ Tekin Kuratt, Odtü Asya-Afrika Araştırmaları Yayını No:30, Ankara, 1984,

Hasan, Şeriful, "**Urdu Lisanında Türkler**", **La Turquie Moderne Dergisi**, Sayı: 192, İstanbul, 1962 ,

Hasan, Zuhur-el, Sadiqi, Ebu Halid, Sadiqi Ebu Zahir, Sadiqi, Reşid Ahmed, **A'inah Urdu**, Khalid Book Depot, Lahor, (t.y.)

Hasan, Zuhur-el, ***Şahin Urdu Kavaid o İnşa***, Halid Book Depo, Lahor, (t.y.)

Haşmi, Refieddin, ***Asnaf-e Adab***, Sang-e Meel Publishers, Lahore, 1991

Hussain, Tanvir, ***Istelahat-i Edebi***, İlmi Kitabhane, Pakistan, 2016

Husein, Saliha Abid, ***Anis Ke Marsiyah***, Encumen Terakki Urdu, India, 1980

İpekten, Haluk, ***Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz***, Dergah Yayınları, İstanbul, 2003

İpekten, Haluk, ***Nâbî Hayatı-Sanatı-Eserleri***, Akçağ Yayınları, Ankara, 2016

İpekten, Haluk, ***Nâ'ili Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** Akçağ Yayınları, Ankara, 2014

İpekten, Haluk ***Nef'î Hayatı-Sanatı-Eserleri,*** Akçağ Yayınları, Ankara, 1998

İpekten, Haluk, ***Şeyh Gâlib, Hayatı-Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları***, Akçağ Yayınları, Ankara, 2015

İsen, Mustafa, Horata, Osman Macit, Muhsin Macit, Kılıç, Filiz, Aksoyak, İ. Hakkı ***Eski Türk Edebiyatı El Kitabı***, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015

İslam, Seyyid Siraj-ul, ***Tezkire u Tebsire,*** Gazanfer Academy Press, Pakistan, 1996.

Kablander, Nesibe, **Dede Ömer-i Rûşenî Dîvânında Güzellik Unsuru Olarak "Boy" ve Tasavvufî Çağrışımları**, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Mart/2016, Yıl:3, Sayı:5,

Kalkandelen, A. Hilal "Hulâsatü'l Hakâyık'ta İranlı Şairler", ***Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,*** Sayı: 40, Erzurum, 2013, s.143-148

Kanda, K. C., Masterpeices of Urdu Ghazals (From the 17 th to the 20 th Century), A. Sterling Paperback, India, 1992,

Kanda, K. C., ***Master Couplets of Urdu Poetry***, Sterling Publishers Private Limited, New Delhi, 2001

Kandemir, Fatma, ***Bâki ve Nedîm'in Gazellerinde Sevgilideki Güzellik Unsurları***, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve edebiyatı Ana Bilim Dalı, Ocak, 2008.

Karasoy, Yakup, "Vasfî'nin Bilinmeyen Bir Mersiyesi", ***Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,*** Sayı: 24, Konya, 2008, s. 1-6

Karabuçak, Kemal, "İhmâl Edilmiş Bir Sebk-i Hindî Şâiri: Ebubekir Nusret Efendi ve Divanı", ***Asia Minor Studies***, Cilt: 5 Sayı: 9, Ocak 2017, s. 33-47

Karahan, Abdulkadir, **Dr. Muhammed İkbal ve Eserlerinden Seçmeler**, Gençlik Bas., İstanbul, 1974

Karaköse, Saadet, ***Divân Şiiri Sevgili Tipindeki Abartıların Simgesel Boyutuna Birkaç Örnek***, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı, C. 3, S. 15.

Kardaş, Sedat, Raza Kütüphanesi Türkçe El Yazma Eserler Kataloğu, ***Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi***, C. 6, S. 28, Y. 2013, 200-209

Katgı, İsmail, "S. Haluk Kortel Delhi Türk Sultanlığı'nda Tekilat (1206-1414) Kitap Tanıtımı" **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2 / 9 ,2009 s. 555-559

Kerimoğlu, Hasan Taner "Trablusgarb ve Balkan Savaşlarında Hint Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ne Yaptıkları Yardımlar". **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, 12 (2), 2012, s. 161-181

Khan, Ali Muhammed , Varak, Aşfak Ahmed, ***Asnaf-e Nazm u Nesir***, Al-Faisal Nashran Publishers, Lahore, 2014

Khan, Yaseer Arsalan, Contribution of the Sufis in The Development of Persian Language and Literature Bihar, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Jawaharlal Nehru University Centre for Persian and Central Studies School of Language Literature and Cultura Studies, , New Delhi, 2010

Khan, Arif Hasan, **Nesab-e Belagat**, C.K. Offset Printers, Delhi, 2015,

Kırlangıç, Hicabi, Nizâmî ve Fuzûlî'nin Leyla ve Mecnun Mesnevileri "Nizâmî ve Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnun Mesnevileri", Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi, Yıl: VIII, Sayı: 27, s. 49-64 (2008-II)

Kocakaplan, İsa ***Açıklamalı Edebi Sanatlar***, M.E.B. Yay., İstanbul, 1992

Koçoğlu, Turgut, "Hindistan'ın Rampur Raza Kütüphanesi'ndeki Edebiyatla İlgili Türkçe El Yazmaları Üzerine Notlar", ***Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi***, Cilt: 3 Sayı: 5 Yıl: 2014, s. 109-121

Konukçu, Enver, "XIII-XVI.Yüzyıllarda Hinditan'da Türk Kurucular ve Hanedanlar",**Erdem Dergisi 27 Aydın Sayılı Özel Sayısı – III**,Cilt: 9, Sayı: 27, 1996, s. 1177-1181

Kopuz Çetinkaya, Fatma, "Şiirler Aktarılan Tarihi Bilgi: Kelîm-i Kâşânî",***Nüsha Dergisi,*** 2017; Sayı: 45, s. 23-34

Korkmaz, Şenol, "Bâbürlüler Dönemi'nde Yaşamış Sufi Bir Şair, Bîdil ve Özbek Yazar Fıtrat'ın Bîdil (Bédil) Biyografisi", ***Turkish Studies, Cilt: 12, Sayı: 30,*** 2017, s. 343–372

Kortel, S. Haluk "Gur Devletinde Bir Türk Kumandan: Taceddin Yıldız", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, 2004, s. 37-54

Kurnaz, Cemal, ***Eski Türk Edebiyatı***, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011

Küçük, Sabahattin, **Bâkî Dîvânı'ndan Seçmeler**, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., 1981

Külekçi, Numan, ***Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar***, Akçağ Yay., Ankara, 2003

Malkoç, Eminalp, "20. Yüzyilin İkinci Yarisinda Türkiye ile Hindistan'in Siyasi İlişkileri". **Avrasya İncelemeleri Dergisi** , 5 / 1, 2017, s. 109-145

Mebin, Halid, "Turki Mein Tercumey Ki Rivayat Aur Teracim Nazm u Nesir İkbal", ***Journey of Urdu Language and Literature in Turkey (From the Perspective of Turkey-South Asian Muslims Relations),*** Editörler: Halil Toker, Ali Moeen, Eds., Urdu Garh-Bahawalpur, Pakistan, 2015, s. 91-103

Mecid, Abdul, **Jadeed İlmi Aruz**, Lalah Ram Nara'in Publish, Allahabad, India,1939,

Mengi, Mine, ***Eski Türk Edebiyatı Tarihi***, Akçağ Yayınları, 2000, Ankara

Mengi, Mine, ***Mesihî Dîvânı***, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1995

Merçil, Erdoğan, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi,** TTK Basımevi, Ankara, 1991.

Merçil, Erdoğan, **Gazneliler Devleti Tarihi**, TTK Basımevi, Ankara, 1989.

Mermer, Ahmet, Koç Keskin, Neslihan, ***Eski Edebiyat Terimleri Sözlüğü***, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011,

Mermer, Ahmet, Deniz, Sebahat, Bayram, Yavuz, Koç Keskin, Neslihan, Alıcı, Lütfi, Eflatun, Muvaffak, ***Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş***, Akçağ Yayınları, Ankara, 2016

Mir Taki Mir, ***Halat u İntihab-i Kelam***, Feroz Sons Limited, Lahor, 1964,

Mum, Cafer, "Sebk-i Hindî'de Beyit Yapısı, Paradoksal İmajlar ve Çoklu Duyulama, ***Sözde ve Anlamda Farklılaşma Sebk-i Hindî, 25 Nisan 2005: Bildiriler*** (haz. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul 2006, s. 109-141

Ocak, Fatma Tulga, "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Divan Edebiyatı ve Sebk-i Hindî", ***Türkler (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.)***, Ankara 2002, XI, s. 1403-1423

Ocak, Fatma Tulga, ***Nef'î ve Eski Türk Edebiyatımızdaki Yeri", Ölümünün Üçyüzellinci Yılında Nef'î***, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1991

Okumuş, Sait, "Fars ve Türk Edebiyatlarında Hint Üslubuna Genel Bakış", ***Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi***, Yıl: VIII, Sayı: 27, Ankara Güz 2008, s. 100-150

Onay, Ahmet Talat, ***Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*** (Haz. Cemal Kurnaz), Berikan Yay., 2013, Ankara.

Özcan, Azmi, "Müslüman Toplumlarda Birlikte Yaşama Tecrübeleri Babürlü-Hint Modeli", İslam ve Demokrasi Kutlu Doğum Sempozyumu, Yayına Hazırlayan: Ömer Turan, Türkiye **Diyanet Vakfı Yayınlan**, Ankara, 1998, s. 97-101

Öntürk, Tolga, **Baki Divanı'nda Efsanevi ve Mitolojik Kahramanlar,** Dede Korkut Dergisi, Sayı 8, 2015,

Özçelik, Mustafa, "Doğu'nun Kadim Bilgesi: Sâdi Şirazi", ***Somuncu Baba Dergisi*** , Sayı: 136, Şubat 2012, s. 48-52

Özlük, Işılay Pınar, 21. Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 1 , Sayı 1 , Oca 2012 , 147 – 162

Pakistan Sefareti Basın Ataşeliği, **Pakistan**, Alişan Dora Matbaası, İstanbul, 1950,

Pala, İskender, ***Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü***, LM Yayıncılık, İstanbul, 2003

Pala, İskender, ***Divan Edebiyatı***, Kapı Yayınları, İstanbul, 2015

Palabıyık, M. Hanefi, "Hindistan Tarihinde ve Hint Kültüründe Müslüman Türkler", **Ekev Akademi Dergisi**, Sayı: 33, 2007, s. 67-94

Palabıyık, M. Hanefi, "Gazneliler'de İlmi Faaliyetler", **Hindistan Türk Tarihi Araştırmaları**, Sayı: 1, Malatya, 2001, s. 47-72

Poole, Stanley Lane, ***Turkey***, Publishers United, Anarkali Lahore, (t.y.)

Pybus, Captain G. D., **Urdu Prosody And Rhetoric**, Rama Krishna and Sons Publish, Anarkali, Lahore, 1924,

Rahmatullah, Shabuddin ***Art in Urdu Poetry***, Monu Press, Pakistan, 1954,

Rajpuri, Muhammed Şamem J., **Kur'an Aur Mahveliyat Enjuman İslam Mein Eyk Kikirengiz Nişest,** Se Mahi Neva'ey Adab Golden Jubl Sal1950 se 2000 tak, Anjuman İslam Urdu Research İnstutit, Mumba-India, C. 50, S. 1, 2000,

Rumi, Mevlana Celaleddin, ***Mesnevi Mevlevi Manevi***, Çev: Qazi Seccad Husein, Ai Faisal Nashran Yay, Lahore, 2006

Russell, Ralph, İslam, Khurshidul, ***The Mughal Poets Mir, Sauda, Mir Hasan***, Harvard University Press, 1968

Sa'eed, Hekim Muhammed, ***"Turki" Pak u Hind Ki Tahriron Mein***, Hamdard University Press, Karaçi, Pakistan, 1987

Sabir, Muhammed, "Urdu Dilinin Menşei ve Mahiyeti", **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı: 26, 1964, Ankara, s. 100-105

Sadıq, Muhammad, ***A History of Urdu Literature***, Oxford University Press, 1964

Sâdîqi, Abulijaz Hafiz, ***Keşaf Tenkidi Istılahat***, Muktedir Qavmi Zaban, Lahore, 1985

Sâdîqi, Abulijaz Hafiz, ***Asnaf-e Adab***, Sangat Publishers, Lahore, 2016

Sâdîqi, Khvacah Muhammed ***Jadeed Urdu Kavaid o İnsha***, Akademik Ofset Press, Karachi

Sâdîki, C. A***., Zeytun Ke Sa'ey***, Zahid Publishers, Lahore, 1990

Saksena, Ram Babu, ***A History of Urdu Literature***, Sang-e Meel Publications, 1996, Lahore

Salim, Meryem, Peneva, Aycan, "Diller arası Etkileşim Bağlamında Türkçe ve Urduca-Hintçedeki Ortak Alıntılara Dair", ***Uluslararası Söz Sanat Sağlık Sempozyumu***, 21-23 Ekim 2015, Edirne, 2016, s. 22-30

Samiuddin, Abida, "***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: I***" , Global Vision Publishing, India, 2007

Samiuddin, Abida, ***Encylopaedic Dictionary of Urdu Literature Vol: II***, Global Vision Publishing, India, 2007

Saraç, M. A. Yekta, ***Eski Türk Edebiyatına Giriş: Söz Sanatları***, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yay., Eskişehir, 2015.

Saraç, M. A. Yekta, ***Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat***, Gökkubbe Yay., İstanbul, 2012

Sarı, Eren, ***Osmanlı Kadın Şairleri***, Nokta E-book Publishing, Antalya, 2016,

Sauda, Mirza, ***Sauda Halat u İntihab,*** Feroz Sons Limited, Lahor, 1976

Sauda, Mirza Rafi, ***Mirza Rafi Sauda Ke Halât-i Zindegi Aur Numune-i Kelam***,, Feroz Sons Prints Editing Publishers, Lahor, 1946

Savcı, Selahaddin, **Pakistan Dil ve Edebiyatı**, Fatih Matbaası, İstanbul, 1979, 32

Schimmel, Annemarie, ***Classical Urdu Literature From the Beginning to Iqbal***, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, Cilt: 3, 1975

Selçuk, Bahir, "Nergisî'nin Kâfzâde Fâizî Mersiyesi", ***Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, Cilt: 25, Sayı: 1, Sayfa: 9-22, Elazığ-2015, s.9-22

Solet, Sarvat, ***Turk Aur Turki***, Islamic Publishers, Lahore, 1989

Soydan, Celal, ***Urdu Dilinin Türk Asıllı Efsane Şairi Mirza Esedullah Han Gâlib***, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004

Soydan, Celal, **Aşk ve Tutku,** Akçağ Yay., Ankara, 1999,

Soydan, Celal, ***Gâlib Dîvânı***, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2008

Soydan, Celal, "Urdu Dilinin Türk Asıllı Dahi Şairi Mirza Asadullah Han Gâlib", ***Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi***, Yıl:1, Sayı: 2, Yaz 2001, s. 149–157

Soydan, Celal, ***Gâlib Dîvânı***, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2008

Stebler, Zeliha, "Türk Edebiyatında Mersiyeler", ***A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi***, Sayı 38, Erzurum 2008, s. 131-138

Suhrawardy, S.A., ***Handbook of Urdu Literature***, Cosmo Publications, New Delhi, 2003,

Sungurhan, Aysun, ***Ahmed Yesevî'nin Hikmetlerinde Birlik ve İdeal İnsan Tipi***, İLESAM Uluslararası 3. Milli Birlik ve Beraberlik Sepozyumu Bildiri Kitabı, Ankara, 2019,

Süren Çiftsüren, Arzu, "93 Harbinden Sonra Hindistan-Pakistan Alt-Kıtası'nda Urduca ve Farsça Şiirde Türkiye ve Türkler", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul 2013.

Şafak, Turgay, "Bir Sebk-i Hindî Şairi Olarak Şevket-i Buharî ve Osmanlı Şiirine Etkisi", ***Bilim ve Sanat Vakfı Bülteni***, Yıl: 23 Sayı: 77, Eylül-Aralık 2011, İstanbul,

Şentürk, Atilla, Kartal, Ahmet, ***Eski Türk Edebiyatı Tarihi***, Dergâh Yay., İstanbul, 2016,

Tarlan, Ali Nihat, **Fuzuli Divanı**, Akçağ Yay., Ankara, 1981,

Tarlan, Ali Nihat, ***Ahmet Paşa Divanı***, MEB Yayınları, İstanbul, 2005

Timurtaş, Faruk K., **Bâkî Divanı'ndan Seçmeler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1981,

Timurtaş, Faruk K., ***Osmanlı Türkçesine Giriş 1***, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 2000, İstanbul

Toğçiyeva, Gülhumar, **Hindistan'ın Dudukuşu**, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Y. 2000, S. 15,

Tok, Vedat Ali, "**Dua'nın Şiiri Münâcât**", Somuncu Baba Dergisi , Y. 24, S. 207, Ocak 2018, s. 62-66

Toker, Halil, "Sebk-i Hindî: Hint Düşünce Tarzının Edebiyata Yansıması ve Urdu Dilindeki Sebk-i Hindî", ***Sözde ve Anlamda Farklılaşma Sebk-i Hindî,*** 25 Nisan 2005: Bildiriler (haz. Hatice Aynur v.dğr.), İstanbul, 2006, s. 154-171

Toker, Halil, ***Hindistan'da Farsça ve Urduca Şiir ve II. Bahadır Şah Devri Şairleri,*** Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995
Toker, Halil ***Jadeed Urdu Şa'ari***, Sanjh Publications, 2009, Lahore,

Toker, Halil, "Urdu Dili: Türk Kültürünün Gözardı Edilen Mirası", **İlmi Araştırmalar**, 2001, s. 113-122

Toker, Halil, Urdu Dili ve Edebiyatında "Turk" ve "Turki" Kelimelerinin Kullanımına Dair***,*** **İstanbul Üniversitesi Şarkiyat Mecmuası,** Cilt: 9, 2006, s. 71-97

Toker, Halil, "Hint Türk İmparatorluğu'nun Son Temsilcisi Bahadur Şah Zafer (1189-1279/1775-1862)", **Nüsha Dergisi**, Yıl: IV, Sayı: 12, 2004, s. 59-76

Toker, Halil, **Urdu Şiirine Genel Bir Bakış**, Şarkiyat Mecmuası, S. 8, 2011,

Toker, Halil, "**Klasikten Moderne Urduca Şiir**", İslami Edebiyat Dergisi, 2006,

Toker, Halil, ***Jadeed Urdu Şa'ari***, Sanjh Publications, 2009, Lahore

Türkiye Gazetesi Yayınları, **Hindistan Evliyaları -1-,** İhlas Gazetecilik Yay., 2005, İstanbul,

Türkmen, Erkan, ***Urdu Edebiyatında Şiir Evreleri***, Atlas Basımevi, Konya, 1992

Türkmen, Erkan, "Urducada Türkçe'nin İzleri", **Lefke Edebiyat Buluşması, Uluslararası Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi Sempozyumu**, 29-30 Nisan 2004, s. 93-99

Türkmen, Erkan, "Hindistan Kütüphanelerindeki Bazı Türkçe Yazma Eserler", ***Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi***, Cilt 23, 1985, s. 479-499

Türkmen, Erkan, "Türkçe İle Urduca Arasındaki İlişkiler", ***Türk Dili,*** Sayı: 39, 1985, s. 25-37

Türkmen, Erkan, **Emîr Hüsrev-i Dihlevi'nin Hayatı Eserleri ve Edebî Şahsiyeti,** Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1988, s. IX

Türkmen, Erkan, **Emir Hüsrev-i Dehlevi'nin Urduca'nın Doğuşundaki Rolü**, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı. 2, 1983, Konya,

Türkiye-Pakistan Kültür Derneği, ***Bugünkü Pakistan ve Türkiye-Pakistan Kültür İlişkileri***, Türkiye-Pakistan Kültür Derneği Yayını, Ankara, 1988,

Usmanialig, Şakir, ***Urdu Mazmun Navisi u Afsana Nigari***, Fared Publishers, Karaçi, 1991

Uludağ, Erdoğan, **Fuzûli'nin Gazellerinde Bir Güzellik Unsuru Olarak Yanak**, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Türk Dili ve Edebiyatı Turgut Karabey Armağanı Özel Sayısı (ERZSOSDER), 2016,

Uysal, R. Selçuk, ***Belâgat ve Edebî Sanatlar Lügati***, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2010.

Yerdelen, Cevat "Azmizade Haletî'den Bir Mersiye", ***A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi***, Sayı: 12, Erzurum 1999, s. 133-141

Yılmaz, Hava, ***Klasik Urdu Şiiri (Gâlib ve Zouk Dönemi),*** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014

Yazıcı, Rıfkı, ***Örneklerle Edebi Sanatlar***, Kalite Matbaası, Ankara, 1976

Zahir, Nigar Seccad, ***Jadeed Turki*** – Jang A'zim Avval Se Bisvin Sâdî Ke Ihtimam Tak Turki Ki Siyasi Tarih, Kurtas Salsala-i Matbuat, Karachi, 2001

Zaidi, Ali Jawad, ***A History of Urdu Literature***, Sahitya Akademi, 1993, New Delhi.

Zekeriya, Khvacah Muhammed, ***Tarih-e Adbiat Muselman-i Pakistan u Hind Cild:I***, Penjab University Press, Lahor, 2009

Ziya, Muhammed İslam, **İlmi Aruz aur Urdu**, Muktedera Kavmi Zaban Publish, Pakistan, 1997,

Elektronik Kaynakça

http://www.columbia.edu/itc/mealac/pritchett/00urdu/anis/trans_001_026.pdf (E.T. 22.06.2019)

https://islamansiklopedisi.org.tr/Bîdil (E.T.:26.07.2019).

https://islamansiklopedisi.org.tr/halac (E.T.:30.06.2019).

https://islamansiklopedisi.org.tr/baburluler (E.T.:25.07.2019).

https://islamansiklopedisi.org.tr/gurlular (E.T.: 30.06.2019).

http://doczz.biz.tr/doc/56052/yaz%C4%B1lar-20---i%CC%87smail-hakk%C4%B1-altunta%C5%9F (E.T. 01.12.2018)

Nihad M. Çetin, "Arûz", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/aruz (13.12.2019).

https://islamansiklopedisi.org.tr/urduca#1 (25.06.2019).

https://islamansiklopedisi.org.tr/talib-i-amuli (26.07.2019).

https://islamansiklopedisi.org.tr/seyh-Gâlib (27.07.2019).

https://islamansiklopedisi.org.tr/dekken (30.06.2019).

http://dosyalar.semazen.net/MESNEVI-I_SERIF_1.cilt.pdf (E.T.20.12.2018)

https://islamansiklopedisi.org.tr/Sâdî-i-sirazi (26.07.2019).

https://islamansiklopedisi.org.tr/delhi-sultanligi (30.06.2019).

http://content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uploads/77020/31017/634352463_sebk-i_hind%C3%AE.pdf (E.T. 20.12.2018)

- Ömer Çakır, "Çanakkale Muharebelerinin Türk Şiirindeki Yeri ve Önemi" Üzerine Bir Tasnif Denemesi, s. 335-336 - http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-34/canakkale-muharebelerinin-turk-siirindeki-yeri-ve-onemi-uzerine-bir-tasnif-denemesi) (E.T.: 30.07.2019)

https://islamansiklopedisi.org.tr/orfi-i-sirazi (E.T.:17.07.2019).

https://islamansiklopedisi.org.tr/sevket-i-buhari (E.T::17.07.2019).

http://www.osmanlimedeniyeti.com/Bilgi/Recai-zade%20Mahmud%20Ekrem (E.T. :02.01.2018)

http://ranaii-e-khayal.blogspot.com/2010/10/blog-post.html(E. T: 12.12.2018)

http://ahmetsaltik.net/arsiv/2012/06/Han-i_Yagma_Tevfik_Fikret1.pdf (E.T. 15.07. 2019)

http://www.osmanlimedeniyeti.com/Bilgi/Recai-zade%20Mahmud%20Ekrem (E.T. 02.01.2018)

https://islamansiklopedisi.org.tr/seyh-Gâlib (E.T.:27.07.2019).

Tahsin Yazıcı ve Cemal Kurnaz, "Hamse", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/hamse--edebiyat (17.01.2020).

Ahmet Yaşar Ocak, "Hacı Bektâş-ı Velî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/haci-bektas-i-veli (20.01.2020).

Veyis Değirmençay, "Sultan Veled", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/sultan-veled (20.01.2020).

Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/mevlana-celaleddin-i-rumi (20.01.2020).

Mustafa İsmet Uzun, "Tevhid", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/tevhid--edebiyat (21.01.2020).

Nihat Azamat, "Hacı Bayrâm-ı Velî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/haci-bayram-i-veli (22.01.2020).

Sayyid Maqbul Ahmad "HİNDİSTAN", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/hindistan#2-ortacag-musluman-cografyacilarina-gore-hindistan (19.04.2020).

Mehmet S. Aydın, "İkbal, Muhammed", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/ikbal-muhammed (23.12.2019).

A. S. Bazmee Ansari, "Derd", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/derd (18.12.2019).

Halil Toker, "Mîr Muhammed Takî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/mir-muhammed-taki (19.12.2019).

Abdülkadir Karahan, "Fuzûlî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/fuzuli (18.12.2019).

Mustafa İsmet Uzun, "Dede Ömer Rûşenî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/dede-omer-ruseni (19.12.2019).

Bayram Ali Kaya, "Necâtî Bey", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/necati-bey (18.12.2019).

https://islamansiklopedisi.org.tr/orfi-i-sirazi (E.T.:17.07.2019).

https://islamansiklopedisi.org.tr/sevket-i-buhari (E.T.:17.07.2019).

Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/emir-husrev-i-dihlevi (02.12.2019).

https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10591,ahmedidivaniyasarakdoganpdf.pdf?0 (E.T. 23.05.2020)

https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10660,vusuli-divanipdf.pdf?0 (E.T. 23.05.2020)

https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10654,metinpdf.pdf?0 (E.T. 23.05.2020)

https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58679,mihri-hatun-divanipdf.pdf?0 (E.T. 25.05.2020)

https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10618,hecripdf.pdf?0 (E.T. 23.05.2020)

https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/61044,seyhi-divanipdf.pdf?0, (E.t. 23.05.2020)